

©Öneri, Cilt.2, Sayı.11, Ocak, 1999

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayın Organıdır. Altı Ayda Bir Yayınlanır.

Bu Özel Sayı Cumhuriyet 'in 75. Yılı'na Ayrılmıştır.

ENSTİTÜ ADINA SAHİBİ : Prof.Dr.Orhan SEZGİN
(Enstitü Müdürü)

Doç.Dr.Esin CAN MUTLU
(Enstitü Müdür Yardımcısı)
Prof.Dr.Ünsal OSKAY
Prof.Dr.Mehtap KÖKTÜRK
Prof.Dr.Şermin ALYANAK
Prof.Dr.Özcan MERT
Prof.Dr.H.Bekir KARLIĞA
Prof.Dr.Şadi Can SARUHAN
Doç.Dr.Necdet ÖZTÜRK
Doç.Dr.Turan YILDIRIM

EDİTÖR : DoçDr.Uğur YOZGAT
YAYINA HAZIRLAYAN : Halil Sezai BULDU

ADRES : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ressam Namık İsmail Sk. 34590 Bahçelievler-İSTANBUL
TEL : (0212) 584 14 44 - 554 78 09 - 506 47 24
FAX : (0212) 506 88 61

KAPAK TASARIMI : Yrd.Doç.Dr.Selahattin GANİZ

BASKI : M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler yazarlarına aittir. Yayın Kurulu tarafından benimsendiği anlamına gelmez. Dergiden yazılar kaynak adı göstermek suretiyle aktarılabilir. Yayınlanması uygun bulunmayan yazılar geri verilmaz. Yayın Kurulu yazının özüne dokunmaksızın gerekli yazım ve cümle değişiklikleri yapabilir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Sayı: 11
Yıl:5 Cilt:2
OCAK 1999
ISSN 1300-0845

Öneri

İÇİNDEKİLER

ELEKTRONİK KAYNAKLARIN REFERANS OLARAK VERİLMESİ	Sezgin ALSAN	1-5
1998 YILINDA ASYA ÜLKELERİNDE BANKACILIK - Japonya Örneği	A.Yılmaz ÇAMURCU Gülümser ÜNKAYA	7-9
KAYNAK PLANLAMA YAZILIMLARININ KAMU SEKTÖRÜNDEKİ YERİ	Uğur YOZGAT	11-15
1990'LI YILLARDA A.B.D. VE AVRUPA ÜNİVERSİTELERİNDEKİ ULUSLARARASI İŞLETME EĞİTİMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	Chuck C.Y.Kwok/Jeffrey S. Arpan Çev: Esin CAN MUTLU	17-27
ÇOKULUSLU İŞLETMELERDE TRANSFER FİYATLANDIRMASI	Metin SAĞMANLI	29-36
ÖRGÜT İKLİMİ BAKIMINDAN BİR ÜNİVERSİTENİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Hoşcan ENSARİ Rengin ZEMBAT	37-49
MARMARA ÜNİVERSİTESİNE BAĞLI FAKÜLTELERDE GÖREV YAPAN YÖNETİCİ VE ÖĞRETİM ELEMANLARININ MESLEKTEN YILGINLIKLARINDA KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ROLÜ	Hoşcan ENSARİ Semai TUZCUOĞLU	51-63
İLKOKULA DEVAM EDEN ÇOCUKLARIN EV ORTAMINDA BİLGİSAYAR KULLANIMI VE EBEVEYNLERİN BİLGİSAYAR DESTEKLİ EĞİTİME YAKLAŞIMLARININ ARAŞTIRILMASI	Fatma ŞAHİN Yıldız GÜVEN	65-72
OKULÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARININ YÖNETİCİLERİNİN BİLGİSAYARLI EĞİTİM HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Yıldız GÜVEN Fatma ŞAHİN	73-79
ÇEVRE SORUNLARININ ÇÖZÜMÜNDE COĞRAFYANIN ROLÜ	Recep EFE	81-85
YAPI İŞLETMELERİNDE 'PROJE YÖNETİMİ' SEVİYESİNDE TAKIM ÇALIŞMASI	Bayla ALTUĞ	87-90
L'EVOLUTION HISTORIQUE ET L'IMPORTANCE DE L'ECRITURE DANS UNE LANGUE DE CULTURE	Şahali AYDOĞDU	91-95
DİSKRİMİNANT ANALİZİ VE DOĞRUSAL OLASILIK MODELLERİ ARASINDAKİ BENZERLİK VE FARKLAR	Talat FİRLAR	97-100
A UTILITARIAN RESOLUTION OF THE PARETIAN LIBERAL PARADOX	Ahmet KARA	101-103

SÜRECİN DEĞİŞİM MÜHENDİSLİĞİ VE YENİDEN DÜZENLENMESİ İLE GELİŞTİRİLMESİ	Selim ZAİM	105-112
ATM AĞININ ÖLÇEKLENEBİLME YETENEĞİ	Turgay KALAYCI	113-117
	İsmail ÖZMEN	
ANAHTARLAMA DEVRİMİ	Turgay KALAYCI	119-125
	İsmail ÖZMEN	
TRANSLATING THE FINANCIAL STATEMENTS OF SUBSIDIARIES OPERATING IN TURKEY: ARE TRADITIONAL TRANSLATION METHODS APPLICABLE?	Tuba DURLU	127-135
CUMHURİYETİN 75. YILINDA COĞRAFYA VE ÜNİVERSİTE DERS KİTAPLARINDAKİ GELİŞMELER	Sefa SEKİN	137-145
CUMHURİYETİN 75. YILINDA COĞRAFYA	Sefa SEKİN	147-153
TEK MALİYET SİSTEMİ YETERLİ DEĞİLDİR	Robert KAPLAN	155-160
	Çev. Figen ÖKER	
BİLGİSAYAR TEKNOLOJİSİNDEKİ GELİŞMELERİN BİR HİZMET SEKTÖRÜ OLARAK TURİZM SEKTÖRÜNÜN PAZARLAMA KANALLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	İbrahim BİRKAN	161-167
TÜRKİYE'DE ve DÜNYADA KÜÇÜK VE ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETME TANIMI	Mustafa KOYUNCU	169-174
DAĞITIM KANALLARINDA KONTROL UYGULAMALARI VE KONTROL-PERFORMANS İLİŞKİSİ	Serdar PİRTİNİ	175-182
TÜRKİYE EKONOMİSİNDE (1984-1997) PARA İKAMESİ-DOLARİZASYON VE SENYORAJ İLİŞKİSİ	Jale YALINPALA	183-186
TAXATION OF INTERNATIONAL TRANSPORTATION COMPANIES' INCOME IN THE UNITED STATES	Hakan ÜZELTÜRK	187-195
KAMUSAL BİR BASKI GRUBU OLARAK TÜRK BÜROKRASİSİ	Haluk ALKAN	197-205
	Nail YILMAZ	
TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	Abdulkerim GÖV	207-209
ÇEVRE MUHASEBESİNİN İKİ YÖNÜ	Esra NEMLİ	211-216
ÇAĞDAŞ YÖNETİM YAKLAŞIMLARI İLE POSTMODERN YÖNETİM YAKLAŞIMININ KARŞILAŞTIRILMASI	Hakan SAROĞLU	217-222

ELEKTRONİK KAYNAKLARIN REFERANS OLARAK VERİLMESİ

Dr. Sezgin ALSAN¹ - Dr. A.Yılmaz ÇAMURCU²

¹M.Ü. Teknik Eğitim Fakültesi, Elektronik - Bilgisayar Eğitimi Bölümü, Profesör

²M.Ü. Teknik Eğitim Fakültesi, Elektronik - Bilgisayar Eğitimi Bölümü, Yardımcı Doçent

ABSTRACT

A suggestion for referencing of electronic information in Internet, CD-ROM, floppy diskette is presented. Documents of APA, MLA, Chicago Manual of Style, Harvard System and ISO 690-2 styles which are the most used writing styles in academic and scientific papers are searched from Internet. No standard method for referencing electronic sources of information has been seen among style guides.

I. İNTERNET VE ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Bilgisayar ve bilgisayar ağları ile iletişim teknolojilerinin gelişimi, çeşitli yayınların da elektronik formda dağıtılmasında etkili olmuştur. Bilgiye daha hızlı ulaşmada yararlı ve önemli bir araç olması nedeniyle İnternetin kullanımı yoğunluk kazanmıştır. Araştırmacılar ve tez çalışması yapanlar, araştırmalarında İnternet, optik disk ve disket gibi ortamlarda bulunan bilgileri, elektronik kaynak olarak referanslarında kullanma gereği duymaktadır. Bilimsel, akademik ve mesleki dergilerin, kitapların, el kitaplarının matbaada basılanlarının bazıları günümüzde İnternette yayınlanmakta veya optik disketlerde dağıtılmaktadır. Okul kütüphanesine gelmeyen bu yayınları İnternetteki sitelerine bağlanarak okuyabilmek mümkündür. Sanal kütüphane olarak bize geniş olanaklar sunan İnternete ait kaynakların çoğuna ücretsiz ulaşılabilir. Bazı dergilere de üye olduğunda bunların İnternetteki sitelerine bağlanarak dergiyi bilgisayarda okuyabilmek mümkün olmaktadır. Bazı üniversiteler kendi bünyesinde yapılan tez çalışmalarını da İnternette yayınlamaya başlamıştır. Ülkemiz için araştırma sırasında kaynak bulmadaki ekonomik sıkıntılar dikkate alındığında, İnternetin araştırmacılar ve öğrenciler için önemli bir fırsat olduğu düşünülebilir.

Elektronik kaynaklar, İnternet ve diğerleri (CD-ROM, disket, teyp bandı) olarak iki grupta sınıflandırılabilir.

İnternetteki kaynaklar aşağıda belirtilen formda bulunurlar;

- Web sayfaları (WWW),
- Kütük aktarım protokolü (FTP-File Transfer Protocol),
- Telnet,
- Gopher,
- Haber gurupları (Newsgroups),
- Elektronik Posta (e-Mail), Listserver mesajları,

Diğer kaynaklar;

- CD-ROM,
- Disket,
- Manyetik teyp bantları.

Tez, makale, bildiri, kitap gibi akademik çalışmalarda yazım için kullanılmakta olan bazı kurallar vardır ve yapılacak olan yayında, bu kurallara uyulması istenir. Yurt dışındaki dergilerde ve sempozyumlarda, APA (American Psychological Association), MLA (Modern Language Association), Chicago Manual of Style ve diğer yazım stillerinin dokümanlarında belirtilen yazım kuralları içersinde yayınların hazırlanması istenmektedir. Yönetmiş olduğumuz tez çalışmalarında ve diğer akademik yayınlarda elektronik kaynakları, kaynaklar listesinde göstermek gerekmiştir. İnternetteki ve diğer elektronik kaynaklardaki, kaynakları, referans listesinde göstermek için İnternette yaptığımız araştırmada, kullanılan yöntemlerin tam olarak birlik sağlamadığı görülmüştür [1-15]. APA, MLA , Chicago Manual of Style, Harvard System ve ISO tarafından

yayınlanan ISO 690-2 standardı gibi yazım stilleri İnternetteki kaynaklardan incelenmiştir. Bu incelemelere göre, Türkçe yayın yapanların, elektronik kaynakları referans yazımında yol göstermek için bir öneri olarak bu makale hazırlanmıştır. Türkçe yayınlarda referans gösterme ve kaynaklar listesinin hazırlanmasında her yayında veya sempozyum kitapçılarında farklı biçimler uygulanmaktadır. Burada yer alan örnekler belirli bir kaynak listesi yazım formatına uygun olarak hazırlanmıştır. Elektronik kaynakları yayın listesinde gösterirken burada verilen örnekler kişilere yardımcı olabilecektir.

II. İNTERNET KAYNAKLARININ REFERANS OLARAK GÖSTERİLMESİ

II.A. İnternette WWW, FTP, GOPHER, TELNET için Referans Gösterme

İnternette bulunan WWW sayfalarındaki yazılı bilgiler genel de HTML formatı adı verilen biçimde hazırlanmaktadır. Her WWW sayfasının İnternette bir adresi vardır ve http adı verilen iletişim protokolü ile İnternetteki Web sayfaları taşınarak kullanıcı tarafından anlaşılması sağlanır. İnternette WWW bilgileri ses, resim, film, resim animasyonu olarak da gelebilmektedir. Önce İnternet WWW adreslerinin formatını kısaca açıkladıktan sonra, bu formata göre gelen bilgilerin nasıl referans olarak gösterileceğini belirtilecektir.

İnternette WWW sayfası adresinin yazımında kullanılan örnek;

<http://www.uvm.edu/~xli/reference/m1a.html>

biçimindedir. Burada;

<http://> İnternette kütüklerin taşınabilmesi için kullanılan bir protokoldür.

www : İnternette sayfa adıdır(Web sayfası).

[uvm](http://www.uvm.edu) : İnternetteki kurumun adıdır.

[edu](http://www.edu) : Bu kurumun eğitim kuruluşu olduğunu belirtir.

[/~xli/reference](http://www.xli/reference) : web sayfasının bulunduğu dizin adıdır.

[m1a.html](http://www.m1a.html) : Okunmakta olan kütüğün adıdır.

Matbaada basılmış olan bir akademik veya bilimsel dergideki makaleyi referans gösterirken aşağıdaki biçim uygulanır:

Yazar ya da Yazarların adları, "Makalenin adı", Dergi adı, sayısı, sayfa numarası, yayın tarihi.

"Journal of Industrial Teacher Education" dergisindeki bir makalenin matbaa baskısına ilişkin referansı için aşağıdaki örnek yazılabilir;

Duncan, S.L.S. "Cognitive apprenticeship in classroom instruction: Implication for industrial and technical teacher education", Journal of Industrial Teacher Education, Volüm:33 Sayı:3, s:66-86, 1996.

İnternette WWW sitesinde yayınlanmış olan bir akademik veya bilimsel dergideki makaleyi referans gösterirken aşağıdaki biçim uygulanır:

Yazar ya da Yazarların adları, "Makalenin adı", Dergi adı, sayısı, tarih, İnternet adresi:<Sitenin adı/Dizin/Kütük adı>, Erişim tarihi:

Bazı dergiler, matbaa baskısı orijinalindeki biçime uygun referansı, İnternetteki makalenin başında belirtmektedir. Bu referansı veren dergilerin, makaleye ait matbaa baskısı sayfaları referansta verilebilir. Bir makalenin İnternetteki sayfalarında, orijinal baskıdaki sayfaları belirtilmemiş ise WWW sayfa numaraları referansta kullanılmaz. Bu yazım biçiminde, makalenin matbaa baskısının referansına ek olarak, İnternet adresi ve erişim tarihi belirtilir. İnternette bulunduğu yer olarak İnternet adresi verilirken, site adı, bulunduğu dizin ve kütük adı ile bu dosyaya erişim yapılan tarih belirtilmelidir. İnternet adresinin küçük büyük işaretlerinin içerisinde bulunmasına dikkat edilmelidir. "Journal of Industrial Teacher Education" dergisindeki daha önce belirtilen makalenin, İnternet WWW 'de yayınlanmış örneğine ait referansı şöyle verilebilir:

Duncan, S.L.S. "Cognitive apprenticeship in classroom instruction: Implication for industrial and technical teacher education", Journal of Industrial Teacher Education, Volüm:33 Sayı:3, 1996, İnternet adresi:
<<http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JITE/v33n3/duncan.html>>, Erişim tarihi: 10.12.1997

İnternette web sitesinde yayınlanmış olan bir mesleki dergide bulunan makaleyi referans gösterirken şu biçim uygulanır:

"Üçüncü Slot AGP", Chip On-Line, Aralık 1997, İnternet adresi: <<http://www.chipcom.tr/lyazi3.html>>, erişim tarihi: 08.12.1997

Bu örnekte makale yazarının adı İnternet sayfasında belirtilmediği için verilmemiştir, fakat orijinal

matbaa baskısında yazar adı bulunduğu tespit edilmiştir[16].

Kurumlar, firmalar ve kişiler kendilerini ya da ürünlerini tanıtan bilgileri, çeşitli konulardaki yazılarını İnternet WWW sayfalarında yayınlamaktadır. Bunlara örnek olarak, bu makalenin sonunda belirtilen referanslar, İnternette ders notlarının yayınlaması, firmaların ürün tanıtım bilgileri gibi konular verilebilir. Kişilerin ya da kurumların internetteki WWW sayfasında bulunan bağımsız yayınlarının referansı için aşağıdaki biçim kullanılabilir:

Yazar adı, “web sayfasının konusu ya da çalışmanın adı”, ilk yaratıldığı ya da son değişiklik yapılan tarih, İnternet adresi:<Sitenin adı/Dizin/Kütük adı>, Erişim tarihi:

Bu tür sayfalarda çalışmayı hazırlayan kişilerin isimleri bazen bulunmamaktadır, yazar adları olmayanlarda kurumun adı kullanılabilir. Bu yazım biçiminde, sayfanın ilk yaratıldığı tarih ya da son değişiklik yapıldığı tarih mutlaka belirtilmelidir. Bu tarihler İnternet sayfasının en sonunda bulunmaktadır. Eğer bu tarih WWW sayfasında yoksa, referansın bu kısmına tarih yok ibaresi konulabilir. Bu tür sayfalar için, örnek referans aşağıdaki gibidir;

Hoemann. K., “Electronic Style—Examples by Authority”, (28.Nisan.1997), İnternet adresi: <<http://funnelweb.utcc.utk.edu/~hoemann/authority.html>>, Erişim tarihi: 06.12.1997

WWW html formatı dışındaki programlar, dokümanlar, oyunlar, uygulamalar ve diğer yazılımlar sizin bilgisayarınıza, bağlı olduğunuz diğer bilgisayardan İnternette transferi için kütük aktarım protokolü (FTP) kullanılır. Gopher ise yalnızca yazılı bilgilerin bulunduğu servistir. Telnet, diğer bir bilgisayara (UNIX işletim sistemi kullanılan) İnternette bağlanarak, o bilgisayar sistemini kullanmanız için yapılan işleme denir. WWW dışındaki, ftp, gopher ve telnet ile alınan bilgiler için daha önce açıklanan referans yazım biçimleri benzer olarak kullanılabilir. Ftp için <ftp://.....>, Gopher için <gopher://>, telnet için <telnet://.....>, internet adresi olarak verilmelidir. İnternet adresi dosya transfer protokolü(ftp) olan bir siteden alınan bilgiye ait referans aşağıdaki örnekte verilmiştir:

Berners L.T., Masinter L. Mccahil M., ed. “Uniform Resource Locators (URL): Internet Engineering Task Force, Request for Comments: 1738. [25 pp.]”, Aralık 1994, İnternet adresi: <<ftp://ds.internic.net/rfc/rfc1738.txt>>, erişim tarihi: 15.11.1997

II.B. İnternet İletişim Kaynaklarının Referans Olarak Gösterilmesi

İnternet kullanıcıları arasındaki kişisel iletişim için elektronik posta adresi (e-mail) denilen format kullanılır. Her İnternet kullanıcısının bir e-posta adresi vardır. Kullanıcılar, bu e-posta adresi ile biliniyor ve iletişim sağlar. Elektronik iletişimde kullanılan e-posta adresleri için yazım formatı şöyledir;

camurcu@marun.edu.tr

Burada tr kullanıcısının sitesinin Türkiye’ de bulunduğu, edu bir eğitim kurumu olduğunu belirtir. marun ise Marmara Üniversitesinin İnternet adıdır. @ işareti ile gösterilen, formatın ön kısmında her kullanıcı için belirlenen bir isim bulunur, burada da camurcu olarak kullanıcının adı verilmiştir.

İnternette araştırmacıların çok kullandığı e-posta mesajlarını, referans olarak verirken aşağıdaki biçim uygulanır:

Mesajın yazar adı, <yazarın e-mail adresi>, “mesajın konusu”, mesajın tarihi, mesajı alanın adı ve <e-posta adresi>.

e-posta adreslerinin büyük ve küçük işaretleri arasına alınması gerektiği unutulmamalıdır. e-posta mesajını referans göstermek için yazılmış bir örnek aşağıda görülmektedir:

Christopher Koralewski, <chris@pcinnov.com>, “LAN,Data Center and Computer Furniture needs”, 02.12.1997, Mesajı alanın adı ve e-posta adresi: Çamurcu Y., <camurcu@marun.edu.tr>

Belirli konularda dergi olarak hazırlanmış bilgilerin, İnternette e-posta ile dağıtılanlarına Listserver denir. Listserver mesajlarını referans olarak verirken, aşağıdaki biçim uygulanır:

Yazar adı, <Yazarın e-posta adresi>, “mesajın konusu”, mesajın tarihi, mesajı alanın adı ve <e-posta adresi>.

Listsriver mesajını referans göstermek için yazılmış bir örnek aşağıda görülmektedir;

IBM iSource Listsriver, <info@isource.ibm.com>, “IBM iSource -- U.S. Press Releases”, Mon, 24 Nov 1997, mesajı alanın adı ve e-posta adresi: Çamurcu Y., <camurcu@marun.edu.tr>

Aşağıdaki örnekte ise e-posta ile dağıtılan haber mektubunun (newsletter), referansına örnek verilmiştir, yazım formatının benzeridir:

NetDraw, <netdraw@fusion.nww.com>, "NetDraw Plus Power User Newsletter - Vol. 6", 25.11.1997, Mesajı alanın adı ve e-posta adresi: Çamurcu Y., <camurcu@marun.edu.tr>

Haber ve tartışma gurupları mesajları için referans gösterme: İnternette USENET adıyla bilinen, belirli konulara ayrılmış olan guruplarda bilgi alış verişi sağlayan haber ve tartışma guruplarından alınan mesajların referansı için, yazım biçimi aşağıdaki gibi olabilir;

Yazar adı, <yazarın e-mail adresi>, mesajın konusu, yazıldığı tarih, haber gurubunun adı (news group), sizin okuduğunuz tarih.

USENET haber gurubundan alınan bir mesajın referans için yazımına aşağıdaki örnek verilmiştir:

Gulloteau F., <franck.guilloteau@univ-brest.fr>, "Computer Technology and Evaluation", 17 Oct 1997, Haber gurubunun adı: (USENET Newsgroup): comp.edu, Erişim Tarihi: 10.12.1996

III. CD-ROM VE DİSKETTE BULUNAN YAYINLAR

CD-ROM, Disket ve Teyp Bandında bulunan yayınları referans göstermek için, matbaa baskısı orijinalindeki referansına ek olarak, CD-ROM, disket veya teyp bandı olarak hangi yayın formatında bulunduğu ve satıcı firma adı verilir. Bunun için aşağıdaki biçim uygulanır:

Yazar adı, "Makale" veya konu adı", Dergi, magazin veya ürün adı, Tarihi, veri tabanı adı, varsa versiyonu, yayın tarihi, Yayın formatı (CD-ROM, Disket veya Teyp Bandı), Satıcı firmanın adı:

CD-ROM 'da bulunan bir yayınına ilişkin örnek şöyle yazılabilir;

Zieger, H.E., "Aldehyde", The software Toolworks Multimedia Encyclopedia, Versiyon: 1.5, 1992, (CD-ROM), Satıcı Firma: Groilers.

İkinci örnekte, bir ERIC dokümanına ilişkin referansın yazımı verilmektedir:

Russell, O., "Computer Teachers: A study of background Characteristics, Preparation in Educational

Technology and attitudes", Doktora Tezi, 1991, ERIC 1992-1993, silver platter 3.1, (CD-ROM), Satıcı Firma: ERIC doküman no ED346041.

IV. ÖNERİLER VE SONUÇ

Elektronik kaynakların referans kullanımı için kesinleşmiş yazım formatı bulunmamaktadır. Referans göstermede önemli olan, okuyucuya konuya ilişkin diğer kaynakları da vermek, bilginin doğruluğunu saptayacak yerleri göstermek, açıklanan bilgiye ilişkin şüpheleri ortadan kaldırmaktır. Bu noktalar göz önüne alındığında, referans bilgisinin okuyucu tarafından kolaylıkla anlaşılabilir biçimde yazılmış olması gereklidir. Bu nedenle, elektronik kaynakların referans olarak kullanımında şu noktalara dikkat edilmelidir:

- Daha önce de belirtildiği gibi, Elektronik Kaynakların referans olarak gösterilmesinde, kesinleşmiş yazım biçimi bulunmamaktadır. İnternet ve diğer elektronik kaynakları yayınlarda referans gösterirken, kitap, makale, dergi ve diğer yazılı yayınlar için kullanılan ya da istenilen yazım kurallarına ek olarak, mutlaka yayının İnternetteki yayın tarihi, İnternet adresi ve bu yayının İnternette okuduğu tarih belirtilmelidir.

- Yazar adı belirlenemediği zaman dergi adı, şirket ya da kurum adı kullanılır.

- Bir doküman İnternet içerisinde birden fazla yerde bulunabilmektedir. Bu durumda, kaynağın yararlanıldığı yer, referans olarak kullanılır.

- İnternetteki kaynakların, matbaada basılı olan biçimi elinizde varsa, bunun referans olarak kullanılması uygun olur.

- Yurt dışı yayınlarda, belirli bir yazım kuralına uyulması istendiğinde, elektronik kaynaklar referans listesinde bulunuyorsa ve bu konuda bilgiye gereksinim duyulursa 1-15 numaralı referanslardaki sitelere erişerek yararlanılabilir.

- Tüm elektronik kaynakların, diskette bir kopyası olmalı ve yazıcıdan çıktısı alınmalıdır. İnternette bazı kaynakların içerikleri değiştirilebilmekte, kaynak tümüyle yanlışlıkla da olsa silinebilmekte veya İnternette başka bir adrese taşınabilmektedir. Yayın kaynakça listesinde yer alan bu tür dokümanlara İnternette bakmak isteyenlerde, belirtilen nedenlerle kaynak bulunamadığında, yazılan bilgi hakkında şüphe oluşabilecektir. Bu kaynakların sonradan delil olarak sorulması halinde, kuşku yaratmaması için hem disketteki kopya hem de kağıt üstüne yazıcıdan alınan çıktılarının

sunulması gereklidir. Örneğin, bu makalenin sonunda verilen referansların bir kısmına ait bilginin ilgili sitelerde daha sonra bulunamama ihtimali de vardır.

- Tarihi belirtilmemiş ya da üzerinde dalgacık (~) işareti bulunan tüm adreslere ait kütüklerin daha sonra değişikliğe uğrayabileceği göz önünde tutulmalıdır

- Resim, hareketli görüntü ve ses kütükleri için İnternetteki WWW adresleri kullanılır.

- E-posta, listserver, haber gurubu mesajlarını çok zorunlu olmadıkça referans göstermemelidir. Özellikle akademik kurumlarda çalışanlar için, e-posta kişisel bilgi haberleşmesi amacıyla kullanıldığından, gelen bilginin bilimsel doğruluğu kesin olmayabilir.

KAYNAKÇA

- [1] FLETCHER G., Greenhill A., "Academic Referencing of İnternet based Resources", Nisan 1997, İnternet adresi: <<http://www.gu.edu.au/gwis/hub/qa/hub.acadref.html>>. Erişim tarihi: 08.12.1997
- [2] HENRİCHSEN L., "Apa Reference Style: İnternet Documents", 16.11.1997, İnternet adresi: <<http://humanities.byu.edu/linguistics/henrichsen/apa/apa09.html>>. Erişim tarihi: 06.12.1997
- [3] HOEMANN, K., "Electronic Style—Examples by Authority", 28.04.1997, İnternet adresi: <<http://funnelweb.utcc.utk.edu/~hoemann/authority.html>>, Erişim tarihi: 06.12.1997
- [4] STELLMACH A., Sidler M., "Citing Electronic Sources", 30.11.1997, İnternet adresi: <<http://owl.english.purdue.edu/Files/110.html>>, Erişim tarihi: 08.12.1997
- [5] MELVİN E., "A Brief Citation Guide for İnternet Sources İn History and the Humanities", 30.11.1995, İnternet adresi: <<http://www.hivolda.no/asf/kkf/relstud.html>>, Erişim tarihi: 07.12.1997
- [6] WALKER, J. R., "Columbia Online Style: MLA-style citations of electronic sources", 12.09.1997, İnternet adresi: <<http://www.cas.usf.edu/english/walker/mla.html>>, Erişim tarihi: 08.12.1997
- [7] Lİ. Xia, and Crane N., "Electronic Sources: MLA Style of Citation", 20.07.1996, İnternet adresi: <<http://www.uvm.edu/~xli/reference/mla.html>>, Erişim tarihi: 08.12.1997.
- [8] İVEY, K.C., "Citing internet sources", 02.09.1996. İnternet adresi: <<http://www.eei-alex.com/eye/utw/96aug.html>>. Erişim tarihi: 05.12.1997
- [9] LAND, T., "Web Extension to American Psychological Association Style. (WEAPAS)" (Rev. 1.4.2). 14.08.1997, İnternet adresi: <<http://www.beadsland.com/weapas/apa.htm>>, Erişim tarihi: 18.09.1997
- [10] QUİNİON, M., "Citing Online Sources", 21.06.1996, İnternet adresi: <<http://clever.net/quinion/words/citation.htm>>, Erişim tarihi: 07.12.1997
- [11] CROSS P., Towle K., "A Guide to Citing İnternet Sources", 11.June.1996, İnternet adresi: <http://www.bournemouth.ac.uk/service-depts/lis/Lis_Pub/harvardstint.html>, Erişim tarihi: 08.12.1997
- [12] LEARNING and Information Services, South Bank University, London, Şubat 97, "Referencing Electronic Sources", İnternet adresi: <<http://www.sbu.ac.uk/lis/helpsheets/lrc2.html>>, Erişim tarihi: 08.12.1997
- [13] "Electronic Information", (tarih yok), İnternet adresi: <<http://www.unn.ac.uk/central/isd/cite/elect.htm>>, Erişim tarihi: 6.12.1997
- [14] KECK A., "Scientific Citation for Electronic Sources", 15.07.1997, İnternet adresi: <<http://library.morningside.edu/scistyle.htm>>, Erişim tarihi: 07.12.1997
- [15] ISO tc 46 sc 9 Secreteriat, "Excerpts from International Standard ISO 690-2", 16.11.1997, İnternet adresi: <<http://www.nlc-bncca/iso/tc46sc9/standard/690-2e.htm>>, Erişim tarihi: 05.12.1997
- [16] Flohr M., "Üçüncü Slot AGP", Chip. sayı:12, s:188-192, Aralık 1997.

1998 YILINDA ASYA ÜLKELERİNDE BANKACILIK

Japonya Örneği

Dr. Gülümser ÜNKAYA

M.Ü. İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, Doçent

ABSTRACT: *The conference "Banking Factor in Asian Countries 1998" was organised by Turkish banks association in 28.09.1998. Mr Philippe Delfaise of Thomson Bank Watch as the Hong Kong office president was one of the participant and "The development of Banking Systems in Asian countries in 1998" was furtherly discussed. The summary of characteristics of banking system in Japan has been translated for the people who are interested in the banking sector is as follows.*

I-GİRİŞ

Türkiye Bankalar Birliği tarafından 28.09.1998 tarihinde Asya ülkelerinde Bankacılık-1998 konulu bir konferans düzenlenmiştir. Konuşmacı olarak Hong Kong Ofisi Başkanı Mr. Philippe Delhaise'nin (Thomson Bank Watch'dan) katıldığı bu konferansta, Asya ülkelerindeki 1998 yılında bankacılık sistemindeki gelişmeler detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Asya'da yaşanan son ekonomik gelişmelerin tüm dünyaya yansıdığı bu günlerde, Asya ülkeleri içinde, ekonomik açıdan en büyük ve gelişmiş bir ülke olan Japonya'daki bankacılık sisteminin, bu konferansta açıklanabilen özelliklerinin bir özeti, bu sektörle ilgili kişilere yarar sağlayacağı inancı ile aşağı şekilde tercüme edilerek dile getirilmeye çalışılmıştır.

II-JAPONYA ÖRNEĞİ

Japonya, Asya ülkelerinin gayri safi milli hasılasının %70'ine sahiptir. Kişi başına yüksek milli gelire, güçlü sanayiye ve üretim esaslarına, en büyük ekonomiye sahip bir ülkedir. Bu özellikleri ekonomide bazı zaflıkları gizlemiştir. Ülkede iş, hükümet bağlantıları zayıflamış, emek piyasasının sert tutumu artmış, skandallara eğilim artmıştır. Bu nedenlerle, bölgesel iyileşmeler sağlanamamıştır.

1990'dan beri hakim olan zayıf ekonominin belirtileri; sabit büyüme ve endüstriyel üretim, bastırılmış tüketim talebi, artan işsizlik, artan mali güçlükler, artan mali piyasa zayıflıklarıdır. Zayıf kalan yurtiçi talebi canlandırmak için mali destek sağlamaya çabaları ekonomiyi kendi kendine büyüyen haline geri getirmek

için tekrarlanan mali paketler sonuç vermemiştir. Yeniden yapılan düzenlemelerdeki yavaşlık, bazı sektörlerdeki aşırı kapasiteyi kontrol altında tutabilmede gecikmelere neden olmaktadır. Japonya'daki politik çevre yeniliklere pek açık olmayan bir düzeyde kaldığı için, Nisan'da başlatılan reformlar kısıtlı düzeyde kalmıştır. Şu anda, Japonya'da iktisadi durgunluk yaşanmaktadır. Bu durgunluğun sebepleri, politik değişme beklentileri, Japonya ekonomisine muhtemel dış müdahaleler, ABD ilişkilerinde yükselen tansiyon olabilir.

Japonya ekonomisinde 1991 ortalarında başlayan büyük düşüş, savaş sonrası dönemde en uzun halini yaşamış, yıllık ortalama büyüme oranı 1991'den 1997'ye kadar sadece %1.3'de kalmıştır. Reel gayri safi milli hasıla birbirini takip eden üçer aylık dönemler boyunca azalmıştır. 1998 yılı için %0.5 azalma beklenmektedir.

Asya'daki karmaşa ve bankacılık problemlerine bağlı olarak, mali daralma ekonomiyi yavaşlattı. Düşen ücretler ve işsizliğe dayalı olarak özel tüketim daraldı. 1998'in ilk yarısında endüstriyel üretim her ay düşmüştür. Küçük ve orta ölçekli iş alanları, özellikle ihracat sektörünün dışında kalanlar oldukça fazla etkilenmişlerdir.

Ticari denge, 1998'in ilk yarısında zayıf ithalat talebi nedeniyle, ithalat %10 düşerken, ihracat, fiyatları sadece %2.2 yükselirken, önemli ölçüde genişlemiştir. 1998'in ikinci yarısındaki talebin toparlanması umutları, vergi indirimlerinin yarattığı etkiyle biraz artmış oldu.

Japon bankacılık sisteminin var olan zayıflıkları şunlardır :

- Düşük karlılık
- Düşük sermaye oranları
- Zayıf etkinlik ölçüleri
- 1990'lı yılların başında çöküşün patlak vermesi ile önemli varlık kalite problemlerinin acil önlemler

gerektirmesi yukarıdaki sonuçlar ile karşılaştırılmasına neden oldu.

- Hükümet tarafından sağlanan üstü kapalı güçlü destek kısa dönemli kaldı.

Büyük bankaların çoğu, son üç yılda ikinci kez olmak üzere en alt seviyeye kadar düşüşle karşılaştılar. Ağır kredi maliyetlerine bağlı olarak işlem gelirlerinde zarar oluştu. Gerçekleşmemiş hisse değerlemesi kayıpları büyüdü, muhasebedeki değişiklikler Mitsubishi Trust'daki etkiyi azalttı. Alınan güvelik kararları ve gayri menkul satımı birçok bankanın zayıf olan gelirlerinin yetersizliklerini denkleştirmede yardımcı olmuştur. Problem varlıklar, birçok banka için yapılmış eski tanımlamalar altında saptırılmıştır. Yeniden yapılandırılmış ve desteklenmiş krediler uygulamaya getirilmiştir. Yeni sermayede riskli varlıklar düşürülmüştür.

Varlık niteliği problemlerinin, 1998'in birinci yarısında, daha önce ortaya konulan değerden, dikkate değer ölçüde daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Başlangıç verileri, hem büyük bankalar hem de genel olarak bankacılık sektöründe problemler varlıkların, kredilerin %12'lik bölümünün üzerinde olduğunu göstermektedir. Bu verinin, daha önce halka sunulmuş rakamlardan 2.6 kat daha fazla olduğu ileri sürülmektedir. Bu veri bazında, öngörülen kayıp, büyük bankalara ait potansiyel kayıpların 13 trilyon yen olabileceğini göstermektedir.

1998 Şubat'ında hükümet yetkililerine yöneltilen rüşvet iddiaları gerçekleşmiştir. Bazı yerel savcılar tarafından, bazı bankalar, hükümet yetkililerine eğlencelerle birlikte rüşvet vermekle suçlandılar. Konuyla ilgili bankalar; Bank of Tokyo, Mitsubishi, Sumitomo, Sanwa, Dai-Ichi Kangyo, IBJ, Asai, ve Hakkado Takushoku. Konu olan miktarlar düşüktü, ancak olumsuz politik düşüşler, hükümetin sermaye yardımı planlarıyla önlenebilirdi.

Finansal Sistem İstikrar Planının özeti şöyledir;

- Kamu fonlarında 30 trilyon yen toplanmasının sağlanması
- İflas eden kuruluşlarda mevduat sahiplerini korumak
- Kapanan bankaların meydana getirdiği etkiyi karşılamak için mevduat sigorta fonuna 17 trilyon aktarılması

- Ödeme gücü olan güçlü kuruluşların sermayelerinin artırılması için, bankaların hisse senetlerini satın almak ve bağlı borçlarını karşılamak üzere 13 trilyon yen özel fon sağlanması

- 1998 Mart'ında bağlı borçların karşılanması için yalnız 2 milyar yen kullanılmıştır.

İmtiyazlı hisselerin pazardaki son durumu ise şöyledir; 1998'in başlarında Amerikan pazar kurundaki, dört bankaya (Sumitomo, IBJ, Fuji ve Tokai) ait yeni imtiyazlı hisse senetlerinin durumu değerlendirilebilir. Hazinenin 2 Temmuz 1998'deki kayıtlarına göre, Amerika'daki şubeleri aracılığı ile Sumitomo'nun satışları 1.8 milyar Dolar'dır. 2 Kasım 1998'de "IBJ" bankası hisselerini bir milyar Dolar'a yükseltti.

1998 Mart'ında "Fuji" bankası 1.6 milyar Dolar, "Tokai" bankası ise bir milyar Dolar'a ulaşmıştır. "Sanwa" Mart 1998'de 949 milyon Dolarlık imtiyazlıya zorunlu olarak dönüşen hisse senedi çıkartmıştır.

Çözümlemeyi bekleyen finansal sistem kanunları, yetersiz mevduat kalitesi, baskı altındaki sermaye ölçümleri, yurt içi pazardaki kredi güçlükleri, gelecekle ilgili karamsar beklentiler, belirsizlikler Japon bankalarının gündemdeki sorunlarını oluşturmaktadır.

Finansal sistem için hazırlanan reform yasaları geniş kapsamlı bir düzeltme planı şeklindedir. Esas olarak yumuşak bir yaklaşım sağlamaktadır. Küçük ölçekli bankaların batışında köprü bankaların kullanılması, belli başlı büyük bankaların birleşmeyi teşvik etmesi, cesaretlendirmesi, borçlu bankaların sermaye sorunlarının çözülmesinde kamusal fonların kullanılması, sermaye artırımı ve birleşme yolu ile destek sağlanması reformların esaslarıdır.

Finansal sistem için hazırlanan reform yasalarına karşıt bir plan da oluşturulmuştur. Buna göre;

Esas olan katı bir tutumla yaklaşım sağlamaktır. Finansal sektör reformlarının sorumluluğu hükümete geçmelidir. Mevcut rezerv ve mevduatların açıklanması yetkisi verilmeli, acil istikrar ölçümlerinin iptal edilmesi, birkaç istisna ile beraber, 2001 yılının üçüncü ayına kadar, batan bankaların tasfiye edilmesi esas alınmaktadır.

1999 yılı için mali beklentiler ise şöyle gerçekleşebilecektir;

- Asya ve Japonya'da artan problemler önemli kredi kayıplarına sebep olacaktır.

• Sermaye oranları üzerindeki baskı, bazılarının ticari faaliyetlerinde kısıtlamalara neden olabilecektir.

• Temel gelirler düşük seviyede kalacaktır. Faiz dışı gelirler, sınırlı büyüme hedeflerine uygun olarak durgun kalacaktır. Genel gider maliyet düşüşleri muhtemelen makul bir düzeyde kalacaktır. Kredi maliyetleri ağırlığını koruyacaktır. Gizli rezervlerinin yokluğu sermaye kazançlarının esnekliğini etkileyecektir.

Varlık kalitesi çözümlenmeleri 1999'da aynen sorun olmaya devam edecektir. Yüksek rezerv seviyeleri bankalara daha çok esneklik kazandıracaktır. Fakat sert tutum ek müdahaleler gerektirebilir, inşaat sektöründen yeni problemler doğabilir, ticari mal fiyatlarındaki daha fazla gerileme ikincil değerlerde aşınma yaratır. Asya'daki karışıklıklar gelecek yıllara yeni problemler ekleyecektir.

Japon bankaları için amaçlanan oranlar genellikle, bankaların çoğu için biraz düşüktür ve geçen yılı düşen değerler etkilemiştir. Bankalar arasındaki sonuçlar nispeten zayıf C,C/D, D ve E şeklinde sınıflara ayrılmaktadır. Varlık kalitesindeki zayıflıkla ilgili Asya'nın bölgesel problemleri olduğu kadar, zor yurtiçi

pazar şartlarındaki zorlukların etkisi ileriye doğru izlenecektir. Kanunlardaki değişikliklere yaklaşım ve hükümet desteği dikkatli bir şekilde takip edilecektir.

Japon bankalarının finansal şartlarının sınıflandırılması daha iyi yapılacak, küçük bankalar üzerindeki baskı artacak, büyük bir ihtimalle endüstriyel birleşme hızlanacaktır. Finansal reform kanunları için hala bir sorun vardır ki, gelirler sistemin yeniden yapılanma amacını ve hızını tayin edecektir. Gerçekten ihtiyacı olduğunda yetkililerden büyük bankalar nakit desteği almaya devam edeceklerdir. Gerçekten batmış bankalara kamu fonları desteği seviyesi, zor ekonomik koşullara ve yapısal zayıflıklara uygun bir şekilde açıklanacak ve sağlanacaktır.

KAYNAKÇA:

Mr. Philippe Delhaise; Thomson Bank Watch, Hong Kong Ofisi Başkanı ASYA ÜLKELERİNDE BANKACILIK-1998 (JAPONYA), İSTANBUL (28.09.1998 Tarihli Konferans Notları). Japonya Bölümü. Türkiye Bankalar Birliği ve Thomson Bank Bankwatch.

KAYNAK PLANLAMA YAZILIMLARININ KAMU SEKTÖRÜNDEKİ YERİ

Dr. Uğur YOZGAT

M.Ü. İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, Doçent

ABSTRACT: *The information output of computers is used by managers, nonmanagers, and persons and organisation within the firm's environment. Managers perform functions and play roles, and need skills in communication and problem solving in order to be successful. Public management must also seek to increase the effectiveness like private one. Therefore they have to reconstruct their administrative information systems, and to manage all organisation's resources in an individual resource management system. In this paper, the modernisation of public sector, the aspects of it on the management information systems, the need for resource management systems is explained, and as an example R/3 is given.*

I. GİRİŞ

Yeni bir bilişim sistemi geliştirmek belli gereksinimleri karşılamak için sonuç ürünler geliştiren tüm diğer projeler gibi sürekli bir iştir. İşin zor olan kısmı, değişimi de beraberinde getiren bu teknolojinin nasıl adapte edileceğine karar verebilmek ve oluşabilecek riskleri bu sürecin başında tahmin edebilmektir. Bilgisayar tabanlı böyle bir bilgi işlem yapısını oluştururken, sistemin dizaynı, zaman ve proje süresinin ayarlanması, gerçek sistemin uygulanmasında kadronun seçimi, yazılımın kalitesi ve daha bir çok sorun karşımıza çıkacaktır.

Bir bilişim sisteminin özellikle yönetim kademeleri için sağladığı en önemli faydalardan bir tanesi olayın zor kısımlarını elemesidir. Yöneticilerin bu kaynağı organizasyonun tüm fonksiyonel alanlarında başarılı bir şekilde kullanması gerekir.

Günümüzde, organizasyonel veya fonksiyonel birimlerin temsilcileri olan yöneticileri desteklemek üzere geliştirilen bilgi sistemleri olarak geliştirilen yönetim bilişim sistemleri yerini daha spesifik olarak tanımlanan karar destek sistemlerine bırakmaktadır. Yöneticiye bir problem veya karar vermesi gereken nokta üzerinde çözüm desteği sağlayan sistemler olarak en basit anlamda tanımlanabilen karar destek sistemleri (KDS) çok uzun bir süre bilgisayarların yeni bir kullanım alanını çıkıyor sorularını da beraberinde getirmiştir. Diğer bir deyişle KDS tam yapılanmamış yönetim problemlerine karar aşamasında yardım sağlayan sistemlerdir.

Tekrar yönetim bilişim sistemlerine (YBS) dönecek olursak; YBS'yi yönetim seviyesindeki bilgisayar tabanlı sistemler, bir organizasyonun yönetsel aktiviteleri, karar verme mekanizmaları, kontrol ve denetleme gibi bir çok konuda yardımcı olmak için kullanılan sistemler olarak tanımlayabiliriz. Yönetimle ilgili dökümantasyon, raporlama, iletişim vb. bir çok önemli konuya hizmet eden sistemlere de ofis otomasyon sistemleri (OOS) denilmektedir. İşletme içi ve dışı uzun dönemde kullanılacak stratejileri belirleyen sistemler organizasyonel kapasitenin dış koşullara uygulanmasını ve gerekli değişikliklere karar verilmesini sağlar.

Bu çalışmada, bilgi sistemlerinin kamu kuruluşlarının yeniden yapılanmasındaki yeri ve önemi anlatılacaktır. Gerçekten de kamu yönetimleri tüm dünyada yeniden organizasyon yapıları oluşturmaya başlamış, fakat çeşitli devlet otoriteleri birbirinden farklı yönetim anlayışlarına sahip oldukları için bu gelişmeler henüz tam anlamıyla standartlaştırılmış sayılamaz.

1990'lerden sonra pazar ekonomileri ile plan ekonomileri arasındaki farklar ortadan kalkmaya başlayınca kamu yönetimlerinin de davranışlarında dramatik gelişmeler oldu; yeni bir global kamu yönetimi anlayışı gelişti. Kamu yönetiminde esas politik ve yasal gereksinimlerin uygulanması olarak basitleştirilebilir. Fakat bugünün karışık ortamında, toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve kısıtlı kaynakları yönetebilmek için kamu fonksiyonlarının devamlı olarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Serbest pazarın merkezi yönetim anlayışına sahip kamu yönetimlerine olan üstünlüğü en çok özel ve kamu sektörü ilişkilerinde görülmektedir. Dolayısıyla yeni kamu yönetimi anlayışı sadece kamunun rolünü azaltmak olmamalı, aynı zamanda onun verimliliğini arttıracak çözümleri de üretmek olmalıdır.

II. MODERNİZASYON İÇİN YAKLAŞIMLAR

Yeni yönetim anlayışında birkaç önemli noktadan bahsedebiliriz. Esas nokta aktiviteleri tanımlamaktır. Her kara mekanizmasında, hukuki / yönetsel, hükümet / bakanlıklar, bakanlık / bakanlık bölümleri, üst yönetim / orta kademe yöneticiler, aktiviteler açık ve amacına uygun bir şekilde tanımlanmalıdır. O işin ya da

aktivitenin ne olduğu, ne kadar maliyetle yapıldığı, kimlerle alakalı olduğu ya da kimleri ilgilendirdiği, sonuçları bilinmelidir.

Kaynaklar sadece bir sonuç üreten işler için planlanmalıdır. Bu sayede bürokratik sorumluluklardan kaynaklanan formal davranışlar hızla yerini somut sorumlulukların yerine getirilmesine (sosyal bir kontratın yürürlüğe konması gibi) yarayan iş yapılan aktivitelere bırakacaktır. Böylece geçmiş işlerin bugünküleri engellemesi de ortadan kalkacak ve zaman günün işlerinin yapılmasına ayrılacaktır.

Yönetimin iç ve dış ilişkileri yani pazarla olan teması en önemli ikinci konuyu oluşturur. Burada odaklaşan konu, kaynak sağlayıcılar ve tüketiciler arasındaki ilişkiler ve vatandaş, müşteri, yasal düzenlemeler gibi kavramlardır. Bu noktadaki uyumlaştırma, geçmişte ayrı olarak yapılan işlerin bir araya getirilmesini ve dolayısıyla kamu yönetim fonksiyonlarının reforme edilmesini getirecektir. Bu aynı zamanda kamuda rekabet ortamı da yaratacaktır, çünkü performans ve maliyetler arasında önemli farklar meydana gelebilecek ve hem kamu da hem de bu işlerle özel sektördeki aynı aktiviteler arasında karşılaştırma yapma imkanı sağlanacaktır.

Sadece kamu fonksiyonları için ayrılan net bütçeler bu şekilde baskı altında olunca, kamu da artık önemli ve ekonomik çıkarlarla araçları en iyi şekilde birleştiren bir anlayış takınacaktır. Bu yok pahasına özelleştirme yapılması anlamına gelmemeli, kamu fonksiyonlarının daha iyi tanımlanması ve bahsedilen amaçlara uygun gerçekleştirilmeyen fonksiyonların özel sektöre devredilmesi şeklinde anlaşılmalıdır. İş gücü potansiyeli, karar verme mekanizmaları tarafından, kamuyla direkt ilişkili ve üretim koşullarını iyi tanıyan, alt düzeydeki geniş tabanlı kamu örgütlerine yöneltilmelidir. Aşırı merkezîyetçilik, yatay ve dikey iş bölümlerinin fazla olması gibi sorunlar giderilmeli, işler fonksiyonel olarak entegre edilmelidir.

Kamu yönetimindeki modernizasyon çalışmaları, kendi kendini ayarlama (self-regulation) olarak bilinen prensip üzerine kurulmuştur. Burada her bölüm kendi aktivitesini belirler ve verimliliğini kendisi ölçer. Her bölüm kendisinden sorumludur. Bilgi organizasyonel yapıların birleştiği noktalarda paylaşılır. Süreç odaklılık söz konusudur. Bu şekilde süreçler başlangıçlarından bitişlerine kadar değerlendirilir, gereksiz adımlar çıkarılır, mümkün olan en kısa hale getirilir. Fakat organizasyonel birimler arasındaki ilişkilerin mükemmelliği için mümkün olan en uzun ilişkiler de kastedilmektedir.

III. YENİ KAMU YÖNETİM ANLAYIŞLARININ BİLGİ SİSTEMLERİNE ETKİLERİ

Kamu sektöründeki kaynak kullanımların bakıldığında performansa göre kaynak dağıtımı yapılmadığı görülür. Mevzuatlar karışıklaştıkça bilgi amaçlar doğrultusunda akmaktan çok düzenlemeler ve sorumluluklar tarafından engellenmektedir. Bunun bir sonucu olarak da yeni kamu yönetimi anlayışlarında bilişim sistemlerinin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Yönetim, üretimle ilgili bilgilerin sağlanması ile destek görmelidir. Bir kamu birimi ne üretiyor, ne satıyor, kime satıyor ...Fiyat ve performans hesabı bu süreçte, planlanan ve gerçek kaynaklar hakkında bilgi verirken, fiyat faktörleri, fiyat merkezleri, ürünler ve süreçler bilgi kategorilerini oluşturur.

Örneğin; kontrat yönetimi, planlama periyoduna yönelik, kaynakların kullanımını ve sonuçları gösteren organize olmuş bir bilgi sürecidir. Eğer performans kontrolü yapılıyorsa her birimin kendi yaptığı sosyal kontratları analiz edip toplaması garantili bir kontrol metodudur. Bütçeleme fonksiyonu, kısa ve orta vadeli bu anlaşmaları, bölümün işlediği önemli bilgi miktarına göre değerlendirecektir. Kontrol fonksiyonu ise hedef ve gerçek bilgiyi analiz ederek bir kontrol aşaması oluşturur. Raporlama fonksiyonu bu bilgiyi gerekli mercilere ulaştırmakla sorumludur.

Bir bilişim sistemi tüm bu fonksiyonları birleştirir. kendi kendini ayarlama, organize etme ve sorumluluk üstlenme kavramlarıyla betimlenen yapının ortak bir kaynak oluşturmasına olanak sağlar.

IV. ENTEGRE STANDART YAZILIMIN KAMU SEKTÖRÜNE KATKILARI

Günümüzde kamu sektörü de tıpkı özel sektörde olduğu gibi kısıtlı maddi kaynaklar, büyüyen toplum ihtiyaçları vb. nedenlerden dolayı değişime ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Kamu sektöründeki yapısını bırakıp temel yetkilerine yönelmeye başlamıştır. Bu noktada özelleştirme, dış kaynak kullanımı ve süreç mühendisliği en uygun yönetim teknikleri olmaktadır. İşte bu noktada SAP ve bunun gibi kaynak planlama üzerine bilişim teknolojileri geliştiren şirketler yeni organizasyonel formları adapte edebilmek için dizayn ve uygulamaya yönelik değişik model ve yöntemler geliştirmektedirler. Prosedür modeller kullanarak müşteriye özel ve organizasyonun çeşitli bölümlerine yönelik çalışmalar yürütülerek verimlilik ve optimizasyon potansiyeli değerlendirilmektedir. Daha sonra yeniden gereği olan süreçler, süreç kütüphanelerinden seçilir ve şirkete göre düzenlenir. Bunu kullanıcı eğitimi, test ve eski verilerin transferi takip eder. Tabii ki bu prosedür optimize edilmiş iş süreçleri üzerine kurulmuş esnek

işletme genelli bir enformasyon sistemi ile sonuçlanır. Bugün, maliyet muhasebesi ve çift aşamalı defter tutma, kullanıcılardan artı bir talep olmadan, birlikte bir sistem üzerinde çalışabilmektedir. Müşteriler maliyet muhasebesinden çiftli deftere aşama aşama geçebilmektedirler, bu esnek yapıya bir örnektir.

Geleneksel çözümleri standart bir yazılımla değiştirmek donanım ve işletme giderlerini azaltacaktır. Böylece müşteriler üç yıldan az bir sürede proje giderlerini çıkarabileceklerdir. Fakat daha da önemlisi tekrar mühendislik için harcanacak giderlerin kesilmesiyle çok daha fazla bir kazanç elde edebileceklerdir. Böyle entegre ve esnek bir sistemin getirilerini kesin olarak ölçmek bir hayli zor olacağı da unutulmamalıdır.

V. YENİ KAMU YÖNETİM ANLAYIŞI

Çok uzun yıllar vatandaşlar devletin yetersizliğinden şikayetçi olmuşlar ve tatmin olmamışlardır. Zaten bu da özel sektörün neden bu kadar müşteri odaklı çalıştığını açıklamaktadır. Bu aynı zamanda, bir çok ülkede yerel yönetimlerin neden iki adıma bir servis ve danışma büroları koymakta olduğunu da açıklamaktadır. Çünkü servisler arttıkça organizasyonel yapılar daha açık ve şeffaf bir yapıya kavuştukça bilgi merkezli bir yapının kullandığı bir birikim olmaktan çıkıp kullanan herkese ulaşacaktır. Bu ise ancak sadece katı bir organizasyon yapısını desteklemeyen, entegre ve esnek bir yapıyla sağlanabilir. Bir sonraki aşama ise artık insanların sadece bilgiye ulaşmaları değil, örneğin fatura vb. ödemelerini elektronik ortamda yapabilmeleri olacaktır. Tabi ki bu elektronik servisler, arka ofis sistemleriyle çalışmalıdırlar ki verimli olabilsinler.

Kamu yönetimindeki açıklık ise her bölümün ürettiklerini ve verimlerini ölçebilmekle başlar. Bu beraberinde aktivite temelli maliyet hesabı gibi organizasyonun performans ve nakit akışını döküman eden metotları beraberinde getirir. Planlama ve gerçek karşılaştırma, fazla kapasite ve iş yükünü ölçüp insan gücünü verimsiz alanlara yöneltmeye yardımcı olacaktır. Kaynak planlama paketlerinde kullanılan aktivite tabanlı maliyet hesaplama özel sektörde çok iyi oturmuş bir kavramdır.

Bir organizasyon için kaynak olarak sayılan işler, işgörenler, çalışan, sermaye, karlar, sabit sermaye vb. tekil bir kaynak yönetim sistemi tarafından yönetilir. Bu sistemin parçaları kaynakların yaşam döngüsüne ve ihtiyaçlara göre şekillenir. İşlevsel sistemlerden sağladığı veri ile beslenen bir yönetim bilgi sistemi, karar verme mekanizmasını destekleyerek organizasyon dışına da bilgilerin açık olmasını getirir. Dış ekonomik verilerden elde edilen sayılar on-line olarak ele alınıp analiz edilebilir. Böylece bölümlerin sağladıkları servisler için

giderleri detaylı bir şekilde toplum komitelerine veya üst yönetime açıklanabilir. Karar verme süreci istatistiksel verilerle sağlanır. Örneğin; bölümlerin uygulamaya geçirdikleri çalışmalar veya daha spesifik olarak bir ay içinde tamir edilen yolların uzunluğu vb. Sapmalar tolerans sınırları içerisinde değişik metotlara göre hesaplanarak planlardan uzaklaşıldığı uyarılarla en erken zamanda belirlenebilir.

İş akışları sırasında sistem içerisinde gerçekleşen olaylar ve bu olaylar sonucu üretilen dökümanlar otomatik olarak zincirin bir başka kısmında bulunan bir modüle veya çalışana gönderilir. Böylece kırtasiyecilik dediğimiz kağıt bürokrasisi de önemli ölçüde azalacaktır. Süreçler hızlanacak ve işlemler herhangi bir anda devreye girebileceği için (bir işin diğerini beklemesi gerekmeyecek) daha fazla açıklık sağlanmış olacak ve daha şeffaf bir bilgi yönetimi sağlanacaktır.

VI. GELİŞEN TEKNOLOJİ

Bugün kamu sektörü de dahil olmak üzere bilişim dünyasındaki gelişmeler 2000 yılı problemini çözmüş, tek para birimi ECU yu destekleyen ve ileri iletişim teknolojilerini örneğin istemci / sunucu yapıyı ve internet / intranet uygulamalarını sağlayan sistemler öngörmektedir. Standart yazılım ve istemci / sunucu yapısı, mainframe tabanlı sistemlere alternatif olmaktadır.

Ticari sektördeki tecrübeler göstermektedir ki, yazılım iyi bir network servisi olmadan, firmalardan uzun dönemli destek ve geliştirme garantisi almadan tek başına bir anlam taşımamaktadır. Bir yazılım ürünü müşterisine uygulamadan on-line desteğe kadar verimli bir şekilde yardımcı olmalıdır. İşte kaynak planlama paketlerinin bu noktalar gözönüne alınarak sağladığı faydalar şu şekilde özetlenebilir:

➤ İş yeterliliği

SAP vb. ERP ve MRP paketleri geliştiren tecrübeli şirketler bahsedilen kullanıcı tatminini en üst düzeyde sağlayarak, müşterileri için gerçekten de önemli bir eğitim kaynağı haline gelmişlerdir. Böylece bir çok çalışan doğrudan bu konularda bilgi ve tecrübe sahibi olmuş, know-how ile önemli bilgiler elde ederek piyasadaki rekabet güçlerini arttırmışlardır.

➤ İş mühendisliği

Bu paketler aynı zamanda müşterilerine ve danışmanlıklarına iş süreçlerini yeniden yaratma ve müşteriye uygunluk olanakları sağladığı için başlı başına bir değişim modeli olmaktadır. Örneğin; SAP R/3 yazılımında bu "procedure model" denen ve tüm aktivitelerin dört safhada açıklandığı yöntemle gerçekleştirilmektedir. R/3 "reference model" de ise tüm iş süreçleri ve iş akışları ile ilgili dökümantasyon

sağlanmaktadır. Süreçler grafik tabanlı araçlar kullanılarak analiz edilebilir. "Reference model" R/3 sisteminin kendisine bağlı olduğundan süreçlerden ilgili işlemlere atlanabilir. Bu kullanıcının hem iş süreçleri hakkında bilgi sahibi olmasını hem de süreçlerin interaktif olarak uyumlaştırılmasının kolaylaşmasını sağlar. En son olarak bölüm yöneticilerinin belirleyeceği ortak bir iş mönüsü ile fonksiyonların optimizasyonunu ve kullanıcı otorizasyonunu sağlar.

➤ İş iskeleti

Esnek yapı, paketle birlikte gelen ana modüllerin (satın alma, kar analizi ve yönetimi, kontrol vb.) yanında kamu sektörü için özel olarak geliştirilmiş kapirtal yönetimi, personel planlaması, ödemeler vb. modüllerin de bulunmasını beraberinde getirmiştir. Açık sistem yapısı standart ve geliştirilebilir birimlerle desteklenebilmektedir. Örneğin, BAPI (Business Application Programming Interfaces) yapısı, üçüncü parti yazılım gereçleri ile SAP ana sisteminin ilişki kurmasını sağlamaktadır. İnternet ve intranet teknolojileri yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. İş süreçleri lokal departmanlardan veya dışarıdan İnternet aracılığıyla yönlendirilebilir. Uygulama geliştirilebilir işler, gelir vergisi beyannamelerinden iş başvurularına, üniversitelerde verilen ders ve seminer kayıtlarına kadar geniş bir alanı kapsar. Kullanıcılar herhangi bir grafik kullanıcı arayüzü kullanarak, farklı ortamlardan sistemle alışveriş içinde bulunabilirler ve elektronik posta ile haberleşebilirler.

➤ Servis ve Destek

Kamu sektörüne yönelik çözümler yanısıra, kaynak planlamacılar tecrübeli partnerleri ile müşteri desteğini tam anlamıyla yerine getirmektedirler. Müşteriler aynı zamanda süreç odaklı kendiliğinden eğitim sayesinde önemli bir destek almaktadırlar. İş süreçleri model bir şirket üzerinde, işlerin fonksiyonlarından bahsetmektedir.

VII. AMACA YÖNELİK STRATEJİLER

Kamu sektörü birkaç kısımda işlenebilir :

- Kar amacı gütmeyen kurumlar (Üniversiteler, araştırma kuruluşları, uluslar arası organizasyonlar vb.)
- Devlete bağlı diğer tüm kurumlar ve kuruluşlar
- Yerel yönetimler

Kamu sektöründe işlerin kalitesindeki gelişmeler, kaynak planlama paketlerinin, bu sektörde daha yaygın kullanılabilmesini göstermektedir. Birçok alanda kamuya özel çözümler geliştirilmiştir. Sağlık, demiryolları ağları, telekomünikasyon, posta işletmeleri, vs.

Sektörel olarak kar amacı gütmeyen işletmelerde, arka-ofis süreçleri hali hazırda çözümlenmiştir. Birçok üniversite fonksiyonlarının tümünü destekleyen otomasyon yapıları ile donatılmıştır.

Genelde yasal zorunluluklarda sınırlı diğer devlet birimleri ise çözümleri tam sistem olarak değil de daha çok kısmi çözümler olarak adapte etmişlerdir.

Yerel idarelerin isteklerindeki varyasyonlar daha da ön plandadır. Yine yasal mevzuatlardan dolayı her yerel idarenin süreçleri oldukça değişiktir. Bununla birlikte, Almanya, İsviçre ve Kanada başta olmak üzere kamu sektörü çözümlerine yatırım hala devam etmektedir.

VIII. BİR KAYNAK PLANLAMA ÖRNEĞİ OLARAK SAP R/3 İNSAN KAYNAKLARI MODÜLÜNÜN KAMU SEKTÖRÜNE UYARLANMASI

İşlevsel bütçeleden ön planda olan ekonomik durum yönetimi ve dinamik süreçleri, bugün daha fazla rasyonellik tartışmalarını şekillendirmektedir. Bu, SAP'nin kamu sektörü için sunduğu HR (insan kaynakları) paketinde öncelik verdiği konulardan olup gerçek HR modülü ile kamu fonksiyonları için geliştirilmiş süreçleri birleştiren oldukça verimli bir çözümdür. Sistem, Finans muhasebesi, sermaye yönetimi, kontrol gibi birçok ara yüzle diğer modüllere entegre bir şekilde çalışmaktadır. HR modülü yönetim ve muhasebe/finansmandan, personel kaynaklarını, harcamaları vb. planlama ve kontrole kadar birçok fonksiyon içermektedir. İş akış diyagramları, İnternet fonksiyonelliği, masa üstü sistemler, grafik araçlar, optik arşivleme sistemin performansını bir hayli arttırmaktadır.

HR çözümü temel olarak şu alt modüllerden oluşmaktadır :

- Organizasyonel yönetim
- Durum planlaması (durumsal bütçe analizi)
- Durum Yönetimi
- İşe alma ve yerleştirme
- Personel Gelişimi, Sicil Kayıtları
- Kariyer Planlama
- Personel Yönetimi
- İş gezileri Yönetimi
- Ödemeler

Sermaye Yönetimi ve Kontrol Fonksiyonları ile Entegrasyon

Ödemeler Muhasebesi ve İş Gezileri Yönetimi R/3 paketinin Kapital/Sermaye Yönetimi ile entegre bir şekilde çalışmaktadır. Personel ve gezi giderleri Sermaye yönetimine postalanmaktadır. Bu giderleri değişik alanlara dağıtabiliriz. Örneğin kaynak merkezlerine, ana

sermaye veya komite birimlerine... Giderleri aynı zamanda Kontrol bölümünde bulunan hesap-belirleyici objelere de transfer edebilirsiniz. Yani kişisel hesaplara da giderler işlenebilmektedir.

Durum Yönetimi

Bu özellikle kamuya göre düzenlenmiş bir modül olarak personel bütçeleri ile ilgili detaylı bilgiler alabildiğiniz gibi personel bütçeleri ile ilgili alanlarla ve işgören bilgileri ile bağlı çalışmaktadır.

Personel Giderleri ile İlgili Bütçe

Personel giderleri "sermaye / kapital yönetimi"nde toplanmaktadır. Fakat daha önce de vurgulandığı gibi personelle ilgili detaylı bilgiler "durum yönetimi"nden alınmaktaydı. Bu bütçeler sınıflandırılarak bütçe kaynaklarına işaretlenebiliyordu. "Durum yönetimi" aynı zamanda global bütçelemeyi de desteklemektedir. Burada hiyerarşik düzende bütçe seviyeleri karşılaştırılabilir.

Organizasyon

"Durum yönetiminde", finansal destek isteyen organizasyonel birimleri, çalışma alanlarını, görevleri veya kişileri bir organizasyonel yapıya yerleştirebilme imkanı vardır. R/3 "organizasyonel yönetim" modülü bu konuda kamu sektörü gereksinimlerine göre yenileştirilmektedir.

Personel Planlama

Kamu sektörü için R/3 "insan kaynakları" modülü bu servislerin yanısıra, "durum yönetimi"ne artı olarak daha başka planlama ve kontrol araçları da sunmaktadır; personel planlama, değerler ve gereksinimler, personel gelişimi, eğitim ve kariyer, başarı planlama, işe alma ve yerleştirme, iş ilanları ve başvuru yönetim ve süreçleri vb.

IX. SONUÇ

Her ne alanda uygulanırsa uygulansın, bilişim sistemleri o veya bu şekilde kamu sektöründe dahil olmak üzere tüm işletmelerde stratejik öneme sahiptir. Bir işletme halen kullanmakta olduğu veya geliştireceği uygulamalara fazla önem vermiyorsa bile sistem önemli bir destek unsuru olarak bulunacaktır. Eğer çalışmakta olan uygulamalar önemli, ileride geliştirilecekler stratejik anlamda önemsiz ise bilişim sistemi basit olarak mal ve hizmetlerin sevkinde kullanılan bir üretim aracı olarak düşünülebilir (Bir rezervasyon sistemi vb.). Eğer kullanılan sistem ve uygulamalar daha önemli yeni bir sistemle değiştirilecek ve teknoloji değişimi yaşanacaksa, işletme zor ama hayati bir görev üstleniyor demektir. Bilişim sistemi bugün ve yarın önemli olmaya devam edecekse (bankacılık ve finansal sektörde faaliyet gösteren işletmeler vb.) karlı üretim tamamen bu sisteme bağlı olduğu için en çok önem verilen yapıyı oluşturacaktır.

Standart yazılımların hayata geçirilmesi ile bilişim sistemleri işletmeler için daha da önem kazanarak özlenen yerini alacaktır.

KAYNAKÇA

- GIBSON, ROBIN. Managing Computers & Projects. Prentice Hall, New Jersey, 1992.
- KAGERMANN, HENNING: "Lean Government". The Magazine of the SAP-GROUP-SAP INFO Focus, June 1997.
- KALTNEKAR, ZDRAVKO; GRICAR, JOZE, "Organization in Information Systems". Bled, September 1989.
- LAUDON, KENNETH C.; LAUDON, JANE P., Management Information Systems. Mc Millan Pub., New York, 1988.
- McLEOD, RAYMOND, Management Information Systems. McGraw Hill, New York, 1993.
- REINERMANN, HEINRICH: "Public-Administration: New Self-Image. New Information Needs". The Magazine of the SAP-GROUP-SAP INFO Focus, June 1997.
- SPRAGUE, RALPH H. Jr.; McNURLIN, BARBARA C., Information Systems Management in Practice. Prentice Hall, New Jersey, 1986.
- WALLIS, ELVIRA, "Efficient Solution", The Magazine of the SAP-GROUP-SAP INFO Focus, June 1997.

1990'LI YILLARDA A.B.D. VE AVRUPA ÜNİVERSİTELERİNDEKİ ULUSLARARASI İŞLETME EĞİTİMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

*Chuck C.Y.Kwok / Jeffrey S. Arpan**

Çev.:Dr. Esin CAN MUTLU

M.Ü. İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, Doçent

Özet : *Bu makale, 1990'lı yıllara kadar A.B.D. ve Avrupa'da uluslararası işletme eğitimi için statülerin, eğilimlerin karşılaştırmalı incelenmesini kapsamaktadır.*

Araştırmanın bulguları A.B.D. ve Avrupa'da uluslararası olmak için değişik amaçları ve yöntemleri, uluslararası bağlantıları ve deneysel faaliyetleri, örgütsel konuları, uluslararası alandaki ilerlemeleri ve elde ettiği ilerleme ile yönetsel tatmine sahip olan yaklaşık 400 işletme okulundan alınan cevaplara dayanmaktadır.

Ana Sonuçlar

Genel olarak görülmüştür ki, uluslararası olma konusunda önemli bir gelişme kaydedilmiş olmasına karşın, başarılması gereken bir çok konu vardır ve Avrupa'daki okullar, A.B.D. 'de bulunan okullar ile karşılaştırıldığında daha fazla gelişme göstermiştir.

İşletme eğitiminin uluslararası olması, en az çeyrek yüzyıldır Avrupa ve A.B.D. 'de faaliyet ve tartışma konusu olmuştur. Ulusal ekonomik faaliyetlerin daha fazla uluslararası hale gelmesi ve buna bağlı olarak potansiyel işadamlarına uygun şekilde eğitim verecek işletme fakültelerine olan ihtiyacın artması, bu fenomenin ardındaki etken güçtür. A.B.D. 'ye özgün güdüleyici diğer bir etken de işletme fakültelerinin hangi düzeyde olduğunu gösteren standartların 1974'de değişmesi ders programlarının uluslararası nitelik kazanmasına yol açmasıdır.

Bu çalışmanın temel amacı, A.B.D. ve Avrupa'daki uluslararası işletme faaliyetlerinde ders programlarında kullanılan yöntemleri karşılaştırmaktır. Bu çalışmanın ilk bölümünü, işletme eğitiminin uluslararasılaşmasını anlatan daha önceki çalışmaların özetlenmesi oluşturmaktadır. İkinci bölüm, araştırma metodolojisini açıklamaktadır. Üçüncü bölümde, ampirik bulgulara yer verilmektedir. Rapor, özet ve sonuç bölümü ile sona ermektedir.

Literatür İncelenmesi

Geçen on yıl içinde, işletme okullarının uluslararasılaştırılmasının bir çok yönü ile ilgili düzinelerce araştırma yapılmıştır. Bazı kişiler (Ball ve Mc Cullock 1984 ve 1988'de, Neht 1987'de, Kuhne 1990'da) uluslararasılaşmanın değişik düzeylerini incelemişlerdir. Bazı kişiler (Burns 1990'da, Kubin 1973'de, Mintz 1980'de, Bell ve Brown 1988'de) ders programları ile ilgili uluslararasılaşmanın spesifik fonksiyonları üzerinde odaklanmışlardır. Bazı kişiler (DeSilva 1991, 1987'de, Aggarwal 1987'de, Bonaparte 1988'de) özel stratejik konulara değinmişlerdir. Bazıları da hala Avrupa (Loustarinen ve Pulkkinen 1991'de), A.B.D. (Terpstra 1969'da) veya Japonya (Cummings ve Kobayashi 1985'de) gibi dünyanın belirli bölgesine veya ülkesine odaklanmışlardır. Daniels ve Radebaugh (1974), Grosse ve Prett (1979) ve Thanapolous ve Lonard (1986) konuya global ve kapsamlı bakış açısı getirmeye çalışmıştır. Son zamanlarda, Arpan, Folks ve Kwok (1993) önemli ülkelerdeki uluslararası işletme eğitimindeki statüleri ve eğilimleri incelemiştir.

Uluslararası işletme okulları konusundaki daha önceki araştırmalardan şu temel sonuçlar çıkarılabilir: 1)Ders programlarını ve öğretim üyelerini uluslararasılaştırmak için işletmeye dönük gereksinimleri karşılamaya yönelik çabalar yetersiz kalmıştır, 2)Zamanla uluslararasılaşma çabaları enine ve artmış, yine de, global bir ortam içinde çalıştığını düşünen personel için işletmeye dönük gereksinimleri karşılamaya dönük çabalar yetersiz kalmıştır. Ayrıca, Loustarinen ve Pulkkinen'in çalışmalarının bir kısmına göre, uluslararası işletme eğitimi daha önceleri başlamıştı ve A.B.D.'de Avrupa'ya oranla daha kuvvetli bir şekilde ortaya çıkmıştı, derslerin ve fakültelerin uluslararasılaştırılması konusundaki yaklaşım farklılıkları, bu iki coğrafi alanda oldukça belirgin olmuştur.

Burada raporlanan çalışmada, temel olarak daha önceki dönemlerde geçerli olan bu sonuçların şimdi de geçerli olup olmadığı araştırılmaktadır. Özel olarak ta, bu çalışma, işletme eğitiminin uluslararasılaşması ile ilgili

aşağıdaki önemli konuları karşılaştırmalı olarak incelemektedir:

1. misyon belirlenmesi ve uluslararasılaşma amaçları,
2. ders programlarının uluslararasılaşması,
3. fakültelerin uluslararasılaştırılması,
4. uluslararası işletme programlarının örgütsel yapısı,
5. uluslararası bağlantılar ve
6. uluslararasılaşmanın gelişimi ile tatmin elde edilmesi.

Bu rapor, uluslararasılaşmanın bu değişik yönlerinde A.B.D. ve Avrupa'daki okullarda önemli farklılıkların olup olmadığını araştırmaktadır.

Araştırma Metodolojisi

Örnek Seçimi ve Araştırma Cevapları

Anket formları A.B.D. ve Avrupa'daki değişik akademik kuruluşlara postalanmıştır. Örnekler; American

Assembly of Collegiate Schools of Business üyesi öğretim kurumları, Alman resmi listesinde yer alan derecede olduğu kabul edilen kurumlar, *The Journal of International Business Studies* ve *Europa's Word of Learning* aboneliği kurumlar dahil olmak üzere, çeşitli kaynaklardan oluşmuştur. Birden çok yerde listelenenler (Çift girişler) iptal edilmiştir. Örnek bileşkesi, 899 kuruluştan (665'i A.B.D. 'de, 234'ü Avrupa'da) oluşturulmuştur.

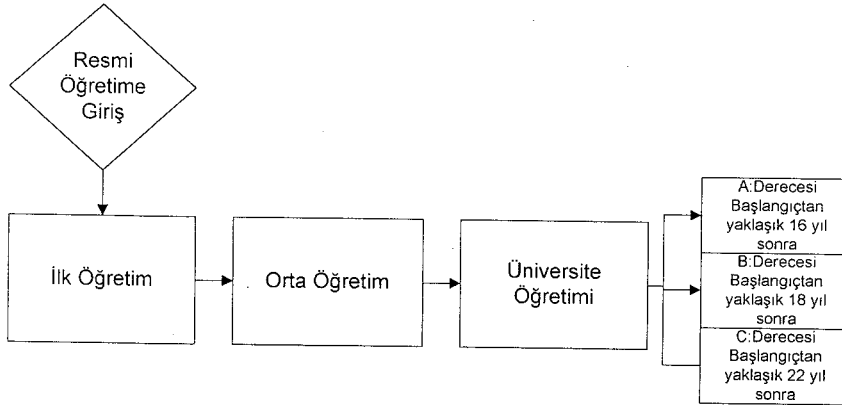
Anketlerin ilk postalanması Kasım 1991'de tamamlanmıştır. Cevap oranını arttırmak için, anketler ikinci defa postalanmış ve bu da Nisan 1992'de tamamlanmıştır. Toplam cevap sayısı 468'di; A.B.D. 'deki kurumların cevap oranı %57 (381 okul), Avrupa'da ki okulların cevap oranı %37 (87 okul) olmuştur.

Anket

Araştırma anketi iki kısımdan oluşmaktaydı. "A Kısmında", işletme okullarında uluslararasılaşma rolü, işletme fakültelerinin örgütsel yapısı ve yeri, programlar, uluslararası olma çalışmalarında işletme okulunun yöneticisinin tatmin düzeyi konusunda sorular sorulmaktaydı.

Şekil 1 : Öğrenim Düzeyi

Üniversite öğrenimi 3 düzeyde olmaktadır. "A Derecesi", normal olarak okula başladıktan sonra 16 yılda tamamlanmaktadır. Alternatif olarak "B Derecesi" ve "C derecesi" sırasıyla 18 ve 22 yılda tamamlanmaktadır.

Bu sorular, işletme okulunun başkanına (dekan veya eşiti yönetici) yöneliktir. Alternatif olarak anketin B kısmında işletme ders programlarının, öğretim üyelerinin uluslararasılaşması, araştırma konusu olan kurumlarla, uluslararası kurumlar arasındaki bağlantılar ve kurumla ilgili bazı bilgiler hakkında sorular sorulmaktaydı. Bu sorular da işletme okullarında uluslararasılaşma çabalarını koordine eden kişiye yöneltilmekteydi. Bu kişi, işletme okulunun başkanı veya uluslararasılaşma çabalarını koordine etmek üzere başkan tarafından görevlendirilmiş kişi olabilmekteydi.

A kısmının bir versiyonu varken B kısmının iki versiyonu hazırlanmıştır. A.B.D. ve A.B.D. dışı iki versiyon arasındaki en önemli farklılık, üniversite öğreniminin düzeylerinin adlandırılmasında ortaya çıkmaktadır. A.B.D versiyonunda, üniversite öğretimi, lisans (undergraduate), lisansüstü (master) ve doktora (doctorate) olarak ayrılmaktadır. A.B.D. dışı versiyonda düzeyler A, B, C olarak adlandırılmaktadır. Uluslararası olarak eğitim sisteminde uyumsuzluklar vardır; bütün bu kurumlar aynı standartta dereceler vermemektedir. Buna rağmen benzer çalışma ve sınav yapmakta, benzer öğrenim süreleri uygulamaktadırlar. A.B.D. ve A.B.D.

dışı sorunların daha iyi anlaşılabilmesi için karşılaştırılması gerekmektedir. A.B.D. dışında dereceler, öğrenim sürecinde harcanan zamana göre sınıflandırılmaktadır. Şekil 1'de böyle bir sınıflandırmanın ayrıntıları gösterilmektedir. Bu yaklaşımda kaçınılmaz olarak sınıflandırmalar olmaktadır.

Okuyucuların bu nedenle, A:B.D. ve A.B.D. dışındaki eğitim düzeyleri hakkındaki bulguları yorumlarken, ihtiyatlı olmaları gerekmektedir.

Temel Bulgular

Burada rapor edilen bulgular, Avrupalı cevaplayıcılardan örnekleme yolu ile alınan bilgilere dayanmaktadır. Bulgular aşağıdaki başlıklar altında düzenlenebilir. Misyon belirlenmesi ve uluslararası amaçları, ders programlarının uluslararasılaşması, fakültelerin uluslararasılaştırılması, uluslararası işletme programlarının örgütsel yapısı, uluslararası bağlantılar ve uluslararasılaşmanın gelişmesinden elde edilen doyum.

Misyon Belirlenmesi ve Uluslararasılaşma Amaçları

Bu bölüm, işletme okullarının uluslararasılaşma açısından ne ölçüde ciddi olduklarını tartışmaktadır. Uluslararası işletme boyutlarını misyonlarına ve stratejik planlarına katma konusunda yeterince ciddiler miydi? İşletme ihtisası için hangi düzeyde uluslararası işletme bilgisi amaçlamaktaydılar? A.B.D. ve Avrupa okulları bu açılardan nasıl farklılaşma göstermiştir?

1 no'lu tabloda görüldüğü gibi, genel olarak işletme okullarının ve üniversitelerin uluslararasılaşmaya önemli biçimsel bağlılığının olduğu görülmektedir.

Misyonunu yazan işletme okullarının %57'si işletme okullarının eğitim ve araştırma misyonunun bir parçası olarak uluslararası ve global işletmeciliğe spesifik referanslarda eklemişlerdir.

Tablo 1: Misyon Belirlenmesi ve Uluslararasılaşma Amaçları

Misyon Belirlenmesi / Stratejik Plan	Genel %	Avrupa	A.B.D.
Misyonunu Yazan Okullar	83 (448)	77 (89)	84 (359)
Özel Referansı Olan Misyon Beyanı	56 (365)	78 (67)*	51 (298)
Uzun Dönemli Stratejik Planı Olan Okullar	76 (437)	80 (82)	75 (355)
Özel Referansı Olan Uzun Dönemli Plan	77 (334)	83 (69)	75 (265)

Notlar : Rakamlarlar "evet" diyen katılımcıların yüzdesini göstermektedir. Parantez içindeki rakamlar ankete cevap verenlerin sayısıdır.

*A.B.D. okullarından 0.05 düzeyinde önemli derecede farklı.

Misyon beyanı yazan Avrupa okullarının oranı A.B.D. okullarından daha azken (%80'e %75) okulun global misyonlarını spesifik referanslara ekleyen Avrupa okulları daha fazlaydı. (%78'e %51).

Avrupa işletme okullarının daha küçük bir oranının yazılı biçimsel misyonu varken, geçen 5 yıl içinde A.B.D. işletme okullarına göre (%80'e %75) daha yüksek oranda Avrupa okulları, uluslararası veya global işletme eğitimi ve araştırmasıyla ilgili spesifik amaçlar eklediler (Avrupa %83, A.B.D. %75). Yine de 0.05 düzeyindeki bu oran farklılığı istatistiki olarak kayda değer değildi.

İşletme okullarının bu misyon beyanlarına ne eklenirse eklensin, açık olan; uluslararasılaşma hedefleri ve amaçları genellikle düşüktü. Katılımcılara kendi uluslararasılaşma faaliyetlerinde amaçlarını şu üç düzeyde tanımlamalarını istedik. Farkında olma, anlama, uzmanlık (uzmanlık belirli işlevsel bir alanda uluslararası boyutlarda veya genel olarak uluslararası işletmecilikte geliştirilebilir). Bir çok işletme okulu, öğrencilerde global iş çevresinin genel olarak biraz farkında olmalarını istemektedir.

Bununla birlikte, uluslararası işletmecilikte anlama ve uzmanlık gerektiren A.B.D. işletme okullarının oranı genel olarak Avrupa okullarından düşüktür (Tablo 2). Lisans düzeyde, işlevsel alan gerektiren Avrupa okullarının oranı A.B.D. okullarının üç katıydı (%26'ya %8); lisansüstü düzeyde dört katı (%34'e %10), doktora düzeyinde 3 katıydı (%28'e %10). Bütün bu farklılıklar, işletmeciliğin uluslararası boyutlarında uzmanlık sağlama bakımından lisans ve lisans üstü düzeylerde de vardı.

Doktora programları için amaçlarını rapor eden 68 A.B.D. okulunun, yalnızca 1 / 10' u (7 okul), doktora öğrencilerine seçtikleri alanın uluslararası boyutta uzmanlıklarını geliştirmelerini amaç olarak veriyordu. Doktora programlarında daha önceki uluslararası çalışmalarla birleştiren bu bulgular, doktora programlarının uluslararasılaşmaya yeterince yer vermediğini göstermektedir.

Her öğrenim düzeyinde göreceli olarak düşük uluslararasılaşma amaçlarıyla başarılı olma oranının da düşük olması sürpriz değildir. A.B.D. işletme okullarında lisans düzeyinde hiç uluslararası işletme eğitimi almayan veya en alt düzeyde alan öğrenci oranı %56, lisans üstü düzeyde %53 ve doktora düzeyinde %59'du. Avrupa okulları, bir kez daha yüksek düzeyde başarı gösteriyorlardı; hiç uluslararası işletme eğitimi almamış

veya en alt düzeyde lan lisans öğrencilerinin oranı %41, lisans üstü öğrencilerin oranı %28 ve doktora öğrencilerinin oranı %34 'dü.

Tablo 2 : İşletme Okullarının İşletme İhtisasları İçin Uluslararası İşletme Eğitimi Amaçları

Uluslararası İşletme Eğitiminin Uluslararası Amaçları	Avrupa Okulları			A.B.D. Okulları		
	Lisans veya eşitleri	Master veya eşitleri	Ph.D. veya eşitleri	Lisans veya eşitleri	Master veya eşitleri	Ph.D. veya eşitleri
	%	%	%	%	%	%
Tüm öğrenciler en azından global işletme çevresinin farkında olmalı	68	52*	46*	79	73	74
Tüm öğrenciler en azından bir işlevsel alanda uluslararası işletme anlayışını geliştirmeli	46	49	38	40	39	37
Tüm öğrenciler uluslararası işletme konusunda en az bir alanda uzmanlık elde etmeli	26*	34*	28*	8	8	10
Tüm öğrenciler işletmeciliğin uluslararası boyutlarında uzmanlık elde etmeli	35*	51*	31	16	23	18
Genel Toplam	57	73	39	344	295	68

Notlar : Rakamlar "evet" diyen katılımcıların yüzdesini göstermektedir.

* A.B.D. okullarından 0.05 düzeyinde önemli derece farklı

Ders Konularının Uluslararasılaşması

Ders konularının uluslararasılaştırılması, işletmeciliğin uluslararasılaştırılmasında anahtar konuydu. Bu alt bölümde, A.B.D. ve Avrupa okullarının ders konularının uluslararasılaşmasında nasıl farklılaştıklarını incelemeye çalıştık.

Uluslararasılaşma Yöntemi

İşletme okulunun ders konularının uluslararasılaştırılmasına genel olarak yaklaşımı anahtar karardır. Bu konuda 3 temel yaklaşım vardır: Birleştirme yaklaşımı, değiştirilmiş olan şimdiki işletme dersleri çerçevesinde işletmeciliğin uluslararası boyutlarını tanıtmayı gerektirmektedir. İkinci yaklaşım; tüm öğrencilerin bir genel uluslararası işletme dersini almalarını gerektirmektedir. Üçüncü yaklaşım; tüm öğrencilerin, kendi ihtisas alanlarında bir uluslararası

uzmanlık dersi almalarını gerektirmektedir. Bunlardan değişik bir yaklaşımda, işletme derslerinin bir mönüsünü sunmayı ve öğrencilerin seçimlerini bu liste içinde yapmalarını sağlamayı gerektirmektedir. Bu aynı yaklaşım, genel uluslararası işletme başlangıç dersleri seçilirse, uluslararası işletmecilikte gelişmeyi, yok eğer seçilen ders bir uluslararası işlevsel (fonksiyonel) bir ders ise, özel işlevsel alanın uluslararası boyutlarını derinlemesine anlamayı gerektirmektedir. Son olarak öğrencilerin ders programlarını, işletme dersi dışında uluslararası nitelikli bir ders koyarak uluslararasılaştırmak olanaklıdır. Derslerde sağlanan esneklikle bu yaklaşım aynı düzeyde paralel olarak bulunabilir.

Genel olarak birleştirme yöntemi, tüm program düzeylerinden yararlanan etken yöntemdir; Öğrencilerin %74'ü lisans ve lisans üstü düzeylerinde içine katma yöntemini kullanmaktadırlar. Tablo 3'de gösterildiği gibi, içine katma yönteminin lisans üstü düzeyde A.B.D.'deki okullarda kullanımı Avrupa'daki okullara göre oldukça yüksektir (%66 Avrupa, %78 A.B.D.).

Genel olarak, uluslararası nitelikli derslerin alınmasını gerektiren okulların oranının artmakta olduğu görülmektedir. Ankete cevap verenlerin %22' sinin lisans düzeyinde bir genel uluslararası işletme dersi alması gerekiyordu, bu oran altı yıl önce %6'ydı; lisansüstü düzeyde %23, beş yıl önce %6'dan azdı. A.B.D. ve Avrupa okullarına bakıldığında, Avrupa'daki okullar, öğrencilerin uzmanlık dallarında bir uluslararası işletme dersi almalarını A.B.D. 'ndekilere göre daha çok istemektedir. Farklılıklar, istatistiki açıdan her üç akademik seviyede de önemlidir.

Avrupa' daki kurumların %13'ünün ve A.B.D.' dan cevap verenlerin %21' inin, lisans ders programlarını uluslararasılaştırma konusunda özel bir yaklaşımını yoktu; sadece öğretim görevlilerinin uluslararası konuları derslere dahil etmesini cesaretlendiriyorlardı. Lisansüstü düzeyde, Avrupa' da ki okulların %18'inin ve A.B.D.'de ki okulların %19 'unun teşvik etme dışında özel bir yöntemi yoktu.

Tablo 3 : İşletme Okullarının Ders Programlarının Uluslararasılaşması

Ders Programlarının Uluslararasılaşması	Avrupa Okulları			A.B.D. Okulları		
	Lisans veya Eşiti %	Master veya Eşiti %	Ph.D veya Eşiti %	Lisans veya Eşiti %	Master veya Eşiti %	Ph.D veya Eşiti %
İşletme dersinde uluslararası boyutları tammaya çalış (Telkin - infision)	75	66*	50	77	78	52
Genel bir uluslararası işletme dersi zorunlu olsun	20	26	10	22	23	6
Uluslararası işletme ders listesinden (mönü) öğrencilerin bir ders alması zorunlu olsun	22*	18	10	9	10	2
Öğrencilerin uluslararası uzman dallarından bir uluslararası işletme dersi almaları zorunlu olsun	22*	22*	27*	9	4	4
Öğrencilerin işletme okulunun dışında bir uluslararası yönelimli ders almaları zorunlu olsun	9	4	10	11	1	2
Özel bir yaklaşımı yok, ancak öğretim görevlileri, konuları birleştirmek için teşvik edilsin	13	18	30	21	19	46
Diğer Yaklaşımlar	7	14	10	7	7	2
Cevap Verenlerin Sayısı	55	73	30	341	283	52

Notlar : Rakamlar "evet" diyen katılımcıların yüzdesini göstermektedir.

* A.B.D. okullarından 0.05 düzeyinde önemli derece farklı.

Özellikle A.B.D.'de doktora düzeyinde, uluslararasılaşma çabalarına biçimsel yaklaşımın azlığı dikkat çekiciydi. Doktora yaptıran ve bu soruya cevap veren 52 A.B.D. işletme okulundan yalnızca 3'ü genel uluslararası işletme dersi verirken, bir tanesi menü yaklaşımını tercih ediyor, iki tanesi de öğrencinin uzman alanında işletme okulu dışında bir uluslararası nitelikli ders veriyordu. Yirmi yedisi doktora birleştirme yöntemi kullanıyor ve yirmi dördünün (%46) doktora öğrencilerini uluslararasılaşma konusunda özel bir yaklaşımı yoktu.

Bu çalışma, bir kez daha, A.B.D. 'de doktora öğrencilerinin uluslararası yeteneklerini geliştirme görevi hem okul yönetimlerinin, hem de bu programlardan

sorumlu öğretim üyelerinin, A.B.D. 'de tarafından ihmal edilmiş olduğunu göstermiştir.

İşlevsel Alanların Karşısında Uluslararasılaşma

A.B.D. işletme okullarında, uluslararası konulara en çok yakın olan olarak pazarlama görülüyordu (lisans düzeyinde %90, lisansüstü düzeyde %86), Ekonomi, uluslararası konulara daha az yakın bir alan olarak düşünülüyordu (lisans düzeyinde %69, lisans üstü düzeyde %59). Avrupa okullarında, uluslararası konulara en yakın ders alanı ekonomi olarak görülüyordu (lisans düzeyinde %78, lisans düzeyinde %84).

Lisans düzeyinde, özel uluslararası işlevsel alanda pazarlama dersleri rağbet gördü (A.B.D. %80, Avrupa %70). Uluslararası pazarlama ile uluslararası finansmanı uluslararası pazarlama ile uluslararası strateji izledi. Uluslararası üretim ise en az verilen uzmanlık dersi oldu. Genel olarak bakıldığında, Avrupa'daki işletme okulları, özellikle lisans üstü düzeyde uluslararası yönetim, uluslararası strateji ve uluslararası muhasebe konularında, A.B.D. okullarına göre daha çok uluslararası nitelikli uzmanlık dersi vermek eğilimindedirler.

Özel Uluslararası İşletme Dereceleri ve Başarı Düzeyi

A.B.D.'de, lisans üstü düzeyde, lisans düzeyine göre uzmanlığı geliştirme veya uluslararası boyutları anlama konusunda daha az fırsat vardı. Örneğin, lisans düzeyinde, özel işletme dersleri. anketi cevaplayan A.B.D. okullarının %86'sı tarafından verilmekteydi (Tablo 4).

Lisansüstü düzeyde bu oran %76'dı. Uluslararası işletme ihtisası, bütün lisans programlarının %24'ünde vardı. Bu oran lisansüstü düzeyde %17'di. A.B.D. işletme okullarının %14'ü, lisans düzeyinde %25'i ikinci bir uluslararası ihtisas konusu verilmekteydi. Bu oran lisansüstü düzeyde %6'dı. Alman cevaplara göre, lisans düzeyinde %24'ünde yardımcı dal olarak uluslararası işletme varken, bu oran lisansüstü düzeyde %6'dı. Alınan cevaplara göre, lisans düzeyinde %24 oranında yardımcı dal olarak uluslararası işletme varken, bu oran lisans düzeyinde %17'di.

Tablo 4: Sunulan Uluslararası İşletme Programları

Sunulan Uluslararası İşletme Programları	Avrupa Okulları			A.B.D. Okulları		
	Lisans veya Eşiti %	Master veya Eşiti %	Ph.D veya Eşiti %	Lisans veya Eşiti %	Master veya Eşiti %	Ph.D veya Eşiti %
Entegre Dersler	75	83	73	84	84	71
Uluslararası İşletmecilik Uzmanlık Dersleri	50*	65	65	86	76	57
Yurt Dışı Deneyimi	68	68*	41*	52	36	16
Uluslararası İşletme Uzmanlığı	14	35*	30	24	17	14
Uluslararası İşletme İkinci Uzmanlık	4	13	8	14	6	8
Uluslararası Yardımcı Dal	18	23*	14	21	9	25
Özel Uluslararası İşletme Derecesi	18*	23*	27*	6	5	6
Cevap Verenlerin Sayısı	28	40	37	285	245	51

Notlar : Rakamlar "evet" diyen katılımcıların yüzdesini göstermektedir.

* A.B.D. okullarından 0.05 düzeyinde önemli derece farklı.

Avrupa'daki kurumların uluslararası işletme uzmanlığı kazanmadaki daha istekli olduğunu gösteren eğitim hedefleri, birleştirme yöntemine göre daha uzmanlık düzeyinde işletme derecesi vermektedir. Bu araştırmada alınan cevaplar, tahminleri teyid etmiştir:

Avrupa'daki okullar, lisans, lisansüstü ve doktora düzeylerinde daha yüksek oranda uzmanlık derecesi sunmaktaydı (lisans %18'e %6, lisansüstünde %23'e %5, doktora %27'ye %6). Avrupa'daki okullar, lisans ve lisansüstü düzeyde yurt dışı deneyimine A.B.D.'deki okullara göre daha fazla önem vermekteydiler.

Daha fazla uluslararasılaşmış ders programları sonucunda, Avrupa'lı öğrenciler, daha üst düzeylerde uluslararası işletme eğitimi almaktadırlar. Tablo 5'e göre, lisans düzeyinde, Avrupa'lı öğrencilerin %59'u ortadan ileri düzeye kadar değişen düzeyde uluslararası işletme eğitimi alırken A.B.D. 'li öğrencilerin yalnızca %44'ü bu eğitimi almaktadırlar. Bu fark lisansüstü düzeyde daha da fazla olmaktadır. Avrupalı lisansüstü öğrencilerinin %72'si bu düzeyde eğitimleri alırken, A.B.D.'li öğrencilerin oranı yalnızca %47'yd.

Tablo 5: Uluslararası Nitelikli Ders Programının Sonucu Elde Edilen Uluslararası İşletme Eğitimi Öğrencilerinin Düzeyi

Elde Edilen Uluslararası İşletme Eğitimi	Avrupa Okulları			A.B.D. Okulları		
	Lisans veya Eşiti %	Master veya Eşiti %	Ph.D veya Eşiti %	Lisans veya Eşiti %	Master veya Eşiti %	Ph.D veya Eşiti %
Yok	10	5	11	9	9	29
En Alt Düzeyde	31	23	23	47	44	41
Orta	43	43	26	37	38	24
İleri	16	29	40	7	9	6
Toplam Oran	100	100	100	100	100	100

Notlar: Rakamlar uluslararası işletme okullarındaki faaliyetleri göstermektedir. Yüzdeler cevaplara karşılık gelmektedir.

Öğretim Üyelerinin Uluslararasılaşması

Ders programlarının uluslararasılaşmasının yanı sıra, işletme okulu öğretim üyelerinin de uluslararasılaşmanın hayati derecede önemli parçasıdır. Eğer, işletme öğretim üyelerinin uluslararası işletmeciliğe olan ilgileri ve bilgileri az ise, iyi tasarlanmış bir ders programının yerine getirilmesi olanaksızlaşır. Bu bölümde tartışma, Avrupa ve A.B.D. okullarının öğretim üyelerinin uluslararası işletmecilik konusundaki düzeylerinin nasıl farklılaştığı konusunda odaklanacaktır. Geçen beş yıl içinde bu tür bilgi artışını hangi etkenler etkilemiştir? Öğretim üyelerinin uluslararasılaşmasında teşvik edici unsurlar ve engeller nelerdi? Bu unsurlar A.B.D. ve Avrupa'da eşit derecede önemlimiydi?

Bütününe bakıldığı zaman, cevap veren okulların, öğretim üyelerinin %63'ünün çok az uluslararası eğitim ve öğretiminin olduğunu veya hiç olmadığını, ancak %13'ünün uluslararası işletme konusunda ileri eğitiminin olduğu beyan etmişlerdir (Tablo 6).

Tablo 6: İşletme Öğretim Üyelerinin Uluslararası İşletme Eğitimi

Uluslararası İşletme Eğitim Öğretim Düzeyi	Genel %	Avrupa %	A.B.D. %
Yok	35	20	37
En Alt Düzeyde	28	21	31
Orta	24	34	22
İleri	13	25	10
Toplam Oranlar	100	100	100

Notlar: Rakamlar, işletme okulu öğretim üyelerinin işletme eğitim/öğretim düzeyini göstermektedir. Oranlar cevap verenlerin ortalamalarıdır.

A.B.D.'de öğretim üyelerinin yalnızca %10'unun ileri uluslararası işletme eğitimi alanlar kategorisine girdiği görülmektedir. Avrupa'da bunun aksine, orta ve ileri derecede eğitilmiş öğretim üyelerinin oranının neredeyse iki katıdır. Avrupa'lı öğretim üyelerinin daha büyük oranı diğer ülkelerde ders vermiş uluslararası işletme araştırmacıları ve danışmanlık yapmışlardır. Ayrıca öğretim üyelerinin yetersiz ilgisi Avrupa okullarında, uluslararasılaşma konusunda önemli bir engel olarak görülmüyordu. Halbuki, böyle bir durum A.B.D. 'den ankete cevap verenler tarafından ikinci sırada önemli engel olarak görülmüyordu.

Öğretim üyelerinin şu anki uluslararası işletme bilgilerini, beş yıl öncesi ile kıyaslamaya yönelik sorulara karşılık, bu farklılığın bir hayli fazla olduğunu belirten değişken cevaplar alınmıştır. Öğretim üyelerinin yeteneklerinin arttığını görmek cesaret vericiydi. A.B.D. okullarında tatmin olma düzeyi A.B.D. işletme okullarında ki ortalamaya göre daha az, Avrupa okullarındaki ortalamaya göre daha fazlaydı.

Toplamda, yalnızca 12 okul öğretim üyelerinin uluslararasılaşması konusundaki statülerinden tatmin olduğunu rapor etti. Bu okulların 7'si A.B.D.'de, 5'i Avrupa'daydı. Açık olan bu konuda tatmin düzeyini arttırmak için öğretim üyelerinin ek bir gayret göstermesi gerekiyordu.

Geçen beş yıl içinde, öğretim üyelerinin uluslararası işletme konusunda bilgilerinin artmasının nedeni neydi? Uluslararası uzmanlığa sahip yeni öğretim görevlilerinin çalıştırılmaları en önemli neden olarak gösteriliyordu (ortalama önem düzeyi 3.5). Mevcut öğretim üyelerinin eğitimi daha az önemli neden olarak belirtiliyordu (2.6). Diğer deyişle, uzmanlığı, dışarıdaki pazardan bulmak, kendi içinde gelişmekten daha kolay olarak görülmüyordu.

Öğretim üyelerinin uluslararasılaşması ile ilgili listelenen temel kaynaklar, yurt dışında eğitim ve öğretim (genel önemi A.B.D.'de 3.7 ve Avrupa'da 3.9), yurt dışına yolculuk (A.B.D.'de 3.6, Avrupa'da 3.6) ve uluslararası araştırmacıları (A.B.D.'de 3.3 ve Avrupa'da 3.7). İster akademik kurslar, seminerler, ister kendi kendine eğitim bu konuda önemli olarak görülmüyordu; yalnızca danışmanlığın (A.B.D.'de 2.6 ve Avrupa'da 3) uluslararası işletme bilgisini arttırmada öncelikli olarak daha az önemli olduğu düşünülüyordu.

Kurumların uluslararasılaşmaya bağlılığını sağlamada diğer bir önem uluslararasılaşmayla ilgili var olan fonlardı. Bizim araştırmamızın bir parçası olarak katılımcılara uluslararasılaşmayı engelleyen unsurları önem derecelerine göre belirlemelerini istedik. Alınan

cevaplarda en büyük engel (Tablo 7a ve 7b'de görüldüğü gibi A.B.D. 'de 3.8, Avrupa'da 3.2) fonların yetersizliği idi. Yönetimin ilgisinin yetersiz oluşu, önemli bir engel olarak görülmüyordu (A.B.D. 'de 2.4, Avrupa'da 2.3). Gerçekten de, öğretim görevlileri düzeyinde ilgi eksikliği, uluslararasılaşmada A.B.D.'de ikinci büyük engel olarak (3.0), Avrupa'da 4. Büyük engel olarak (2.4) olarak görülmüyordu. Bu nedenle, işletme okullarının uluslararasılaşmasında, finansal desteğin olmaması, öğretim üyelerinin ilgisizlikle birleştiğinde en önemli engeli oluşturuyordu. Cevap veren okulların öğretim görevlilerinin ortalama olarak %64'ünün en alt düzeyde uluslararası işletme eğitim/öğretimi vardı veya hiç yoktu. %22'sinin orta derecede uluslararası işletme öğrenim/eğitimi vardı. A.B.D. okullarında durum karamsardı; öğretim üyelerinin %68'inin uluslararası işletme öğretim/eğitimi en alt düzeydeydi veya hiç yoktu, yine %22'inin orta düzeydeydi. Bunun aksine Avrupa'lı öğretim üyelerinin yalnızca %41'inin uluslararası işletme öğretim/eğitimi en alt düzeydeydi veya hiç yokken %59'unun orta veya ileri düzeyde eğitimi vardı.

Tablo 7a: Öğretim Üyelerinin Uluslararasılaşma Engelleri (Avrupa Okulları)

Öğretim Üyelerinin Uluslararasılaşma Engelleri	ÖNEM DERECELERİ					Toplam %	Ortalama Skorlar
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)		
	Düşük	Orta	Orta	Orta	Yüksek		
Değerlerin Düşük Sezgisi	43	25	22	4	6	100	2.0*
Yetersiz Fonlar	12	18	25	25	20	100	3.2
Öğrencilerin İlgisinin Yetersizliği	62	22	12	4	0	100	1.6*
Öğretim Görevlilerinin Yetersiz İlgisi	29	29	26	10	6	100	2.4*
Bölümün Yetersiz İlgisi	35	20	33	8	4	100	2.3*
Yönetimin Yetersiz İlgisi	38	21	25	8	8	100	2.3
Materyal Yokluğu	24	28	36	8	4	100	2.4
Uluslararası Araştırma Yapma Zorluğu	17	14	40	23	6	100	2.9
Uluslararası Araştırmayı Bastırma Zorluğu	26	26	29	15	4	100	2.5
Olumsuz Tanıtım	42	33	15	6	4	100	2.0

Tablo 7b: Öğretim Üyelerinin Uluslararasılaşma Engelleri (A.B.D. Okulları)

	ÖNEM DERECELERİ					Toplam %	Ortalama Skorlar
	Düşük Önemli			Yüksek Önemli			
Öğretim Üyelerinin Uluslararasılaşma Engelleri	(1) %	(2) %	(3) %	(4) %	(5) %		
Değerlerin Düşük Sezgisel	18	20	29	23	10	100	2.9
Yetersiz Fonlar	5	12	17	33	33	100	3.8
Öğrencilerin İlgisinin Yetersizliği	30	24	26	15	5	100	2.4
Öğretim Görevlilerinin Yetersiz İlgisi	8	18	31	31	12	100	3.2
Bölümün Yetersiz İlgisi	16	22	30	24	8	100	2.9
Yönetimin Yetersiz İlgisi	30	25	25	12	8	100	2.4
Materyal Yokluğu	23	24	33	17	3	100	2.5
Uluslararası Araştırma Yapma Zorluğu	12	17	26	34	11	100	3.1
Uluslararası Araştırmayı Bastırma Zorluğu	17	25	29	22	7	100	2.8
Olumsuz Tanıtım	43	26	15	9	7	100	2.1

Notlar: Oranların düşükten (=1) yükseğe (=5) e doğrudur. Bunun anlamı en son kolondaki skorların cevap verenlerin ortalama değerini verdiğidir.

Örnekteki okullar bir bütün olarak kıyaslandığında, Avrupa'dakilerin uluslararasılaşma faaliyetlerine daha çok önem verdiği görülmektedir. Ayrıca uluslararası araştırma ve öğretim programlarını geliştirmek için özel planları vardır.

Uluslararası İşletme Programlarının Örgütsel Yapısı

Uluslararası işletmeye, ayrı bir disiplin olarak bakıp bakmamam konusu uzun zamandır tartışma konusudur. Bu bakış açısı, bir işletme okulu içinde uluslararası işletme öğretim görevlilerinin örgütlenmesini etkilemektedir. Bu bölüm, Avrupa ve A.B.D. okullarının örgütsel konularda farklılaşıp farklılaşmadıkları konusunda odaklanmaktadır.

Cevap verenlerin çoğunluğu (%67'si) uluslararası işletmenin, kendi teori yapısı ve ampirik araştırması ile ayrı bir disiplin olduğuna inanmıyorlardı. Bu bulgu, ankete cevap verenlerin okullarının, uluslararası işletme ihtisası için arzu edilen ve var olan örgütsel yapılarına yansyordu. Bu, genellikle bir uluslararası işletme bölümü

veya diğer bir birim de değil, işlevsel temelli bölümlere dağıtılmıştı.

Uluslararası işletmenin ayrı bir akademik alan olup olmadığı perspektif, cevap veren okullardaki kurulu mevcut örgütsel biçimle uyumluydu. Uluslararası ihtisasta dört örgütsel ayırım saptadık: 1) Uluslararası İşletme Bölümü, 2) Uluslararası ihtisas sahibi olarak işlevsel bölüm, 3) uluslararası ihtisas sahibi olarak tanınmayan işlevsel bölüm, 4) işlevsel bölüm ve uluslararası işletme merkezi (matris). Tablo 8, cevap veren okullarda, mevcut uluslararası ihtisasta yönetimin yeri hakkında özet ve bulguları göstermektedir. Yalnızca 23 okulun uluslararası işletme bölümü vardır (A.B.D.'de 15, Avrupa'da 8). Yalnızca 12 işletme okulu matris yaklaşımından yararlanmaktadır (A.B.D.'de 10, Avrupa'da 2)

Tablo 8. Uluslararası Uzmanlık Yerinin Seçimi İçin Örgütsel Seçenekler

Örgütsel Yapılar	Genel		Avrupa Okulları		A.B.D. Okulları	
	Kabul Oranı	Tercih Önem Derecesi	Kabul Oranı	Tercih Önem Derecesi	Kabul Oranı	Tercih Önem Derecesi
Uluslararası İşletme Bölümü	6	3.0	11	2.4	4	3.1
İşlevsel Alan Tanınmış U.I. Uzmanı	30	1.8	29	1.9	30	1.8
İşlevsel Alan Tanınmamış U.I. Uzmanı	55	2.4	47	2.8	57	2.3
Matris	2	2.9	3	2.9	2	2.9
Diğer	7	-	10	-	7	-
Toplam Oran	100		100		100	
Cevap Verenlerin Sayısı	355		72		283	

Notlar: İlk açıklamada oranlar işletme okullarının örgütsel yapılarını göstermektedir. İkinci kolon oranlara karşılık gelmektedir. (1=En iyi, 4=en kötü)

*A.B.D. okullarından 0.05 düzeyinde önemli derecede farklı.

Tablo, var olan ve arzu edilen örgüt biçimleri arasındaki farklılıkları ortaya koymaktadır. Birçok işletme okulu yöneticisi, bir işlevsel akademik alan yapısı içinde uluslararası konusunda tanınmayı istemektedirler. Ancak sınırlı sayıda okul bunu başarabildi. Bir kez daha Avrupa işletme okullarından alınan cevapların analizi kurumsal yerleşme bakımından değişik düşünme kalıpları ortaya çıkardı. Halbuki A.B.D.'de işletme okullarının uluslararası işletme bölümünün en az tercih edilen örgütsel yapı olarak addediyorlardı. Avrupalı katılımcılar, bu örgüt yapısını, işlevsel bölümün ardından ikinci sıraya

oturttular. Dahası, Avrupa'daki işletme okulları, işlevsel bölümü arzu edilmeyen bu örgütsel yapı olarak reddediyorlardı. Halbuki A.B.D.'deki işletme okulları, bu yapıyı ikinci sırada arzu edilen yapı olarak belirttiler.

Bu çalışmanın en önemli bulgularından biri, cevap verenlerin yarısına yakını, ders programları konusunda uluslararası faaliyetlerinden sorumlu spesifik bir kişi veya kişi gruplarına işaret ettiler. A.B.D.'deki işletme okullarına göre, uluslararası yönelimli ders programlarının gelişimi için bir bireyin veya grubun resmi sınıflandırmasını yapmaktaydılar (%50'ye %44), ancak öğretim görevlilerinin uluslararası süreç yönetiminde spesifik yönetime biraz daha eğilimliydi (%28'e %23). Avrupa'daki işletme okullarının daha uluslararası olduklarını kanıtladıkları konular, başarı değerlendirme, görev süresi/terfi ölçütleriydi. Öğretim görevlilerinin başarı değerlendirmesine verilen önem Avrupa okullarında %67, A.B.D. okullarında yalnızca %34'dü. Bu araştırmanın bulgularından birisi de, A.B.D.'deki işletme okullarının uluslararası faaliyetleri için teşvik geliştirme konusuna ilgisiz olmasıdır.

Uluslararası Bağlantı

Denizaşırı deneyim, öğrencilerin uluslararası işletmenin doğası ve önemi konusunda anlayışlarını genişletmek ve derinleştirmek bakımlarından çok etkili bir yoldu. Bu bölümde A.B. ve Avrupa'daki işletme okullarının ne ölçüde denizaşırı deneyim olanağı yarattığı ve öğrencilerin bu deneyimden ne ölçüde yararlandığı anlatılacaktır.

Önemli ölçüde işletme okulunun (%39'unun) uluslararası işletme eğitim faaliyetini yürütmek için bir veya birden çok CONCORTIA'ya mensup olduğunu görmek umut vericiydi. Bir kez daha Avrupa işletme okulları birlik düzenlemelerini geliştirmede daha etkindiler. Bir veya birden çok birliğe üye olan katılımcı oranı %64'dü, A.B.D ise bu oran %34'dü.

Diğer cesaretlendirici bulgu, cevap veren kurumların üçte biri, öğrencilerine yabancı staj veriyordu. A:B:D işletme okullarının %32'si staj verirken, Avrupa okullarının %57'si öğrencilerine bu olanağı sağlıyordu. Birçok durumda, öğrenciler, stajlarını ayarlamak için kendi inisiyatiflerini kullanmak durumunda kalıyorlardı. Firmalar, stajyer öğrenciler için fonlarının yalnızca %20'sini ayırıyorlardı.

Uluslararası faaliyetlere katılma fırsatları artmasına rağmen, bu fırsattan çok az öğrenci yararlanmaktadır. Tablo 9'a göre, A:B:D işletme lisans öğrencilerinin yalnızca %2'si, her bir faaliyete

katılmaktaydı. Avrupa'da lisans programları, öğrencilerinin %5'ini yaz kurslarına ve %7'sini bir sömestr için yurt dışına öğrenime gönderiyordu. Lisans üstü düzeyde A.B.D işletme okullarının daha zayıfken (öğrencilerin %2'sini yazın yurt dışı eğitimine giderken, yalnızca %1'i bir sömestrini yurt dışında geçiriyordu), Avrupa'daki lisans üstü öğrencilerinin %10'u bir sömestrlerini yurt dışında geçiriyorlardı. Yine de A.B.D. ve Avrupa okulları arasındaki küçük oransal farklılıklar istatistiki olarak önem taşıyordu.

Tablo 9. Denizaşırı Deneyim Avantajından Yararlanan Öğrencilerin Oranı

Denizaşırı Deneyim	Avrupa Okulları			A.B.D. Okulları		
	Lisans veya eşitleri %	Master veya eşitleri %	Ph.D. veya eşitleri %	Lisans veya eşitleri %	Master veya eşitleri %	Ph.D. veya eşitleri %
Staj	6	5	1	2	3	1
Yaz Öğrenimi	5	4	2	2	1	0
Yurt Dışı Sömestr Öğrenimi	7	10	6	2	1	0
Diğer	5	5	4	1	2	0

Notlar: Oranlar denizaşırı deneyim avantajlarından yararlanan öğrencileri göstermektedir. Oranlar cevap verenlere karşılık gelmektedir.

Uluslararası konusunda tatmin oranı genellikle zayıftı; biraz tatminkar düzeyinin altındaydı. A.B.D. okullarında tatmin Avrupa okullarına göre azdı (3.8) ve bu farklılık istatistiki açıdan da önemliydi.

Uluslararasılaşmadan Elde Edilen Tatmin

Bütün bu çabalara bakıldığında, acaba işletme okulu yöneticileri, uluslararasılaşma konusundaki gelişmelerden tatmin olmuşlar mıydı?

Tablo 10'da görüldüğü gibi, ders programlarının uluslararasılaştırılması konusunda tatmin düzeyi, işletme okulunun uluslararası faaliyetlerden sorumlu kişisi (yani uluslararası işletme koordinatörü) tarafından değerlendirilince, tatmin olmama düzeyinde eğilim gösteriyordu (2,7; 3,0= ne tatminkar, ne tatminkar değil).

Tablo 10: Uluslararası Değişiklik Yönleriyle Tatmin Olma Düzeyi

Tatmin Düzeyinin Ortalama Rakamları	Toplam (%)	Avrupa Okulları (%)	A.B.D. Okulları (%)
Ders Programının Uluslararasılaştırılması Lisans Düzeyi	2.7	3.0	2.6
Master Düzeyi	2.7	3.4	2.6
Ph.D. Düzeyi	2.7	3.2	2.4
Öğretim kadrosunun Uluslararasılaştırılması	2.8	3.2	2.8
Uluslararası Bağlantılar	3.3	3.8	3.1
Toplam	3.2	3.7	3.2

Notlar: Başarı seviyesi 1'den 5'e doğru sıralanmıştır. 1 "tamamen başarısız"; 5 "çok başarılıya" karşılık gelmektedir.

*A.B.D. okullarından 0.05 düzeyinde önemli derecede farklı.

Öğretim görevlilerinin uluslararasılaştırılması konusunda, ortalama cevaplar yine tatminkar olmama yönünde eğilime sahipti (2.8). Temel olarak aynı zayıf cevapları uluslararası bağlantılarda da görebiliyorduk (3.3).

Avrupa işletme okulları, uluslararasılaşmanın tüm yönlerinde elde ettiği gelişmeden A.B.D. okullarına göre daha çok tatmin elde etmiş durumdaydılar. Tablo 10'da gösterildiği gibi, ortalama rakamlar Avrupa okullarında (lisans düzeyindeki ders programları hariç) bir hayli yüksekti.

Genel olarak konuşmak gerekirse, işletme okullarının uluslararasılaşmasının başarı ve tatmin göstergelerine karşın, algılanan ve gerçek ilerleme ortadadır. Yalnızca bir okul, uluslararası işletmecilikle ilgili öğretim kadrosunun bilgilerinin, beş yıl öncesine göre daha az olduğunu bildirirken, toplamda okulların %6'sı (A.B.D.)'dekilerin %3'ü, Avrupa okullarının %11'i) öğretim görevlilerinin bilgilerinin beş yıl öncesi ile aynı olduğunu rapor etmişlerdir. Modal cevap, bilgilerin daha fazla olduğu yönündeydi; A.B.D. işletme okullarının %49'u öğretim görevlilerinin bilgilerinin bir hayli fazla olduğunu rapor ettiler. Toplamda bu düşüncedeki okulların oranı %50, Avrupa'dakilerin oranı ise %66'ydı.

Dahası, daha az sayıda "hiçbir şey yapmıyordu". İşletme okullarının %80'i entegre dersler ve uzmanlık gerektiren uluslararası işletme dersleri veriyorlardı ve öğrencilerinin entegre dersleri almasını zorunlu kılıyordu. Biraz daha az okul, lisans üstü düzeyinde uzmanlık gerektiren işletme dersleri vermekteydi, Avrupa okulları

genelde bu dersleri zorunlu tutarken, A.B.D. okullarının ancak bir kaç tanesi zorunluluk getirmekteydi. Toplamda ve A.B.D.'de, birçok okul, uluslararası işletmeyi ana dal, ikinci ana dal ve yardımcı dal olarak vermekteydi. Yalnızca sınırlı sayıda A.B.D. üniversitesinde, uluslararası işletmecilikte uzmanlık derecesi veriliyordu; halbuki, Avrupa'da oran her düzeyde oldukça yükseltti. Umulduğu gibi, A.B.D. okulları ne bir program gereği ne de okula girişte yabancı dil zorunluluğunu getirmemekteydi.

Özet ve Sonuç

Bu araştırmanın genel sonucu, işletme okullarının uluslararasılaşma konusunda önemli gelişmeler kaydettiğidir. Sunulan dersler, programlar ve eğitsel deneyimler artmaktadır. Özel işlevsel alanların uluslararası boyutlarında eğitime kapasitesi zenginleşmiştir. Birçok okulda, deniz aşırı öğrenim ve staj fırsatları vardır.

Ulaşılan uluslararasılaşma düzeyi, A.B.D ve Avrupa okullarında farklılık göstermekteydi. Avrupa okulları uluslararası işletmede uzmanlığı elde etmede daha hırslı eğitsel hedeflere sahipken, A.B.D.'deki birçok okul, çok yüksekleri amaçlamıyordu ve yapısında, çalışmalarında, teşviklerinde ve koşullarında uluslararasılaşmaya uyum sağlamak için temel değişiklikler yapmıyordu. İncelenen A.B.D.'li öğretim görevlilerinin ve yöneticilerin çoğu, işletme okullarında artan uluslararasılaşma düzeyinden memnundular.

Özet olarak Avrupa okulları A.B. D. Okulları ile kıyaslandığında,

- Daha yüksek düzeyde uluslararasılaşma uluslararası işletme uzmanlığı arıyordu,
- Öğrencilerin, uzlanım dallarında bir uluslararası işletme dersi almalarını gerektiriyordu,
- Yabancı deneyime daha çok önem veriyordu,
- Uluslararası işletmede daha çok uzmanlık derecesi veriyorlardı,
- Daha çok uluslararası uzmanlığa sahip öğretim kadrosuna sahiptiler,
- Öğretim görevlilerinin uluslararasılaşmasına kurumsal olarak daha çok önem veriyorlardı; ve
- Daha çok kurumsal bağlantılara sahiptiler.

Sonuç olarak Avrupa işletme okulları, A.B.D. okullarına göre görece olarak daha yüksek oranda uluslararasılaşma düzeyine ulaşmışlardı. Ders programlarının ve öğretim görevlilerinin uluslararasılaşma düzeyinden elde edilen tatmin düzeyi de A.B.D'dekilere göre daha yüksekti. Öğretim kadrosunun ve ders programlarının enine ve derinlemesine uluslararasılaşması A.B.D'de Avrupa'dakilere oranla daha az görünüyordu.

Çevresel etkenler, kuşkusuz açıklayıcı bir role sahiptiler. Karşılaştırmalı olarak değerlendirmek gerekirse, uluslararası işletme, Avrupa ekonomisinde önemli bir rol oynamaktadır. Sonuç olarak Avrupa'daki akademik kuruluşlar uluslararasılaşma faaliyetlerine daha çok çaba harcadılar, öğretim görevlileri ders programlarının uluslararasılaşmasına daha çok odaklanmışlardı. Ek olarak Avrupa'daki kurumlarda öğrenciler, öğretim görevlileri ve yöneticiler önceden kurumsal uluslararasılaşmayı kolaylaştıran uluslararası konum ve deneyime sahiptiler.

ÇOKULUSLU İŞLETMELERDE TRANSFER FİYATLANDIRMASI

Dr. Metin SAĞMANLI

M.Ü. İ.İ.B.F. Almanca İşletme ve Enformatik Bölümleri, Doçent

ABSTRACT: *Transferpreise sind jene Preise, zu denen die unternehmensinternen Lieferungen zwischen Konzernunternehmen in unterschiedlichen Ländern verrechnet werden. Transfer pricing ist eine beliebte Methode der multinationalen Unternehmen, die hauptsächlich beim Transfer der Finanzmitteln der Tochtergesellschaften an die Muttergesellschaft verwendet wird. Konkret funktioniert ist so, daß die Tochtergesellschaften im Regelfall von der Muttergesellschaft oder anderen Tochtergesellschaften Zwischenprodukte beziehen. Diese können dann je nach der Politik der Konzernspitze zu Preisen verrechnet werden, die über oder unter den tatsächlichen Preisen liegen; so können also Mitteln innerhalb eines Konzerns verschoben werden.*

I. GİRİŞ

Bu makalenin konusu çok uluslu şirketlerde transfer fiyatlamasıdır. Birçok yerde ticaretin ve endüstrinin büyümesi ve ilerlemesi kazancın daha fazla artmasıyla tanımlanır. Bu büyüme süreci içerisinde uluslararası aktivitelerde artış gözlenmiştir ve çok uluslu işletmelerin sayısı da buna paralel olarak artmıştır.

Transfer fiyatlamasının tanımı yapıldıktan sonra, bu fiyatlamanın hangi metodlar doğrultusunda yapıldığı, arm's lenght-prensibi ve transfer fiyatlamasının organizasyon, uluslararası ve ekonomik açılardan ele alınışı açıklanmış ve bunlara sayısal örnekler verilmiştir.

Transfer fiyatlamasını ortaya çıkaran nedenler ana başlıklarıyla incelenmiş ve transfer fiyatlamasının az gelişmiş ekonomilere olan etkisi açıklanmıştır.

II. TRANSFER FİYATLAMASI

Transfer fiyatı farklı ülkelerdeki ortaklıklar arasında işletme içi sevke dair hesaplanan fiyattır. Transfer fiyatlaması, yavru şirketin finans araçlarının ana şirkete transferinde kullanılan ve çok uluslu işletmelerin tercih ettiği bir metottur. Bu sistem, yavru şirketlerin kurallar dahilinde ana şirketten ya da diğer yavru şirketlerden aramaları satın alması işlemine dayanmaktadır. Çok uluslu işletmelerin, az gelişmiş ekonomilerde kendilerine bağlı şirketlerle giriştikleri ticarete uyguladıkları fiyat politikası son yıllarda bu şirketlere yöneltilen eleştirilerin temel kaynağıdır. Yavru şirketlere yapılan ihracatın yüksek, yavru şirketten ana

şirkete yapılan ihracatın ise düşük fiyatlandırılması çok uluslu şirketlerin kârlarını bir ülkeden ziyade dünya ölçeğinde maksimize etmek amacıyla uyguladıkları bir politikadır[1].

Transfer fiyatlarının şirketlere gerek organizasyon açısından, gerekse uluslararası açıdan ve ekonomik açıdan etkileri vardır. Burada organizasyon açısından kastedilen şudur ki, organizasyonlar büyüdükçe iki büyük problem ile karşılaşılır; bunlardan biri aktivitelerin ve sorumlulukların nasıl bölüneceği, diğeri ise alt birimlerin nasıl koordine edileceğidir. Tamamen merkezi olmayan yönetim, minimum sınırlama ve yöneticilerin karar vermesi için maksimum özgürlük anlamına gelmektedir. Tam aksine merkezi yönetim de maksimum sınırlama ve yöneticilerin karar vermesi için minimum özgürlük anlamına gelmektedir[2].

Muhasebe ve yönetim literatüründe yapılan en büyük hata kâr merkezlerinin, merkezi olmayan alt birimlerle aynı olarak ele alınmasıdır. Örneğin, bir şirketin kar merkezlerinden oluşan bir çok bölümü vardır ama yöneticilerinin karar verme yetkisi sınırlı, ürünleri şirket dışından başka hiç bir yere satamamaktadır, her masraf için bir üstünden devamlı onay alması gerekmektedir ve merkezi kadronun tavsiyelerini kabul etmek zorunda kalmaktadır[2].

Etkilere uluslararası açıdan bakarsak, farklı ülkelerde farklı vergilendirme uygulamaları ve farklı vergi oranları sayesinde vergi oranı az olan ülkeden mal transferinde yüksek fiyat uygulaması ile çok uluslu işletme gelirini maksimize etmeye çalışır, böylece daha az vergi ödemiş olmaktadır.

Ekonomik açıdan transfer fiyatlaması pratikte iç ve dış nedenler olmak üzere iki tip zorlukla karşılaşır. Transfer fiyatlamasının sonuçlarının analizini oluşturan iç nedenler o girişimin yapısında bulunur. Her girişim, üretim birimleri ile pazarlama birimlerinin kombinasyonundan oluşur ve karşılıklı ilişkilerle birbirine bağlanmıştır. Bundan dolayı her bireysel girişim için transfer fiyatlama sistemi spesifik olacaktır. [3]

Transfer fiyatlaması için resmi kuralların olmaması dış nedenleri oluşturur. Bir problem

oluştığında anlaşmazlıklar mali otoriteler ile girişimciler tarafından mahkemeye gerek kalmadan çözülmeye çalışılır.

III. TRANSFER FİYATLAMA MODELLERİ VE ARM'S LENGTH-PRENSİP

Mal ve hizmetler, merkezi olmayan organizasyonların değişik bölümleri arasında değiştirilir. Bu durumda sorulacak olan soru şudur: Bu mal değişimleri parasal olarak nasıl değerlendirilir? Pazar fiyatı mı? Maliyet fiyatı mı? Yoksa başka bir fiyat şekli mi? Bu gibi durumlarda herkesi memnun edecek tek bir transfer fiyatı yoktur[4].

Transfer fiyatlama politikası seçimi, normalde üst yönetim tarafından gerçekleştirilir. Karar aşağıdaki noktaları içerir[4].

- Hedef benzeşmesi: Transfer fiyatı, şirketin bir bütün olarak hedeflerini destekleyecek midir? Bölümün hedefleri ile organizasyonun hedefleri birbirleri ile uyum içinde olacak mıdır?

- Performansın değerlendirilmesi: Satan bölüm satın alan bölümden malların veya hizmetlerin transferi için gerekli olan krediyi alabilecek midir? Transfer fiyatı satan bölümün performansını etkileyecek midir?

- Otonomi: Transfer fiyatı satan ve satın alan bölüm yöneticilerine kendi bölümlerini merkezi olmayan bir bölüm şeklinde yönetmelerine olanak veren gerekli özerklik ve özgürlüğü sağlayacak mıdır?

- Diğer faktörler örneğin fiyat listesinin minimizasyonu, gelir vergileri ve kanuni kısıtlamalar gibi.

Uluslararası vergi literatürü, Amerikan Vergi Kanununa dayanarak, transfer fiyatını "arm's length-Prensip" olarak nitelendirmiştir. Yani bu fiyat bağımsız üçüncü kişiler arasında meydana gelen fiyattır.[5]

Kullanılan bir çok transfer fiyatlaması metodu vardır. Genel kabul görmüş transfer fiyatlamalarının bazıları şöyledir:

1. Pazar Fiyatı,
2. Tam Maliyet ya da Marjinal Maliyet Temeline Göre Kurulan Transfer Fiyatı,
3. Anlaşmalı Transfer Fiyatı,
4. Çifte Transfer Fiyatları.

Bunlardan ilk üç tanesi arm's length-fiyatını belirlemek için kullanılır.

III.1. Pazar Fiyatı

Pazar fiyatının saptanmasında gerçekten büyük zorluklar ortaya çıkabilmektedir. Bir kere pazar fiyatından bahsediliyorsa bu, malın, talep eden işletmenin sahasında bir pazar değerinin olduğunu gösterir. Böyle bir durum sözkonusu ise uygun pazar fiyatının belirlenmesi oldukça zordur. Çünkü liste fiyatı ile pazar fiyatı arasında pek kesin olmayan bir ilişki mevcuttur. Malın satışı aynı şirket içinde olunca satıcının, yani ihracatçının giderleri aynı malı firma dışına satması durumdakine oranla düşük olabilmektedir. Bu durum ancak ithalatçı (alıcı) durumundaki bölümün başka seçeneği yoksa gerçekleşir. Böyle durumda, eğer pazar fiyatı aşağıya doğru indirilmezse ihracatçı ihracat giderlerinde gerçekleştirilen tasarrufların tamamını kazanacaktır.

Pazar fiyatının saptanmasında karşılaşılan bütün bu güçlükler rağmen, eğer rakip pazar fiyatı mevcutsa ve bölümler birbirinden bağımsızsa pazar fiyatı bir bütün olarak şirketin kârlarını maksimize eder. Koşullardan biri bile sağlanmadığı takdirde şirket için alınacak olan bu karar optimal olmayacaktır[4].

III.2. Tam Maliyet veya Marjinal Maliyet Temeline Göre Kurulan Transfer Fiyatı

Maliyet transfer fiyatı metodunda, tam maliyet temeline dayanarak bulunan değişken maliyetlerden transfer fiyatı belirlenmektedir. Bu metod sadece yerli imalat işletmelerinde kullanılmaktadır.[5] Bu transfer fiyatı şekli, gerçi anlaşılır ve kullanılması uygun bir metoddur, ancak bir takım dezavantajları vardır. Bir kere faaliyet değerlendirmesinde gerek tam gerekse değişken maliyet esasına dayanılarak saptanmış transfer fiyatı uygun değildir. Değişken maliyet temeline dayalı transfer fiyatı karar işlemlerinde yararlıdır. Fakat faaliyet değerlemesi için bu tür bir fiyatlama, satıcıya bir yarar sağlayamaz, hatta kayıplara neden olabilir. Böyle bir durumda satıcının mal ve hizmet üretimini devam ettirme ve geliştirme konusunda motivasyonu olumsuz yönde etkilenir[6]. Bu fiyatlama şekli ancak aracı pazarın olmadığı ya da pazarın çalışmasında aksaklık olduğunda ve fazla fiyatlama seçeneğinin olmadığı durumlarda ancak kullanılmaktadır. Fiyatlamada tam maliyetin ya da tam maliyet artı belirli bir kar oranının (Standard Full-Cost and Full-Cost Plus Markup) kullanılması önerilebilir[7]. Ancak bu, uygulamada bir takım sorunlara yol açabilir. Mesela bu seçenekten kullanılan fiyat dışardaki fiyatlardan daha yüksek ise, alıcı bu durumda dışarıdan satın almaya teşvik edilmiş olmaktadır. Yani satıcının talep ettiği fiyat dışardaki satıcının istediği fiyattan daha yüksek olabilmektedir.

Bu yöntemdeki diğer sorun genel maliyet unsurlarının nasıl tahsis edileceğidir. Bu uygulamanın da aslında olumlu yanları mevcuttur. Mesela bu yöntem satıcıyı alıcının siparişlerini karşılama konusunda motive

edebilir. Ancak bunun için satıcının kapasite fazlalığı olması ve tam maliyetin değişken maliyetin üzerinde olması gerekir. Yani tam maliyetle değişken maliyet arasındaki fark, bazı sabit maliyetleri karşılamayı sağlayacak katkı payını oluşturmaktadır.

Şimdi hem maliyet hem de pazar fiyatını bir örnekle anlaşılır hale getirelim.

Örnek[2]: Horizon Petrol'ün kâr merkezi olarak çalışan 3 Bölümü vardır.

1- Üretim Bölümü: Oklahoma yakınlarından çıkarılan petrolü ham petrole çevirme işlemleri gerçekleştiriliyor.

2- Transport Bölümü: Ham petrolün Oklahoma'dan alınıp Texas'a transport edilmesini sağlayan petrol hattının işlemlerini yönetir.

3- Rafineri Bölümü: Texas' ta da ham petrol, benzine dönüştürülür.

Üretim Bölümü

Değişken maliyetler	\$2
Sabit maliyetler	6
bir varil ham petrol toplam maliyeti =	\$8
Dış pazara satış fiyatı \$18 (bir varil)	

Transport Bölümü

Değişken maliyetler	\$1
Sabit maliyetler	3
bir varil ham petrol toplam maliyeti =	\$4

Rafine Bölümü

Değişken maliyetler	\$8
Sabit maliyetler	6
bir varil ham petrol toplam maliyeti =	\$14

Bir varil hampetrolün dış pazardan satın alma fiyatı \$18
Bir varil benzinin dış pazara satış fiyatı \$54

Yukarıda her bölümün sabit ve değişken maliyetleri verilmiştir. Üretim Bölümü ürettiği ham petrolü varili \$8 maliyet ile \$12' a dış pazarda satabilir. Transport Bölümü ise üretim bölümünden ham petrol satın alır ve Texas' a transport eder ve rafineri bölümüne satar. Rafineri Bölümü ise hampetrolün varilini \$18' a dışarıdan satın alabilmektedir ve ürettiği benzini \$54' a satmaktadır.

Bölmeler arası transferler ise aşağıdaki metodlar aracılığı ile gerçekleşmektedir:

A Metodu: 150% değişken maliyet, transfer edilen ürünün değişken maliyetleri ile bölümün kendi değişken maliyetlerinin toplamından oluşur.

B Metodu: 125% toplam maliyet, transfer edilen ürünün toplam maliyetleri ile bölümün kendi toplam maliyetlerinin toplamından oluşur.

C Metodu: Pazar fiyatı.

Her metotta da bir varil hampetrol transfer fiyatları aşağıdaki gibi hesaplanır.

A Metodu:

Üretim Bölümünden Transport Bölümüne = $1.5 * (\$2) = \3

Transport Bölümünden Rafine Bölümüne = $1.5 * (\$3 + \$1) = \$6$

B Metodu:

Üretim Bölümünden Transport Bölümüne = $1.25 * (\$8) = \10

Transport Bölümünden Rafine Bölümüne = $1.25 * (\$10 + \$4) = \$17.50$

C Metodu:

Üretim Bölümünden Transport Bölümüne = \$12

Transport Bölümünden Rafine Bölümüne = \$18

	Metodlar:	<u>A</u>	<u>B</u>	<u>C</u>
I. Üretim Bölümü				
Gelir:				
\$3, \$10, \$12 x100 varil hampetrol		\$300	\$1000	\$1200
Bölüm değişken maliyetleri:				
\$2 x 100 varil hampetrol		200	200	200
Bölüm sabit maliyetleri:				
\$6 x 100 varil hampetrol		600	600	600
Bölüm geliri:		<u>\$(500)</u>	<u>\$200</u>	<u>\$400</u>

2. Transport Bölümü

Gelir:

\$6, \$17.50, \$18 x100 varil hampetrol \$600 \$1750 \$1800

Transfer Maliyetleri:

\$3, \$10, \$12 x100 varil hampetrol \$300 \$1000 \$1200

Bölüm değişken maliyetleri:

\$1 x 100 varil hampetrol 100 100 100

Bölüm sabit maliyetleri:

\$3 x 100 varil hampetrol 300 300 300

Bölüm geliri: \$(100) \$ 350 \$ 200

3. Rafine Bölümü

Gelir:

\$54x50 varil benzin \$2700 \$2700 \$2700

Transfer Maliyetleri:

\$6, \$17.50, \$18 x100 varil hampetrol \$ 600 \$1750 \$1800

Bölüm değişken maliyetleri:

\$1 x 100 varil hampetrol 400 400 400

Bölüm sabit maliyetleri:

\$3 x 100 varil hampetrol 300 300 300

Bölüm geliri: \$1400 \$ 250 \$ 200

100 varil hampetrolün işlenip bölümler arası işlemlerden sonra farklı üç metotta dönem gelirleri aşağıda özetlenmiştir.

Üretim	\$(500)	\$200	\$400
Transport	(100)	350	200
Rafine	1400	250	200
Toplam Şirket	<u>\$800</u>	<u>\$800</u>	<u>\$800</u>

100 varil hampetrolün üretim, transport ve rafine işlemlerinden geçmesi Horizon Petrol' e her üç metotta da \$800'lık gelir sağlamaktadır. Bölüm bazında düşündüğümüzde ise durum tamamen farklılaşmaktadır.

III.3. Anlaşmalı Transfer Fiyatı

Anlaşma üzerine belirlenen fiyat, pazarda belirsizlik olduğu zaman kullanılır. Satan ve satın alan bölüm arasında fiyat karşılaştırılır.[4] Anlaşmalı fiyat, alıcı ile satıcı arasında karşılıklı belli bir fiyat üzerinde anlaşmaya varılmasıdır[8]. Bu metod daha çok transfer edilen ürün için uygun bir pazar fiyatı olmadığında ve satan bölüm normal kârı kabul ettiğinde kullanılır[4]. Üçüncü kişilerle gerçekleşen alış-veriş faaliyetlerinde tam yetkili olan iki bölüm yöneticilerine karşılıklı pazarlıkla transfer fiyatını saptama olanağının verilmesi gerçekten büyük yararlar sağlayabilir. Aşağıda sıralanan koşullar gerçekleştiği oranda firma amaçları doğrultusunda yararlar sağlanacaktır.

1. Tüm transfer fiyatları satıcı ve alıcı rolündeki yöneticiler tarafından pazarlık edilerek belirlenir,

2. Pazarlığa oturan taraflar alternatif kaynaklar, pazarlar ve pazar fiyatları konusunda gerekli tüm verilere sahiptirler,

3. Gerek alıcı gerek satıcı rolündeki yöneticiler üçüncü kişilere alış-verişte serbesttirler.

Örnek[4]: X Şirketi masco adlı ürünün üretiminde uzmanlaşmış olan küçük bir şirketi satın almıştır. X şirketi merkezi olmayan bir organizasyona sahiptir ve yeni aldığı küçük şirketi bölüm B olarak adlandırarak kar sorumluluğu ile bağımsız bırakmıştır. Bölüm B' nin aylık sabit maliyeti \$30.000 ve birim başına değişken maliyeti \$18' dir. Aylık üretim adedi ise 5.000' dir. Parça satış fiyatı \$30' dir. X Şirketinin A Bölümü ise masco adlı ürünü \$ 29' dan ayda 2.500 adet rakip firmadan temin etmektedir. Üst yönetim transfer fiyatını belirlemeye çalışmaktadır.

Düşünülen alternatif fiyatlar şunlardır:

a- \$30 pazar fiyatı

b- \$29 bölüm A' nın rakip firmaya ödediği fiyat

c- \$23.50 kararlaştırılan fiyat, \$18 değişken maliyet ve iç transfer karının yarısı [$(\$29-\$18) * 1/2$]

d- \$24 tam maliyet, \$18 değişken maliyet artı \$6 ($\$30.000 / 5000$ adet) olan parça başına sabit maliyet

e- \$18 değişken maliyet

Alternatif fiyatların değerlendirilmesi:

a- \$30 uygun bir fiyat olmaz, çünkü bölüm B, bölüm A' nın şu anda satın aldığı fiyattan daha fazlasını isteyemez.

b- Üst yönetim, bölümleri bağımsız yatırım merkezleri olarak gördüğü takdirde \$29 uygun bir fiyat olur. Bu durumda da iç transferden kaynaklanan tüm faydalardan satan bölüm kazanacak, satın alan bölüm için durum değişmeyecektir.

c- Üst yönetim, bölümleri bağımsız yatırım merkezleri olarak gördüğü takdirde ve iç transferden kaynaklanan faydaları iki bölüm arasında eşit olarak dağıtmak istediğinde \$23.50 uygun bir fiyat olur. \$23.50 anlaşma üzerine belirlenen fiyat için sadece bir örnektir, kesin fiyat faydaları nasıl böleceklerine bağlıdır.

d- Üst yönetim bu bölümleri kar sorumluluğu olmayan maliyet merkezleri gibi görürse \$24 uygun bir fiyat olur.

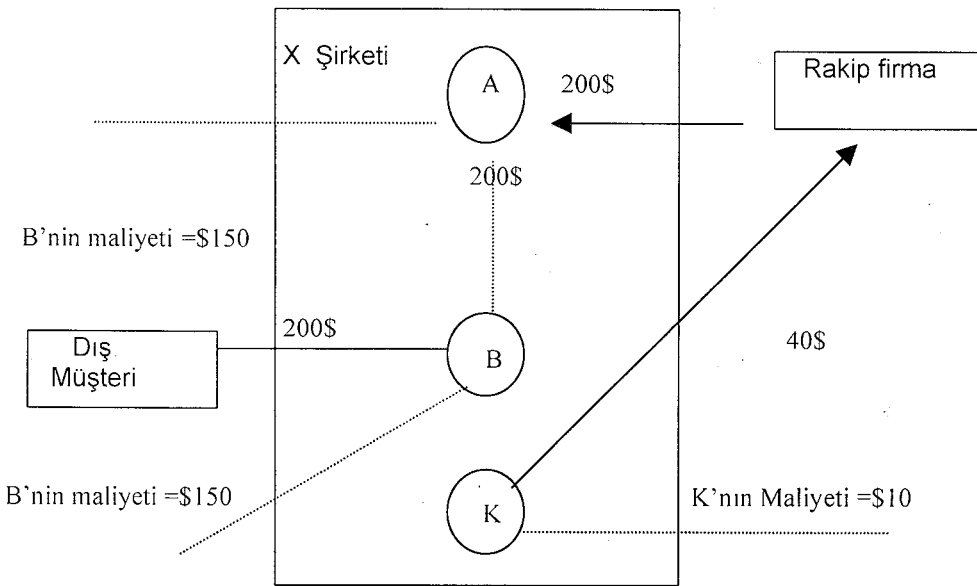
e- İki bölüm arasında transfer yapma konusunda karar verme aşamasına gelindiğinde \$18 yol gösterecek uygun bir fiyat olacaktır. \$18 rakip firmaların verdiği fiyattan daha az olduğu için ve satan bölümün kapasite fazlasının olduğu durumlarda transfer fiyatı olarak kabul edilebilir, çünkü bu şirketin bir bütün olarak karını maksimize edecektir. Ama maalesef bu durumda da transfer fiyatının tüm avantajlarından satın alan bölüm faydalanacak, satan bölümün performansı da zarar görecektir.

Hedef benzeşmesi, performans değerlendirmesi, özerklik gibi bu üç problemi bir arada düşündüğümüzde transfer fiyatlama sorununa tam bir çözüm bulmak o kadar da kolay değildir[4]. Genelde transfer fiyatlama probleminde en iyi yaklaşım rekabetin olduğu pazar fiyatı olarak karar verilir. Bu durumda da aşağıdaki formül işimize yarar[4]:

Transfer fiyatı = parça başına değişken maliyet + parça başına fırsat maliyeti

Fırsat maliyetleri, mal ve hizmetlerin iç transferle değiş tokuş edildiğinde şirketin kaçırılan gelirleri olarak tanımlanır. Bu formülün arkasındaki neden ise, satan bölümün hem değişken maliyetleri hem de fırsat maliyetlerini transferde tahsil edebilmesidir yani şirket içindeki alışverişten zarar görmesini engellemektir.

Örnek[4]: X Şirketinin A, B ve K ' ı da içeren 50' den fazla bölümü vardır. Bölüm A ürettiği bir mamulün parçalarından birini bölüm B' den ya da \$200' a rakip firmadan satın alabilir. Eğer A rakip firmadan satın alırsa, bölüm K bu firmaya \$40' a hammadde satmaktadır. Değişken maliyetler \$10 tuttuğundan, şirketin karını parça başına \$10 arttırır. Aynı zamanda bölüm B' de ürünü bölüm A' a ya da rakip firmaya aynı fiyata satabilmektedir. Tam kapasite çalışan bölüm B' nin değişken maliyetleri \$150' dir. Transfer fiyatının \$150 olarak belirlenmesi şirketin tamamı için optimal bir karar mıdır?

—— Ürün akışını gösterir
 —— Maliyetleri gösterir

	Bölüm B	Rakip firma
Şirketin çıkışları	\$150	\$200
Nakit girişler		B: \$50 (\$200-\$150)
		K: \$30 (\$40-\$10)
Net Çıkış	\$150	\$120

X Şirketinin karını maksimize etmek için bölüm A rakip firmadan satın almalıdır. A' ı dışardan satın almaya iten transfer fiyatı değişken ve fırsat maliyetlerinin toplamından oluşur, o da parça başına

$$\$150 + \$50 + \$30 = \$230 \text{ dir.}$$

Başka bir deyişle eğer bölüm B bölüm A' a \$230'lık masraf yüklüyorsa, bölüm A' da \$200' a rakip firmadan satın alır.

III.4. Çifte Transfer Fiyatı

Çifte transfer fiyatlaması, her iki tarafa da optimum yararı sağlayan transfer fiyatı kullanılmasına izin vermektedir[8]. Çifte transfer fiyatları, kar yaratılması sorununa bir çözüm yolu olarak öne sürülmektedir. Zira bu yöntemle bir taraftan ithalatçı bölüme mal ve hizmet transferleri değişken maliyetleme yöntemine göre yapılırken, diğer taraftan ihracatçı bölüm karın saptanması nedeniyle olumlu yönde motive ediliyor. Eğer transfer fiyatı değişken maliyetten yüksek olursa, firma içi saptanan fiyat pazar fiyatından yüksek olabileceği için, ithalatçının malı malı dışarıdan alma (yani firma dışı) olasılığı her zaman ihracatçı açısından bir risk olacaktır. Eğer, halen ihracatçıda bir aşırı kapasite varsa değişken maliyet pazar fiyatından düşük olduğu sürece ithalatçının alışlarını ihracatçı durumundaki yan ya da ana kuruluştan yapması gerekmektedir.

Değişken birim maliyetin tek başına transfer fiyatı olarak kullanılması, satıcı bölümün yöneticisini satış için motive edemeyebilir. Zira böyle bir fiyat bölümün karlarını yükseltmiyor olabilir. İşte bir taraftan mal ve hizmetler alıcı bölüme değişken birim maliyetle devredilirken, diğer taraftan ise birim değişken maliyet artı kar payı veya birim tam maliyet artı kar payı biçiminde satıcı bölüm satışa motive edilmiş olur. Dolayısıyla, bu satış, karı yükselteceği için, satıcı satışa motive edilmiş olacaktır. Alıcı da, firmanın değişken birim maliyetlerinden de aşağıda olmadığı sürece dışarıdan satın alma yoluna gitmeyecektir. Eğer pazar fiyatları değişken maliyetin de altına inmişse, alıcının dışarıdan satın alması gerekebilir. Gerek satıcının gerek alıcının bir bütün olarak firma yararına karar almalarını sağlamak çifte fiyatlamasının ana amacıdır.

Bununla beraber, bu sistem önemli yahut önemsiz denebilecek sorunlar ortaya çıkarabilir. Böyle bir çifte sistem kullanılırsa, bölümlerin karlarını birbirine ekleyerek firma karına ulaşma olanağı ortadan kalkar. Yani bu fiyatlamayla, hem alıcı hem satıcı aynı karın bir

parçasını ayrı ayrı kendi hesaplarında gösterme durumunda kalacaktır (aynı kar rakamı iki kez hesaplara geçmiş olacaktır). Bu nedenle firmanın toplam karı saptanmadan önce kar rakamlarında bazı ayıklamalar yapmak gerekecektir.

IV. TRANSFER FİYATLAMASINI ORTAYA ÇIKARTAN NEDENLER

Çok uluslu işletmelerle bunlara bağlı yavru şirketlerin anlaşmalı fiyatlardan ithalat ve ihracat yapmalarının çeşitli nedenleri olabilir[1]:

1. Herşeyden önce vergi sisteminin ve yükünün ülkeler arasında farklılık göstermesi önemli bir neden olarak ileri sürülmektedir. Çok uluslu işletmeler vergi oranlarının yüksek olduğu ülkelerde kârlarını düşük gösterip, yıl içindeki kazançlarını çeşitli yollardan vergi oranlarının düşük olduğu ülkeye transfer etmeye çalışacaklardır. Buna örnek olarak, petrol çıkarma faaliyetinde bulunan şirketler gösterilebilir. Genellikle çıkarma işinin gerçekleştirildiği ülkede gelir ve kurumlar vergisi petrolün işlendiği ve dağıtıldığı gelişmiş ülkelere nazaran daha düşük olduğundan, ihrac fiyatı yüksek tutularak kârın önemli kısmı vergilerin düşük olduğu az gelişmiş ekonomide ilan edilmektedir. Açık ki, bu durum daha çok şirketin bağlı olduğu gelişmiş ülke için olumsuz etki yaratacaktır. Ancak birbirleriyle dış ticaret ilişkisi içinde bulunan iki az gelişmiş ülkedeki aynı çok uluslu işletmelere bağlı yavru şirketler, vergi nedeniyle kârlarını bir ülkeden diğerine transfer ettiklerinde, kârların düşük gösterildiği ülke hükümeti, daha az vergi geliri elde edeceğinden zarara uğramış olacaktır.

2. Yatırım yapılan az gelişmiş ülkede yabancı ortağın kar transferlerine sınırlamalar getirilmesi, çok uluslu işletmeleri yavru şirket ile anlaşmalı fiyatlardan dış ticarete yöneltebilir. Burada uygulanan yöntem yavru firmaya satılan kapital malları ve girdilerin fiyatlarını dünya fiyatları üzerinden değerlendirerek, kârların dolaylı yollardan transferini sağlamaktır.

İhracatın aşırı fiyatlandırılması çok uluslu işletmelerin yalnız az gelişmişlere karşı değil, yatırım yaptıkları diğer gelişmiş ülkelere bile uyguladıkları bir politikadır. Ancak aradaki fark gelişmiş ülkelerin bu gibi uygulamaları zaman zaman denetleyecek ekonomik ve siyasal güce sahip olmaları, az gelişmişlerin ise bundan yoksun olmalarıdır.

3. Yavru şirkete yapılan ihracatın yüksek fiyatlandırılmasının diğer bir nedeni, sermayenin tümünün ana şirket tarafından kontrol edilmemesi, başka bir deyişle şirkette yerli ortakların da bulunmasıdır. Ana şirketin amacı, yurt dışına dolaylı yollardan transfer ettiği gelirleri artırarak, yerli ortakların kâr paylarını azaltmaktır. Bunun yanında, yerli ortaklarla anlaşma yapıp bu yolla transfer edilen gelirlerin yurt dışına yerli ortaklar adına bloke edilmesi de mümkündür.

4. Az gelişmiş ekonomide devalüasyon yapılması olasılığı, çok uluslu işletmeleri normal kârlarından daha fazlasını yurt dışına transfer etmeye yöneltebilir. Devalüasyon ile yerli paranın yabancı para karşısında değeri düşeceğinden, yavru firma, devalüasyon sonrası aynı miktar karı yurt dışına transfer edebilmek için, daha fazla yerli parayı Merkez Bankası'na yatırmak durumunda kalacaktır. Devalüasyon olasılığını sezen veya hükümet çevrelerine yakınlıkları nedeniyle bu konuda gerekli bilgiyi elde eden çok uluslu işletmeler yavru şirketten ana şirkete yapılan transferleri hızlandıracaktır.

5. Çok uluslu işletmeleri, az gelişmiş ülkelerde gerçek kârlarını gizleyip, daha çok dolaylı yollardan kâr transferine yönelten diğer bir neden siyasaldır. Bir çok gelişmiş ülkede halen yabancı sermayeye karşı tam güvenirlilik duyulmaması ve yabancı sermayenin yeni sömürgecilik hareketi olarak gösterilmesi, yüksek ilan edilen kârların bu duyarlılığı daha da arttırması olasılığı, yabancı şirketi normal kârlarını düşük göstermeye, fakat anlaşmalı yollardan yapılan ticaret veya lisans satışlarıyla kârlarını dolaylı yollardan maksimize etmeye yöneltebilir.

6. Yabancı şirket karlarının yüksekliği, hükümetleri, mevcut ekonomi ve maliyet politikalarını, yabancı şirketlerin bu kârlarını olumsuz yönde etkileyecek şekilde değiştirmeye yöneltebilir. Örneğin, yüksek kârlar karşısında hükümet, bu şirketlerin artık koruma tedbirlerine ihtiyaçları kalmadığı gerekçesiyle, gümrük vergilerini indirip miktar kısıtlamalarını kaldırabilir. Açık ki bu durum o güne dek yüksek koruma duvarları arkasında üretim yapmaya alışmış ve tekeli bir güç kazanmış yabancı şirketin çıkarlarına uygun düşmeyecektir.

7. Belli sektörlerde fiyat kontrolünün uygulandığı ekonomilerde bu sektörlerde faaliyet gösteren yabancı şirketler yüksek fiyatlar yoluyla aşırı kârlar elde edemeyeceklerinden, dolaylı yoldan kârlarını maksimize etmeye çalışacaklardır. Örneğin, özellikle fiyat kontrolünün uygulandığı ilaç sektöründe çok uluslu ilaç şirketleri, kârlarını yüksek satış fiyatlarıyla değil, fakat yavru şirkete sattıkları hammaddelerin fiyatlarını dünya fiyatları üzerinde tutarak arttırmaktadırlar.

8. Kârların dolaylı yollarla transfer edilmesinin diğer bir nedeni yabancı şirket açısından stratejik bir

uygulama olarak değerlendirilebilir. Kârların yüksek ilan edilmesi diğer rakip yabancı şirketleri de o ülkede yatırım yapmaya yöneltebileceğinden, muhtemel rekabetten kaçınmak için, yüksek kârlar düşük ilan edilmekte, aradaki fark ise farklı yollardan (satılan hammaddelerin, lisans ücretlerinin fiyatlarının yüksek gösterilmesi gibi) ana şirkete transfer edilmektedir.

V. TRANSFER FİYATLARININ AZ GELİŞMİŞ EKONOMİLERİN ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ

Çok uluslu işletmelerin az gelişmiş ülkedeki yavru şirketle, anlaşmalı fiyatlardan giriştikleri ticaretin az gelişmiş ekonomilerin ödemeler dengesi üzerindeki olumsuz etkisi açıktır. Yavru şirketin ana şirketten yaptığı ithalat miktarı arttıkça, bu olumsuz etki de büyüyecektir. Bunun da ötesinde, anlaşmalı fiyatlardan yapılan ithalat ve ihracat gerçekten ticaret konusu olan mallarla bunların kaydedilen değerleri arasında sapma meydana getireceğinden, az gelişmiş ülkenin gerçek ithal ve ihracat kapasitesini saptamak da güçleşecektir.

Transfer fiyatlamasını önlemek için az gelişmiş ülkelerin çok uluslu işletmelerin faaliyetini denetleyecek kapasite ve güçte idari ve teknik organizasyona sahip olmaları gerekir. Bunun yanında, gümrük vergilerinin yükseltilecek yavru şirketlerin yüksek fiyattan yaptıkları ithalatın önlenebileceği ileri sürülmüştür. Artık bu yüzeysel bir çözüm tarzı olarak görülmemektedir. Çünkü gümrük vergilerinin artırılmasıyla iç maliyetler de yükselecek ve transfer fiyatlamasını önlenmek istenirken tüketici gruplarının çıkarlarına ters düşecek bir sonuç yaratılmış olacaktır.

Bu açıklamalardan sonra şu sonuca gelinmektedir ki, bir üçüncü kişi için bir ortaklık içinde transfer fiyatının uygunluğunu kontrol etmek olanaksızdır.

VI. SONUÇ

Transfer fiyatlaması, uluslararası iş hacminin genişlemesiyle önem kazanmıştır ve uluslararası şirketlerin, karlarını maksimize etmek amacıyla kullandıkları bir araç olmuştur. Bu aracı kullanarak çok uluslu işletmeler vergi yüklerini azaltmaya çalışmakta ve işletme kârını vergi oranları düşük olan ülkelere kaydırma yoluna gitmektedirler. Hesaplanan transfer fiyatının çok karmaşık olmaması oldukça önemlidir, zira transfer fiyatını hesaplamak hem çok fazla zaman alır, hem de üretim yapan bölümlerin gerçek performanslarının değerlendirilmesini zorlaştırır.

KAYNAKÇA

- [1]-ALPAR. Cem: Çokuluslu İşletmeler ve Ekonomik Kalkınma. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını No:106. Ankara. 1977. s. 87.
- [2]-HORNGREN. C.: Foster. G.: Cost Accounting. s.833
- [3]-VERLAGE. H.C.: Transfer Pricing for multinational enterprises. s.193
- [4]-SHIM. J: Siegel. J.: Theory and Problems of Managerial Accounting. s.165
- [5]-SCHNEIDER.V.:Die Gewinnverwendung der Tochtergesellschaften von multinationalen Unternehmen.Frankfurt/Main.1980. s.68.
- [6]-MORKE.CAĞI L.: Yönetim Muhasebesi, (çev: Prof.Dr. Alparslan PEKER) . İstanbul Üniversitesi Yayını No: 3486. 1988. s. 641.
- [7]-RAYBURN.L. Gayle: Cost Accounting: Using a Cost Managment Approach. Times Mirror Higher Education Group. 1996. s. 618.

ÖRGÜT İKLİMİ BAKIMINDAN BİR ÜNİVERSİTENİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Hoşcan ENSARİ¹ - Dr. Rengin ZEMBAT²

¹M.Ü. A.E.F., Eğitim Bilimleri Bölümü, Doçent

²M.Ü. A.E.F., Okulöncesi Öğretmenliği Bölümü, Yardımcı Doçent

ABSTRACT: *Research studies reveals that the effectiveness of the school staff is closely related to the school climate; and this in return affects the effectiveness of the education and the success of the students.*

In this research that has been sponsored by the Research Foundation of Marmara University, it is aimed at the measurement and the evaluation of the perceptions of the academic administrator, the teaching and the non-teaching staff as well as of the students with respect to the school climate at Marmara University.

I. ÖRGÜT İKLİMİ

Barnard'a göre örgüt insan çabalarının işbirliğine dönüştürülmesinden, etkinliklerin eşgüdümlemesinden oluşan bir sistemdir [1].

1960'lı yıllardan bu yana örgüt kuramcıları, araştırmacılar ve uygulayıcılar için çağdaş bir ilgi alanı olarak önem kazanan örgüt iklimi kavramı, bir çalışanın iş çevresindeki bazı örgütsel ve sosyal değişkenlerle olan etkileşimleriyle ifade edilmektedir. Diğer bir anlatımla, örgütlerin kişi ve kişilik üzerine etkisini anlamaya yardımcı olan, çok farklı boyutlardaki insan davranışlarını "örgüt iklimi" adı altında çözümlenmeye çalışan bir kavramdır.

Örgüt iklimi kavramı, bir organizasyondaki personelin çalıştıkları yerde bilerek ya da bilmeyerek yaratmış oldukları çalışma ortamını ifade eder. Bu ortam, bir bölümün içinde, büyük bir şirketin bir bölümünde ya da bütün bir organizasyon içinde hissedilebilir. İklim, kişiler tarafından görünmez ya da dokunulamaz ancak gerçektir ve üstelik bir oda içindeki hava gibi organizasyon içinde olup biten herşeyi içerir ve etkiler. Bu nedenle dinamik bir sistem kavramıdır [2].

Profesyonel yazında giderek artan bir şekilde "örgütsel kültür", "psikolojik iklim" ve "şirket kişiliği" gibi betimleyici terimler kullanılmaktadır. İklimle, örgütü diğer örgütlerden ayıran ve örgüt içindeki kişilerin davranışlarını etkileyen karakteristik özellikleri kastedilir. Sonuçta iklim, tepki verdiğimiz şeydir- içinde çalıştığımız uyarım ve karmaşıklık bağlamının tamamıdır. Psikolojik ya da örgütsel iklim yalnızca bireylerin davranışlarını değil; örgütlerin kendilerinin nasıl etkileşimlerde bulduklarını da etkiler. Davranışın organizma ve çevre arasındaki etkileşiminin bir fonksiyonu olduğu varsayımı örgütsel psikoloji açısından seçim, eğitim, iş memnuniyeti ve genel olarak ruh sağlığı konularındaki sorunlarla ilişkilidir [3].

Soel ve Knight'e göre[4] örgüt iklimi, "tüm işgörenlerin çalıştıkları örgütü kendilerine özgü algılamaları sonucu oluşan ortam" dir.

Forehand ve Gilmer daha kapsamlı bir örgüt iklimi tanımı vermektedirler. Onlara göre örgüt iklimi, "örgütü betimleyen bir özellikler dizisi toplamıdır ve:

- 1) Örgütü diğer örgütlerden ayırır.
- 2) Zaman içinde oldukça sürekli ve sabittir.
- 3) Örgüt içindeki bireylerin davranışlarını etkiler".

Tagiuri ve Litwin tarafından yapılan örgüt iklimi tanımında ise, örgüt üyelerince hissedilen, onların davranışlarını etkileyen ve örgütün belli bazı özelliklerine verilen önem olarak kavramlaştırılmış ve örgütün iç çevresinin oldukça kararlı değişmez bir niteliği olduğu ifade edilmiştir.

¹ Bu makale Ensari ve Zembat (1998)'den özetlenerek hazırlanmıştır.

Başka bir incelemede ise, örgüt ikliminin en azından üç değişken grubunu içerdiği belirtilmektedir. Bu değişkenler;

1) Çevresel değişkenler: Bireyin dışında olan ve örgüt yapısı, genişliği gibi değişkenlerdir.

2) Kişisel değişkenler: Örgütteki bireylerin yetenek, davranış ve güdüleridir.

3) Sonuç değişkenleri: İşe özendirme, iş tatmini, verimlilik gibi çevresel ve kişisel değişkenlere bağlı olarak düşünülen değişkenlerdir.

Bütün bu ifadelerden yola çıkarak örgüt iklimi kavramını Ertekin [5] şu şekilde tanımlamaktadır: Örgüt iklimi, örgüte kimliğini kazandıran, görevlilerin davranışlarını etkileyen ve onlar tarafından algılanan örgüte egemen olan tüm özellikler dizisidir.

Görüldüğü gibi, ilk araştırmacılar iklimi, örgütsel üyelerin algıladığı kalıcı örgütsel ya da durumsal özellikler olarak tanımlamıştır (Ör. Forehand ve Gilmer, 1964; Schneider ve Bartlett, 1968). Ölçme çabaları ise insanların algıladığı objektif örgütsel özelliklere odaklanmıştır.

Bunu izleyen yıllarda düşünce tarzında bir değişiklik olmuş, bireylerin algılamalarına örgütsel özelliklerden daha fazla ilgi gösterilmiştir (Ör. L. R. James ve A. P. Jones, 1974; A. P. Jones ve L. R. James, 1979; Schneider ve Hall, 1972). Örneğin, Schneider ve Hall (1972) algılamaların önemli olduğunu belirtmişler ve algılamaların oluştuğu mekanizma olarak da bilgi işlemeyi öne sürmüşlerdir. Bu zaman içerisinde, psikolojik anlamsızlık iklim tanımlarının açık bir parçası olmuştur (L. R. James, 1982; L. R. James ve A. P. Jones, 1974; L. R. James, Hater, Gent ve Bruni, 1978; A. P. Jones ve L. R. James, 1979). Daha yakın bir zamanda ise, anlam taşıma ve anlam çıkarma iklimin özü olarak tartışılmıştır (Ör. L. A. James ve L. R. James, 1989; L. R. James, Joyce ve Slocum, 1988); [6].

1.1. Eğitim Yönetimi Açısından Okulların Örgütsel İklimi

Tagiuri (1968) iklim kavramını bir organizasyonu diğerinden ayıran bir iç nitelikler seti olarak tanımlamış ve iklimin niteliklerini ekoloji, ortam, sosyal sistem ve kültür olarak dört açıdan incelemiştir. Okullarda örgüt ikliminin kavramlaştırılmasında en tanınmış isim ise Halpin ve Croft (1963)'tur [7].

Literatürdeki iklim tanımları ampirik olarak değil sezgisel olarak alınmak eğilimindedir. Dolayısıyla, Halpin

ve Croft (1963) da aynı şekilde, şu analogiyi kullanmıştır: "Kişilik birey için neyse 'iklim' de örgüt için odur ". Benzer bir şekilde Nwankwo (1979) da iklime "genel 'biz duygusu', grup alt- kültürü veya okulun interaktif yaşamı" olarak bakmıştır [8].

Endüstriyel ve sosyal psikologların yol göstericiliğini izlersek, "Örgütsel iklim" öğretmenlerin kendi çalışma ortamlarını içeren genel bir terimdir. Biçimsel ve biçimsel olmayan ilişkilerden, katılımcıların kişiliklerinden ve örgüt içindeki liderlikten etkilenir. Basitçe söylemek gerekirse, bir okulun örgütsel iklimi, bir okulu diğerinden ayıran ve üyelerinin davranışlarını etkileyen örgütiçi özelliklerin toplamıdır. Örgütsel iklim sıkça, okulun havasını, açıklığıyla çözümlen bir kişilik metaforu kullanılarak ele alınır [9].

Her okulun kendine özgü bir iklimi olmasını görmek kolay olmasına karşın, araştırmacılar ve uygulayıcılar kendi aralarında bu terimin gerçek anlamı konusunda anlaşamamışlardır. Fritz Steele ve Stephen Jenks okul iklimini "sosyal bir sistem içerisinde, zaman geçirmenin nasıl olduğu - sosyal mekanın hava durumu"; Wilbur Brookever ve arkadaşları iklimi "sosyal sistemin üyeleri tarafından sosyal sistem olarak algılanan okulu karakterize eden davranış, beklenti, normların bileşimi"; Andrew Halpin ve Don Croft ise, okul iklimini bir okulun örgütsel "kişiliği" olarak tanımlamaktadır (Lindelow ve Diğerleri, 1989: 168).

Halpin ve Croft okulların iklimi türlerini 6 kategoride belirlemiştir.

Açık İklim: Açık iklim, yönetici ve öğretmenlerin büyük bir uyum içinde oldukları okul tipidir. Öğretmenlerin morali yüksektir. Çok biçimsel ve yığınla iş arasında uğraşmazlar. Görevlerini büyük bir zevk ve gayretle yaparlar. Müdür kişisel kurallar koymaz. Öğretmenlerin eleştirilerine açıktır ve gerektiğinde öğretmenlerin liderlik yapabilmeleri için ortam hazırlar.

Bağımsız İklim: Okulda sosyal gereksinimlere fazlaca önem verilmesine karşın, yönetici öğretmenlerle arasında psikolojik bir uzaklık koyar; ancak, onlarla her gün ilgi kurmak ister. Toplantılar, okul müdürünün yapılacak işler konusunda duyurular ve emirler verdiği tek yönlü iletişim kurma biçimindedir.

Kontrollü İklim: Yoğun biçimsel işler ve gereksiz çalışmalar vardır. Sosyal ilişkiler ve arkadaşlıklar için pek zaman yoktur. Görevi yapmak esastır. Moral düşüktür. Müdürün koyduğu kuralların dışına pek çıkmaz. Okul müdürü emredici olarak tanımlanır. Benim önerdiğim yol doğrudur, başkalarının düşüncesi beni ilgilendirmez ilkesi geçerlidir.

Samimi İklim: Örgütsel amaca ulaşmada, grup etkinliklerinin yönetim ve denetiminin az olmasına karşın sosyal gereksinimlerin doyumu yüksektir. Okul müdürünün aşırı anlayışlı “gelin birlikte mutlu bir aile olalım “yaklaşımında bir davranışı benimsediği ve kendisini de öğretmenlerden biri olduğuna inandığı iklim tipidir.

Babacan İklim: Öğretmenler birlikte iyi çalışamazlar ya da küçük gruplar halinde bölünmeler görülür. Hem öğretmenlerle birlikte olmak hem de onları kontrol etmek isteyen başarısız müdür ile bezgin ve moralleri düşük öğretmenlerin bulunduğu okul tipidir. Müdürün öğretmenleri kontrol etmede ve sosyal gereksinimlerini gidermede çabaları etkisiz kalmaktadır. Kendi sosyal gereksinimlerini gidermek için anlayış gösterir. Bu iklim, bir çeşit kapalı iklim tipidir.

Kapalı İklim: Öğretmenler kubaşık çalışamazlar, arkadaşlık davranışları görülmez, moralleri düşüktür. okul müdürü emredicidir, çalışmalarıyla iyi örnek ve güdüleyici olamadığı iklim tipidir. Okulda herşeyin nasıl olduğunu bilir. İşlerin nasıl olduğunu bilir. İşlerin nasıl yapılacağı konusunda kişisel kurallar koyar. Tutarsız davrandığı için beklenen başarıya ulaşamaz. Gerçekte anlayış göstermeyen bir kişi olarak tanınır. Bu tip okullardaki öğretmenlerin çoğu başka okullara nakletmekten sözeder [10].

Öyleyse, örgütsel iklim kavramı okul ortamının (a) yöneticinin liderliğinden etkilenen, (b) öğretmenler tarafından yaşanan, (c) üyelerin davranışlarını etkileyen ve (d) toplu algılamalara dayanan, göreceli olarak kalıcı bir niteliği olarak özetlenebilir (Hoy, Clover, 1986: 93-94).

Okullar dahil tüm sosyal sistemler, yaşamlarını sürdürmek, gelişmek ve ilerlemek için çevrelerine uyum göstermek, hedeflerini belirlemek ve başarmak, sağlam ve tutarlı bir yapıyı korumak, farklı bir kültürü yaratmak ve sürdürmek durumundadırlar (Parsons ve Diğerleri, 1953). Bu sorunların üstesinden gelebilmek için Parsons (1967), okulların, etkinlikleri üzerinde üç ayrı düzeyde denetim-kontrol olanağına sahip olduklarını vurgulamaktadırlar. Bunlar teknik, yönetsel ve kurumsal düzeylerdir. Teknik düzey okulların birincil öncelikli misyonları-öğretme ve öğrenme- ile ilgilidir. Öğretmenler ve danışmanların öncelikli sorumluluğu, öğretme ve öğrenme ile ilgili sorunların çözülmesidir. Yönetimsel düzey okulun iç koordinasyonunu kontrol eder. Yöneticiler kaynakları sağlamak ve çalışmalarını koordine etmek durumundadırlar; onlar öğretmenlerin sadakat, güven, bağlılık ve motivasyonlarını geliştirmenin yollarını bulmalıdırlar. Kurumsal düzeyde de okulun, toplum ile bağı oluşturulur. Okulların, toplumlarının

desteğine gereksinimleri vardır. Öğretmen ve yöneticilerin, işlevlerini uyumlu bir şekilde ve hiçbir baskı veya etki olmadan başarabilmeleri için desteğe ihtiyaçları vardır. Sağlıklı okullar çevrelerine başarılı bir şekilde uyum sağlayabilmekte, hedeflerine ulaşabilmekte ve öğretmen çalışma gruplarına ortak değerler ve birlik kazandırabilmektedirler.

Sağlıklı bir okulun profiline baktığımızda; öğretmenler öğrencileri ve okulu sevdiği gibi herkes birbirini sevmekte; ve herkes kendi işini heyecanla yapmaktadırlar. Öğretmenler öğrencilerini öğrenmede ciddi ve çalışkan olarak görürler; okul yöneticisini, eğitimin geliştirilmesi için destekleyici olarak kabul ederler; yönetici onlara göre dost, açık, saygıdeğer, destekleyici ancak yüksek performans standartları koyan birisidir. Yönetici aynı zamanda örgütün daha üst düzeyinde yer alanları etkileyebilmektedir; ve öğretmenlerin istediği malzeme desteğini sağlayabilecek birisi olarak kabul edilir. Ayrıca öğretmenler mantıksız dış baskılardan arındırılmışlardır.

Okul sağlığı ile öğrenci başarısının ilişkisi de çok kuvvetlidir. Orta okullarda yapılan araştırmaların sonuçları, liselerde yapılmış önceki araştırmalarla uyumludur (Hoy ve Diğerleri, 1990, 1991). Okullar, öğretmen ve öğrencilerin bulunmak zorunda oldukları değil, bulunmayı istedikleri bir yer olmalıdır. Sağlıklı okullar, öğrencilerin kendileri ve öğretmenleri hakkında daha iyi düşüncelere sahip olduğu; öğretmenlerin, öğrencilerinin başarılı olma yeteneklerine güven duydukları yerlerdir (Hoy, Sabo, ve Diğerleri 1996). Burada öğretmenler ve yöneticilerin birbirlerine ve kendilerine olan güvenleri yüksektir (Hoffman ve Diğerleri, 1994; Hoy ve Diğerleri 1991; Tarter ve Hoy, 1988; Tarter ve Diğerleri, 1995). Özetle okul sağlığı, hem bir sonuca ulaşabilmek için bir araç, aynı zamanda bir sonuçtur. Yöneticiler, okullarının iklimlerini ölçmek için resmi ya da gayri resmi araçları kullansalar da kullanmasalar da; okulların dört önemli niteliğinin sürekli izlenmesi gereklidir. Bunlar, akademik başarı için iç baskılar; başarı için toplumun baskısı; öğretmenlerin adanmışlığı ve kaynak desteğidir. Öğrenci başarısını bu faktörler hem tek tek, hem de birlikte etkilerler [11].

1.1.1. Okulda Örgütsel İklim Ölçümleri

Okul iklimine ilişkin literatür incelendiğinde, C. S. Anderson'un (1982), Taguri (1968) nin varolan ölçüleri belirlemek üzere sınıfladığı örgütsel iklim taksonimisini kullanarak dört ortam boyutu belirlediği görülmüştür. Bunlar, (a) **ekoloji**, okulların fiziksel ve materyal tarafları; (b) **çevre**, belli başlı kişi ve grupların oluşturduğu sosyal yönler; (c) **sosyal sistem**, kişileri ve grup ilişkilerinin kalıplarıyla ilgili yönler; (d) **kültür**.

inanç sistemleri örüntüleriyle değerler ve bilişsel yapılarla ilgili yönlerdir.

James ve Jones (1974), örgütsel iklimi ölçme yöntemleriyle ilgili perspektifleri birbirinden ayırmaktadırlar. İkisi de algısal olmak üzere, iklimi belirlemek üzere en sık kullanılan iki temel yaklaşım bulmuşlardır. Bireysel nitelikler yaklaşımı, iklimin kişisel ve örgütsel özellikler arasındaki etkileşimin bir işlevi olduğunu varsayar. Buna göre iklim bireysel algılarla ölçülebilecektir; burada kavramlaştırma örgütsel değil, kişiye özgüdür. Diğer yandan, örgütsel nitelikler yaklaşımı, iklimin özgün algıların değil örgütsel özelliklerin bir fonksiyonu olduğunu ve örgütsel düzeyde tanımlanabileceğini varsayar. Okul ikliminde çalışmaların çoğunun temelinde bu perspektif yatmaktadır.

Örgütsel iklimi ölçme ve tanımlamada birbirinden farklı fakat birbirinden ayıramaz üç yaklaşım kullanılmaktadır: Bunlar, a) Çoklu ölçüm- örgütsel nitelik yaklaşımı b) Algısal ölçüm- örgütsel nitelik yaklaşımı ve c) Algısal ölçüm- bireysel nitelik yaklaşımıdır (James ve Jones, 1974); [12].

Bu çalışmada kullanılan algısal ölçüm- bireysel nitelik yaklaşımı James ve Jones (1974) tarafından irdelenmiştir. Buna göre örgütsel iklim, bireyin kendi örgütsel çevresiyle ilgili bir özet veya global algılar kümesi olarak nitelendirilmekte ve bireyin tüm iklim içinden oluşturduğu kendi algılarının kişisel ve örgütsel özelliklerinin kesişimini yansıtmaktadır [13].

II. YÖNTEM

2.1. Problem

Araştırmacılar, eğitim-öğretim yapılan ortamın öğrenci üzerindeki etkilerine odaklanmakla beraber, kuram boyutunda, araştırmanın değişkenlerinde, ölçü seçenek birimlerinde, öznel ve niteliksel verilerde, birbirlerinden ayrı düşmektedirler.

İnsan davranışını eğitim-öğretim yapılan yerdeki haliyle incelemek, tüm örgütlerde olduğu gibi aynı anda varolan, farklı düzeyde, birbiriyle içiçe geçmiş değişkenlerin yarattığı karışıklığı ortadan kaldırmak üzere, bir düzenleme yapmak ve kavramlaştırmak anlamına gelir ki, bu oldukça zor ve karmaşıktır. Buna karşın, eğitim alanında, iklim araştırmalarının halen güncelliğini korumasının nedeni, iki temel inanıştan kaynaklanmaktadır: Birincisi; pozitif bir okul ikliminin yüksek başarıyı teşvik etmesi, ikincisi ise; okul ikliminin yönlendirilebilir bir değişken olmasıdır.

Düzensiz, düşük moralli, öğretim elemanları ve yöneticiler arasında zayıf işbirliği olan bir ortam, öğrenme ve öğretme açısından uygun bir yer olmadığı gibi zayıf bir izlenim yaratır. Oysa, olumlu bir okul iklimi, tüm işgörenlerin ve öğrencilerin sıcak, düzenli bir öğrenme ortamı yaratacak davranışlarıyla ortaya konulan pozitif bir tutum anlamına gelmektedir. Genç insanların öğrenmelerine yardım etmek için gereken çabanın devamlılığı ve yoğunluğu, öğretmek ve öğrenmek için neşeli bir tutku ile dolu olan böyle bir ortamda sağlanabilir. Bu, yaygın bir kanı olduğu kadar araştırmalar tarafından da doğrulanmaktadır.

Öğretim elemanlarının, öğrencilerin ve yöneticilerin, öğretmek, öğrenmek ve yönetmek için gereksinme duydukları böyle bir iklimi bir gecede yaratmanın sihirli bir formülü yoktur; bu ancak ölçüm yapılarak ve zaman içerisinde sürekli iyileştirilerek mümkün olacaktır; çünkü iklim vardır, gerçektir ve özgündür.

Okul iklimi üzerinde yapılan güncel araştırmalar, bir okulda uzun zamandır var olan iklim, hava ya da moralin, okul personelinin etkililiği ile bağlantılı olduğu varsayımını desteklemeğe başlamıştır. Bunun ise, öğrencilerin öğrenimini ve başarısını etkilediği düşünülmektedir. Yine son zamanlarda bu düşünce etkili okul araştırmalarıyla ilişkilendirilmiştir. Güncel yeniden yapılandırma çabaları, okul etkililiğini arttırmaya yönelik tasarlanmış olduğundan iyileştirilmiş okul iklimi iyileştirilmiş öğrenci başarısı için bir basamak olarak görülmektedir. Bazı durumlarda, öğrenci başarısının, iyileşmesi beklenen bir sonuç olarak kabul edilip okul ikliminin iyileştirilmesi ana hedef olarak görülür. Diğer durumlardaysa, okul ikliminin öğrenci başarısıyla bağlantılı belirgin özellikleri, ana ilgi noktalarını oluşturur [14].

Etkili okullara ilişkin literatür, okul iklimine ilişkin çeşitli faktörlerin (okul ruhu, okulda disiplin ve düzen, destekleyici ortam, güvenlik ihtiyaçları vb.) öğrenmenin mümkün olduğu olumlu bir ortam sağlamak ve okulun etkililiğini yükseltmekte rol oynadığını belirtmektedir (NCES, 1990; Paredes, 1991; Wadlow, Swanson ve Migler, 1992). Yine, yakın tarihli bir çalışmada, okul iklimi, öğrencinin öğrenmesinde kritik etki yarattığı varsayılan altı teorik yapılanmadan biri olarak gösterilmiştir (Wang, Haertel ve Walberg, 1993). Diğer yapılanmalar arasında öğrenci özellikleri, sınıf uygulamaları, aile toplum eğitim ilişkisi, program ve yönerge tasarımı ve temini, okul yönetim ve organizasyonu, yüksek beklenti ve hedefleri olan öğretmenler bulunmaktadır (Drulan ve Butler, 1987). Okul ikliminin öğrenci öğrenimindeki rolü, öğrenci ve öğretmen arasındaki olumlu iletişim, güvenli okul ortamı,

kritik düşünmenin ve yaratıcılığın teşviki, çeşitlilik ve çoğulculuğun kabulü, öğrenme fırsatlarını takdir gibi özelliklerde kendini gösterir (Wang, Haertel ve Walberg, 1993; Wardlow ve diğerleri, 1992);[15].

Okulun örgütsel iklimi üzerine yapılan araştırmalar genellikle, ilkokulların, ortaokulların ve liselerin iklimini araştırmıştır. Okul iklimi ilkokullarda, ortaokul ve liselerden farklı bir anlam taşır. Çünkü bu okullar arasında örgütsel yapı farklılıkları ve işlevsel farklılıklar vardır; ayrıca bu okulların, amaçları da farklıdır. Ancak bu farklılıklar, liselerde okulun örgütsel ikliminin olmadığını göstermez [16].

Aynı şekilde, üniversitelerin de amaç yapı ve işleyişleri orta öğretimden farklıdır. Ancak üniversitelerin de örgütsel iklimleri vardır ve bu iklimin iyileştirilebilmesi için ölçülmesi gerekir.

2.2. Amaç

Bu çalışmada, Marmara Üniversitesi'nde görevli yönetici, öğretim elemanı, destek personel ve öğrencilerin örgüt iklimine ilişkin algılarını ortaya koymak, araştırmanın genel amacını oluşturmaktadır. Bu genel amaç çerçevesinde şu ayrıntılı amaçlara yanıt aranmıştır:

- 1) Varolan örgüt ikliminin algılanması ile istenen örgüt iklimi arasında fark var mıdır?
- 2) Yöneticiler, öğretim elemanları, destek personel ve öğrencilerin örgüt iklimini algılamaları arasında fark var mıdır?
- 3) Yöneticiler, öğretim elemanları ve destek personelin örgüt iklimini algılamaları onların;
 - a) Statüsüne,
 - b) Yaşına,
 - c) Cinsiyetine,
 - d) Medeni durumuna
 - e) Toplam çalışma süresine,
 - f) O işyerindeki çalışma süresine göre bir farklılık göstermekte midir?
- 4) Öğrencilerin örgüt iklimini algılamaları onların, başarı durumuna göre farklılık göstermekte midir?

2.3. Önem

İklim değerlendirmeleri sorunlu alanların belirlenmesine ve bunların üstesinden gelinmesine

yardımcı olabilecek araçların en önemlilerinden birisidir. Örgüt iklimi araştırmaları içinde ülkemizde, yükseköğretim kurumlarında örgüt iklimine ilişkin yapılan çalışmaların ilklerinden olan bu araştırmanın Marmara Üniversitesi'nin örgüt iklimini ortaya koyarken üniversitenin güçlü ve zayıf yönlerini, çalışanların algıladığı şekilde değerlendirmek şansını yöneticilere vererek bazı katkılar sağlayabileceği beklenmektedir.

2.4. Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini Marmara Üniversitesine bağlı fakültelerde görev yapan yönetici, öğretim elemanları, destek personel ve öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemi (n=689), basit seçkisiz örnekleme yöntemiyle seçilmiş yönetici (43), öğretim elemanı(145), destek personel (136) ve öğrenci (365) oluşturmuştur.

2.5. Verilerin Toplanması

Araştırmada bilgi toplama aracı olarak "Charles F. Kettering Ltd. Okul İklimi Profili (CFK) kullanılmıştır.

2.5.1. Charles F. Kettering Ltd. Okul İklimi Profili (CFK)

Charles F. Kettering Ltd. Okul İklimi Profili (CFK) 1970'de geliştirilmiştir ve dört bölümden oluşmaktadır: Bölüm A, Genel İklim Etkenleri (General Climate Factors) (40soru); Bölüm B, Program Belirleyicileri (Program Determinants) (30 soru); Bölüm C, Süreç Belirleyicileri (Process Determinants) (40 soru); ve Bölüm D, Materyal Belirleyicileri (Material Determinants) (15 soru) (Howard, Howell ve Brainard, 1987). Bu çalışmada, genel iklim faktörlerinden oluşan 40 soruluk ilk bölümü kullanılmıştır. Aracın genel iklim faktörleri bölümü sekiz alt ölçekten oluşmaktadır: (1) saygı, (2) güven, (3) yüksek moral, (4) katılım olanakları, (5) sürekli akademik ve sosyal gelişme, (6) bağlılık, (7) okulun yenilenmesi, (8) önemseme. Aracın her alt ölçeği beş sorudan oluşmaktadır.

Kullanılan ölçme tekniği iki farklılık formatında sütun şeklindedir. Sol tarafta "varolan durum" sütünü, sağda "olması istenen durum" sütünü bulunmaktadır. Her sütunun dört betimleyicisi vardır: 1= Hiçbir zaman 2= Bazen 3= Sık sık 4= Her zaman.

2.5.1.1. CFK Okul İklimi Profiline Geçerlik ve Güvenirliliği

2.5.1.1.1. Dilsel Eşdeğerlik Analizi

Araç bir çeviri grubu tarafından İngilizce'den Türkçe'ye çevrilmiş, daha sonra diğer bir grup tarafından

çevirilerin doğruluğu, netliğinin anlaşılması için yeniden İngilizceye çevrilmiştir.

Türkçe ve İngilizceyi iyi derecede bilen ve seçkisiz olarak seçilen değişik fakültelerden toplam 88 öğretim elemanı, yönetici, destek personel ve öğrencilerden oluşan bir gruba ölçeğin İngilizce ve Türkçe formları uygulanarak her iki form arasındaki faktörler ve itemler düzeyindeki ilişkiler test edilmiştir. Tüm itemler ve tüm faktörler için iki form arasındaki Pearson korelasyon katsayısı manidar bulunmuştur, iki form arasında ilişki vardır. İngilizce ve Türkçe formlardan elde edilen puanların farklı olup olmadığı faktörler ve itemler düzeyinde ilişkili grup t-testleri ile sınınanmıştır. Bazı itemlerde iki form arasında fark bulunmakla beraber faktörler düzeyinde farklılık çıkmamıştır. Bu analizler sonucu ölçeğin dilsel eşdeğerlik taşıdığına karar verilmiştir.

2.5.1.1.2. İçtutarlık Analizi

Geçerlik çalışmaları kapsamında ölçeği oluşturan her sorunun madde analizi işlemleri de gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla her madde için item-total (r_{it} =maddedeki puan ile kendi dahil faktör toplam puanı arasında) korelasyon katsayısı ve item-remainder (r_{it} =maddedeki puan ile kendi hariç olmak üzere faktör toplam puanı arasında) korelasyon katsayısı ile Cronbach alfa katsayısı (α) hesaplanmıştır. Bu üç tekniğe göre de boyutların oluşumunda kendi içlerinde tutarlı oldukları saptanmıştır. Faktörlere göre maddeler bazında yapılan yukarıdaki işlemler test bütününe göre faktörler bazında yapılarak faktörlerin birbiriyle tutarlı olduğu ortaya konmuştur.

İçtutarlığı sınamak amacıyla boyut ile diğer boyutların toplamı arasında yarıttest tutarlık katsayıları Spearman-Brown, Flanagan, Rulon, Mossier, Horst teknikleri kullanılarak hesaplanmıştır. Bu yaklaşıma göre de ölçeği oluşturan boyutlar arasında tutarlık olduğu görülmüştür.

2.5.1.1.3. Ayırtma Gücü Analizi

Faktörlerin ayırt etme gücünü belirlemek için test toplam puanına göre oluşturulan alt ve üst çeyreklik gruplar arasında her faktörün edici olup olmadığı t-testi ile sınınanmıştır. Aynı şekilde maddelerin ayırt etme gücünü belirlemek için faktör toplam puanına göre oluşturulan alt ve üst çeyreklik gruplar arasında her maddenin ayırt edici olup olmadığı t-testi ile sınınanmıştır. Bu istatistik sonuçlara göre maddelerin ve faktörlerin ayırt etme gücüne sahip oldukları belirlenmiştir.

Bu geçerlik ve güvenilirlik sınamaları sonucunda ölçeğin kullanılabilirliğine karar verilmiştir.

2.6. Verilerin Çözümlemesi

Anketlerden açıklamalara uygun olmayanlar örneklemin dışında bırakılmış ve anket kodlanarak bilgisayarda çözümlenmiştir. Geçerlik ve güvenilirlik çalışması sırasında kullanıldığı belirtilen istatistik tekniklerden başka, araştırmada problem ve alt problemlere yanıt ararken iki boyutlu varyans analizi kullanılmıştır. Araştırmada istatistiklerin sınınanmasında manidarlık düzeyi olarak 0.05 benimsenmiştir.

III. BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Varolan-İstenen Durum Karşılaştırmaları

Marmara Üniversitesi mensubları (yöneticiler, öğretim elemanları, personel ve öğrenciler), üniversitenin varolan ikliminden farklı bir okul iklimi beklentisi içindedirler. M.Ü. mensubları, üniversitenin varolan iklimini ne olumlu ne olumsuz bulmaktadırlar ($\mu=2.45$). Fakat varolan iklimden daha olumlu ($\mu=3.64$) bir okul iklimi istenmektedir.

M.Ü. mensubları, "saygı" yönünden üniversitenin varolan ikliminden farklı bir okul iklimi beklentisi taşımaktadırlar. M.Ü. mensubları, üniversite iklimini "saygı" yönünden olumlu ($\mu=2.64$) değerlendirmekle birlikte varolan iklimden daha olumlu ($\mu=3.63$) bir okul iklimi istenmektedir.

M.Ü. mensubları, "güven" yönünden üniversitenin varolan ikliminden farklı bir okul iklimi beklentisi taşımaktadırlar. M.Ü. mensubları, üniversite iklimini "güven" yönünden olumsuz ($\mu=2.41$) değerlendirmekte ve varolan iklimden daha olumlu ($\mu=3.68$) bir okul iklimi istemektedir.

M.Ü. mensubları, "yüksek moral" yönünden üniversitenin varolan ikliminden farklı bir okul iklimi beklentisi taşımaktadırlar. M.Ü. mensubları, üniversite iklimini "yüksek moral" yönünden tam ortada ($\mu=2.54$) değerlendirmekte ve varolan iklimden daha olumlu ($\mu=3.60$) bir okul iklimi istemektedir.

M.Ü. mensubları, "katılım olanakları" yönünden üniversitenin varolan ikliminden farklı bir okul iklimi beklentisi taşımaktadırlar. M.Ü. mensubları, üniversite iklimini "katılım olanakları" yönünden olumsuz ($\mu=2.15$) değerlendirmekte ve varolan iklimden daha olumlu ($\mu=3.58$) bir okul iklimi istemektedir.

M.Ü. mensubları, “sürekli akademik ve sosyal gelişme” yönünden üniversitenin varolan ikliminden farklı bir okul iklimi beklentisi taşımaktadırlar. M.Ü. mensubları, üniversite iklimini “sürekli akademik ve sosyal gelişme” yönünden olumsuz ($\mu=2.36$) değerlendirmekte ve varolan iklimden daha olumlu ($\mu=3.62$) bir okul iklimi istemektedir.

M.Ü. mensubları, “bağlılık” yönünden üniversitenin varolan ikliminden farklı bir okul iklimi beklentisi taşımaktadırlar. M.Ü. mensubları, üniversite iklimini “bağlılık” yönünden tam orta düzeyde ($\mu=2.52$) değerlendirmekte ve varolan iklimden daha olumlu ($\mu=3.59$) bir okul iklimi istemektedir.

M.Ü. mensubları, “okulun yenilenmesi” yönünden üniversitenin varolan ikliminden farklı bir okul iklimi beklentisi taşımaktadırlar. M.Ü. mensubları, üniversite iklimini “okulun yenilenmesi” yönünden olumsuz ($\mu=2.41$) değerlendirmekte ve varolan iklimden daha olumlu ($\mu=3.68$) bir okul iklimi istemektedir.

M.Ü. mensubları, “önemseme” yönünden üniversitenin varolan ikliminden farklı bir okul iklimi beklentisi taşımaktadırlar. M.Ü. mensubları, üniversite iklimini “önemseme” yönünden olumlu ($\mu=2.58$) değerlendirmekte birlikte varolan iklimden daha olumlu ($\mu=3.71$) bir okul iklimi istemektedir.

Varolan iklimin değerlendirmesinde en olumsuz yön katılım olanakları, en olumlu ise saygı olarak belirlemektedir.

3.2. Statüye Göre Karşılaştırmalar

3.2.1. Yönetici, Öğretim Elemanı, Personel ve Öğrenci Karşılaştırmaları

M.Ü. mensubları, üniversite iklimi hakkında farklı görüşlere sahiptir. Değişkenlerarası etkileşim incelendiğinde bütün gruplar varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi göstermekle beraber, öğretim elemanlarının beklentisi öğrencilerden daha yüksek düzeydedir. Ayrıca öğrencilerin varolan iklimi öğretim elemanı, personel ve yöneticilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir.

Bütün gruplar “saygı” yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi göstermekle beraber, personelin beklentisi öğrencilerden daha yüksek düzeydedir. Ayrıca öğrencilerin saygı yönünden varolan iklimi öğretim elemanı, personel ve yöneticilere göre; öğretim elemanlarının da yöneticilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir.

Bütün gruplar “güven” yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi göstermekte ve beklenti düzeyleri arasında fark yoktur. Oysa öğrencilerin güven yönünden varolan iklimi öğretim elemanı, personel ve yöneticilere göre; personelin de yöneticilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir.

Bütün gruplar “yüksek moral” yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi göstermekle beraber, öğrencilerin beklentisi personelden, yöneticiden ve öğretim elemanından daha düşük düzeydedir. Ayrıca öğrencilerin yüksek moral yönünden varolan iklimi öğretim elemanı, personel ve yöneticilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir.

Bütün gruplar “katılım olanakları” yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi göstermekle beraber, öğretim elemanının beklentisi personel ve öğrencilerden daha yüksek düzeydedir. Ayrıca öğrencilerin katılım olanakları yönünden varolan iklimi öğretim elemanı, personel ve yöneticilere göre; personelin öğretim elemanı ve yöneticilere göre; öğretim elemanlarının da yöneticilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir.

Bütün gruplar “sürekli akademik ve sosyal gelişme” yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi göstermekle beraber, öğretim elemanının beklentisi öğrencilerden daha yüksek düzeydedir. Ayrıca öğrencilerin sürekli akademik ve sosyal gelişme yönünden varolan iklimi öğretim elemanı, personel ve yöneticilere göre; öğretim elemanlarının da personele göre daha olumsuz buldukları görülmektedir.

Bütün gruplar “bağlılık” yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi göstermekle beraber, öğretim elemanının beklentisi öğrencilerden daha yüksek düzeydedir. Ayrıca öğrencilerin bağlılık yönünden varolan iklimi öğretim elemanı, personel ve yöneticilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir.

Bütün gruplar “okulun yenilenmesi” yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi göstermekle beraber, öğretim elemanlarının beklentisi öğrencilerden daha yüksek düzeydedir. Ayrıca öğrencilerin okulun yenilenmesi yönünden varolan iklimi öğretim elemanı, personel ve yöneticilere göre; öğretim elemanlarının da personele göre daha olumsuz buldukları görülmektedir.

Bütün gruplar “önemseme” yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi göstermekte ve beklenti düzeyleri arasında fark bulunmamaktadır. Oysa öğrencilerin önemseme yönünden varolan iklimi öğretim elemanı, personel ve yöneticilere göre; personelin de yöneticilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir.

Genelde varolan iklimi en olumsuz algılayanlar öğrenciler, en olumlu algılayanlar yöneticilerdir. Beklenti düzeyleri bakımından yine öğrenciler en az, öğretim elemanları en çok beklenti içindekilerdir.

3.2.2. Yöneticinin Statüsüne Göre Karşılaştırmalar

M.Ü. yöneticileri, “saygı”, “güven” ve “sürekli akademik ve sosyal gelişme” yönünden üniversite iklimi (hem varolan hem de istenen boyutlarında) hakkında aynı görüşlere sahiptir.

Anabilimdalı başkanları, “yüksek moral”, “katılım olanakları”, “önemseme” yönünden ve genel olarak üniversite iklimi (hem varolan hem de istenen boyutlarında) hakkında, bölüm başkanları, dekan ve yardımcılarına göre daha olumsuz görüş içindedir.

Anabilimdalı başkanları, “bağlılık”, “okulun yenilenmesi” yönünden üniversite iklimi (hem varolan hem de istenen boyutlarında) hakkında dekan ve yardımcılarına göre daha olumsuz görüş içindedir.

Genel olarak, yönetim statüsü yükseldikçe iklim daha olumlu ifade edilmektedir.

3.2.3. Öğretim Elemanının Statüsüne Göre Karşılaştırmalar

“Güven”, “yüksek moral”, “sürekli akademik ve sosyal gelişme” ve “önemseme” yönünden üniversite iklimini (hem varolan hem de istenen boyutlarında) değerlendirme akademik ünvana göre farklılık göstermemektedir.

Araştırma görevlileri, genel üniversite iklimi (hem varolan hem de istenen boyutlarında) hakkında, yardımcı doçent ve öğretim görevlilerine göre, ayrıca doçentler de öğretim görevlilerine göre daha olumsuz görüş içindedir.

Okutmanlar, “saygı” yönünden üniversite iklimi (hem varolan hem de istenen boyutlarında) hakkında, profesör, yardımcı doçent ve öğretim görevlilerine göre, ayrıca araştırma görevlileri de öğretim görevlilerine göre daha olumsuz görüş içindedir.

Araştırma görevlilerinin “katılım olanakları” yönünden varolan iklimi öğretim görevlisi, yardımcı doçent ve profesörlere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Öğretim görevlilerinin katılım olanakları yönünden iklim beklentisi, profesörlerde daha yüksek düzeydedir. Diğer bütün gruplar katılım olanakları yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi

taşımakta iken okutmanlar varolandan farklı bir beklenti göstermemektedir.

Araştırma görevlisi ve doçentler, “bağlılık” yönünden üniversite iklimi (hem varolan hem de istenen boyutlarında) hakkında, yardımcı doçent ve öğretim görevlilerine göre daha olumsuz görüş içindedir.

Araştırma görevlilerinin “okulun yenilenmesi” yönünden varolan iklimi öğretim görevlisi, yardımcı doçent ve okutmanlara göre; doçentlerin de yardımcı doçentlere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Okutmanların okulun yenilenmesi yönünden iklim beklentisi, diğer tüm gruplardan daha düşük düzeydedir. Profesörlerin de okulun yenilenmesi yönünden iklim beklentisi, araştırma görevlisi ve öğretim görevlisinden daha düşük düzeydedir. Bütün gruplar okulun yenilenmesi yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

Genel olarak, araştırma görevlileri ve öğretim görevlilerinin varolan iklimi daha olumsuz algıladıkları, beklenti yönünden gruplararası farklılığın olmadığı, tüm grupların varolandan daha yüksek düzeyde bir iklim beklentilerinin olduğu söylenebilir.

3.2.4. Personelin Statüsüne Göre Karşılaştırmalar

M.Ü. personeli, “saygı”, “katılım olanakları”, “bağlılık”, “okulun yenilenmesi”, “önemseme”, “yüksek moral” yönünden ve genel olarak üniversite iklimi (hem varolan hem de istenen boyutlarında) hakkında aynı görüşlere sahiptir.

Memurların “güven” yönünden varolan iklimi hizmetlilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Güven yönünden iklim beklentisi memurlarda ve hizmetlilerde benzer düzeydedir. Hem memurlar hem hizmetliler güven yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

Memurların sürekli akademik ve sosyal gelişme yönünden varolan iklimi hizmetlilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Sürekli akademik ve sosyal gelişme yönünden iklim beklentisi memurlarda ve hizmetlilerde benzer düzeydedir. Hem memurlar hem hizmetliler sürekli akademik ve sosyal gelişme yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

Genel olarak personelin varolan iklimi algılayışı benzer düzeydedir. Bu benzerlik beklenti düzeylerinde de görülmektedir. Memur ve hizmetlilerin varolandan daha yüksek düzeyde bir iklim beklentilerinin olduğu söylenebilir

3.3 Demografik Özelliklere Göre Karşılaştırmalar

3.3.1. Yaş

Varolan üniversite genel iklimini, 30 ve küçük yaştakilerin 31 ve büyük yaştakilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Yaş arttıkça varolan üniversite iklimi daha olumlu bulunmaktadır. İklim beklentisi her yaştakilerde benzer düzeydedir. Yine tüm yaşlardakiler varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

“Saygı” yönünden varolan iklimi, 30 ve küçük yaştakilerin 31 ve büyük yaştakilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Yaş arttıkça saygı yönünden varolan üniversite iklimi daha olumlu bulunmaktadır. Saygı yönünden iklim beklentisi her yaştakilerde benzer düzeydedir, sadece 31-40 yaştakilerin beklentisi 21-30 yaştakilerin beklentisinden daha yüksektir. Tüm yaşlardakiler varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

“Güven” yönünden varolan iklimi, 30 ve küçük yaştakilerin 31 ve büyük yaştakilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Ayrıca 51 ve büyük yaşlarda olanlar, 31- 40 ve 41-50 yaş gruplarına göre daha olumlu görüş taşımaktadırlar. Yaş arttıkça güven yönünden varolan üniversite iklimi daha olumlu bulunmaktadır. Güven yönünden iklim beklentisi her yaştakilerde benzer düzeydedir. Tüm yaşlardakiler varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

“Yüksek moral” yönünden varolan iklimi, 30 ve küçük yaştakilerin 31 ve büyük yaştakilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Ayrıca 51 ve büyük yaşlarda olanlar, 31- 40 yaş grubuna göre daha olumlu görüş taşımaktadırlar. Yaş arttıkça yüksek moral yönünden varolan üniversite iklimi daha olumlu bulunmaktadır. Yüksek moral yönünden iklim beklentisi 20 ve küçük yaş grubunda, 31 ve büyük yaş grubundan daha düşük düzeydedir. Tüm yaşlardakiler varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

“Katılım olanakları” yönünden varolan iklimi, 30 ve küçük yaştakilerin 31 ve büyük yaştakilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Ayrıca 51 ve büyük yaş grubu, 31- 40 yaş grubuna göre daha olumlu görüş taşımaktadırlar. Yaş arttıkça katılım olanakları yönünden varolan üniversite iklimi daha olumlu bulunmaktadır. Katılım olanakları yönünden iklim beklentisi her yaştakilerde benzer düzeydedir. Tüm yaşlardakiler varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

“Sürekli akademik ve sosyal gelişme” yönünden varolan iklimi, 30 ve küçük yaştakilerin 31 ve büyük

yaştakilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Yaş arttıkça sürekli akademik ve sosyal gelişme yönünden varolan üniversite iklimi daha olumlu bulunmaktadır. Sürekli akademik ve sosyal gelişme yönünden iklim beklentisi her yaştakilerde benzer düzeydedir. Tüm yaşlardakiler varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

“Bağlılık” yönünden varolan iklimi, 30 ve küçük yaştakilerin 31 ve büyük yaştakilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Yaş arttıkça bağlılık yönünden varolan üniversite iklimi daha olumlu bulunmaktadır. Bağlılık yönünden iklim beklentisi her yaştakilerde benzer düzeydedir. Tüm yaşlardakiler varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

“Okulun yenilenmesi” yönünden varolan iklimi, 30 ve küçük yaştakilerin 31 ve büyük yaştakilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Yaş arttıkça okulun yenilenmesi yönünden varolan üniversite iklimi daha olumlu bulunmaktadır. Okulun yenilenmesi yönünden iklim beklentisi her yaştakilerde benzer düzeydedir. Tüm yaşlardakiler varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

“Önemseme” yönünden varolan iklimi, 30 ve küçük yaştakilerin 31 ve büyük yaştakilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Ayrıca 51 ve büyük yaş grubu, 31- 40 yaş grubuna göre daha olumlu görüş taşımaktadırlar. Yaş arttıkça önemseme yönünden varolan üniversite iklimi daha olumlu bulunmaktadır. Önemseme yönünden iklim beklentisi her yaştakilerde benzer düzeydedir. Tüm yaşlardakiler varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

Genel olarak varolan iklim, 30 ve küçük yaştakilerce 31 ve büyük yaştakilere göre daha olumsuz görülmektedir. Yaş arttıkça varolan üniversite iklimi daha olumlu bulunmaktadır. İklim beklentisi her yaştakilerde benzer düzeydedir. Tüm yaşlardakiler varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

3.3.2. Medeni Durum

Varolan üniversite genel iklimini bekarların, evlilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. İklim beklentisi evli ve bekarlarda benzer düzeydedir. Hem evliler hem bekarlar varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

Bekarların “saygı” yönünden varolan iklimi evlilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Saygı yönünden iklim beklentisi evli ve bekarlarda benzer düzeydedir. Hem evliler hem bekarlar saygı yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

Bekarların “güven” yönünden varolan iklimi evlilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Güven yönünden iklim beklentisi evli ve bekarlarda benzer düzeydedir. Hem evliler hem bekarlar güven yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

Bekarların “yüksek moral” yönünden varolan iklimi evlilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Aynı şekilde bekarların yüksek moral yönünden iklim beklentisi evlilerin beklentisinden daha düşüktür. Hem evliler hem bekarlar yüksek moral yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

Bekarların “katılım olanakları” yönünden varolan iklimi evlilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Katılım olanakları yönünden iklim beklentisi evli ve bekarlarda benzer düzeydedir. Hem evliler hem bekarlar katılım olanakları yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

Bekarların “sürekli akademik ve sosyal gelişme” yönünden varolan iklimi evlilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Sürekli akademik ve sosyal gelişme yönünden iklim beklentisi evli ve bekarlarda benzer düzeydedir. Hem evliler hem bekarlar sürekli akademik ve sosyal gelişme yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

Bekarların “bağlılık” yönünden varolan iklimi evlilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Bağlılık yönünden iklim beklentisi evli ve bekarlarda benzer düzeydedir. Hem evliler hem bekarlar bağlılık yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

Bekarların “okulun yenilenmesi” yönünden varolan iklimi evlilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Okulun yenilenmesi yönünden iklim beklentisi evli ve bekarlarda benzer düzeydedir. Hem evliler hem bekarlar okulun yenilenmesi yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

Bekarların “önemseme” yönünden varolan iklimi evlilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir. Önemsese yönünden iklim beklentisi evli ve bekarlarda benzer düzeydedir. Hem evliler hem bekarlar önemseme yönünden varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

Genelde bekarların varolan iklimi evlilere göre daha olumsuz bulurken iklim beklentileri bakımından fark yoktur. Hem evliler hem bekarlar varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

3.3.3. Toplam Çalışma Süresi

Varolan üniversite genel iklimini, 20 ve daha fazla yıl çalışmış olanlar, çalışma süresi daha az olanlara göre daha olumlu bulmaktadır. Ayrıca 1-4 yıl çalışmış olanlar, 15 ve daha fazla yıl çalışmış olanlara göre daha olumsuz görüş taşımaktadırlar. İklim beklentisi çalışma süresine göre farklılık göstermemektedir. Çalışma süresi ne olursa olsun tüm çalışanlar varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

“Saygı” yönünden varolan iklimi, 20 ve daha fazla yıl çalışmış olanlar, çalışma süresi daha az olanlara göre daha olumlu bulmaktadır. Ayrıca bir yıldan az çalışmış olanlar, 10 ve daha fazla yıl çalışmış olanlara göre daha olumsuz görüş taşımaktadırlar. Saygı yönünden iklim beklentisi çalışma süresine göre farklılık göstermemektedir. Çalışma süresi ne olursa olsun tüm çalışanlar varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

20 yıldan fazla çalışmış olanlar üniversite iklimini (hem varolan hem de istenen boyutlarında) güven yönünden 14 yıl ve daha az çalışanlara göre daha olumlu bulmaktadır. Ayrıca 20 yıldan fazla çalışmış olanların güven yönünden iklim beklentisi, 14 yıl ve daha az çalışanlara göre daha yüksek düzeydedir.

1-4 yıl çalışmış olanlar, 5 yıl ve daha fazla çalışmış olanlara göre varolan üniversite iklimini yüksek moral yönünden daha olumsuz bulmaktadır. Çalışma süresi bir yıldan az olanlar, 20 yıl ve daha fazla çalışmış olanlara göre varolan üniversite iklimini yüksek moral yönünden daha olumsuz bulmaktadır. Aynı şekilde 1-4 yıl çalışmış olanların yüksek moral yönünden iklim beklentisi, 5 yıl ve daha fazla çalışmış olanlara göre daha düşük düzeydedir.

“Katılım olanakları” yönünden varolan iklimi, 20 ve daha fazla yıl çalışmış olanlar, çalışma süresi daha az olanlara göre daha olumlu bulmaktadır. Katılım olanakları yönünden iklim beklentisi çalışma süresine göre farklılık göstermemektedir. Çalışma süresi ne olursa olsun tüm çalışanlar varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

M.Ü. çalışanları, “sürekli akademik ve sosyal gelişme” yönünden üniversite iklimi (hem varolan hem de istenen boyutlarında) hakkında toplam çalışma sürelerine göre aynı görüşlere sahiptir.

“Bağlılık” yönünden varolan iklimi, 20 ve daha fazla yıl çalışmış olanlar, çalışma süresi 1-14 yıl olanlara göre daha olumlu bulmaktadır. Ayrıca 1-4 yıl çalışmış olanlar, 15-19 yıl çalışmış olanlara göre daha olumsuz görüş taşımaktadırlar. Bağlılık yönünden iklim beklentisi çalışma süresine göre farklılık göstermemektedir. Çalışma süresi ne olursa olsun tüm çalışanlar varolandan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

“Okulun yenilenmesi” yönünden varolan iklimi, 20 ve daha fazla yıl çalışmış olanlar, çalışma süresi 14 yıl ve daha az olanlara göre daha olumlu bulmaktadır. Ayrıca 1-4 yıl çalışmış olanlar, 10-19 yıl çalışmış olanlara göre daha olumsuz görüş taşımaktadırlar. Okulun yenilenmesi yönünden iklim beklentisi çalışma süresine göre farklılık göstermemektedir. Çalışma süresi ne olursa olsun tüm çalışanlar varoldan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

“Önemseme” yönünden varolan iklimi, 20 ve daha fazla yıl çalışmış olanlar, çalışma süresi daha az olanlara göre daha olumlu bulmaktadır. Önemseme yönünden iklim beklentisi çalışma süresine göre farklılık göstermemektedir. Çalışma süresi ne olursa olsun tüm çalışanlar varoldan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

Genel olarak varolan iklimi, 20 ve daha fazla yıl çalışmış olanlar, çalışma süresi daha az olanlara göre daha olumlu bulmaktadır. İklim beklentisi çalışma süresine göre farklılık göstermemektedir. Çalışma süresi ne olursa olsun tüm çalışanlar varoldan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

3.3.4. Başarı Değerlendirmesi

Varolan üniversite genel iklimi, kendini başarısız bulan öğrencilerce başarılı ve çok başarılı öğrencilere göre daha olumsuz bulunmaktadır. Kendini çok başarısız bulan öğrencilerin iklim beklentisi diğer gruplardan daha düşük düzeydedir. Kendini çok başarısız bulan öğrencilerin beklentileri ile varolan iklim arasında fark yoktur. Diğer öğrenciler varoldan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

Çok başarılı ve başarılı öğrenciler, başarısız öğrencilere göre "yüksek moral" yönünden hem varolan iklimi daha olumlu bulmakta hem de daha yüksek bir beklenti düzeyindedirler.

“Katılım olanakları” yönünden varolan iklim, kendini başarısız bulan öğrencilerce diğer öğrencilere göre daha olumsuz bulunmaktadır. Kendini çok başarısız bulan öğrencilerin katılım olanakları yönünden iklim beklentisi diğer gruplardan daha düşük düzeydedir. Kendini çok başarısız bulan öğrencilerin beklentileri ile varolan iklim arasında fark yoktur. Diğer öğrenciler varoldan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

“Sürekli akademik ve sosyal gelişme” yönünden varolan iklim, kendini başarısız bulan öğrencilerce diğer öğrencilere göre daha olumsuz bulunmaktadır. Kendini çok başarısız bulan öğrencilerin sürekli akademik ve sosyal gelişme yönünden iklim beklentisi diğer gruplardan daha düşük düzeydedir. Kendini çok başarısız bulan öğrencilerin beklentileri ile varolan iklim arasında

fark yoktur. Diğer öğrenciler varoldan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

Çok başarılı ve başarılı öğrenciler, başarısız ve çok başarısız öğrencilere göre "bağlılık" yönünden hem varolan iklimi daha olumlu bulmakta hem de daha yüksek bir beklenti düzeyindedirler.

“Okulun yenilenmesi” yönünden varolan iklim, kendini başarısız bulan öğrencilerce başarılı ve çok başarılı bulan öğrencilere göre daha olumsuzdur. Kendini çok başarısız bulan öğrencilerin okulu yenilenmesi yönünden iklim beklentisi diğer gruplardan daha düşük düzeydedir. Kendini çok başarısız bulan öğrencilerin beklentileri ile varolan iklim arasında fark yoktur. Diğer öğrenciler varoldan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

“Önemseme” yönünden varolan iklimi, kendini başarısız bulan öğrenciler başarılı ve çok başarılı öğrencilere göre, başarılı öğrenciler de çok başarılı öğrencilere göre daha olumsuz bulmaktadır. Kendini çok başarısız bulan öğrencilerin önemseme yönünden iklim beklentisi diğer gruplardan daha düşük düzeydedir. Kendini çok başarısız bulan öğrencilerin beklentileri ile varolan iklim arasında fark yoktur. Diğer öğrenciler varoldan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

M.Ü. öğrencileri, "saygı" ve "güven" yönünden üniversite iklimi (hem varolan hem de istenen boyutlarında) hakkında başarı yönünden kendilerini nasıl değerlendirdiklerine göre aynı görüşlere sahiptir.

Genel olarak varolan iklim, kendini başarısız bulan öğrencilerce başarılı ve çok başarılı öğrencilere göre daha olumsuz bulunmaktadır. Kendini çok başarısız bulan öğrencilerin iklim beklentisi diğer gruplardan daha düşük düzeydedir. Kendini çok başarısız bulan öğrencilerin beklentileri ile varolan iklim arasında fark yoktur. Diğer öğrenciler varoldan daha olumlu bir iklim beklentisi taşımaktadır.

IV. SONUÇ

1) Varolan örgüt ikliminin algılanması ile istenen örgüt iklimi arasında fark vardır. Var oldan daha olumlu bir okul iklimi istenmektedir.

2) Yöneticiler, öğretim elemanları, destek personel ve öğrencilerin örgüt iklimini algılamaları arasında fark vardır. Öğretim elemanlarının beklentisi öğrencilerden daha yüksek düzeydedir. Ayrıca öğrencilerin varolan iklimi öğretim elemanı, personel ve yöneticilere göre daha olumsuz buldukları görülmektedir.

3) Yöneticiler, öğretim elemanları ve destek personelin örgüt iklimini algılamaları onların;

a) Yöneticinin statüsüne göre farklılık göstermektedir. Anabilimdalı başkanları, üniversite iklimi

hakkında, bölüm başkanları, dekan ve yardımcılarına göre daha olumsuz görüş içindedir.

Öğretim elemanın statüsüne göre farklılık göstermektedir. Araştırma görevlileri, üniversite iklimi hakkında, yardımcı doçent ve öğretim görevlilerine göre, ayrıca doçentler de öğretim görevlilerine göre daha olumsuz görüş içindedir.

Personelin statüsüne göre farklılık göstermemektedir.

b) Yaşına göre farklılık göstermektedir. Yaş arttıkça varolan üniversite iklimi daha olumlu bulunmaktadır.

c) Medeni durumuna göre farklılık göstermektedir. Varolan iklimi bekarlar, evlilere göre daha olumsuz bulunmaktadır.

d) Toplam çalışma süresine göre farklılık göstermektedir. Çalışma süresi en çok (20 yıl ve fazla) olanlar okul iklimi hakkında en olumlu, en az (4 ve daha az yıl) olanlar en olumsuz görüş belirtmişlerdir.

e) Cinsiyetine,

f) O işyerindeki çalışma süresine, göre farklılık göstermemektedir.

4) Öğrencilerin örgüt iklimini algılamaları onların, başarı durumuna göre farklılık göstermektedir. Varolan okul iklimi, kendini başarısız bulan öğrencilerce başarılı ve çok başarılı öğrencilere göre daha olumsuz bulunmaktadır.

V. ÖNERİLER

Bu araştırmanın sonuçlarına bağlı olarak aşağıdaki öneriler getirilebilir:

1) İstenen örgüt iklimi tüm kaynak gruplar tarafından varolan okul ikliminden daha olumlu düzeydedir, diğer bir ifadeyle tüm gruplar varolan durumdan memnun değildir ve daha iyi bir okul iklimi istemektedirler. Yönetim, bu farklılıkların kaynaklarını (raporumuzun bulgular bölümünde ayrıntıları verilmiştir) dikkate alarak gereken iyileştirme çalışmalarını gerçekleştirecek bir proje grubu oluşturabilir.

2) Kaynak gruplar arasındaki farklılıklar değişik boyutlarda ve değişik yönlerde. Yani her grup belli konularda diğerlerinde daha farklı bakış açıları içindedir. Katılımcı yönetim modelinin informal uygulamalarla bile olsa gerçekleştirilmesi ile belirlenen iletişim kopukluğunun giderilmesi, sorun kaynakları ve çözüm yollarının takım ruhu içinde birlikte aranmasıyla üniversitenin toplam kalite anlayışına ulaşması yönünde önemli bir adım atılmış, sürekli gelişim ilkesi

doğrultusunda daha etkin ve verimli bir eğitim-öğretim ortamının sağlanmasında iyileştirme sürdürülmüş olacaktır.

KAYNAKLAR

- [1]- Başaran, E., (1982) **Örgütsel Davranış** Gül Yayınevi, Ankara, s.30.
- [2]- Davis, K., ve Newstrom, J. W. (1985) **Human Behavior at Work Organizational Behavior** McGraw-Hill Book Co., New York, s.23.
- [3]- Gilmer, B. V. H., ve Diğerleri (1971) **Industrial And Organizational Psychology** McGraw- Hill Book Company, s. 27-28.
- [4]- Soel, F. E., ve Knight, P. A. (1988) **Industrial Organizational Psychology Science and Practice** Brooks/ Cole Pub Co. California. s. 434.
- [5]- Ertekin, Y., (1978) **Örgüt İklimi** Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Ens. Yay No: 174 Ankara. s. 5-6.
- [6]- Rentsch, J. R., (1990) "Climate and Culture: Interaction and Qualitative Differences in Organizational Meanings" **Journal of Applied Psychology** V. 75 N. 6, s. 668.
- [7]- Sabo, J. D., (1995) "Organizational Climate of Middle Schools and the Quality of Student Life" **Journal of Research and Development in Education** V. 28 N. 3, s. 151.
- [8]- Anderson, S. C., (1982) "The Search For School Climate: A Review of the Research" **Review of Educational Research** Fall V. 52 N. 3, s. 369.
- [9]- Hoy, W. K., ve Tarter, J. C. (1992) "Measuring the Health of School Climate: A Conceptual Framework" **NASSP Bulletin** November, s. 74.
- [10]- Paknadel, C., (1995) "Örgütsel İklim ve İş Doyumu" **Çağdaş Eğitim Ocak/ Şubat**, s. 32-33.
- [11]- Hoy, W. K., ve Hannum J. W. (1997) "Middle School Climate: An Eppirical Assessment of Organizational Healty and Student Achievement" **Educational Administration Quarterly** August V. 33 N. 3, s.293, 303-304, 308.
- [12]- Johnson, W. L., ve Nussbaum, C. A. (1987) **A Behavioral Analysis of the Charles F. Kettering Climate Scale** ED 318 646 Washington. D. C: ERIC. s. 4.

- [13]- Johnson, L., William, D. N. P., Robinson, S. J. (1987)
"The Charles F. Kettering Ltd. School
Climate Instrument: A Psychometric
Analysis" **Journal of Experimental
Education V. 56 N. 1 Fall, s. 37.**
- [14]- Paredes, V., ve Frazer, L. (1992) **School Climate in
AISD: Austin Independent School District**
ED 353 677 Washington. D. C: ERIC. s. 7.
- [15]- Hernandez, G., Victor, M., ve Diğerleri (1995) **Voices of
Diversity in Emerging Vocationalism:
Student Perspectives on School Climate**
ED 383 906 Washington. D. C: ERIC,s.6.
- [16]- Pallas, M. A., (1988) "School Climate in American High
Schools" **Teachers- College - Record V. 89
N. 4 Summer,s.552-553.**

MARMARA ÜNİVERSİTESİNE BAĞLI FAKÜLTELERDE GÖREV YAPAN YÖNETİCİ VE ÖĞRETİM ELEMANLARININ MESLEKTEN YILGINLIKLARINDA KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ROLÜ*

Dr. Hoşcan ENSARİ¹ - Dr. Semai TUZCUOĞLU²

¹M.Ü A.E.F., Eğitim Bilimleri Bölümü, Doçent

²M.Ü A.E.F., Eğitim Bilimleri Bölümü, Öğretim Görevlisi

ABSTRACT: *The key characteristic of the burnout syndrom is emotional exhaustion. The teachers, being not anymore successful in devoting themselves to their professions as before, reflect their negative feelings and anxieties to their students. It is clear that this would endanger the effectiveness of education.*

In this study that has been sponsored by the Research Foundation of Marmara University, it is aimed at the determination of the demographical and the personality differences and similarities between the teaching staff and the administrators that are revealing or not revealing burnout syndrom.

I. YILGINLIK

Yılgınlığın birbirinden oldukça farklı, bilimsel ve popüler tanımı olmasına karşın, hemen hemen bunların hepsinde ortak olan, işte karşılaşılan strese karşı gösterilen bir tepki olarak açıklanmasıdır.

1.1. Yılgınlık Kavramı

Yılgınlık, tükenmişlik (burnout) özellikle insanlarla çalışan kişiler arasında görülebilen, duygusal tükenme (emotional exhaustion), duyarsızlaşma (depersonalization) ve kişisel başarılarında düşme (reduced personel accomplishment) gibi belirtilerle ortaya çıkan; kronik duygusal gerginliğe karşı oluşan bir çeşit tepkidir. Bundan dolayı bir çeşit iş stresi olarak da düşünülebilir. Diğer iş gerginliklerine benzer yanları olmakla birlikte, yılgınlıkta özel olan ortaya çıkış nedeninin, yardım edenle, alan arasındaki sosyal etkileşimden kaynaklanmasıdır[1].

Potter (1980), yılgınlığı, hem fiziksel hem de psikolojik nitelikler taşımasına karşın ne fiziki rahatsızlık ne de nevroz olduğunu belirtmiştir. Yılgınlık yaşayan birey, ilgisini ve yeteneklerini harekete geçirme isteğini kaybeder. Freudenberg ve Richelson (1980), bu sendroma sahip insanları, bedenlerinin fiziksel ve düşünsel kaynaklarını, bazı gerçekçi olmayan beklentilere ulaşma çabası içindeyken tüketen bireyler olarak tanımlamıştır. Başka bir kaynak da (Pines, Aranson ve Karfry, 1981) yılgınlığın üç ögesini; fiziksel tükeniş; duygusal tükeniş ve düşünsel tükeniş olarak tanımlamıştır. Onlara göre fiziksel tükeniş, düşük enerji, kronik yorgunluk, zayıflık ve bezginlikle karakterize edilir; duygusal tükeniş; depresyon, çaresizlik, umutsuzluk ve tuzağa düşmüşlük duygularını içerir; düşünsel tükeniş; bireyin kendine, işine ve yaşama karşı olumsuz tutumlar göstermesi ile tanımlanır. Başkaları tarafından önerilen tanımlar listesine, Maslach (1982) duyarsızlaşma ve kişisel başarılarında azalmayı da eklemiştir.

Bazı teorisyenler (Edelwich & Brodsky, 1980; Farber, 1983; Tubesing, Sippel & Tubesing, 1981) yılgınlığı yavaş ve aşındırıcı bir süreç olarak yorumlamaktadır. İnsanlar bir kere hayal kırıklığına uğramaya başladığında, sürekli olarak işi başaramamanın sıkıntısını bir kere tattığında, yılgınlık sürekli olmaya eğimli hale, insanları güvensiz tutumlara, duygusal tükenişe, duyarsızlığa ve yaşamsal ve manevi zevkleri kaybetmeye doğru iten gücüyle gelmektedir. Böylece yılgınlık; bireysel, mesleki ve toplumsal faktörler tarafından üretilen streslerin bir kavşak noktası olarak kavramsallaştırılabilir. Çeşitli olumsuz stres şartlarıyla başa çıkmak için yapılan başarısız çabalar dizisinin son adımıdır. İş koşulları sunucunda, hevesten durgunluğa,

* Bu makale Ensari ve Tuzcuoğlu (1995)'den özetlenerek hazırlanmıştır.

hayal kırıklığına ve son olarak duyarsızlığa doğru ilerler (Edelwich & Brodsky, 1980).

Ianni ve Reuss-Ianni (1983) yılgınlığı pek çok anahtar özellik tarafından karakterize edilen ayrı bir kavram olarak tanımlamıştır. Onlara göre yılgınlık, herşeyden önce, batı toplumunda gözlenen belirli çağdaş kökleri olan bir hastalıktır. Bu fikir, yılgınlığın her zaman olduğunu ve ancak günümüzde tanınıp adlandırıldığı olasılığını getirmekte ve daha çok bunun bir biçimde modern yaşamla ilintili olarak gördüğünü ileri sürmektedir. İkinci niteliği ise iş ortamıyla ilişkisidir. Dikkati çeken, ilk semptomları, çoğunlukla iş tatminsizliği ve işe karşı gösterilen olumsuz tepkilerdir. Yılgınlığın işteki ve iş rolündeki streslerin özümsemiği ya semptomların somatize edilmesine veyahut benlik saygısının kaybolmasına ya da ikisine birden yol açan ortamlarda olduğu görülmektedir.

Yılgınlık belirtilerinin fiziksel, duygusal ve tutumsal öğeler içerdiğine ilişkin fikirbirliği vardır. Semptomların, davranışların ve tutumların ince bileşimi, her bireyin stres yaratıcılarına karşı kişisel özelliklerine göre tepki göstermesi yüzünden, her insan için tektir. Ancak, tükenmişliğin, etkinlikte azalma, psikosomatik hastalıklar, insanlara inanmama, kurallara katı bağlılık, diğer insanlardan aşırı uzaklaşma ve bazen o birey için olağandışı davranışın tekil olayı ile sonuçlandığı görülmektedir. Tükenmişlik bir devamlılık üstünde oluşur. Birey yılgınlığın son aşamasına ulaşmadan önce pek çok uyarıcı basamaktan geçebilir. Sendromun ilerleyen doğası nedeniyle bireysel gruplar ve kurumlar erken teşhisten faydalanabilirler. Erken teşhis işveren ve işgörenlere gelişimin son safhaya doğru gitmesine engel olmak için değişimler yapma olanağı verir (Doris, 1985: 7).

Yılgınlık sıklıkla insanlarla doğrudan ilişki içinde çalışan bireyler arasında ortaya çıkan, duygusal tükeniş ve güvensizlik sendromudur. (Maslach, 1976, 1978; Maslach & Jackson, 1981 a, 1981 b; Pines & Maslach, 1980). Truch (1980) insanlarla çalışan profesyonellerin, insanlara karşı duyulan sorumluluğun, nesnelere karşı duyulan sorumluluktan çok daha fazla stresli olduğu için, özellikle yılgınlığa karşı açık oldukları sonucunu çıkarmıştır. Yılgınlığın semptomları delillerle kanıtlanmıştır. Yılgınlığın belirtileri arasında sürekli yorgunluk, uykusuzluk, hayal kırıklığı ve depresyon sayılabilir. (Freudenberger, 1974, 1975; Kyriacou & Sutcliffe, 1978; Maslach, 1976; Maslach & Jackson, 1981 a, 1981 b; Truch, 1980). Diğer fiziki semptomlar da (Freudenberger, 1974, 1975; Maslach, 1976) üşütmeden kurtulamama, başağrısı ve gastrointestinal sıkıntılardır[2].

Freudenberger'in yılgınlık terimini 1974'te iş şartlarından dolayı oluşan fiziksel ve duygusal tükeniş halini açıklamak için türetmesinden sonra, yapılan çeşitli araştırmalar kavramı, çevresel ve kişisel özellikler arasındaki etkileşime odaklanarak genişletmiştir. Özellikle Cherniss (1980 a,b) Maslach ve Jackson (1981 a, b) ve Pines, Aranson ve Kafry (1981) 'nin çalışmaları hem iş ortamının hem de büyük kültürel ve sosyal çevrenin insanlar arasındaki yılgınlığa katkıda bulunduğunu belirtmişlerdir.

Yılgınlığın bugünkü ve geniş çapta kabul görmüş kavramını ise, sendromu duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarının düşmesi duygularını içeren ve devamlı değişken olarak tanımlayan Maslach ve Jackson (1981 a) tarafından sağlanmıştır. Bu duyguların dereceleri Maslach ve Jackson (1981 a) tarafından geliştirilen Maslach Yılgınlık Envanteri (MBI) tarafından ölçülmektedir. Çeşitli psikometrik analizler bu ölçeğin yılgınlığı ölçmek için yüksek geçerlik ve güvenilirliği olduğunu göstermiştir[3].

Her alt ölçek yılgınlığın farklı yönlerini içerir. Duygusal tükenme altölçeği duygusal olarak tükenme derecesini değerlendirir. Duygusal enerji tükendiğinde insanlar artık kendilerinden kendilerine dair birşey veremezler. Duyarsızlaşma altölçeği bireyin beraber çalıştığı insanlara karşı olumsuz, güvensiz duygular ve tutumların gelişimini belirler. Kişisel başarı altölçeği, insanlarla yapılan çalışmalarda hissedilen başarı ve yeterlilik duygularını ölçer. İnsanlar başarmak istedikleri şeyleri veya iş yoluyla anlamlı bir katkıda bulunmayı artık başaramadıklarında kendilerini olumsuz olarak değerlendirirler. Duygusal tükenme ve duyarsızlaşma altölçeklerindeki yüksek skorlar ve kişisel başarı altölçeğindeki düşük skor yüksek düzeyde yılgınlığı yansıtır. "Yılgın" veya "yılgın değil" olarak ikili bir ayrım uygulamak yerine, yılgınlığın azdan orta düzeye ve yüksek yılgınlık düzeyine ulaşan kesintisiz bir çizgide bulunduğunu söylemek daha doğru olacaktır. (Maslach & Jackson, 1981 a) Iwanicki ve Schwab (1981) MBI'nın geçerlik ve güvenilirliğini öğretmenlerde ölçmüş ve bunun öğretmenlerde de kullanımının uygun olduğu sonucuna varmıştır[2]. Öğretmenlerin meslekten yılgınlıklarıyla ilgili olarak yapılan çalışmalarda genellikle üç faktör üzerinde durulmaktadır; yöneticilerin liderlik stilleri, organizasyonel faktörler ve öğretmenin kişilik özellikleri.

Yılgınlığın ortaya çıkmasındaki etkinlik düzeylerini belirlemek amacıyla bazı organizasyonel faktörler araştırılmıştır. Bunlar arasında organizasyonel yapı ve işe ilişkin görevler vardır. Durkheim (1951) toplumsal düzensizlikten ileri gelen bunalım üzerinde yaptığı çalışmasında organizasyonel dizaynın yılgınlığın özünü oluşturduğunu ileri sürmektedir. Yılgınlık ve

organizasyonel dizayn arasındaki ilişki çeşitli çalışmaları belirlenmiştir (Armstrong, 1977; Benson, 1983, Carveth, 1983, Crews 1983). İşe ilişkin görevlerin de yılgınlıkta etken oldukları belirlenmiştir. Bu iş faktörleri; işyükünü (Weekes, 1982; Mirtle, 1982; Moracco ve diğerleri, 1982), rol çatışmasını (Westerhouse, 1979; Helfman & Kottkamp, 1984; Jackson, Schwab & Schuler, 1984) ve destek eksikliğini kapsar (Jackson ve diğerleri, 1984; Moracco ve diğerleri, 1982) Jackson, Schwab, Schuler (1986) de araştırmasında yılgınlığın çalışanların karşılanmamış beklentileri ve iş koşulları ile ilişkisi üzerinde durmuştur[4].

1.2. Stres İle Kişilik Arasındaki İlişki

Yılgınlığın nedenlerinin belirlenmesi için yapılmış araştırmaların bir bölümünde yılgınlığın kişilik faktörleriyle ilişkisi üzerinde durulmuş ve kişilik ile yılgınlık arasında önemli ilişkiler bulunmuştur (Gann, 1979; Newman, 1982; Federman, 1984). Kontrol eksikliği ile güçsüzlük duygusunun yılgınlık dereceleri ile önemli ölçüde ilişkili olduğu bazı araştırmalarda saptanmıştır (Di Falco, 1982; Newman, 1982, Jacobsen, Comford & Beaver, 1985). Kişinin kendi hakkındaki görüşün (öz kavramı) yılgınlığın temel belirleyici faktörlerden olduğu da yapılmış araştırmalarla belirlenmiştir. (Jackson ve diğerleri, 1985) Aynı şekilde Friedman ve Farber de (1992) profesyonel öz kavramının çeşitli boyutlarının ve profesyonel tatminin yılgınlıkla olumsuz ilişki içinde bulunduğunu göstermiştir[5]. Ayrıca (Chemiss, Egnatios & Wacker, 1976; Jacobsen ve diğerleri, 1985), öğretmenin stres, kişisel beklentileri ve başa çıkma yöntemlerine ilişkin kişiliğin de yılgınlık belirleyicileri arasında olduğu anlaşılmıştır[6].

1.3. Eğitimde Yılgınlık

Yılgınlığı (Maslach, 1982; Perlman & Hartman, 1982), çalışmalarının yoğunluğunu, sosyal hizmet görevlileri, hastabakıcılar, avukatlar, doktorlar, polisler, öğretmenler ve yöneticiler gibi özellikle yardıma ihtiyaç duyan insanlarla ilişki içersinde geçiren kimselerde ortaya çıkan bir duygusal ve fiziksel tükenme ve kötümserlik sendromu olarak tanımlamak olasıdır[7].

Bu sendrom bireyin, işine karşı olumsuz bir yaklaşım geliştirmesini, hizmet götürmek durumunda olduğu kimselere karşı ilgi ve duygu kaybına uğramasını ve profesyonel bir hizmet adamı olarak kendisi ile ilgili olarak olumsuz bir tutum içine girmesini içerir (Chemiss, 1980 a; Maslach & Jackson 1981 a, 1981 b; Pines & Maslach, 1978, 1980);[8].

Son 10-15 yılda, özellikle sosyal hizmet dallarında çalışmakta olan birçok kişi, yılgınlık kavramını kendi

durumlarına yakın bulmuş, onu alanlarında çalışan bireyler olarak kendi kolektif imajları ile özdeşleştirmişlerdir. Bu özellikle öğretmenler için tamamen geçerlidir. "Öğretmen" sözcüğü "yılgınlık" terimine ayrı bir anlam kazandırmıştır. Yılgın öğretmen, öğrencilerine daha az sempatik davranacak; sınıfta daha az toleranslı davranacak; derse hazırlığı daha düzensiz ve özensiz olacak; zaman zaman, mesleğini bırakmayı ciddi olarak planlamaya başlayacak; endişeli, huzursuz, sinirli, gergin olmasının yanısıra genellikle işine bağlılığı giderek azalacaktır [9].

Yılgınlık terimi bugün yaygın bir biçimde kullanılmakta ve yılgınlık belirtisi taşıyanları herkes kolaylıkla tanıyabilmektedir. Ancak, kavram hala tam olarak anlaşılammış, oluşmasını önleyebilmek, oluşumuna neden olan faktörleri ortadan kaldırmak yönünde çok az şey yapılabilmektedir. Yılgınlık, en hayati kaynağı olan insanı, tahrip etmektedir; oysa eğitimciler sorunu hala bireysel bir olay gibi ele almak eğilimlerini sürdürmektedirler. Eğitim, insanlara yönelik bir meslek olarak, önleyici tedbirler alınmadığı takdirde, yılgınlığın hızla yayılabileceği mükemmel bir ortamdır. Yılgınlık büyümeyi engeller, değişimi zorlaştırır ve amaçsızdır; bir anlamda, eğitim hedeflerinin antitezidir. Yılgınlığın maliyeti o kadar yüksektir ki, eğitimcilerin onu ortak bir ortadan kaldırma politikası benimsemelerini gerektirir[10].

Burada öğretmen yılgınlığı nedir? sorusu gündeme gelmektedir. Yılgınlık sendromunun kilit niteliği duygusal tükenmedir. Öğretmenler, uzun bir süre devam edegelen yoğun koşuşturma ortamında birdenbire enerjilerinin tükenmiş olduğunu fark ederler. Bir anda kendilerini işlerine / mesleklerine eskisi gibi veremediklerinin farkına varırlar. Yılgınlığın ikinci sendromu duyarsızlaşmadır. Bu durumda öğretmen öğrencilerine karşı alaycı bir tavır geliştirir. Öğretmen bu yaklaşımını, öğrencilerini küçük düşürücü lakaplar da dahil olmak üzere birçok şekilde ortaya koyar. Yılgınlığın üçüncü özelliği ise başarılı olma duygusunun kaybedilmesidir. Bu konu özellikle eğitimde son derece önemlidir. Öğretmenler mesleklerine mali kazanç/ödüllendirme için girmezler; onları bu mesleğe yönelten öğrencilerine yardımcı olabilme duygusudur. Öğretmenler kendilerini, "çalışmaları ile artık hiçbir katkı sağlayamayan" kişi şeklinde algıladıklarında, olumsuz olarak değerlendirirler[11].

MBI'nın ölçtüğü üç altölçeğin öğretmenlik açısından ne anlama geldiğine açıklık kazandırmak yararlı olacaktır. Tükenmişlik hissi yılgınlık durumunun önemli bir özelliğini teşkil eder. Öğretmenler kendilerini eskisi gibi veremediklerini algıladıkları zaman duygusal tükenmişlik sergilemiş olmaktadırlar. İkinci önemli

özellik ise duyarsızlaşma olarak adlandırılmıştır. Öğretmenler öğrencilerine karşı olumsuz ve güvensiz bir tutum geliştirmeye başlarlar. Üçüncü özellik ise kişisel başarının azalmasıdır ki, bu da kendini tatmin edici başarı seviyesinin ve işten alınan doyum hissini azaldığının algılanması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Sonuçta öğretmenler artık kendilerini işlerine yararlı katkılarda bulunmadıkları gerekçesiyle olumsuz olarak algılamaktadırlar. Öğretmenlerin kendi içlerinde böyle olumsuz duygu ve düşünceleri yaşatmalarının öğrencileri meslektaşları, okulları ve kendi aileleri üzerinde olumsuz, yıpratıcı etkileri olacağı açıktır[12].

Öğretmenlik mesleği genelde stresli bir meslek olarak görülür. (Blase, 1982, 1986; Codeline, 1982; Friesen, 1986; Friesen and Williams, 1985; Hiebert, 1984, Hunter 1977; Kottkamp and Travios, 1984; Sarros, 1986). Sınıfta karışıklıklar, yetersiz ücret, kalabalık sınıflar, tahammül edilemez veliler, fazla kırtasiye, öğretim malzemeleri kısıtlaması ve yetersizliği, tehditler, tacizler, saldırılar, şiddet kullanımı ya da iş arkadaşları veya yöneticilerle ilgili meseleler, öğretmenlerde strese yol açan sorunlardan bazılarıdır. Bu duygusal sorunlara aile ilişkileri, kötü sağlık, mali sıkıntılar ya da aşağılık duygusu gibi kişisel sorunlar da neden olabilir[13].

Araştırmalar (Anderson & Iwanicki, 1984; Cedoline, 1982; Farber, 1984 a, 1984 b; Mac Pherson, 1985; Sarros, 1986 b), sınıf öğretmenlerinde görülen yılgınlıkların derece ve kapsamının, okul müdürlerinkinden çok daha fazla ve yüksek olduğunu bulmuştur[14].

Dr. Alfred Bloch ve Dr. Christina Maslach aşağıdaki koşulların, yılgınlık ve etkilerine ilişkin özel nitelikler olduğuna işaret etmektedirler:

Sinir sisteminin strese karşı geliştirdiği ve çeşitli fiziksel rahatsızlıklara yol açabilen bir reaksiyon;

Mesleki stresten dolayı kişisel ya da profesyonel yaşamın aksamaması;

Etkin olmayan uğraşların sonucu ortaya çıkan duygusal stresin yıkıcı etkileri; birlikte çalıştıklarınıza ilgi ve bağ kopması;

Öğrencilerin öğretim kalitesini saptıracak biçimde keskin eleştiri ve insanca olmayan bir biçimde algılanması.

Bu durumda öğretmenin zihinsel sağlığı kadar eğitim-öğretimin etkililiği de tehlikeye düşecektir. Çünkü yılgınlık iş yaşamının kalitesi üzerinde olumsuz etkiler yaratacak davranışlara yol açtığı gibi, evdeki aile

yaşamının kalitesini de etkileyecek davranışlara neden olabilir[15]. Sonuçta ortaya uyumsuz bir öğretmen çıkabilecektir. Brodbelt, bir öğretmen, düzenli olarak adil olmayan bir biçimde davranıyor, aşırı derecede katı, aşırı reaksiyonlar veriyor, sık sık alaycı, öğrencilerini tehdit etmekte, reddetmekte, aşırı derecede cezalandırmakta, onlara dostça, sempatik davranmamakta, diktatörce, sinirli ve öğrencileri suçlayan bir yaklaşımda ise, onun psikolojik tetkike gereksinmesi olduğunu vurgulamaktadır. Bu tür öğretmenler öğrencileri için olduğu kadar kendileri için de ciddi boyutta sorundurlar.

Sarros (1988) ise yaptığı araştırmayla okul müdürlerinde yılgınlığın, duygusal tükenme ve duyarsızlaşma boyutlarında ortalama düzeyin altında, kişisel başarıda ise orta düzeyde olduğunu ortaya koymuştur. Yılgınlığa neden olan iş koşulları iş stresi, fazla iş yükü, bozulmakta olan statü ve tanınma duygusu ve yetersiz insan ilişkileridir[16].

Okuldaki stresten kaynaklanan fiziksel rahatsızlıklar ise, durumun şiddet derecesine göre birbirinden farklıdır. Bunların arasında migren ağrıları, peptik ülser, görme bozuklukları, dikkatin dağılması, yorgunluk, cilt bozuklukları sayılabilir. Kalp rahatsızlıkları arasında; çarpıntı, yüksek tansiyon, damar sertliği ve koroner damar rahatsızlıkları, solunum sorunları olarak da; solunum yolu enfeksiyonları, bronşit ve astım görülebilir[13].

Liderlik ile öğretmen yılgınlığı arasındaki ilişki üzerinde yapılan araştırmalarda, bazı araştırmacılar bazı liderlik davranış stillerinin öğretmen yılgınlığını önceden belirleyen faktörler olduğunu saptamışlardır: (Chopman, 1983; Cook, 1983; Moracco, Danford & D'Arienzo, 1982). Bu faktörler saygı, destek, tanınma ve iletişimi içerir. Magill (1976) okul yöneticilerinin gösterdikleri otoritenin ister mantığa dayanan ister karizmatik olsun okul stresiyle ilgili olmadığını bulmuştur. Ratsoy, Sarros ve Taylor da (1986) araştırmasında "ortaöğretim kurumları müdürlerinin çoğunluğunun, işlerinin güçlükleri ile oldukça başarılı bir biçimde başa çıkmakta ve yüksek düzeyde stres yaşamamaktadırlar" savını destekleyen bulgular elde etmişlerdir[17].

1970'li yılların ortalarında mesleki stres ve yılgınlığın öğretmenler üzerinde incelenmesi genelde çok az ve seyrek (Coates and Thoresen, 1976; Keavney and Sinclair, 1978; Kyriacou and Sutcliffe, 1977).

Öğretmenlik mesleğinde yaşanan yılgınlık, kamunun ve profesyonellerin ilgilerini, artan ölçüde çekmektedir. Yılgınlığı çeşitli faktörlerle ilişkilendiren sayısız makale yazılmıştır. Bu faktörler: İş ortamı, yaş, eğitim, iş deneyimi, iş tatminsizliği, işe yabancılaşma,

şiddet ve vandalizm (özel veya tüzel mahallere bilinçli olarak yapılan saldırı, zarar verme), yıkıcı öğrenciler, yetersiz maaş, öğrencilerin ve toplumun eğitime yönelik tutumlarında olan değişim ve okul içinde yaşanan yetersiz ilişkiler gibi faktörlerdir. Gittikçe artan bu ilgiyle bile ampirik çalışmalar sınırlı sayıdadır. (Hughes ve diğerleri, 1987: 5)

Sarros ve Sarros (1992) araştırmasında özellikle eğitimcilere sağlanabilen sosyal destek tür ve kaynakları ile bu desteğin onların yılmamlıkları üzerindeki etkilerini ayrıntılı bir biçimde ele almayı hedeflemiştir[18]. Yine bir başka araştırmasında Sarros ve Sarros (1987) yılmamlığın, öğretmenlerin görevlerinin, çalışmaları ile ödüllendirilmelerine ve mücadelelerini sürdürmelerine olanak veren motivasyon gereksinmelerine artık yeterli olmamasından kaynaklandığı gibi iş yükü, organizasyonel faktörlerden de kaynaklandığını bulmuşlardır[19]. Anderson ve Iwanicki ise (1984) öğretmen yılmamlığının, iş tatminini etkileyen yüksek düzeyli ihtiyaç eksiklikleri ile önemli ölçüde ilişkisi olduğunu bulmuştur[20]. Friedman'ın (1991) araştırmasında okuldaki unsurların öğretmen yılmamlığını artırıp artırmadığı ya da ne ölçüde etkilediği incelenmiştir[21]. Faber ise (1984) araştırmasının bulgularında Cichon ve Koff'un (1978) yönetim gerginliğinin öğretmenler için önemli bir stres kaynağı olduğu bulgularını desteklediği gibi yılmamlık sürecinde belirlenen en kritik, en etkili eksikliğin, yönetim desteği yokluğu düşüncesinin olduğunu destekler niteliktedir[22].

Öğretmenin kişiliği ile stres / yılmamlık arasındaki ilişkiyi anlamak üzere kişilik faktörlerine ilişkin çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu araştırmaları iki faktörün zorlaştırdığı görülmüştür. Bunlardan birincisi öğretmenlerin bir kısmının mesleklerini kendilerinin seçmiş olmalarındandır, ikincisi de bugün görevlerini yapmakta olan öğretmenlerin karmaşık bir grup etmeninin sonucunda yerlerinde kalabilmiş bir grubu temsil etmekte olmalarındandır.

Cinsiyet, yaş, öğretmenlik deneyimi sonrası okuldaki görev gibi biyografik nitelikler büyük ölçüde dikkati çekmektedir. Genelde bu gibi farklılıkların stres ve yılmamlık ile düzenli bir ilişkisi olmadığı gözükmektedir. (Kyriacou ve Sutcliffe, 1978; Laughlin, 1984). Ancak yine de bu tür biyografik nitelikler belirlenmiş, stresin kaynağı ile diğer değişkenler arasındaki ilişkiyi dengeleme bakımından mutlaka önemlidir. Gold da (1985) araştırmasında kişisel yaşam ve işe ilişkin özgeçmiş değişkenlerinin genellikle, yılmamlığın yapısında düşük, ancak dikkate değer etki yarattıklarına işaret etmektedir[23]. Öğretmenlerin stres açısından tehdit ve kontrol alanlarının önemli kabul edilmesi üzerine kişilik boyutlarından "kontrol alanı"

kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bu boyut insan yaşamındaki şeylerin insanın kontrolü altında bulunduğu inananlarla (iç kontrole inanç) bunların genel olarak insanın kontrolü dışında bulunduğunu ve şans, kader ya da güçlü olan başkalarının etkisi altında bulunduğu inanan kişilere kadar devam eden bir sıralama göstermektedir. Dış kontrol alanı inancına sahip öğretmenlerin daha stresli ve strese daha hassas olduklarına ilişkin bazı deliller vardır. (Mc Infyre, 1984; Kyriacou and Sutcliffe, 1979 b).

Kremer ve Hofmann'ın (1985) tarihli bir çalışmada öğretmenin yılmamlığı ile mesleki kişilik gücü arasında önemli ölçüde olumsuz bir ilişki olduğunu ilginç bir biçimde gösterilmektedir. Ancak kişiliğin gücünün yılmamlığa bir engel mi oluşturduğu, ya da azalmasının yılmamlık sendromunun bir bölümünü meydana getirerek yavaş yavaş bir çözülme mi gösterdiği açık değildir[24]. Mazur ve Lynch'in (1989) yaptıkları araştırmada ise, öğretmenin kişilik özellikleri ile okulun örgütsel yapısının ve okul müdürünün liderlik stiline, öğretmen yılmamlığının ne ölçüde belirleyicisi olduğunun araştırılması hedeflenmiştir[6]. Mo ise (1991) de yaptığı araştırmada öğretmen yılmamlığının üç temel özelliği olan duygusal tükenme, duyarsızlaşma, kişisel başarı duygusu ile mesleki stresin, kişiliğin ve sosyal desteğin ilişkisini belirlemeyi hedef almıştır[25]. Hughes ve diğerleri (1987) yaptıkları araştırmada kendine güveni daha yüksek, dışa dönük ve duyarlı kişiliğe sahip öğretmenlerin strese karşı daha dayanıklı oldukları ve baskı altında çalışırken kişisel başarıma duygularını koruyabildikleri, buna karşılık duygusal ve algısal tiplerin yüksek düzeyde strese müsait olduklarını bulmuşlardır[26].

II. YÖNTEM

2.1. Problem

Araştırmacıların yılmamlık öğretmenlerin sayılarının önemli boyutlara ulaştığını açıklamalarından itibaren öğretmen yılmamlığı, eğitimin önemli ilgi odaklarından birisi haline gelmiştir.

Yılmamlık, öğretmenler üzerinde duygusal, psikolojik ve davranışsal yönlerden olumsuz etki yapar. Öğretmen, kendi varlığı ile, sınıftaki öğrencilerine kaliteli öğretim veremeyecek derecede ilgilidir, dolayısı ile öğrencilerine gerekli ilgiyi gösteremez, onları dinlemez ve yardımcı olamaz.

Yılmamlık öğretmenlik mesleğinde olanlar kadar toplum için de yüksek bedelli olabilir. Mesleği bırakanlar için boşa alınan eğitim, meslekte kalanlar için ödedikleri psikolojik bedel, organizasyon için ise kötü performans

ve yeteneklerin kaybolması açısından bu doğru gözükmemektedir.

Ancak bazı öğretmenler, mesleklerine ilişkin baskılarla başa çıkabilirken bazıları çıkamamaktadırlar. Acaba meslekten yılgınlık gösterenlerle göstermeyenler arasında demografik ve kişilik özellikleri bakımından farklılıklar mı vardır?

Öğretmenlerin ve yöneticilerin mesleki yılgınlıklarını etkileyebileceği düşünülen pek çok faktör bu araştırmanın inceleme konusunu oluşturmuştur.

2.2. Amaç

Marmara Üniversitesi'ne bağlı fakültelerde görev yapan yönetici ve öğretim elemanlarının meslekten yılgınlıklarında demografik ve kişilik özelliklerinin rolünün belirlenmesi bu araştırmanın genel amacını oluşturmaktadır.

Bu genel amaç çerçevesinde şu sorulara yanıt aranmıştır:

1) Marmara Üniversitesi'ne bağlı fakültelerde görev yapan yöneticiler ile öğretim elemanları arasında meslekten yılgınlık açısından farklılık var mıdır?

2) Marmara Üniversitesi'ne bağlı fakültelerde görev yapan yönetici ve öğretim elemanlarının kişilik özellikleri ile meslekten yılgınlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3) Marmara Üniversitesi'ne bağlı fakültelerde görev yapan yönetici ve öğretim elemanlarının meslekten yılgınlıkları cinsiyete, yaşa, medeni duruma, evlilerin şimdiki eşiyile kaç yıldır evli olduğuna, çocuk sayısına, beraber yaşanılan çocuk sayısına, alınmış olunan en yüksek akademik dereceye, okuldaki esas göreve, bu görevdeki hizmet süresine, bir öğretim yılında doğrudan sorunlu olunan öğrenci sayısına, bugüne kadar görev yapılan öğretim düzeylerine, eğitim alanında çalışma süresine göre farklılık göstermekte midir?

2.3. Önem

Araştırma Türkiye'de öğretmenlerin meslekten yılgınlığı konusunda yapılan çalışmaların ilkleri arasındadır. Bu nedenle;

1) Marmara Üniversitesine bağlı fakültelerde görev yapan yönetici ve öğretim elemanlarındaki mesleki yılgınlığın durumunu ortaya koyacaktır.

2) Eğitimcilerin seçimine ve istihdamına daha fazla özen gösterilerek, yeni alınanlarla halen çalışmakta olanlara farklı zihinsel sağlık programlarının uygulanması, hizmetiçi eğitim programlarıyla gerçekleştirilebilecektir.

3) Ayrıca, yılgınlık belirtilerini tanıma ve onları kontrol altına alabilme konusunda eğitim fakültelerinde eğitim gören öğretmen adaylarının eğitilebilmeleri için programların bir bölümünde kişinin kendini tanımasına ve kişisel gelişimine yönelik programların konulması gereğini de gündeme getirebilecektir.

2.4. Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini Marmara Üniversitesine bağlı fakültelerde görev yapan yönetici ve öğretim elemanları oluşturmaktadır. Yönetici olarak dekan ve yardımcısı, bölüm başkan ve yardımcısı, anabilim dalı başkan ve yardımcısı, öğretim elemanları olarak da öğretim üyeleri ile öğretim görevlileri araştırma kapsamına alınmış, derse girmeyen araştırma görevlileri kapsam dışı bırakılmışlardır.

Örnekleme, basit random örnekleme yöntemiyle seçilen 49 yönetici ve 310 öğretim elemanı oluşturmıştır.

2.5. Verilerin Toplanması

Araştırmada bilgi toplama aracı olarak "Maslach Yılgınlık Envanteri" (MBI) ve Sifat Listesi (ACL) kullanılmıştır.

2.5.1. Maslach Yılgınlık Envanteri (MBI)

Maslach Yılgınlık Envanteri üç alt ölçeği (duygusal tükenme, duyarsızlaşma, kişisel başarı) içeren ve her biri yoğunluk ve sıklık boyutlarıyla puanlandırılan 22 maddeli bir ankettir. Frekans boyutu 0'dan (asla) 6'ya kadar (her gün) değişir. Yoğunluk boyutu ise 0'dan (aşla) 7'ye kadar (çoğunlukla doğru) sıralanır[3].

Iwanicki ve Schwab (1981) MBI öğretmenlerde kullanıldığında yoğunluk ve frekans boyutları arasında alt ölçekler boyunca yüksek korelasyon olduğunu bulmuştur. Korelasyon ortalama .87 ile .75'ten .94'e doğru değişkenlik göstermiştir. Araştırmacılara yalnızca bir boyutun kullanılmasının uygulama zamanını azaltacağı önerisinde bulunmuşlardır[27].

Maslach ve Jackson (1986) Schwab ile birlikte, özellikle öğretmenlerde kullanılmak üzere dizayn edilen MBI'nin bir versiyonunu, Eğitimci Survey'ini (MBI form Ed.) geliştirdiler. MBI Ed. formu MBI'nin orijinal versiyonunda olduğu gibi yılgınlığın üç boyutunu

ölmektedir. Bu iki versiyon arasındaki tek fark öğretmenleri iş ortamına daha uygun hale getirmek için bazı belirli maddelerin değiştirilmiş olmasından ibarettir. Özellikle MBI'nin müşterileri ifade etmek için kullanılan "alıcılar" (recipients) kelimesi "öğrenciler" kelimesi ile değiştirilmiştir.

Bu çalışmada yılgınlık ve boyutları Maslach, Jackson ve Schwab'ın (1986) geliştirdikleri Eğitimci Survey'ı (MBI form Ed.) kullanılarak ölçülmektedir. "Alıcılar" yerine "öğrenciler" kelimesi kullanılırken, önerildiği gibi yalnızca frekans boyutu kullanılmıştır.

2.5.1.1. Maslach Yılgınlık Envanterinin Geçerlik ve Güvenirliği

Envanter araştırmacılar tarafından İngilizce'den Türkçe'ye çevrilmiştir. Daha sonra üç kişi tarafından yeniden İngilizce'ye ve Türkçe'ye çevrilerek, gerekli düzeltmeler yapılmış ve araştırmacılar tarafından son şekline getirilmiştir.

Testin İngilizce formu Marmara Üniversitesi Fakültelerinde görev yapan İngilizce bilen öğretmen elemanlarına uygulanmıştır (n=30). 15 gün sonra aynı gruba Türkçe formlar uygulanarak aralarındaki ilişki Pearson korelasyon katsayısı ve farkı test etmek için de ilişkili grup t-testi ile her bir boyut için ayrı ayrı hesaplamalar yapılmıştır. Korelasyon katsayılarında itemlerin her birinde İngilizce-Türkçe formlar arasında ilişki bulunmuştur. İlişkili grup t-testinde İngilizce ve Türkçe formlar arasında fark bulunmamıştır. Bu istatistik sonuçlara göre aracın Türkçe formunun İngilizce formu ile dilsel eşdeğerliğinin olduğu belirlenmiştir.

Aracın yapı geçerliğini belirlemek için bir grup yönetici ve öğretim elemanından (n=369) elde edilen veriler "varimax rotated factor analysis" istatistiksel tekniği ile çözümlenerek 3 faktör (altboyut) oluşturulmuştur:

Faktör 1: **Duygusal Tükenme**

Faktör 2: **Kişisel Başarı**

Faktör 3: **Duyarsızlaşma**

Geçerlik çalışmaları kapsamında ölçeği oluşturan her sorunun madde analizi işlemleri de gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla her madde için item-total (r_{it} =maddedeki puan ile kendi dahil faktör toplam puanı arasında) korelasyon katsayısı ve item-remainder (r_{ir} =maddedeki puan ile kendi hariç olmak üzere faktör toplam puanı arasında) korelasyon katsayısı ile Cronbach alfa katsayısı (α) hesaplanmıştır. Her üç tekniğe göre de boyutların oluşumunda kendi içlerinde tutarlı oldukları saptanmıştır.

Ayrıca maddelerin ayırt etme gücünü belirlemek için test toplam puanına göre oluşturulan alt ve üst çeyreklik gruplar arasında her maddenin ayırt edici olup olmadığı t-testi ile sınanmıştır. Bu istatistik sonuçlara göre maddelerin ayırt etme gücüne sahip oldukları belirlenmiştir.

Faktörlere göre maddeler bazında yapılan yukarıdaki işlemler test bütününe göre faktörler bazında yapılarak faktörlerin birbiriyle tutarlı olduğu ve faktörlerin de ayırt etme gücüne sahip olduğu ortaya konmuştur.

Bu geçerlik ve güvenirlilik sınamaları sonucunda ölçeğin kullanılabilirliğine karar verilmiştir.

2.5.2. Sıfat Listesi (Adjective Check List) ACL

Benliğin ölçülmesi için de Türkiye koşullarına uygun Dilsel Eşdeğerlilik, Geçerlik, Güvenirlilik ve Norm çalışmaları yapılan önemli kişilik testlerinden biri olarak Sıfat Listesi (Adjective Check List, ACL) kullanılmıştır.

Bu araştırmanın istatistik işlemlerinde ACL'in Kontrol, ego durumları, ve orijinallik-egitimmiş zeka ölçekleri kapsam dışı tutularak temel kişilik özelliklerini yansıtan 24 boyut temel alınmıştır.

2.6. Verilerin Çözümlemesi

Anketlerden açıklamalara uygun olmayanlar örneklemin dışında bırakılmış ve 369 anket kodlanarak bilgisayarla çözümlenmiştir.

Geçerlik ve güvenirlilik çalışması sırasında kullanıldığı belirtilen istatistik tekniklerden başka, araştırmada problem ve alt problemlere yanıt aranırken Pearson korelasyon katsayısı, bir boyutlu ve iki boyutlu varyans analizi ve t-testi teknikleri kullanılmıştır.

III. BULGULAR ve YORUMLAR

3.1. Yönetim Görevine Göre Yılgınlık

Yönetim görevinde bulunan akademik personel, sadece öğretim görevi olan akademik personele göre duygusal tükenmeyi, kişisel başarıda tükenmeyi ve genelde yılgınlığı daha az yaşamaktadırlar. Bu gruplar arasında duyarsızlaşma bakımından fark yoktur.

Yöneticilerin, çeşitli sorunlarla yönetici düzeyinde başa çıkabilme becerileri deneyimleriyle gelişmiş olduğundan, öğretim elemanları gibi yılgınlığa düşmedikleri söylenebilir.

3.2. Kişilik ve Yılgınlık İlişkileri

3.2.1. Genel Araştırma Grubunda Kişilik ve Yılgınlık İlişkileri

Genel yılgınlık ile kişiliğin başarıma, sebat, düzen, duyguları anlama, şefkat gösterme, yakınlık, özgüven, kişisel uyum boyutları arasında negatif ilişki vardır. Başarılı, sebatlı, düzenli, duyguları anlayan, şefkatli, yakınlık duyan, özgüven sahibi, uyumlu kişilerin yılgınlığı azalmaktadır.

Duygusal tükenme kişiliğin hiçbir boyutuyla ilişki göstermemektedir.

Yılgınlığın kişisel başarı boyutu ile kişiliğin başarıma, başatlık, sebat, düzen, duyguları anlama, yakınlık, özgüven, ideal benlik, yaratıcı kişilik, askeri liderlik boyutları arasında negatif ilişki vardır. Başarılı, başat, sebatlı, düzenli, duyguları anlayan, yakınlık duyan, özgüven sahibi, yüksek ideal benlikli, yaratıcı, askeri lider özelliklerindeki kişiler kişisel başarıya ilişkin tükenmeyi daha az yaşamaktadırlar.

Yılgınlığın duyarsızlaşma boyutu ile kişiliğin duyguları anlama, şefkat gösterme boyutları arasında negatif ilişki vardır. Duyguları anlayan ve şefkatli kişiler duyarsızlaşmaya ilişkin tükenmeyi daha az yaşamaktadırlar.

3.2.2. Yöneticiler Grubunda Kişilik ve Yılgınlık İlişkileri

Genel yılgınlık ile kişiliğin başarıma, başatlık, duyguları anlama, şefkat gösterme, yakınlık, özgüven, ideal benlik, yaratıcı kişilik, askeri liderlik, erkeksi özellikler ve kadınsı özellikler boyutları arasında negatif ilişki vardır. Başarı istekli, başat, duyguları anlayan, şefkatli, yakınlık gösteren, özgüven sahibi, yüksek ideal benlikli, yaratıcı, askeri lider tarzındaki, erkeksi özelliklerini veya kadınsı özelliklerini önemseyen yöneticilerin yılgınlığı azalmaktadır.

Duygusal tükenme ile kişiliğin başatlık, şefkat gösterme, yakınlık, özgüven ve ideal benlik boyutları arasında negatif ilişki vardır. Başat, şefkatli, yakınlık gösteren, özgüven sahibi ve yüksek ideal benlikli yöneticiler duygusal tükenme duygusunu daha az hissetmektedirler.

Yılgınlığın kişisel başarı boyutu ile kişiliğin başarıma, şefkat gösterme, özgüven, ideal benlik, yaratıcı kişilik, askeri liderlik ve erkeksi özellikler boyutları arasında negatif ilişki vardır. Başarı istekli, şefkatli, özgüven sahibi, yüksek ideal benlikli, yaratıcı, askeri lider

tarzındaki, erkeksi özelliklerini önemseyen yöneticilerin kişisel başarı yılgınlığı azalmaktadır.

Yılgınlığın duyarsızlaşma boyutu ile kişiliğin duyguları anlama, şefkat gösterme, ilgi görme, özgüven, ideal benlik, yaratıcı kişilik ve askeri liderlik boyutları arasında negatif ilişki vardır. Duyguları anlayan, şefkatli, ilgi görme ihtiyacı duyan, özgüven sahibi, yüksek ideal benlikli, yaratıcı, askeri lider özelliklerini taşıyan yöneticilerin duyarsızlaşması daha azalmaktadır.

3.2.3. Öğretim Personeli Grubunda Kişilik ve Yılgınlık İlişkileri

Genel yılgınlık ile kişiliğin duyguları anlama boyutu arasında negatif ilişki vardır. Duyguları anlayan öğretim personelinin yılgınlığı azalmaktadır.

Duygusal tükenme kişiliğin hiçbir boyutuyla ilişki göstermemektedir.

Yılgınlığın kişisel başarı boyutu ile kişiliğin başarıma, başatlık, sebat, düzen, duyguları anlama, yakınlık, özgüven, ideal benlik boyutları arasında negatif ilişki vardır. Başarılı, başat, sebatlı, düzenli, duyguları anlayan, yakınlık duyan, özgüven sahibi, yüksek ideal benlikli öğretim personeli, kişisel başarıya ilişkin tükenmeyi daha az yaşamaktadırlar.

Yılgınlığın duyarsızlaşma boyutu ile kişiliğin duyguları anlama ve şefkat gösterme boyutları arasında negatif ilişki vardır. Duyguları anlayan ve şefkatli öğretim personeli duyarsızlaşmaya ilişkin tükenmeyi daha az yaşamaktadırlar.

3.2.4. Kişilik ve Yılgınlık İlişkileri Bakımından Yönetici ve Öğretim Personeli Karşılaştırması

Yöneticiler ile öğretim personeline incelenen kişilik özellikleri ve yılgınlık ilişkilerini karşılaştırmalı olarak inceleyebilmek için sonuçlar bir araya getirildiğinde şöyle bir kompozisyon çıkmaktadır:

	maslach			duygusal tükenme			kişisel başarı			duyarsızlaşma		
	g	y	ö	g	y	ö	g	y	ö	g	y	ö
BAŞARMA	p<.05	p<.05					p<.01	p<.05	p<.01			
BAŞATLIK		p<.05			p<.05		p<.05		p<.05			
SEBAT	p<.05						p<.05		p<.05			
DÜZEN	p<.05						p<.05		p<.05			
DUYGULARI ANLAMA	p<.01	p<.01	p<.05				p<.05		p<.05	p<.01	p<.01	p<.05
ŞEFKAT GÖSTERME	p<.05	p<.01			p<.01			p<.05		p<.05	p<.05	p<.05
YAKINLIK	p<.05	p<.01			p<.05		p<.05		p<.05			
ARKADAŞ İLİŞKİLERİ												
GÖSTERİŞ												
BAĞIMSIZLIK												
SALDIRGANLIK												
DEĞİŞİKLİK												
İLGİ GÖRME											p<.05	
KENDİNİ SUÇLAMA												
UYARLIK												
DANIŞMAYA HAZIR OLUŞ												
OTOKONTR OL												
ÖZGÜVEN	p<.05	p<.01			p<.01		p<.01	p<.05	p<.01			p<.05
KİŞİSEL UYUM	p<.05											
İDEAL BENLİK		p<.01			p<.05		p<.01	p<.05	p<.05			p<.05
YARATICI KİŞİLİK		p<.05					p<.05	p<.05				p<.05
ASKERİ LİDERLİK		p<.01			p<.05		p<.05	p<.05				p<.05
ERKEKSİ ÖZELLİKLER		p<.05						p<.05				
KADINSI ÖZELLİKLER		p<.05										

Kişilik özellikleri ve yılgnlık ilişkileri yöneticiler için ayrı öğretim personeli için ayrı hesaplandığında şu ortak noktalar belirlemektedir:

a) Genel yılgnlık düzeyi ile duyguları anlama arasında,

b) Yılgnlığın kişisel başarı boyutu ile kişiliğin başarıma, özgüven ve ideal benlik boyutları arasında,

c) Yılgnlığın duyarsızlaşma boyutu ile kişiliğin duyguları anlama ve şefkat gösterme boyutları arasında negatif ilişkiler vardır.

Kişilik özellikleri ve yılgnlık ilişkileri bakımından yöneticiler ile öğretim personeli arasında beliren farklılıklar ise şöyledir:

a) Genel yılgnlık düzeyi bakımından öğretim personeline yöneticilerden fazla olarak herhangi bir ilişki ortaya çıkmamaktadır. Yöneticilerin yılgnlığının kişilik

özellikleriyle (başarma, başatlık, duyguları anlama, şefkat gösterme, yakınlık, özgüven, ideal benlik, yaratıcı kişilik, askeri liderlik, erkeksi özellikler, kadınsı özellikler) daha fazla ilişkili olduğu görülmektedir.

b) Duygusal tükenme kişilik özellikleri bakımından öğretimin personeline yöneticilerden fazla olarak hiçbir ilişki görülmemektedir. Yöneticilerin duygusal tükenmesi onların kişisel özellikleriyle (başatlık, şefkat gösterme, yakınlık, özgüven, ideal benlik, askeri liderlik) daha fazla ilişkili olduğu görülmektedir.

c) Yöneticilerde kişisel başarı yığınlığı; kişiliğin şefkat gösterme, yaratıcı kişilik, askeri liderlik, erkeksi özellikleri ile ilişki göstermektedir. Buna karşılık öğretim personeline başatlık, sebat, düzen, duyguları anlama, yakınlık özellikleri yığınlığın kişisel başarı boyutuyla ilişki göstermektedir.

d) Duyarsızlaşma düzeyi bakımından öğretim personeline yöneticilerden fazla olarak herhangi bir ilişki ortaya çıkmamaktadır. Yöneticilerin duyarsızlaşmasının kişilik özellikleriyle (ilgi görme, özgüven, ideal benlik, yaratıcı kişilik, askeri liderlik) daha fazla ilişkili olduğu görülmektedir.

3.3. Demografik Özelliklere Göre Yığınlık

Yığınlık düzeylerinin demografik özelliklere göre farklılaşması incelenirken yönetim görevinin olup olmayışla etkileşimleri de görebilmek amacıyla iki boyutlu varyans analizi tekniği kullanılmıştır. Bu tablolardaki sadece yönetim görevine ilişkin karşılaştırmaları içeren kolonlararası farklılıklar tekrar olmaması amacıyla yeniden yorumlanmamıştır.

3.3.1. Medeni Durum

Bekarlar, evlilere göre yığınlığı daha fazla yaşamaktadırlar. Medeni durum ile yönetim görevi arasında manidar etkileşim vardır. Evli yöneticiler; evli öğretim personeli, boşanmış öğretim personeli, bekar öğretim personeli ve dul yöneticilere göre yığınlığı daha az yaşamaktadırlar. Buna karşılık dul yöneticiler; evli yöneticiler, bekar yöneticiler, evli öğretim personeli ve boşanmış öğretim personeline göre daha fazla yığınlık hissetmektedirler.

Bekarlar, evlilere ve boşanmışlara göre duygusal tükenmişliği daha fazla yaşamaktadırlar.

Kişisel başarma ve duyarsızlaşma bakımından medeni duruma göre bir farklılaşma yoktur.

Bir aileye sahip olanların daha az yığın olmalarının pek çok nedeni vardır. Herşeyden önce daha yaşlı, daha durağan ve psikolojik olarak olgun insanlar oldukları söylenebilir. İkincisi bir eş ve çocuklarla ilgilenmek onları kişisel problemler ve duygusal çatışmalarla başa çıkmada deneyimli hale getirmektedir. Üçüncüsü ise aile bir duygusal kaynaktır. Aile üyelerinin sevgi ve desteği, bireylerin işin duygusal talepleriyle başa çıkmasına yardım etmektedir. Son olarak da bir ailesi olan insanların işe bakış açısı, bekarlardan farklıdır.

3.3.2. Okuldaki Esas Görev

Öğretim elemanı ve "diğer" grupları kendilerini, bölüm başkanlarına göre genel olarak daha yığın algılamaktadırlar. "Diğer" grubu ayrıca kendilerini, öğretim üyesi ve öğretim elemanlarına göre daha yığın algılamaktadırlar.

"Diğer" grubu kendilerini bölüm başkanları ve öğretim üyelerine göre daha duygusal tükenmiş hissetmektedirler.

Öğretim elemanı, öğretim üyesi ve "diğer" grupları; bölüm başkanlarına göre kendilerini daha kişisel başarıda tükenme içinde algılamaktadırlar. "Diğer" grubu kendilerini ayrıca öğretim üyesi ve öğretim elemanlarına göre daha yığın algılamaktadırlar.

Öğretim elemanları kendilerini öğretim üyesi ve bölüm başkanlarına göre daha duyarsızlaşmış hissetmektedirler.

Geleceğe ilişkin durumlarının sürekliliği konusundaki belirsizlik ve onun yarattığı tedirginlik "diğer" grubunu ve öğretim elemanlarının kendilerini öğretim üyesi ve bölüm başkanlarına göre daha yığın algılamalarını sağlamaktadır.

3.3.3. Bu Görevdeki Hizmet Süresi

Bu görevde 11 ve daha fazla yıldır bulunanlar; kendileri dışındaki tüm gruplara göre daha az yığınlık göstermektedirler. Ayrıca 1-2 yıldır bu görevde bulunanların yığınlıkları, 3-5 yıldır bu görevde bulunanlara göre daha fazladır.

Bu görevde 11 ve daha fazla yıldır bulunanlar; 1-2 ve 6-10 yıldır bulunanlara göre daha az duygusal tükenme içindedir.

Kişisel başarmaya ilişkin yığınlık bu görevde kaç yıldır çalıştığına göre farklılaşmamaktadır.

Bu görevde 11 ve daha fazla yıldır bulunanlar; kendileri dışındaki tüm gruplara göre kendilerinde duyarsızlaşmayı daha az hissetmektedirler.

Yapılan araştırmalar (Maslach, 1982) insanların yılgınlığı mesleklerinin ilk yıllarında daha fazla yaşadıklarını belirtmektedir. Meslekteki 1-5 yıllar arası, yılgınlık açısından kritik yıllardır. Bu yıllarda yılgınlıkla başa çıkamayanlar, gençken ve mesleklerinin daha başlangıcındayken, meslekte ayrılabilirlerdir. Bu açıdan yaşlı öğretim elemanları yılgınlığın işaretleriyle başa çıkmada başarılı olup mesleğini devam ettirenlerdir. Dolayısıyla, onların genç meslektaşlarından daha az yılgınlık yaşadıklarını belirtmeleri normal karşılanmalıdır.

3.3.4. Bir Öğretim Yılında Doğrudan Sorumlu Olunan Öğrenci Sayısı

Bir öğretim yılında 1-101 ile 301-500 öğrenciden sorumlu olan akademik personel, 1001 ve üzerinde öğrenciden sorumlu olanlara göre daha fazla yılgınlık göstermektedirler. Ayrıca, 301-500 öğrenciden sorumlu olan akademik personel, 101-300 öğrenciden sorumlu olanlara göre daha fazla yılgınlık göstermektedirler.

Bir öğretim yılında 301-500 öğrenciden sorumlu olan akademik personel, 501-1000 ile 1001 ve üzerinde öğrenciden sorumlu olanlara göre daha fazla duygusal tükenme göstermektedirler.

Kişisel başarıya ilişkin yılgınlık bir öğretim yılında doğrudan sorumlu olunan öğrenci sayısına göre farklılaşmamaktadır.

Bir öğretim yılında 301-500 öğrenciden sorumlu olan akademik personel, diğer tüm gruplara göre daha duyarsızlaşma yaşamaktadır. Ayrıca 1-100 ile 101-300 öğrenciden sorumlu olan akademik personel 1001 ve üzerinde öğrenciden sorumlu olanlara göre daha fazla duyarsızlık göstermektedirler.

Öğrenci sayısı ile yılgınlık arasında önemli bir ilişki vardır. Öğretim elemanının öğrenciye yararlı olabilmesi ve görevini yaparken düştüğü yılgınlığın etkinliğini, verimliliğini değiştirmeden minimize edebilmesi için bir öğretim yılı içinde sorumluluğuna yaklaşık 200 öğrenciden fazlasının verilmemesi gerekmektedir.

700-800'e kadar verilen öğrenci sorumluluğu öğretim elemanının etkinliğini ve heyecanını değiştirmemekle birlikte yılgınlığını tırmandırmaktadır. Daha fazla sayıdaki öğrenci sorumluluğu ise öğretim elemanına etkinliğini kaybettirmektedir. Yine ortalama

200'den fazla öğrencinin sorumluluğunu alan öğretim elemanı tüm diğer gruplara göre duyarsızlaşmayı daha fazla yaşamakta ve öğrencilerine karşı olumsuz bir tavır geliştirmektedir.

IV. SONUÇ

1-Yöneticilerde yılgınlık, öğretim personeline göre daha azdır.

2-Kişilik özellikleri ile yılgınlık ve türleri arasında ilişkiler vardır. Bu ilişkiler genellikle yöneticiler ve öğretim personeline farklı şekillerde belirlemektedir.

3-Yılgınlık, demografik özelliklerden;

a-

- Medeni durum
- Çocuk sayısı
- Okuldaki esas görev
- Bu görevdeki hizmet süresi
- Bir öğretim yılında doğrudan sorumlu olduğu öğrenci sayısı

değişkenlerine göre farklılık göstermekte,

b-

- Yaş
- Cinsiyet
- Şimdiki eşle kaç yıldır evli olduğu
- Kaç çocuğu ile beraber yaşadığı
- Alınmış olunan en yüksek akademik derece
- Bugüne kadar görev yaptığı öğretim düzeyine
- Kaç yıldır eğitim alanında çalışmakta olduğu

c- Yılgınlığın demografik özelliklere göre farklılaşmasında yönetim görevinin etkisi (ortak etki) yoktur.

V. ÖNERİLER

Bu araştırmanın sonuçlarına bağlı olarak aşağıdaki öneriler getirilebilir:

1. Öğretim elemanları, çeşitli kişilik testleri yardımıyla başarılı, sebatlı, düzenli, duyguları anlayan, şefkatli, yakınlık duyan, özgüven sahibi, uyumlu, başat, yüksek ideal benlikli, yaratıcı, askeri lider özellikleri taşıyan kişilerden seçilmelidirler

2. Günümüzde, üniversite düzeyinde, potansiyel sorunların tanınmasında yardımcı olabilecek organize ya da sistematik herhangi bir zihin sağlığı programı yoktur. Öğretmen yetiştiren programların bir bölümü, kişinin kendisini tanımasına ve kişisel gelişimine yönelik olmalıdır.

3. Yöneticilere ve öğretim elemanlarına hizmetiçi eğitim programlarıyla bu konuda (zihin sağlığı) yardımcı olunmalı, hazırlanacak olan programların geliştirilmesinde çalışmamızda elde edilen bulgular kullanılmalıdır.

4. Genel anlamda bir çözüm getirmek yerine her bir örgütün kendine özgü nitelikleri dikkate alınarak özel önleme programları oluşturulmalı ve etkileri değerlendirilmelidir.

5. Üniversite yöneticileri, idari uygulama şekilleri, örgütsel ve idari yaklaşımlar, personel ilişkileri, çalışma şartları açısından kendi bünyeleri içinde bulunan stres kaynaklarını kontrol etmeli ve aşağı çekmelidirler. Öğretim elemanlarının yılgınlığını engellemek ve/veya iyileştirmek için yöneticilik niteliklerini geliştirecek yöneticilik eğitimi almalıdırlar. Ayrıca tüm öğretim elemanlarının yönetim deneyimi kazanabilmeleri ve dolayısıyla yılgınlıkla başa çıkabilmeleri için yönetim görevlerinde sistematik bir biçimde yer almalarına olanak verecek yeni bir düzenlemenin geliştirilmesi önerilebilir.

6. Öğretim elemanları ve "diğer" grubundakilerin geleceğe ilişkin iş güvence koşullarının yeniden gözden geçirilmesi ve iyileştirilmesi gerekmektedir.

7. Bir öğretim yılında öğretim elemanlarının sorumluluğuna verilen öğrenci sayılarının yukarıda belirtilen sayıların üzerine çıkmamasına özen gösterilmelidir.

KAYNAKLAR

- [1]- Maslach, Christina **Burnout: The Cost of Caring**, New York: Prentice Hall press, 1986. s.3.
- [2]- Raquepaw, Jayne; Patricia de Haas. **Factors Influencing Teacher Burnout**. Washington. D C: ERIC, 1984, ss.4-6.
- [3]- Maslach, Christina; Susan E. Jackson. **Maslach Burnout Inventory Manuel** Palo Alto, C A: Consulting Psychologist Press Inc, 1981a, s.5.
- [4]- Jackson, Susan E.; Richard L. Schwab, Randall S. Schuler "Toward an Understanding of the Burnout Phenomenon" **Journal of Applied Psychology** 71, 4, 1986. ss.630-640.
- [5]- Friedman, Isaac A.; Barry A. Farber "Professional Self Concept as a Predictor of Teacher Burnout". **Journal of Educational Research** 86, (September/ October 1992). ss.28-35.
- [6]- Mazur, Pamela J.; Mervin D. Lynch "Differential Impact of Administrative Organizational and Personality Factors on Teacher Burnout" **Teaching & Teacher Education** 5, 4, 1989. ss. 337-338.
- [7]- Bryne, Barbara M.; Lisa M. Hall. **An Investigation of Factors Contributing to Teacher Burnout: The Elementary, Intermediate, Secondary and Postsecondary School Environments**. Washington. D C: ERIC, 1989. s.4.
- [8]- Hanchey, Susan Gale; Ric. Brown. The Relationship of Teacher Burnout to Primary and Secondary Appraisal, Coping Systems, Role Strain and Teacher / Principal Behavior Washington, D C: ERIC, 1989. ss.3-6.
- [9]- Farber, Barry A. **Teacher Burnout: Assumptions, Myths and Issues**. Spencer Foundation, Chicago, Ill. Washington, D C: ERIC, 1982. s.4.
- [10]- Matthew, Doris B. ve diğerleri. **Prevention of Teacher Burnout**. The Challenge of the Future Washington, D C: ERIC, 1985. s.4.
- [11]- Schwab, Richard L. "Teacher Burnout: Moving Beyond Psychobable" **Theory into Practice**, XXII, 1(1983). ss.21-22.
- [12]- Gold, Yvonne. "The Factorial Validity the Maslach Burnout Inventory in a Sample of California Elementary and Junior High School Classroom Teachers" **Educational and Psychological Measurement** 44, 1984. ss.1010-1011.
- [13]- Campell, Lloyd P. "Teacher Burnout: Description and Prescription" **The Clearing House**, 57 (November 1983), ss.111-112.
- [14]- Sarros, Anne M. ve James C. Sarros "How Burned out are our Teachers? A Cross-Cultural Study" **Australian Journal of Education** 34, 2, 1990, s.145.
- [15]- Schwab, Richard L.; Susan E. Jackson, Randall S. Schuler, "Educator Burnout: Sources and Consequences". **Educational Research Quarterly** 10, 3, 1986. ss.14-30.
- [16]- Sarros, James C. "Administrator Burnout: Findings and Future Directions" **The Journal of Educational Administration** 26, 2 (July, 1988), s.184.

- [17]- Ratsoy, Eugene W.: James C. Sarros, Nicholas Aidoo-Taylor. "Organizational Stress and Coping: A Model and Empirical Check" **The Alberta Journal of Educational Research** XXXII. 4 (December, 1986) ss.275-276.
- [18]- Sarros, James C.: Anne M. Sarros. "Social Support and Teacher Burnout" **Journal of Educational Administration** 30.1.1992. ss.55-56.
- [19]- Sarros, James C.: Anne M. Sarros. "Predictors of Teacher Burnout" **The Journal of Educational Administration** XXV, 2 (Summer 1987), s.216.
- [20]- Beth, Máry; G. Anderson, Edward F. Iwanicki "Teacher Motivation and its Relationship to Burnout" **Educational Administration Quarterly** 20,2 (Spring 1984), ss.109-132.
- [21]- Friedman, Isaac A. "High and Low Burnout Schools: School Culture Aspects of Teacher Burnout" **Journal of Educational Research** 84. 6. s.325.
- [22]- Farber, Barry A. "Stress and Burnout in Suburban Teachers" **Journal of Educational Research** 77. 6 (July/ August 1984), ss.329-330.
- [23]- Gold, Yvonne. "The Relationship of Six Personal and Life History Variables to Standing on Three Dimensions of the Maslach Burnout Inventory In A Sample of Elementary And Junior High School Teachers" **Educational and Psychological Measurement** 45. 1985. ss.377-387.
- [24]- Kyriacou, Chris. "Teacher Stress and Burnout: An International Review" **Management in Education Human Resource Management in Education** Ed. Colin Riches and Colin Morgan Open University Press. 1992. s.63.
- [25]- Mo, Kim-Wan. "Teacher Burnout: Relations With Stress, Personality, and Social Support" **CUHK Education Journal**, 1981. s.3.
- [26]- Hughes, Thomas M. ve diğerleri. **The Prediction of Teacher Burnout Through Personality Type, Critical Thinking, and Self-Concept** . Washington, D C: ERIC. 1987. ss.1-5.
- [27]- Iwanicki, Edward F.: Richard L. Schwab "A Cross Validation Study of the Maslach Burnout Inventory" **Educational Psychological Measurement** 41. 1981. ss. 1171-1172.

İLKOKULA DEVAM EDEN ÇOCUKLARIN EV ORTAMINDA BİLGİSAYAR KULLANIMI VE EBEVEYNLERİN BİLGİSAYAR DESTEKLİ EĞİTİME YAKLAŞIMLARININ ARAŞTIRILMASI

Dr. Fatma ŞAHİN¹ - Dr. Yıldız GÜVEN²

¹M.Ü. A.E.F. Temel Eğitim Öğret. Bölümü, Doçent

² M.Ü. A.E.F. Temel Eğitim Öğret. Bölümü, Öğretim Görevlisi

ABSTRACT: This study was aimed to establish the usage and the value of microcomputers in home-setting of elementary schools children getting the views of parents. The 6-11 age childrens' parents (total 755 parents; 400 mother and father) were sampled located in the city of Istanbul for this investigation. The results can be summarized as follows; most of the fathers knew how to use computers and saw themselves more acquired than mothers. On the other hand most of the parents (totally 80.13%) saw themselves very little adequated (36.54%) or not adequated (43.59%) about the computer-based education programs. Most of the parents (86.18%) let their children to let their children to use computers were indicated as follows; important effects on problem-solving capabilities (27.56%), on thinking abilities (25.65%), on readiness for higher education (21.79%), and learning while playing (21.79%). On the other hand the negative effects of computers were seen by them to weaken social interactions with others, to decrease school achievement (because of giving too much time), and to be some health problems.

İ.GİRİŞ

Bilgisayarlar çocukların akademik başarılarına destek olmaları yanında entelektüel, sosyal, duygusal ve yaratıcı gelişimlerini gerçekleştirmede de yardımcı olmaktadır. Çocuklar diğer insanlarla iletişim kurmaya, problemleri çözmeye, değişiklikleri anlamaya ve bilgiyi kullanmaya gereksinim duymaktadırlar. Bilgisayarlar onlar için onların gelişme potansiyellerini gerçekleştirmenin araçlarından biridir. Bilgisayarları bu anlamda kullanmak ders programlarını zenginleştirecek ve daha az değil daha çok sosyal etkileşim sağlayacaktır[1].

Bilgisayar Destekli Eğitim Yapılırken Dikkat Edilmesi Gerekenler Şunlardır;

1- Çocuk gelişimi bir kılavuz olarak kullanılmalıdır. Gelişim psikolojisinin bulguları bize her yaş grubunda çocuğun bilgisayarlarla ilişkisinden ne beklememiz gerektiğini çok açık bir şekilde görmemize yarayan bakış açıları sunar. Başka bir deyişle bu araştırmalar çocuklar için yazılan bu programları eleştirel

bir şekilde incelememize yardımcı olur. Bununla birlikte, bazı bilgisayar uygulamalarının bilişsel gelişimi her zaman pozitif olarak etkileyebilmesini kabul etmek doğru olmaz.

2- Bilgisayarlar bu dönemdeki çocuğun eğitiminin genel ilkelerine uyularak eğitim felsefelerine uygun olarak kullanılmalıdır. Bilgisayarların sınıfa uyarlanması Montessori ilkeleriyle uyumlu bir şekilde nasıl entegre edilebileceği Ross ve campel tarafından açıklanmıştır[2].

3- Bilgisayar destekli eğitimde eğitimciler hedeflerini saptamalı ve bu hedeflere ulaşmada hangi bilgisayar uygulamalarının yararlı olacağını belirlemelidirler. Bu uygulamalar müzik, sanat, çizme, yazma değişik biçimlerde iletişim kurma, birlikte çalışma, her türden problem çözmeye, bilgi kullanma ve öğrenme çocukların eğitiminden sorumlu olan eğitimcilerin ilgi alanında olmalıdır. Bu yapılsa çocukların temel yeteneklerini kaybetmeleri ya da mekanize olmaları hususlarındaki endişeler temelsiz kalacaklardır.

4- Çocuklar çok değişik bilgisayar uygulamalarını ve programlarını kullanmalı ve Bilgisayar etkinlikleri ders programıyla bütünleştirilmelidir.

6- Bilgisayarların başarılı kullanımının anahtarı öğretmendir. Öğretmenler öğrenme sürecinin en önemli değişkeni olduklarından bilgisayarın sınıf uygulamalarını kendi öğretme tarzlarına entegre ettiği zaman başarıya ulaşabilir.

7- Bilgisayarlar, çocuğun gelişiminde yaşamsal önemi olan diğer aktif ve sosyal tecrübelerin yerini aldıklarında, eğitim ilkelerini çiğnediğinde ve çocuğun onurunu incitici sonuçlar yarattığında ve sık olarak ders kitaplarının olduğu gibi, zaman doldurucular haline geldiğinde kullanılmamalıdır[3].

Bilgisayar Destekli Eğitimin Ev Ortamında Desteklenmesi

Çok kısa zaman öncesine kadar ne evde ne de okulda çocukların bilgisayarla oynamasına izin

verilmiyordu. Toplumun büyük bir kısmında bilgisayarların çocukların sağlık ve sosyal yönlerini bozacağı endişesi vardı. Yeni yeni bilgisayarların çocuklara kullanılmasının faydalı olduğu kanısı yerleşmeye başlamıştır.

Bir çok gelişmiş ülkede eğitim okuldan eve doğru bir kayma göstermektedir. Bu nedenle gelişmiş ülkeler artık aileleri eğitecek ev öğretmenleri yetiştirmeye başlamıştır. Bu ülkelerde eğitimciler okulu çocukların arkadaşlarıyla oynamak, sosyal yetenekler kazanmak, spor yapmak, araçları kullanıp deneyler yapmak gibi faaliyetler için gidilen bir yer, evi öğrenme yeri olarak görmektedirler [4,5].

Ev çocuk için en önemli bireysel öğretim çevresidir. Bilgisayar eğlence potansiyeli ve sonsuz sabrı ile evde temel öğretim sisteminde en değerli yardımcı olacaktır. Bu on yıl sonunda bilgisayarlarla çalışan çocuklar konuşmayı öğrendikleri hızda okuma yazma öğrenebileceklerdir. Aynı zamanda fen, matematik, coğrafya gibi her konuda önemli sayılabilecek bir yere gelebileceklerdir.

Ülkemizde de ailelerin eğitime katılmaları gerekmektedir. Bilindiği gibi özellikle ilköğretimde sınıflar çok kalabalıktır. Bir öğretmenin 50-60 kişilik sınıflarda her bir öğrenciye ayıracağı zaman kısıtlıdır. Ayrıca öğrencilerin rahatça çalışabilecekleri ne bir bilgisayar laboratuvarı ne de fen laboratuvarları yeterli olarak bulunmamaktadır. Laboratuvarlarda bilgisayar ve bazı araçlar olsa bile ya kullanmayı bilen öğretmen ve eleman olmadığı için ya da öğrenciler bozar diye öğrencilere kullanılmamaktadır.

Bu durumda öğrencilerin daha iyi yetiştirilmesi için aile tarafından evde desteklenmesi gerekmektedir. Aileler çocuklarına bilgisayar kullanmayı öğrenmesi ve okuldaki eğitimi takip ederek çocuğunun okulda öğrendiklerini pekiştirecek programlar alarak çocuğun öğrenme ortamını zenginleştirebilirler. Bazen de aileler okulda çocuklara yardımcı olabilirler. Öğrencilere yardım etmede gönüllü anne ve babalar günde birer saat öğrencilerle okulda bire bir ilgilenebilirler. Böylece çalışmalar daha etkin hale gelir [3].

Problem

Eğitimden beklentilerimiz şunlardır; Çocukların gelişen teknolojiye ayak uydurmalarını, karşılaştıkları problemleri hızlı bir biçimde çözebilmelerini, keşfetme ve yaratıcılıklarını geliştirmelerini, aktif olarak programlara katılmalarını sağlamak, analiz ve sentez yeteneklerini geliştirmek, daha sonraki eğitimlerine temel oluşturacak bilgiler vermek ve kalıcı öğrenmeyi sağlamaktır.

Gelişen teknoloji; öğrencilere öğrenme ve öğretme ile ilgili bir çok yöntem ve araçlar sunmaktadır. Çocukların seçtikleri ya da katkıda buldukları etkinliklerle, öğrenme daha anlamlı, daha güdeleyici, daha kalıcı ve etkili olmaktadır. Ayrıca bu yöntem ve araçlar öğrencilere seçme hakkı vererek, istedikleri yöntemle başarıya ulaşmalarını sağlamaktadır. Çocukların ne zaman, ne, ve nasıl öğrenecekleri konusunda seçme şansları olduğunda, öğrenme düzeylerinin daha etkili olduğunu ileri süren felsefi ve psikolojik yaklaşımlar vardır[6]. Öğrenmeyi etkileyen yöntem ve araçlar içerisinde en yeni olanı da bilgisayar kullanımı ve bilgisayar destekli eğitimidir. Son zamana kadar bilgisayarın ilkökullarda kullanımının faydalı mı? yoksa zararlı mı? olduğu tartışma konusuydu. Çünkü bu dönem çocuklarının gelişim düzeylerine uygun olarak hazırlanmış programlar yok denecek kadar azdı. Bugün bir çok gelişmiş ülke kendi kültürlerine ve çocuklarının gelişim düzeylerine uygun programlar hazırlamış durumdadırlar. Ülkemizde ise bilgisayar destekli eğitimin amacı yeni anlaşılmaya başlamıştır. Bu yüzden kendi eğitim sistemimizi destekleyecek programlar henüz çok az sayıdadır. Bir çok okulda kullanılan programlar yabancı dildedir.

Bilgisayarlar artık eğitim sistemimizde bir çok roller üstlenmektedir. Bazen özel bir öğretmen olarak çocuğa bilgi sunar, soru sorar ve cevaplarının doğru olup olmadığını kontrol eder, yanılsıza tekrar yaptırır. Bazen çocuğun her zaman yanında bulabileceği ve istediği zaman deney yapmasına, bazı araçları kullanmasına olanak veren bir laboratuvardır. Bazen bir yazı tahtası, oyuncak, hikaye, müzik aleti, bir kalem, sosyal ve duygusal bir merkezdir [7]. Görüldüğü gibi bilgisayarlar yaşamın pek çok yanını ve okul ortamını zenginleştirir.

Bilgisayar destekli eğitim, sosyal, fen gibi bir çok derse destek sağlayacak bir yöntemdir. Diğer bir deyimle geleneksel eğitimi destekleyen bir araçtır. Ders konularını destekleyeceği gibi çocukların çok yönlü düşünmelerine ve problem çözmelerine de yardımcı olmaktadır [3]. Bazı araştırmacılara göre "bilgisayar, çocuğun mantıksal düşünme modellerini geliştirmeye yarayan, bir problem çözme aracıdır.

DeneySEL ve alıştırma ile ilgili bilgisayar programları konuların pekiştirilmesini sağlar. DeneySEL programlar yalnızca ileri seviye sentez, analiz, ve problem çözme yeteneklerini artırmakla kalmaz, aynı zamanda alt seviye araştırmaları, ileri seviye bazı yeteneklerin geliştirilebilmesi için bir ön koşul oluşturmaktadır Böylece bilgisayarın eğitimde kullanılması kaliteyi artıracak, öğrenme hızını artıracak, analiz ve mantık yürütme gücünü artıracak, yaşayarak öğrenmeyle bilginin kalıcılığını sağlayacak [8].

Teknolojinin çok hızlı bir şekilde geliştiği şu zamanda bireylerin çabuk problem çözebilmesi, çok yönlü ve eleştirici bir şekilde olaylara bakabilmesi ve yaratıcı olması gerekmektedir. Bu yeteneklerin gelişmesine bir çok araç katkıda bulunmaktadır. Bu araçlardan biri de bilgisayarlardır. Amerika'da 1980-82 yıllarında okullardaki bilgisayarlar üç misli, evdeki bilgisayarlar ise yedi kat, eğitim programlarında kullanılanlar ise on kat artmıştır[9].

Ülkemizde de Amerika ve gelişmiş ülkeler kadar olmasa da bilgisayarlar her alanda hızlı bir şekilde artmaktadır. Bilgisayarlar ülkemize 1984 yılında girmesine rağmen, eğitim amaçlı kullanılmaya başlanması çok yenidir. Bilgisayar destekli eğitimin ülkemizde istedik bir şekilde gelişmemesinin nedenleri ekonomik koşullar yanında yetişmiş personelin bulunmaması ve türkçe programların yeterli olamamasıdır. Bugün ilkokulların büyük bir kısmında öğretmenlerin bilgisayar kullanmayı bilmelerine karşılık, eğitim amaçlı olarak kullanmaları konusunda bilgi yetersizlikleri bulunmaktadır. Bu nedenle şimdilik okulların bu eksikliğini bazı bilgisayar firmaları zaman zaman okullara gelerek eğitim vererek tamamlamaktadırlar. Bu firmaların ellerindeki programlarının da bir çoğu yabancı dilde olmaktadır. Bunları çocukların kendi başlarına anlamaları zor olmaktadır. Bu nedenle yardımcı birine ihtiyaç duyulmaktadır. Halbuki Bilgisayar destekli eğitimin en önemli özelliği çocuğun bireysel olarak çalışmasını sağlamaktır.

Gelişen dünyada eğitim de çok hızlı gelişmektedir. Bilgisayarların çocukların eğitiminde ve gelişimindeki potansiyelden dolayı öğretmenlerin ve ebeveynlerin bilgisayar hakkında en azından temel bazı bilgileri bilmeleri gerekmektedir. Çocukların okula hazırlıklı gitmeleri ya da okulda öğrendiklerini tekrar edebilmeleri için evde çalışmak gerekmektedir. Ancak bilgisayar gibi yetişkinlerin bile zaman zaman yardıma ihtiyacı olduğu bir konuda çocukların da ihtiyacı olacaktır. Bu nedenle evde çocuğa en yakın olan anne ve babanın da bu konularda bilgisi olmalı ki çocuklarına yardım edebilsinler. Öyleyse ebeveynlerin bilgisayar kullanma, bilgisayar destekli eğitim, bilgisayar programları, çocuklarına ne kadar süre ile bilgisayar kullanmalarına izin vereceği, bilgisayarın çocuğun biyolojik ve psikolojik gelişimini nasıl etkileyeceği konularında bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bu konudaki araştırmaların çok yetersiz olduğu bilinen bir gerçektir. Bu araştırmaların yetersizliği bir problem olarak görülmüştür.

Amaç

İlkokulda bilgisayarların evlerde kullanım durumlarının saptanması ve ebeveynlerin bilgisayar destekli eğitime karşı görüşlerinin incelenmesi araştırmamızın ana amacını oluşturmuştur. Yukarıda

bahsedilen amacımızı gerçekleştirmek için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1- Anne ve babaların bilgisayar kullanmayı bilme durumları nedir?

2- Bilgisayar kullanabilen anne ve babalar konusunda kendilerini ne kadar yeterli hissetmektedirler?

3- Evde bilgisayarın olma durumu nedir?

4- Evdeki bilgisayarı ilkokul çağındaki çocuğun kullanıp kullanmama durumu nedir?

5- Ebeveynler ilkokul döneminde bilgisayar destekli eğitime ne derece önem vermektedirler?

6- Evde çocuğun kullanabileceği bir çocuk programının olup olmama durumu nedir?

7- İlkokul döneminde BDE'in birinci derecede olumlu ve olumsuz etkisi ebeveynlere göre nedir?

8- Ebeveynlerin bilgisayar programları hakkındaki bilgileri ne düzeydedir?

9- Ebeveynler bilgisayar programları hakkındaki bilgileri nereden edinmişlerdir?

10- Ebeveynler çocuklarının devam ettikleri okullarda BDE'in olmasını ne derece istemektedirler?

II.YÖNTEM

Araştırma tarama modeline uygun yapılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini İstanbul ili sınırları içerisinde yaşayan 6-11 yaş arası çocuğu olan ebeveynler oluşturmuştur.

Araştırmanın örneklem grubunu İstanbul ili sınırları içerisindeki orta ve üst sosyoekonomik düzeydeki ilkokul kurumlarına devam eden 6-11 yaş arasındaki çocukların toplam 750 ebeveyni (400 anne, 350baba) oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırmamızın verilerini ebeveynler için hazırlanan ankete ebeveynlerin verdikleri yanıtların sonuçlarından elde edilmiştir. Hazırlanan anketler önce pilot çalışma olarak uygulanmış, sonra ise son haliyle ilkokullara giderek anket formlarının ebeveynlere ulaştırılması ve geri toplanması sağlanmıştır.

Verilerin Analizi ve Çözümlemesi

Ebeveynlerden toplanan anketler istatistiksel olarak değerlendirilmiş ve tablolaştırılmıştır. Araştırmamızda sonuçlar frekans ve yüzdelik dağılımlar şeklinde sunulmuştur.

III.BULGULAR VE YORUM

Araştırma sonucu elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Araştırma kapsamına giren anne-babaların eğitim düzeyi Tablo 1'de çalışma durumu Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 1: Anne ve Babaların Eğitim Durumunun Frekans ve Yüzde Dağılımları

Eğitim Durumu	Anne		Baba	
	f	%	f	%
Okur- yazar	1	0,25	-	-
İlkokul	35	8,92	25	7,03
Ortaokul	51	12,69	40	11,35
Lise	140	35,27	96	27,03
Ön Lisans	55	13,95	46	12,97
Lisans	96	23,85	120	33,70
Lisans Üstü	22	5,30	28	7,92
Toplam	400	100,00	355	100,00

Tablo 1'de görüldüğü gibi testi yanıtlayan annelerin çoğunluğu (%35,27) lise ve dengi okul mezunudur. Babaların çoğunluğu (%33,70) lisans mezunudur.

Tablo 2: Anne ve Babaların Çalışma Durumu

	Anne		Baba	
	f	%	f	%
Evet	230	57,42	355	100,00
Hayır	170	42,58	-	-
Toplam	400	100,00	355	100,00

Tablo 2'de görüldüğü gibi annelerin %57,42'si çalışırken, babaların tamamı çalışmaktadır.

Tablo 3: Anne ve Babaların Bilgisayar Kullanmayı Bilip Bilmeme Durumları

	Anne		Baba	
	Frekans	% (yüzde)	Frekans	% (yüzde)
Evet	177	44,2	225	63,4
Hayır	223	55,8	130	36,6
Toplam	400	100,00	355	100,00

Elde edilen verilere göre annelerin %44,2'i bilgisayar bildiğini, babaların %63,4'ü bilgisayar bildiğini göstermektedir.

Tablo 4: Bilgisayar Kullanan Ebeveynlerin Bilgisayar Konusunda Kendilerini Yeterli Bulma Durumları

	Anne		Baba	
	Frekans	% (yüzde)	Frekans	% (yüzde)
Çok yeterli	23	13,0	83	36,8
yeterli	83	46,9	96	42,7
Az yeterli	71	40,1	46	20,5
Toplam	177	100,00	225	100,00

Tablo 4'deki verilere göre bilgisayar kullanan babaların bilgisayar kullanan annelere göre kendilerini bu konuda daha yeterli görmektedir. Bilgisayar kullanan ebeveynlerin büyük bir kısmı kendilerini bilgisayar konusunda çok yeterli ve yeterli bulmaktadırlar.

Tablo 5: Evde Bilgisayarın Olma Durumu

	Frekans	% (yüzde)
Evet	181	24
Hayır	574	76
Toplam	755	100,00

Tablo 5'e göre ebeveynlerin %76'sının evinde bilgisayar bulunmamaktadır.

Tablo 6: Ebeveynlerin Evdeki Bilgisayarı Çocuklarına Kullandırma Durumu

	Frekans	Yüzde (%)
Evet	156	86, 18
Hayır	25	13, 82
Toplam	181	100.00

Evlerinde bilgisayar olan ebeveynlerin % 86,18'i çocuklarının bilgisayar kullanmasına izin verirken %13,82'i izin vermediği tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 7: İlkokulda Bilgisayar Destekli Eğitime Ebeveynlerce Verilen Önemin Derecesi

	Anne		Baba	
	Frekans	% (yüzde)	Frekans	% (yüzde)
Çok önemli	200	50, 14	198	55, 71
Önemli	144	36, 20	132	37, 47
Az önemli	48	12, 17	21	6, 09
Önemsiz	8	1, 49	4	0, 73
Toplam	400	100.00	355	100.00

Tablo 7 de ilkokulda ebeveynlerin bilgisayar destekli eğitime verdikleri önem derecesi görülmektedir. Bu sonuçlara göre Annelerin %50,14'ü çok önemli, %36,20'si önemli bulurken, babaların %55,71'i çok önemli, %37,47'si. önemli bulmaktadır.

Tablo 8: İlkokul Çocuklarının Evdeki Bilgisayarı Kullanma Süreleri

	Frekans	% (yüzde)
Günde 5 - 10 Dak.	38	24, 36
Günde 15 - 30 Dak.	72	46, 15
Günde 30 - 60 Dak.	35	22, 44
Haftada 1 Kez	11	7,05
Toplam	156	100.00

Tablo 8'de evde çocukların bilgisayar kullanma süreleri verilmiştir. Buna göre ebeveynler çocukların %46,15'ine 15-30 dakika, %24,36'sına 5-10 dakika bilgisayar kullanmalarına izin vermektedirler.

Tablo 9: Ebeveynlere Göre BDE'in En Olumlu Yanı Hakkındaki Görüşleri

I. derecede önemli olan	Frekans	% (yüzde)
Eğitime katkısı açısından	537	71, 12
Teknolojik kolaylık açısından	123	16, 29
Eğlendirme, hoşça vakit geçirme	42	5, 56
Kas ve duyu organlarının koordineli kullanma açısından	53	7, 03
Toplam	755	100.00

Tablo 9'da ebeveynlerin bilgisayar destekli eğitimin olumlu gördükleri yönler tespit edilmiştir. Buna göre ebeveynlerin %71,12'si eğitime katkısı açısından, %16,29'u teknolojik kolaylık açısından olumlu bulmaktadırlar.

Tablo 10: Ebeveynlere Göre BDE'in En Olumsuz Yanı İle İlgili Görüşleri

	Frekans	% (yüzde)
Sosyal ilişkilerin zayıflaması	236	31.26
Alışkanlık oluşma	161	21.33
Sağlığını bozma	176	23.31
Derslerini engelleme	182	24.10
Toplam	755	100.00

Tablo 10'da ebeveynlerin bilgisayar destekli eğitim hakkındaki olumsuz görüşleri verilmiştir. Buna göre ebeveynlerin %31,26'sı çocuklarının sosyal ilişkilerinin bozulacağından, %24,10'u derslerini engelleyeceğinden, %23,31'i sağlığını bozacağından, %21,33'ü de alışkanlık yapacağından endişe duymaktadırlar.

Tablo 11: Ebeveynlerin Bilgisayarı Gerekli Bulup Bulmamaları İle İlgili Görüşleri

	Frekans	% (yüzde)
Çok gerekli	316	41, 85
Gerekli	367	48, 61
Az gerekli	60	7, 95
Gereksiz	12	1, 59
Toplam	755	100.00

Tablo 11'deki verilere göre ebeveynlerin %41,85'i çok gerekli, %48,61'i gerekli, %7,95'i az gerekli, %1,59'u gereksiz bulduğunu tespit edilmiştir.

Tablo 12: Ebeveynlerin Elindeki Programların Dili

	Frekans	% (yüzde)
Türkçe	44	84,62
İngilizce	8	15,38
Toplam	52	100.00

Tablo 12'deki verilere göre ebeveynlerin elinde bulunan çocuk programlarının %84,62'si türkçe, %15,38'i İngilizce olduğu saptanmıştır.

Tablo 13: Ebeveynler Çocuk programı Alırken Nelere Dikkat Ediyorlar?

	Frekans	% (yüzde)
Gelişim düzeyine uygunluğuna	57	36,53
Programın içeriğine	32	20,52
Programın diline	21	13,46
Program üreten firmanın adına	2	1,29
Satıcının önerilerine	3	1,93
Eş, dost vs. önerilerine	3	1,93
Öğretmenin önerilerine	19	12,18
Programla ilgili dergilerin öneri...	4	2,56
Özel bir kriterim yok	2	1,29
Çocuğumun terciğine göre	13	8,40
Toplam	156	100.00

Tablo 13'de ebeveynlerin çocuklarına bilgisayar programı alırken dikkat ettikleri kriterler verilmiştir. Buna göre ebeveynlerin büyük bir kısmının Çocuğun gelişim düzeyine(%36,53'ü), programın içeriğine(%20,52'si), programın diline(%13,46'sı), çocuğun öğretmenin önerilerine(%12,18'i) göre seçtiği tespit edilmiştir.

Tablo 14: Çocuklar Evde Bilgisayar Kimle Çalışıyor

	Frekans	% (yüzde)
Kendi Başına	98	62,82
Annesiyle	12	7,70
Babasıyla	38	24,35
Abisiyle	3	1,93
Ablasıyla	5	3,20
Diğer	-	-
Toplam	85	100.00

Tablo 14'de çocukların evdeki bilgisayarı kiminle çalıştığı gösterilmektedir. Bu verilere göre çocukların %62,82'si kendi başlarına, %24,35'i babalarıyla, %7,70'i anneleriyle çalıştığı tespit edilmiştir.

Tablo 15: Ebeveynler Bilgisayarı İlkokul Çocuklarına Hangi Amaçlar İçin Kullanıyorlar?

	Frekans	% (yüzde)
Oynarken öğrenme	34	21,79
Problem çözme yeteneğini geliştirme	43	27,56
Kolej, Anadolu lisesine hazırlama	34	21,79
Çok yönlü düşünmeyi sağlama	40	25,65
Duygusal olarak rahatlama	5	3,21
Toplam	156	100.00

Tablo 15'de ebeveynlerin bilgisayarı çocuklarına hangi amaç için kullandıkları verilmektedir. Bu verilere göre ebeveynlerin %27,56'sı problem çözme yeteneğini geliştirme, %21,79'u sınavlara hazırlık, %21,79'u oynarken öğrenme, %25,65'i çok yönlü düşünmeyi sağlamak, %3,21'i duygusal olarak rahatlama için çocuklarına bilgisayar kullandıkları tespit edilmiştir.

Tablo 16: Ebeveynlerin Çocuklara Yönelik Programlar Hakkında Kendilerini Ne Derece Yeterli Bulmaktadırlar?

	Frekans	% (yüzde)
Çok yeterli	2	1,29
Yeterli	29	18,58
Az yeterli	57	36,54
Yetersiz	68	43,59
Toplam	156	100.00

Tablo 16'da ebeveynlerin çocuklara yönelik programlar hakkında kendilerini ne derece yeterli buldukları gösterilmiştir. Elde edilen verilere göre ebeveynlerin %43,59'u yetersiz, %36,54'ü az yeterli bulmaktadır. Ebeveynlerden sadece %1,29'u kendilerini çok yeterli bulmaktadır.

Tablo 17: Ebeveynler Çocuklara Yönelik Programlar Hakkındaki Bilgileri Kimlerden Edinmektedirler?

	Frekans	% (yüzde)
Konu ile ilgili yayınlardan	86	55.13
Çocuğumun öğretmeni	29	18.58
Bilgisayar öğretmeni	18	11.54
Bilg. Progr. Satıcısından	16	10.26
Diğer	7	4.49
Toplam	156	100.00

Ebeveynler çocuk programları ile ilgili bilgileri öncelikle konu ile ilgili yayınlardan(%55,13), çocuğun öğretmeninden(%18,58), bilgisayar öğretmeninden (%11,54), bilgisayar program satıcısından (10,26) edinmekte oldukları Tablo 17'de görülmektedir.

Tablo18: Ebeveynlerin Çocuklarının Okullarında BDE'in Olmasını Arzu Edip Etmeme Durumu

	Frekans	% (yüzde)
Çok isterim	326	43.18
İsterim	360	47.68
Karasızım	58	7.68
İstemem	11	1.46
Toplam	755	100.00

Tablo 18'de ebeveynlerin çocuklarının okullarında bilgisayar destekli eğitimin olmasını arzu edip etmeme durumları gösterilmektedir. Bu verilere göre ebeveynlerin %43,18'i çok istemekte, %47,68'i istemekte, sadece %1,46'sı istememektedir.

Elde edilen bulgular ebeveynlerin büyük bir çoğunluğunun BDE'in çocuklarının okullarında verilmesini istediklerini göstermiştir. Bu bulgular BDE'in ebeveynlerce de kabul gördüğünü göstermektedir. Bu da sağlıklı bir eğitim için gerekli olan okul-aile işbirliğini kuvvetlendirecektir.

IV.SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmamız evlerde bilgisayarların kullanılması, ebeveynlerin bilgisayar açısından özellikleri ve bilgisayar programları konusunda ebeveynlerin görüşlerini saptamaya dayanan betimsel bir çalışmadır.

Araştırmamız sonucunda elde edilen bulgular ve öneriler aşağıdaki gibi özetlenebilir.

1- Elde edilen veriler babaların annelere göre bilgisayar kullanmayı daha çok bildiklerini göstermiştir. Aynı zamanda anneler bilgisayar konusunda kendilerini yeterli(%46,9) ve az yeterli(%40,61) görürken, babalar yeterli(%42,7) ve çok yeterli(%36,8) görmektedirler.

2- Anne ve babalar ilkokulda bilgisayar destekli eğitimin ilkokulda önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuda hemen hemen anne ve babalar aynı görüşü paylaşmaktadırlar.

3- Henüz ülkemizde bir çok kişi bilgisayar kullanmayı öğrenmekle bilgisayar destekli eğitimi birbirinden ayırdedememektedir. Bunun sebebi ise bilgisayar destekli eğitimin daha çok yeni olması ve bu konuda yapılan çalışmaların kısıtlı olmasından kaynaklanmaktadır. Bilgisayar destekli eğitimin yaygınlaştırılabilmesi için öncelikle öğretmenlerin yetiştirilmesi daha sonrada ebeveynlerin bilgilendirilmesi gerekmektedir.Çünkü araştırmacılara göre bilgisayarın başarılı kullanımının anahtarı öğretmendir.

4- Ebeveynlerin çoğu(%84,64'ü) Türçe programları tercih etmektedir. Burada kendi ve çocuğu açısından çok haklıdır. Ancak türkçe programlarda çok sınırlı bulunmaktadır. Bu nedenle Eğitim sistemimizi destekleyecek kendimize uygun programların çok hızlı yapılması gerekmektedir.

5- Bilgisayar henüz evlerin çoğunda bulunmamaktadır (%76), evlerinde bilgisayar olan ebeveylere de %13,82'i evdeki bilgisayarı çocuklarına kullanırmamaktadır. Bu da ülkemizde evde bilgisayar kullanabilen çocuk sayısının çok az olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda evde bilgisayar kullandıran ailelerin de ellerinde yeterli miktarda çocuk programı olmadığı görülmektedir. Bu da eğitimimiz için önemli bir eksiklik olarak düşünülmektedir.

6- Ebeveynlerin %27,56'sı ilkokulda bilgisayar destekli eğitime çocuklarının problem çözmesine yardımcı olacağı, % 21,79'u çeşitli liselerin sınavlarına hazırlanmada yardımcı olacağı düşüncesindedir. Bu da ebeveynlerin artık bu konuda bilinçlenmeye başladıklarını göstermektedir. Ancak bilgisayaryar sadece sınavlara hazırlayan araçlar olarak değil çocuğun deney yapabileceği, hikaye yazabileceği, okuma öğrenebileceği araçlar olarak da düşünülmelidir.

7- Ebeveynlerin bilgisayar konusunda en fazla çocuklarına alışkanlık sağlayacağı(%21,33), sosyal ilişkilerinin bozulacağı(%26) ve sağlığına zarar vereceği(%23,31) konusunda tedirginlikleri olduğunu tespit ettik. Halbuki araştırmalar. Bilgisayarla çalışan çocukların sosyal yönlerinin daha fazla gelişeceği görüşündedirler. Bu araştırmacılar bilgisayarın televizyon ve videodan farklı olduğunu belirtmişlerdir. Televizyon ve video seyreden çocuk pasif durumda iken bilgisayarla

çalışan çocuğun sürekli bir aktivite içinde olduğunu ve yaptığı her işlem sonucunda bir tepki aldığını, dolayısıyla yalnız olmadığını savunmaktadırlar.

8-İlkokul çocuklarının evdeki bilgisayarını %46,15'i günde 15-30 dakika; %24,36'sı günde 5-10 dakika; %22,44'ü günde 30-60 dakika ; %7,05'i haftada bir kez kullanabilmektedirler.

9- BDE'in en olumlu yanı ebeveynlerin %71,12'a göre eğitime katkısı; %16,29'una göre teknolojik kolaylıktır. Bu da ebeveynlerin artık BDE konusunda bilinçlenmeye başladığını ve bilgisayarın eğitimi desteklediğine inandıklarını göstermektedir.

10- Ebeveynlerin % 36,53'ü bilgisayar programını alırken programın çocuğunun gelişim düzeyine uygun olup olmadığına, % 20,52'si programın içeriğine, %13,46'sı programın diline, % 12,18'i öğretmenin önerilerine göre almaktadır. Görüldüğü gibi öğretmenlerin önerilerine dikkat ederek program alan ebeveynler azımsanamayacak kadardır. Bu nedenle artık öğretmenlerin bilgisayar destekli eğitim ve eğitim programlarımızı destekleyen programlar hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir.

11- Evlerinde bilgisayar kullandırılan çocukların %62, 82' kendi başlarına, %24,35'i babalarıyla çalışmaktadır. Bilgisayarın eğitimi desteklemesi yanında çocuğun bireyselleşmesine ve kendine güven duymasını da sağlamaktadır. Bulduğumuz değerler görüşleri desteklemektedir.

12-Bu araştırma bilgisayar destekli eğitime ebeveynlerin duyarlı olduğunu, ancak bazı bilgi eksikliklerinin bulunduğunu göstermiştir. Bu nedenle aileler ve çocuklar için bilgisayar destekli eğitim nedir?, faydaları nelerdir?, bilgisayarı çocuklar hangi amaçlar için kullanabilirler?, ailelerin evde çocuklarına nasıl yardım edecekleri konularında bu işle ilgili kurumlar ve uzmanlar tarafından bilgilendirilmesi gerekir. Bunlar yapılırsa bilgisayarın eğitime katkısında artacağı inancındayız.

V.KAYNAKÇA

- [1]Clements, D.H.(1983).**Microcomputers in Early Education: Rationale and Outline for teacher Training.**Kent Ohio: Kent State University
- [2]Zajonc, A.C.(1984). Computer Pedagogy Questions.**Concerning the New Educational Technology.**84(4), 569-577.

- [3]Clements, D.H ve Gullo, D.F.(1985). Effects of computer programming on young Children's Cognitions. **Journal of Educational Psychology.**5, 287-301.
- [4]Shade, D.D& Watson., J.A(1987)Microworlds, mother Teaching Behavior and Concept Formation in the Very Young Child.**Early Child Development and Care** 28.97-114
- [5]Papert,S.(1987). **A creative of Technocentrism in Thinking About the School of the Future.**MIT. Cambridge Ma.02139.USA
- [6]Papert,S.(1980).**Midstorm: Children, Computers and Powerfull Ideas.**New York: Basic Books
- [7]Wills, J.L., Johnson, D.L. ve Dixon, P.N.(1983). **Computers: Teaching Learning.**Dilithium Press.
- [8]Watson, P,G.(1987).**Using the Computer in Education.**University of Washington. New Jersey: Educational Technology Publication.
- [9]White, B,& Hartwitz, P(1988). **Computer Microworlds and Conceptual Change.**pp. 51-69 London.

OKULÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARININ YÖNETİCİLERİNİN BİLGİSAYARLI EĞİTİM HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

¹Dr. Yıldız GÜVEN - ²Dr. Fatma ŞAHİN

¹M.Ü. A.E.F. Temel Eğitim Bölümü, Öğretim Görevlisi

²M.Ü. A.E.F. Temel Eğitim Bölümü, Doçent

ABSTRACT: This study was aimed to establish the usage and the value of microcomputers as an educational tool in preschools getting the views of administrators. 87 administrators were sampled from preschools located in the city of Istanbul. The results showed that 87.06% of administrators indicated the computers as very necessary tools for teaching while 12.93 % found them unnecessary or not very necessary. Only 2.29% of administrators saw their schools well equipped and 35.64% quite equipped in terms of computer technology and programs. The reasons why the rest of them can not use computers in their schools were asked and they mostly indicated the financial problems as causes. The amount of time given to children per day for computer based education was differed according to the age of children. For instance: while 74.42% of small-group was used computers mostly 5-10 min. per day; 68.00% of middle - group and 71.42% of elder group were used approximately 15-30 min. per day. The way of working with computers of children independently or under supervision of an adult was asked to the administrators. The answers were as shown: only 18.51% of small group, 25.64% of middle-group and 35.72% of elder-group were let to study independentl. The location of computers in preschools were as follows; 11% of were in administrators' office, 21% of them were in the classes and 50% were in special computer rooms.

I. GİRİŞ

Gelişen teknoloji ile birlikte okulöncesi eğitimde bilgisayarların kullanımı ve bilgisayar destekli eğitim her geçen gün önem kazanmaktadır. Bir çok okulöncesi kurumda bilgisayarlar çoğunlukla sekreteryal işlemler için kullanılırken, çok az kurumda çocukların eğitimi için kullanılmaktadır. Halbuki gelişmiş bir çok ülkede bilgisayar destekli eğitim, eğitimin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Ülkemizde okulöncesi kurumlarında bilgisayar kullanımının yaygın olmamasının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bu sebeplerden biri okullarda bilgisayar sistemini kurmanın oldukça pahalı olmasıdır. Okula alınacak bilgisayar ve programların özellikleri neler olmalı?, sınıfta nasıl kurulmalı?, çocuklar nasıl gruplara ayrılmalı? gibi. Öyleyse bu masrafa değer mi? Bu şartlara göre değişmektedir. Bir okul için karşılanabilecek bir miktarken, diğerine aşırı

gelebilmektedir. Bir bilgisayar almadan önce büyük bir bilgisayar firmasına uygun donanım ve software programları için danışılmasında fayda vardır. Bilgisayar satın alınırken, iyi bir bilgisayarın çok fonksiyonlu ve genişletilebilen bir sistem olması önemlidir. Çünkü bilgisayar çok hızlı gelişen bir teknolojidir. Bu gelişmeleri kendi bilgisayarımıza ihtiyaç duydukça ilave edebilmemiz gerekmektedir[1]. İkincisi, Türk eğitim sistemine uygun olarak okulöncesi için hazırlanmış programlar çok azdır. Yabancı dildeki programlar hem çocuklar için hem de eğitimciler için problemler oluşturmaktadır. Diğer bir sorun da bilgisayarların nereye yerleştirileceği ve çocuklara ne kadar süre ile ve nasıl uygulanacağı hakkında yeterli bilgilerin olmamasıdır.

Bilgisayarların ve bilgisayar destekli eğitimin okulöncesi kurumlarında verimli olarak uygulanabilmesi yönetici ve öğretmenlerin tutumlarına bağlıdır. Öncelikle yöneticinin bilgisayar destekli eğitimin önemine inanması ve öğretmenlere bu konuda imkanlar sağlaması gerekmektedir.

Bilgisayarlar artık çok küçük yaştaki çocuklar tarafından kullanılabilir. Okuma bilmedikleri için üzerinde tuşlar yerine resimli büyük düğmeler olan bir klavye yapılmıştır. Son senelerde 5 yaşın altındaki çocukların kullanımına yönelik bir çok programlar da geliştirilmiştir. Örneğin bunların birinde sağ, sol, alt, üst gibi kavramlar müzik ve renkli grafikler eşliğinde çocuklara öğretilmektedir.

Okulöncesinde Logo kolaylıkla kullanılabilir ve çeşitli avantajları olan bir programdır. Logo Seymoure Papert tarafından geliştirilmiştir. Logo nasıl düşüneceğimizi öğrenmek için kullandığımız bir dildir. Özellikle çocukların bilgisayarı yaratıcı bir şekilde kullanmalarını sağlamak için oluşturulmuştur. 4 yaş ve üzerindeki çocuklar Logo'yu kullanabilmektedirler. Ayrıca normal ya da üstün zekalı olup da çevreleriyle iletişim yetersizliği içinde bulunan çocuklar da bu programı kullanabilmektedirler[2,3].

Bilgisayarlar okulöncesi eğitimde çeşitli kavramların geliştirilmesine ve geleneksel eğitimin desteklenmesine yardımcı olmaktadır. Bu tür eğitime bilgisayar destekli eğitim denilmektedir. Bu bakışta bilgisayar bir öğrete makinası, öğretmenin yardımcısı ya da görsel-işitsel bir aygıttır[4].

Okulöncesi Kurumlarında Bilgisayar Destekli Eğitim Uygulanırken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

1- Çoğu okul öncesi çocuk okuyamaz ve pek çok ilkokul düzeyi çocuk sınırlı okuma yeteneklerine sahiptir. Bu nedenle programlar sınırlı yazılı komutlar içermelidir. Bununla birlikte okuma öncesi çocuk için farklı geri bildirim yöntemleri tasarlanmalıdır. Bunlar basit gülümseyen yüzler, başlarını evet ya da hayır olarak sallayan yüz ya da robotlar, yangın görüntüleri ve ses efektlerini içermelidirler. Bu geribildirim çocuklar tarafından doğru bir şekilde anlaşıldığı bilinmelidir.

2- Okul öncesi çocuklarda neden-sonuç kavramları oluşmaktadır. Programlar bu büyümeyi desteklemeli ve çocukların eylemlerini sonuçlarla açık bir şekilde ilişkilendirerek onların öğrenme süreçlerini zedelememelidir.

3- Çocukların motor yeteneklerini geliştirir. Bilgisayar oyunları karmaşık klavye kullanma yeteneklerini gerektirir. Bu oyun programlarında çocuklar tepkilerini kolay girebilmelidirler.

4- İyi bilgisayar programlarıyla gerekli tekrar sağlanarak çocukların öğrenmesine yardımcı olunmalıdır.

5- Okul öncesi için programlar çalıştırması kolay olmalıdır.

6- Çocuklar kolayca sıkılabilirler. Programlar, onların öğrenilecek olana ilgilerini doğrudan yönlendirmeyen ilgisiz grafik, renk, ses vb. arınmış olmalıdır[5,6].

Tüm BDE programlarında yukarıdaki özellikler dikkate alınmalıdır. Bunun ötesinde hepsinin amaçları ve öğretme stratejileri değişiktir. Ancak her program en az aşağıdaki kategorilerden birine ya da birkaçını içermelidir: alıştırma ve pratik, öğretici, simülasyon ve keşif/oyun. Bu kategorilerin bilinmesi öğretmenin doğru seçimler yapmasında yardımcı olacaktır.

Bilgisayar programları içerisinde en yaygın kullanılan türü alıştırma ve pratiktirlerdir. Bunlar öğretmen için diğer pek çok programdan daha kolay anlaşılabilirlerdir. Örneğin çeşitli programlar basit sayma pratikleri sağlar. Biri, ekranda sıfırdan dokuza kadar nesne yerleştirir ve çoğunun sayısını yazmasını ister. Çocuk doğru cevap verirse gülen bir yüz ve sayı gözükür. Yanlış cevap verirse kızan bir yüz gözükür ve ardından sayının doğrusu görüntülenir[4].

Bilgisayarlar Sınıflarda Kurulurken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

1-Temsili görünüm (simülasyon) çocukların görünümünü çok rahat bir şekilde kavrayabilecek ve öğrenebilecek şekilde olmalıdır. Çocukların yaşına göre, programın içindeki değişkenlerin sayısı belirlenmelidir. Çocuğun yaşı ne kadar ufaksa, değişkenlerin sayısı o kadar az olmalıdır. Burada tek bir strateji izlemek uygun değildir. Her zaman aynı stratejiyi takip etmek, inandırıcı ve ikna edici değildir. Fakat yine de yaşları ufak olan çocuklara çok fazla miktarda strateji uygulamak o çocukların üstesinde gelemeyecekleri bir şeydir[7].

2-Oyunlar materyaller üzerine kurulmalıdır. Bu materyaller suni durumlardan daha çok düşünmeyi teşvik etmelidir. Oyun çevrenin içinde oluşan kavramlardan oluşmalıdır. Eğlence amaçlı bilgisayar oyunları, öğretici oyunlardan daha az karmaşık olmalıdır, yani daha basit olmalıdır. Bu oyunlar hem işbirliğini hem de rekabeti içermelidir. Oyuncular aktif birer katılımcı olmalıdırlar, fakat dönüş için çok uzun süre beklememelidirler. Oyunda zorluk derecesi seçenekleri bulunmalıdır. Bu çocuğun yetenek kazanmasına ve o yeteneğini geliştirmesine yardımcı olmalıdır. Geri bildirim çok açık olmalı ve mantıksal hatalarla ilişkili olmalıdır[8].

3-Bilgisayar programları uygun geribildirimler vermelidir. İleriki yaşlarda çocuklara yanlışlarda cevap vermemek de bir geri bildirimdir. Çünkü yanlışa cevap vermek öğrencinin zamanını harcar ve dersin gidiş hızını keser. Bu program için en uygunu, cevap vermemektir. Doğru cevap için, bir sonraki soruya geçmek için en iyi ödüldür. Fakat, daha kompleks programlarda çocuğun hatasını basitçe açıklayan bir bölümün olması uygundur.

4-Geribildirim değeri de önemlidir. En iyi/en etkin geribildirim olduğu birkaç düzey vardır. Birinci düzeyde, basit bir sözel mesaj ya da resim bulunur, ve program henüz tanımlanır, ikinci düzeyde daha etkili bir ödülle karşı karşıya gelir. Üçüncü düzeyde öğrenci, aktivitenin içine bizzat katılır, üçüncü doğru çözen öğrenci kendi dizaynını kendi yaratmaya teşvik edilir. Dördüncü düzeyde, geribildirim, aktivitenin içinde var olur. En iyi geribildirim düzeyi hangisi? Her türün önemli ve özel durumlar içermesine rağmen, en iyi

geribildirim, eğer program, Piaget'in "sosyal bilgi" dediği şeyi öğretiyorsa, (örneğin harflerin ismi), çocuğa doğru cevap öğretilmeli, gösterilmelidir. Eğer program mantıksal-matematiksel bilgi gelişimini hızlandırıcı şekilde hazırlanmışsa, program öğrenciye cevabı keşfetmesini söylemelidir. Bunu sorularla ve gösterilen grafiklerle sağlamalıdır[9]

5- Çocuklar bilgisayar çalışmalarında 2 ve 3 kişilik gruplar halinde ayrılmalıdır. Tek bir çocuk, ancak özel projelerinde örneğin şarkı yazarken ve daha fazla yoğunlaşması gerektiğinde yalnız bırakılabilir. Çeşitli çizelgeler kullanılabilir. İlk başlarda çocuğun anlaması için kullanım zamanları biraz uzatılmalıdır.

Bir anaokulunda bilgisayar etkinlikleri serbest zaman saatinden önce yapılmalıdır. Öğrencilere yardım etmede gönüllü anne ve babalar günde birer saat öğrencilerle bire bir ilgilenebilirler Böylece çalışmalar daha etkin hale gelir [10].

Yarının Sınıfları

Günümüzde anlamlı ve kalıcı öğrenmenin sağlanabilmesi için artık çok metodlu eğitimin yaygınlaşması gerektiğine inanılmaktadır. Çünkü her öğrencinin daha kolay ve daha zevkli öğrenebileceği bir yöntem vardır. Bilgisayarlar da bu yöntemlerden biridir. Bilgisayarlar sınıf içinde olursa öğrencilerin bir kısmı da onunla çalışarak öğrenebilmektedir. Öyleyse bilgisayarlar bir bilgisayar odasında ya da idarecinin odasında değil sınıf içinde yer alması gerekmektedir.

Gelişmiş ülkelerde sayıları giderek artmakta olan geçmişin ve geleceğin bulunduğu sınıflar bulunmaktadır. Bunların sayıları şimdilik çok azdır. Öğretmen, okuma-yazma çalışması yaparken, orta sıralarda öğrencilerin bir kısmı öğretmeni dinlemekte, bir kısmı da hayal kurmaktadır. Buraya kadar gördüğümüz her şey çok tanıdık geliyor. Oysa arka sıralarda farklı bir şeyler görülüyor; hemen duvarın karşısında yan yana yerleştirilmiş iki bilgisayar vardır. Her bilgisayarda bir çocuk çalışmaktadır[11].

Piaget çocukların çamurla oynayarak öğrendiğini belirtmiştir. Maddelerin birbirleriyle uygunluğu: Yumuşak kumun ve akışkan suyun karışımından çamur gibi yapışkan bir maddenin oluşması gibi. Fakat modern dünyada çoğu çocuk doğal çevreyi yeterince öğrenememek gibi önemli bir probleme sahiptir. Piaget'in "geç-gelişim" diye adlandırılacak olan araştırmasında, çamur oyununda pek bir şey geliştiremeyen ya da geliştirememiş olan çocuklar vardı. Bilgisayar böyle bir durumda geliştirici bir faktör olarak en büyük gücünü gösterir.[12,13].

Problem

Bilgisayar destekli eğitim ve bilgisayarın çeşitli alanlarda kullanımı her geçen gün artmaktadır. Teknoloji tahmin edilemeyecek bir hızla ilerlemektedir. Bu nedenle çocukların bu teknolojiye ayak uydurabilmesi ve karşılaştıkları problemleri kolayca çözebilmesi için eğitim kurumlarına önemli görevler düşmektedir. Bilgisayar henüz yetişkinlerin bile yeni karşılaştıkları ve bir çok yetersizlikleri olduğu bir konudur. Halbuki gelecekte şu anki çocukların çoğu bilgisayar ve yeni teknolojik araçlarla çalışacaklardır. Bu nedenle bilgisayarların artık okulöncesi dönemden başlanarak verilmesi gerekmektedir.

Bilgisayar destekli eğitime geçilirken yönetici ve yetişkinlerin kafasında çeşitli sorular bulunmaktadır. Bilgisayarlar çocukların sosyal ilişkilerini zayıflatır mı?, bilgisayarı ne kadar süre ile kullanılmalıdır?, bilgisayar sınıfta mı yoksa başka bir yerde mi olmalı?, Bilgisayar programlarının dili önemli midir?, Çocuklar bilgisayarla kendi başlarına mı? yoksa bir yetişkinle birlikte mi çalışmalı gibi. Bu konulardaki araştırmaların yetersiz olması problemimizi oluşturmaktadır.

Amaç

Okulöncesi dönemde bilgisayar destekli eğitime yöneticilerin bakışı ve yöneticilerin bilgisayar destekli eğitimdeki uygulamalarını araştırmamız ana amacımız oluşturmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır.

- 1- Yöneticilerin bilgisayar destekli eğitimi ne derece önemli bulmaktadırlar?
- 2- Yöneticiler kendilerini ve okul imkanlarını bilgisayar destekli eğitim için ne derece yeterli bulmaktadırlar?
- 3- Okullarda bilgisayar destekli eğitimin verilememesinin nedenleri nelerdir?
- 4- Yöneticiler okullarındaki çocuklara bilgisayarı ne kadar süre ile kullanıdılmaktadırlar?
- 5- Okulöncesi kurumlarda çocuklar bilgisayarı kiminle kullanılmaktadırlar?
- 6- Okulöncesi kurumlar programları nereden temin etmektedirler?
- 7- Okulların kullandıkları programların dilleri nelerdir?
- 8- Kurumlar bilgisayarları okulda nerede tutmaktadırlar?

II.YÖNTEM

Araştırma tarama modeline uygun yapılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini İstanbul ili sınırları içerisindeki orta ve üst düzey sosyoekonomik düzeydeki okulöncesi kurumların 87 yöneticisi oluşturmuştur.

Verileri Toplanması

Araştırmamızın verilerini okulöncesi kurumlarının yöneticileri için hazırlanan anketlere verdikleri cevaplardan elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Yöneticilerin ankete verdikleri cevaplar istatistik olarak değerlendirilmiş, Sonuçlar frekans ve yüzde dağılımlar olarak verilmiştir.

III.BULGULAR VE YORUM

Araştırma sonucu elde edilen veriler aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

Araştırmamıza katılan yöneticilerin okulöncesi kurumlarına göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.,

Tablo 1: Araştırmanın yapıldığı Okulöncesi Eğitim Kurumlarının bağlı oldukları kuruluşlar

	Frekans	%
M.E.B. Resmi	27	31,04
M.E.B. Özel	35	40,22
S.S.Y.B.	19	21,83
Universite	6	6,89
Toplam	87	100,00

Tablo 1'de araştırma yapılan okul yöneticilerinin bağlı buldukları kuruluşlar gösterilmiştir. Bu verilere göre %31,04'ü MEB resmi, %40,22'si MEB özel, %21,83'ü SSYB, %6,89'u üniversitelere bağlı okul yöneticileri oluşturmaktadır.

Tablo 2: Yöneticilerin Okulöncesinde Bilgisayarı Gerekli Bulup Bulmama Durumları

	Frekans	%
Çok gerekli	27	31,77
Gerekli	48	55,29
Az gerekli	8	8,24
Gereksiz	4	4,70
Toplam	87	100,00

Tablo 2'de görüldüğü gibi bilgisayar destekli eğitimi yöneticilerin %31,77'si çok gerekli, %55,29'u gerekli, %8,24'ü az gerekli, %4,70'i gereksiz bulmaktadır.

Tablo 3: Yöneticilerin Buldukları Kurumlarda Bilgisayarların Yeterlilik Durumu

	Frekans	%
Çok yeterli	2	2,29
Yeterli	31	35,64
Az yeterli	35	40,23
Yetersiz	19	21,84
Toplam	87	100,00

Tablo 3'de ki verilere göre Bilgisayarlar araştırma yapılan okulların %2,29'unda çok yeterli, %35,64'ünde yeterli, %40,23'ünde az yeterli, %21,84'de yetersiz olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Okulöncesi Kurumlarında Yöneticilerin Bilgisayar Kullanmayı Bilme Durumları

	MEB Resmi		MEB Özel		SSYB		Univ. rsi.	
	Freka ns	%	Freka ns	%	Freka ns	%	Freka ns	%
Evet	4	14,28	21	61,76	7	35	1	20
Hayır	24	85,72	13	38,24	13	65	4	80
Top.	28	100,00	34	100,00	20	100	5	100

Tablo 4'de görüldüğü gibi yöneticilerin bilgisayar bilme oranları MEB resmi okullarında %14,28, MEB özel okullarında %61,76, SSYB kurumlarında %35, Üniversitelere bağlı okullarda %20'dir.

Tablo 5: Okulöncesi Kurumlarında Bilgisayar Destekli Eğitimin Uygulanamamasının Temel Nedenleri

	Frekans	%
Gerekliliğine İnanmama	8	9,19
Öğretici elemanın olmaması	11	12,65
Okulumuzun maddi durumunun yetersizliği	38	43,68
Velilerin maddi durumunun yetersizliği	18	20,69
Velilerin gerek duymaması	1	1,14
Uygun eğitim programlarının olmaması	11	12,65
Toplam	87	100,00

Tablo 5'de okulöncesi kurumlarında bilgisayar destekli eğitimin uygulanamamasının sebepleri gösterilmiştir. Buna göre %43,68 ile okulların maddi durumlarının yetersizliği, %20,69 ile velilerin maddi durumlarının yetersizliği, %12,65 ile öğretici elemanların azlığı, %12,65 ile uygun programların olmaması gelmektedir.

Tablo 6: Bilgisayarların Çocuklara Günde Kullanılma Süresi

	Küçük grup		Orta grup		Büyük grup	
	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%
5 - 10 dak.	20	74,08	6	24	2	7,15
15 - 30 Dak.	4	14,82	17	68	20	71,42
35 - 60 Dak.	1	3,70	2	8	4	14,28
Diğer	2	7,40	-	-	2	7,15
Toplam	27	100,00	25	100	28	100,00

Tablo 6'daki verilere göre bilgisayarların günde çocuklara kullanım süreleri küçük grupta en fazla(%74,08) 5-10 dakika; orta grupta en fazla(%68) 15-30 dakika; büyük grupta en fazla (%71,42) 15-30 dakika olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7: Okulöncesi Kurumlarında Çocuklar Bilgisayarı Kiminle Kullanıyorlar?

	Küçük grup		Orta grup		Büyük grup	
	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%
Tek başına	5	18,51	6	25,00	10	35,72
Sınıf öğr. ile	12	44,44	7	28,00	8	28,57
Prog. satan. Firma Yetkili si	1	3,72	2	8,00	1	3,57
Özel bir bilgisayar öğretmeni ile	9	33,33	10	40,00	9	32,14
Toplam	27	100,00	25	100,00	28	100,00

Tablo 7'de okuldaki bilgisayar ile çocukların kiminle kullandıkları gösterilmektedir. Buna göre küçük grupta %44,44 sınıf öğretmeni ile, %33,33 özel bilgisayar öğretmeni ile, %18,51'i kendi başına; orta grupta, %40'ı özel bilgisayar öğretmeni ile, %28'i sınıf öğretmeni ile, %25'i kendi başına; büyük grupta, %35,72'i kendi başına, %28,57'si sınıf öğretmeni ile, %32,14'ü özel bilgisayar öğretmeni ile çalışmaktadır.

Tablo 8: Okullar Bilgisayar Programlarını Nereden Temin Etmektedirler?

	Frekans	%
Satıcı firmalar...	28	62,23
Velilerden	4	8,89
Yurt dışından...	11	24,45
Diğer	2	4,43
Toplam	45	100,00

Okulların %62,22'si programları satıcı firmalardan, %24,45'i yurt dışından, %8,89'u velilerden elde ettikleri tablo 8'de görülmektedir.

Tablo 9: Okullarda Bulunan Bilgisayar Programlarının Dili ve Sayısı

	Dili		Sayısı	
	Frekans	%	Frekans	%
Türkçe	17	60,72	78	27,95
İngilizce	11	39,28	201	72,05
Toplam	28	100,00	279	100,00

Tablo 9'da görüldüğü gibi programların %60,72'si türkçe,%39,28'i İngilizcedir.

Tablo 10: Okullarda Bilgisayarın Yeri

	Frekans	%
Sınıf içinde	9	21,42
Yönetici odasında	5	11,91
Özel bilgisayar odasında	21	50,01
Diğer	7	16,66
Toplam	42	100,00

Tablo 10'da görüldüğü gibi bilgisayarlar %21,42'si sınıf içinde, %11,91'i yönetici odasında, %50,01'i özel bilgisayar odasında bulunmaktadır.

IV.SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada okulöncesi eğitim kurumlarının yöneticilerinin bilgisayar destekli eğitime bakışları ve okulların bilgisayar konusundaki imkanları değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ve önerilen aşağıda özetlenmiştir.

1- Araştırma yapılan 87 okul yöneticisinden %87,06'sı çok gerekli ve gerekli bulurken, % 12, 93'ü az gerekli ve gereksiz bulmaktadır. Bu sonuçlar da bilgisayar destekli eğitimin artık büyük bir kesim tarafından kabul edildiğini göstermektedir. Ancak araştırma sırasındaki izlenimlerimize göre çoğu okulöncesi kurumda bir ya da iki bilgisayar bulunmakta ve bunlar da sekreteryal işlemler için kullanılmaktaydı. Bu görüşümüzü yöneticilerin bilgisayar konusunda kurumlarını ve öğretmenlerini yeterli bulup bulmadığı konusundaki görüşlerinden elde edilen veriler de desteklemektedir. Yöneticiler kurumlarındaki bilgisayarların yeterliliği konusunda % 62,07'si yetersiz bulmakta, sadece %2,29'si kendilerini çok yeterli bulmaktadır. Bir çok ülkede olduğu gibi bizim ülkemizde de eğitim kurumlarımızda ekonomik ve diğer sebeplerden dolayı bilgisayar eğitiminin yeterli yapılamadığı görülmektedir. Yine araştırma sonuçlarına göre MEB'na bağlı özel okul yöneticilerinin %61,76'sı; MEB'na bağlı resmi okul yöneticilerinin %14,28'i; SSBY'na bağlı kurumların yöneticilerinin %35'i; Üniversitelere bağlı okulların yöneticilerinin %20'si bilgisayar kullanmayı bilmektedir. Bu sonuçlar da okullarda bilgisayar sistemlerinin kurulmasının ekonomiye dayandığını göstermektedir. Okullarda bulunan bilgisayarların da sadece %3,66'sı eğitim amaçlı kullanılmaktadır. Eğitim amaçlı kullanılan bilgisayarlar da son bir yıl içinde kullanılmaya başlanıldığı saptanmıştır. Bu sonuçlar artık ülkemizde okulöncesi kurumlarda da bilgisayar eğitimi ve bilgisayar destekli eğitime yeterli kaynak, zaman ayrılması ve gerekli önemin verilmesi gerektiğini göstermektedir.

2- Okullarda bilgisayar destekli eğitime yer verilmeyişinin en önemli sebepleri arasında (%65,33) okul ve velilerin maddi yetersizlikleri gelmektedir. Daha sonra ise sırayla eğitim programlarının yetersizliği(%21,33), eleman yetersizliği(%13,33), bilgisayar destekli eğitimin gerekliliğine inanmama(%9,33) gelmektedir. Ülkemizde velilerin maddi yetersizliği bilgisayar eğitimi ile doğrudan bağlantılı bulunmaktadır. Çünkü bir çok okulöncesi kurumun kendi bilgisayarları, programları, elemanları yeterli olmadığı için bu eğitimi özel firmalara yaptırmaktadırlar[13]. Bilgisayar eğitimi yapan firmalar, bilgisayarları, programları ve elemanları ile birlikte okullara giderek belirli bir süre çocuklara eğitim vermektedirler. Tabii bu da bir ücrete tabii olmaktadır. Ekonomik problemi olan ailelerin çocukları bu eğitimi alamamaktadır. Ayrıca bu sistem eğitim felsefelerine de aykırı olmaktadır. Çünkü diğer eğitimleri olduğu gibi bu eğitimi de sınıf öğretmeni yapmasında fayda vardır.

3- Çocuklara bilgisayar kullanma süresi açısından bakıldığında küçük grupta büyük çoğunluk(%74,08) günde 5-10 dakika, orta grubun(%68,00) ve büyük grubun(%71,42)'si günde 15-30 dakika çalışmalarına izin verilmektedir.

4- Küçük grubun %18,51'i, orta grubun %25,64'ü, büyük grubun %35,89'unun kendi başlarına çalışmasına izin verilmektedir.

Bilgisayar destekli eğitimin bir amacı da çocukların bireysel çalışmalarını geliştirmektir.

Bu sonuçlar çocukların bireysel çalışmasını destekleyici niteliktedir.

5- Okullar kullandıkları programların %62,22'sini firmalardan, %24,44'ünü yabancı ülkelere getirtmektedirler. Programların sadece %60,71'i Türkçe olduğu tespit edilmiştir. Bu da ülkemizde eğitime yönelik programların geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Yabancı dildeki programları çocuklar tek başlarına kullanamamaktadırlar. Yanlarında programı açıklayan bir yetişkinin olması gerekmektedir. Bu da çocukların bireysel çalışmasına engel olmaktadır. Yabancı dilde hazırlanmış olan programlar bizim eğitim sistemimiz ile tam bir paralellik göstermemektedir. Bunun için de bilgisayar destekli eğitim amacına ulaşamamaktadır. Bu tür programlar yabancı dil eğitimi için kullanılabilir.

6- Bilgisayarlar okulların %50'sinde özel bilgisayar odasında, %11'i yöneticinin odasında, sınıflarda ise sadece %21'i bulunmaktadır. Halbuki eğitim amaçlı bilgisayarların sınıf içinde bulunmasının ve çocukların istedikleri zaman kullanabilmeleri gerekmektedir. White Okulöncesi kurumlarda bilgisayarların sınıf içinde olması gerektiğini belirtmiştir[11].

V-KAYNAKÇA

- [1] Dwyer, D.C., Ringstaff, C., Sandholtz, J.H.(1991). Changes in Teachers' Beliefs and Practices in Technology- Rich Classrooms. **Educational Leadership** 48(8),45-52
- [2] Watson, P.G.(1987). **Using the Computer in Education**. University of Washington. New Jersey: Educational Technology Publication.
- [3] Wilkinson, A.C.(1983). **The educational Technology Series Classroom Computers and Cognitive Science**. New York: Academic Press.
- [4] Watson, J.A & Nida, R.E.(1986). Educational issues concerning young children and microcomputers: Lego with Logo? **Early child Development and care**. Vol.23.pp.299

- [5]Shade, D.D& Watson., J.A(1987) Microworlds, mother Teaching Behavior and Concept Formation in the Very Young Child.**Early Child Development and Care** 28.97-114.
- [6]Wills, J.L., Johnson, D.L. ve Dixon, P.N.(1983).
Computers: Teaching Learning.
Dilithium Press.
- [7]Sendov, B., Stanchev, I.(1987).**Children in the information Age Oppotunities for creativity, innovation and new activities.** Second International Conference Sofya, Bulgaria, 19-23 May. Pergaman press.
- [8]Clements, D.H.(1983).**Microcomputers in Early Education: Rationale and Outline for teacher Training.** Kent Ohio: Kent State University
- [9]Zajonc, A.C.(1984). Computer Pedagogy Questions.
Concerning the New Educational Technology.84(4), 569-577.
- [10]Clements, D.H ve Gullo, D.F.(1985). Effects of computer programming on young Children's Cognitions. **Journal of Educational Psychology.**5, 287-301.
- [11]White, B.& Hartwitz, P(1988). **Computer Microworlds and Conceptual Change.**pp. 51-69 London
- [12]Papert,S.(1987). **A creative of Technocentrism in Thinking About the School of the Future.** MIT. Cambridge Ma.02139.USA
- [13]Koraltürk, S.(1997).**İstanbul'daki Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Eğitimde Bilgisayar kullanımının Tespiti ve Yöneticiler ve Öğretmenlerin Bilgisayara karşı Tutumlarının İncelenmesi**(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul. Marmara Ün.

ÇEVRE SORUNLARININ ÇÖZÜMÜNDE COĞRAFYANIN ROLÜ

Dr. Recep EFE

Fatih Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Doçent

ABSTRACT: *Geography can be described as 'the study of the earth in terms of human activity'. Geography is a bridge between the humanities and the sciences. It has always been a generalized as opposed to a specialized discipline, so that its viewpoint is toward to broad understanding. There is a very delicate balance between the human and physical environment. This balanced relationship can be spoiled easily if one interferes with the other. Geography aims to establish peace and balance between man and nature and to help them live together in harmony.*

I-GİRİŞ

Yeryüzü ve insanı birbirinde ayrı düşünmek imkansızdır. Yeryüzü genel anlamda cansız bir varlık gibi düşünülse de aslında o bünyesinde sayısız canlıyı barındırmaktadır. İnsansız bir yeryüzünden bahsettiğimiz zaman bile yeryüzünde yaşayan bitki ve hayvanlar onun önemini artırır. Yerküre insansız yaşayabilir. Fakat insan onsuz yapamaz. İnsanın bastığı yer, taş, toprak, nefes aldığı hava, içtiği su, ekip biçtiği toprak, etrafındaki bitki ve hayvanlar; bunların hepsi yeryüzünün birer parçasıdır. Bütün bunlar aynı yerde bir arada bulunur. Bu unsurların birbirine zarar vermeden aynı ortamı kullanması ekolojik denge sayesinde olmaktadır. Yeryüzünde canlı ve cansız varlıkların bir arada bulunduğu bir çok ekosistem vardır. Dünyamızın kendisi en büyük ekosistem yani Ekosfer'dir (Ecosphere).

II- COĞRAFYA NEDİR?

Coğrafyanın bir çok tanımı yapılabilir. Fakat "İnsan etkinlikleri açısından yeryüzünün incelenmesi" tanımı bunların çoğunu bir araya getirmektedir[1]. Yeryüzü fiziksel bir ortam olup bunun üzerinde yaşayan insan ise ona kültürel özellikleri kazandıran bir varlıktır. İnsan ile yeryüzü arasında çok sıkı bir iletişim ve etkileşim vardır. İletişim karşılıklıdır fakat faydalanma tek yönlü olmaktadır. İnsan yeryüzünden faydalanırken ona verdiği bir şey yoktur. Bu nedenle kendisini sunulan bu imkanı çok iyi değerlendirmek zorundadır.

III-COĞRAFYA VE ÇEVRE

İnsan yaşadığı ortamı bildiği ölçüde ondan faydalanabilir. Yeryüzünü daha iyi tanımamıza yardımcı olan coğrafya günümüzde yaşadığımız ortamla ilgili meselelerin çözümünde etkili olarak kullanılmaktadır. İnsan ile yeryüzü arasındaki ilişkileri en güzel şekilde düzenleyen bu bilim dalının pratikte kullanılması toplumda iyi coğrafya eğitimi almış insanların artmasına

bağlıdır. Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de insan ile çevre ilişkilerindeki dengenin bozulmasından kaynaklanan problemler vardır. Coğrafyanın gerek beşeri ve gerekse fiziki ortamda daha etkili olarak kullanılmamasının nedeni coğrafya eğitiminin yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır. Coğrafya bilgisinin "İnsan etkinlikleri açısından yeryüzünün incelenmesi" tarifine uygun olarak algılanması halinde bir çok meseleye çözüm üretebildiği görülür.

Günümüzde gerek fiziki ve gerekse beşeri dünyanın en büyük problemi çevre bozulmasıdır. Yeryüzünde hava, toprak ve su kirliliği hızla artmakta, canlılar (insan, hayvan, bitki) için çok önemli olan toprak akarsular vasıtasıyla göl ve denizlere taşınmaktadır. İnsanlar yakacak ve yapı malzemesi temini gibi nedenlerle bitki örtüsünü tahrip etmektedir. Şehirlerde aşırı nüfus artışı ve göç nedeniyle çarpık yerleşmeler çoğalmaktadır. Hızlı artan nüfus, plansız büyüme ve trafik problemi günden güne içinden çıkılmaz hale gelmektedir. Yeryüzünde ve yurdumuzda nüfusun yarısından fazlasının yaşadığı kıyı alanları hızla bozulmaktadır.

Çevre ve Çevre sorunları günümüzde insanların çok sık kullandıkları terimlerdir. Fakat her insan "çevre sorununu" farklı düşünmektedir. Bazıları için kirli deniz, soluduğumuz kirli hava, bazıları için de yere atılan kağıtlar birer çevre sorunudur. Kimileri için de çevre sorunu fosil yakıtların yakılmasıyla atmosferde biriken CO² in yol açabileceği iklim değişiklikleridir. Kısaca çevre sorunlarına bir çok örnek verilebilir ve örnekler herkese, her meslekten insana göre farklı farklı olacaktır. **Çünkü çevre yaşadığımız yeryüzüdür. Çevre sorunu da yeryüzü ile insan arasında meydana gelen iletişim bozukluğudur.** Coğrafya ise yeryüzünün tanımlanması, yeryüzü ile insan arasındaki ilişkilerin tanımı olduğuna göre coğrafya bir çevre bilimidir. Çevre sorunlarını tespit etmek ve bunlara çözüm yolları bulmak için çevrenin çok iyi tanınması gerekir. Çevrenin bilinmesi ve tanınması iyi bir coğrafya bilgisi sayesinde çok daha kolay olur. Çünkü coğrafya evrendeki canlı ve cansız bütün varlıkları inceleyer. Coğrafya incelemeye tarifle başlar, daha sonra sınıflama ve gruplama yaptıktan sonra analiz ve sentez yaparak yorum ve açıklama getirip konuyu tamamlar. Yani "Ne nerededir? sorusuna cevap aramaktan çok "O"nun niçin, nasıl ve neden orada olduğu sorusunun cevabını verir.

İnsanoğlu yeryüzünde yaşamaya başladığından bu yana çevresiyle ilişki halinde olup onu hep kendi menfaati

İçin değiştirmeye çalışmıştır. Toprağın aşırı kullanılması, ormanların tahribi bunun en çarpıcı örnekleridir. Avrupa'da başlayan sanayi devrimine kadar insanın yeryüzüne müdahalesinin etkilerinin olumsuz sonuçları pek fazla ortaya çıkmamıştır. Yani yüzlerce hatta binlerce yıldır ekosistem kendi kendini bir ölçüde yenileyebilmiştir. Daha sonra doğal bitki örtüsünün tahribinin hızlanması, havanın ve suların kirlenmesi insan ile yeryüzü arasındaki hassas dengenin bozulmasına neden olmuştur.

İnsanın yeryüzü ile ilişkileri coğrafyanın ele aldığı konuların temelini oluşturur. Çünkü yeryüzünde gördüğümüz canlı ve cansız her şey insan ile ilişki halinde olup bu ilişkinin ahenk ve denge içinde sürmesi gerekmektedir. Uyumun bozulması bazen ilk planda tabiat aleyhine gözükür fakat sonuçta insanın aleyhine olan ve bazen geç fark edilen sonuçlar ortaya çıkarır ki biz bunlara *çevre sorunları* diyoruz.

Canlı varlıkların hayati bağlarla bağlı oldukları, etkiledikleri ve etkilendikleri mekan birimlerine o canlıların veya canlılar topluluğunun yaşam ortamı "Çevre" denir. bu mekan birimleri birbiriyle ilişkili canlı ve cansız unsurlardan oluşan, madde ve enerji dolaşımı ile kendini besleyen bir ekosistemdir. Bir orman, bir köy, akarsu, şehir birer ekosistemdir. Bunların toplamı ise tüm dünyayı kapsadığından dünyanın bütünü de bir ekosistem olarak ele alabiliriz.

Çevremizde bulunan nehir, göl yada yerleşim yerleri coğrafi öğeler olan iklim ve bitki örtüsü ile yakından ilgilidir. Yağışın miktarı ve şekli, bitki örtüsünün sıklığı, ya da yeraltı suları akarsuları doğrudan

ya da dolaylı olarak etkiler. Topoğrafyanın özellikleri, bitki örtüsünün sık ve seyrek oluşu yada hiç olmaması, yağışla düşen suyun ne kadarının akışa geçtiği ve ne kadarının toprak tarafından emilerek yeraltı suyuna karıştığı veya kaç metre küp suyun buharlaşma ile kaybolduğu çevre açısından çok önemlidir. Bitki örtüsünde, iklimde ya da topoğrafyada yani ekosistemlerde meydana gelebilecek herhangi bir olumsuz değişim çevre sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeryüzünde bulunan ekosistemlerde değişiklikler bazen olumlu da olabilir. Bu durumda herhangi bir problem doğmaz. Sadece olumsuz değişimlerde denge insan aleyhine bozulduğu için problemler ortaya çıkar. Çevre sorunları sadece kirlilik değildir. Bitkilerin tahrip edilmesi, canlı türlerinin azalması, doğal kaynakların tükenmesi, sulak alanların göllerin ve akarsuların kurumması, kaynak sularının kaybolması, verimli tarım alanlarının meskenlerle ya da sanayi tesisleriyle dolması, şehirlerde görülen çarpık ve plansız yapılaşma, yoğun trafik, gürültü vs. hepsi birer çevre sorunudur[2].

Bütün bu sorunların farkına varmamız için ve bunları iyi analiz ederek kalıcı ve etkin çözümler üretebilmemiz için yaşadığımız ekosistemi yani yeryüzünü tanımamız gerekir. Bir coğrafyacı olarak bu tanımayı nelerin nerede olduğu şeklinden ziyade bunların neden orada olduğu niçin başka yerlerde olmadığı yada olamayacağı üzerinde dikkatle durulması gereken konulardır. Örneğin bir tarım ürününün nerelerde yetiştiği bunun dünyanın başka yerlerinde yetişmemesinin nedenleri, Türkiye'de niçin Karadeniz bölgesinin İç Anadolu bölgesine göre daha gür bir bitki

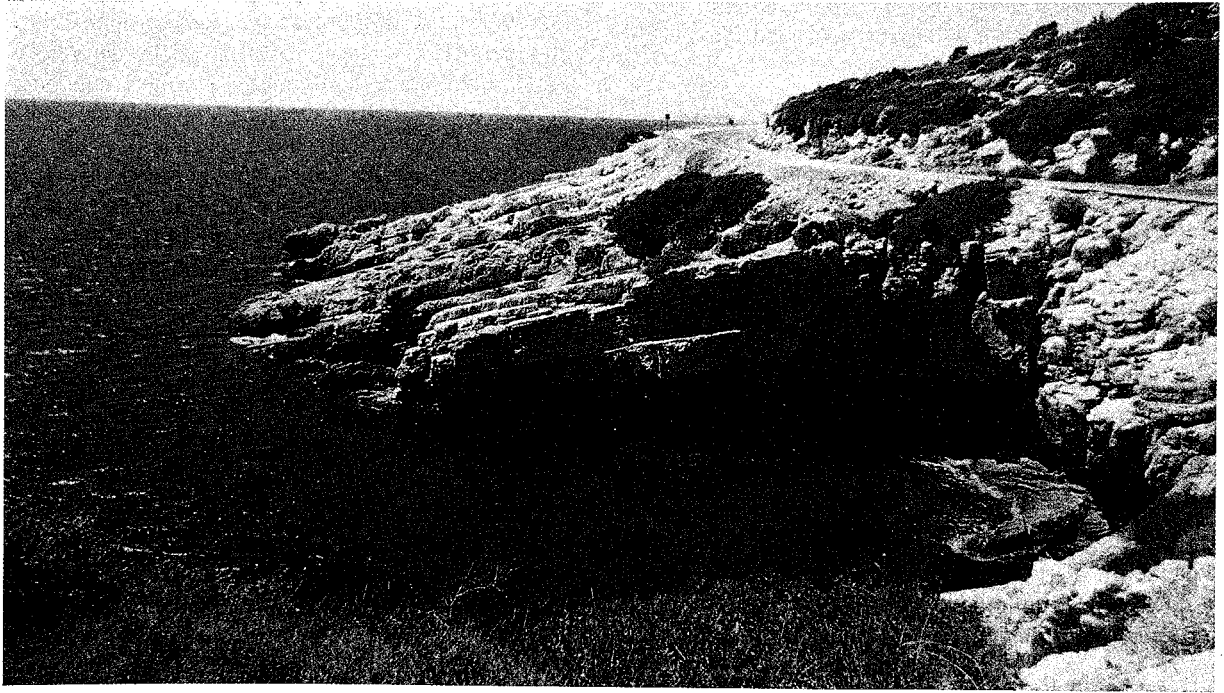

Foto 1: Çevrenin unsurları olan litosfer (kıyıdaki kayalar), atmosfer (gökyüzü), hidrosfer (deniz) ve biyosferin (bitki örtüsü) birleştiği doğal ortam. Yeryüzündeki bu dört küre bir çok yerde birbiriyle etkileşim halindedir.

Foto 2: Çevrenin önemli unsurlarından olan insan yeryüzünden çok değişik şekilde faydalanmaktadır.

örtüsüne sahip olduğu gibi konuları coğrafya bilgisi sayesinde anlamak çok kolaydır.

Tarihi çağlarda ve günümüzde yerleşim birimlerinin çoğu su kenarlarına kurulmuştur. Uygarlıklar verimli tarım alanları çevresinde gelişmiştir. Savunmanın büyük önem kazandığı dönemlerde engebeli ve yüksek yerlere kurulan şehir devletleri verimli tarım alanlarından ve sudan uzak değildi. Bergama, Milet, Efes, Truva bunun en iyi örnekleridir. Bunların her biri yüksek bir sahada kurulmuştur. Bergama Bakırçay'a, Milet Küçük Menderes'e, Efes Büyük Menderes'e Truva ise Kara Menderes nehrine yakın bir konumda kurulmuştur.

Çünkü bu nedenler iyi analiz edilerek ortaya konulduğu takdirde ne zaman dengenin bozulabileceği ve sonuçta insanın ne gibi problemlerle karşı karşıya kalacağı çok daha iyi anlaşılır. Bu sayede insanın daha fazla ürün elde edebilmesi için tarım ilacı ve yapay gübre kullanması, sanayi tesislerinden çıkan katı ve sıvı atıkların akarsu, göl ve denizlere bırakılmasının nasıl sonuçlar doğuracağı daha kolay anlaşılabilir. Tarım alanlarında kullanılan yapay gübre ve kimyasal ilaçların toprakta ne gibi değişikliklere yol açabileceğini anlamak için toprağı tanımak gerekir. Toprak, içinde çok miktarda canlının yaşadığı bir ekosistemdir. Toprak içinde barınan canlı

organizmaların ve bakterilerin ölmesine yol açan bu ilaçlar toprağın verimliliğinin zamanla yok olmasına yol açar. Yine aynı kimyasal hammaddelerin topraktan yeraltı suları vasıtasıyla akarsulara oradan da göl ve denizlere ulaşarak buraları kirlettiği bir gerçektir. Ayrıca bu ilaçlar kullanılarak yetiştirilen ürünler büyüme sırasında topraktan aldığı mineral ve tuzlar vasıtasıyla bu zararlı kimyasal maddeleri de bünyelerine alır. Bu bitkiler insanlar tarafından kullanıldığında insanların sağlık problemleri ile karşı karşıya kaldıkları da bilinmektedir.

İklimi değiştiren fosil yakıtlar yerine nükleer enerji kullanılırsa yeryüzündeki hayatı tehdit eden çevresel problemlerin ortadan kalkacağı fikri ileri sürüldü. Fakat çok geçmeden nükleer enerji kullanımından kaynaklanan radyoaktif maddelerin atmosferde önemli bir kirliliğe neden olduğu anlaşıldı. Yeryüzünde çevre sorunlarına neden olan etkenlerin tamamı antropojendir. Yani bunların hemen hepsi insan tarafından meydana getirilmektedir. Mesken ve sanayi tesislerin bacalarından çıkan dumanların havayı kirletmesi, akarsu, göl ve denizlerin kirlenmesi, tarım alanlarının kullanılmaması hale gelmesi, toprakların verimliliğinin azalması, ormanların tahrip edilmesi, çölleşme, kuraklık, kıtlık, şehirlerdeki çarpık yapılaşma, gürültü gibi bütün problemler insandan kaynaklanır.

Hava kirliliğinin önemli bir sonucu da atmosfer ısısının artmasıyla ortaya çıkan sera etkisi (green house effect) tir. Fosil yakıtların yakılmasıyla havada biriken CO₂

dünyaya gelen güneş ışınlarını azaltır ve aynı zamanda da yeryüzünden yansıtılan ışınları da emerek atmosferin daha fazla ısınmasına neden olur. Yapılan araştırmalar kirliliğin bu hızla devam ettiği takdirde havadaki CO₂ miktarı 21. yüzyıl ortalarında şimdiki iki katına çıkacağı ve bunun sonucu da ısının ortalama 2 °C artarak dünya ikliminin değişeceğini ortaya koymaktadır. İklimde meydana gelen bu değişim sıcaklığın artması sonucu yeryüzündeki buzulların büyük bir kısmının erimesine ve alçak kıyıların sular altında kalmasına yol açacaktır.

Yerleşim yerlerindeki kanalizasyonların ve sanayi tesislerinin atık suları çevredeki akarsu, göl veya denizlerde önemli kirliliğe yol açmaktadır. Göl ve akarsular insanların önemli su kaynaklarıdır. Bu suların insanlar tarafından kullanılmaması büyük çevre sorunlarına yol açmaktadır. Dikkat edilmediği takdirde çevrenin kirlenmesi çok zaman almaz. Örneğin 1 litre ham petrolün 1 milyon m³ temiz suyu kirlettiği tespit edilmiştir. Suların kirlenmesi, akarsu, göl deniz ve okyanuslarda yaşayan hayvanların temel gıdasını oluşturan planktonların yok olmasına neden olmakta ve bunun sonucunda bu sulara yaşayan balık ve diğer canlı türleri azalmaktadır. Ayrıca atmosfere önemli miktarda O₂ sağlayan sular kirlendiği için bu işlevlerini yerine getiremez duruma gelmektedir[3]. Burada ortaya çıkan önemli bir konu, havanın kirlenmesi suların kirlenmesine yol açarken, suların kirliliği de havanın kirlenmesine neden olmaktadır. Yani döngüdeki bir zincirin halkasının kopmasıyla ekolojik dengenin bütünü bozulmakta ve yeryüzünde yaşayan canlıların tamamı bundan etkilenmektedir.

Bitki örtüsünün tahribi ile ortaya çıkan erozyon toprağın zamanla kaybolmasına yol açarak yiyecek temini güçlüğü ve sonuçta kıtlık ve açlık gibi sosyo-ekonomik problemler doğurur. FAO (Dünya Gıda ve Tarım Örgütü) raporuna göre bugün dünya üzerinde ekilebilir 3.2 milyar hektar arazinin ancak yarısı şu an kullanılabilir durumdadır. Diğer yarısı çeşitli çevre problemleri nedeniyle ekilememektedir. Bunların kullanılabilir hale getirilmesi de hemen hemen imkansız görülmektedir. Yani bu toprakları ıslah etmenin maliyeti çok yüksektir. Bu nedenle bu çözüm yolu ekonomik olmamaktadır. Ayrıca yurdumuzda son yıllarda hızlı bir şehirleşme hareketi gözlenmektedir. Verimli tarım arazileri üzerinde kurulu şehirlerimiz ve kasabalarımız hızla genişlemekte ve ekilebilir alanlar, yakın çevrede yer alan ormanlar ve yeşil alanlar yapılaşma uğruna tahrip edilmektedir. Gerek erozyon, gerek yapılaşma ve gerekse kirlilikle kaybedilen toprağın geri kazanılması kısa vadede mümkün görülmemektedir.

Sanayi devrimi ile birlikte insanın geçim ekonomisinden kazanç ekonomisine geçtiği görülür. İnsan yeryüzündeki dengeyi ekonomik kaygılar

nedeniyle bozmuştur. Ekonomik menfaat, fazla üretim isteği, bencillik ve sömürü insan-yeryüzü ilişkisinin insan aleyhine bozulmasının temel nedenleridir. yapılan üretim kalıcı olmaktan çıkıp geçici amaçla yapılmaya başlanmıştır. Üretim ya da hizmetin ömrü ne kadar kısa olursa o kadar çok üretir ve o kadar çok kazanırım felsefesi ağırlık kazanmıştır. Üretimin artması için tüketimin teşvik edilmesi gerektiği anlaşılmış ve bu yolda büyük çabalar harcanarak hedefe ulaşılmıştır. Toplumda çok tüketme ve iyi bir tüketici olma modernleşme ile aynı anlam kazanmıştır.

Sanayi devrimi ile birlikte dünyanın iler gelen devletleri ve şirketleri daha çok ürün ve gelir elde etmek için önce çevreyi kirletmişler daha sonra da çevreyi temizlemek için gelir elde etme yoluna gitmişlerdir. Yani insanlar çevreyi kirletirken de, temizlerken de hep çok kazanmayı düşünmüşlerdir.

Yeryüzü ile insan arasındaki ilişkilerin bozulması sonucu ortaya çıkabilecek sorunları önceden kestirmek (tahmin etmek) her zaman kolay değildir. Bu nedenle bu ahenk ve dengeyi korumak veya müdahale sonunda ne olabileceğini bilmek için çevreyi yani yaşadığımız köyü, kasabayı, kenti, bölgeyi ve ülkeyi hatta dünyayı tanımamız gerekmektedir. Bunları tanımanın en iyi yolu iyi bir coğrafya bilgisi ile mümkündür. Yeryüzündeki canlı ve cansız her şey insan için vardır. Fakat bunu bilinçsizce kullanmak insanın kendi sonunu yine kendisinin hazırlamasına neden olmaktadır.

Türkiye, insanların neden olduğu bu problemlerin çoğu ile bugün karşı karşıyadır. Bunların çözümü için tek çare eğitim olmasına rağmen buna yeteri kadar önem verilmemektedir. Kalkınmış ülkelerde bu meseleler planlı bir eğitimle çözülmüş ya da çözülmeye çalışılmaktadır. Dünyanın önde gelen ülkelerinde yaşayan insanların gerek fiziki ve gerekse beşeri meselelere karşı duyarlı olmalarının nedeni iyi bir eğitim almalarından kaynaklanır. Bu ülkelerde okutulan coğrafya kitapları ile uygulanan coğrafya eğitim metot ve tekniklerini incelediğimizde insanların yaşadığı ortamda meydana gelen problemlere karşı duyarlı olmalarında coğrafyanın payının çok büyük olduğunu görmekteyiz. Çünkü coğrafya kapsadığı konular ve konuları ele alış tarzı ile yukarıda değindiğimiz bütün meselelerin çözümünde kullanılabilir bir bilim dalıdır.

Türkiye'de ise birçok kurum ve kuruluş toprak erozyonu başta olmak üzere, çevre kirliliği, su problemi, hava kirliliği, trafik, çarpık yapılaşma, sel, deprem, işsizlik, göç, vs. gibi meselelere çözüm aramakta; tarımsal, endüstriyel kalkınma planları ve formülleri üzerinde durmaktadır. Fakat bunların çoğu, tabana veya geniş kitlelere ulaşmadan problemi çözmeye çalıştıklarından başarılı olamamaktadır. Geniş kitlelere ulaşmanın yolu ise ilköğretimden başlayarak konuyu işlemek bunu coğrafya dersi aracılığı ile bütün eğitim ve öğretim süresince gündemde tutmak ve toplumu bu yolla bilinçlendirmektir. Günümüzde çok büyük önem taşıyan bu meselelerin

çözümünde; A.B.D, İngiltere, Almanya ve Japonya ile dünyanın belli başlı ülkelerinde olduğu gibi modern metot ve teknikler kullanılarak yapılan bir coğrafya eğitimin ve bilgisinin katkısı göz ardı edilmemelidir.

İnsanoğlunun yeryüzünde yaşamaya başladığından bu insanın çevre ile ciddi boyuttaki ilk ilişkisi tarımla olmuştur. Yirminci yüzyılda ise insan yeryüzündeki karaların hemen hemen tamamını kullanmaya başlamıştır. Soğuk kutup bölgeleri, çöller, sarp dağlık alanlar ve tropikal orman sahalarının dışındaki yerler bugün insanlar tarafından tamamen kullanılmaktadır.

IV- SONUÇ

Coğrafya insan ve onun yaşadığı yeryüzünü inceler. Yeryüzünü oluşturan birimlerin (hava, su, toprak, taş, bitki, hayvan) dikey ve yatay dağılımlarını ve bunun nedenlerini ortaya koyar. Bu öğeleri tek tek ele almakla kalmaz bunlar arasındaki ilişkileri, ve bunun sonucunda ortaya çıkan yeni durumları da izah

eder. Yeryüzü bütün bu doğal ve beşeri özellikleriyle bir çevredir. Doğal varlık ve olaylarla insan arasındaki ilişkiler çevre sorununun temelini oluşturur. İlişkilerin bozulmasıyla çevre sorunları ortaya çıkar. Coğrafya doğal ortam öğeleri arasındaki ilişkilerin ve doğal ortam ile insan arasındaki etkileşimin nasıl olduğunu ortaya koyarken yanlışları da ortaya çıkarır. İnsanın yaşadığı çevrenin kullanım şeklini açıklar. Bu nedenle çevre sorunlarının çözümü çevrenin iyi tanınmasıyla olur. Çevrenin tanınması ise iyi bir coğrafya bilgisi ile olur.

KAYNAKÇA

- [1] EFE, Recep (1997) Coğrafyada Yeni yaklaşımlar. Coğrafya Eğitiminde Çağdaş Metot ve Teknikler. Marmara Coğrafya Dergisi. Sayı 1. s. 135-149. İstanbul.
- [2] Mc KNIGHT, T.L. (1993) Physical Geography. University of California. Prentice Hall Publ. U.S.A.
- [3] MARSH, W.M., GROSSA, J. (1996) Environmental Geography. Science. Land use. and earth systems. John Wiley & Sons, Inc.

YAPI İŞLETMELERİNDE 'PROJE YÖNETİMİ' SEVİYESİNDE TAKIM ÇALIŞMASI

Dr. Bayla ALTUĞ

Beykent Üniversitesi, İ.İ.B.F., Doçent

ÖZET: *Bu çalışmada inşaat yüklenici firmalarının üstlendiği bir yatırım projesi yönetiminde takım çalışması uygulamasının yararları ve takımların kuruluş ve işleyişinde gözönüne alınması gerekli özellikler açıklanmaktadır.*

Yüklenici firmalar, kontrat öncesi ve teklif aşamasında yatırım projesi ile ilgili stratejik ve fonksiyonel kararları almak durumundadır.

Teklif kontrata dönüştükten sonra bu plan ve kararlar doğrultusunda projenin yönetilmesi, yatırımın programlanması, kararların uygulanması ve kontrolü gerekir.

Proje yönetiminde takım çalışması uygulaması ile etkin bir yönetim sağlanabilmektedir. Ancak takımın kuruluş ve işleyişinde yapı yönetimi özelliklerinin gözönüne alınması gerekmektedir.

Çalışmamızda bir yatırım projesinde takım çalışması uygulamasında elde edilen sonuçlar açıklanmakta ve ortaya konulan bu hipotez doğrulanmaktadır.

I- GİRİŞ

Yapı yönetimi gittikçe artan bir öneme sahip olmaktadır. Endüstri işletme yönetimindeki süratli gelişme bir faz farkı ile de olsa yapı işletmesi yönetim alanında da yaşanmaktadır. Yapı sektöründe çok uluslu yüklenici firmaların artması ve globalleşme bu alandaki yönetsel gelişmeleri kaçınılmaz kılmaktadır.

Endüstri işletme yönetiminde takım çalışmalarının önemi ve ağırlığı arttığı gibi, aynı paralelde yapı yönetiminde takım çalışması gittikçe artan bir etkinliğe erişmektedir.

Bu çalışmada amacımız yapı işletmesinde proje yönetimi seviyesinde takım çalışmasının önemini vurgulamak ve bu takımların kuruluş ve işleyişi ile ilgili bazı öneriler geliştirmektir. Bunu yaparken hem yapı yönetiminde takım çalışması anlayışına katkıda bulunulması, hem de yapı yönetimindeki özelliklerin proje seviyesinde takım çalışmasına etkilerinin araştırılması hedef alınmıştır.

Çalışmamızın kapsamı, proje seviyesinde takım çalışması ile sınırlı tutulmuş ve kuruluş ve işletme düzeyinde takım çalışması araştırmamız kapsamına alınmamıştır.

Çalışmamız, yapı işletmesinde proje yönetiminde:

- Nasıl bir takım oluşturulabilir
- Takım üyelerinin seçiminde ne gibi özellikler aranır
- Takım lideri seçiminde ne gibi özellikler aranır
- Takımın etkin ve verimli çalışmasının koşulları nelerdir

olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır

Uygulanan metodolojide, öncelikle işletme yönetiminde takım çalışması incelenerek teorik bazı bilgilere yer verilmiş, yapı yönetiminde takım çalışması pratik bir örnekle açıklanmış ve sonuç bölümünde yapı yönetiminde proje seviyesi takım çalışması ile ilgili somut öneriler geliştirilmiştir.

II- BAZI KAVRAMLAR İLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR.

'Yapı yönetimi' (Construction Management) kavramını açıklamak için, ana yönetim fonksiyonlarını ve organizasyon yapısını özetlemek yeterli olacaktır. Yapı yönetiminde, diğer işletmelerden farklı olarak satış, kontrat müzakereleri, teklif uygulamaları, teknik planlama uygulama ve kontrol gibi temel fonksiyonlardan bahsedilebilir.

Organizasyon şekli olarak ise, mal sahibi, yüklenici kuruluşlar, ortaklıklar, bölgesel veya uluslararası organizasyonlar geçerlidir.

Kuruluşun kapasitesine ve yapısına uygun olarak fonksiyonların ve yapısal özelliklerin şekillenmesi doğaldır.

'Proje yönetimi' ile bir yüklenici kuruluş tarafından üstlenilen yatırım faaliyetinin yönetimi tanımlanmak istenmiştir. İşletmelerdeki program yönetimi karşılığı olarak bu tanım kullanılmıştır

Bilindiği gibi işletmelerde, stratejik yönetim, fonksiyonel yönetim ve program yönetimi olmak üzere üç yönetim seviyesi öngörülmektedir ve program seviyesi yönetiminde stratejik ve fonksiyonel yönetim de alınan kararların uygulaması hedef alınmaktadır. (1)

'Proje Yönetimi' ile program yönetiminde olduğu gibi stratejik ve fonksiyonel yönetimin sonuçlandırılması ve uygulanması amaçlanmaktadır..

Bu çalışmada Yapı yönetiminde proje seviyesinde takım çalışmasına örnek olarak 'İstanbul Yeşilköy Terminal Binası 1 Kısım İnşaatı' Planlama, Uygulama ve Kontrolü'nda kullanılan takım çalışması uygulaması alınmıştır ve kısaca 'Yeşilköy Projesi' olarak tanımlanmıştır.

III- PROJE SEVİYESİNDE TAKIM ÇALIŞMASI.

Yapı işletmesinde bir yatırım projesi ile ilgili stratejik ve fonksiyonel seviyede yönetim ihale üstlenilmeden ve genelde teklif aşamasında gerçekleştirilir. Teklif kontrata dönüştükten sonra ise nihai stratejik ve fonksiyonel kararlar üst yönetim tarafından alınır. Çalışmamız bu aşamalardan sonra gerçekleştirilen ve projenin planlama, uygulama ve kontrolüne yönelik faaliyetleri kapsamaktadır.

Endüstri işletme yönetiminde, yöneticilerin yetkileri bakımından 'kurmay proje örgütü' ve ve örgüt departmanları ile yan ilişkilere yer verme açısından ise 'matriks proje örgütü' türleri geçerli olmaktadır (2). Bizim konumuzda yani yapı yönetiminde proje yönetimi için kurmay yetkileri ve örgüt yapısı içinde yan ilişkileri ile yine bir 'Kurmay Proje Örgütü' kurulmaktadır

Özellikle departmanlar arasında koordinasyonda etkinlik sağlanması amacı ile yapı yönetiminde takım çalışmasının büyük yararları olmaktadır. Bu çalışmamızda yapı üretiminde proje yönetiminde takım çalışması uygulaması giriş bölümünde açıklanan dört başlık altında incelenmiştir.

1- Endüstri İşletmelerinde Proje Yönetimi Seviyesinde:

1-1 Nasıl bir takım oluşturulabilir. ?

Endüstri işletme yönetiminde temelde problem çözümü (Problem-solving), fonksiyonlar arası (Cross-Functional) ve kendini yöneten (Self-Managed) olmak üzere üç tip takım oluşturulabilir(3).

Program yönetimi seviyesinde ise sınırlı ve fonksiyonlar arası bir takım kurulur

1-2 Takım üyeleri seçiminde ne gibi özellikler aranır ?

Takım üyeleri grup çalışmasına katkıları ile değerlendirilir. Seçimde, üyelerin sadece teknik, idari bilgi ve tecrübeleri ile değerlendirilmeleri yeterli değildir. Ayrıca dört temel özelliğin göz önüne alınması gerekir. Bunlar teşvik edicilik, yaratıcılık, güvenilirlik ve esnekliktir (4). Üyelerin birbirlerini sevmeleri, birbirlerine güvenmeleri, takım çalışmasına uyum sağlamada en önemli faktörlerdir.

1-3 Takım lideri niteliği ve temel fonksiyonları nelerdir.

Takım içinde hem üyeler arası ilişkilere hemde görevlere yönelik hedefler vardır' Bu iki çeşit hedef, farklı insan karakteri gerektirir.(5) Takım lideri üyelerin davranışlarına etki eder ve ayrıca takım üyeleri ile, hem dış çevre hemde üst yönetim arası ilişkilerde anahtar rol oynar. Takım lideri için gerekli temel kurallar ve fonksiyonlar:

- Misyon ve vizyona bağlılık

- Üyelerin moral ve performansını olumsuz etkileyebilecek davranışları önlemek

- Ortak amaçları bireysel amaçların üzerinde tutmak

- Takım dinamiğini etkileyen çatışmalarla mücadele etmek

- Risk almayı Teşvik etmek

- Bilgilerin paylaşılmasına özen göstermek

olarak özetlenebilir.

Stratejilerin ve planların kullanımını sağlaması ve üyeler arası ilişkileri yönlendirerek takımın performansını artırması takım liderinin ana fonksiyonlarıdır

1-4 Takımın etkin ve verimli çalışmasının koşulları nelerdir?

Takım çalışmasında:

- Açık ve doğru haberleşme
- Üyeler arası uyum, güven
- Üyelerin birbirini tanıması, sevmesi

en önemli koşullardır (6)

Ayrıca örgütün takım çalışmasını desteklemesi ve bilgi akışının düzenli olması, takım çalışmasının etkinliğini artıran önemli iki unsurdur. (7)

2 - Yapı Üretimi İşletmesinde Bir Takım Çalışması Uygulaması

Yeşilköy Projesindeki Uygulama çalışması yukarıda açıklanan dört ana bölüm altında özetlenmiştir.

2-1 Nasıl bir takım kurulmuştur?

Yeşilköy Projesinde, proje süresi ile sınırlı olarak ve fonksiyonlar arası bir takım oluşturulmuştur.

Bu takım, kurmay yetkileri ve örgüt departmanları ile yan ilişkileri nedeni ile hem kurmay ve hem de matris bir örgüt niteliği taşımaktadır.

Takımın ana fonksiyonu, üst kademe yönetimi tarafından belirlenerek kendisine aktarılan stratejik planlar doğrultusunda, fonksiyonel seviyede alınan kararların uygulanması ve kontrolüdür.

Bu takım gerek departmanlar arası koordinasyonun sağlanmasında çok yararlı olmuş, gerekse stratejik planların geliştirilmesinde büyük katkı sağlamıştır.

2-2 Takım Üyeleri Nasıl seçilmiştir.

Yeşilköy projesi yönetimi için kurulan takım görevini iki aşamada gerçekleştirmiştir. İlk aşamada inşaat faaliyetinin planlanması ve ikinci aşamada ise uygulama ve kontrolü yapılmıştır. Bu nedenle takım üyeleri seçimi de kademeli olarak yapılmıştır. Birinci etab için örgüt içinden ve yeterli teknik ve idari bilgiye sahip orta kademede departman yöneticileri arasından seçim

yapılmıştır. İkinci etab için ise üst kademe departman yöneticileri arasından ve stratejik kararların uygulamasına destek olabilecek düzeyde tecrübe ve bilgi birikimi olanlar seçilmişlerdir.

Takım üyeleri:

- Tatbikat planları hazırlama
- İşgücü, malzeme, makina kaynakları temini,
- İnşaat, tesisat üretimi
- Finans, bütçe hazırlama
- Maliyet kontrolü

departmanlarından seçilmiştir.

Yapı yönetiminin özelliğinden kaynaklanan bu uygulamada ilk etapta sadece teknik ve idari bilgi ve tecrübe, üyelerin seçiminde yeterli bir kriter olarak alınmış ve fakat ikinci etapta özellikle mal sahibi kuruluş ile ilişkiler, satınalma ve finans temel fonksiyonlarında bilgi ve tecrübe aranan temel özellikler olmuştur.

2-3 Takım lideri niteliği ve temel fonksiyonu nasıl belirlenmiştir?

Yeşilköy projesinde temel kuruluş ve işletme stratejileri projenin üstlenilmesi öncesinde hazırlanmıştır. Proje yönetiminde takım liderinin fonksiyonu, belirlenen misyona sahip çıkması ve özetle istenilen maliyet, zaman ve kalitede projenin tamamlanması olarak tarif edilmiştir. Bu özellik takım lideri olarak, bir üst kademe yöneticisinin seçimini gündeme getirmiştir. Ancak üyeler arası ilişkiler ve davranışlara yönelik olarak bir dış uzmanın birikimlerinden yararlanılması da gerekli olmuştur. Yapı yönetiminin özelliği, yöneticilerin teknik bilgi ve tecrübesinin ağırlıklı olmasıdır ve liderde aranan ikinci temel nitelik olan, üyeler arası ilişkilerde ise yeterli düzeyde tecrübeye sahip olmamalarıdır.

Sonuçta üyeler arası ilişkilere yönelik olarak bir dış uzmanın, görevlere yönelik konularda ise örgüt içinden bir üst kademe yöneticisinin görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Liderlik fonksiyonunun bu şekilde paylaşılması olumlu sonuç vermiş ve başarılı bir yönetim gerçekleştirilebilmiştir.

2-4 Takımın etkin ve verimliliği nasıl sağlanmıştır.?

Sağlanan etkin haberleşme, diğer departman yöneticileri ile etkin koordinasyon ve en önemlisi takım

üyelerinin birbirini sevmeleri, karşılıklı güven, takım çalışmasını etkin ve verimli kılan başlıca faktörler olmuştur.

Ancak yapı yönetiminde takım çalışmasını olumsuz etkileyen ve endüstri işletmelerden farklı bir özellik vardır. Yapı yönetimindeki gelişmenin yeterli olmamasından kaynaklanan bu özellik, örgütün takım çalışmasına yeterli desteği sağlamamasıdır.

Yeşilköy projesinde uygulamada sağlanan başarı zaman içinde örgütün desteğinin artmasına ve etkin ve verimli çalışma yapılmasına olanak sağlamıştır

IV- SONUÇ

1- Yeşilköy Projesinde Takım çalışması yararları:

Yeşilköy Projesinde Planlama etabında, üyeler arası bilgi akışında sağlanan etkinlikle gerçekçi ve uygulanabilir bir plan yapılması ve teknik ve mali konularda fonksiyonel kararlara ışık tutacak öneriler geliştirilmesi mümkün olmuştur.

Uygulama etabında ise:

- İşgücü, makina, malzeme kaynaklarının temini ve kullanılması
- Maliyet ve bütçe kontrollerinin yapılması
- Mal sahibi ile ilişkilerin etkinleştirilmesi

başta olmak üzere ana fonksiyonlarda etkinlik artırılmış ve projenin planlanan zaman ve maliyetle gerçekleştirilmesine büyük katkı sağlanmıştır.

2- Yapı Yönetiminde Proje Seviyesinde Takım Çalışması için Öneriler:

Bu çalışma ile teorik bilgiler ve uygulama sonuçları birlikte değerlendirilerek, proje seviyesinde takım çalışmasına yönelik aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir. Tabii bu önerilerde yapı yönetiminin özellikleri göz önüne alınmıştır.

2-1 Endüstri işletmelerinde fonksiyonlar arası (cross-functional) ve program seviyesinde oluşturulan takım örneği baz alınarak, yapı yönetiminde planlama, uygulama ve kontrol fonksiyonlarında kurmay yetkiler sahip,örgüt departmanları ile yatay ilişkileri tarif edilmiş, fonksiyonlar arası bir takım oluşturulması.

2-2 Takım üyelerinin seçiminde endüstri işletmelerinde aranan özelliklerin korunması, ancak

üyelerin planlama aşamasında orta kademe departman yöneticilerinden, uygulama ve kontrol aşamasında ise üst kademe departman yöneticilerinden seçilmesi , diğer bir deyişle ikinci aşamada takımın yeni üyeler ilave edilerek geliştirilmesi.

2-3 Yapı işletmesinde görevlere ve üyeler arası ilişkilere yönelik farklı insan karakterini birlikte taşıyan yöneticilerin bulunması zorluğuna karşın, görevlerin yapılmasına yönelik kararların alınmasında örgüt içinden bir üst yöneticinin, üyeler arası ilişkilerin geliştirilmesinde ise bir dış uzman danışmanın liderlik görevini paylaşmaları

2-4 Yapı işletmesinde takım çalışması tecrübe ve alışkanlığının yeterli düzeyde olmaması gerçeği göz önüne alınarak, verimli ve etkin çalışma yapılabilmesi için, örgüt desteğinin sağlanması amacı ile üst kademe yöneticilerinin önceden eğitilmesi

Yapı yönetiminde takım çalışması kültürünün gelişmesi paralelinde takım çalışmasının yaygınlaşması ve etkinliğinin artması kaçınılmaz olacaktır.

KAYNAKÇA

- [1]-DİNÇER Ömer -Yahya Fidan, İşletme Yönetimi, 1.Baskı İstanbul, 1996
- [2]-EREN Erol Yönetim ve Organizasyon, , 1996, Beta Dağıtım A.Ş.
- [3]-HELLRİEGEL Slocum Woodman, Organizational Behavior Seventh Edition, West Publishing Company
- [4]-MARGARET Williams, What do you want from you people, CMA-the management Accounting Magasine, Dec.1977 v71 n10
- [5]-KENTTH E. Hultman The 10 commantments of team leadeshiph, Traning and Development Feb 1998 v52 n2
- [6]-ELİSA Mandzela, Effective Teams, the CPA Journal Sep.1997, v67 n9
- [7]-BEVERLY Vazques, How to build a better team, Denver Business Journal, June 13, 1997

L'EVOLUTION HISTORIQUE ET L'IMPORTANCE DE L'ECRITURE DANS UNE LANGUE DE CULTURE

Dr. Şahali AYDOĞDU

M.Ü. A.E.F. Fransızca Bölümü, Yardımcı Doçent

ÖZET: Burada yazar bize, insanlık tarihinde doğal ve geleneksel bir iletişim aracı olan sözlü dil kültüründen yazılı dil kültürüne geçişin neden pek kolay olmadığını göstermeye; günümüzde bile, pek az dilin yazılı şekli olduğu gerçeğinden hareketle, yazı, yazı dili, ve yazılı kültür dilinin, bir toplumun uygarlık düzeyinin göstergesi olduğunu belirterek, yazının önemi ve tarihsel gelişimi ile çeşitli yazı tiplerini, Yazı-dil-Kültür ilişkileri çerçevesinde sunmaya çalışıyor.

Comme l'indique notre titre, cette étude comporte deux parties essentielles. En premier lieu, nous allons parler d'abord de l'importance de l'écriture dans une langue de culture; puis, nous essaierons de présenter à grands traits les différentes étapes de l'évolution historique de la graphie. Dans la deuxième partie de notre travail, nous voudrions traiter d'une manière générale les rapports existants entre langue-écriture et culture.

Ainsi, nous ferons ensemble un petit voyage, voire un tour d'horizon intellectuel à travers le monde des langues et des écritures. Et en vue d'être bref et concis, nous aurons un style didactique plutôt que poétique.

Le nombre des langues mondiales et la priorité de la langue parlée.

Lorsque nous jetons un rapide coup d'œil sur le paysage linguistique de notre monde au seuil du XXIe siècle, ce qui attire premièrement notre attention, c'est la richesse linguistique de notre planète.

En effet, on parle de nos jours plus de 3000 langues distinctes dans le monde entier, sans compter les variétés dialectales[1]. Selon les données linguistiques de L'UNESCO - qui est l'un des organismes internationaux - ce chiffre atteint 6000 avec les dialectes. Mais nous, nous ne considérons pas les dialectes comme une langue distincte, c'est qu'ils sont les formes locales ou régionales d'une langue et qu'ils n'empêchent pas totalement de comprendre un autre dialecte de la même langue. D'ailleurs, comme la majorité des langues n'ont pas de formes graphiques, il n'est pas toujours facile de préciser le nombre des langues que l'on parle dans le monde entier. Suivant les études linguistiques récentes,

environ 120 langues sont passées à la forme écrite, et chacune de ces langues est parlée au moins par plus d'un million de personnes.

Ici, on peut se demander pourquoi très peu de langues ont des formes écrites.

Si seulement plus d'une centaine de langues sont passées à la forme écrite dans le monde entier, c'est qu'à l'origine de toute langue, c'est la parole qui a la priorité... En fait, Une langue est d'abord parlée; elle s'écrit après. Nous aussi, nous avons appris notre langue maternelle sous sa forme orale avant d'aller à l'école.

Par ailleurs, comme le note Saussure, cela nous montre que l'oral, qui est la forme naturelle de toute langue, précède toujours et partout la langue écrite[2].

Le passage de la langue orale à la langue écrite.

Avec le temps, comme le code oral ne suffit pas à répondre à tous les besoins en tant qu'instrument de communication; pour conserver une information et pour transmettre un message à longue distance, l'Homme invente l'écriture, une autre forme de la communication. Ainsi avec la découverte de l'écriture, les signes phoniques ont été remplacés par les signes graphiques. En d'autres termes, comme l'indique Thimonnier avec Martinet, " la forme écrite de la langue apparaît comme un simple décalque de la parole" [3].

Ici, ce que nous remarquons et ce qui est notable, c'est que le passage à l'écrit se réalise lentement tant sur le plan individuel et social qu'à l'échelle mondiale. Pourquoi? Parce que l'apprentissage du code écrit demande un effort intellectuel. Ecrire est quelque chose de plus difficile; c'est de produire quelque chose de nouveau, c'est de créer quelque chose d'artificiel. Un texte écrit est le résultat d'un long travail, un livre écrit est le fruit d'un long effort intellectuel et fatigant.

En effet, comme le souligne Sartre, "la forme orale d'une langue est la langue maternelle, la forme écrite est

une seconde langue étrangère que l'on apprend" [4]. Par ailleurs tout le monde connaît un peu par expérience la difficulté de l'apprentissage d'une langue étrangère et par là, la difficulté des travaux écrits.... Notre but n'est pas de parler ici de la multiplicité des problèmes en ce qui concerne l'enseignement de la langue écrite, mais tout au contraire c'est de souligner la nécessité et l'importance de l'écriture dans une langue de culture et de civilisation.

LE RÔLE DE L'ÉCRITURE

Nous savons qu'on insiste beaucoup sur la tradition orale des langues depuis les enseignements de Saussure. Mais une langue ne se parle pas seulement, elle s'écrit aussi. Or, On ne peut pas nier la place prépondérante de l'écriture dans une langue de culture écrite.

L'expression latine "verba volant, scripta manent" - qui signifie la parole vole, l'écriture reste-, souligne combien la graphie est importante pour une société cultivée. ...

Nous voyons que "le caractère définitif de la chose écrite donne à la langue un prestige considérable"[5]. Même de nos jours, malgré les progrès technologiques des appareils électroniques très sophistiqués qui sont au service de la presse orale, il est impossible de penser à un monde sans écriture. Il est impensable de conserver un savoir sans voir recours à la graphie de même qu'il est impossible de communiquer à d'autres générations les expériences acquises de l'humanité entière .

De ce point de vue, l'utilisation de la langue écrite ne représente pas seulement le niveau de culture et de civilisation d'une communauté linguistique, mais elle constitue aussi une sorte de chaîne communicative entre les générations et les couches sociales. Cette chaîne de communication écrite rattache non seulement les générations d'aujourd'hui aux générations passées, mais aussi aux générations à venir [6].

À cet égard, nous pouvons dire que la notation de la pensée par l'écriture ne désigne pas seulement l'évolution du langage humain, mais également le progrès de l'Humanité.

Nous constatons que l'importance d'une langue est liée aussi dans une certaine mesure à l'utilisation de l'écriture, d'où l'étude de l'évolution historique de l'écriture sera désormais, pour nous, l'objet d'une étude particulière.

Maintenant , parlons brièvement et sans entrer dans le détail, de cette évolution historique de l'écriture ainsi que de ses diverses formes.

EVOLUTION HISTORIQUE DE L'ÉCRITURE

D'abord, l'écriture, c'est quoi? Qu'est-ce qu'elle signifie au sens restreint et au sens large du mot?

Selon Oswalt Ducrot et Tzvetant Todorov, "l'écriture, prise au sens étroit du terme, est la transcription de la pensée" [7] . Elle est la représentation de la parole par des signes graphiques. De même, selon Saussure, le mot écrit est considéré comme "l'image" du mot parlé [2].

Au sens large du mot, l'écriture désigne "tout système sémiotique visuel et spatial" [2]. En ce sens, comme le considère Umberto Eco, linguiste italien, "les formes architecturales deviennent un système de formes qui correspondent aux fonctions de l'architecture". A notre sens, la communication architecturale dont nous parle ce linguiste contemporaine constitue une sorte de code écrit en tant que signifiant des signifiés [8]

Historiquement, nous voyons la première forme du message écrit remonter " jusqu'à l'âge de Pierre taillée, vers le IV e millénaire avant notre ère" [1]

Elle apparaît sous deux formes qui coexistent aujourd'hui: la *mythographie* et la *logographie*. La mythographie constitue ,au dire de Todorov, un système sémiotique autonome. Dans ce système, la notation graphique ne se réfère pas au langage verbal, mais forme une relation symbolique indépendante [7]

Dans ces systèmes de signes qui s'adressent à la vision ou au toucher, le message est transmis d'une manière concrète.

Par exemple, la première forme de la mythographie consiste à employer un certain nombre d'objets pour la transmission du message. Ce type de communication semble très répandu autrefois.. S'il faut concrétiser notre explication, nous pouvons citer l'exemple du Haut-Nil. Nous apprenons par les études linguistiques que, dans la région du Haut-Nil, par exemple, les Niams-Niams mettent sur la route, lorsqu'un ennemi entre dans leur territoire, un épis de maïs, une plume de poule, et sur le mât d'une maison, une flèche; ce qui signifie, si vous touchez à notre maïs et à nos volailles, vous serez tués.... [7]

Le système mythographique semble se réaliser aussi sous d'autres formes selon les types de communication qu'ils instaurent. Une autre forme de mythographie est par exemple "*la notation par noeuds sur une ficelle ou un ruban*", utilisée dans les comptes.

Une autre forme mythographique encore concerne l'utilisation de toutes les entailles et les coches en vue de

marquer l'appartenance (comme par exemple, les marques sur le bétail).

Mais la forme la plus importante de la mythographie est formée par la **pictographie**, c'est-à-dire par des dessins figuratifs, utilisés avec une fonction communicative.

Nous trouvons la forme la plus élaborée de la pictographie chez les Eskimaux d'Alaska: Par exemple, lorsqu'ils quittent leur maisons, ils laissent, sur la porte, un message dessiné, indiquant la direction qu'ils ont prise et le genre d'activité auquel ils se livrent. Sans doute, ces dessins figuratifs et ces objets représentatifs du système mythographique ne correspondent-ils pas à des phrases ou à des mots précis et uniques[7].

Aujourd'hui, malgré son extension universelle, il paraît que les systèmes mythographiques ne couvrent qu'une partie de l'expérience humaine (Ibid.), comme par ex.. donner un cadeau précieux, ou un bouquet de fleurs de telle ou telle couleur à quelqu'un pour qui on a de la sympathie; envoyer une balle à quelqu'un pour le menacer; ou encore exposer une voiture écrasée, endommagée à la suite d'un accident effroyable, en vue de montrer les dangers qui attendent les conducteurs inattentifs etc..

Quant à la logographie, la seconde forme importante de la notation du langage humain, on peut dire qu'elle s'est développée à partir de la mythographie. En fait, il existe plusieurs "principes logographiques qui régissent de manière complémentaire, les différentes écritures", comme la **morphémographie** et la **phonographie**. D'après Van Ginneken, la source de la logographie serait le langage gestuel" [7], comme p.ex. l'image d'un doigt mis sur la bouche pour dire 'silence'; un panneau indiquant le passage interdit pour un piéton etc..

Dans le système morphémographique, le signe graphique dénote une unité linguistique signifiante. Notons à ce propos que l'on emploie souvent le terme "morphémographique" au lieu des termes "idéographie" et "idéogramme" chez certains linguistes. Et on donne toujours, comme exemple classique pour le système idéographique, l'écriture chinoise.

Dans le système idéographique, un mot est représenté par "un signe unique qui se rapporte à l'ensemble du mot, et par là, à l'idée qu'il exprime"[2]

Pour ne donner qu'une idée sur la signification des caractères chinois et pour nous amuser un peu avec ces caractères, considérons les exemples ci-dessous que nous avons empruntés à Michel Malherbe[1]:

Par exemple, le caractère † signifie "l'arbre"; à partir de ce caractère-clée, on forme des caractères comme: † † (deux arbres, l'un à côté de l'autre) cela signifie "la forêt"; si la base de l'arbre est marquée par un trait, ‡ cela signifie 'la racine, par extension ' le début', 'l'origine'.

En ajoutant le caractère 'champs', # évocateur de récolte, en haut de l'arbre, on obtient le caractère †#, ce qui signifie "le fruit"; Le soleil ☐ qui apparaît derrière l'arbre, l'ensemble . désigne le lieu où le soleil se lève, c'est l'Est... Par exemple encore, le caractère p . q. désigne une porte à deux battants; si le caractère bouche . apparaît entre les battants de la porte .p. .q. cela veut dire "poser une question". De même le caractère "femme" sous un toit représente la paix; la femme avec un enfant veut dire "bon" et ainsi de suite...

Mais notons à ce propos que l'écriture chinoise n'est pas exclusivement morphémographique; une partie importante des signes graphiques a une valeur phonétique aussi [7]

LE PHONOGRAPHISME OU ÉCRITURE PHONÉTIQUE

À côté du système idéographique, il y a un autre système d'écriture: c'est la **phonographie**. Dans le **phonographisme**, un signe graphique dénote une unité linguistique non signifiante; c'est-à-dire chaque lettre orthographique représente toujours le même son, la même unité phonique, mais ce phonème n'a pas de valeur sémantique tout seul. Par exemple, les phonèmes initiaux des mots "sûr", "mûre", "cure", représentant les sons /s/, /m/, /k/, n'ont pas de sens; en tant que phonèmes uniques, ils sont des unités linguistiques non signifiantes, non analysables..

Lorsqu'une seule unité de son est représentée par un seul signe graphique, ou inversement, lorsqu'une seule graphie sert à noter un seul phonème, on parle alors d'**alphabets phonétiques**.

À cet égard, l'**alphabet turc** peut être considéré comme un bon exemple pour l'écriture phonétique. Parce qu'en turc, chaque signe graphique correspond toujours à un seul et à un même son.

Quant à l'alphabet du français écrit, "rien de tel" dans le système d'écriture du français[3]. Dans le français écrit, la même lettre orthographique ne représente pas toujours la même unité de son. Nous pouvons citer, comme exemple le plus significatif, le cas de X: ce graphème peut servir à noter plusieurs phonèmes différents. Il correspond par exemple à /s/ dans "dix", à

/z/ dans "deuxième", à /k/ dans excellent, au groupe de son /gz/ dans "examen", au groupe de son /ks/ dans "taxi", à la consonne double /ss/ comme dans Bruxelles, ou bien, cette graphie ne représente aucun phonème comme dans les mots "doux", "deux" etc..Même les seuls exemples donnés ici nous montrent que l'alphabet du français écrit n'est pas tout à fait phonétique[6].

Historiquement, nous voyons que l'évolution de l'écriture est envisagée comme "un mouvement, du concret vers l'abstrait"; c'est-à-dire, de la mythographie vers la logographie; de la morphémographie vers la phonographie; en d'autres termes, des objets représentatifs vers des dessins figuratifs; de la notation d'un mot ou d'une idée vers la notation d'un seul son, voire d'une seule unité phonique.

D'autre part, historiquement encore, on rencontre "d'abord les syllabaires sémitiques", ensuite une forme intermédiaire, les alphabets consonantiques dont le phénicien est le plus important [7]

Même de nos jours, dans certaines langues sémito-chamitiques auxquelles se rattachent l'arabe, l'hébreu, le maltais etc., les lettres-voyelles ne s'emploient pas toujours. En hébreu, de même qu'en arabe, les phonèmes vocaliques ne sont pas, par exemple, habituellement écrits. Cependant, dans les livres scolaires, on les marque par des signes placés *sous ou sur* les consonnes. L'arabe, comme l'hébreu, s'écrit de haut en bas, et de droite à gauche.

Pour concrétiser notre explication en ce qui concerne la non notation des voyelles dans le système écrit, donnons comme exemple l'orthographe du verbe "kétébé" qui signifie "écrire" en arabe et qui s'orthographie avec trois consonnes, sans voyelle /BTK/[6]

Pour l'alphabet syllabaire, nous pouvons citer encore, comme exemple, l'écriture japonaise, qui est au fond un système d'écriture mixte. En effet, le japonais a un système d'écriture compliqué. On utilise par exemple tantôt un idéogramme chinois dit "kanji" pour ce qui correspond à une idée; tantôt, au lieu des idéogrammes compliqués, tombés en désuétude, on emploie un autre système d'écriture dit "Hiragana" qui est une écriture syllabique. L'hiragana est un syllabaire composé de 51 signes. Par contre, pour la notation des mots d'origine étrangère et pour les noms de lieu, on se sert encore d'un autre système d'écriture dit "romanji". Celui-ci consiste à employer l'alphabet latin dans certains cas compliqués[1]

Plus tard, après les alphabets consonantiques et les syllabaires, les grecs, en se servant de lettres phéniciennes à valeur de consonne, commencent à noter systématiquement tous les sons, y compris les voyelles. Ils forment ainsi l'alphabet au sens étroit du mot.

De nos jours, les alphabets les plus répandus dans le monde, en particulier les alphabets latin et cyrillique sont les dérivés des alphabets phénicien et grec [7]

Nous voyons que dans le temps et dans l'espace, les systèmes d'écriture varient d'un peuple à l'autre suivant les langues et les cultures des communautés linguistiques. Comme le dit Umberto Eco, nous ne pouvons pas "ignorer le caractère évolutif des phénomènes de la communication"[8].

Pour terminer enfin, s'il faut parler brièvement du système d'écriture de la langue turque, on peut dire qu'avec l'adoption de l'alphabet latin en Turquie en 1928, l'écriture de la langue se facilite fort bien et comme le remarquent Jean Deny et L.Bazin, la langue écrite devient en quelque sorte "le reflet fidèle ...de la langue orale" [9] Aujourd'hui, l'écriture turque est tout à fait phonétique en Turquie. Autrefois, lorsqu'on utilisait l'alphabet arabe avant l'acceptation de l'alphabet latin, on avait des problèmes d'orthographe. Car, l'inventaire du système vocalique des deux langues était différent par plusieurs points de vue. D'abord l'arabe classique est une langue à trois voyelles, alors que le turc est une langue à huit voyelles. En plus, certains phonèmes vocaliques comme le u noté phonétiquement /y/, le i sans point qui se transcrit /m/ et certains phonèmes consonantiques comme /p/n/ n'existent pas dans l'inventaire du système phonétique arabe; d'autre part, chacune des lettres prend trois formes distinctes en arabe selon qu'elle est placée au début, au milieu ou à la fin.. Bref, l'alphabet arabe n'était pas tout à fait conforme au système phonétique turc[10]

Par conséquent, l'emploi des lettres arabes était en train de corrompre complètement la morphologie, pour ainsi dire les formes des mots en turc. Et par là, l'apprentissage de la langue devenait de plus en plus difficile et même impossible sans avoir recours à une transcription conforme au système phonétique de la langue turque [10]

Donc, avant l'introduction de l'alphabet latin, le turc de Turquie était profondément influencé par la langue arabe. Surtout dans des milieux cultivés, grâce à la référence du Coran, livre saint de l'Islam, l'arabe avait pris de l'importance aux dépences de la langue turque. Parce qu'on avait utilisé l'alphabet arabe au fil des siècles...

Nous voyons que, lorsqu'une langue ne dispose pas d'un système d'écriture satisfaisant et qu'elle n'est pas protégée et consolidée par ses locuteurs, elle court de grands risques de corruption et de disparition.

CONCLUSION

En conclusion, nous remarquons que, l'écriture a toujours un rôle de première importance dans la vie d'un peuple civilisé ainsi que pour la survie d'une langue cultivée. C'est pour cela qu'il paraît impossible de penser à un monde civilisé dépourvu d'écriture. En effet, comme le déclare Muharrem Ergin, homme de science turc, "*la langue écrite est la langue de culture des peuples civilisés*" [11].

En dernière analyse, -pour nous aussi-, l'écriture est un pont de communication entre les couches sociales et les générations. Elle est une sorte de canal communicatif entre les langues et les civilisations. C'est pourquoi, elle est toujours un instrument précieux pour l'expression de la pensée et de la culture. Elle est la culture elle-même. Pour cette raison, l'invention de l'écriture peut être considérée comme l'une des découvertes les plus importantes de l'Humanité. La langue fixée par une écriture deviendra toujours une langue culturellement importante. Car, une langue écrite est toujours la mémoire commune d'une communauté linguistique même de l'Humanité

Ainsi l'écriture continuerait-elle d'être l'un des principaux constituants d'une langue de culture écrite. Dans ce sens, l'aventure de l'écriture serait un peu aussi l'aventure de l'Histoire de l'Humanité.

REFERENCES BIBLIOGRAPHIQUES

- [1]-MALHERBE Michel, Les langages de l'humanité. Paris: Seghers, 1983.
- [2]-SAUSSURE Ferdinand de, Cours de Linguistique Générale. Paris: Payot, 1969.
- [3]-THIMONNIER René, Code orthographique et grammatical, Verviers/Belgique: Marabout s.a., 1974,
- [4]-BAYRAV Süheyla. Filolojinin Oluşumu, İstanbul: Publications de la Faculté des Lettres de L'Université d'İstanbul, No:2051, 1975.
- [5]-MARTINET André. Eléments de linguistiques générale. Paris: Libr. A. Colin, 1967.
- [6]-AYDOĞDU Şahali, Système phonétique et graphique du Français actuel, İstanbul: 1997, ouvrage policopié, 230 p.
- [7]-DUCROT O./TODOROV T. Dictionnaire encyclopédique des Sciences du Langage, Paris: Ed Du Seuil, 1972.
- [8]-ECO Umberto, La Structure absente, introduction a la recherche sémiotique, Paris: Mercure de France, 1988.
- [9]-VARDAR Berke, Introduction à la phonologie, İstanbul: Publication de la Faculté des Lettres de l'Université d'İstanbul.- 1975. No:1966.
- [10]-ELÖVE Ali Ulvi. Türk Dili Grameri, İstanbul: Maarif Matbaası, 1941, (Jean DENY'den çeviri).
- [11]-ERGİN Muharrem, Türk Dilbilgisi, İstanbul, 1958.

DİSKRİMİNANT ANALİZİ VE DOĞRUSAL OLASILIK MODELLERİ ARASINDAKİ BENZERLİK VE FARKLAR

Dr. Talat FİRLAR

İ.Ü., Teknik Bilimler M.Y.O, Yardımcı Doçent

ABSTRACT: *This paper discusses these methods (Discriminant analysis and Linear probability models) and compares them. I believe that the results obtained from this stage will form a basis for the following stager (thematic).*

I-DOĞRUSAL OLASILIK MODELLERİ:

Kesikli bağımlı değişkenleri ölçmek amacıyla kurulan regresyon modelleridir. Bu Modellerin diğer regresyon modellerinden en önemli farkı , bağımlı değişkenin gözlenen birimin tercihine bağlı olarak değer almasıdır. Birimlerin tercihleri ikiden fazlaysa ,o zaman çoklu olasılık modelleri söz konusu olur.

Diskriminant Analizi ise, gözlem değerlerinin iki veya daha çok gruptan hangisine ait olduğunu araştırır ve her gözlemi taşıdığı özelliklere göre sınıflandırır, ilgili gruba ayırır. Bu Çalışmada Diskriminant Analizi ve Doğrusal olasılık Modelleri arasındaki ilişkiler ele alınacak, her iki yöntemin benzerlik ve farkları ortaya konulacaktır.

Diskriminant analizi; bir gözlem değerini, daha önce bazı özelliklere göre belirlenen gruplardan biri içinde sınıflandırmaya yarayan bir istatistiki teknik olarak ifade edilmektedir. Çok değişkenli diskriminant analizi, doğrusal ve kuadratik diskriminant analizi olmak üzere iki gruba ayrılır.

Bir doğrusal diskriminant fonksiyonu aşağıdaki gibi ifade edilebilir;

$$Z=B1*X1+B2*X2+.....+Vn* Xn$$

Burada,

Z= Diskriminant değerini,

B= Diskriminant katsayılarını,

X= Bağımsız değişken olan finansal oranları göstermektedir.

Görüldüğü gibi, diskriminant değeri (Z) bağımsız değişkenlerin doğrusal bir fonksiyonudur. Dolayısıyla,

herhangi bir bağımsız değişkenin etkisini yorumlamak kolaydır.

Kuadratik diskriminant fonksiyonu ise, daha karmaşık bir fonksiyon olup, bir değişkenin etkisini diğerlerinden arındırarak yorumlamak kolay değildir. 3 değişkenli bir kuadratik diskriminant fonksiyonu aşağıdaki gibidir.

$$Zi=B1*X1+B2*X2+B3*X2+B4*X1+B5*X1*X2+B6*X1*X3+B7*X2+B8*X2*X3+B9*X3$$

Yukarıdaki fonksiyondan görüldüğü gibi, "X"deki bir birim artışın Z üzerindeki etkisini yorumlamak için sadece, "B1" katsayısına bakmak yeterli olmayacaktır. Ayrıca, B4, B5 ve B6 gibi katsayıların da değerine bakmak gerekecektir. Şüphesiz ki; bu da kuadratik diskriminant fonksiyonunu yorumlamayı güçleştirmektedir. Bu nedenden dolayı, çoğu çalışmada doğrusal diskriminant analizi tercih edilmiştir.

Örneğin Diskriminant Analizi; işletme faaliyetini açıklayacak, işletme faaliyetindeki değişiklikleri özet olarak ortaya koyabilecek bir yöntemdir. Bir başka ifadeyle; diskriminant analizi yöntemi; finansal tablolarda önemli değişiklikler olup-olmadığını ve değişikliklerin en çok nereden kaynaklandığını açıklar.

Herhangi bir araştırmada kullanılan bireyler (veya birimler), gruplara ayrılırken birtakım önbilgilere göre subjektif ölçümlerle sınıflandırılmaktadır. Halbuki, sınıflandırma diskriminant analizi ile yapıldığında bireyleri gruplara ayırma objektif kriterlere göre yapılmaktadır. Bir başka ifadeyle, subjektif kriterlere göre yapılan ayırmada, ayırma konu olan birey ya da bireylerin sadece bir ya da birkaç özelliği dikkate alınarak sınıflandırılma yapılırken, diskriminant analizinde ise sözkonusu sınıflandırma, bireyin ait olduğu grup içindeki tüm özellikleri gözönüne alınarak gerçekleştirilmektedir. Böylece, diskriminant fonksiyonu; gözlem birimlerine ait birden çok değişkeni dikkate aldığından bunların yığılma göre sınıflandırılmasında, değişkenler arasındaki ilişkileri de gözönünde bulunduran bir özelliğe sahiptir.

Gözlemleri (işletmeleri), iki veya daha çok sayıdaki yığından birine ayırdetme, bir karar sonucudur. Bu nedenle, diskiriminant analizi bir istatistiksel karar alma, diskirimininant fonksiyonu ise karar almada kullanılan bir çeşit karar fonksiyonu olmaktadır.

Diskiriminant analizinin amacı; hatalı sınıflandırmayı en aza indirgeyecek bireyleri ait olduğu gruplara ayırmaktır. Diskiriminant fonksiyonu optimizasyona dayalı bir karar fonksiyonudur. Sözkonusu optimizasyon toplam yanlış sınıflandırma olasılığının en az yapılmasıdır. Gözlem birimlerinin yığınlara ayırıldırmesinde iki çeşit hata sözkonusu olmaktadır. Şöyle ki, G1 ve G2 gibi iki yığından birine ait bir gözlem gerçekte G1 yığına ait olduğu halde karar sonucu G2 yığına dahil edilse veya gerçekten G2 yığına ait olduğu halde karar sonucu G1 yığına dahil edilse, her iki durumda da gözlem yanlış sınıflandırılmış olmaktadır[1].

İşte bu gibi durumlarda, gözlemlerin hangi yığınlara dahil edileceği diskiriminant analiz tekniği ile belirlenir.

Çeşitli nedenlerle gözlemlerin iki veya daha çok yığından hangisine ait olduğunun bilinmesine gerek duyulur. İşte, birden çok özellik açısından gözlemlerin, yığınlara ayırıldırmesi sorunu, diskiriminant analizinin konusudur.

Diskiriminant fonksiyonunun elde edilmesi için çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar; genel yaklaşım, Bayes teoremi yaklaşımı, olabilirlik oran yaklaşımı ve Fisher'in varyans analizi yaklaşımıdır. Belirli varsayımlar altında tüm yaklaşımlar aynı sonucu verir. Yaklaşımlardaki farklılık, sadece olaya bakış açısından kaynaklanmaktadır. Temelde tüm yaklaşımlar toplam yanlış sınıflandırma olasılığını en aza düşürmek, ya da doğru tahmin yüzdesini en yükseğe çıkarmaktır.

II-REGRESYON TEKNİĞİ:

Değişkenler arasındaki ilişkiyi saptama yollarından biridir[2]. Regresyon analizi ise; iki değişken arasındaki ortalama ilişkinin matematiksel fonksiyonla ifade edilmesidir[3]. Regresyon analizinin temel amacı; iki ya da daha fazla sayıdaki bağımsız değişken ile bir bağımlı değişkenin tahmin edilmesi ya da tanımlanmasıdır. Bir başka deyişle; regresyon analizi tekniği ile iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasında bir bağıntının olup-olmadığı ve bu bağıntının bir denklem (fonksiyonla) ile nasıl ifade edileceği araştırılabilir[4].

Teknik; verilerin ölçülebilir olduğu, bir bağımlı değişkenin iki veya daha çok fonksiyonun olduğu hallerde kullanılır. Tekniğin kullanılmasından amaç; bağımlı olarak kabul edilen değişkendeki değişimi (varyasyonu) bütün

bağımsız değişkenlerle olan birlikte değişime (kovaryans) dayanarak tahmin etmektir.

Çok değişkenli regresyon analizinde kullanılan fonksiyon aşağıdaki gibidir;

$$Y_i = B_0 + B_1X_1 + B_2X_2 + \dots + B_nX_n + U$$

Y_i = Regresyon derecesi,

B_0 = Regresyon denkleminin dikey eksenini kestigi nokta,

B = Regresyon katsayıları,

X_i = Bağımsız değişken,

U = Hata terimi

Katsayıların hesaplanmasında kullanılan temel yöntem 'en küçük kareler' yöntemidir.

III-LOJİSTİK REGRESYON ANALİZ TEKNİĞİ

Değişkenlerin bazılarının sürekli, bazılarının kesikli olması durumunda; diskiriminant analizine alternatif olarak lojistik regresyon önerilmektedir. Bir başka deyişle doğrusal olasılık modelinin dezavantajlarını ortadan kaldırmak için lojistik (logit) ve probit analiz tekniği kullanılmaktadır[5].

Sonuç değişkenin ikiden çok düzeyli kesikli değişken olması durumunda; bu değişkenin açıklayıcı değişkenler üzerindeki regresyon modeli, çoklu grup lojistik model adını alır.

IV-PROBİT ANALİZ TEKNİĞİ

Son zamanlarda, İşletmelerin başarısızlık tahmininde çok fazla tercih edilen modellerden biri, probit analiz tekniğidir. Bunun nedeni; çok değişkenli diskiriminant analizi ile çok değişkenli regresyon analiz tekniğine göre taşıdığı kuramsal üstünlüktür.

Zira; bir sorun olarak, doğrusal olasılık fonksiyonları olan çok değişkenli diskiriminant ve regresyon fonksiyonlarının parametreleri hesaplandıktan sonra, tahmini bağımlı değişken değerinin 0-1 aralığı dışına taşma ihtimali bulunmaktadır.

İşte; bu sorun, yani Z değerinin bağımsız değişken ya da değişkenlerin alacağı değer ne olursa olsun, 0-1 aralığında tutulabilmesi çözülür. Bu da; ancak birikimli bir olasılık fonksiyonunun kullanılmasıyla mümkündür. Probit,

birikimli olasılık fonksiyonu olduğundan, yukarıda ortaya çıkması mümkün sorunun çözümünde tercih edilir.

Bu yöntem, bir gözlem değerini daha önce bazı özelliklerine göre belirlenen gruplardan biri (başarılı ve başarısız) içinde sınıflandırmaya yarayan bir istatistik teknikidir.

Çok değişkenli diskriminant analizi, birbiriyle ilişkili, ancak farklı özellikteki sorunun çözümünde sağladığı sonuçlar açısından yararlı kabul edilmektedir. Bu sorunlar şunlardır[6];

1) Bir grup açıklayıcı değişkene (finansal oranlar gibi) bağlı olarak, iki ya da daha fazla grup (finansal açıdan başarılı ve başarısız işletme grupları gibi) arasında önemli bir farklılık olup-olmadığını belirlemek,

2) Başlangıçtaki açıklayıcı değişken sayısından daha az sayıda değişkenle gruplar arasındaki önemli farklılıkları açıklamak,

Elde edilen diskriminant fonksiyonu yardımıyla, grup üyeliği konusunda geleceğe yönelik öngörüde bulunmak.

Analize esas alınacak varsayımlar aşağıdaki gibidir;

i) Birbirinden farklı iki veya daha fazla grup söz konusu olmalıdır.

ii) Veriler yığından tesadüfi örnekleme yolu ile çekilmelidir.

iii) Bağımsız değişkenler çok boyutlu normal dağılım göstermelidir.

iv) Grupların sapma matrisleri birbirine eşittir.

Bu varsayımlardan başka, analizde zımnen kabul edilen diğer iki varsayım ise şunlardır;

v) Yığını oluşturan elamanların önsel olasılıkları bilinmektedir.

vi) Herhangi bir şirketin yanlış sınıflandırma maliyeti önceden bilinmektedir.

Bu varsayımlar, tartışmalı bir konudur. Analize ya da modele dahil edilen bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon, yığın ve örnek sorunu, yaygın olarak tartışılmaktadır.

Bu arada, verilerin (finansal oranlar gibi) normal dağılımdan sapma gösterdiği durumda, çok boyutlu

modellerden doğrusal ve kuadratik diskriminant analizi ile çok değişkenli regresyon analiz modelinin uygulamasında sorun doğabilmektedir. Özellikle, modelin tahmin gücünün düşük çıktığında bu durumun payı olduğu düşünülür, tersine modelin tahmin gücü etkilenmemişse ya da yüksekse, verilerin normal dağıldığı ya da normale yakın dağılım gösterdiği düşünülür.

Çok değişkenli diskriminant analizinin; rastgele seçilmiş örnekleri sınıflandırmak amacıyla kullanılabilmesi için ön olasılıklarının ve eğer analiz sonucu elde edilen fonksiyonun karar verme amacıyla kullanılabilmesi için de yanlış sınıflandırma maliyetinin bilinmesi gerekmektedir.

V-SONUÇ

Modellerin genel başarısını ölçen F istatistiği her iki fonksiyon için aynıdır.

Her parametreyi tek tek test eden t testi ise, Diskriminant fonksiyonunda olduğu gibi doğrusal olasılık modelinde, bağımlı değişkenin ikili yapısına rağmen, ($n_1 + n_2 - k - 1$) serbestlik derecesiyle t dağılımına uygun olarak yapılır.

Her iki fonksiyonun başlangıç noktaları ve dağılım özellikleri tamamen farklıdır. Böyle olmasına rağmen her iki fonksiyonunda sonuçları aynıdır.

Regresyon analizinde genellikle bir sıfır hipotez ve bu hipoteze karşı bir alternatif hipotez tanımlanır. Eğer sıfır hipotez belli hata paylarıyla reddedilirse alternatif hipotez aynı hata payı ile kabul edilir. Diskriminant analizinde ise eşit koşullarda belirlenmiş iki grup vardır. Bir birim bir gruba ait olarak sınıflandırılmıyorsa, diğer gruba ait olarak sınıflandırılmalıdır.

Diskriminant analizi ile doğrusal olasılık modelinin en temel farkı değişkenlerinin dağılımlarıdır. Diskriminant analizinde belirlenen grupların normal dağıldığı varsayımı yapılmaktadır. Oysa doğrusal olasılık fonksiyonu daha önce de söylendiği gibi binom dağılımına uyar. Doğrusal olasılık modelinin yapısından kaynaklanan aksaklıkları gidermek için geliştirilmiş logistik fonksiyonda birikimli logistik dağılıma dayanır ve parametre tahmini genellikle en çok benzerlik yöntemi ile yapılır. Gerek doğrusal olasılık modeli gerekse logistik formun uygulandığı regresyon modellerinde tüm klasik regresyon modellerinde olduğu gibi bağımsız değişken x'in deterministik olduğu ve stokastik y bağımlı değişkenin hata terimi ile aynı dağılıma uyduğu varsayılır. Oysa diskriminant fonksiyonunda bağımlı değişken y kesindir ve bağımsız değişken x tesadüfidir. Doğrusal olasılık modelinde belli bir x değerine karşılık y'nin koşullu olasılığı belirlenirken diskriminant analizinde x ve y nin bileşik olasılıkları belirlenir. Doğrusal

olasılık modelinde x in belirlenmesi ,öncelikle y nin belirlenmesine bağlıdır. Diskriminant analizinde ise y nin belirlenmesi x in belirlenmesine bağlıdır[7].

Diskriminant analizi tahmincileri, logistik regresyondan ,en çok benzerlik yöntemi ile elde edilen tahmincilerle kıyaslanırsa , bağımsız değişkenin normal dağıldığı durumda, diskriminant analizi tahmincileri,en çok benzerlik tahmincileri ile aynı sonucu verirler. Hatta kimi durumlarda diskriminant analizi tahmincileri, asimptotik olarak en çok benzerlik tahmincilerinden daha etkindir.

KAYNAKÇA

- 1-Fırlar, Talat; Diskriminat Analizi ve Bir Uygulama, İ.Ü. S.B.E., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1989
- 2-Kaptan, Saim; Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri, Ankara 1995
- 3-Türkbal, Aydın; Bilimsel Araştırma Metodları ve Uygulamalı İstatistik, A.Ü. Yayınları, Erzurum 1981
- 4-Cinemre, Nalan; “Grupların Karşılaştırılmasında Birer İstatistiksel Yöntem Olarak Regresyon Analizi ve Ayrışım Analizi”, Dokuz Eylül Ü.İ.İ.B.F.Dergisi, İzmir 1987, Sayı:2
- 5-Özmucur, Süleyman; Geleceği Tahmin Yöntemleri, İstanbul Sanayi Odası Yayını, İstanbul 1990
- 6-F.M. Richardson-L.F.Davidson; “On Linear Discriminantion with Accounting Ratios”, Journal of Business Finance and Accounting, c. 11, No:4, Kış 1984
- 7-Amemiya T. “Qualitative Response Models: A Survey”, Journal Of Economic Literature 19, December 1981.

A UTILITARIAN RESOLUTION OF THE PARETIAN LIBERAL PARADOX

Dr.Ahmet KARA

Fatih University, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, Yardımcı Doçent

ABSTRACT: Bu makale, kişi hak ve özgürlükleri ile Pareto etkinlik arasında belirli şartlarda bir çelişki öngören "Paretian Liberal Paradoksu" nun, ilgili hak ve özgürlüklerin pozitif net toplam (toplumsal) fayda üretmeleri koşulu altında ortadan kalkacağını kanıtlamaktadır.

I-INTRODUCTION

In the history of social choice paradigm, several theorems played a key role in setting the tone and the direction of research on social choice problems. Amartya Sen's theorem in his paper on the "Impossibility of a Paretian-liberal" (Sen, 1970) is unarguably one of them. It is quite fascinating to see how a seemingly ordinary theorem could initiate a line of inquiry that is so rich and productive that it still inspires many researchers in the field. Apparently, A. Sen has touched upon something quite profound in our intellectual psyche so that after a quarter of a century the controversy surrounding his paper still remains at the center of social choice analysis. Among the works that explore the controversy in question are Aldrich [2], Breyer [3], Gaertner, Pattanaik and Suzumara [4], Gibbard [5], Kelsey [6], Pressler [7] and Seidl [8]. A part of the reason for this ongoing interest in Sen's theorem lies in the importance we attach to the issues and concepts the theorem deals with, namely, on the one hand individual rights and freedoms which are at the very foundations of the vision of society that underlies the liberal democratic discourse, and on the other hand the Paretian principle which is still a core concept in the conventional economic analysis.

The importance individuals attach to certain rights has a lot to do with with the intensity with which they prefer right-chosen alternatives to others. Preference intensities for such alternatives are, therefore, likely to serve as a discursive key to the understanding and resolution of the conflicts over those rights. Paradoxically, however, the theoretical treatment and the proposed resolutions on the subject, with a few exceptions such as that of Ng [9] and Mueller [10], placed little or no emphasis on the role preference intensities could play in explaining and resolving the conflicts in question. This paper takes a step towards filling this gap in the literature by exploring a preference intensity-based, utilitarian resolution of the Paretian liberal paradox.

II-THE GENERAL FRAMEWORK

Let E be the set of a finite number of individuals forming a society, and let Z be the set of mutually exclusive social alternatives. Assume that the cardinalities of E and Z , denoted by, respectively, $|E|$ and $|Z|$, are finite, and $|E| > 1$, $|Z| > 2$. Each individual i in the society has a preference ordering R^i , which is a binary relation on Z such that $R^i \subseteq \{(x,y) : x, y \text{ are in } Z\}$, and $i=1, \dots, n$. For any x, y in Z , $(x,y) \in R^i$ means the same thing as $xR^i y$ which will be interpreted as "x is preferred to y" by individual i . Define strict preference (P^i) and indifference (I^i) relations on $\{x,y\}$ as follows: $xP^i y$ if and only if $xR^i y$ and not $yR^i x$. $xI^i y$ if and only if $xR^i y$ and $yR^i x$.

A preference relation R^i on Z is said to be complete if and only if $xP^i y$ or $yP^i x$ or $xI^i y$ for all x, y in Z such that $x \neq y$. R^i on Z is incomplete if it is not complete. R^i on Z is transitive if and only if for all x, y, z in Z , $(xP^i y$ and $yP^i z$ implies $xP^i z$), and $(xI^i y$ and $yI^i z$ implies $xI^i z$). R^i on Z is intransitive if it is not transitive. R^i on Z is acyclical over an m -set $\{x_1, \dots, x_m\}$ in Z if and only if the following condition holds: For all x_1, \dots, x_m in Z , if $[x_1P^i x_2$, and $x_2P^i x_3$, and...and $x_{m-1}P^i x_m]$, then $x_1R^i x_m$. R^i is cyclical over an m -set, if and only if for all x_1, \dots, x_m in Z , $x_1P^i x_2$, and $x_2P^i x_3$, and...and $x_{m-1}P^i x_m$ and $x_mP^i x_1$. Clearly, if R^i is not cyclical over any m -set in Z , none of its subsets is.

The utilitarian resolution of the Paretian liberal paradox presented in this paper requires an explicit account of individuals' preference intensities which we will introduce as follows: Each individual k in E is endowed with a total of M ($M > 0$) points which she allocates among m alternatives in Z in proportion to her utility index over those m alternatives. Let a_j^k be the number of points individual k assigns to alternative x_j in Z . Thus, $\sum_{j=1}^m a_j^k = M$, for each individual in E . The number of points an individual assigns to an alternative reflects her intensity of preference for that alternative. Thus, the more intense is her preference for an alternative, the greater is the number of points she assigns to that alternative. For instance, if she prefers $x_i \in Z$ to $x_j \in Z$, then $a_i^k > a_j^k$.

Define a collective choice rule, which we will call point voting rule, that takes into account the individuals'

preference intensities over m alternatives in the following manner:

$$x_i P x_j \text{ iff } \sum_{k=1}^n a_i^k > \sum_{k=1}^n a_j^k$$

$$x_i I x_j \text{ iff } \sum_{k=1}^n a_i^k = \sum_{k=1}^n a_j^k,$$

where P and I indicate, respectively social strict preference and social indifference. Alternatively,

$$x_i R x_j \text{ iff } \sum_{k=1}^n a_i^k \geq \sum_{k=1}^n a_j^k,$$

where R indicates social preference.

II-THE PARETIAN LIBERAL PARADOX: A RESOLUTION

Sen's theorem establishing a conflict between the Pareto principle and Liberalism involves two central concepts, which we will define as follows:

Definition: An individual i is decisive for an ordered pair (x,y) if $x P^i y$ implies $x P y$. The individual i is said to have a right over $\{x,y\}$ if she is decisive for (x,y) and (y,x) .

The formal conditions of Sen's theorem are:

Condition U (Unrestricted Domain): Every logically possible combination of individual orderings is included in the domain of the collective choice rule.

Condition P (Pareto Efficiency): Let $\{x,y\}$ be any pair contained in Z . If for every i in E $x P^i y$, then $x P y$.

Condition L (Liberalism): There are at least two individuals in E , each of whom has a right over at least one pair of alternatives

Sen proves that given Condition U, Condition P and Condition L are incompatible, i.e., they together imply the possibility of cyclical social preferences.

To set the stage for a utilitarian resolution of the paradox, we will present two concepts, one of which defines right-induced gains and losses, and the other formalizes the idea of a conflict between Pareto efficiency and individual rights (liberalism).

Definition: A right of an individual, say g , over $\{x_i, x_j\}$ is said to create, for individual g , a gain of $|a_i^g - a_j^g|$. The exercise of the right over $\{x_i, x_j\}$ by individual g is said to create, for individual k , $k \neq g$, $k=1, \dots, n$, a gain of $|a_i^k - a_j^k|$ if $a_i^k - a_j^k$ is positive and a loss of $|a_i^k - a_j^k|$ if $a_i^k - a_j^k$ is negative. $|\sum_{k=1}^n (a_i^k - a_j^k)|$ represents the aggregate gain

(or loss) the right over $\{x_i, x_j\}$ creates for individuals in E .

Definition: For a given configuration of individual preferences, a conflict is said to exist between Condition P and Condition L with respect to an m -set, $m > 2$, in Z if the simultaneous (joint) application of both conditions results in a social preference relation R that is cyclical over that m -set while the individual application of each condition in the absence of the other does not.

Given an unrestricted domain of individual preferences, Sen's theorem implies the existence of at least one m -set in Z with respect to which a conflict exists between Condition P and Condition L. However, there are conditions under which such conflicts cease to exist. The following theorem presents a utilitarian condition that eliminates all such conflicts in the entire domain of alternatives.

Theorem 3.1: If the net aggregate gains any right creates are greater zero, there is no conflict between individual rights and Pareto efficiency with respect to any m -set in Z .

Proof: Let R^P be the set of ordered pairs over which the social preference is determined by Condition P, and R^L be the set of ordered pairs over which the social preference is determined by (Condition L) that satisfy the condition stated in the theorem. Let R^* be the the social preference relation induced by the point voting rule. We will first show that $R^P \subset R^*$ and $R^L \subset R^*$.

Let $(x_i, x_j) \in R^P$. Then, $a_i^k > a_j^k$ for every k in E . Thus,

$\sum_{k=1}^n a_i^k > \sum_{k=1}^n a_j^k$, which implies that $(x_i, x_j) \in R^*$. Hence, $(x_i, x_j) \in R^P$ implies $(x_i, x_j) \in R^*$, i.e., $R^P \subset R^*$.

Let $(x_s, x_t) \in R^L$. Then, there is an individual in E , say l , who has a right over $\{x_s, x_t\}$ and who strictly prefers x_s to x_t . Such a right creates a gain of $x_s - x_t$ for individual l . Without the loss of generality, assume that the right over (x_s, x_t) also creates gains for individuals 2 to h , losses for individuals $h+1$ to l , and neither gains nor losses for individuals $l+1$ to n . By assumption, the net aggregate gains of any right are greater than zero, implying that the net aggregate gains the right over $\{x_s, x_t\}$ creates are greater than the aggregate losses it induces. Thus,

$$|\sum_{k=1}^h (a_s^k - a_t^k)| > |\sum_{k=h+1}^l (a_s^k - a_t^k)|$$

$$\Rightarrow \sum_{k=1}^h (a_s^k - a_t^k) > - \sum_{k=h+1}^l (a_s^k - a_t^k)$$

$$\Rightarrow \sum_{k=1}^h (a_s^k - a_t^k) + \sum_{k=h+1}^l (a_s^k - a_t^k) > 0.$$

Since the right over (x_s, x_t) creates neither gain nor loss for individuals $l+1$ to n , $\sum_{k=l+1}^n (a_s^k - a_t^k) = 0$. Thus, adding this zero-sum to the left-hand side of the inequality does not affect the inequality, i.e.,

$$\sum_{k=1}^l (a_s^k - a_t^k) + \sum_{k=l+1}^n (a_s^k - a_t^k) + \sum_{k=l+1}^n (a_s^k - a_t^k) > 0$$

$$\Rightarrow \sum_{k=1}^l (a_s^k - a_t^k) > 0$$

$$\Rightarrow \sum_{k=1}^l a_s^k > \sum_{k=1}^l a_t^k,$$

which implies that $(x_s, x_t) \in R^*$. Thus, $(x_s, x_t) \in R^l$ implies $(x_s, x_t) \in R^*$, i.e., $R^l \subset R^*$. Since $R^p \subset R^*$ and $R^l \subset R^*$, $(R^p \cup R^l) \subset R^*$.

It is straightforward to show that R^* is transitive over every triple in Z : Take an arbitrary triple $\{x_1, x_2, x_3\}$ in Z and let $(x_1, x_2) \in R^*$ and $(x_2, x_3) \in R^*$. Then, $\sum_{k=1}^n a_1^k \geq \sum_{k=1}^n a_2^k$ and $\sum_{k=1}^n a_2^k \geq \sum_{k=1}^n a_3^k$. Thus, $\sum_{k=1}^n a_1^k \geq \sum_{k=1}^n a_3^k$, which implies that $(x_1, x_3) \in R^*$. Therefore R^* is transitive over $\{x_1, x_2, x_3\}$. This property of R^* holds for every triple in Z . Since R^* is transitive over every triple in Z , it is acyclical over every m -set in Z . Thus, none of the subsets of R^* is cyclical over any m -set in Z . Since $R^p \cup R^l$ is a subset of R^* , it is not cyclical over any m -set in Z , which implies that individual rights and Pareto efficiency do not generate a cyclical social preference over any m -set in Z , ruling out any conflict between them over such m -sets in Z .

Q.e.d.

IV-CONCLUDING REMARKS

The result contained in the theorem above is significant for two reasons. First, it indicates an alternative, utilitarian way out of the Paretian liberal dilemmas, i.e., the Paretian liberal conflicts would not arise if rights were assigned in such a way that the net aggregate gains they create are greater than zero. Second, it provides insights into the nature of rights-induced externalities that give rise to the paradox. With a minor reformulation of the theorem, it is possible, for instance, to show how predominantly negative externality inducing rights could render social choice contexts susceptible to the conflicts in question and how

the condition stated in the theorem could resolve such conflicts. A detailed examination of the relation between rights, Pareto efficiency and externalities, which is beyond the scope of this paper, is a potentially fruitful exercise for future research.

REFERENCES

- [1] Sen, A. 1970. *Collective Choice and Social Welfare*. San Francisco: Holden-Day.
- [2] Aldrich, J. 1977. "The Dilemma of a Paretian Liberal: Some Consequences of Sen's Theorem." *Public Choice* 30: 1-22.
- [3] Breyer, F. 1977. "The liberal Paradox, Decisiveness over Issues and Domain Restrictions." *Z. Nationalökonomie* 37: 45-60.
- [4] Gaertner, W., P. K. Pattanaik and K. Suzumura. 1992. "Individual Rights Revisited." *Economica* 59(234): 161-77.
- [5] Gibbard, A. 1974. "A Pareto Consistent Libertarian Claim." *Journal of Economic Theory* 7: 388-410.
- [6] Kelsey, D. 1988. "What is Responsible for the Paretian Epidemic." *Social Choice and Welfare* 5:303-306.
- [7] Pressler, J. 1987. "Rights and Social Choice: Is There a Paretian Libertarian Paradox." *Economics and Philosophy* 3:1-22.
- [8] Seidl, C. 1990. "On the Impossibility of a Generalization of the Libertarian Resolution of the Liberal Paradox." *Journal of Economics (Zeitschrift für Nationalökonomie)* 51(1): 71-88.
- [9] Mueller D.C. 1996. "Constitutional and Liberal Rights." *Analyse und Kritik* 18: 96-117.
- [10] Ng, Y.K. 1971. "The Possibility of a Paretian Liberal: Impossibility Theorems and Cardinal Utility." *Journal of Political Economy* 79: 1397-1402.

SÜRECİN DEĞİŞİM MÜHENDİSLİĞİ VE YENİDEN DÜZENLENMESİ İLE GELİŞTİRİLMESİ

Dr. Selim ZAİM

Fatih Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, Yardımcı Doçent

ABSTRACT: *In response to competitive pressures, customer demands and changing regulatory conditions, many companies are fundamentally rethinking the way they do business. Once the firm has achieved maximum performance in the daily operations, they will find opportunities to improve their processes. Four approaches to exploiting these opportunities are the continuous improvement, process redesign, benchmarking and process reengineering. In this article process redesign and reengineering methods have been considered. The concept of improvement is based on the Shewhard cycle.*

I-GİRİŞ

Günümüzde rekabetin gittikçe artması ve sertleşmesi sonucu, firmalar sürekli olarak performanslarını arttırmak ve rekabetçi stratejiler uygulayarak rakiplerine üstünlük kurmak durumundadır. Kuruluşların rekabetçi stratejileri zamana bağlı olarak değişiklikler göstermektedir. Teknolojik gelişmenin henüz çok yaygınlaşmadığı dönemlerde (1960) rekabet gücünün temel ögesi üretim üstünlüğü idi. Geniş pazarlara büyük hacimde üretimle açılabilen şirketler kitle üretimi ve ölçek ekonomisinin avantajlarından yararlanarak rakiplerine karşı avantaj sağlamaktaydılar. 1970'li yıllarda ise teknolojinin yaygınlaşmasıyla beraber düşük maliyetli üretim en önemli rekabet unsuru haline geldi. 1980 yıllarında ise rekabeti tayin eden gösterge kalite olmaya başladı. Pek çok yönden tatmin olan kitlelere artık sadece kaliteli ürünler cazip geliyordu. 1990'lı yıllarda ise rekabete yeni bir boyut daha eklendi o da hız. Burada yeni ve farklı fonksiyonları içeren ürünleri en çabuk biçimde pazara süren firmalar rakiplerine avantaj sağlamaktadırlar. Bilgi çağı olarak adlandırılan 2000'li yıllarda ise artık hizmet üstünlüğü ön plana çıkmaktadır (1). Müşteri odaklı olup müşterinin sesine kulak veren müşterinin istek ve arzularını en iyi şekilde algılayarak hizmet veren kuruluşlar avantaj sağlama imkanına sahip gözükmediler. Ancak bu rekabet üstünlüğünün devamlılık sağlaması için sürekli gelişmeye dayanan bir kalite ve sistem yönetiminin sürdürülmesi gerekmektedir. Bu sürekliliği sağlayabilmek için dört önemli kalite geliştirme yönteminin uygulanmasına gerek vardır. Bu yöntemler sırasıyla şunlardır; *Süreç geliştirme, süreçlerin yeniden düzenlenmesi, kıyaslama ve değişim mühendisliğidir.* Ancak bu yukarıda sayılan her bir yöntemin geliştirilmesi için temel araç Shewhard

çevrimidir. Shewhard çevrimi literatürde aynı zamanda Deming döngüsü veya Ishikawa diyagramı olarak da bilinmekte ve dört adımdan meydana gelmektedir. Bunlar sırasıyla *planla, uygula, kontrol et ve önlem al* şeklindedir (2). Bu prosedürler, süreç çıktı karakteristikleri ile müşteri istekleri arasında oluşan farkı kapatmak için kullanılan genel bir problem çözme uygulamalarıdır.

Bu makalede süreçlerin yeniden düzenlenmesi ve değişim mühendisliği yöntemleri ile süreç geliştirme ele alınmaktadır.

II-SÜREÇ GELİŞTİRME YÖNETİMİNDE DEĞİŞEN PARADİGMALAR

Bilgi çağına girdiğimiz bu dönemde süreç geliştirmeyi gerçekleştirebilmek ve rekabetçi bir strateji izleyebilmek için kurum olarak değişime hazır olmak gerekmektedir. Değişen paradigmaları algılayabilmek ve misyon, vizyon, kültür, liderlik, yönetim, insan kaynakları, ürün, hizmet, süreç ve bir bütün olarak sistemin çok iyi incelenerek analiz edilmesi zorunlu olmaktadır.

Paradigmalarındaki Değişim: Aşağıda verilen örnek paradigma değişimini daha iyi ifade etmektedir. "Arabasıyla yolculuk yapan bir kişi tek yönlü bir yolda yaklaşık 80 km. hızla seyrederken, karşıdan hızla üzerine gelmekte olan bir aracı görür. Bu araç bir süre sonra kendi şeridine geçer ve diğer aracın yanından geçerken "inek" diye bağırır. Sakin bir şekilde arabasıyla yolculuk eden kişi bu duruma bir anlam verememekle beraber yoluna devam eder ve önüne gelen virajı döner dönmez karşısına bir inek çıkar". Bu örnek de ifade edildiği gibi yapılan bir uyarı farklı bir şekilde olmasına rağmen bu uyarı zamanında algılayabilmek ve değişime uyum gösterebilmek gerekmektedir. Aksi halde bir süre sonra kaza kaçınılmaz olmaktadır. Ancak eldeki tecrübeler; organizasyonların değişime karşı büyük bir direnç gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ancak günümüzde değişimin gücü ve etkisi bu direnci yenecek boyutlara gelmiştir. Bu nedenle firmalar var olabilmek için mutlaka bu değişime ayak uydurmak zorunda olduklarını hissetmektedirler. Değişimin etkisini gösteren altı önemli unsur aşağıda ifade edilmeye çalışılmıştır (3).

1. Global Ekonomi: Rekabet artık ülke sınırları ile sınırlı olmamaktadır. Büyük firmalar tarafından alınan her önemli karar tüm dünyada önemli etkilere neden olmaktadır. Artan rekabet koşulları karşısında firmalar varlıklarını sürdürebilmek veya buldukları liderlik konumunu koruyabilmek için uzun dönemli bir stratejik planlama yaparken üç önemli stratejik konu ile karşılaşmaktadır. Bunlar yenilikler, ittifaklar ve paydaşlardır.

2. Enformasyon: Bilgi çağındaki en büyük sermaye bilgisidir. Günümüzün firmaları için artık bilgiyi kontrol etmekten ziyade bilgiyi paylaşmak daha önemli hale gelmiştir.

3. Çalışanların Yetkileri: Çalışanların yönetilmesi ve organize edilmesine dayanan bir fabrika modeli endüstri devriminin bir paradigması olmasına karşın hala bazı en modern kurumlarda varlığını korumaktadır. Bu modelin oluşturulduğu dönemler eğitim seviyesinin düşük olduğu ve uzmanlık ve ustalık derecelerinin iyi olmadığı zamanlara rastlamaktadır. Bu dönemlerde hiyerarşik bir yönetim yapısı içinde kurallara dayanan bir planlama yapılmaktaydı ve haklı nedenler bulunmaktaydı. Ancak bilgi çağı içinde, modern ve yeni yönetim teknikleri ile eğitim ve ustalıkların arttığı, takım çalışmalarının başarılı bir biçimde gerçekleştirildiği organizasyonlarda en büyük ihtiyaç bilgiye en hızlı bir biçimde ulaşmak olarak gelişmektedir. Bu kapsam ile yöneticilerin rolleri değişmekte ve yönetmek ve kontrol etmekten ziyade adeta bir koçluk (coach) haline gelmektedir.

4. Sanal Şirketler: Rekabetin artması ve pazarın küreselleşmesi ile şirketlerde müşteri ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla sanallaşmaya doğru gitmektedirler. Sanallık bir işletmenin kendi *temel yetenekleri* dışında kalan, üretim, yönetim ve işletme faaliyetlerinin tümünü veya bir kısmını *dış kaynak* (outsourc) yoluyla başka şirketlere devretmesi olarak tanımlanacak olursa, "*sanal işletme*" de belirli bir ürün veya hizmeti gerçekleştirmek için, ortak bir işletme anlayışını paylaşan bir takım kurum veya şahısların muhtemel katılımıyla, bağımsız firmaların işbirliğinden oluşan dikey ve/veya yatay olarak örgütlenmiş bir şirket yapısını ifade etmektedir. Daha basit bir ifade ile sanal işletmeler denildiğinde ortak amaçları paylaşan ve networklerle birbirine entegre edilmiş pek çok şirketin kaynaklarını ve becerilerini biraraya getirmesi anlaşılmalıdır (4).

5. Temel Yetenekler Üzerine Odaklanma: Geçmiş dönemlerde özellikle dikey entegrasyonun olduğu şirketlerde çok geniş kapsamlı kontroller yapmak mümkündü. Ancak yeni paradigmalarda firmalar en iyi yapabildikleri bir kaç şeyi keşfederek (Temel yetenekler) tüm kaynaklarını o konular üzerine ayırmaktadır. Böylece dış kaynak kullanımı yaygınlaşmaktadır. Bu durum kamu kuruluşları içinde

geçerli olmakta ve böylece özelleştirme günden güne yaygınlaşmaktadır (5).

6. Kalite ve Hizmetin Talebi: Yeni paradigmaya göre müşteri artık yüksek kalite, düşük maliyet ve hızlı teslim arzu etmektedir. Ürün ve hizmetler müşterinin beklentilerini karşılamalı hatta onların beklentilerini aşmalıdır.

III-SÜREÇ YÖNETİMİNİN PRENSİPLERİ

Süreç yönetimi yeni bir kavram olmayıp, makinelerin, elle işçiliğin yerine kullanılmaya başladığı zamandan itibaren bir ihtiyaç olarak belirmiş ve kullanılmaya başlamıştır. Enformasyon ve haberleşme ağları ise makineleri kontrol etmek amacıyla kullanılmıştır. Bu dönemlerde iş akışlarının basit olması nedeniyle ürün kalitesi yüksek, çevrim zamanı düşük ve süreç maliyeti her yerde düşüktü. Günümüzde ise acil durumlar dışında insan emeğine çok az ihtiyaç duyulan tamamen otomatik kontrollü fabrikalar imal edilmektedir.

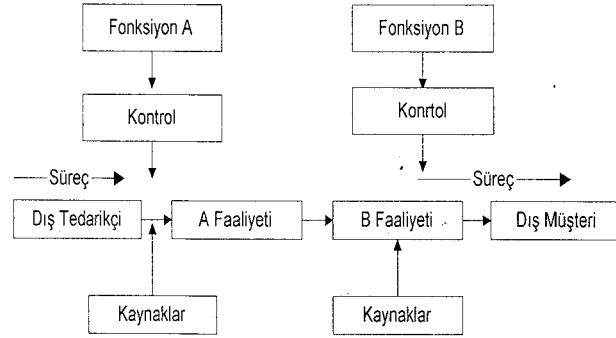
Süreç en basit tanımı ile bir işletme içinde dış tedarikçiden başlayarak dış müşteriye kadar devam eden iş akışını ifade etmektedir. Bir iş akışında, kaynak tüketimi ve belirlenmiş olan kontrol noktalarını da içeren dönüşüm süreci esnasında, iş akışının her bir adımında ürüne bir değer ilave edilmektedir. Süreci kendi içinde alt süreçlere, faaliyetlere, görevlere ve işlemlere ayırmak mümkündür (6).

Süreç boyunca hareket eden ürün veya hizmete uygulanan özel iş tipleri ise *fonksiyon* olarak isimlendirilmektedir. Tipik bir hiyerarşik yapı içinde düzenlenen bir organizasyonda bulunan fonksiyonlara örnek olarak pazarlama, satın alma, satış, finans ve üretim verilebilir.

Aşağıdaki şekil 1'de süreç ve fonksiyonlarla ilgili bir diyagram gösterilmektedir. Bu örnek' de süreç iki fonksiyon boyunca devam etmektedir. A fonksiyonu birinci faaliyetin kontrolü ve gerekli kaynakların tahsisi için ihtiyaç duyulan kuralların hazırlanmasını sağlarken, B fonksiyonu ise aynı görevi ikinci faaliyet için yerine getirmektedir. Bu örnekte A fonksiyonu aynı zamanda B fonksiyonunun iç müşterisi olmaktadır. Süreç yönetiminin en önemli özelliklerinden biri süreç içinde fonksiyonlar arasındaki geçişin en optimum olarak gerçekleşmesini sağlamaktır.

Bir işletme eğer fonksiyonlara göre düzenlenmişse, süreçler fonksiyonlara göre organize edilirler. Ters durumda yani sürece göre düzenlenen bir işletmede fonksiyonlar sürecin akışına göre yerleştirilirler. Bu nedenle hiyerarşik bir yapı içinde fonksiyona göre düzenlenen bir işletmede başarılı bir süreç geliştirmenin gerçekleştirilebilmesi kolay değildir. Çünkü bu tip organizasyonlarda, yapısal nedenlerden dolayı süreç

daima ikinci plana düşecektir. Ayrıca fonksiyonlara göre yönetilen bir işletmede, yöneticiler kontrol ve kuralların tam olarak uygulanması ve bir birim işe harcanan kaynak üzerine odaklanırlar. Buna karşın sürece göre yönetilen işletmelerde yöneticiler kontrol ve kaynak kavramlarını ihmal etmeden dış müşteri ve çalışan tedarikçiler üzerine odaklanırlar. Bu durumda çalışanlar ürün, hizmet kalitesi, müşteri hizmetleri ve hızlı cevap gibi konulara odaklanmak için motive edilirler.

Şekil 1. Süreç ve Fonksiyonlar

Bir işletme modeli olarak süreç yönetimi, yöneticiler ve çalışanlar arasındaki bire bir ilişkiyi de kapsayacak şekilde organizasyonun dinamizmi üzerinde oldukça olumlu bir etki yapmaktadır. Bir süreç içinde bulunan organizasyonel faaliyetlerin odak noktası *paydaşlardır*.

Bir işletmede paydaşlar tedarikçiler, yöneticiler, kaynak sağlayan işçiler ve dış müşteriler olmak üzere dört kısımdan oluşmaktadır. *Dış müşteri* süreç sonunda elde edilen ürün veya hizmeti kullanan tüketicidir. Dış müşterinin tatmini genellikle firmanın pazar payı ile ölçülebilir. Bir diğer paydaş olan *tedarikçiler* ise sürece girdi temin ederler. Tedarikçiler genellikle güçlü bir ittifak arzu ederler. Üçüncü paydaş ise üst yönetimdir. En üst yönetim süreçle ilgili kuralları, standartları, kısıtları ve bütçeyi hazırlar. Bu grubun amacı sürecin uygunluğunu sağlamak, işlemlerdeki risk oranını düşürmek, fonksiyonların tatminkar olmasını temin etmek, işletmenin amaç ve hedeflerine varması için sürecin stabil olmasını sağlamaktır. Son paydaş ise kaynak tedarikçileridir. Bu kısım ise sürecin akışı sırasında gerekli olan işçilik, malzeme, hammadde ve yarımamül gibi kaynakları sağlar.

Süreç yönetiminin amacı, bütün paydaşların tatminini sağlayacak olan en uygun süreç şartlarını oluşturmaktır. Başarılı bir süreç yönetiminin sağlanabilmesi için başarılı bir performans ölçümünün yapılmasına ihtiyaç vardır. Dört adet performans ölçme yöntemi bulunmaktadır. Bunlar *standartlara uygunluk*, *amaca uygunluk*, *süreç zamanı* ve *süreç maliyetidir*.

Süreç yönetiminin başarılı olabilmesi için sürecin etkin ve etkili olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Bir sürecin etkinliği süreç çevrim zamanı ve süreç maliyetinin düşürülmesine bağlıdır. Ancak etkililiği ise amaca ve standartlara uygunluğu ile ölçülür. Başarılı bir süreç yönetimi başarılı bir süreç geliştirme için en temel şarttır.

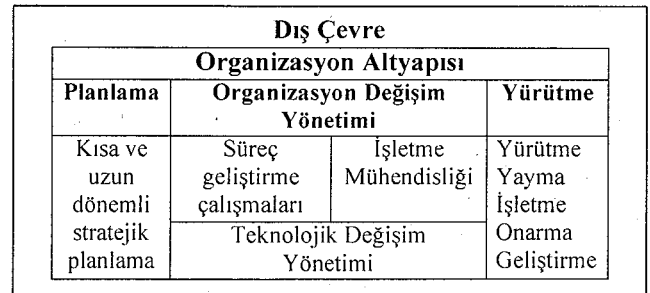
IV-SÜREÇ GELİŞTİRME

Başarılı bir süreç geliştirme çalışmasının yapılabilmesi için çevresel, organizasyonel ve teknolojik altyapının çok iyi analiz ve etüt edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle ilk olarak elde bulunan sistemin durumunun çok iyi anlaşılması ihtiyacı bulunmaktadır. Süreç geliştirme başarılı olabilmesi için geliştirme fonksiyonlarına veya en üst otoriteye göre değil müşteri odaklı olması gerekmektedir. Şekil 2'de tipik bir süreç şeması görülmektedir.

Her hangi bir işletmenin var olabilmesi o işletmenin tanımlanmış bir misyon ve vizyonunun varlığı ile ilgilidir. Tanımlanan bir misyonu gerçekleştirebilmek için süreçlere ihtiyaç vardır. Süreçleri oluşturabilmek için ise faaliyetlere dolayısıyla insan ve teknolojiye gereksinim vardır (7).

Bir süreç geliştirme projesinin adımları şunlardır:

1. Tanımlanmış bir misyonun ışığı altında süreç ile ilgili işletme ve fonksiyonel gereksinimlerin tespit edilmesi.
2. Sürecin analiz edilmesi.
3. Süreçle ilişkili olarak süreç verileri organizasyon ve teknoloji alt yapısının oluşturulması.
4. Sürecin performansını arttıracak bir geliştirme programının oluşturulması.
5. Değişim yönetimi programının dizayn edilmesi.
6. Bir vizyon oluşturulması.
7. Geleceğe yönelik olarak alternatif girişim projelerinin ortaya çıkartılması.
8. Her bir alternatif projenin ekonomik ve risk analizinin yapılması

Şekil 2. Genel bir süreç şeması

9. Süreç geliştirme için gerekli olan teknolojik ve organizasyonel alt yapının oluşturulabilmesi için bir işletme mühendisliği biriminin oluşturulması

10. Bir prototip oluşturulması ve bunun geliştirilmesi

11. Gelişme sürecinin değerlendirilmesi ve gelecek sürecin tespit edilmesi.

SÜREÇ GELİŞTİRME İÇİN KULLANILAN METOTLAR

Giriş bölümünde deyinildiği gibi süreç geliştirmek için kullanılan üç temel metot ve bir yardımcı metot bulunmaktadır (8).

Temel Yöntemler:

- **Sürekli Süreç Geliştirme:** Bu yöntemin amacı, kaliteyi bozan nedenleri bulmak, yani süreç de varolan özel ve tesadüfi nedenleri tespit etmek ve onları ortadan kaldırarak standart bir üretimin gerçekleştirilmesini sağlamaktır.

- **Sürecin Yeniden Düzenlenmesi:** Bu yöntemin amacı süreç içindeki değer katmayan gereksiz işlemleri tespit ederek ayıklamak ve çevrim zamanını ve maliyetleri düşürerek süreç verimliliğini arttırmaktır.

- **Değişim Mühendisliği:** Sürecin etkinliği ve etkililiği ile ilgili olarak radikal bir değişiklik yapacak şekilde süreci geliştirmektir.

Bütün bu aşamalar boyunca yardımcı olarak kullanılan bir yöntem ise kıyaslama (Benchmarking) metodudur. Kıyaslama gerek aynı sektörden gerekse başka bir sektörden sınıfta en iyi olan şirketin örnek alınarak adapte edildiği analitik bir yöntemdir. Kıyaslama sürekli kalite geliştirme konusunda kendini ispatlamış bir tekniktir. Her üç aşamanın uygulanması konusunda kıyaslama yönteminden yararlanmak mümkündür (9).

Süreç geliştirmeyi gerçekleştirmek için yapılması gereken ilk adım sürecin standart hale getirilmesidir. Bu durum sağlandıktan sonra sürecin geliştirilmesi için diğer iki yöntem kullanılmaktadır. Ancak bu iki yöntem arasında bazı önemli farklar bulunmaktadır. Sürecin yeniden düzenlenmesi ile süreçte önemli bir gelişme sağlanmasına karşın, değişim mühendisliği uygulandığı anda süreçte radikal bir değişiklik yapılarak bir yenilenme (innovation) gerçekleştirilmektedir. Her iki durum arasındaki farklar aşağıda şekil 3'de açık olarak görülmektedir(10).

a) Sürecin Yeniden Düzenlenmesi:

Sürecin hedeflenen performansı ile elde edilen performansı arasındaki fark çok fazla değilse *sürecin yeniden düzenlenmesi* yöntemi uygulanır. Bu yöntemde

süreç içinde, sürece değer katmayan faaliyetler, işlemler ve fireler tespit edilerek ayıklanır. Genellikle günlük yapılan işler incelendiği zaman, işin bir kısmının verimli faaliyetlerden diğer kısmının ise kayıp işlerden meydana geldiği gözlenir. Reel çalışma yalnızca gereken işi yapmak olarak ele alınırsa ve geri kalanı kayıp olarak görülürse mevcut kapasite ile ilgili olarak şu denklem elde edilir;

$$\text{Mevcut Kapasite} = \text{İş} + \text{Kayıp}$$

Etkinliğin gerçek anlamda artırılması, kayıplar sıfıra indiğinde ve denklemin işe ilişkin bölümü yüzde yüze ulaştığında gerçekleşmektedir (11). Bu durumun sağlanabilmesi için süreç sahibinin ve paydaşların, süreç içinde yer alan gereksiz işlem ve faaliyetleri tespit ederek ayıklaması gerekmektedir. Bu yaklaşım sonucu tüm kaynaklarda bir verimlilik artışı sağlanır. Ancak bir işin etkinliğinin artırılabilmesi için o işin muhtevasının çok iyi etüt edilmesi gerekmektedir.

	Gelişme	Yenilik
Değişim seviyesi	Önemli ölçüde	Radikal
Başlama noktası	Varolan süreç	Beyaz sayfa
Değişimin sıklığı	Bir defa/ sürekli	Bir defa
İhtiyaç duyulan zaman	Kısa	Uzun
Katılım	Altan yukarıya	Yukarıdan aşağıya
Uygulama sahası	Dar ancak bir foksiyon	Geniş tüm fonksiyonlar
Risk	Orta	Yüksek
Başlangıç girdisi	İstatistiki kontrol	Enformasyon teknoloji
Değişimin tipi	Kültürel	Kültürel ve yapısal

Şekil 3.

Bir işin muhtevasını belirlemek için üç tip sınıflama bulunmaktadır:

1. Değer katan işler
2. Değer katmayan işler
3. Kuyruklar ve beklemler

Değer Katan İşler:

Değer katan faaliyetler, müşteri tarafından karşılığı ödenmeye hazır olunan faaliyetlerdir. Genel olarak sürecin yatay akışı *değer zinciri* dikey akış ise *kontrol zinciri* olarak isimlendirilir. Her hangi bir ürün veya hizmete değer zinciri içinde her adımda bir değer ilave edilmesi arzu edilir. Kontrol zinciri ise ürünün fonksiyonel amaçlara, hedeflere, stratejilere ve standartlara uygun olarak üretilip üretilmediğini denetler. Bu iki farklı amaç dolayısıyla değer ve kontrol zinciri birbirleri ile iç içedir. Süreç yöneticisinin en önemli sorumluluklarından bir tanesi değer zincirinin amaçları ile kontrol zincirinin amaçlarını uygun bir şekilde dengelemektir.

Değer Katmayan İşler:

Değer katmayan işler, harcanan zamanı, ürün veya hizmet için gerekli olan kaynak ihtiyacını ve maliyetini

arttırır. Bu nedenle bu tür işlerin elimine edilmesi ile işin etkinliği arttırılır.

Kuyruklar ve Beklemeler:

Kuyruk bekleme zamanı diğer işlerin zamanında tamamlanamaması durumunda oluşmaktadır. Örnek olarak bir işçinin bir makineyi kontrol etmek için belirli bir zaman dilimine ihtiyacı varken, aynı zaman dilimi içinde kontrol edilmek üzere aynı işçiye bir yerine dört makine gönderildiği zaman, bu süreç içinde bir kuyruk oluşmasına neden olacaktır. İşçi birinci makinenin denetlenmesini tamamlamadan diğer üç makineyi kontrol etmeye başlaması mümkün değildir. Bu durumda bir kuyruk zamanı oluşmaktadır. Bekleme zamanı ise süreç içinde gecikmelere neden olan diğer bir unsurdur. Sistem içindeki tüm bekleme zamanlarını ortadan kaldırmak mümkün olmayabilir. Bununla beraber işçiler, malzeme veya makine hazırlık zamanları için beklememelidir. Takım üyeleri bu tip bekleme zamanlarından sakınmak için mümkün olan yolları bulmalıdır(12).

Genel olarak müşterinin ihtiyaçlarının karşılanması esnasında oluşan değer katmayan işleri, üretim ve işletme ile ilgili kayıplar olmak üzere iki temel kategoriye ayırmak mümkündür.

Üretim ile ilgili kayıplar:

- *Üretim fazlalığı.* İhtiyaç duyulan miktardan fazla olan veya daha hızlı üretim.
- *Düzeltilme ve onarım.* Müşteri beklentilerini karşılayamayan hizmet ve ürünlerle ilgili olarak yapılan gereksiz düzeltme ve onarım işlemleri.
- *Gereksiz nakliye.* Ürün veya hizmete doğrudan bir değer katmayan hareketler.
- *Gereksiz işlemler.* Müşteriye veya kullanıcıya katkı yapmayan işlemler.
- *Stok fazlası.*
- *Gereksiz hareketler*
- *Ölü zamanlar*
- *Hatalı parça üretimi*

İşletme ile ilgili kayıplar:

- *Gereksiz onaylar*
- *Parti işlemleri*
- *Bekleme zamanları*
- *Müşterinin kim olduğunun bilinmemesi*
- *Müşterinin ihtiyaçlarının bilinmemesi*
- *Bir işi birden fazla kişinin yapması*

- *Bilginin akışında oluşan aksaklıklar*
- *İdari süreçle ilgili aksaklıklar.*

Süreçlerin yeniden düzenlenmesindeki temel amaç süreçleri yeniden düzenleyerek büyük gelişmeler sağlamanın yanında, değer katmayan faaliyetleri atarak ve değer katan faaliyetleri basitleştirerek yeni bir süreç ortaya çıkartmaktır (13).

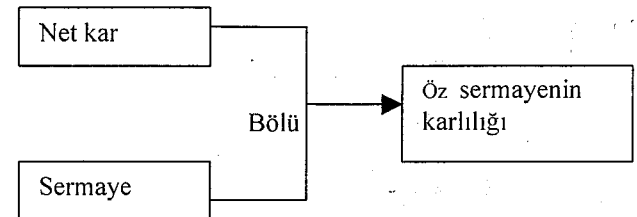
Süreci geliştirmek için ilk olarak daha hızlı ve daha yeni makine ve teçhizat almadan önce oluşturulan takımlar ile yaratıcılık kullanılarak sürecin yeniden düzenlenmesi daha uygun olmaktadır. Aşağıda yeniden düzenleme sürecinin adımları görülmektedir.

Yeniden Düzenleme Süreç Adımları

1. Mevcut sürecin incelenmesi
 - a) Süreç diyagramının hazırlanması
 - b) Değer analizi yapılması
2. Sürecin yeniden düzenlenmesi
 - a) Sürecin basitleştirilmesi
 - b) Hangi faaliyetler kalmalı, atılmalı veya değişmelidir
 - c) Fırsatların aranması
 - d) Sürecin düzenlenmesi (Yalnızca değer katanlar veya destekleyiciler)
 - e) Sürecin değerlendirilmesi

Sürecin yeniden düzenleme uygulamalarına örnek olarak öz sermayenin karlılığı gibi finansal ölçümler veya stok devri gibi işlemsel ölçümler gösterilebilir. Bu yöntem genellikle hedeflenen değer ile gerçek değer arasındaki farkın fazla olmadığı durumlar için daha uygundur. Karlılık değeri incelenecek olursa aşağıdaki gibi bir model oluşturulması gerekmektedir (14,15).

Sürecin yeniden düzenlenmesi modeli problem odaklı olmayıp çözüm merkezli olmalıdır. Yani belirli bir hedefe ulaşmak için işlemlerin yeniden düzenlenip, analiz edilmesi gerekmektedir. Aşağıda karlılık oranı düşük bulunan bir firmanın karlılık diyagramı görülmektedir.

Şekil 4. Öz sermayenin karlılığı (Birinci aşama)

Bu modelde üç temel sorunun cevabını verilmesine ihtiyaç vardır.

1. Ne ölçülmektedir? Öz sermayenin karlılığı.
2. Nasıl hesaplanmaktadır? Net karlılığın sermayeye bölünmesi ile hesaplanmaktadır.
3. Girdi değişkenleri nelerdir? Karlılık ve sermaye.

Şekil 4'de görüldüğü gibi birinci seviye analiz yapıldıktan sonra bir sonraki seviyenin analizine ihtiyaç duyulmaktadır. Aynı üç soru gerek karlılık gerekse sermaye analizi için tekrarlanırsa şu cevaplar elde edilmektedir.

Karlılık için analiz:

- 1) Ne ölçülmektedir? Net karlılık.
- 2) Nasıl hesaplanmaktadır? Brüt kardan işletme harcamalarının çıkartılması ile hesaplanmaktadır.
- 3) Girdi değişkenleri nelerdir? İşletme masrafları ve brüt kar.

Sermaye için analiz:

- 1) Ne ölçülmektedir? Sermaye.
- 2) Nasıl hesaplanmaktadır? Toplam varlıklardan toplam borçların çıkartılması ile hesaplanmaktadır.
- 3) Girdi değişkenleri nelerdir? Toplam varlıklar ve toplam borçlar.

Bu yöntemin uygulanması sonucu hala istenilen neticelere ulaşılamıyorsa bir sonraki yöntem *değişim mühendisliğidir* (Reengineering).

b) Değişim Mühendisliği:

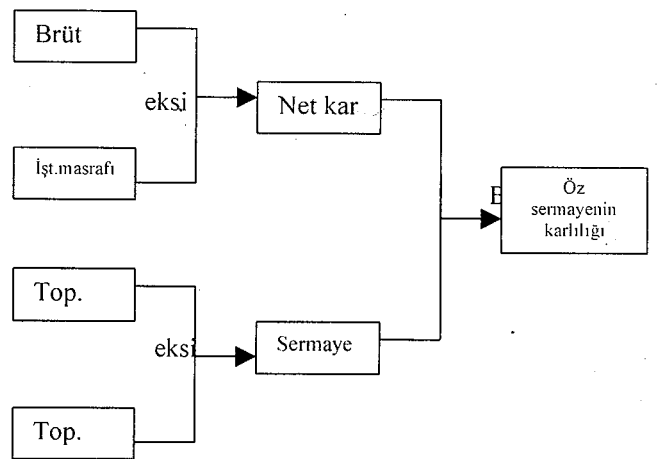
Üç temel süreç geliştirme yöntemi bir orman benzetmesi ile açıklanacak olursa, sürekli geliştirmede ormanın içinde sadece bir veya bir kaç ağaç, geliştirilmek üzere ele alınmaktadır. Sürecin yeniden düzenlenmesinde ise orman olduğu gibi bir bakıma alınmıştır. Değişim mühendisliği ise ormanın daha gülbüz ve yeni ağaçlarla yeniden oluşturulması olarak benzetilebilir. Bu nedenle değişim mühendisliği radikal bir değişim ihtiyacı tespit edildiği zaman yapılmalıdır.

Değişim mühendisliği maliyet, kalite, hizmet ve yenilik gibi çağımızın en önemli başarı ölçülerinde gelişme sağlamak amacıyla, örgütün mevcut yapısı ve kullanılan süreçlerin terkedilerek, mal ve hizmet üretmek için gerekli faaliyetleri en başından itibaren gözden geçirme çabasıdır (16).

Değişim mühendisliği, “örgütlerin başarı ölçülerinde çarpıcı gelişmeler yapmak amacıyla, iş süreçlerinin temelden yeniden düşünülmesi ve radikal bir şekilde yeniden tasarlanması süreci” olarak tanımlanabilir.

İşletmelerde değişimin gerçekleştirilebilmesi için değişim girdilerinin çok iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Değişim girdilerinin tespiti için, eldeki teknoloji ve organizasyon yapısı tarafından hangi kısıtların ve imkanların oluşturulduğu çok iyi bilinmelidir. Değişim mühendisliği, uygulanan işlemlerin altında yatan temel varsayımları ve modası geçmiş kuralları yıkarak sürecin tekrar tanımlanmasıdır. Bu tasarımın kuralları teknoloji, insan kaynakları, organizasyon ve kültürel olmak üzere dört temel kritere bağlıdır. Dolayısıyla başarılı bir değişim mühendisliğinin gerçekleştirilebilmesi için değişimin, bu dört temel kriterin her birinde sağlanması gerekmektedir.

Teknolojik değişim: Değişim mühendisliğinde temel girdi *enformasyon teknolojisi*dir. Süreç bu girdi göz önüne alınarak oluşturulur. Genel olarak şirketlerin çoğunun teknolojiye bakış açılarında yaptıkları hata, teknolojiye mevcut süreçleri çevresinde bakmalarıdır. Bu şirketler, “şu anda yaptığımız işi geliştirmek, planlamak ya da ilerletmek için bu yeni teknolojik becerileri nasıl kullanabiliriz?” diye sormaktadırlar. Oysa sorulması gereken soru, “Teknolojiyi şu anda yapamadığımız şeyleri yapmak için nasıl kullanabiliriz?” olmalıdır. Otomasyonun tersine değişim mühendisliği yenilik gerektirir. Yepyeni amaçlara ulaşmak için teknolojinin en son yeniliklerinden yararlanılmasını gerektirir. Değişim mühendisliğinin en zor yanlarından birisi teknolojinin bildik becerileri yerine yeni ve bilinmeyen becerilerini görebilmektir (17).

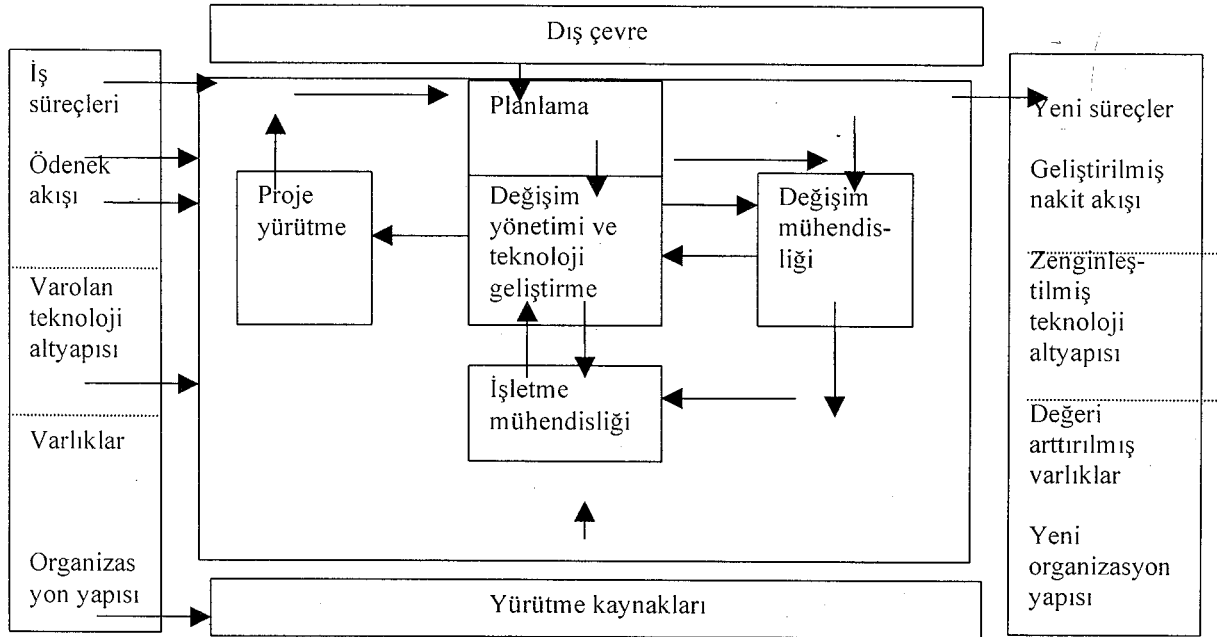

Şekil 5. Öz sermayenin karlılığı (İkinci aşama)

Organizasyonel değişim: Organizasyon yapısındaki değişimin gerçekleşmesi gerekmektedir. Genellikle bir çok firmanın organizasyon yapısı fonksiyona veya ürüne

göre yapılandırılmıştır. Çok az firmanın organizasyon yapısı süreç odaklı olarak kurulmaktadır. Fonksiyona göre organize edilen firmalarda artan bürokrasi ile yapı hantal hale gelmekte ve bu nedenle bölümler arasındaki koordinasyon azalmaktadır. Bu durum müşteri isteklerinin tam olarak tespit edilmesini ve bunun sonucunda müşteri istek ve ihtiyaçlarının tam olarak karşılanmasına mani olmaktadır. Süreç odaklı bir organizasyon yapısı daha uygun olmakla beraber, tam olarak istenilen verimi verememektedir. Bu nedenle uzmanlar tarafından tavsiye

edilen yapı çoklu organizasyon yapısıdır. Yani süreç odaklı bir yapının, faaliyet temelli bir yapı ve matris yapılar ile entegre edilmesidir. Projeler bazında oluşturulan matris organizasyonlarla ilk olarak çeşitli fonksiyonları içeren bir grup oluşturulmaktadır. Böylece, karmaşık görülen ve birden fazla uzmanlık isteyen problemlerin çözümü gerçekleştirilebilmektedir. Burada amaç bürokratik engelleri azaltarak işlemleri hızlandırmak ve esnek bir organizasyon yapısına sahip olmaktır (10).

Şekil 5.

İnsan kaynaklarında değişim: Geleneksel olarak işletmelerde insan kaynakları yönetimi daha ziyade çalışanların motivasyonuna ve örgüt için daha verimli çalışmalarının teminine odaklanmaktaydı. Ancak işletmelerin değişim sürecine paralel olarak insan kaynakları yönetimi de örgütün ihtiyaçlarıyla bireyin ihtiyaçlarının -en azından asgari müştereklerde- birleştirilerek, bu iki unsurun beraberce ele alınması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Böylelikle işletmelerde insan kaynakları yönetiminin temel amacı, yöneticileri ve işgörenleri değişime adapte edebilmektir. Bu anlamda insan kaynakları fonksiyonu da söz konusu değişimi destekleyecek biçimde ele alınmalıdır (4).

Kültürel Değişim: Organizasyonların kültürleri içindeki en büyük değişiklik hiyerarşik organizasyon yapısının gittikçe azaltılması, açık, katılımcı ve yetkilerin gittikçe artırılması yönünde olmaktadır. Düzleştirilmiş (Flattening) Organizasyon yapısı içinde oluşan katılımcı bir yaklaşım yöntemi hem çalışanların tatminini sağladığı gibi aynı zamanda firma verimliliğini de artırmaktadır.

Yukarıda belirtilen kriterlerin tamamı sonuç olarak insan kaynakları faktörüne dayanmaktadır. Başarılı bir değişim yönetiminin (Şekil5) gerçekleştirilerek yeni süreçlerin, yeni bir organizasyon yapısının, zenginleştirilmiş bir teknolojinin elde edilebilmesi için üst yönetiminden başlayarak en alta kadar her kademedeki çalışanın değişimi desteklemesi ve anlaması gerekmektedir.

SONUÇ

Bilgi çağının artan rekabet koşulları, değişen paradigmaları, hızla gelişen teknolojik yapısı ve değişen organizasyon yapıları ile firmaların rekabet edebilmeleri için sürekli olarak yenilikçi ve farklılaşmaya dayanan bir strateji uygulaması gerekmektedir. Yenilikçi bir stratejinin uygulanabilmesi ise ancak firmaların süreçlerini, ürünlerini ve hizmetlerini sürekli olarak geliştirmesi ile olabilmektedir.

Süreçlerin geliştirilebilmesi için çeşitli yöntemler olmakla birlikte sürekli geliştirme, süreçlerin yeniden düzenlenmesi ve değişim mühendisliği olmak üzere

başlıca üç temel yöntem bulunmaktadır. Bunların yanında özellikle sürekli geliştirme ve süreçlerin düzenlenmesinde kıyaslama (Benchmarking) yöntemi oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Kıyaslama yöntemi ile dünyadaki en iyi uygulamalar tespit edilmekte ve firmanın yapısına ve kültürüne uygun olarak adapte edilmektedir.

Bir sürecin geliştirilebilmesi için ilk olarak sürecin kontrol altına alınması yani sürece etki eden değişkenlerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu durum başarılıp süreç kontrol altına alındıktan sonraki aşama ise sürecin yeniden düzenlenmesidir. Bu aşamada ise süreç içinde yer alan değer katmayan faaliyetler ayıklanır ve değer katanlar ise basitleştirilerek süreç geliştirilmektedir.

Bu aşamadan sonra firmanın hedeflediği değer ile ulaştığı değer arasında büyük bir fark varsa, o firmanın varlığını sürdürebilmek ve rekabet edebilmek için değişime ayak uydurabilmesi gerekmektedir. Bu şartlar altında firmanın radikal bir değişimi sağlayabilmesi için, uygulaması gereken yöntem değişim mühendisliğidir (Reengineering).

Firmanın değişimi gerçekleştirebilmesi için dört ana safhanın (stratejik planlama, süreç değişim mühendisliği, işletme mühendisliği ve proje yürütme ekibi) yanında iki destek safhası (organizasyon değişim yönetimi, teknoloji geliştirme) ile beraber toplam altı safhanın her birinin arasındaki uzlaşmanın ve iletişimin tedarik edilmesi ve katılımcı, açık, yetki veren bir yönetim liderliği ile desteklenmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. Prof. Dr. İbrahim Kavrakoğlu, Toplam Kalite Yönetimi, Kalder Yayınları, 1996, sayfa 25.
2. Masaaki Imai. Kaizen "The Key to Japan's Competitive Success". McGraw-Hill. 1986.
3. Framework for Managing Process Improvement, Section 1: Introduction.
<http://www.dtic.mil/c3i/bprcd/3003s1.htm>
4. Halil Zaim, Sanal Şirketler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998, sayfa 49.
5. James Brian Quinn, Frederich G. Hilmer ; Core Competencies and Strategic Outsourcing, Sloan Management Review, 1994.
6. Framework for Managing Process Improvement, Section 2: Process Management and Improvement.
<http://www.dtic.mil/c3i/bprcd/3003s2.htm>
7. Framework for Managing Process Improvement, Section 3,
<http://www.dtic.mil/c3i/bprcd/3003s3.htm>
8. Improvement Process,
<http://www.laafb.af.mil/SMC/MQ/qa/ipch5.htm>
9. Gregory H. Watson, Strategic Benchmarking, John Wiley and Sons Inc, Canada, 1993.
10. Davenport, T.H. Process Innovation, Harvard Business Scholl Press, Boston, 1993.
11. Taiichi Ohno, çev: Canan Feyyat, Toyota Ruhu, Scala Yayıncılık, 1996, sayfa 62.
12. James P. Womack, Daniel J. Jones, Çev: Nesime Aras, Yalın Düşünce, Sistem Yayıncılık, 1998.
13. Toplam Kalite Yönetimi, Netaş ve TKY.
14. Fred Nickols, Reengineering The Problem Solving Process,
<http://home.att.net/~nickols/reengpsp.htm>
15. Fred Nickols, Measurement-Based Analysis, Hooking What You Do to The Bottom Line,
<http://home.att.net/~nickols/mba.htm>
16. Prof. Dr. Ömer Dinçer, Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, Beta Basın Yayım A.Ş. 1998, sayfa 296.
17. Michael Hammer, James Champy, Çev: Sinem Gül, Değişim Mühendisliği, Sabah Yayınları, 1994, sayfa 78.

ATM AĞININ ÖLÇEKLENEBİLME YETENEĞİ

Dr.Turgay KALAYCI¹ - Dr.İsmail ÖZMEN²

¹ İ.Ü. Bilgisayar Bilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, Yardımcı Doçent

² İ.Ü. Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu Bilgisayar Programcılığı Bölümü, Öğretim Görevlisi

ABSTRACT : *The main features of ATM (Asynchronous Transfer Mode) network are common LAN/WAN technology, variable high speed (Mbps>Gbps), different kinds of traffic (voice/data/video/image), international single standart etc. The ability of being scalable or scalability is to be added to this list and should be taken into consideration. In this paper, various criteria on scalability are presented item by item and how much the products available in the market satisfy these criteria are discussed.*

I-GİRİŞ

Kamuya açık bir ATM ağı (network) yada eski teknolojiye uygun zaman paylaşımı çoklayıcılar kullanan bir bilgisayar ağı yerine özel bir ATM ağı kurmak kullanıcıya daha fazla esneklik ve denetim olanağı verir.

Ancak bu korkutucuda olabilir. Çünkü böyle bir girişimden önce network yönetim şemalarından arabirim kartlarına kadar anahtarın bütün özelliklerini doğru değerlendirmek zorunda kalırsınız.

Ayrıca network trafiğinin niteliği ve veri güvenliğiyle ilgili ihtiyaçlarınızı anahtarlama ile nasıl bütünleştireceğinizi iyi düşünmek zorundasınız.

Örneğin, ATM ağımda video görüntüleri yada ses dolaşmayacaksa ara birimleriniz ve servis düzeyiniz daha az zorlayıcı olacaktır. Buna karşılık tüm kuruluşun network trafiğini üstlenmesini istiyorsanız, ATM ağımda ses trafiği ve kuruluş LAN'lara destek vermesi gerekecek.

ATM network'ün yapılanmasında maliyet faktörü gibi kullanıcının nihai kararı da ürünlerin uzun vadede ölçeklenebilme yeteneği üzerinde etkili olur.

Ölçeklenebilmenin çeşitli ölçütleri vardır[1]:

II-DONANIM ÖZELLİĞİ

Ölçeklenebilme maliyeti ürünün en düşük konfigürasyonunda (configuration) bile tam yüklü bir konfigürasyonunda olduğu gibi ekonomik olmalıdır.

Yine her iki ölçekte ve tüm ortamlarda sistemin en basit birimini kullanırken dahi destek alabilmelisiniz. Uzaktaki bir bölgeniz aynı kutuda sistemin küçük ölçekli bir birimini kullanırken merkezde tam olarak yüklenmiş bir anahtarla(switch) iş görebilmelisiniz. Sistemin ortak kullandığı güç kaynağı, anahtar matris kartı ve işlemciler gibi ek unsurlar, gereksinimler doğrultusunda sisteme eklenebilmeli. Bu önlemler uygulamaları değişik sistemler arasında taşıma ve farklı markalarla çalışma açısından zengin olanaklar sağlayacaktır.

Bu arada unutmamanız gereken bir konuda şudur ; Bir platformun ölçeklendirilebilme özelliği, hiçbir zaman onun kolay ölçeklenebileceğinin garantisi değildir. Sistemi genişletmek zorunda kalabileceğinizi anımsayın. Bu konuda kasaların arka panelinde tek sıra çıkıştan çok sıralı çıkışlara kadar çeşitli seçenekler olduğunu unutmayın. Sistemi genişletmek uğruna bir gece yarısı yeniden kablolama ile uğraşabilirsiniz. Bir çok satıcı dört yuvalı tek sıra sistemlerden 16 ve üstüne kadar yuva sayısı olan sistemlere kadar çeşitli seçenekler sunar.

III-ÇIKIŞ YOĞUNLUĞU

Ölçeklenebilir olmanın ikinci önemli ölçütü de çıkış yoğunluğudur. Satıcılar genelde kart üstüne sığabildiği kadar çeşitli boylarda çıkış sıkıştırma eğilimindedir.

Örneğin, Cabletron, LAN segmentler üzerine oturtulan 36 inçten daha yüksek bir arabirim kartı ve Ethernet için RJ-71 gibi büyük konnektörler kullanır.

Buna benzer çıkış sıkıştırma teknikleri Cabletron'un 9A000 modülünü içeren MMAC Plus-Switch'i yerleşik LAN arabirimleri için en yüksek çıkış yoğunluğunu veren ürünlerin

ortaya çıkmasını sağladı. Bu ürün 504 Ethernet, 336 Token-Ring ve 168 FDDI LAN segmentine destek verebiliyor.

9A000, hub kasası içindeki iki yuvaya yerleşerek saniyede 622 Mbit OC-12 hızından saniyede 1.544 Mbit'lik T-1 hızına kadar çeşitli düzeylerde 24 ATM arabirimine destek verebilir. Modül saniyede 2.5 Gbit'lik veri çıkışıyla tüm network'e destek verdiği gibi IP networking'i ve kurulu LAN'lerin yaptığı işlemleri taklit eden güçlü LAN benzetim yetenekleriyle hat düzeyindeki tüm protokollere de destek veriyor.

İşin geniş alan kısmında ise örneğin Northern Telekom, kendi Magellan Passport'u için arabirim kartı üzerinde uygulamaya özel devreler olan ASIC (Application Specific Integrated Circuits) kullanıyor. Bu devreler, Northern Telekom'a tampon bellekleri en iyi şekilde yönetmesini sağlıyor. Saniyede 1.544 Mbit'lik T-1, saniyede 45 Mbit hız sağlayan T-3 yada saniyede 155 Mbit'lik hız sağlayan OC-13 standardında üç adet arabirimi olan kartlar ise çok yüksek yoğunluklu WAN çıkışlarında NorTel'e dünya çapındaki bilgisayar ağını yönetmede önemli bir avantaj kazandırıyor.

IV- SANAL DEVRE SAYISI

Ölçeklenebilmenin üçüncü ayağını ise desteklenen sanal devre sayısı oluşturuyor. Sanal devreler de kalıcı (PVC Permanent Virtual Circuit) ve SVC olarak ikiye ayrılır. PVC'ler sistemler arasında noktadan noktaya hat kurmak için bağlantı yolları (path) tanımlamaya yarar. ATM networkü içindeki her sonlanma, karşıdaki bir son noktanın PVC tanımını içerir. Bu aynı zamanda workgroup ortamında her masaüstü sistemin ve büyük olasılıkla her uygulamanın kendisine özgü bir PVC olduğu anlamına gelir.

İş ortamında LAN'larımız, departmanlarımız ve dahası her kullanıcımız için ayrı ayrı PVC'lerinizin olmasını isteyebilirsiniz. Artan PVC sayısı ile birlikte bunları hızla sisteme ekleyecek bir anahtara da sahip olmak isteyeceksiniz. Nortel'in Magellan Passport'u bu durumda sizi 56000 sanal devreye kadar destekleyecektir. Fore System'in ForeRunner ASX-1000'i ise bu sayıyı daha da yükselterek 68000 sanal devre kullanma olanağı sunuyor.

Giderek artan sayıda satıcı pazara SVC'lerini sunuyor. SVC'ler temel olarak dial-up bağlantılar tanımlamaya yarar. SVC genelde sistemlerden

anahtara bağlantı tanımlamak için kullanılır ve gelen paketlerin yerel adresleri ile bu paketlerin kullandıkları yolu çözmek için kullanılır.

V-VLAN'LARI ATM'E GENİŞLETME

Ölçeklenme yeteneğinin bir başka özelliği ise kampus yada yerel alan iletişimde sanal bilgisayar ağlarını (VLAN) ATM'e genişletebilme özelliğidir. Sanal yerel bilgisayar ağları, anahtarlarla fiziksel bağlantı kuran sistemlerin bulunduğu yeri belirtmeden-çalışma gurupları için sistem tanımlamayı sağlar.

Satıcılar uzunca bir süredir VLAN için yerel ATM anahtar desteği sağlamasına karşılık iş dünyasına yönelik çalışan Fore ve Newbridge gibi firmalar bu alana yeni yeni giriyor.

VI-LAN VE WAN ARABİRİMLERİ DESTEĞİ

Seçim yaparken sistemin değişik tipte LAN ve WAN arabirimlerini desteklemesi de önemli bir ölçüttür. Buna karşılık bir anahtar üzerinde istediğiniz her şeyi bir arada bulmanız kolay bir iş değildir.

Anahtarlar geçmişte ATM network kullanıcı arabirimine (UNI User Network Interface) ve networkten networke (NNI) bağlantılara odaklanarak yüksek hızlı omurga (backbone) desteği sağlamaya yöneldiler.

UNI kullanıcının kendi sistemi ve özel bir network ATM anahtarı yada kamuya açık bir ATM network servisi arasında bağlantı kurulmasını sağlar. NNI ise ATM ağlarını birbirine bağlamada kullanılıyor. Bugün ise anahtarlar yerel alan bilgisayar ağlarını, ses, frame relay yada FUNI arabirimlerini de destekliyor.

Northern Telecom'un Magellan Passport'u sadece bir ATM arabirimi olmasının dışında aynı zamanda T-1, T-3, OC-3, Ethernet, FDDI ve frame relay desteğiyle de dikkat çekiyor. Bu ürün aynı zamanda klasik anahtarlanmış-devre trafiğini üstlenebilen devre benzetim (Emülasyon) arabirimine de sahip.

VII-ANAHTARLARIN ÖZELLİKLERİ

Anahtarın güçlü bir yönü faks/modem saptama, yankı düzeltme ve sıkıştırma özellikleriyle ses desteğidir. Bu iş için gerekli olan çeşitli arabirimler ve yazılımlar, şeffaf High-Level Data Link Control (HDLC) tabanlı veri trafiği, Advanced Peer-to-Peer Networking (APPN) ve IP, IPX ve SNA ortamları arasında yönlendirme desteğine sahip tir [3].

General DataComm'un anahtarlama serisi içinde GDCAPEX ailesi Ethernet'i, Data Exchange Interface'i (DXI), T-1, T-3, OC-3 hızlarını, devre benzetimini ve JPEG video arabirimini destekliyor. GDC, 1996'da anahtarlama sistemine MPEG video ve H.321 gibi FUNI'yi ve token-ring'i de eklemeyi planlıyor.

Anahtarın desteklediği ATM servisinin türü en az LAN ve WAN arabirimleri kadar önemlidir. Birkaç yıl önce servis türlerinin tanımları yayınlanmasına karşılık günümüzde bu servislerin özellikleri çok gelişti.[2]

Aslında bir yıl önce kurumsal nitelikteki anahtarlar yalnızca CBR ve VBR'yi destekliyordu. CBR veri trafiğinde ses gibi bant genişliğinin (bandwidth) kendisine ayrılmış belli bir bölümünü kullanır. VBR'nin iki yönü vardır; Bant genişliğini değişken oranlarda kullanan uygulamalar için uygundur. Örneğin, video gibi eşzamanlı uygulamalar için destek verir. Video izleme talebi gibi eşzamanlı olmayan uygulamalara da VBR servisleri yanıt verir.

Bugün pek çok firma UBR ve ABR desteğine önem veriyor. Frame Relay ve LAN ortamlarının çoğalmasıyla ABR ve UBR patlama gösteren veri trafiği için servislerin vazgeçilmez bir özelliği haline geldi. [4]

Anahtarlar, bugün servislere değişik türlerde hizmet sunmanın yolunu açarken az çok bu özellikleri birlikte kullanma fırsatı da veriyor.

Böylece yüklenen veri trafiğinin tipine ve yüküne göre uygun bant genişliğini ayırma işlevlerini de üstlenebiliyorlar.

Yoğun veri trafiği yönetiminin nasıl anahtarlanaacağı, son günlerin önemli konularından birini oluşturuyor. Başlangıçta, iş dünyasına yönelik anahtarlar LAN trafiğini WAN üzerinden taşımada büyük bir zorlukla karşılaştı. Çünkü LAN trafiğinin sistem üzerinden çok belirgin bir şekilde akacağı düşünülüyordu. Ancak LAN trafiğinin patlamasıyla bu iddia asılsız çıktı.

Eğer bugün bir anahtar veri yığınlarına boğulursa, önceki sürümlerine göre bu durumu daha iyi yönetir. Bunu kibarca veri paketlerini azar azar göndererek yapar. Bu yönetim işlemi de gelen verileri tampon belleğe atarak ve sırası gelenleri anahtarlayarak yapar.

Öte yandan satıcılar bir yandan da anahtar mimarilerini yeniden tasarlayarak patlayan veri trafiğini düzene sokmanın yollarını arıyor.

Birçok anahtar, hücrelerin işaretlenmesiyle önceden belirlenmiş üst kapasitesine yada salınım oranlarına göre configure edilebilir. Dolayısıyla bir çıkıştan gelen trafiğin hangi çıkışa anahtarlanaacağı kurulum Bazı anahtarlar ise bu trafiği her sanal devre için ayrı ayrı denetler. Her anahtar satıcısının veri yoğunluğunu yönetme şemasında kendisine özgü dolambaçlı yolları vardır. Bu nedenle yüklü bir trafiği yönetmek için söz konusu anahtarın nasıl çalıştığını iyi aşamasında tanımlanmış olur. Böylece işaretlenmiş hücreler trafik yığılması durumunda bir çıkıştan diğerine kaydırılabilir. Eğer bir anahtarda fazla veri yığılması olursa bu veriler bir sıra halinde bekler ve sırası geldiğinde yavaş yavaş geçerler. anlamalısınız.(Tablo 1)

ATM anahtarlar için ne dediler ?

100 sistem yöneticisine soruldu

Geçen yılki ATM kullanma oranları

ATM kullanmadı

ATM pilot anlaşması yaptı

ATM'i kullanıma soktu

Geçen yılki ATM kullanma oranları

ATM pilot anlaşması yapacak

ATM'i kullanıma sokuyor

ATM kullanmayacak

Emin değil

ATM kullanmayı gerektiren nedenler

Geniş bant'a ihtiyaç duyan uygulamaları destekliyor	91%
Artan sayıdaki network uygulamalarını destekliyor	42%
Artan sayıdaki kullanıcıyı destekliyor	30%
Diğer	7%

ATM'in en yararlı özellikleri		ATM seçiminde önemli kriterler	
Arttırılmış omurga kapasite	4.46	Çoklu ortam desteği	4.59
Masaüstü için arttırılmış bant genişliği	3.66	Ölçeklenebilirlik	4.51
Uygulama server'ı yerleştirmede daha fazla seçenek	3.62	Yönetim araçları	4.60
Network gelişimine yardım	3.56	Sıkışıklık yönetimi	4.18
Sanal work grupları	3.51	Kurulu LAN desteği	4.11
Masaüstüne adanmış kapasite	3.42	Sanal LAN desteği	3.74

Tablo 1

Sizin bir LAN network yönetim sisteminiz olabilir ve LAN ile WAN ortamının aynı platformda çalışmasını isteyebilirsiniz. Böyle bir durumda anahtar satıcısının Simple Network Management Protocol (SNMP) gibi protokollerle açık sistemleri destekleyecek yazılım ürünlerini sağlaması gerekir. Genelde bu ürünler donanımdan bağımsız pazarlanır. SNMP, HP'nin OpenView'u gibi başka bir ortak platform altında bütünleştirilebilir. Sistemleri bütünleştirmeye yönelecekse, ürünlerin işlevsel olmasına dikkat edin. Standart network yönetim platformlarıyla açık sistemler düzeyinde çalışırken ortamdaki ortama geçişlerde hücre kayıpları yaşanabilir. Böyle bir durumu önlemek için satıcının kendi markasını taşıyan network yönetim sistemini seçmek bir çözüm olabilir. Örneğin, StrataCom'un BPX ve IGX'i, SNMP'yi desteklediği gibi HP'nin OpenView'u ile de bütünleştirilebilir. Her iki anahtar firmasının StrataView Plus'ı tarafından yönetilebilir. [5]

Eğer bu anahtarların bant genişliğini gerektiği gibi kullandıktan emin olmak istiyorsanız, StrataView Plus'ın FairShare'i ile sanal devrelerin her birindeki veri sıralamasından ve güvenli bağlantılar için kullanılan zaman planlaması özelliklerinden yararlanabilirsiniz. Yazılımın ForeSight modülü ise uçtan uca otomatik bağlantı yönetimi olanağı sağlarken alt modülleriyle de network trafiğine programlamayla müdahale etme şansı veriyor. ABR desteği ve kapalı devre trafik yönetimi de ForeSight'in becerileri arasında.

Newbridge'in 46020 MainStreet network yönetim sistemi Newbridge ürünlerinin yanı sıra SNMP protokolünü destekleyen diğer ürünleride oldukça başarılı bir şekilde yönetebiliyor. 46020 MainStream SNMP yardımı ile HP'nin OpenView'u, Sun Soft'un SunNet Manager'ı yada IBM'in NetView'u ile tümleşik çalışabiliyor.

Fakat 46020 paketinizin 36150 ve diğer ürünlerin bir arada olduğu bir ortamda çalışmasını istiyorsanız, bu ürünlerin VIVID mimarisine uyması gerekiyor. Newbridge'nin ağ yönetim sistemi gün boyu yönlendirme desteği sağlayabiliyor. Bu özellik sayesinde saatler süren yedekleme işlemleri de bir sorun olmaktan çıkıyor. Eğer işyerinizde bir ağ yönetim sistemi kullanıyorsanız ve WAN'a bağlı en az iki arabiriminiz varsa, ağ yönetim yazılımınız donanım hatalarıyla çevredeki network trafiğine karşı size önemli bir adres güvenliği sağlayabilir. Ağ tasarımınız ring yada mesh topoloji içinde otomatik olarak yeniden yönlendirmeye destek verebilmelidir. [6]

VIII-SONUÇ

Veri akışının yönlendirilememesi gibi durumlar için ise yedekleme yapabilmelisiniz. Arabirim kartları her zaman işe yarar, ancak bazen firmalar, yük paylaşımı güç kaynağı ve bazı gereksiz işlemcileri içeren kısacası çok işlevsel olmayan bazı anahtar konfigürasyonlarını da pazarlayabilirler.

Pazardaki gelişmelere bakıldığında iş dünyasında ATM'e geçmemek için somut bir neden göstermek pek mümkün değil. Ancak yinede hiçbir sorun istemiyorsanız, ATM'e geçişi daha güçlü ve sorunsuz ürünlerin pazara girmesi için ileri bir vadeye atabilirsiniz. (Tablo 2).

Hangi teknoloji ne hız sağlıyor ?

Dosya Tipi	Dosya boyu	Modem 64 Kbps	Ethernet 10 mbps	Fast Ethernet 100 Mbps	ATM Anahtarı 2.5 Gbps
CAD Dosyası	2 Mb (Sıkıştırılmış)	31.0 s.	0.2 s.	0.02 s.	0.00078 s.
CAD Dosyası	8 Mb (Sıkıştırılmamış)	2 min.	0.8 s.	0.08 s.	0.003 s.
Chest X-Ray (14"-17")	59 Mb (Sıkıştırılmamış)	15 min.	5.9 s.	0.59 s.	0.023 s.
High resolution fax	70 Mb (Sıkıştırılmış)	18 min.	45.0 s.	7.0 s.	0.027 s.
CT Scan Set (40 view)	167 Mb (Sıkıştırılmamış)	43 min.	16.7 s.	1.67 s.	0.065 s.
High resolution fax	560 Mb (Sıkıştırılmamış)	2.4 h.	56.0 s.	5.6 s.	0.22 s.

Tablo 2.

KAYNAKLAR

- [1]- Gage Beth. "Now,ATM Time", Networkworld (March 1995), pp 100-110
- [2]- Heinanen Juha. "Rolling-out ATM Based Network Services".(vol 25 suppl. 3 1994) pp 105-110
- [3]-Clyne Leslie. "Report from the ATM Task Force". (vol 25 suppl. 3 1994 pp 135-139
- [4]-IBM Document number GG24-4330-00."Asynchronous Transfer Mode (Broadband ISDN) Technical Overview", june 1994
- [5]-IBM Document number GG24-3816-01. "High-Speed Networking Technology:An Introductory Survey", june 1993
- [6]-IBM Document number GG24-3178-03. "Local Area Network Concept and Products", January 1994
- [7]-Turgay Kalaycı, "Neden ATM ?", Bilişim 96 Bildiriler Kitabı , sayfa 215-220, Eylül 1996

ANAHTARLAMA DEVRİMİ

Dr.Turgay KALAYCI¹ Dr.İsmail ÖZMEN²

¹ İ.Ü.Bilgisayar Bilimleri Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yardımcı Doçent

² İ.Ü.Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Bilgisayar Programcılığı Bölümü, Öğretim Görevlisi

ABSTRACT : *Networking communications have passed through three major eras and is now entering its fourth. Each of these periods was driven by a new generation of computing hardware and applications, and each dramatically expanded the uses of computing. We are now at the beginning of the next era: that of switched, dedicated, high-speed networking.*

On this paper, three evolutions are introduced in short, and the concepts of the evolution that we are in are tried to be examined with its general lines, ATM switching, virtual LANs and routing which are known as the basic elements of the switching revolution are investigated.

I-AĞIN DÖRT EVRİMİ

1.EVRİM: ANABİLGİSAYAR AĞLARI (1965-1975)

Büyük merkezi makineler bilişimi etkilediği yıllarda, bir seri özel ağ mimarileri oluştu. Bunlar üreticinin terminalleri ile sistem arasında, güvenli sağlam bağlantılar sağladılar. Bütün uygulamalar anabilgisayar üzerinde çalıştırıldı ve ağdan geçen verinin büyük bir çoğunluğu metin (text) veriydi.

Anabilgisayar ağındaki en önemli elemanlar ileri-uç (front-end) işlemciler ve küme (cluster) denetleyicileriydi (Şekil-1). Terminal grupları deneticilere bağlanırdı ve bu deneticiler uçtan-uca kablolarla (yerel bağlantılar için) veya kiralık telefon hatlarıyla (uzak bağlantılar için) ileri-uç işlemcilerle bağlanıyorlardı. "Paylaşımlı bant genişliği" fikri telefon hattının bant genişliğinin sırası ile denetleyicilerin vasıtası ile Şekil 1. Tipik bir anabilgisayar yapısı uzak bağlantılar için kullanıldı. Bu dönemde etkin olan anabilgisayar satıcısı IBM idi. Bu ağlar bu dönemde o kadar güzel çalıştı ki, onların bazıları hala kısmen değişmemiştir. Çoğu ise, köprü veya yönlendiricilerle bağlanılan token-ring ağlarına dönüştü veya bütünüyle değiştirildi. LAN erişim metodunun bant genişliği ve esnekliği ile bileşik bir karmaşık yapıya sahip olan token-ring, ana bilgisayar tabanlı denetleyici/terminal ağındaki gibi aynı performans özelliklerinin çoğunu sağlar.

2.EVRİM: MİNİ BİLGİSAYAR AĞLARI (1975-1985)

Mini bilgisayarlar teknik olarak daha kullanışlı ve düşük maliyetli olduğundan çoğu işletme, mühendislik ve iş yeri uygulamalarını bu sistemlere kaydirdılar. Terminal erişimi, mini üzerindeki bir yuvaya eşzamansız terminaller bağlanılarak oldukça basit bir şekle koyuldu. Hata önleyen ve geniş alan hat paylaşımını sağlayan istatistiksel çoklayıcılar gelişti. Veri PBX'leri birçok ağları merkezileştirdi. Böylece terminal kullanıcılarına bilgisayarlarını seçme imkanı ve pahalı bilgisayar portları ile savaşıma imkanı verilmiş oldu (Şekil 2).

Ağ ortamında önemli bir değişiklik oldu: Bir ağın çeşitli parçaları bir çok satıcı tarafından sağlanmış olması. Bu durum süratle ağ teknolojisi değişim oranını arttırdı. Bir örnek olarak pazara giren küçük üreticilerin sayısının artması gösterilebilir.

En büyük mini bilgisayar üreticisi DEC (Digital Equipment Corporation), eşzamansız mini bilgisayar ağları içinde ilk liderlendendi. Varolan terminaller direk olarak mini bilgisayarlara veya veri PBX'lerine bağlanmadan ziyade terminal sunucularına bağlandı. Terminal sunucuları 10 Mbps Ethernet Yerel Alan Ağı (LAN) üzerinden mini bilgisayarlara bağlandı. Bu mimaride terminal sunucuları Veri PBX 'leri ile yer değiştirdi ve uzak köprüler istatistiksel çoklayıcılarla yer değiştirdi.

Benzer bir evrimsel değişim IBM tarafından yapıldı. Yerel küme denetleyicilerini ana bilgisayara bağlayan uçtan-uca kablolar yerine token-ring yerel alan ağları geldi.

3.EVRİM: PAYLAŞIMLI BANTGENİŞLİKLİ LAN'LAR (1985-1995)

IBM, DEC ve diğer bir kaç daha küçük üreticinin terminal-tabanlı LAN'ları bilgisayar ağları için uygun ortam olarak kurulmuşlardı. Fakat kişisel bilgisayarların patlamasıyla esaslı bir kayma görüldü. Masa üstü bilgisayarlar kuruluşların içerisinde çoğaldı ve

kullanıcılar; yazıcılar ve dosya transferleri gibi fiziksel kaynaklarını paylaşma ihtiyacı duydular. Bu ihtiyacı karşılamak için, LAN tabanlı ağ işletim sistemleri ortaya çıktı. Bunlar kullanılan uygulamaları destekledi ve sabit bir hız, paylaşımlı veritabanı kullanan LAN tabanlı uygulamalarda gerçek bir yenilik sağladı (Şekil 3).

Bu ağların esası "paylaşımlı bant genişliği" kavramıdır. Bir çok PC ve başka aygıtlar sırasıyla bir Ethernet bölümüne veya bir token-ring'e bağlandı. Daha önceki PC'lerin çok kısıtlı işlem kapasiteleri olmasına, ve ağ işleminde sınırlı miktarda veri yoğunluğu işlemesine karşın, bu işlem oldukça iyi çalıştı.

Bu ağlarda iki esas problem vardı:

1. Kalın kablolar hantal ve kurulması pahalıydı, bağlantıları ve ses için standart olan yıldız topolojisine uymadı. Yıldız topolojisinde, bükümlü-çift kablolar her masadan kablolama tablosuna çekilir, genellikle bir veya daha fazla tablo binanın katlarına yerleştirilir.
2. Köprüler (Bridges) Ethernet ve token-ring'i bağlamak için kullanıldı. Doğal olarak köprüler belirli bir trafiği (mesajları) istasyonlara dağıtır. Bu, oldukça küçük ağlarda, trafik yoğunluğunun yüzdesinin çok az olduğu zamanlarda iyi çalıştı. Fakat çok geniş ağlarda bazı aygıtların ağa aşırı yük getirebilecek mesajlar göndermeye başladığı gözlemlendi.

Akıllı hub'lar kablolama problemini çözdü; bunlar Ethernet ve token-ring'i desteklediler. Her istasyon varolan bükümlü-çift kabloları kullanabildi. Burada da bir çok istasyon bir bölümü veya bir token-ring'i paylaştı fakat kablolama daha fazla yönetilebilir oldu.

Yönlendirme, hem dosya sunucularında hem de dış birimlerde, aşırı trafik olan ikinci problemini ağ yöneticilerine LAN'larını bölme imkanı vererek çözdü. Mesajlar (broadcast) yönlendiricilerde durduruldu ve kullanıcı trafiği LAN'lar arasında kontrol edildi. Yönlendiriciler bunu oldukça karmaşık protokolleri kullanarak yaptılar.

4. EVRİM : ANAHTARLAMA (1995 -)

Masaüstü bilgisayarlardaki inanılmaz gelişmeler ağ bilgişleminde üçüncü evrimi bitirdi. Bu makinelerin gücündeki hızlı büyüme sonucunda işlemci gücünde arttığundan ağ bilgişleminde şu andaki evrime geçmede büyük bir etken olmuştur. İleri masaüstü bilgisayarlar Ethernet veya token-ring'in sağladığı işlemden daha fazla işlem yapabilmektedirler. Bu özellikle sunucular için geçerlidir, çünkü tüm bilgiler uygulama sunucularına gönderildiğinden, bunlar fiilen daha fazla kullanıcılara

destek verdiğinden daha fazla veri oranına gereksinim duyarlar (Şekil 4).

Bu gelişmiş donanım gücünden kullanıcılar faydalanır. Her endüstride ve her tip uygulamada, veri metin yerine görüntü (resim) ile temsil edilmektedir. Word Wide Web, döküman görüntüleme, tıbbi radyoloji, CAD, görüntülü eğitim ve ön baskı editlemesi aşırı derecede fazla bant genişliği isteyen uygulamalara bir kaç örnek olarak verilebilir. "Bisiklet" kelimesini transfer etmek için 8 bayt gönderilir. Bisiklet resmini transfer etmek için 80.000 bayt gönderilir. Basit bir görüntü üzisi transfer etmek için 8.000.000 bayt gönderilir.

Grafiksel işlemin ekonomik faydaları aşırı derecede fazladır. Bilgi sezgi ile daha çabuk anlaşılır. Kullanıcılar uygulamayı öğrenmek için daha az zaman harcarlar ve bilgi ile çalışmak için daha fazla zaman kalır. Kağıt kullanımı son derece azalır, neredeyse hiç kullanılmaz.

Çalışma uzaktaki insanlarla paylaşılabilir. Beceri, organizasyon veya sanayi içinde transfer edilebilir.

Bunlardan başka düşünülenler var olan ağ için aşırı yüklenme getirecektir. Bu durumda oldukça fazla kullanıcı ağa eklenmiş olacaktır. İstemci/sunucu uygulamaları bant genişliği gereksinimini arttıracaktır. Kurumsal uygulama sunucuları ve merkezi sunucu alanları yerel çalışma gruplarının dışına daha fazla trafiği taşıyacaktır.

Açıkça görülüyor ki, beş yıl önce geliştirilen hub ve yönlendirici teknikleri böylesine ağır yüklerle başedecek biçimde planlanmamıştır. Bağlama paneli ile Ethernet bölümlere veya ring'lere ayrılabilir. Fakat bu çözüm gerçek yüksek-bant genişliği olan uygulamaları ölçekliyemez ve bu çözümü yönetmek de zordur.

En iyi çözüm anahtarlamadır. Anahtarlanmış ağlarda her iş istasyonu ve sunucunun ağa adanmış kendi bağlantısı vardır. Yani, 20 kullanıcı, 10 Mbps Ethernet bölümünü paylaşacağına, 200 Mbps işlem yapma imkanı sağlanır. Ayrıca, anahtar yüksek-hızlı sunucu bağlantılarını desteklerse; 100BaseT, ATM ve FDDI gibi; veri, ağdaki iş istasyonlarına daha hızlı taşınabilir.

II-ANAHTARLAMA DEVRİMİNİN TEMEL ELEMANLARI

ATM ANAHTARLAMA

Son günlerde en önemli standart Eşzamansız Aktarım Kipi'dir. (ATM) Eşzamansız Aktarım Kipi - Asynchronous Transfer Mode (ATM), geleceğin ağları için standart anahtarlama mekanizması olarak geniş ölçüde kabul görmektedir. ATM genel geniş alan ağlarında olduğu gibi yerel ve genel geniş alan ağ ürünleri içinde çok hızlı bir şekilde yayılmaktadır.

Tablo 1. Ağın 4 evrimi

	1.Evrım 1965 – 1975	2.Evrım 1975 - 1985	3.Evrım 1985 - 1995	4.Evrım 1995 -
Odak	Anaçatı	Mini dosya	Sunucu	Ağ
Sunucu tipi	Anaçatı	Mini sunucu	Dosya sunucusu	Dosya sunucusu, Uygulama sunucusu
Kaynak tipleri	Anaçatı	Anaçatı	Görüntü sunucusu, PBX, Anaçatı	Herhangibiri
Kaynak adedi	Çok küçük	küçük	orta	büyük
Mimari	özel	özel	standart	standart
Uç aygıtlar	dump synch terminal	dump synch terminal	PC, iş istasyonu	PC, iş istasyonu, çoklu ortam
LAN/WAN farkı	orta	yüksek	yüksek	az
Bant genişliği miktarı	az	az	yüksek	oldukça yüksek
Bant genişliği tipi	paylaşımlı	adanmış	paylaşımlı	adanmış
En iyi kullanım biçimi	Metin veri	metin veri	program ve veri dosyaları	herhangi bir bilgi (metin,dosya)
Anahtar ağ teknolojileri	FEP, denetleyici	stat mux, veri pbx	akıllı hub, yönlendirici	LAN anahtarı, ATM anahtarı, Yönlendirici sunucusu

ATM küçük sabit uzunluklu hücreler kullanır. Çünkü bu hücreler değişken -uzunluklu paketlere nazaran geçiş süresini (Latency) daha az sürede tutarlar. ATM veri patlama (Bursty) bilgisini; LAN paketleri gibi ve sabit bit oran bilgisini; ses gibi birleştirebilir. ATM anahtarlama donanımında yürütüldüğünden ve anahtarları kendi aralarında birbirleriyle bağlantılı olduğundan, bu günün büyük ağ desteğinden daha fazlasını uygulamalara sağlayabilecek güçtedir. Sorun ATM'e geçilip geçilmeyeceği meselesi değildir, mesele ne kadar çabuk geçileceğidir. Ergeç, her masaya yüksek - hızlı ATM bağlantıları sağlanacaktır. Fakat bu işlem yakın bir geleceğe yayılacaktır. ATM arayüz kartları Ethernet arayüz kartlarına nazaran daha pahalıdır. ATM anahtar mimarisi hala gelişmektedir. ATM ile direk olarak bir kampusteki bütün bilgisayarları bağlama, ATM'i fiilen destekleyen o andaki anahtarlar için çok yüksek oranda bir bağlantı sağlayacaktır. Yüksek veri oranlarında ATM'i çalıştırmak isteyen çoğu kullanıcılar fiber optik veya kategori 5 UTP kablolarını döşemek zorunda kalacaklardır. Gelecek bir kaç yıl içinde çoğu kurumlar ATM'i önemli ölçüde kullanacaklardır. Fakat daha çok özel bant genişliği gereken çalışma grupları ve omurgalar için.

LAN ANAHTARLAMA

LAN anahtarlama ağ endüstrisinin en hızlı gelişen parçasıdır. Sebebi şudur: Fiyatlar hızla düşmektedir, 1993'de her anahtarlanan Ethernet port'u için fiyat 1500 - 2500\$ iken bugün her anahtarlanan port için 500\$'dir. Yönlendiricilerden farklı olarak, LAN anahtarları veriyi

yazılımdan ziyade donanım ile taşırlar. Bundan dolayı anahtarlar çok hızlıdır ve düşük maliyetle daha fazla işlem yaparlar. Çoğu LAN anahtarları düşük hızlı teknolojileri (Ethernet ve token ring gibi) ve yüksek hızlı teknolojileri (100BaseT, FDDI, ATM gibi) desteklerler. Çeşitli LAN teknolojilerini destekleyen anahtarlamanın yeteneği büyük bir altyapı değişimi yapmaksızın ağ işlemini arttırır. Anahtarlanan ağın imkanlarından yararlanmak isteyen kullanıcılar bugün masaüstü ATM'e atlamamalıdır. Çoğu uygulamalar, belirli aygıtları Ethernet ve token-ring bağlantılarına adayarak ve bu aygıtları 100BaseT, FDDI ve ATM sunucularına anahtarlayarak işlemde büyük artış görürler. Yani, iki çeşit anahtarlama gereklidir. Birinci tip Ethernet, token-ring ve FDDI arayüzleriyle sunucuları ve iş istasyonlarını bağlayan LAN anahtarlama değildir. Her aygıt kendi adanmış bağlantıya sahiptir. Aynı LAN anahtarına bağlanılan iki aygıt arasındaki bağlantılar (örneğin, bir iş istasyonu ve bir yerel dosya sunucusu) yerel olarak çok yüksek oranda işleyecektir. Anahtarlamanın ikinci tipi, sırası ile, bu anahtarları ATM anahtarlara bağlar. Bu yapılan şey multi-gigabit omurga dokusudur. Ve ATM LAN benzetimi kullanılarak, ATM anahtarına bağlanılan bir sunucu farklı LAN anahtarlarına bağlanılan iş istasyonlarını destekleyebilir.

Böylece ATM anahtar omurgası çeşitli biçimlerde iyileştirilmektedir. Yerel olarak anahtarlanan bağlantılar (LAN anahtarı içinde) ATM hücrelerine dönüştürülemezler. Bunun yerine, veri doğal paket formunda kalır, böylece gecikme (latency) azalmış olur. Yerel anahtarlama ATM omurgasının yükünü azaltır.

LAN anahtarları istatistiksel çoklayıcı etkisi sağlar, ATM anahtar dokusuna girişi kolaylaştırır; bunlar ise omurga ağı işlemlerini iyileştirir. Esas erişim elemanı olarak LAN anahtarlarının bileşimi ve çekirdek doku olarak ATM anahtarlama güçlü bir yeni düşünceyi gösterir. Sonuç olarak bu mimarinin yönetimi kolaydır ve akıllı hub'lar ve yönlendiricilerin oluşturduğu önceki modelden daha fazla performans sağlar.

SANAL LAN'LAR

LAN anahtarı/ATM anahtarı ağının birlikte kullanılmasından oluşan tekniğe "sanal LAN'lar" veya kısaca VLAN'lar denir. VLAN'lar hakkında iki şey düşünülebilir. VLAN fizikselden ziyade mantıksal kullanıcıların bir koleksiyonudur. Yönlendirici tabanlı ağda kullanıcılar ağ içindeki fiziksel yerleşimleri ile tanımlanırlar. Bu ağ katmanı adresinde anlatılır, şöyle ki; verinin hangi fiziksel bölüme veya ringe gideceğini yönlendirici söyler. Fiziksel LAN'daki kullanıcılar bu sebepten bir binada veya bu binanın bir bölümünde olmalıdır. Sanal LAN'da kat, bina hatta şehir ile sınırlanmasına gerek yoktur. Sanal LAN bir broadcast domain'dir. Bir hub üzerinde olduğu gibi sanal LAN içerisindeki tüm cihazlar sanal LAN içerisinde oluşan tüm broadcast'ları görürler. Hub ve yönlendirici içeren bir ağda paketler hub içerisinde tekrarlanır, hub'lar arasında ise yönlendirilir. Sanal ağlar içeren anahtarlama bir ağda ise paketler sanal ağ içerisinde anahtarlanır, sanal ağlar arasında ise yönlendirilir. İkinci katman (MAC - Katmanı) broadcast yapan protokoller bir grubun tüm üyeleri tarafından görülebilecektir. Bu grup, yönlendirici/hub ağında bir bölüme veya ringe bağlı iş istasyonlarıdır. Anahtarlama bir ağda bu grup sanal LAN'dır. VLAN'lar aşırı broadcast problemi olmaksızın inşa edilebilen çok büyük anahtarlı ağlardır.

YÖNLENDİRME

Anahtarlı ağlarda yönlendirmeye hala gerek duyulur, fakat rolü başkadır. Bir binada veya kampusta veriyi taşımak için yönlendiricilere artık gerek yoktur. Anahtarlama sistemi bu fonksiyonu daha yüksek oranda ve üstelik daha az maliyetle sağlar. Yönlendirme şu anda VLAN'ları birbirine bağlamaktadır. VLAN bir broadcast domain'dir, ve broadcast domain'ler birbirleri ile yönlendirme sayesinde bağlanırlar. Anahtarlı bir ağda yönlendirme fonksiyonu çeşitli mertebelerde sağlanabilir. Yönlendirme sunucuları LAN anahtarları içinde olabilir. Böylece ağ içindeki ekipmanların sayısı azalır ve ağ yönetimi daha basitleşir. Eğer modüler yönlendirme sunucuları kullanılırsa yönlendirme gücünün kademesi (ve maliyeti) özel uygulamanın ihtiyaçlarına göre düzenlenebilir. LAN anahtarların içine monte edilen yönlendirme sunucuları, özel uygulamaların ihtiyacına bağımlı olarak ya dağıtılmıştır yada merkezleştirilmiştir. ATM anahtarlarına bağlanılan yönlendirme sunucuları, yönetimi ve üreticiler arası karmaşayı minimize ederler.

Fakat doğal olarak mimari bir problem vardır. Yönlendirmek üzere ATM anahtar, hücreleri tekrar paket haline getirmelidir ve sonra paket tabanlı yönlendirme yapılmalıdır. ATM anahtar üreticilerinin çoğu hücre anahtarlama üzerine yoğunlaşmıştır. Daha önce hub/anahtar ağındaki omurgada bulunan aynı yönlendiriciler tekrar düzenlenebilirler. Ethernet, token ring veya FDDI portları olan yönlendiriciler LAN anahtarlar üzerindeki portlara bağlanabilirler. VLAN'lar arasında yönlendirme ise LAN anahtarı/ATM anahtarı bağlanarak olur. Veya yönlendirici üzerindeki ATM portu birçok mantıksal kanalları destekleyebilir ve her biri ATM Emulated LAN'a bağlanabilir. Üçüncü seçenek, aynı sonucu verecek şekilde FDDI veya 100BaseT üzerinde işleyen ana bir protokol kullanmaktır.

III -SONUÇ

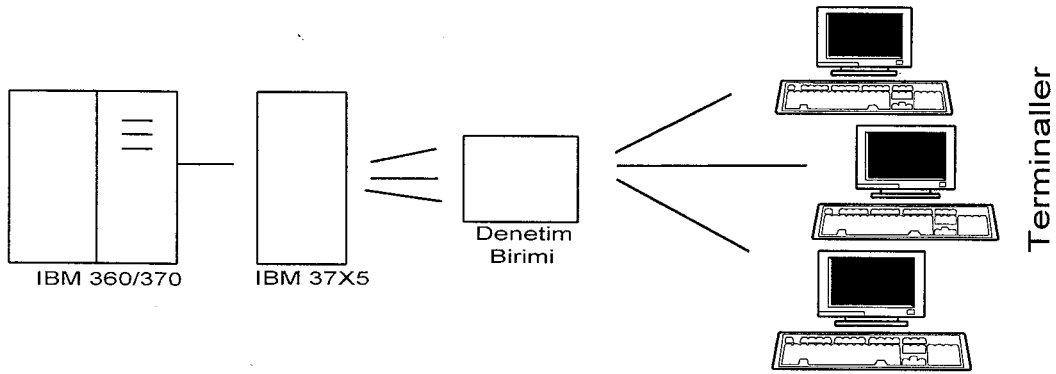
Ağ üzerinden iletişim üç büyük evrimden geçerek bugün dördüncüsüne girmiş bulunmaktadır. Bu dönemlerin her biri, bilişim uygulamaları ve donanımın yeni bir ürünü tarafından yönlendirilmiş ve her biri bilişimin kullanımına çarpıcı bir şekilde açılmıştır. Şimdi ise biz gelecek çağın başındayız. Bu da anahtarlı, adanmış, yüksek-hızlı ağlardır.

Bilgisayar ağlarında anahtarlama kullanımının artması ile birlikte "sanal ağlar" gündeme gelmiştir. Anahtarlar basit işlemler kullanarak yüksek performans seviyelerine ulaşırlar. Yönlendiricilerden çok köprülere benzerler. Bir anahtar ikinci katman (MAC) hedef/kaynak adreslerini kullanarak anahtarlama işlemini gerçekleştirir. Bu da yönlendirme işleminden çok daha kolaydır. Hub ve yönlendirici içeren bir ağda paketler hub içerisinde tekrarlanır, hublar arasında ise yönlendirilir. Sanal ağlar içeren anahtarlama bir ağda ise paketler sanal ağ içerisinde anahtarlanır, sanal ağlar arasında ise yönlendirilir. İyi bir sanal ağ çözümü tüm bir binayı, kampusu veya şehiri kapsayabilir. Böylece yönlendirme ihtiyacı düşerken veri çok daha hızlı iletilebilir.

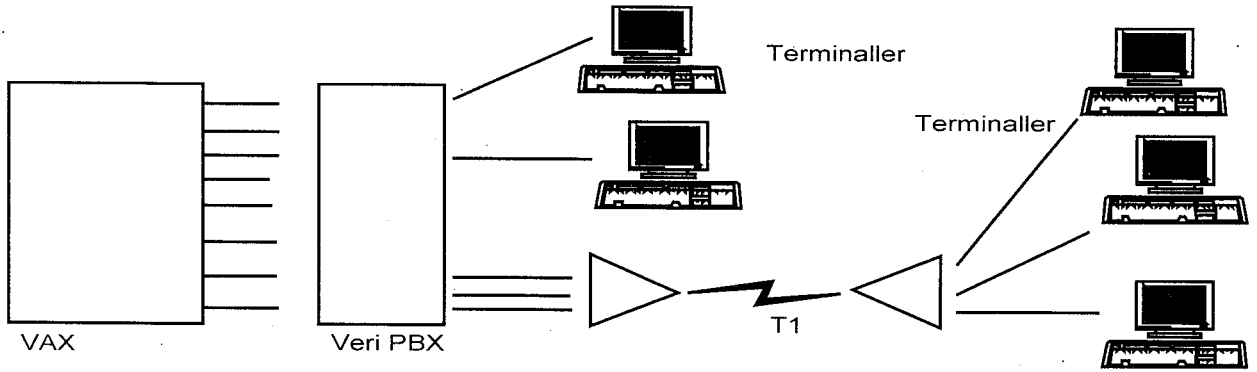
KAYNAKLAR

- [1] P.Newman, **ATM Technology for Corporate Networks**, IEEE Communications Magazine, 30(4),pp.90-101.IEEE Communications Society, April 1992.
- [2] C.F.Nche and C.Rodgers and D.J.Parish, **Implementing the Orwell protocol over a fibre-based high speed ATM network**, Electronics and Communication Engineering Journal, pp.345-350.IEEE, December 1992.
- [3] Daniel Stevenson, **Supercomputer Communications as an Application for Broadband Networks**, IEEE Globecom 91 Conference Record, Vol.2,IEEE,December 1991.

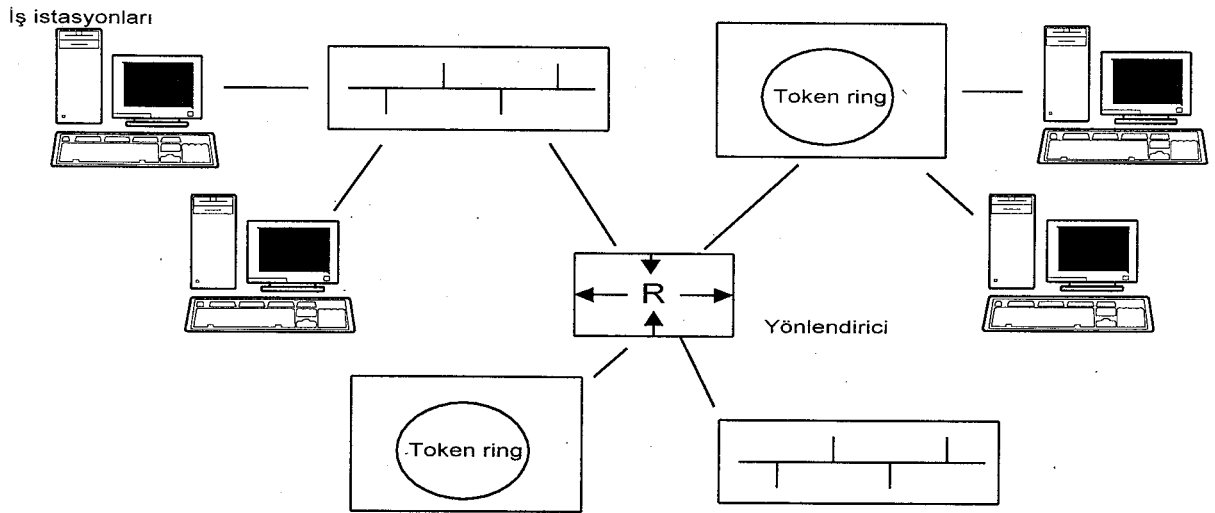
- [4] H-W.Braun,B.Chinoy,K.C.Claffy,G.C.Polyzos. **Analysis and Modelling of Wide Area Networks:Annual Status Report.** Technical Report. Applied Network Research,San Diego Supercomputer Center and Computer Systems Laboratory UCSD,February 1993.
- [5] J.W.Breen. **The Caroline Project: Service and Protocol Description.** Technical Report Monash University.Number 93-15.p.25,November 1993
- [6] **Asynchronous Transfer Mode (Boadband ISDN)Technical Overview.** Document Number GG24-4330-00. June 1994
- [7] **The Library for Systems Solutions Local Area Network Reference.** Document Number GG2-4111-00. March 1994
- [8] **High-Speed Networking Technology: An Introductory Survey.** Document Number GG24-3816-01. June 1993
- [9]T.Kalaycı. **Neden ATM ?.** TBD 13. Ulusal Bilişim Kurultayı. Bildiriler Kitabı. sayfa 215-220 Eylül 1996

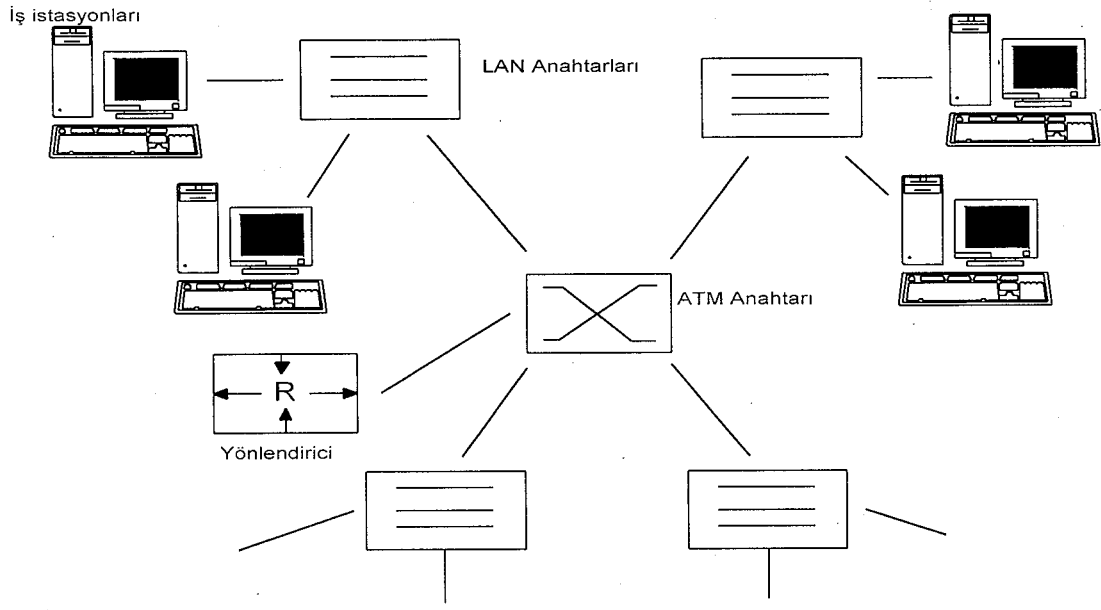
Şekil 1: Tipik bir anabilgisayar yapısı

Şekil 2: Mini bilgisayar evrimi

Şekil 3: Paylaşımlı bant genişlikli LAN'lar

Şekil 4. Anahtarlama Evrim

TRANSLATING THE FINANCIAL STATEMENTS OF SUBSIDIARIES OPERATING IN TURKEY:

ARE TRADITIONAL TRANSLATION METHODS APPLICABLE?

Dr.Tuba DUMLU

M.Ü. İ.İ.B.F. İngilizce İşletme Bölümü, Öğretim Görevlisi

ÖZET : Çokuluslu şirketlerin ve bunların bağlı şirketlerinin artması, uluslararası muhasebenin gerekliliğini ve önemini ortaya çıkarmıştır. Uluslararası muhasebenin önemli konularından birisi hiç kuşkusuz mali tabloların dönüştürülmesidir. Mali tabloların dönüştürülmesi, çokuluslu şirketlerin doğru konsolide mali tablolarına ulaşabilmeleri açısından çok önemlidir. Çokuluslu şirketlerin hiperenflasyonist ülkelerde faaliyet gösteren ve o ülkenin para biriminden mali tablolarını hazırlayan bağlı şirketleri olduğunda, mali tabloların anaşirketin faaliyet gösterdiği ülkenin para birimine dönüştürülmesi, anaşirketin doğru konsolide mali tablolarına ulaşabilmesi açısından daha da önem kazanır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de faaliyetlerini sürdüren yabancı bağlı şirketlerin mali tablolarının dönüştürülmesi, kur ve/veya yöntem seçimlerine yardımcı olmaktır.

I-INTRODUCTION

Perhaps the most significant aspect of international accounting is the translation of foreign financial statements. The process of translation implies that one currency is expressed or restated in terms of another currency[1].

Accounting is based on a single currency idea, in order to facilitate the grouping of like financial data. Because the nature of accounting and its reliance on the principles of mathematics, the accounting records of a given firm must be kept in a single currency, or the component parts cannot be added together to provide meaningful sums on the financial reports.

Because of "accounting nationalism," each nation has its own accounting principles for firms legally established within its borders. When one firm owns firms in another country, these foreign operations (subsidiaries, branches, or joint ventures) will account for their activities in accordance with that country's accounting rules and will keep their accounting records in that nation's currency. If the country of the parent corporation has an accounting requirement for group or consolidated financial statements, then the foreign statements, if included in the consolidated statements, must be

translated in three areas before they can be consolidated: (1) language, (2) accounting concepts, and (3) currency.

II-TRANSLATION METHODOLOGIES

The translation of foreign financial statements requires a translation method, which has two working parts[2]. One part specifies what exchange rates should be used to translate each line of the foreign financial statements into the local currency. There are three alternatives: (1) The exchange rate in effect between the currencies as of the date of the translation, called the current rate; (2) the rate in effect when the underlying transaction took place, called historical rate; and (3) the rate in effect during a given time period called the average rate. A currency translation method will have rules governing which of these three rates to use for each element of the foreign financial statements.

A second working part of the currency translation method must prescribe the treatment for imbalance, a situation resulting from elements in the financial statements translated at the current rate. If currency values change, then foreign exchange translation gains or losses may result. Assets and liabilities that are translated at the current (post change) exchange rate are considered to be exposed, while those translated at a historic (pre change) exchange rate will maintain their historic values and, hence, are regarded as not exposed. **Translation exposure** is just the difference between exposed assets and exposed liabilities[3]. The controversies among accountants concern which assets and liabilities are exposed and when accounting-derived foreign exchange gains and losses should be recognized. A crucial point to realize in setting these controversies in perspective is that such gains and losses are of an accounting nature; i.e., no cash flows are necessarily involved.

II.1. Current-Noncurrent Method

Under the current-noncurrent method, current assets and liabilities are translated at current exchange rates and noncurrent assets and liabilities and stockholders' equity are translated at historical exchange

rates[1]. Hence, a foreign subsidiary with positive local currency working capital will give rise to a translation loss (gain) from a devaluation (revaluation) with the current-noncurrent method and vice versa if working capital negative.

The income statement is translated at the average exchange rate of the period, except for those revenues and expense items associated with noncurrent assets or liabilities. The latter items, such as depreciation expense, are translated at the same rates as the corresponding balance sheet items. Thus it is possible to see different revenue and expense items with similar maturities being translated at different rates[3].

II.2. Monetary-Nonmonetary Method

The monetary-nonmonetary model focuses on the financial character of the foreign financial statement element to determine which rate to use to translate into the home currency[2]. The monetary-nonmonetary method differentiate between monetary assets and liabilities, those items that represent a claim to receive, or an obligation to pay, a fixed amount of foreign currency units, and nonmonetary, or physical, assets and liabilities[3]. Monetary items (e.g., cash, accounts payable and receivable, and long-term debt) are translated at the current rate; nonmonetary items (e.g., inventory, fixed assets, and long-term investments) are translated at historic rates[3].

Income statement items are translated at the average exchange rate during the period, except for the revenue and expense items related to nonmonetary assets and liabilities. The latter items, primarily depreciation expense and cost of goods sold, are translated at the same rate as the corresponding balance sheet items. This can lead to a situation in which the cost of goods sold is translated at a rate different from that used to translate sales.

II.3. Temporal Method

According to temporal method, cash, receivables, and payables (both current and noncurrent) are translated at the current rate. Other assets and liabilities may be translated at current or historical rates, depending on their characteristics. Assets and liabilities carried at past exchange prices are translated at historical rates. For example, a fixed asset carried at the foreign currency price at which it was purchased would be translated into the reporting currency at the exchange rate in effect when the asset was purchased. Assets and liabilities carried at current purchase or sales exchange prices, or future exchange prices would be translated at current rates. For example, inventory carried at market would be translated at the current rather than the historical rate.[1]

The temporal model concentrates on the measurement base underlying the element on the balance sheet. Foreign balance sheet items are measured according to three different bases:[2] past exchange prices (historical cost), current exchange prices (current value), and future value. The underlying measurement base is accepted as the primary criterion to determine which exchange rate to use. If the balance sheet is stated at the current or future exchange prices, then the current rate is used, but if the underlying measurement base is past exchange prices, then the historical rate should be used. As usual, stockholders' equity, except for retained earnings, is translated at the historical rate. Under the temporal model, on the income statement, the cost of goods sold and the depreciation expense are translated at their historical rates[2]. The advantage of this method is that it gives the best indication of real performance in the translated currency when assets are valued on a mixed basis of historical cost and market price[4].

II.4. Current Rate Method

The fourth method is called the current rate method, the closing-rate method, or sometimes the net-assets method. The current rate method is the easiest to apply because it requires that all assets and liabilities be translated at the current exchange rate[1]. Only net worth would be translated at the historical rate. All assets - current, noncurrent, monetary, nonmonetary - and all liabilities are translated at the current rate. This approach is easier to use than the others because a firm would not have to keep track of various historical exchange rates. On the income statement in the purest form of the model, both the cost of goods sold and the depreciation expense are translated at the current rate as well, but they may be translated at an average rate, too[2].

The current rate approach results in translated statements that retain the same ratios and relationships that exist in the local currency[1].

The use of the current rate throughout ignores the idea that there will be appreciation in assets to offset currency devaluation, or depreciation to offset revaluation. Under this method, if a firm's foreign currency denominated assets exceed its foreign currency denominated liabilities, a devaluation must result in a loss and a revaluation in a gain. One variation is to translate all assets and liabilities except net fixed assets at the current rate.

TABLE I The Comparison of Translation Models for Balance Sheet and Income Statement

Balance Sheet Items	Translation Rate Used			
	C-NC	M-NM	T	CR
Cash	C	C	C	C
Current Receivables	C	C	C	C
Merchandise (cost)	C	H	H	C
Prepaid Items	C	H	H	C
Plant, Prop., Equip.	H	H	H	C
L/T Intangible Assets	H	H	H	C
Current Payables	C	C	C	C
Long-Term Debt	H	C	C	C
Contributed Capital	H	H	H	H
Retained Earnings	X	X	X	X
Income State. Items				
Cost of Goods Sold	C	H	H	C or A
Depreciation Expense	H	H	H	C or A

Where, C=current Rate, H=historical Rate, A=average rate, X=not translated

Source: Thomas G. Evans, Martin E. Taylor, Oscar Holzmann, "International Accounting and Reporting", PWS-KENT Publishing Comp., 1988, p.170

Table I shows the main differences among the four translation models for balance sheet and income statement items. As can be seen, both the monetary-nonmonetary and the temporal methods are quite close, but the current-noncurrent and the current rate methods stand apart, both from each other and from the other two methods.

III.OBJECTIONS TO TRADITIONAL TRANSLATION METHODS

Companies were advised to use temporal method in translating foreign financial statements by the issuance of 8th standard by FASB in 1975.

Because of some criticisms FASB studied on another standard and issued 52nd standard in 1981. With this standard, current rate method was advised to be used in foreign currency statements' translation. By the issuance of FASB 52 another concept became important; that is the functional currency. Especially for the subsidiaries which operate in highly inflationary countries, the financial statements prepared by foreign currency required to be remeasured from local currency to functional currency using temporal method and translate to reporting currency using current rate method.

In this section, I will mention the criticisms about current translation methodologies under an environment where there are general price level changes.

Objections to Current-Noncurrent and Monetary-Nonmonetary Methods

In their article "Accounting Measures of Foreign Exchange Exposure: The Long and Short of It" Aliber and Stickney (1975)[5] discussed the inconsistency of current-noncurrent and monetary-nonmonetary methods regarding exposure to exchange losses.

According to these authors; the decision as to whether the historical exchange rate or the current exchange rate will be used in translation is often based on whether the asset or liability is a monetary or nonmonetary item. Monetary items, those receivable or payable in terms of a fixed number of foreign currency units, are translated at the current exchange rate. Nonmonetary items primarily land, building, and equipment are translated at the historical exchange rate.

Consider first the nonmonetary items. Use of the historical exchange rate rests on the assumption that the exchange gain or loss that would be reported if the current rate were used is approximately offset by a change in the local currency price of asset. Those who advise that historical rates be used to measure exchange exposure of nonmonetary assets implicitly believe that the Purchasing Power Parity (PPP) theory is valid. This theory concerns the relationship between the commodity price levels in two countries and the equilibrium exchange rate between their currencies; the theory states that changes in the equilibrium exchange rate from one date to another are proportional to changes in the ratio of the prices of similar representative market baskets of goods available in two countries. If the PPP theory holds perfectly for all commodities, exchange losses and changes in local prices of nonmonetary assets are offsetting and thereby not exposed.

Consider now the monetary items. Use of the current rate implies that these items are exposed to the risk of exchange losses.

Those who advise using the current exchange rate to measure the exchange exposure of a firm's monetary assets and liabilities reject the proposition that changes in exchange rates are reflected in the relative differential in interest rates on similar assets denominated in the several currencies - a relationship which economists call the Fisher Effect. The proposition is that interest rates or asset denominated in currencies expected to depreciate are higher than those on assets denominated in currencies expected to depreciate less or to appreciate in value and conversely.

Thus the current methodology for translating foreign assets and liabilities into reporting currency assumes that the Purchasing Power Parity Theory holds while Fisher Effect does not. Nonmonetary items are not considered exposed to exchange losses while monetary items are exposed to such losses.

In their article Aliber and Stickney computed the annual percentage deviations from the PPP theory for 48 countries (including Turkey) for the period 1960 to 1971. They also computed percentage deviations from the Fisher Effect for 7 developed countries for the period 1960 to 1971 and for 6 developing countries for the period 1966-1971. The result for Turkey is shown in Table 2.

TABLE 2 Percentage Deviations from the Purchasing Power Parity Theory - Results for Turkey

1961	1.5	1967	11.0
1962	3.2	1968	1.7
1963	5.2	1969	-0.4
1964	-0.5	1970	-38.8
1965	2.9	1971	21.0
1966	5.5	Average Annual	1.1

Source: Aliber, Robert Z., Stickney Clyde P.: "Accounting Measures of Foreign Exchange Exposure: The Long and Short of It", Accounting Review, 1975, p.56

Their principal conclusion is that "the current translation methodology does not appear to be appropriate when measuring exposure to exchange losses. The empirical data suggest that the classification of the assets and liabilities used by accountants (monetary-nonmonetary, current-noncurrent) is not critical variable in measuring exposure. Instead, the firm's planning horizon is of critical importance. Over relatively short horizons (two to three years), all assets and liabilities tend to be exposed. Over longer periods, the increased validity of the Purchasing Power Parity and Fisher theories indicates that most assets and liabilities are not exposed to exchange gains and losses. Since the anticipated holding period of land, building, equipment, and long-term receivables and payables extends over several years, it seems reasonable to assume that these items are not exposed to exchange losses. Assets held in developing countries tend to be more exposed to exchange losses than assets located in developed countries. The holding period for current assets and liabilities, on the other hand, is much shorter so that these items tend to be to exchange losses over periods of two to three years. Such a measurement horizon may be too short, however, for purposes of estimating exchange exposure. A long-term investment may be viewed as a linked series of short-term investments. If the firm's holdings of current assets and liabilities are reasonably constant, its investment in these

items might be viewed as essentially long-term in nature and thus not exposed over more extended time periods." [5]

Objections to Statement of Financial Standards Board (SFAS) No. 52

The financial statements of MNCs are intended to provide one source of information regarding the effects of exposure to exchange risk. However, the accounting requirements of SFAS No.52 fail to disclose fully exposure to exchange risk. This occurs since the implied assumptions inherent, in the required accounting practices, regarding the comovements of exchange rates price level changes are not met in many hyper-inflationary economies.

1. David A. Ziebart (1985) issued an article as "Exchange Rates and Purchasing Power Parity: Evidence Regarding the Failure of SFAS No.52 to Consider Exchange Risk in Hyper-inflationary Countries." [6] This study empirically investigated the implicit assumptions of SFAS No.52 in situations of hyper-inflation. The assumption that balance sheet items translated at the historical exchange rate are not exposed to exchange gains or losses empirically shown to be false through application of purchasing power parity (PPP) theorem. The empirical evidence supports the concept that most hyper-inflationary countries systematically experience exchange risk exposure.

Ziebart states that in instances in which hyper-inflation exists, the nonmonetary items are carried at the original cost and the original historical exchange rate. In essence, it is assumed that nonmonetary items are not exposed to exchange gains or losses since any exchange gain or loss would be offset by a change in the local currency price of the asset. This failure to consider the potential exchange risk for nonmonetary items presumes that the PPP theory does hold.

The purchasing power parity theory ties the change in the foreign exchange rate between two countries to the change price levels for the two countries. Changes in the equilibrium exchange rate are proportional to changes in the ratio of foreign to domestic prices.

The PPP exchange rate is computed based on the relative changes in inflation and the previous year's actual ending exchange rate. The PPP exchange rate is computed as;

$$E_t = E_{t-1} \times (1+I_f) / (1+I_d)$$

where, E_{t-1} is the current year consumer price level change for the foreign country, and I_d is the current year consumer price level change in the parent country. The computed parity error is the actual end of the current year exchange rate less the implied purchasing power

parity exchange rate. Table 3 provides summary information regarding the number of years in which the error is positive or negative, the total error over the period of analysis, the average error, the cumulative percentage error, and the average percentage error. This evidence seems to support the concept that the PPP theorem holds in the long-run and that there is little systematic exchange risk exposure.

TABLE 3 Summary of Computed Parity Errors - Results for Turkey

Years of Analysis	Parity Error*		Parity Error (%)	
	Cumulative	Average	Cumulative	Average
1956-1983	117.9	4.2	77	2.0

* Foreign currency unit per US dollar

Source: Ziebart, David A.: "Exchange Rates and Purchasing Power Parity: Evidence Regarding the Failure of SFAS No.52 to Consider Exchange Risk in Hyper-Inflationary Countries". International Journal of Accounting, Fall, 1985, p.47

The parity error is recomputed for Turkey using the cumulative parity approach. The results of this analysis, provided in Table 4, differ considerably from the previous findings. These results indicate that the PPP theory is much less valid when cumulative inflation effects are considered. Turkey has a systematically positive parity error over the period of analysis. The actual exchange rate of the foreign currency for parent country's currency is greater than that implied by the PPP theorem. The actual exchange rate increases more rapidly than the relative price level. In this case, the multinational corporation is exposed to unfavorable exchange risk. The evidence indicates systematic unfavorable exchange risk for Turkey.

TABLE 4 Summary of Computed Parity Errors Based on a Cumulative Parity Adjustment - Results for Turkey

Years of Analysis	Parity Error*		Parity Error (%)	
	Cumulative	Average	Cumulative	Average
1956-1983	584.9	20.9	1177	42.0

Foreign currency unit per US dollar.

Source: Ziebart, David A.: "Exchange Rates and Purchasing Power Parity: Evidence Regarding the Failure of SFAS No.52 to Consider Exchange Risk in Hyper-Inflationary Countries", International Journal of Accounting, Fall, 1985, p.47

Countries in which the long-run cumulative validity of the PPP theorem is suspect are not accurately portraying economic reality in their balance sheets. Through valuation of a foreign subsidiary's fixed assets at the historical cost and historical exchange rate, exposure

to exchange risk is completely ignored, and the asset's value may be systematically overstated or understated.

According to the conclusions of Ziebart "this paper provides evidence which does not support the concept that fixed assets of subsidiaries operating in hyper-inflationary countries are not exposed to exchange risk. For most hyper-inflationary countries, there is a large deviation between the actual exchange rate and an implied exchange rate that considers previous level changes. Exposure to exchange risk exists for fifteen of the eighteen countries which meet the hyper-inflation criterion of SFAS No.52.

These results contradict the findings of Aliber and Stickney and imply that the reporting requirements of SFAS No.52 fail to consider exchange risk exposure in hyper-inflationary countries. To the extent that exchange risk exposure exist in non-hyper-inflationary countries, the results of this study are generalizable to other foreign (non-hyper-inflationary) countries. The use of historical costs and historical exchange rates in financial reporting of fixed assets ignores exchange risk exposure and leads to misvaluation of nonmonetary items on the statement of financial position." [6]

2. According to Ruland and Douppnik in their article "Foreign Currency Translation and the Behavior of Exchange Rates" [7] issued in 1988 that two major controversies exist in the translation of foreign currency financial statements: (1) which translation method should be used, and (2) how should the resulting translation gains and losses be reported. That is, the first controversy is which method provides the most reasonable measure of the foreign entity's exposure to movements in exchange rates. The second controversy is whether translation gains and losses should be reported in the income statement or whether they should be deferred and shown in the stockholders' equity section of the balance sheet.

The functional currency approach required in FAS 52 has two possible shortcomings. First, the assumption of exchange risk exposure for all assets when the functional currency is foreign is questionable. It will be demonstrated below that for some assets, exchange risk is a function of the purchasing power parity between the US dollar and the foreign currency. Second, as the FASB acknowledges in FAS 52, not all subsidiaries can be neatly classified as having a foreign or a domestic functional currency. When this is the case, management must subjectively determine which is more appropriate.

The major difference between the current rate and temporal methods is the exchange rate used to translate nonmonetary assets (primarily inventory and fixed assets). The temporal method translates these assets using the historical exchange rate, thereby assuming that they are not exposed exchange risk. Use of the current rate

method implies that nonmonetary assets are exposed to exchange risk.

In economic terms, nonmonetary assets are exposed to exchange risk to the extent that their current value in local currency does not adjust by the change in exchange rates.

If it can be assumed that, on average, the local currency value of nonmonetary assets in an economy increase by the rate of inflation, then when the change in exchange rates is proportional to the rate of inflation, nonmonetary assets are not exposed to exchange risk.

The purchasing power parity theory (PPP) asserts that a change in relative price levels between two countries results in a proportional change in exchange rates.

If PPP holds, the value in constant dollars is maintained and no economic gain or loss results: that is, foreign nonmonetary assets are not exposed to exchange risk. If PPP holds, an appropriate translation method will reflect no risk exposure for foreign nonmonetary assets. The temporal method accomplishes this objective.

If PPP does not hold, then nonmonetary assets are exposed to exchange risk and the gain or loss associated with this risk is a function of the degree to which the change in exchange rates deviates from the change predicted by PPP. The temporal method reflects no gain or loss, and is no longer appropriate when PPP does not hold.

Use of the current rate method results in a gain or loss that is a function of the actual change in exchange rates during the period. However, nonmonetary assets need be adjusted through translation only for the deviation between actual exchange rate changes and the exchange rate changes predicted by PPP.

IV-APPLICABILITY OF TRADITIONAL TRANSLATION METHODS IN TURKEY

When we look at these articles, we can easily see that they all have a common opinion about using historic and current rates in translating nonmonetary assets - especially inventories and fixed assets. According to their opinion, using historic rate will give a wrong result. That is; the ones who support using historic rate in translating inventories and fixed assets assume strictly that PPP holds. They say that the exchange gain or loss that would be reported if the current rate were used is approximately offset by the change in the local currency price of the asset. The assumption of the people who support to use current rate in translating inventories and fixed assets is not different. So they all assume that the nonmonetary assets translated at current and historic rate are not exposed to exchange rate risk.

Most of the authors have again a common opinion about translating monetary assets. That is the most appropriate rate to use for monetary assets is their current rate. One author mentioned that the necessity of adjusting monetary assets by inflation differential between home and foreign countries and the other mentioned the importance of Fisher Effect.

In Turkey, monetary balance sheet items, that is receivables and payables both current and noncurrent are shown in balance sheet at their maturity values. For example if a company has some current payables, the figure includes the principal plus the interest. Since Turkey has to work with hyper-inflation, even for one month, two months etc., some amount of interest charged on payables as well as on receivables. My opinion about translating monetary items is that to use the current exchange rate.

At the point of translation, all monetary items should be discounted to present. By doing so, in terms of local currency, company comes up with its exact amount of monetary assets and liabilities as of balance sheet date. After bringing all monetary items to present, all monetary items should be translated by using current exchange rate, that is the rate valid at the point of translation. Since the historic rate is very smaller than the current rate, the monetary items will be exposed. The resulting translation gain or loss should be shown directly in the income statement. Another important point related with the monetary items is that they show cash inflows and cash outflows and cash itself. So it is impossible to make inflation adjustment related with monetary items.

The importance of trying to find out the most appropriate translation methodology is that the result will effect the purchasing power of owners' equity. Underestimating or overestimating will cause decrease or increase in purchasing power of owners' equity respectively.

That is why, I give importance to **Purchasing Power Parity Theorem**.

When we look at the previous sections, we see the studies of some authors related with PPP theorem and PPP deviations. In those studies domestic currency takes as USD (\$), domestic inflation (consumer price changes) taken as inflation in USA. Foreign currencies and foreign inflations are the currencies of several hyper inflationary countries' currencies and inflation rates including Turkey.

We see from Table 2 that annual percentage deviations from the PPP Theory for the years from 1961 to 1971. The average annual deviation for Turkey is 1.12. From Table 3 and 4 again we see the average parity errors and average parity errors based on a cumulative parity

adjustment for the years from 1956 to 1983 as 2.0 and 42.0 respectively.

The PPP deviations carrying plus sign show that the exchange rate was above than it should be.

Now, I will make an extension of the studies about PPP deviation for Turkey for the years from 1985 to 1997. My methodology of calculating PPP deviations is the same as the Ziebart's[6] and Ruland & Doupanik's[7] methodologies.

Depending on the time period analyzed, the PPP implied exchange rate at the end of the period is calculated by adjusting the beginning of the period exchange rate for relative price level changes. The

difference between the implied and actual end-of-period exchange rates is the cumulative PPP deviation.

For example, to calculate the cumulative PPP deviation from the beginning of 1985 to the end of 1997, the implied end-of-period exchange rate would be calculated by adjusting the beginning 1985 exchange rate for the relative price-level changes in the two countries during the 1985-1997 period.

The only data needed to make this calculation would be price-level and exchange rate information for the beginning and end of the period. PPP deviations will be calculated relative to USD (\$) in order to keep the consistency with above studies.

The results of the analysis is presented in Table 5.

TABLE 5 The Results of Purchasing Power Parity Tests

Years	Actual Beginning Exchange Rate	Actual Ending Exchange Rate	Yearly Inflation Rate in Turkey (%)	Yearly Inflation Rate in USA (%)	PPP Exchange Rate (End.)	Parity Error Nominal	Parity Error %	
1985	448.74	579.71	43.2	3.6	620.27	-40.56	-6.54	
1986	579.71	759.68	35.6	1.9	771.43	-11.75	-1.52	
1987	759.68	1023.44	44.9	3.6	1062.53	-39.09	-3.68	
1988	1023.44	1816.65	77.0	4.1	1740.14	76.51	4.39	
1989	1816.65	2316.00	71.0	4.8	2964.19	-648.19	-21.87	
1990	2316.00	2933.00	65.3	5.4	3632.21	-699.21	-19.25	
1991	2933.00	5085.00	67.9	4.2	4726.01	358.99	7.59	
1992	5098.00	8573.00	73.5	3.0	8587.41	-14.41	-0.17	
1993	8602.00	14487.00	75.6	3.0	14665.16	-178.16	-1.21	
1994	14538.00	38765.00	125.0	3.0	31757.77	7007.23	22.06	
1995	38765.00	61361.00	90.3	2.8	71760.50	-10399.50	-14.49	
1996	59800.00	107198.00	90.4	2.9	110650.33	-3452.33	-3.12	
1997	107571.00	205740.00	97.9	2.4	207893.55	-2153.55	-1.04	
							excluding 1994	
Cumulative Deviation (nominal)					-10,194.02	-17,201.25		
Average Deviation (nominal)					-784.16	-1,433.44		
Cumulative Deviation (%)					-38.85	-60.91		
Average Deviation (%)					-2.99	-5.08		

This method of computing the implied purchasing power parity exchange rate treats every year as independent since the computation assumes that the beginning exchange rate (last year's end-of-the-year rate) has been appropriately adjusted for changes in price level that occurred in the preceding year. The parity error is based only on results for a single year, and the error does not consider any uncorrected parity errors from previous periods. The average percentage error is somewhat biased (understates the deviation from parity) when it is used to determine the existence of exchange risk on a long-term basis. It portrays the average yearly exchange risk exposure, not the yearly average exchange risk exposure.

So, the parity exchange rate to be used in the evaluation of long-term exchange risk exposure should be computed as:

$$E_t = E_{t-1}^* \times (1+I_f) / (1+I_d)$$

where E_{t-1}^* is the implied parity exchange rate at the end of the previous year. The parity error computation provides a measure of the cumulative long-term error that exists throughout the period of analysis. Failure of the exchange rate to adjust completely in one year (for the price level changes in that year) is carried through multiple years until a catch-up adjustment may occur. If no catch-up adjustment occurs, the parity errors of previous periods remain in the error computation, and the measure is appropriate for the analysis of long-run exchange risk exposure.

TABLE 6 The Results of Purchasing Power Parity Tests

Years	Actual Beginning Exchange Rate	Actual Ending Exchange Rate	PPP Exchange Rate (End.)	Parity Error Nominal	Parity Error (%)
1985	448.74	579.71	620.27	-40.56	-6.54
1986	579.71	759.68	825.40	-65.72	-7.96
1987	759.68	1023.44	1154.45	-131.01	-11.35
1988	1023.44	1816.65	1962.90	-146.25	-7.45
1989	1816.65	2316.00	3202.82	-886.82	-27.69
1990	2316.00	2933.00	5023.01	-2090.01	-41.61
1991	2933.00	5085.00	8093.70	-3008.70	-37.17
1992	5098.00	8573.00	13633.56	-5060.56	-37.12
1993	8602.00	14487.00	23243.24	-8756.24	-37.67
1994	14538.00	38765.00	50774.67	-12009.67	-23.65
1995	38765.00	61361.00	94359.56	-32998.56	-34.97
1996	59800.00	107198.00	174597.27	-67399.27	-38.60
1997	107571.00	205740.00	337429.66	-131689.66	-39.03
	Cumulative Deviation (nominal)			-264,283.03	
	Average Deviation (nominal)			-20,329.46	
	Cumulative Deviation (%)			-350.81	
	Average Deviation (%)			-26.98	

V.CONCLUSION

When we look at the result of analysis, we can easily see that from 1985 to 1997, PPP does not hold in Turkey relative to USD (\$). In other words, the change in exchange rate of Turkish Lira to USD (\$) from the beginning of a period to the end of the period is not equal to the relative price changes of two countries - Turkey & USA. During the period of analysis, we can also see that Turkey was suffering hyper-inflation - that is the total of inflation rates each of each three consecutive years exceeding 100%. By looking at the previous analysis of different authors and my current analysis, we can say that;

"PPP does not hold in Turkey in the case of hyper-inflation".

At the same analysis, it is very obvious that not only for Turkey, but for all other hyper-inflationary countries, PPP does not hold. For those countries more or less there are some amount of PPP deviations.

As noted in previous sections, the current translation methodologies are based on the assumption that PPP does hold.

Since the PPP does not hold in hyper-inflationary countries - like Turkey - current translation methodologies in translating nonmonetary items are useless.

Monetary-nonmonetary method is useless: according to this method, nonmonetary balance sheet items translated at historical exchange rate rests on the assumption that the exchange gain or loss that would be reported if the current rate were used is approximately offset by a change in the local currency price of asset. In other words, PPP theorem assumed to be held.

Current-noncurrent method is useless: according to this method, as nonmonetary items, inventory and prepaid expenses translated at current rate while fixed assets translated at the historical rate. The difference between monetary-nonmonetary and current-noncurrent methods is the rate used in translating inventory and prepaids from nonmonetary items point of view. Using current rate in translating inventory and prepaids will cause them to be exposed by exchange rate risk. The translation exposure will be underestimated or overestimated according to PPP deviations carrying plus or minus sign respectively.

Temporal method is useless: because of the same reason mentioned in monetary-nonmonetary method.

Current rate method is useless: because of the same reason mentioned in current -noncurrent method.

BIBLIOGRAPHY

- [1]-LEE Radebaugh, Sidney J. Gray, "International Accounting and Multinational Enterprises", **John Wiley & Sons Inc.**, 3rd Edition, p.339
- [2]-THOMAS G. Evans, Martin E. Taylor, Oscar Holzmann, "International Accounting and Reporting", **PWS-KENT Publishing Comp.**, 1988, p.167
- [3]-ALAN C. Shapiro. "Multinational Financial Management". **Boston: Allyn and Bacon**, 1982, p.112
- [4]-STEFAN H. Robock, Keneth Simmonds. "International Business and Multinational Enterprises", **3rd Edition, Homewood**, 111.:R.D.Irwin, 1983, p.495
- [5]-ALIBER, Robert Z., Stickney, Clyde P., "Accounting Measures of Foreign Exchange Exposure: The Long and Short of It", **Accounting Review**, 1975, p.44-57
- [6]-ZIEBART, David A.: "Exchange Rates and Purchasing Power Parity: Evidence Regarding the Failure of SFAS No.52 to Consider Exchange Risk in Hyper-Inflationary Countries", **International Journal of Accounting, Fall**, 1985, p.39-51
- [7]-RULAND, Robert G., Douppnik Timothy S.: "Foreign Currency Translation and the Behavior of Exchange Rates", **Journal of International Business Studies**, Volume 19, Number 3, Year 1988, p.461-476
- Aliber, Robert Z., Stickney Clyde P.:** "Accounting Measures of Foreign Exchange Exposure: The Long and Short of It", **Accounting Review**, 1975, p.44-57
- Arpan, Jeffrey S., Radebaugh Lee H.:** "International Accounting and Multinational Enterprises", **John Wiley & Sons**, 2nd Edition
- Chen, Ai Y. S., Comiskey Eugene E., Mulford Charles W.:** "Foreign Currency Translation and Analyst Forecast Dispersion: Examining the Effects of Statement of Financial Accounting Standard No.52", **Journal of Accounting and Public Policy**, Volume 9, Number 4, Year 1990, p.239-256
- Choi, Frederick D. S.:** "Price-Level Adjustments and Foreign Currency Translation: Are They Compatible?", **The International Journal of Accounting**, Fall 1975, p.121-143
- Choi, Frederick D. S.:** "Resolving the Inflation/Currency Translation Dilemma", **Management International Review**, Volume 27, Number 2, Year 1987, p.26-34
- Evans, Thomas G., Taylor, Martin E., Holzmann, Oscar:** "International Accounting and Reporting", **PWS-KENT Publishing Company**, 1988
- Financial Accounting Standards Board:** "Statement of Financial Accounting Standard No.8: Accounting for the Translation of Foreign Currency Transactions and Foreign Currency Financial Statements", October 1975
- Financial Accounting Standards Board:** "Statement of Financial Accounting Standard No.52: Foreign Currency Translation", December 1982
- Financial Accounting Standards Board:** "Statement of Financial Accounting Standard No.70: Financial Reporting and Changing Prices: Foreign Currency Translation"
- International Accounting Standards Committee:** "International Accounting Standard No.21: Accounting for the Effects of Changes in Foreign Exchange Rates"
- Radebaugh, Lee H., Gray, Sidney J.:** "International Accounting and Multinational Enterprises", **John Wiley & Sons Inc.**, 3rd Edition
- Robock, Stefan H., Simmonds, Keneth:** "International Business and Multinational Enterprises", 3rd Edition, **Homewood**, 111.:R.D. Irwin, 1983
- Ruland, Robert G., Douppnik Timothy S.:** "Foreign Currency Translation and the Behavior of Exchange Rates", **Journal of International Business Studies**, Volume 19, Number 3, Year 1988, p.461-476
- Shapiro, Alan C.:** "Multinational Financial Management", **Boston: Allyn and Bacon**, 1982
- Statement of Standard Accounting Practice:** "SSAP 20: Foreign Currency Translation", April 1983

CUMHURİYETİN 75. YILINDA COĞRAFYA VE ÜNİVERSİTE DERS KİTAPLARINDAKİ GELİŞMELER

Dr. Sefa SEKİN

M.Ü. A.E.F. Coğrafya Bölümü, Öğretim Görevlisi

ABSTRACT : *Today there are 130 Geography book in University level. There were few books in western standards at the larly years of Republic of Turkey. Today there are more than 100 books in University level. These books are the result of research and studies that have been carried on for years.*

I. GİRİŞ

Coğrafya fiziki ve beşeri konuları olan bir ilimdir. Konuları arasında yer şekilleri, iklim, bitki, toprak ve canlı hayatı ile insanın ekonomik faaliyetleri ile nüfus ve yerleşme özellikleri gibi konular bulunmaktadır. Coğrafya öğretmenlerinin konuları daha iyi öğretebilmesi için bazı öğretim araç ve gereçlerine ihtiyaç bulunmaktadır. Coğrafya derslerinin daha iyi kavranılması amacı ile kullanılan araçlar arasında slayt makinesi, tepegöz fotoğraf makinası, epidiyaskop, v.b. sayılabilir. Gereçleri kitaplar, atlaslar, haritalar, resim, poster v.b.'dir. John Dewery, W. James ekolüne göre (Fonksiyonalizm = işlevsellik) daha iyi öğrenmeyi ve öğretmeyi sağlayan bütün öğretim ilkeleri, öğretim metodları ve öğretmenler bile öğretim aracı olarak görülmektedir. Zira herşey öğrenen içindir ilkesini benimsemektedirler.

Coğrafya ilmi, uygulamalı bir ilimdir. Yalnızca okunup anlatılmayla öğrenilip, öğretilecek bir ilim değildir. Kalıcı ve iyi bir öğrenme için görsele ve uygulamaya dayalı yöntemlerinde öğretimde kullanılması gerekmektedir. Bir Arap atasözüne "Duyduğumu unuturum. Gördüğümü hatırlarım. Dokunduğumu, elime aldığımı bilirim"der. Konuya bu sözden yaklaşırsa, öğrenci gördüğünü ve dokunduğunu duyduğuna göre daha iyi bilecektir. İşte bunun yolu konuların ders araç ve gereçleriyle zenginleştirilmiş bir ortamda ve uygulamalara dayanılarak yapılmasıdır. Böylece öğrencinin ulaşamadığı yerler ayağına getirilmiş olacak, görsele dayalı bir öğretim gerçekleşecektir.

Coğrafya öğreniminin başlıca araç ve gereçleri şunlardır:

1. Coğrafya ders kitapları, 2. Haritalar, 3. Atlaslar, 4. Küreler, 5. Tepegöz. 6. Slayt Makinası, 7. Epidiyaskop, 8. Multi sistem TV (TV ve Video), 9. Fotoğraf makinası ve dıalar, 10. Profil, kesit ve grafikler, 11. Poster ve resimler, 12. Taş, toprak, bitki v.b. numuneler.

Coğrafyanın gereçlerinden üniversite ders kitaplarındaki gelişmeyi inceleyelim.

II. COĞRAFYA DERS KİTAPLARI

Bir dersin öğretim programı amaç, ilke ve konularına göre hazırlanmış temel bilgi kaynağı olan eserlerdir.

Cumhuriyet öncesinde ilk telif ve çeviri coğrafi eser **Mahmut Raif Efendi** (Londra Türk elçiliği katibi) tarafından **İcalet-ül Coğrafya** (Coğrafya el Kitabı) adıyla Fransızca bir eserdir. Eser 1804'te Türkçeye çevrilmiş ve Üsküdar matbaasında basılmıştır. Ayrıca **Cedit Atlas Tercümesi** (Yeni Atlas Çevirisi) adıyla kitalarla ilgili 24 paftalık harita eklenmiştir. 1808-1839 Tanzimat döneminde ortaokul (Rüştiye) ve liselerinin (İ'dadi) açılmasıyla ilk coğrafya ders kitapları Fransızca coğrafya ders kitaplarının Osmanlıca'ya çevirisi şeklinde gerçekleşmiştir. **Muhtasar Coğrafya** (Kısaltılmış Coğrafya), **Mebadi-i Coğrafya** (Coğrafya'ya Giriş veya Coğrafya'nın İlkeleri), **Usul-i Coğrafya** (Coğrafya'nın Metodları), **Coğrafya Risalesi** (Coğrafya Makaleleri) 1870'de **Gazi Ahmet Muhtar Paşa** askeri okullarda okutulacak olan **Fenn-i Coğrafya** (Coğrafya İlimi) adlı bilimsel değeri yüksek bir eser hazırlamıştır. Sultan Abdülaziz döneminde (1861-1876) **Abdurrahman Paşazade Abdulhalim** 610 sayfalık **Coğrafya-i Kebir** adlı Fransızca lise kitabını Osmanlıca'ya çevirmiştir. 1875'te ise **Şirvanlı Ahmet Hamdi Usul-i Coğrafya-i Kebir** (Büyük Coğrafya Metodolojisi) adlı 644 sayfalık bir bölümü çeviri, bir bölümü telif eser hazırlamıştır. 1892'de ise **Memalik-i Osmaniye Coğrafyası** adıyla bir eser hazırlandı. 1887'de **Hasan Fehmi Coğrafya-i Ticari** (Ticaret Coğrafyası), **Binbaşı Hüseyin ise Memalik-i Osmaniye Ziraat Coğrafyası**, 1890'da **Hasan Fehmi Coğrafya-i Sınai ve Ticari** (Sanayi ve Ticaret Coğrafyası), **Abdurrahman Şerif** 1885'te **Coğrafya-i Umumi**, 1898'de ise **İstatistik ve Coğrafya-i Umumi** adlı eserleri yayımlanmıştır.

Cumhuriyetin başlangıç yıllarında **Saffet Geylangil** (1877-1949) batı standardında ilk orta ve yüksek öğretim ders kitaplarını yazmıştır. **Geylangil Resim ve Haritalı Coğrafya-i Umumi** adlı Cumhuriyet döneminin en önemli bilimsel ilk coğrafi eserini

hazırlamıştır. Yine bu dönemlerde (1882-1943) **Faik Sabri Duran** Otuz'dan fazla ders kitabı hazırlamıştır. 1915-1933 döneminde **Ali Macit Arda Beşeri ve İktisadi Coğrafya** konusunda Üniversitede ilk ders veren akademisyendir. **Hamit Sadi Selen** ise 1926'da **Türkiye Coğrafyası**, 1932'de **İktisadi Türkiye ve Sonraları**, 1945'te ise **Türkiye Coğrafyası'nın Anahatları** adlı eserleri hazırlamıştır. Cumhuriyet dönemi ders kitaplarının hazırlanması ve yaygınlaşması 1950'den sonra hızla artmıştır. 1945-1960 yılları arası genelde araştırma çalışmalarının yoğunlaştığı devredir. 1960'dan sonra batı standardında çok sayıda akademik ders kitabı yayınlanmıştır.

1940-1945 Yılları Arasındaki Seçilmiş Coğrafi Yayınlar Liste I'deki gibidir.

Liste I

1940-1945 yılları arasında yukarıdaki akademik yayınlarla coğrafya eğitimine katkıda bulunulmuştur.

ALAGÖZ, C. Arif, **1943**, Coğrafya Olayları Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. 5, ANK.

ALAGÖZ, C. Arif, **1944**, Coğrafya Bakımından Yurt Araştırmaları, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Yay. No:36, ANK.

ALAGÖZ, C. Arif, **1944**, Coğrafya Gözüyle Hatay, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. 2, ANK.

ÇAKIROĞLU, Emin, **1941**, Mersin Şehir Coğrafyası, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Yıllık Çalışmaları Derg. 1, ANK.

ÇAKIROĞLU, Emin, **1945**, Bugünkü Devrek Kasabası, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. 3, ANK.

ÇITAKOĞLU, Niyazi, **1943**, Coğrafya'nın Bugünkü Anlamı, Dil ve tar. Coğ. Fak. Derg. 1, ANK.

DEMİR, Muhsin, **1941**, Türkiye Tütün Sahaları, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Yıllık Çalışma Derg. 1, ANK.

GÜNDEM, Hayri, **1941**, Türkiye'de Tiftik ve Kıl Keçisi Yetiştirme, Sahaları, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Yıllık Çalışmaları Derg. 1, ANK.

İZBIRAK, Reşat, **1944**, Su Kuvveti En Büyük Enerji Kaynağımızdır, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. 2, ANK.

İZBIRAK, Reşat, **1944**, Yukarı Kızılırmak Bölgesinde Jeomorfolojik Araştırmalar, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Der. 2, ANK.

İZBIRAK, Reşat, **1945**, Cilo ve Nemrut Dağlarıyla Hakkari ve Van Gölü Çevresinde Coğrafya Araştırmaları, Dil ve Tarih Coğ. Derg. 4, ANK.

İZBIRAK, Reşat, **1945**, Türkiye'de Madencilik, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. 2, ANK.

İZBIRAK, Reşat, **1945**, Uzunyayla'da Coğrafya Araştırmaları, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. 3, ANK.

ÖZVEREN, Hamdi, **1941**, Türkiye'de İncir Sahaları, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Yıllık Çalışmaları Derg. 1, ANK.

SERTOĞLU, Nuri, **1941**, Sinop Sahasında İktisadi Hayat ve Yerleşme, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Yıllık Çalışmaları Derg. 1, ANK.

SÖZEN, Rüştü, **1941**, Türkiye'de Fındık Yetiştirilen Yerler, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Yıllık Çalışmaları Derg. 1, ANK.

TAYSI, Namık, **1942**, Türkiye Ziraatine Umumi Bir Bakış ve Kars'ın Türkiye Ziraatindeki Yeri, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Yay. N:36, ANK.

TÖZÜN, Vehbi, **1941**, Diyarbakır Şehir Coğrafyası, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Yıllık Çalışmaları Derg. 1, ANK.

TRAK, Selçuk, **1942**, Türkiye Coğrafya Eserleri Genel Bibliyografyası, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Yay. No:29, ANK.

TRAK, Selçuk, **1943**, Giresun-Ordu ve Ardülkesinde Avcılık, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. 2, ANK.

TRAK, Selçuk, **1944**, Giresun-Ordu ve Ardülkesinde Avcılık, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. 2, ANK.

TRAK, Selçuk, **1944**, Türkiye'de Ziraat İktisadî ve İctimaî Türkiye, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. 3, ANK.

1945-1950 Yılları Arasında Yayınlanmış Başlıca Eserler Liste II'deki gibidir.

Liste II

ALAGÖZ, C. Arif, **1946**, Ankara Çevresi Coğrafya Köy Monografyası, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. 4, ANK.

ALAGÖZ, C. Arif, **1947**, Deprem, Seylaplar ve Meteoroloji İşleri, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. 5, ANK.

BEDİZ, Danyal, **1950**, Harput'ta Beden Buzluğu ve Mağara İçinde Buz Teşekkülü Hakkında Yeni Bir İzah D.T.C. Fak. Der.8, ANK.

İZBIRAK, Reşat, **1947**, Kayseri Şehrinin İşleme ve Gelişmesinde Bağcılığın Etkileri, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. 5, ANK.

İZBIRAK, Reşat, **1948**, Akdağ ile Güney Çevresinde Jeomorfoloji Gözlemleri ve Bu Çevrenin Bayındırlaşması Hakkında Bazı Düşünceler, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Yay. No:59, ANK.

İZBIRAK, Reşat, **1948**, Akdağ ile Güney Çevresinde Jeomorfoloji Gözlemleri ve Bu Çevrenin

Bayındırlaşması Hakkında Bazı Düşünceler, DİCF. Yay. No:59, ANK.

İZBIRAK, Reşat, 1949, Bünyan Çevresinde Jeomorfoloji Gözlemleri ve Bünyan Kasabası, DTCF. Der. 7, ANK.

SANIR, Ferruh, 1947, Türkiye'de Sıcaklığın Yıllık Gidişi, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. Sayı 5, ANK.

SANIR, Ferruh, 1948, Ankara ve Çevresinin İklimi Hakkında, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. Sayı 6, ANK.

SANIR, Ferruh, 1948, Nisanın Son Haftasında Yağan Kar Üzerine, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. Sayı 6, ANK.

SANIR, Ferruh, 1950, Türkiye'de 1947 Yılında Sıcaklığın Günler Arası Kararsızlığı, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. Sayı 8, ANK.

YÜCEL, Talip, 1950, Teke Yarımadası Arızalarının Seyrinde Gondwana'nın Muhtemel Etkisi, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. Sayı 3, ANK.

1950-60 Yılları Arasındaki Seçilmiş Eserler

ARDEL, Ahmet, 1953-54, Janik Depresyonu ve Gölü Coğ. Enst. Derg. Sayı 5-6. İST.

ARDEL, Ahmet, 1953-54, Karadeniz'in Hidrolojisi, Coğ. Enst. Derg. Sayı 5-6. İST.

ARDEL, Ahmet, 1953-54, Tuz Gölü Bölgesinde Coğrafi Müşadeleler, Sayı 5-6. İST.

ARDEL, Ahmet, 1956, Marmara Bölgesinde Coğrafi Müşahedeler, Coğ. Enst. Derg. Sayı 7. ANK.

ARDEL, Ahmet, 1957, Batı Toraslarda Kenar Dualarının Jeomorfolojisi, Coğ. Der. Say.8. İST.

ARDEL, Ahmet, İNANDIK, Hamit, 1957, Kapıdağ Yarımadası Berzahu, Coğ. Enst. Derg. Sayı 8, İST.

ARDEL, Ahmet, KURTER, Ajun, 1957, Marmara Denizaltı Röliefi, Coğ. Enst. Derg. Sayı 8. İST.

ARİBEYOĞLU, Mahmut, 1951, Aşağı Murat Bölgesinin Beşeri Coğrafyası Dil, Tar. Coğ. Fak. Derg. 9, ANK.

BEDİZ, Danyal, 1951, Süveyş Kanalının Önemi, Dil ve Tar. Coğ. Fak. Derg. 9, ANK.

ERİNÇ, Sırrı, 1953, D. Anadolu Coğrafyası, İst. Üniv. Yay. N:572. İST.

ERİNÇ, Sırrı, 1953-54, Karadeniz ve Çevresinin Marfolojik Tekamülü ve Pleistosen İklim Tehavvülleri Arasındaki Münasebetler Coğ. Enst. Derg. Sayı 5-6, İST..

ERİNÇ, Sırrı, 1957, Karacabey Boğazı, Coğ. Enst. Derg. Sayı 5-6. İST.

ERİNÇ, Sırrı, 1957, Uludağ Periglaslyeli Hakkında, Coğ. Enst. Derg. Sayı 5-6. İST.

EROL, Oğuz, 1951, Elmadağ-Evcilerağlıları Memeli Fosil Yatağı, D.T.C.F. Derg. 9, ANK.

EROL, Oğuz, 1952, Trabzon Sekileri Hakkında Bir not, DTCF. Derg. 10, ANK.

EROL, Oğuz, 1957, Mihaliççik Kili, Teşekkülü ve Ekonomik Değeri Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. 15. ANK.

EROL, Oğuz, 1959, Mihaliççik Dağlarının Jeomorfolojisi ve Araziden Faydalanma, DTCF. D. S.17. ANK.

GÜRSOY, Cevat Rüştü, 1956, Samsun Gerisinde Karadeniz İntikal İklimi, DTCF. 8. ANK.

GÜRSOY, Cevat. Rüştü, 1956, Anzın Şekli ve İrtisamı Hakkında, DTCF, 14. ANK.

İNANDIK, Hamit, 1956, Adapazarı Duası ve Çevresinde Nüfus ve Yerleşme Coğ. Enst. Derg. 7. İST.

İNANDIK, Hamit, 1957, Türkiye Kıyılarının Başlıca Marfolojik Meseleleri, Coğ. Enst. Der. Sayı 8, İST.

İZBIRAK, Reşat, 1955, Sistemik Jeomorfolojisi H.G.M. Yay. No:6. ANK.

İZBIRAK, Reşat, 1958, Jeomorfoloji Analitik ve Umumi. D.T.C.F. Yay. 127. ANK.

KURTER, Ajun, 1957, Bostancı-Maltepe Arası Morfolojisi, Coğ. Ens. Derg. Sayı 8. İST.

KURTER, Ajun, 1957, Sarıyer-Hidroelektrik Santrali, Coğ. En. Derg. Sayı 8. İST.

TANOĞLU, Ali, Erinç, Sırrı, 1956, Garsak Boğazı ve Eski Sakarya C. Enst. Derg. 7. İST.

TANOĞLU, Ali, ERİNÇ, Sırrı, 1957, Misiköy Boğazı, C. Ar. Enst. Derg. 8. İST.

TÜMERTEKİN, Erol, GÜNGÖRDÜ Hüseyin, 1956, İstatistik Metodları ile Türkiye'de Kuraklığın İncelenmesi, Coğ. Enst. Y.5-7. İST.

TÜMERTEKİN, Erol, GÜNGÖRDÜ Hüseyin, 1956, Türkiye Hububat Ziraatine Ait Bazı Müşahedeler, Coğ. Enst. Derg. Sayı 17. İST.

YALÇINLAR, İsmail 1953-54, Şile'de Eosen Breş ve Konglomeraları Üzerindeki Falezler, Coğ. Enst. Derg. Sayı 5-6. İST..

YALÇINLAR, İsmail, 1953-54, Manisa Bölgesinin Omurgalı Neojen Faunası Yatakları ve Aşağı Gediz Vadisinin Menşei Hakkında, Coğ. Enst. Der. Sayı 5-6 İST..

YALÇINLAR, İsmail, 1957, Koyurenkli Kristalen Sahrelerin Bazı Rölief Hususiyetleri Hakkında, C. Enst. Derg. 8. İST.

YALÇINLAR, İsmail, 1957, Muğla Şistleri ve Mikroorganizmalarına Dair Bir İlk Not: C. En. Derg. S.8. İST.

YALÇINLAR, İsmail, 1957, Sultan Dağları Strüktürü Üzerine Yeni Müşahedeler, C. Enst. Derg. Sayı 8. İST.

YALÇINLAR, İsmail, 1957, Tuzla'da Bulunan Fosilli Kıyı Depoları C. E. Dr. 8. İST.

YÜCEL, Talip, 1953, İzmir'de Eski Bir Kıyı Çizgisi. Dil ve Tarih Coğ. Fak. Derg. Sayı 11, ANK.

YÜCEL, Talip, 1955, Fırat Nehrinin Rejimi Üzerine Bir Deneme DTCF Derg. No:13. ANK.

YÜCEL, Talip, 1958, Akarsularımızın Rejimiyle İlgili Bazı Meseleler, DTCF. D. S.16. ANK.

YÜCEL, Talip, 1958, Kızılıрмаğın Rejimi ve Airfanlı Barajı, D.T.C.F.D.s.16. ANK.

YÜCEL, Talip, 1958, Teke Yöresi Orta Bölümünün Mevzii Coğrafyası. DTCF. S.16. ANK.

1945-50 yılları arasındaki yayın sayısı 54 olup 1940-45 yıllarındaki yayın sayısının 2 katı kadardır.

Yukarıdaki yayınların niteliği incelendiğinde 1950-1960 yılları arasındaki yayınlar coğrafi araştırmalara yöneliktir. Türkiye'nin çeşitli coğrafi özelliklerini ele alan spesifik çalışmalardır.

1960-70 Yılları Arasındaki yayınlar Liste III'deki gibidir.

Liste III

AKKAN, Erdoğan, 1962, Kızılıрмаğın Aşağı Kesiminde Kayıkla Nakliyat DTCF Der. 20. ANK.

AKKAN, Erdoğan, 1963, Erzincan Ovası'nın İklim özellikleri DTCF. D.21. ANK.

AKKAN, Erdoğan, 1964, Erzincan Ovası ve Çevresinin Jeomorfolojisi, DTCF. Y.153. ANK.

AKKAN, Erdoğan, 1966, Şahinkaya Yarma Vadisi, Coğ. Ar. Der.1. ANK.

AKKAN, Erdoğan, 1968, Tarfala Buzul Araştırma İstasyonu, Coğ. Ar. Derg. 2. ANK.

AKKAN, Erdoğan, 1970, Bafra Burnu - Delice Kavşağı Arasında Kızılırmak Vadisinin Jeomorfolojisi, DTCF Yay.191. ANK.

ALAGÖZ, C. Arif, 1966, Kızılıрмаğın suyu, Coğ. Ar. Der.1. ANK.

ALAGÖZ, C. Arif, 1967, Sivas Çevresi ve Doğusunda Jips Karstı Olayları, DTCF. Yay. 175. ANK.

ARDEL, Ahmet, 1967, İç Anadolu'da Kızılırmak Yayı İçinde Kalan Sahada Coğrafi Müşahedeler. Coğ. Enst. Der. Sayı 17. İST.

ARDEL, Ahmet, 1968 Jeomorfolojinin Prensipleri İst. Ün. Coğ. Enst. Y.53. İST.

ARISOY, Süleyman, 1966, Genel Deniz Ekonomisi Alanı Olarak Karadeniz, Coğ. Ar. Derg. 1, ANK.

ARISOY, Süleyman, 1967, Türkiye'de ve Dünya'da Balıkçılık Ekonomisinin Genel Esasları, DTCF. D. 25. ANK.

BEDİZ, Danyal, 1966, 19. Asırda Türkiye'nin Coğrafya Sahasındaki Büyük Hamlesi ve Milletlerarası Bir Yarışmada Türk Başarısının 90. Yıldönümü, Coğ. Ar. Derg. 1. ANK.

BENER, Muzaffer, 1967, Göksu Deltası, Coğ. Enst. Derg. 17. ANK.

BİLGİN, Turgut, 1964, Aralar Boğazı, Coğ. Enst. Derg. 14, İST.

EMİROĞLU Mecdi, 1964, Türkiye'nin Beslenme Problemi ve Buğday Üretimi, DTCF. Derg. 22. ANK.

EMİROĞLU Mecdi, 1966, Zonguldak'ta Endüstri ve İşgücü Münasebetleri, Coğ. Ar. Der. 1, ANK.

EMİROĞLU Mecdi, 1968, Batı Karadeniz Bölümünde Denizin Ekonomik eğerini Kısıtlayan Faktörler, Coğ. Ar. Derg. 1. ANK.

EMİROĞLU Mecdi, 1970, Akçakoca'da Nüfus ve Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler, DTCF. Yay. 192. ANK.

EMİROĞLU Mecdi, 1965, Bartın'da Nüfus ve Ekonomik Faaliyetler, DTCF, D.23. ANK.

EMİROĞLU, Mecdi, 1961, Ankara Süt İstihsaline Coğrafi Bir Bakış, DTCF. Der. 19. ANK.

EMİROĞLU, Mecdi, 1964, Türkiye'nin Beslenme Problemi ve Buğday Üretimi DTCF. Derg. 19. ANK.

EMİROĞLU, Mecdi, 1970, Dünya Nüfus Yılı ve Türkiye Nüfusu DTCF. D. 28. ANK.

EMİROĞLU, Mecdi, 1970, Erzurum Kır Yerleşmelerinin Ortalama Yüzölçümleri, Parsel Sayıları ve Büyüklükleri ile İlgili Bir Araştırma, DTCF D.28. ANK.

ERİNÇ, Sırrı, 1965, Türkiye'de Toprak Çalışmaları ve Türkiye Toprak Coğrafyasının Ana Çizgileri, Coğ. En. Der. 15. İST.

ERİNÇ, Sırrı, 1967, Acıgölün Pleistosen'deki Seviyesi Hakkında, Coğ. Enst. Derg. 17. İST.

ERİNÇ, Sırrı, 1967, Afyonkarahisar Kayalığının Teşekkülü Hakkında, Coğ. Enst. Derg. 17. İST.

ERİNÇ, Sırrı, 1969, Klimatoloji ve Metodları İst. Ün. Yay. 1994. İST.

EROL Oğuz, 1968, Anadolu Kıyıların Holosendeki Değişimleri Hakkında Gözlemler, Coğ. Ar. Der. 2. ANK.

EROL, Oğuz, 1961, Beypazarı Güneyinde Bir Fosil Vadi ve Jeomorfolojik önemi, DTCF. D. 19. ANK.

EROL, Oğuz, 1963, Ankara ve Mürted Ovalarında Alüvyol Morfoloji ile Yeraltı Suları Arasındaki İlgisi, DTCF. D. 21. ANK.

EROL, Oğuz, 1963, Haymana Güneyi ve Kurakköy Havzası Çevresinde Coğrafya Araştırmaları, DTCF. D. 21. ANK.

EROL, Oğuz, 1963, İç Anadolu'da Haymana Tuz Gölü Çevresinin İklimi Hakkında, DTCF. D. 21. ANK.

EROL, Oğuz, 1964, Genel Klimatoloji Ank. Ün. Y. 155. ANK.

EROL, Oğuz, 1968, Çanakkale Boğazı Çevresinin Jeomorfolisi Hakkına Ön Not, Coğ. Ar. Der. 2. ANK.

GÖNEY, Süha, 1964, Karamürsel Civarında Pleistocene Ait Bazı Eski Kıyı İzleri, C. Ent. Der. 14. İST.

GÖNEY, Süha, 1967, Mengen Havzasındaki Köy Meskenleri, Coğ. Enst. Der. 17. İST.

GÖZENÇ, Selami, 1964, Muğla-Gökova Arasında Coğrafi Müşahedeler, Coğ. Enst. Der. 14. İST.

GÜRSOY, Cevat, Rüştü, 1961, Kartoğrafya, DTCF. Y. 7. ANK.

GÜRSOY, Cevat, Rüştü, 1962, Kıbrıs Müşahedeleri, DTCF. D. 20. ANK.

İNANDIK, Hamit, 1964, Türkiye Çevresindeki Denizlerin Başlıca Özellikleri, Coğ. Enst. Derg. 14. İST.

İZBIRAK, Reşat, 1966, Coğrafya Terimlerindeki Değişme ve Gelişmeler, Coğ. Ar. Derg. 1. ANK.

İZBIRAK, Reşat, 1968, Coğrafi Araştırma Gezileri, Coğ. Ar. Derg. 2. ANK.

KALELİOĞLU, Eğder, 1966, Gaziantep Platosu ve Çevresinin İklimi Coğ. Ar. Derg. 1. ANK.

KALELİOĞLU, Eğder, 1970, Gaziantep Yöresinde Yerleşme, Meskenler, Nüfus ve Ekonomik Faaliyetler, DTCF. D. 28. ANK.

KÖKSAL, Aydoğan, 1968, Afrika'da Yeni Devletler, Coğ. Ar. Derg. 1. ANK.

KÖKSAL, Aydoğan, 1968, Mevzi Coğrafya Yönünden Kırıkkale-Keskin ve Delice Coğ. Ar. Der. 2. ANK.

KURTER, Ajun, 1964, Limanköy Platosu ve İgneada Neojen Havzasının Morfolojisi, Coğ. Ens. Der. 14. İST.

SÜR, Ayhan, 1962, Ereğli Ovası ve Çevresindeki Coğrafi Müşahedeleri, DTCF. D. 20. ANK.

SÜR, Ayhan, 1962, Erzurum Ovası ve Çevresinin İklimi, DTCF. D. 20. ANK.

SÜR, Ayhan, 1962, Türkiye'de Daimi Kar Sınırı Hakkında, DTCF. D. 20. ANK.

SÜR, Ayhan, 1964, Türkiye'de Kar Yağışları ve Yerde Kalma Müddeti Üzerine Bir etüd. DTCF. Y.152. ANK.

SÜR, Ayhan, 1966, Eshabülkent Tepesinde Bazı Coğrafi Müşahedeler, Coğ. Ar. D.1. ANK.

SÜR, Özdoğan, 1963, Yozgat Akdağmadeni ile Mucip Himnet Dede Arasındaki Bölgede Bazı Jeomorfolojik Müşahedeler, DTCF. D.21. ANK.

SÜR, Özdoğan, 1964, Pasinler Ovası ve Çevresinin Jeomorfolojisi, DTCF. Y.154. ANK.

SÜR, Özdoğan, 1966, Nevşehir ve Ürgüp Çevresinde Jeomorfolojik Araştırmalar. Coğ. Ar. Der. 1. ANK.

SÜR, Özdoğan, 1970, Jeoformal Enerji, DTCF. D. 28. ANK.

TANDOĞAN, Alaaddin, 1968, Fırtına Deresi Yukarı Çığırının üç Köyünden Coğrafi Müşahedeler, Coğ. Ar. Der. 2, ANK.

TANDOĞAN, Alaaddin, 1970, Çayeli ve Pazar İlçelerinde Yerleşme Mesken Tipleri ve Nüfus. DTCF. D. 24. ANK.

TANOĞLU, Ali, 1964, Coğrafya Nedir? Coğ. Enst. Der. 14. ANK.

TANOĞLU, Ali, 1965, Dünyada Nüfus Artışı ve Doğurduğu Problemler, Coğ. Enst. Derg. 8. İST.

TANOĞLU, Ali, 1966, Nüfus ve Yerleşme, Coğ. Enst. Yay. 45. İST.

TANOĞLU, Ali, 1968, Ziraat Hayatı, Coğ. Enst. Yay. 8. İST.

TUNCEL, Metin, 1967, Bakırçay yöresinde Köy Tipleri, Coğ. Enst. Derg. 17, İST.

TÜMERTEKİN, Erol, 1960, Sanayi coğrafyası, Coğ. Ens. Yay. 22. İST.

TÜMERTEKİN, Erol, 1965, Münakale Coğrafyası Hakkında, C. Ents. Der. 15. İST.

TÜMERTEKİN, Erol, 1967, İstanbul'un Merkezi İş Sahaları, C. Enst. Der. 17. İST.

TÜMERTEKİN, Erol, 1968, Türkiye'de İç Göçler, Coğ. Ens. Yay. 54. İST.

TÜMERTEKİN, Erol, 1970, Anglo-Amerikan, Coğ. Ens. Yay. 61. İST.

TÜMERTEKİN, Erol, Korkut Cevat, 1964, İzmir Şehrinde Nüfus Dağılışı, Coğ. Ar. Der. 14, İST.

YALÇINLAR, İsmail, 1964, Muğla Bölgesinde Jeomorfolojik Araştırmalar, Coğ. Enst. Der. 14. İST.

YALÇINLAR, İsmail, 1967, Türkiye'de Bazı Şehirlerin Kuruluşu ve Gelişmelerinde Jeomorfolojik Temeller. C. End. D. 17.

YÜCEL, Talip, 1961, İç Anadolu Yağışlarının Tecnevvüç ve Temayülleri, DTCF. D. 19. ANK.

YÜCEL, Talip, 1966, İmroz'da Coğrafya Gözlemleri, C.A.D. 2. ANK.

1960-70 yılları arasındaki seçilmiş yayın sayısı 72'den fazladır. Bunların büyük bölümü temel kaynak eser özelliğindedir. 1970 yılından sonra Coğrafya eğitime yönelik ders kitaplarının nitelik ve sayıca arttığı görülür.

1970'den sonra yayımlanmış başlıca üniversite ders kitapları ve yazarları liste 4'deki gibidir.

Liste IV (Yazarlara ve harf sırasına göre)

AKKUŞ, Akif, 1995, Jeomorfolojiye Giriş, Öz-Eğitim Yay. Konya

ARDEL, Ahmet, 1968, Jeomorfolojinin Prensipleri, I. İst. Üniv. Coğ. Enst. Yay. 53, İST.

ARDEL, Ahmet, 1971, Jeomorfolojinin Prensipleri II. İst. Üniv. Coğ. Enst. Yay. 63, İST.

ARDEL, Ahmet, 1973, Umumi Coğrafya Dersleri (Klimatoloji) İst. Üniv. Yay. 146, İST.

ARDEL, Ahmet, 1975, Umumi Coğrafya Dersleri (Hidroğrafya) İst. Üniv. Yay. 720. İST.

ARDOS, Mehmet, 1984, Türkiye Ovaları I. İst. Ün. Yay. 3263. İST.

ARDOS, Mehmet, 1985, Türkiye Ovaları II. İst. Ün. Yay. 3321. İST.

ATALAY, İbrahim, 1983, Türkiye Vegetasyon Coğrafyasına Giriş. Ege Üniv. Ed. Fak. Yay. 19, İZMİR.

ATALAY, İbrahim, 1986, Uygulamalı Hidroğrafya I, Ege. Üniv. Ed. Fak. Yay. 38, İZMİR.

ATALAY, İbrahim, 1987, Türkiye Jeomorfolojisine Giriş, Ege. Üniv. Ed. Fak. Yay. 9, İZMİR.

ATALAY, İbrahim, 1989, Toprak Coğrafyası, Eg. Üniv. Ed. Fak. Yay. 8.

ATALAY, İbrahim, 1989, Vegetasyon Coğrafyasının Esasları, DEÜ. Yay. 0901, İZMİR.

ATALAY, İbrahim, 1991, Coğrafya Öğretimi Ana. Üniv. Açıköğretim, Fak. Yay. 175. Eskişehir.

ATALAY, İbrahim, 1991, Genel Beşeri ve İktisadi Coğrafya Yeni Çağ Basım Yay. ANK.

ATALAY, İbrahim, 1993, Denizaltı Jeolojisi ve Jeomorfolojisi, DEÜ. Yay. İZMİR.

ATALAY, İbrahim, 1993, Türkiye Toprakları Çukurova Üniv. Yay. ADANA.

ATALAY, İbrahim, 1994, Genel Fiziki Coğrafya, Ege. Üniv. Basımevi, İZMİR.

ATALAY, İbrahim, 1994, Türkiye Vegetasyon Coğrafyası, EÜ. Basımevi, İZMİR.

ATALAY, İbrahim, 1994, Türkiye, Coğrafyası, E. Ü. Basımevi İZMİR.

BİLGİN, Turgut, 1971, Genel Kartografya II. İst. Üniv. Yay. 1676. İST.

BİLGİN, Turgut, 1987, Genel Kartografya I. İst. Ün. Yay. 1898, İST.

BİRİCİK S. Ali, 1992, Obruk Plâtosu ve Çevresinin jeomorfolojisi, M.Ü. Yay. No: 531, İST.

BİRİCİK S. A, 1992, Obruk Plâtosu ve Çevresinin Jeomorfolojisi. M.Ü. Yay. No: 531 İST

DARKOT, Besim, 1972, Türkiye İktisadi Coğrafyası, İst. Üniv. Yay. 1307, İST.

DARKOT, Besim, 1973, Doğu ve G. D. Anadolu Bölgesi, İST.

DARKOT, Besim, 1976, Karadeniz Bölgesi Ata. Ün. Ed. Fak. Y. 21. ERZURUM.

DARKOT, Besim, TUNCEL, Metin, 1978, Ege Bölgesi Coğrafyası, İst. Üniv. Yay. 2365, İST.

DARKOT, Besim, TUNCEL, Metin, 1981, Marmara Bölgesi, İst. Üniv. Yay. 2510. İST.

DOĞANAY, Hayati, 1983, Okullarımızda Coğrafya Öğretiminin Temel Meseleleri, MEB Kültür Der. 19, ANK.

DOĞANAY, Hayati, 1984, Liselerde Ödevler ve Coğrafya Ödevleri, MEB, Kültür Der. 28, ANK.

DOĞANAY, Hayati, 1989, Coğrafya ve Liselerimizde Coğrafya Öğretim Programları, A.K.D.T. Yüksek Kurumu D. 1, ANK.

DOĞANAY, Hayati, 1991, Enerji Kaynakları A.Ü. Yay. 707, ERZURUM.

DOĞANAY, Hayati, 1991, Türkiye Ekonomik Coğrafyası, A. Ü. K. K. Eğt. Fak. Yay. ERZURUM.

DOĞANAY, Hayati, 1992, Coğrafya'da Metodoloji (Genel Metodlar ve Özel Öğretim Metodları) A. Ü. Yay. 7. ERZURUM.

DOĞANAY, Hayati, 1992, Coğrafya'ya Giriş, A.Ü. Yay. 729, ERZURUM.

- DOĞANAY, Hayati, **1992**, Ekonomik Coğrafya, (Doğal Kaynaklar) A. Ü. Yay. 740, ERZURUM.
- DOĞANAY, Hayati, **1992**, Türkiye Ekonomik Coğrafyası I. A. Ü. Yay. 737, ERZURUM.
- DOĞANAY, Hayati, **1992**, Türkiye Turizm Coğrafyası, A. Ü. K. K. Eğt. Fak. Yay. ERZURUM.
- DOĞANAY, Hayati, **1994**, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Cevzi Kitapevi, ANK.
- DÖNMEZ, Yusuf, **1968**, Trakya'nın Bitki Coğrafyası, İ. Ü. Coğ. Ens. Yay. 51. İST.
- DÖNMEZ, Yusuf, **1976**, Bitki Coğrafyasına Giriş, İ. Ü. Coğ. Ens. Yay. 84. İST.
- DÖNMEZ, Yusuf, **1979**, Kocaeli Yarımadasının Bitki Coğrafyası, İ. Ü. Coğ. Ens. Yay. 112. İST.
- ELİBÜYÜK, Mesut, **1990**, Türkiye'nin Tarihi Coğrafyası Bakımından Önemli Bir Kaynak, Mufassal Defterleri. C. Ar. Der. 2, ANK.
- EMİROĞLU, Mecdi, **1970**, Dünya Nüfus Yılı ve Türkiye Nüfusu DTC. D. 28., ANK.
- EMİROĞLU, Mecdi, **1971**, Coğrafi Bölgelere Göre Kırsal Yerleşmelerin Yüzlüçümü, C. Ar. Der. 3-4, ANK.
- EMİROĞLU, Mecdi, **1975**, Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus, C. Ar. Der. 7, ANK.
- ERER, Sermet, **1974**, Coğrafi Yöntemlerde Yeni Eğilimler ve Coğrafyanın Sınırları, C. En. Der. 20-21, İST.
- ERİNÇ, Sırrı, **1953**, Doğu Anadolu Coğrafyası, İst. Ün. Yay. 572. İST.
- ERİNÇ, Sırrı, **1965**, Türkiye'de Toprak Çalışmaları ve Türkiye Toprak Coğrafyasının Ana Çizgileri C. En. Der. 15 İST.
- ERİNÇ, Sırrı, **1969**, Klimatoloji ve Metodları, İst. Ü. C. En. Yay. 35. İST.
- ERİNÇ, Sırrı, **1971**, Jeomorfoloji I. İ. Ü. Ed. Fak. Yay. 2931. İST.
- ERİNÇ, Sırrı, **1971**, Jeomorfoloji II. İ. Ü. Ed. Fak. C. Enst. Yay. 23. İST.
- ERİNÇ, Sırrı, **1973**, Türkiye İnsan ve Ortam, C. En. Der. 18-19. İST.
- ERİNÇ, Sırrı, **1977**, İstanbul Boazı ve Çevresi, C. En. Der. 20-21. İST.
- ERİNÇ, Sırrı, **1977**, Bitki Coğrafyası 1977, İ. Ü. C. En. Yay. 92. İST.
- EROL, Oğuz, **1964**, Genel Klimatoloji, A. Ü. DTCF. Yay. 155, ANK.
- EROL, Oğuz, **1969**, Jeomorfoloji Haritaları Jom. Der. I, ANK.
- EROL, Oğuz, **1979**, 4. Çağ (Kuaterner) Jeoloji ve Jeomorfolojisinin Ana Çizgileri A. Ü. DTCF. Yay. 289. ANK.
- EROL, Oğuz, **1981**, Türkiye Yerbilimleri Bibliografyası I. Tübitak ANK.
- EROL, Oğuz, **1982**, Türkiye Jeomorfoloji Haritası, MTA. ANK.
- EROL, Oğuz, **1984**, Türkiye Yerbilimleri Bibliografyası II. Tübitak ANK.
- EROL, Oğuz, **1987**, Orta Öğretim Kurumlarında Coğrafya Öğretimi Türk Eğit. Der. Yay. ANK.
- EROL, Oğuz, **1991**, Fiziki Coğrafya Açıköğretim Fak. Yay. 176, ESKİŞEHİR.
- EROL, Oğuz, **1991**, Türkiye Jeomorfoloji Haritası, MTA. ANK.
- GÖNEY, Süha, **1973**, B. Menderes Deltası, İ. Ü. Coğ. Ens. Derg. 18-19. İST.
- GÖNEY, Süha, **1979**, Siyasi Coğrafya İ. Ü. Yay. 2539, İST.
- GÖNEY, Süha, **1984**, Şehir Coğrafyası I. İ. Ü. Yay. 2274. İST.
- GÖNEY, Süha, **1986**, Sıcak Bölgeler Ziraatı Hayatı İ. Ü. Ed. Fak. Yay. 2232. İST.
- GÖZENÇ, Selami, **1977**, Arazinin Kullanılması ve Değerlendirilmesinin Coğrafi Yönden Tetkiki, İ.Ü. Coğ. Ens. Der. 20-21, İST.
- GÖZENÇ, Selami, **1979**, Avrupa Ülkeler Coğrafyası I. İ. Ü. Yay. 3206, İST.
- GÖZENÇ, Selami, **1985**, G. Amerika Ülkeler Coğrafyası İ. Ü. Yay. 3282, İST.
- GÖZENÇ, Selami, **1989**, Avrupa Ülkeler Coğrafyası II. İ. Ü. Yay. 3131, İST.
- GÖZENÇ, Selami, **1991**, Ülkeler Coğrafyası An. Ün. Açık. Öğr. Fay. Yay. 1980. ESKİŞEHİR.
- GÜRİSOY, Cevat Rüştü, **1956**, Arzın Şekli ve İrtisamı Hakkında, DTCF. Der. 14, ANK.
- GÜRİSOY, Cevat Rüştü, **1961**, Kortografya, DTCF Yay. 7. ANK.
- HOŞGÖREN, Yıldız, **1983**, Jeomorfolojinin Ana Çizgileri, İ.Ü. Ed. Fak. Y. 2619, İST.
- HOŞGÖREN, Yıldız, **1984**, Hidrografyanın Ana Çizgileri İ. Ü. Ede. Fak. Yay. 2619, İST.
- İNANDIK, Hamit, **1957**, Türkiye Kıyılarının Başlıca Morfolojik Meseleleri, Coğ. Ens. Der. 8, İST.

- İNANDIK, Hamit, **1964**, Türkiye çevresindeki Denizlerin Başlıca Özellikleri Coğ. Enst. Der. 14, İST.
- İZBIRAK, Reşat, **1945**, Türkiye'de Madencilik, DTCF, Derg. 2. ANK.
- İZBIRAK, Reşat, **1955**, Sistematik Jeomorfoloji, H. G. M. Yay. 6. ANK.
- İZBIRAK, Reşat, **1958**, Jeomorfoloji, DTCF, Yay. 127. ANK.
- İZBIRAK, Reşat, **1966**, Coğrafya Terimlerindeki Değişme ve Gelişmeler C. Ar. Der. 1. ANK.
- İZBIRAK, Reşat, **1968**, Coğrafya Araştırma Gezileri, C. Ar. Der. 2. ANK.
- İZBIRAK, Reşat, **1976**, Bitki Coğrafyası, DTCF. 266. ANK.
- İZBIRAK, Reşat, **1976**, Coğrafya Terimler Sözlüğü, DTCF. Y.464. ANK.
- İZBIRAK, Reşat, **1978**, Hidrografya DTCF, Yay. 123. ANK.
- İZBIRAK, Reşat, **1981**, Türkiye II. DTCF. Yay. 300. ANK.
- İZBIRAK, Reşat, **1981**, Türkiye M. E. Basımevi. ANK.
- İZBIRAK, Reşat, **1989**, Sular Coğrafyası, M. E. Basımevi. ANK.
- KARA, Hamdi, **1989**, Cumhuriyet'e Kadar Çukurova Nüfusu C. Ar. Der. S.1. ANK.
- KARA, Hamdi, **1990**, Çukurova'da Endüstri C. Ar. D. 2. ANK.
- KARABORAN, Hilmi, **1980**, Dünya Nüfusunda Gelişmeler. C. Ar. D. 9. ANK.
- KARABORAN, Hilmi, **1980**, Kentlerin, Tiplendirilmesi Sorunu C. A. Der. 9. ANK.
- KARABORAN, Hilmi, **1989**, şehir Coğrafyası ve Şehrsel Fonksiyonlar Fırat Üniv. Der. S.1. ANK.
- KARABULUT, Yalçın, **1989**, Karadeniz Bölgesi Nüfusu, C. Ar. D. 1. ANK.
- KETİN, İhsan, **1983**, Türkiye Jeolojisine Genel Bakış İTÜ. Yay. 1259. İST.
- KÖKSAL, Aydoğan, **1968**, Afrika'da Yeni Devletler C. Ar. Der. 1. ANK.
- KÖKSAL, Aydoğan, **1976**, Afrika Coğrafyası DTCF. Yay. 259. ANK.
- MATER, Barış, **1980**, Uzaktan Algılama Özellikleri ve Bir Uygulama C. En. Der. 23. İST.
- NİŞANCI, Ahmet, **1990**, Klimatoloji 19 Mayıs Ü. Eğt. Fak. Yay. SAMSUN.
- ÖZEY, Ramazan, **1984**, Amerika Coğrafyasına Giriş, A.Ü. Fen. Ed. Fak. 64. ERZURUM.
- ÖZEY, Ramazan, **1986**, Okyanusya Coğrafyası, A. Ü. Fen. Ed. Fak. ERZURUM.
- ÖZEY, Ramazan, 1996, Osmanlı Döneminden Bugüne Coğrafya, A.Ü. DTCF. III. Ulusal Coğrafya Sempozyumu. ANK.
- ÖZEY, Ramazan, 1996, 21. Asrın Ufkunda Türkiye, Marifet Yay, No:122. İST
- ÖZEY, Ramazan, 1996, İslam Dünyası, Erkam Yay.No :111 İST.
- ÖZEY, Ramazan, 1994 Ülkeler Coğrafyası Öz-Eğit-Der Yay.No:9 İST.
- ÖZGÜÇ, Nazmiye, **1977**, Sayfiye Yerleşmeleri, İ.Ü. C. En. D. 22. ERZURUM.
- ÖZGÜÇ, Nazmiye, **1986**, Türkiye'de Sanayi Faaliyetlerinin Gelişmesi, Yapısı ve Dağılışı, C. Enst. D.7. İST.
- SEVGİ, Cezmi, **1983**, Azgelişmişliğin Coğrafyası, Ege. Coğ. Der. 1. İZMİR.
- SÖZER, A. Necdet, **1983**, Türkiye'nin Kırsal Yerleşim, Coğrafyasına İlişkin Terminolojik Sorunlar ve Tipolojik Yaklaşımlar, Ege. Coğ. D.1. İZMİR.
- SÖZER, A. Necdet, **1984**, G. D. Anadolu'nun Doğal Çevre Şartlarına Coğrafi Bir Bakış, Ege. Coğ. Der. 2. İZMİR.
- SÖZER, A. Necdet, Füsün Baykal, **1983**, Türkiye'nin Kırsal Yerleşim Bibliyografyası, Ege. Coğ. Der. 1. İZMİR.
- SÜR, Ayhan, **1980**, Lokel Klima ve Mikroklima, C.A.D.9. ANK.
- SÜR, Özdoğan, **1970**, Jeotermal Eneji, DTCF, C. Ar. D. 28. ANK.
- SÜR, Özdoğan, **1979**, Stratigrafik Paleontoloji, DTCF. Yay. 100. ANK.
- SÜR, Özdoğan, **1980**, Strüktürel Jeomorfoloji, DTCF, Y. 187. ANK.
- SÜR, Özdoğan, **1982**, Manardağlar, DTCF. Yay. 262. ANK.
- ŞAHİN, Cemalettin, **1989**, Hava Kirliliği ve Hava Kirliliğini Etkileyen Doğal Çevre Faktörleri, C. Ar. D.1. ANK.
- TANDOĞAN, Alaattin, **1989**, Türkiye Nüfus Hareketlerinde İstanbul'un Yeri. C. A. D. 1. ANK.
- TANOĞLU, Ali, **1947**, Türkiye'nin İrtifa Kuşalları, T. C. Kurum dergisi, s.9-10. İST.

TANOĞLU, Ali, 1954, İskan Coğrafyası, İ.Ü. Türkiyat Enst. 11.

TANOĞLU, Ali, 1966, Nüfus ve Yerleşme İ. Ü. Yay. 1183. İST.

TANOĞLU, Ali, 1968, Ziraat Haya tı, İ. Ü. Yay. 177. İST.

TANOĞLU, Ali, 1971, İktisadi Coğrafya (Enerji Kaynakları) İ. Ü. Yay. 124.

TUNCCEL, Harun, 1990, Doğal Çevre Sorunu Olacak Çığlar ve Türkiye'de Çığ Olayları, İ.Ü. C.A.Der. T. ANK.

TUNCCEL, Metin, 1974, Türkiye'de Yer Değiştiren Şehirler Hakkında Bir İlk Not. İ.Ü. C. Enst. D. 20-21. İST.

TUNCCEL, Metin, 1980, Türkiye'de Kent Yerleşmelerinin Tarihçesine Toplu Bir Bakış, İ.Ü. C.E.D.23. İST.

TÜMERTEKİN, Erol, 1960, Türkiye'de İç Göçler, İ.Ü. Yay. 1371. İST.

TÜMERTEKİN, Erol, 1965, Münakale Coğrafyası Hakkında İ.Ü. C.E.D. 15. İST.

TÜMERTEKİN, Erol, 1969, Sanayi Coğrafyası, İ. Ü. Yay. 751. İST.

TÜMERTEKİN, Erol, 1970, Anglar Amerika, İ.Ü. Yay. 1585. İST.

TÜMERTEKİN, Erol, 1973, Yerleşme Planlaması, İ.Ü. C.E.D. 18. İST.

TÜMERTEKİN, Erol, 1978, Beşeri Coğrafyaya Giriş, İ.Ü. Yay. 2464. İST.

TÜMERTEKİN, Erol, 1982, Ekonomik Coğrafya, İ. Ü. Ed. Fay. Yay. 2926. İST.

TÜMERTEKİN, Erol, 1986, Türkiye'de Tarımda Yeni Gelişmeler, İ.Ü. C.E.Der.2. İST.

TÜMERTEKİN, Erol, 1987, Ulaşım Coğrafyası, İ. Ü. Yay. 2053. İST.

YALÇINLAR, İsmail, 1973, D. Anadolu'nun Jeolojik Temel Strüktürleri, İ.Ü. C.A.D. 18. İST.

YALÇINLAR, İsmail, 1977, Türkiye Erozyonunda Disimetrik Sistemler, İ.Ü. C.A.D. 22. İST.

YÜCEL, Talip, 1966, İmroz'da Coğrafi Gözlemler, D.T.C.F. C.Ar.D.1 İST.

YÜCEL, Talip, 1990, Türkiye'de Zeytinliklerin Dağılışı DTCF. C. Ar. D. 2. İST.

Yukarıdaki yayın listesi yaklaşık 40'dan fazla akademisyen coğrafyacı tarafından telif eser şeklinde hazırlanmış özverili çalışmalardır. Çağdaş Türkiye'nin batı standardında bilimsel coğrafya eserlerine imza koyan bu akademisyenlerin bir kısmı (Prof. İbrahim Atalay gibi) çalışmalarından dolayı batılı devletlerin coğrafya kurumları tarafından da ödüllendirilmişlerdir.

III-SONUÇ

Cumhuriyetin 75. Yıl döneminde akademik coğrafi eserler incelendiğinde:

a) Eserlerin bizzat akademisyen coğrafyacıların uzun yıllara dayanan araştırma ve incelemelerinin, sonucu olduğu görülür.

b) Coğrafya'nın hemen her alanına ait temel kaynak eserlerdir.

c) Baskı kalitesi bakımından geçen yıllara göre daha kaliteli eserlerdir.

d) Bilimsel değeri yüksek özverili çalışmalardır.

e) Ancak, 21. yy. girilirken bütünüyle renkli akademik eserler henüz maalesef yaygınlaşmamıştır.

KAYNAKLAR

[1]-AKKAN, Erdoğan, 1972, Cumhuriyet'in 50. Yıldönümünde Coğrafya. C. A. Der. 5-6 Ank.

[2]-ATALAY, İbrahim, 1992, Genel Fiziki Coğrafya Ege Üniv. Basımevi, İZMİR.

[3]-DOĞANAY, Hayati, 1983, Coğrafya'da Metodoloji. M.E.B. Yay. İSTANBUL.

[4]-DOĞANAY, Hayati, 1994, Türkiye Beşeri Coğrafyası Gazi Büro Kitapevi, ANK.

[5]-ERİNÇ, Sırrı, 1973, Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Coğrafyası. İ.Ü. Ed. Fak. Yay. İST.

[6]-Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yay. (10. Yıl) 1992, İST.

CUMHURİYETİN 75. YILINDA COĞRAFYA

Dr. Sefa SEKİN

M.Ü. A.E.F. Coğrafya Bölümü, Öğretim Görevlisi

ABSTRACT : *The Geography has made significant improvement after establishment of Republic of Turkey. Today in 75, anniversary of the Republic there are 10 geography departments in Faculty of Sciences and Arts, 36 departments in Education of Social Sciences, and 11 departments in Faculty of Educations.*

I. GİRİŞ

Osmanlı Devleti döneminde coğrafya ile ilgili çalışmalar eğitime yönelik çeviriler olarak sürdürülmüştür. II. Mahmut döneminde ilköğretimin zorunlu olması ve ortaokul ile liselerin açılması coğrafya ders kitaplarının hazırlanmasına zemin hazırlamıştır.

Ülkemizde coğrafya ilminin bilimsel temeller üzerine oturtulması Cumhuriyet devrinde gerçekleşmiştir. Cumhuriyetin 75. Yılında akademik seviyede coğrafya eğitimi veren Coğrafya ile ilgili bölümlerin, 36'sı Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bünyesinde, 10'u Fen Edebiyat Fakültelerine bağlı Coğrafya Bölümünde, 6'sı Eğitim Fakültesi Coğrafya Anabilim Dalında ve 5'i Eğitim Fakültesi Coğrafya Anabilim Dalı 2. Öğretim programında olmak üzere toplam 57 bölümdedir. 220'den fazla coğrafyacı akademisyen bilimsel araştırma ve incelemelerinin yanında 3700 gence Akademik coğrafya eğitimi vermektedir.

II. CUMHURİYETİN 75. YILINDA COĞRAFYA

Coğrafya terimi ilk kez (İskenderiye) Coğrafya Ekolünün kurucusu olan **Erastosthenes** (M.Ö. 275-195) tarafından "**Geographe**" adıyla kullanılmıştır. Eskiçağ coğrafyacılarından Sinoplu **Strabo** (M.Ö.58 - M.S.21) nun **Geographice** adlı seyahatnamesiyle bir kitaba başlık olmuştur. Böylece Coğrafya teriminin eskiçağda Anadolu ve çevresinde ortaya çıktığı görülür. Ancak Çağdaş Coğrafya'nın temelleri Alman coğrafyacılar tarafından atılmıştır. İlk temsilcileri de **Alexandre von Humboldt** (1769-1859 Fiziki Coğrafya ilminin kurucusu), **Carl Ritter** (1779-1859) ile **Friedrich Ratzel** (1844-1904 Beşeri Coğrafya'nın kurucuları) olmuşlardır. Bunlardan sonrada bilim gelişimini sürdürmüştür. Bilimin gelişiminde yine esas katkıyı, Batılı coğrafyacılar yapmıştır.

Türk coğrafyasının gelişimini iki ayrı dönem halinde ele alabiliriz.

a) Cumhuriyet Öncesi, b) Cumhuriyet Sonrası.

a) Cumhuriyet Öncesi:

Osmanlı devletinde 19. yy'da görülen Batılılaşma çabalarına bağlı olarak oluşan gelişmeler, coğrafi düşünceyi de etkilemiştir. İlk telif ve çeviri coğrafi eser **Mahmut Raif Efendi** (Londra Türk elçiliği katibi) tarafından II. Selim döneminde verilmiştir. M. Raif efendi **İcalet-ül Coğrafya** (Coğrafya el Kitabı) adıyla Fransızca bir eser hazırlamıştır. Eser bugün Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanesinde bulunmaktadır. M. Raif İstanbul'a döndüğünde 1804 yılında **Yakovali** efendi tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve Üsküdar matbaasında basılmıştır. Basım öncesinde **Cedit Atlas Tercümesi** (Yeni Atlas Çevirisi) adıyla kıtalarla ilgili 24 harita eklenmiştir.

1840-1845 yılları arasında **Heinrich Kiepert** ve **Richard Kiepert**'in "**Küçük Asya Topografya Haritaları**" adıyla hazırladıkları 1/1000.000 ölçekli 26 paftadan oluşan haritaları Türk Coğrafya ilminin gelişmesine katkıda bulunmuştur. **R. Kiepert**'in 1/400.000 ölçekli Anadolu topografya haritaları bu dönemdeki Anadolu Türk Coğrafyasına yapılan en önemli katkılardandır. II. Mahmut döneminde 1839'da **Von Moltke** başkanlığındaki Alman Subaylar 1/1000.000 ölçekli **Boğaziçi ulaşım haritasını** hazırlamışlardır. Osmanlı Devletinde 1859'da kurulan **Erkan-ı Harp Dairesi** (Genel Kurmay Başkanlığı) 1894'de askeri harita yapacak subayları Avrupa'ya eğitime gönderebilmiştir. Bugün ülkemizde askeri harita hazırlayan **Harita Genel Komutanlığı** 1908 yılında Miralina (Tuggeneral) **Mehmet Şevki Paşa** tarafından kurulmuştur. Kuruluş ülkemizin 1/200.000 ölçekli haritalarını ve bazı askeri bölgelerinde 1/25.000 ve 1/50.000 ölçekli haritalarını hazırlamıştır.

Tanzimat döneminde Coğrafyayla ilgili çalışmalar inceleme çeviri ve eğitime yönelik olarak sürdürülmüştür. II. Mahmut döneminde (1808-1839) ilköğretimin zorunlu olması, ortaokul (Rüştiye) ve liselerin (İ'dadi) açılması coğrafya ders kitaplarının hazırlanmasına zemin hazırlamıştır. Böylece, Fransızca Coğrafya ders kitaplarından çeviriler yapılmış ve Osmanlıca olarak yayınlanmıştır.

Kısaltılmış Coğrafya (Muhtasar Coğrafya), **Coğrafya'ya Giriş** (Mebadi-i Coğrafya) veya **Coğrafya'nın İlkeleri**, **Coğrafya'da Metod** (Usul-i Coğrafya), **Coğrafya Makaleleri** (Coğrafya Risalesi) bu çevirilerden bir bölümüdür.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa 1870'de **Fenn-i Coğrafya** (Coğrafya İlimi) adıyla askeri okullarda okutulacak bilimsel değeri yüksek bir eser hazırlamıştır. 1861-1876 yılları arasında, Sultan Abdülaziz döneminde de coğrafya ders kitaplarının hazırlanması sürdürülmüştür. **Abdur-rahman Paşazade Abdulhalim** 1871 yılında 610 sayfalık **Coğrafya-i Kebir** adlı lise kitabını Fransızca'dan Osmanlıca'ya çevirmiştir. 1875'de ise **Şirvanlı Ahmet Hamdi Usul-i Coğrafya-i Kebir** (Büyük Coğrafya Metodolojisi) adlı 664 sayfalık bir kısmı çeviri, bir kısmı telif eseri hazırlamıştır. Bu eser 1892'de hazırlanan **Memalik-i Osmaniyye Coğrafyası** (Osmanlı ülkeleri Coğrafyası) adlı eserin hazırlanmasında da kaynak olarak kullanılmıştır.

1876-1909 yılları arasındaki II. Abdülhamit devrinde ise coğrafya eserlerin hazırlanması ve yayınlanmasının yanısıra bilimsel yayınlarda yapılmaya başlamıştır. Sözelimi **Hasan Fehmi'nin** 1844'te yayınlanan **Coğrafya-i Ticari** (Ticaret Coğrafyası), **Binbaşı Hüseyin'in** 1887'de yayınlanan **Memalik-i Osmaniyye Ziraat Coğrafyası**, Hasan Fehminin 1890'da yayınlanan **Coğrafya-i Sımai ve Ticari** (Sanayi ve Ticaret Coğrafyası) sayılabilir. Bu dönemdeki en önemli bilimsel eserleri ise **Abdurrahman Şerif Bey'in** iki ciltlik 640 sayfalık 1885'de yayınlanmış olan **Coğrafya-i Umumi** (Genel Coğrafya) eseri ile 1898'de yayınladığı **İstatistik ve Coğrafya-i Umumi** adlı eserleridir.

19. yy. sonlarına doğru çeşitli okullarda (Rüştiye, İdadiye, mekteb-i mülkiye, Mektep-i harbiye, v.b.) okutulmak üzere hazırlanan eserlerin yanında bilimsel anlamda coğrafi eser sayısı sayılıdır. Daha çok eğitime yönelik eserler üzerinde durulmuştur: Oysa 19. yy. sonlarına doğru batıda coğrafya ilminin teorisi ve pratiğinin yapıldığı ve coğrafya'nın bilimsel temeller üzerine oturtulduğu görülmür. Ülkemizde Coğrafya'nın bilimsel temeller üzerine oturtulması **Cumhuriyet Devrinde** gerçekleşebilmiştir. Böylece Cumhuriyet dönemiyle coğrafyanın gelişimindeki en önemli ikinci döneme girilmiştir.

b) Cumhuriyet Dönemi:

Türkiye'de çağdaş anlamda bilimsel coğrafya ile ilgili çalışmalar 1915'den sonra başlamıştır. 1915 yılında **Dar-ül Fünun** adıyla bilinen 1870'de eğitime başlayan eğitim kurumu 1915'te İstanbul Üniversitesi adını aldı. Cumhuriyetin ilanından sonra 1933'teki reformlar sonucu üniversite bugünkü çağdaş yapıya ve işleyişe kavuşturuldu. **Erinç'e** göre 1915-1933 yılları arası Türk coğrafya ilminin kuruluş sürecinde, **Hazırlık Devresi**'dir. Bu dönemde iki ünlü Türk Coğrafyacı bilim adamının Coğrafya'ya katkısından söz edilebilir. Biri **Saffet Geylangil** (1877-1949)'dir. Ülkemizin batı standardında ilk orta ve yüksek öğretim ders kitaplarını yazmıştır. Diğeri de öğrencisi olan **Faik Sabri Duran** (1882-1943)dür. Geylangil bu devrenin en önemli bilimsel

coğrafi eseri olan "**Resimli ve Haritalı Coğrafya-i Umumi**": 1913'de Faik Sabri Duran ise "**Osmanlı Coğrafya-i İktisadisi**" adlı eseri 1912'de hazırlamıştır. F. S. Duran'ın 30'dan fazla okul ders kitabı yayınlanmıştır. Ayrıca ilk baskısı 1936'da yapılan **Büyük Atlas**, 1974'te Modern büyük Atlas yayınlanıncaya kadar tek bilimsel başvuru kaynağı olmuştur.

1915-1933 devresinin bir diğer ünlü ismi ise **Ali Macit Arda** (1877-1967)'dir. Beşeri ve İktisadi Coğrafya konusunda üniversitede ders veren ilk öğretim üyesidir. Hamit Sadi selen ise hazırlık döneminin bir diğer ünlü simasıdır. Daha Cumhuriyetin başlarında (1926) **Türkiye Coğrafyası**, 1932'de **İktisadi Türkiye Sonraları** (1954'te) **Türkiye Coğrafyası'nın Anahatları** adlı eserleri hazırlamıştır.

Cumhuriyet Türkiye'sinin diğer bilimlerde olduğu gibi Coğrafya bilimine de en önemli katkısı **çağdaş eğitim kurumlarının açılması ve Tevhid-i Tedrisat kanunu ile eğitimin bir merkezde (MEB) toplanmasıdır**. Böylece: 1. Ülkede düzenli sistemli eğitim kurumları açıldı. 2. Eğitim çağdaş standartlara kavuşturuldu.

III-EĞİTİM KURUMLARININ AÇILMASI VE GELİŞİMİ

1. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

Coğrafya ilminin gelişmesinde akademik düzeydeki eğitim kurumları en önemli rolü oynamıştır. Bu özellikteki ilk akademik kurum 14 Ekim 1915 reformu ile oluşmuştur. 1870'de eğitime başlayan **Dar'ül Fünun bu organize ile Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk çağdaş üniversitesine dönüştürülmüştür**. Üniversitenin kuruluşunda yer alan dört fakülteden biri de Edebiyat Fakültesi olmuştur. Edebiyat Fakültesi de Edebiyat, Tarih, Felsefe ve Coğrafya enstitüleri gibi bilimsel araştırma birimlerinden oluşuyordu.

İstanbul Üniversitesi bünyesinde açılan Coğrafya bölümü Cumhuriyet Türkiye'sinde kurulan ilk Coğrafya bölümdür. Bölümün kuruluşunda yönetim ve organize için alınan Coğrafyacı **E. Obst** göreve getirilmiştir. II. Meşrutiyet (1908-1923) döneminde coğrafya eğitimi için yurt dışına gönderilen **Faik Sabri Duran, Ali Macit Arda, Selim Mansur ve Hamit Sadi Selen** öğrenimlerini tamamlayarak bu dönemde bölümde göreve başlamışlardır. Böylece, bölüm akademik bir hüviyet kazanmıştır. Bunları **İbrahim Hakkı Akyol** (1888-1950), **Besim Darkot** (1903-1990), **Ali Tanoğlu** (1904-1974), ve **Ahmet Ardel** (1902-1978) takip etmiştir. Daha sonra bölüme akademisyen olarak giren **İsmail Yalçınlar, Sırrı Erinç, Erol Tümertekin, Turgut Bilgin, Bedriye Tolun Denker, Metin Tuncel, Barış**

Mater, Yusuf Dönmez, Ümit Sergün, Yıldız Hoşgören, Nazmiye Özgüç, Süha Göney, Selami Gözenç, Necdet Tunçdilek, Ajun Kurter, Mehmet Ardos, Korkut Ata Sungur bilimsel çalışmalarıyla İstanbul Üniversitesi Coğrafya bölümünün ve Çağdaş Türk Coğrafyasının gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

Cumhuriyet dönemi Çağdaş Türk Coğrafya ilminin, Türkiye İktisadi Coğrafyası ve Türkiye Bölgesel Coğrafyası bilim alanlarının ilk temsilcisi **Ord. Prof. Dr. Besim Darkot** olmuştur. Darkot, Cumhuriyet dönemi **Türkçe Türkiye Duvar Haritaları ve Türkçe Atlaslarının** ilk hazırlayıcısıdır. 1/800.000 ölçekli **Türkiye Fiziki Haritası** 1960'da, 1/1000.000 ölçekli olanı 1971'de yayınlanmıştır. 1973 yılında 1/1.500.000 ölçekli **Türkiye Coğrafi Bölgeler Haritasını** hazırlamıştır. 1974'te ise **Modern Büyük Atlas ve Büyük Dünya Atlası** en detaylı Türkçe atlasların ilkleri olmuştur. Darkot üniversite Coğrafya ilmi eğitimcisi bir akademisyen olarak Cumhuriyet dönemi çağdaş metodik **Türkiye İktisadi Coğrafyası** ders kitabını 1955'de yayınlamıştır. Türkiye Bölgesel Coğrafyası derslerini üniversitede 7 bölge, 21 bölüm olarak detaylı olarak üniversite talebelerine okutan ilk coğrafyacısıdır.

1998 yılına gelindiğinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya bölümünde 8 profesör, 2 doçent, 8 yardımcı doçent, 4 doktor ve 6 araştırma görevlisi olmak üzere toplam 28 akademisyen Prof. Süha Göney'in Edebiyat Fakültesi dekanlığı ve Prof. Dr. Metin Tuncel'in bölüm başkanlığında görev yapmaktadır.

Prof. Dr. Süha Göney'in 21, Prof. Dr. Metin Tuncel'in 60, Prof. Dr. Yusuf Dönmez'in 29, Prof. Dr. Barış Mater'in 26, Prof. Dr. Yıldız Hoşgören'in 21, Prof. Dr. Selami Gözenç'in 18, Prof. Dr. Ümit Sergün'ün 7, Prof. Dr. Nazmiye Özgüç'ün 29, Doç. Dr. Suna Doğaner'in 28, Doç. Dr. Mutlu Güngördü'nün 14 akademik yayını bulunmaktadır. Bugünkü akademik kadronun çeşitli coğrafi konularla ilgili yayın toplamı 433'tür.

2. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 4 Ocak 1936 tarihinde **Atatürk'ün kuruluş emrini ve adını verdiği Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk üniversitesidir.** Kuruluş amacı **Türk Dünyası coğrafyasını,** her yönüyle incelemektir.

Coğrafya bölümünün kurucu öğretim üyeleri **Herbert Louis, C. Arif Alagöz, Danyal Bediz ve Niyazi Çitakoğlu'dur.** Berlin Üniversitesi Coğrafya profesörlerinden Louis (1900-1988), 1935 yılında MEB tarafından Türkiye'ye davet edilmiş ve 1935-1943 yılları arasında bölümün kurucugunu yapmıştır. Coğrafyanın her konusuyla ilgili çalışmaları bulunmakla birlikte **Türkiye**

Coğrafi Bölgeleri, Türkiye Bitki örtüsü, İç Anadolu, IV. Zaman Gölleri, Türkiye'nin Nüfus Yoğunluğu, Türkiye'de Buzul Topoğrafyası ve Karst Olayları en önemli çalışmaları arasında zikredilebilir.

Bölümün kurucularından **Cemal Arif Alagöz** (1902-1991), 36 yıl bölümde görev yapmıştır. Alagöz **Türk Coğrafya Kurumunun** organizatörlüğü, yanında bazı ilklere imza atmıştır. **Köy Monografisi** etüdlerinin bilimsel temellerini ülkemizde ilk onun tarafından atılması, **Hatay'da ilk coğrafi araştırmaları yapması, Türkiye geçici kır yerleşmeleri** üzerinde ilk etüdlere yapmış olması gibi.

Prof. Bediz (1908-1978) bölümün kurucuları arasında olup, 42 yıl görev yapmıştır. Beşeri ve İktisadi Coğrafya alanındaki çalışmalarıyla coğrafyanın gelişimine katkıda bulunmuştur.

1939 yılında **Reşat İzbırak'ın** Almanya'da tahsilini tamamlayıp bölüme katılmasıyla hoca sayısı 5'e çıkmıştır. 1939-40'da bölüm ilk mezunlarını vermiştir. Bunlardan **Cevat Rüştü Gürsoy ve Ferruh Sanır,** 1940'da bölümün ilk asistanları olmuştur. 1941'de **H. Özçörekçi** ve 1942'de **B. Cengiz,** 1943'de **Talip Yücel,** 1944'te İskoçyalı Jeolog **W. J. Mc Callien'in,** katılımıyla kadrosunu geliştirmiştir. 1946'da çıkarılan Üniversiteler Kanunu ile Coğrafya bünyesinde üç kürsü kurulmuştur: **Fiziki Coğrafya ve Jeoloji, Beşeri ve İktisadi Coğrafya, Ülkeler Coğrafyası kürsüleri.**

Bölüme 1949'da **Oğuz Erol,** 1950'de **A. R. Tunay,** 1952'de **A. Akdoğan** katılmışlardır. 1955'de **Ayhan Sür,** 1956'da **Aydoğan Köksal,** 1957'de **Özdoğan Sür,** 1960'da **Mecdi Emiroğlu** ve 1961'de **Ejder Kalelioğlu** öğretim elemanı kadrosuna girmişlerdir.

Prof. M. Emiroğlu'nun, "**Türkiye Tarımsal Topraklarının Nüfus ve Yerleşmeye Etkisi**", adlı çalışması ülkemizdeki ilk ciddi Landscape araştırmasıdır: turizm coğrafyası konusunda da ilk araştırma ve yayınlarda onun tarafından yapılmıştır. Yine ülkemizde ilk detaylı "yaylacılık" araştırması ve hiç ele alınmamış olan "gözle-yayla ilişkileri" meselesi de onun tarafından aydınlatılmıştır: Diğer bir katkısı da araştırmalarının sonunda mutlaka bir özet yapıp, ulaştığı sonuçları "Öneriler" şeklinde dikkatlere sunmasıdır.

Bölüme daha sonra sırasıyla **Alaaddin Tandoğan** (1964), **İlhan Kayan** (1968), **Yalçın Karabulut** (1969), **E. Kandırık** (1970), **Mesut Elibüyük** (1971), **Hamdi Kara** (1973), **Cemalettin Şahin** (1973) ve **Ali Fuat doğu** (1979) katılmışlardır. 1998 yılı itibariyle bölümde 20 akademisyen görev yapmaktadır. 4 Prof, 3 Doç, 4 Yard Doç., 2 Dr. ve 7 Arş. Gör.

3. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

Cumhuriyet Türkiye'sinin 1935'te açtığı 2. Coğrafya bölümünden sonra 3. bölümün açılması 40 yıl sonra 1974-1975 eğitim-öğretim yılında Erzurum'da gerçekleşmiştir.

Prof. Tevfik Tarkan, Prof. A. Necdet Sözer ve Dr. Ahmet Nişancı'dan oluşan kurucu kadroya 1975-76'da **Dr. İbrahim Atalay, Dr. Aykut Acar ve Doç. Ahmet Acar** katılmışlardır. Aynı yıl Prof. T. Tarkan Ege üniversitesine, Prof. A. N. Sözer ise aynı üniversitesinin İşletme Fakültesine geçmişlerdir. Sonraki yıllarda **Hayati Doğanay ve Asaf Koçman** bölüme katılırken, **İbrahim Atalay ve A. Koçman** Ege Üniversitesine geçmişlerdir. **Ahmet Nişancı'nın** da Samsun 19 Mayıs Üniversitesine geçmesiyle bölümde **Hayati Doğanay** kalmıştır. Bugünkü Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü ve Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Bölümleri **Prof. Hayati Doğanay'ın** özverili çalışmalarıyla şimdiki genç ve dinamik akademisyen kadrosuna sahip olmuştur. Sonraki yıllarda bölümde görev alan 24 akademisyen başka üniversitelere geçmişlerdir. Bugün bölümde 5 Yard. Doç. 6 Arş. Gör ve 1 uzman görev yapmaktadır. Bunlardan Yrd. Doç. Dr. Kenan Arınç'ın 13, Yrd. Doç. Dr. Saliha Koday'ın 8, Yrd. Doç. Dr. Zeki Koday'ın 5, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Zaman'ın 3 olmak üzere toplam 34 akademik yayını bulunmaktadır.

4. Erzurum Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Bölümü

1961 yılında Kazım Karabekir Eğitim Enstitüsü adıyla eğitime başlayan kurum 1982 tarihinde 2547 sayılı yasa ile Atatürk Üniversitesine bağlandı ve Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi adını aldı. Bugün Fakültenin Coğrafya Bölüm Başkanı olan Prof. Dr. Hayati Doğanay 1976-77 yılında bölümde görev yapmış, 1977'de Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümüne asistan olmuştur. 17 Haziran 1991'de K. Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalına 14 yıl sonra Profesör olarak dönmüştür. Doğanay bölümde özverili çalışmalarıyla genç ve dinamik bir akademik kadro oluşturmuştur. Halen bölümde 15 eleman görev yapmaktadır. 3 Doçent ve Yrd. Doç. kadrosu bulunan bölümün bu kadrolardaki elemanları Prof. Doğanay'ın disiplini altında yetişmiş Cumhuriyet döneminin genç coğrafyacılarıdır.

Prof. H. Doğanay Cumhuriyet döneminin 1970 sonrasında yetiştirdiği coğrafyacılarındandır. Günümüz coğrafyacıları arasında **Beşeri ve İktisadi Coğrafya** konusundaki makaleleri ve kitapları ile ülkemiz coğrafyasının son yıllardaki gelişmesinde rol oynamıştır. **Prof. Doğanay, Coğrafya Eğitimi** ile ilgili bilimsel araştırmalarda yapmış ve bunları makaleler ve kitap

halinde yayınlamıştır. **Coğrafya'ya Giriş, Coğrafyada Metodoloji, Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Ekonomik Coğrafya, Türkiye Turizm Coğrafyası, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Enerji Kaynakları** adıyla yayımlanmış kitapları bulunmaktadır. Bunlar özveriyle hazırlanmış ve akademik düzeyde Coğrafya eğitimi gören Cumhuriyet gençliğinin ihtiyaç duyduğu temel kaynak eserlerdir. Hepsi bilimsel açıdan akademik seviyesi yüksek ve güncel bilgileri de ihtiva eden kitaplardır.

Prof. Dr. Doğanay'ın 52, Doç. Hakkı Yazıcı'nın 13, Doç. Dr. İbrahim Güner'in 18, Doç. Dr. Abdullah Köse'nin 7, Yrd. Doç. Dr. Halil Koca'nın 6, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Girgin'in 10, Yrd. Doç. Dr. İhsan Bulut'un 17, Yrd. Doç. Dr. Yaşar Gök'ün 3, Yrd. Doç. Dr. Çiğdem Ünal'ın 10, Yrd. Doç. Dr. İ. Fevzi Şahin'in 4, olmak üzere toplam 145 akademik yayına çağdaş coğrafya ilminin gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

5. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

1979 yılında Prof. Dr. Ahmet Necdet Sözer, Dr. Cezmi Sevgi, Dr. Semra Ertüre, Dr. Asaf Koçman bölümün kurucu kadrosunu oluşturmuştur. Sonraki yıllarda Doç. Dr. İbrahim Atalay, Dr. Erkan Şen ve asistan olarak da Füsün Baykal ve Turgay Ökşen'in katılımıyla büyümesini sürdürmüştür. Bölümün ilk mezunlarından Ecmel Temuçin (Erlat), Şevket Işık, Mustafa Mutluer, Ferhan Atalay bölümün yeni asistanları olarak görev aldılar. Lütfi İhsan Sezer, Prof. İlhan Kayan, Gözde Bakanoğlu, Kirami Öngen, Hasan Gümüş, Arife Karadağ ve Serdar Vardar'ın katılımıyla bölüm iyice gelişmiştir. 1993-96 yılları arasında Azerbaycan devlet üniversitesinden Prof. Dr. Aydın İbrahimov bölüme katılmıştır.

Prof. Dr. Asaf Koçman'ın 34, Prof. İlhan Kayan'ın 35, Prof. Dr. Cezmi Sevgi'nin 11, Doç. Dr. Füsün Soykan'ın 24, Doç. Dr. Ertuğ Öner'in 21, Yrd. Doç. Dr. Lüfi İhsan Sezer'in 23, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Mutluer'in 13, Yrd. Doç. Dr. Şevket Işık'ın 12, Yrd. Doç. Dr. Ecmel Temuçin'in 12, Ar. Gör Gözde Emekli'nin 9, Ar. Gör. Arife Karabağ'ın 5 olmak üzere bölüm hocalarının yayını toplamı 199'dur.

6. İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Bölümü

30 Kasım 1959 tarihinde eğitim Enstitüsü olarak öğretime açılan bölüm 1982 yılında fakülteye dönüştürülerek Dokuz Eylül Üniversitesi'ne bağlanmıştır. Bölümde 1 Prof., 1 Doç., 1 Yrd. Doç., 2 Öğr. Gör. ve 2 Arş. Gör. görev yapmaktadır.

Bölüm başkanı Prof. İbrahim Atalay 3. kuşak coğrafyacılar arasında yer alır. Cumhuriyet Türkiye'sinin en fazla akademik yayını olan

coğrafyasıdır. Günümüz coğrafyasının gelişimine eserleriyle en fazla katkısı olan bir akademisyendir. Başlangıçta fiziki coğrafya konularında eserler vermiştir. 1980 sonrasında coğrafyanın diğer konularıyla ilgili çalışmalara girmiş ve yayın vermiştir. Atalay'ın 52 makalesi, 13 akademik ders kitabı 11 Bilimsel Araştırma kitabı yayınlamıştır: **Türkiye Vegetasyon Coğrafyasına Giriş, Türkiye Jeomorfolojisine Giriş, Türkiye Toprakları, Coğrafya Öğretimi, Genel Fiziki Coğrafya, Genel Beşeri ve İktisadi Coğrafya** akademik ders kitaplarından bazılarıdır. Atalay 35 uluslararası Sempozyum, kongre ve seminare katılarak bildiriler sunmuş ve Cumhuriyet dönemi coğrafyasını uluslararası çalışmalarda başarıyla temsil etmiştir. Nitekim ABD ve Birleşik Krallık'tan başarı ödülleri almıştır. Bazı ülkelerde yayınlanan ansiklopedilerde biyografisi yayınlamıştır. Prof. Atalay halen bölümde görev yapmakta ve uluslararası sempozyum, kongre ve seminerlere katılarak Türkiye'yi bir coğrafyacı olarak başarıyla temsil etmektedir. Bugüne kadar 120'ye yakın ülkeyi gezmiştir.

Prof. İ. Atalay, Orta dereceli okullar için coğrafya ders kitapları da hazırlamıştır. Bunlar **Coğrafya I, Türkiye Coğrafyası I (Fiziki), Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Coğrafya II, Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası II, Milli Coğrafya 7**. Ders kitaplarının tamamı renkli ve I. hamur kağıda basılmış kaliteli kitaplardır.

7. İstanbul Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Bölümü

1848'de Rüştüye'ye (Ortaokul) öğretmen yetiştirmek amacıyla **Darülmallimin** (Erkek Öğretmen Okulu) kuruldu. 1924'de **Yüksek Muallim Mektebi** ve 1936'da **Yüksek Öğretmen Okulu** olarak adı değiştirildi. 1959'a kadar Cumhuriyet Türkiye'sinde liselerin öğretmen ihtiyacını karşılayan tek kurumdu. 1980'de **Atatürk Eğitim Enstitüsü** adı **Atatürk Yüksek Öğretmen Okulu** olarak değiştirildi. 20 Temmuz 1982'de Marmara Üniversitesine bağlı **Atatürk Eğitim Fakültesi** adını aldı.

Bölümde 1 Prof., 3 Doç., 4 Dr., 1 Öğr. Gör. ve 1 Arş. Gör. olmak üzere 10 eleman görev yapmaktadır. Bölüm başkanı Prof. Dr. A. Selçuk Biricik'in 22, Doç. Dr. Ramazan Özey'in 42, Doç. Dr. Nurten Günal'ın 18, Doç. Dr. Nuriye Garipağaoğlu'nun 12, Dr. Nuran Taşlıgil'in 11, Dr. Süheyle Üçışık'ın 3, Dr. Cemalettin Şahin'in 3, Dr. M. Akif Ceylan'ın 2 ve Dr. Mehmet Ünlü'nün 1 akademik yayını bulunmaktadır. Bölüm hocalarının yayın toplamı 114'tür.

8. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Bölümü

Gazi Eğitim Enstitüsü 1982 yılında Gazi üniversitesinin kurulmasıyla Gazi Eğitim Fakültesi adını aldı. Bugün Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı adıyla

coğrafya eğitimi veren bölümde 1 Prof. 1 Doç., 2 Yrd. Doç., 2 Dr., 2 Öğr. Gör., 3 Arş. Gör. bulunmaktadır.

Prof. Cemalettin Şahin'in 26, Doç. Dr. Aydın Kolukısa'nın 3, Yrd. Doç. Dr. Ersin Güngördü'nün 10, Yrd. Doç. Dr. Ülkü Eser'in 6, Dr. Servet Karabağ'ın 14 olmak üzere toplam yayın 59'dur.

9. Elazığ Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

Fırat Üniversitesi ve Coğrafya bölümü 1978 yılında Elazığ'da kurulmuştur. Kurucular Prof. Dr. Erdoğan Akkan ve Dr. Hilmi Karaboran, ile asistanlar Emrullah Güney ve Sadettin Tonbul'dur. 1982'de YÖK öğrencisi olmadığı için bölümü kapatmıştır. 1990'da YÖK'ün izniyle bölüm geri açılmıştır: Bugün bölümde 1 Prof., 7 Yrd., Doç., 2 Öğr. Gör., 3 Arş. Gör. bulunmaktadır.

Prof. Sadettin Tonbul'un 32, Yrd. Doç. Dr. Ali Yiğit'in 20, Yrd. Doç. Dr. Dursun Çiftçi'nin 3, Yrd. Doç. Dr. M. Ali Özdemir'in 21, Yrd. Doç. Dr. Harun Tuncel'in 24, Yrd. Doç. Dr. Selçuk Haylı'nın 5, Yrd. Doç. Dr. Halil Günek'in 7, Yrd. Doç. Dr. Erdal Karakaş'ın 4 olmak üzere bölüm hocalarının yayın toplamı 119'dur.

10. Konya Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi Bölümü

Bölüm 1980'de Yüksek Öğretmen Okulu bünyesinde öğretime başlamıştır. 1982'de Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi adı altında öğretimini sürdürürken Coğrafya Öğretmenliği Anabilim Dalı oluşturulmuştur. 1996 yılında ise Coğrafya eğitimi bölümüne dönüştürülmüştür.

Bölümde bugün 10 öğretim elemanı görev yapmaktadır. Prof. Dr. Akif Akkuş'un 21, Yrd. Doç. Dr. Nuri İnan'ın 6, Yrd. Doç. Dr. Adnan Pınar'ın 3, Yrd. Doç. Dr. Recep Bozyiğit'in 7 olmak üzere bölüm hocalarının toplam yayını 40'dir.

11. Trabzon Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi Bölümü

Fatih Yüksek Öğretmen Okulu 1982 yılında Karadeniz Teknik üniversitesine bağlandı. Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı da aynı yıl kuruldu. Bölümde bugün 5 öğretim elemanı görev yapmaktadır.

Yrd. Doç. Dr. İdris Engin'in 7, Yrd. Doç. Dr. Muzaffer Tunç'un 5, Yrd. Doç. Dr. Aydın Kılıçarslan'ın 9, Yrd. Doç. Dr. Yunus Karadeniz'in 2, Yrd. Doç. Dr. Fazlı Solmaz'ın da 2 yayını bulunmaktadır. Bölüm hocalarının toplam yayını 25'tir.

**12. Diyarbakır Dicle Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı**

1961 yılında Diyarbakır eğitim Enstitüsü adıyla öğretime başlamış ve 1982'de Diyarbakır Dicle Üniversitesine bağlanmıştır. Bugün, Coğrafya Anabilim Dalı Başkanı olan Doç. Dr. Emrullah Güney 1985 yılında bölümde göreve başlamıştır. Bölümde 2 Yrd. Doç. 1 Öğr. Gör., 3 Arş. Gör. bulunmaktadır.

**13. Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim
Fakültesi, Coğrafya Eğitimi Bölümü**

Necatibey eğitim enstitüsünün kuruluşu 1910'lu yıllardır. 1982'de Uludağ Üniversitesine bağlı Necatibey Eğitim Fakültesi adını aldı. 1992 da Balıkesir Üniversitesinin kurulmasıyla, buraya bağlandı. Bölümde bugün 9 eleman görev yapmaktadır. Yrd. Doç. Dr. Hasan Ayyıldız, Yrd. Doç. Dr. Talat Koç'un 14, Yrd. Doç. Dr. Abdullah Soykan'ın 5, olmak üzere bölüm hocalarının yayın toplamı 34'tür.

**14. Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim
Fakültesi Sosyal Bilimler Bölümü Coğrafya
Anabilim Dalı**

Bölümde Yrd. Doç. Dr. Nurfettin Kahraman'ın 2, Yrd. Doç. Dr. Osman Yılmaz'ın 6, Yrd. Doç. Dr. Salih Ceylan'ın 4, Arş. Gör. Yıldırım Atayeter'in 2 olmak üzere bölüm hocalarının yayın sayısı 14'tür.

**15. Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi Coğrafya Bölümü**

Bölüm 1996 yılında açıldı. Yrd. Doç. Dr. Özer'in Yılmaz 19 yayını bulunmaktadır. Bölümde 2 Arş. Gör. olmak üzere 3 eleman görev yapmaktadır.

**16. Afyon Kocatepe Üniversitesi Uşak Eğitim
Fakültesi, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı**

Bölümde Doç. Dr. Lütfi Özav'ın 14, Arş. Gör. Hasan Kara'nın 3 yayını bulunmaktadır.

**17. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim
Fakültesi Coğrafya Anabilim Dalı**

Bölümde Yrd. Doç. Dr. Okan Yaşar, Öğr. Gör. Hayri Çamurcu, Öğr. Gör. Nusret Koca görev yapmaktadır.

**18. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-
Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü**

Bölümde Azerbaycan uyruklu Prof. Dr. Aydın İbrahimov, Yrd. Doç. Şahabettin Hocaoglu, Yrd. Doç. Dr.

Hülya Kayalı ve Yrd. Doç. Dr. Beyhan Öztürk görev yapmaktadır.

**19. Atatürk Üniversitesi, Erzincan Eğitim Fakültesi
Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Coğrafya
Anabilim Dalı**

1992'de kurulan bölümde 3 Öğretim Görevlisi ile 3 Arş. Görevlisi görev yapmaktadır.

**20. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-
Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü**

1993 yılında öğretime başlayan bölümde Yrd. Doç. Emrullah Kanadirik, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Tıraş, Arş. Gör. Hüseyin Korkmaz, Arş. Gör. Mehmet Gürbüz, Arş. Gör. Emin Toroğlu, Öğr. Gör. Nadire Karademir, Öğr. Gör. Hakkı Şerbetçi görev yapmaktadır.

**21. Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi
Sosyal Bilimler Bölümü Coğrafya Anabilim Dalı**

Bölümde Yrd. Doç. Dr. Emin Baydil, Öğr. Gör. Emel Aydın, Arş. Gör. Bilgin Ünal İbret, Arş. Gör. Metin Aygün görev yapmaktadır.

**22. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Demirci
Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi
Bölümü**

Bölümde Yrd. Doç. Dr. İsmail Taşlı, Öğr. Gör. İsa Çelik ve 1 Arş. Gör. olmak üzere 3 eleman görev yapmaktadır.

**23. Samsun 19 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Coğrafya Eğitimi Bölümü**

Bölümde Prof. Dr. Ahmet Nişancı, Yrd. Doç. Dr. Ali Yılmaz, Yrd. Doç. Dr. Cevdet Yılmaz, Arş. Gör. Kemalettin Şahin ve Arş. Gör. Cemile Bahtiyar görev yapmaktadır.

**24. Şanlı Urfa Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi, Coğrafya Bölümü**

1993 yılında kurulan Harran Üniversitesi bünyesindeki Coğrafya bölümünde 1 Yrd. Doç. 6 Arş. Gör. görev yapmaktadır. Yrd. Doç. Dr. Recep Yurt'un 15 yayını bulunmaktadır.

**25. Van 100. Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi Coğrafya Bölümü**

1993 yılında açılan üniversitenin coğrafya bölümünde 1 Prof., 1 Yrd. Doç., 5 Arş. Gör. görev yapmaktadır. Yrd. Doç. Dr. Ökkeş Kesici'nin 6 yayını bulunmaktadır.

26. Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı

1994 yılında kurulan bölümde 1 Yrd. Doç. ve 3 Arş. Gör. görev yapmaktadır. Yrd. Doç. Dr. Bekir Necati Altın'ın 11 yayını bulunmaktadır.

27. Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

1992 yılında kurulan Üniversitenin Coğrafya bölümünde 2 Yrd. Doç., 1 Dr. ve Arş. Gör. bulunmaktadır. Yrd. Doç. Hamza Uzunemiroğlu'nun 9, Yrd. Doç. Ergün Dayan'ın 16, Dr. Ahmet Tokgözlü'nün 9 yayını olmak üzere bölüm hocalarının yayın toplamı 35'dir.

IV-SONUÇ

Üniversitemizde coğrafya eğitimi veren bölümler:

- Fen-Edebiyat Fakülteleri Coğrafya Bölümleri: 10
- Eğitim Fakülteleri Coğrafya Anabilim Dalları: 6
- Eğitim Fakülteleri Sosyal Bilimler öğretmenliği bünyesinde: 36
- Eğitim Fakülteleri Coğrafya Anabilim Dalları 2. Öğretimde: 5

olmak üzere toplam 57 farklı programın uygulandığı görülür.

Bu kurumlarda ise akademisyen olarak görev yapan coğrafyacıların kariyerlerine göre dağılımı şu şekildedir.

Prof. 25, Doç. 18, Yrd. Doç. 67, Dr. 20, Arş. Gör. 75 ve Öğr. Gör. 17'dir.

Akademik düzeyde coğrafya eğitimi alan öğrenci sayısı ise şu şekildedir: (I. sınıflar.)

Yıl	Fen-Ed. Fak. Coğ. Bölümleri	Eğitim Fak. Coğ. Anabilim Dalları	Eğitim Fak. Sosyal Bil. Öğr. Böl.
1998-99	480	230	3000

Akademik düzeyde coğrafya eğitimi alan öğrenci sayısı 3700'ü geçmektedir.

75 yıl önce akademisyenleri ve kurumsallaşmış bir eğitim düşünülemezken bugün yüzlerce akademisyen, coğrafyanın değişik konularıyla ilgili araştırmalar yapmakta Türkiye Coğrafi açıdan bilimsel olarak teferruatlı bir şekilde incelenmektedir. Kurumsallaşmış eğitim kurumları ile her seviyede coğrafya eğitimi verilmektedir. Akademik düzeyde eğitim için her yıl 3700'den fazla öğrenci üniversitelerin coğrafya bölümlerine alınmaktadır.

KAYNAKLAR

- [1]-ÖSYM Kılavuzu 1998
- [2]-Üniversite Adayları İçin Tercihler Rehberi: Sürat Basım Yayın ve Dağıtım A.Ş. İstanbul.
- [3]-AKKAN, E. 1973 "Cumhuriyet'in 50. Yıldönümünde Coğrafya" Türk Coğ. Der. S.2. Ankara.
- [4]-AKYAL, İ. Hakkı, 1943. "Meşrutiyet Devrinde Coğrafya" Türk Coğ. Der.2. Ankara.
- [5]-AKYAL, İ. Hakkı, 1943. "Son Yarım Asırda Türkiye'de Coğrafya III. Cumhuriyet Devrinde Coğrafya" Türk Coğ. Der. S.3-4. Ankara.
- [6]-DARKOT, Besim, 1951. "Türkiye Coğrafyasının Kuruluşuna Bir Bakış" İ. Ü. Coğ. Enst. Der. 1. İstanbul.
- [7]-DOĞANAY, H. 1993. Coğrafyaya Giriş Gazi Büro Kitapevi, Ankara.
- [8]-DOĞANAY, H., 1994. Türkiye Beşeri Coğrafyası.
- [9]-ERİNÇ, S. Modern Coğrafya'nın Öncüleri ve İlk Adımlar" Cumhuriyet'in 50. yılına Armağan İ. Ü. Ed. Fak. Yay. İstanbul.
- [10]-İZBIRAK, R. 1974. Türkiye'de Son Yarım Yüzyıl İçinde Coğrafya Alanında Gelişmeler" A.Ü. DTCF Yay. 257 Ankara.
- [11]-ÖZEY, R., 1998. Türkiye Üniversitelerinde Coğrafya Eğitimi ve Öğretimi, Öz Eğitim Yay: İstanbul.

TEK MALİYET SİSTEMİ YETERLİ DEĞİLDİR¹

Robert KAPLAN²

Çev. Figen ÖKER

M.Ü. İ.İ.B.F., İngilizce İşletme Bölümü, Öğretim Görevlisi

Pek çok kuruluş, maliyet sistemlerinin bugünün rekabetçi ortamında yeterli olmadığını anlamıştır. Büyük ölçüde finansal muhasebe ve vergi muhasebesi tabloları için gerekli stok değerlendirmesine yönelik tasarlanmış olan maliyet sistemleri, işlem verimliliği ve ürün maliyetleri konusunda, yöneticilere doğru ve zamanında bilgi vermemektedir.

Bu nedenle, yöneticiler kullandıkları eski sistemleri yeniden tasarlamaya çalışmışlarsa da sonuç umut verici olmamıştır.

• Örneğin, kimyasal madde üreten bir şirket tahmini tam maliyet konusunda oldukça iyi sonuç veren bir sistem geliştirmiş olmasına rağmen, aynı sistem maliyet kontrolünde yetersiz kalmıştır. Bu sistem her bir üretim aşamasındaki maliyetleri çıkarmış ve üretim boyunca ortaya çıkan tüm sapmaları ürünlere birikimli olarak yansıtmıştır. Fakat gerçek maliyet esasına göre düzenlenen bu raporlar, üretim müdürlerini motive edecek ve maliyetlerin düşürülmesine yönelik değerlendirme yapmalarını sağlayacak bilgi akışını sağlayamamıştır. Rekabet düşük maliyetli ürünlere kaydıkça, bu kuruluş, ürün yöneticilerine üretim verimliliği ile ilgili daha güvenilir bilgiler sağlayan yeni bir maliyet sistemi geliştirmek zorunda kalmıştır. Kuruluşun üst yönetimi eski sistemi atıp yerine bütün sapmaları (ortaya çıktığı maliyet merkezlerine göre) ayıklayabilen yeni bir sistem oturtmuştur. Bunun sonucunda bölge sorumluları kendi faaliyet alanlarının verimliliğini gözlemleyebilmişlerdir. Fakat yeni sistem, pazarlamacılar ve işletme yöneticilerini pek memnun etmemiştir, çünkü bu sistem tamamen standart bilgilere göre tasarlandığından gerçek maliyet bilgilerine erişmek mümkün olamamıştır. Birkaç yıl süren tartışmalardan sonra yeni sistem eski sistemdeki bilgilere de erişebilecek biçimde değiştirilmiştir.

• Ağır makine sanayii sektöründeki bir başka

kuruluşun parça bölümü, maliyet kontrolü ve üretim verimliliği konusunda son derece gelişmiş bir sisteme sahipti. Bu sistemden direkt işçilik kullanımları, verimlilik, hurda oluşumu ve bölüm harcamaları konusunda düzenli rapor alınabiliyordu. Bununla beraber ürün maliyetleri ile ilgili tek bilgi standart maliyet sisteminden alınıyordu. Standart maliyet sisteminde ise genel üretim giderleri finansal raporlama amaçlarına uygun olarak dağıtılıyordu. Daha sonra bu sistem genel üretim giderleri dağıtımında kullanılan geleneksel direkt işçilik saati yanında makine saati ve hammadde sarfiyatı gibi diğer bazı dağıtım anahtarlarını da kullanacak şekilde tekrar tasarlandıysa da ürün maliyetlerinin oldukça hatalı tahmin edilmesi sonucunda yeni müşterilerin kazanılması yolundaki çabalar sonuçsuz kaldı.

Niçin pek çok kuruluş bu gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır? Maliyet sistem tasarımcıları, sistemlerinin üç değişik fonksiyona cevap verecek şekilde tasarlanması gerektiğini anlayamamışlardır. Maliyet sistemlerinin üç temel fonksiyonu:

1. Dönemsel üretim maliyetlerinin satılan mallar ve stoklar arasında dağıtımı ve dolayısıyla finansal tablolar ve vergi muhasebesi için gerekli stok değerlemesi yapmak,

2. Üretim dönemi süresince işçilik, malzeme, enerji ve benzeri kaynakların tüketimi konusunda üretim ve diğer bölüm sorumlularına bilgi aktarımını ve operasyon kontrolünü sağlamak,

3. Ürün maliyetlerini saptamaktır.

Maliyet sistem tasarımcıları bu üç fonksiyonun ihtiyaçlarının ne kadar değişik ve ne kadar önemli olduğunu anlasalar bile çabaları tek bir sistem konusunda direnen eski kuşak yöneticiler tarafından engellenmektedir. Uzlaşmaya gidilmesi gerektiğinde de finansal raporlama fonksiyonu her zaman için vazgeçilmez olduğundan operasyon kontrolü ve mamul maliyetlendirilmesi fonksiyonları genellikle göz ardı

¹ Harvard Business Review, January-February 1988

² Robert S. Kaplan, Harvard Business School, Arthur Lowes Dickinson Muhasebe Profesörü ve Carnegie-Melon Üniversitesi Endüstri Yönetimi Profesörü

edilmektedir.

Bu ikilemin sonuçları artık pek çok firma tarafından bilinmektedir. Bu fonksiyonları yerine getiremeyen sistemlerde operasyon maliyetleri çok geç ve çok ayrıntısız olarak raporlanmaktadır. Ayrıca, yöneticilerin kullanmak zorunda oldukları ürün maliyetleri artık önemi oldukça az olan direkt işçilik üzerine odaklanmakta ve ürün maliyetlendirilmesinde giderek önem kazanan tasarım, pazarlama, dağıtım ve servis giderleri hemen hemen tamamen göz ardı edilmektedir.

İşletmeler artık yalnızca finansal raporlama için gerekli olan stok değerlemesine yönelik maliyet sistemiyle yetinemezler. Bu üç fonksiyonu aynı anda yerine getirebilecek tek bir maliyet sistemi de yoktur. Çünkü her bir fonksiyon için baz teşkil eden bilgi kümeleri (raporlama periyodu, dağıtım seviyeleri, maliyetlerdeki değişkenlik, sistemin kapsamı, objektiflik dereceleri gibi) birbirinden farklıdır. (Tablo 1)

İlk örnekteki kimyasal madde işletmesi çoğu kuruluştan daha iyi bir sistem kurmuştu. En azından bu işletme stok değerlemesi için kullanılan sistemin dışında bir başka sisteme de sahipti. Başlangıçta bu sistem sadece ürün maliyetlerini veriyordu, fakat daha sonra bu kuruluş, operasyon kontrolü de yapacak şekilde sistemini geliştirdi. Benzer bir şekilde, ağır makine sanayii işletmesinde, bu kez ürün maliyeti konusunda çok iyi olmamakla beraber, operasyon kontrolünde oldukça iyi işleyen ayrı bir sistem vardı. Kısacası işletmelerin maliyet sistemlerinin bu üç fonksiyonu yerine getirmekte yetersiz olduklarını gözlemledim. Bunun çözümü için idarecilerin bu üç farklı maliyet fonksiyonunun ihtiyaçlarının farklı olduğunu anlamaları gerekmektedir.

Stok Değerleme

Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre, işletmeler dönemsel üretim maliyetlerini o dönemde üretilmiş ürünlere dağıtmak zorundadırlar. Stok değerlendirme sistemleri bu maliyetleri-işçilik, hammadde ve genel üretim giderleri- satılan mallar ile stoklar arasında paylaştırır. Finansal muhasebe prensiplerine göre genel üretim giderlerinin ürünlere dağıtılmasında, ürünlerle dağıtılacak giderler arasında gerçekçi bir ilişkinin olmasını gerektiren zorlayıcı kurallar yoktur. Bu nedenle çoğu işletme, direkt işçilik giderlerinin toplam giderler içindeki payının %5 ini geçmemesine rağmen, genel üretim giderlerinin dağıtımında baz olarak direkt işçiliği kullanmaya devam etmektedirler. Hatta işletmeler üretim işlemlerindeki farklılığı tamamen göz ardı ederek genel üretim giderlerinin dağıtımında tek bir dağıtım katsayısı kullanabilmektedirler.

Dolayısıyla, bir şirketin genel üretim giderleri (GÜG) dağıtım yöntemi, işletmedeki belli bir üretim

işlemi veya ürünün tükettiği kaynaklarla ilişkisini gösteremeyebilir. Denetçiler satışların maliyeti veya stok değerlemesinde kullanılan GÜG dağıtım yaklaşımlarıyla ilgilenmezler. Maliyetlerin satılan mallar ve stoklar arasındaki paylaşımı doğru yapıldığı sürece finansal raporlamaya yönelik ihtiyaçlar karşılanmış olur.

Bununla beraber, işletme dışı raporlamaya yönelik maliyet sistemi, iç yönetime yönelik başarı ölçümlemesi ve ürün maliyeti konusunda gerekli bilgileri veremeyecektir.

İşlem Kontrolü

Faaliyet değerlendirme için yöneticiler doğru ve hızlı bir biçimde bilgi alabilecekleri operasyon kontrol sistemlerine sahip olmalıdırlar. Sistem, birim yöneticisinin gereksinimlerine yanıt verebilmeli, maliyetlerde ortaya çıkabilecek sapmaları kontrol edebilmeli ve gerçekçi olmayan maliyet dağıtımını en aza indirebilmelidir. Maliyet muhasebesi hesaplamaları (GÜG'ün ürünlere ve bölümlere dağıtımını veya kapasite sapmasının hesabı gibi) operasyon kontrol sisteminin içine dahil edilmemelidir çünkü işlemlerin etkin bir biçimde yürütülebilmesi için maliyet merkezi yöneticilerinin bu bilgilere erişememesi gerekir.

Raporlama Periyodu:

İşletmeler faaliyetlerindeki başarılarını, gerçekleşen sonuçları standart maliyetlerle veya bütçe rakamlarıyla karşılaştırarak ölçerler. Bu karşılaştırmalar ya periyodik olarak ya da belli bir işin bitiminde yapılır. En uygun raporlama periyodu ise üretim işleminin tamamlanma süresiyle paralel olanıdır. Yüzlerce parçanın üretildiği bölümlerde ise birim başına malzeme kullanımı, makine saati, genel giderler, günlük hatta saatlik olarak raporlanmalıdır. Bir araştırma laboratuvarının veya üretime destek veren bir bölümün kontrolü için ise sistem oldukça seyrek raporlama yapılabilir.

Saniyede onlarca parçanın üretildiği bir operasyon için aylık raporlamanın çok fazla bir önemi olmadığı açıktır. Saatlik veya günlük rapor alan bir kontrol müdürü bir sonraki ayın ortasında genel bir sapma rakamı görmeyi istemeyecektir. Aynı şekilde, karmaşık bir makinenin montajı veya deneme süresince günlük veya haftalık rapor almak da bir o kadar anlamsızdır.

Bilgisayar kontrollü işlemlerde, hangi ürünün ne zaman ve ne kadar üretildiği konusunda için ayrıca bilgi dosyaları tutmaya gerek yoktur. Otomatik bar kod okuyabilen aygıtlarla parçaların kendiliğinden ilgili hatta girmesi ve işlenmesi sağlanmaktadır. Maliyet kontrol sistemleri bu verileri kaydeder, gerçek üretimi ve kaynak kullanımını esas alan periyodik ve doğru raporlar verir.

Maliyet dalgalanmaları:

Etkili bir operasyon kontrolü hangi maliyetlerin

sabit hangilerinin değişken (faaliyet hacmindeki değişikliklerden etkilenen) karakterli olduğunu anlamayı gerektirir. Maliyetleri sabit ve değişken olarak ayırtmak, faaliyet seviyesindeki değişimlere ve buna bağlı olarak değişen işçilik, malzeme, makine saati, enerji ve destek servisleri tüketimini göz önüne alan esnek bütçelerin hazırlanmasına olanak verir.

Analistlerin bilimsel ve mühendislik kanunlarını kavrayabildikleri üretim işlemlerinde, işlem kontrolüne olanak sağlayan esnek bütçelerin hazırlanması oldukça kolaydır. Daha sonra analistler, parçaların işlenmesi için elde edilmiş üretim standartlarına dayanarak maliyet kontrol sistemleri geliştirilebilirler. Sürekli ve yinelenen üretimlerde girdi ile çıktı arasında tutarlı bir tahmin yapma imkanı doğar. Her iki durumda da kuruluşlar, maliyet sistemlerini kısa dönemli üretim faaliyetlerindeki dalgalanmaları göz önüne alarak maliyetlendirme yapan esnek bütçelere dayandırabilir.

Maliyet dağıtımı:

Pek çok işletme, maliyetleri, kontrol imkanı olup olmamasına bakmaksızın maliyet merkezlerine yükler. Çünkü envanter değerlemesine yönelik sistemlerde bütün üretim giderleri ürünlere yüklenmelidir. Geleneksel envanter maliyet sistemlerinde tüm üretim giderleri önce maliyet merkezlerine oradan da maliyet merkezinin dağıtım katsayısıyla ürünlere dağıtılır.

Eğer bir işletme faaliyet değerlendirme sistemini stok değerlendirme sisteminden ayırmışsa, bazı ortak giderlerin veya maliyet merkezinin kontrol edilemeyen giderlerinin o merkeze yüklenmesi gerekmez. Sadece o maliyet merkezi ile direkt ilişkisi olan giderler göz önüne alınır ve doğru olarak ölçülebilen bu maliyetlerin birim yöneticisine periyodik olarak raporlanması gerekir.

Örneğin, bir maliyet merkezinin gereksinim duyduğu elektrik veya buhar miktarı o maliyet merkezine yüklenmelidir. Eğer tüketilen kaynakların maliyet merkezleri bazında ölçülmesi güçse, bu durumda işletme giderlerini maliyet merkezlerine dağıtmak maliyet kontrol çalışmalarına katkıda bulunmayacaktır.

Dağıtımlardan kaçınıldığı takdirde, işlem raporları, maliyet merkezinin belli bir dönem içinde tükettiği kaynakları esas alan doğru ve objektif verilere dayandırılabilir. Ballpark'a göre, işçilik miktarı, makine saati ve kullanılan diğer kaynaklar yöneticilere verimlilik ve üretim geliştirme çabalarında yardımcı olamazlar. Hatta tahmini ve belli varsayımlarla dağıtılmış giderlerle dolu raporlar, maliyet merkezi yöneticilerini onların asıl görevi olması gereken üretim verimliliğinin kontrolü ve geliştirilmesi konularından uzaklaştırır. Eğer genel merkez zaman zaman bütün bölüme veya şirkete ait maliyetler konusunda bilgi almak isterse, o zaman bu tür bir dağıtım yöntemi kullanılabilir.

Parasal olmayan göstergeler:

Maliyet bilgileri aslında işlem kontrolünde küçük bir role sahiptir. Bir işletme ancak atölyeler bazında her türlü bilgiyi (mamuller, hasarlı ürünler, parçalar, makine hazırlık zamanları, toplam üretim süreleri, stok seviyeleri gibi) düzenli raporlarla aldığı takdirde en iyi kontrolü sağlamış olur. Bölüm bazında en iyi performans göstergeleri, kalite kontrol raporları (parçaların milyonda bir kusur oranları, kusursuz parça yüzdeleri gibi), ortalama üretim süreleri, siparişlerin karşılanabilme yüzdeleri, yeni bir ürünü devreye sokma süresi, satış ve dağıtım istatistikleridir. Finansal göstergeler gerçekleşen ve bütçelenen rakamların bölüm bazında periyodik olarak karşılaştırılmasında yararlıdır. İşlem bazında maliyetlendirme yarı mamul ve mamuller için kullanılan girdilerin bir araya getirilmesinde de faydalı olacaktır. Fakat pek çok işletme finansal göstergelere çok önem vermekte, işletme için sürekli gelişme sağlayabilecek parasal olmayan göstergeleri ihmal etmektedir.

Ürün Maliyet Ölçümlemesi

En iyi tasarlanıp işleme konulan işlem kontrol sistemleri bile ürün maliyetlerinin belirlenmesinde işe yaramayabilir. Taşıma sektöründeki bir işletmeyi ele alalım. 1960ların sonlarında bu kuruluş 5000 farklı maliyet merkezini tek tek raporlayabilen bir bilgi ağı kurmuştu. Bu bilgiler istenilen bilgi çeşidine, coğrafi bölgelere ve ulaşacağı yönetim kademelerine göre düzenlenebiliyordu. İşlem maliyetlerini bütçe rakamlarıyla karşılaştırabildiği için maliyet kontrolü ve verimliliğin geliştirilmesi açısından mükemmel bir sistemdi.

Daha sonraları bu düzenlilik fiyat rekabeti ile bozuldu. İdareciler, gelişmiş bilgi ağlarına rağmen doğru maliyetler çıkaramıyorlardı. Ürün maliyetlerini bilmeden yeni fiyat listelerini hazırlamak, yeni bir pazara açılmak veya satışlarını geri çekmek korkunç sonuçlar doğurabilirdi. Neyse ki işletme ürün maliyetleri ve ürün-hattı karlılığını değerlendirebilecek tamamen yeni sistemler geliştirdi ve kuruluş şimdi yeniden düzenlenmiş ortamda gelişimine devam ediyor.

Geleneksel standart maliyet sistemleri, ürün maliyetlerinin doğru olarak belirlenmesinden ziyade envanter değerlendirme için tasarlanmıştır. Standart maliyetler genellikle tasarım, üretim, pazarlama ve ürün teslimatı ile bu faaliyetler için kullanılan kaynaklar arasındaki ilişkiyi göstermezler. Çok iyi hazırlanmış bir standart maliyet sistemine göre % 45 kar marjı gösteren bir ürünün aslında işletmeyi zarara uğrattığı durumlara tanık oldum. Benzer bir şekilde, ancak başabaş noktasında olduğu düşünülen bazı ürün hatlarının ise pazarlama ve dağıtım giderlerinin dikkatli bir analizi yapıldığında işletmenin en karlı ürün hattı olduğu görülmüştür.

Yanlış bir şekilde hesaplanan ürün maliyetleri, yöneticilerin, karlılığı yüksek olan ürünleri fazla maliyetlendirme ve dolayısıyla gereken önemi vermeme sonucunda rekabet şanslarını kaybetmesine, yine benzer şekilde, gerçekten karlı olmayan ürünlere ise ağırlık vermesine neden olmaktadır. İşletme, maliyetler konusunda gerçekçi bilgi sağlayacak bir sisteme sahip olmadıkça kaybetme stratejisi devam edecektir. Pazar payının ve karlılığın giderek azaldığını gören yöneticiler, ancak yıllar sonra yanlış maliyetlemenin hatalı ürün çeşitlenmesine ve yanlış fiyatlamaya yol açtığını fark edeceklerdir.

Bir ürünün işletmede hangi kaynaklara ihtiyaç duyduğu konusunda çalışacak araştırmacılar işe üretim, destek, tedarik ve pazarlama bölüm sorumlularıyla görüşmeler yaparak başlayabilir. Araştırmacılar, her bölümde kaynakların kullanıldığı işleri, bu işlerin maliyetlerini ve her bir ürün için gerekli iş miktarlarını saptamalıdır.

Gider Dağıtımı ve Tahminler:

Faaliyetlerin birim maliyetlerini tahmin etmek için bazen destek bölümlerinin maliyetlerinin dağıtımı gerekli olabilir. Örneğin, bir taşıma şirketinde bütün ürün maliyetleri bu tip bir dağıtımla elde edilir.

Tahmini ürün maliyetlendirmesi, standart maliyet sisteminde olduğu gibi on binde, yüz binde birlik hassasiyette olamaz. Bu hesaplamalar işlem kontrol sistemleriyle karşılaştırıldığında daha sübjektif ve daha az kesin olacaktır. Çeşitli ürünler üreten bir işletmenin idarecileri ürün maliyetlerini onda birlik bir kesinlikle hesaplayabilmişlerse çok şanslılar demektir ki, ancak bu durumda yüzde birler seviyesinde bir tahmin yapabilirler. Fakat, uzun dönemde, her bir ürünün işletmenin kaynaklarına duyduğu ihtiyaçların tahmini giderek gerçek kullanımlara yaklaşacaktır.

Maliyet Değişkenliği:

Bir işletme önemli kararlarını uzun dönemdeki değişken maliyetlerine dayandırmalıdır. Maliyetlerin değişken veya sabit olması şüphesiz göz önüne alınan zaman dilimine bağlıdır. Olaylara çok kısa dönemli bakıldığında bütün maliyetler sabitmiş gibi değerlendirilebilir. (Örneğin, tedarik edilmiş malzemeler, üretime destek vermeye hazır bütün ekipmanlar, o gün çalışmaya gelen işçiler gibi.) Diğer taraftan uzun dönemli değerlendirildiğinde maliyetler değişken hale gelir. (Örneğin, uzun vadede makinelerin ve tesisin devreden çıkarılabileceği veya satılabileceği, bölüm amirlerinin işten ayrılabilmesi gibi)

Mamullerle ilgili kararlar kuruluş için uzun dönemli sonuçlara yol açar. Bu nedenle idareciler mamul maliyetlendirmesi yaparken bütün maliyetleri değişken maliyetler olarak algılamalıdır. Bu düşünce pek çok

yönetici için yeni bir düzenlemeyi gerektirecektir. Daha önceden sabit olarak düşünülen giderlerin aslında mamulün çeşidine ve karmaşıklığına bağlı olarak değiştiği görülmelidir. Çoğu üretim gideri, üretimin başladığı veya bittiği noktalarda ortaya çıkan işlemlerden kaynaklanmaktadır. (Siparişlerin düzenlenmesi ve ödemelerin yapılması, gelen malzemelerin alınması ve gözden geçirilmesi, makinelerin üretime hazırlanması, envanterin taşınması ve mamullerin sevk edilmesi gibi)

Bu maliyetlerin yansıtılması için sadece geleneksel metodlarda kullanılan ve iş hacmini dikkate alan -işçilik, makine saati, hammadde kullanımı gibi- ölçümler yanında, set-up, yapılan kontrol, alınan evrak, parça, satıcı ve yapılan mühendislik değişikliği sayıları ile ilgili bilgiler de sisteme dahil edilmelidir. Sistem uzun dönemde direkt olmayan maliyetlerin nasıl değiştiğini, hem üretim hacmini, hem de aynı noktada birden fazla parça üretimi yapılan birimlerdeki aktiviteleri göz önüne alarak saptamalıdır.

Sistemin Kapsamı:

Tipik işlem kontrol sistemleri, maliyetleri her bir sorumluluk merkezi bazında izlerken, iyi bir mamul maliyet sistemi, işletmenin tümünde ortaya çıkan giderleri göz önüne almalıdır. Bir ürünün maliyetine sadece hammadde ve diğer parçaları mamul haline getirmekte kullanılan dönüştürme maliyetleri değil, aynı zamanda dağıtım ve satış kanallarının, satış işlemlerinin -reklam ve tanıtım-, mamulün tüketiciye sunulması, mühendislik tasarımı, işlem geliştirme, satınalma, bilgi sistemleri, finansal ve maliyet analizleri ve genel idare gibi destek hizmetlerinin giderleri de dahildir.

İşletmenin tüm kaynakları üretim ve satış için kullanılır. İdari giderler içerisinde özellikle mamul hattıyla ilişkili olarak değişen harcamalar varsa bu giderler bile mamul maliyetlerine dağıtılmalıdır. Yasal harcamalar buna iyi bir örnektir. Bu harcamalar, mamulün taşıdığı ürün sorumluluğu, çevreye verdiği zarar, farklı ürün kategorilerinin tekelleşmeye karşı endişeler nedeniyle farklı riskler taşıması dolayısıyla değişebilir.

Ürün maliyet sistemi sadece iki tip maliyeti dikkate almayabilir ki bunlar gelecekteki ürünler için yapılan temel araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) giderleri ile atıl kapasite giderleridir. Şu anda kullanılan muhasebe kurallarına göre temel Ar-Ge giderleri dönem gideri olarak değerlendirilmektedir. Fakat yönetim amaçlı raporlarda Ar-Ge giderlerinin şu anda üretilen ürünler için olmaması nedeniyle gelecekteki ürünler için yapılan bir yatırım olarak değerlendirilmesi gerekir. Atıl kapasite giderleri de satışlardaki dönemsel düşümlere veya pazar payının artırılması için yapılan yatırımlara bağlı olarak ortaya çıkan giderlerdir. Dolayısıyla bu nedenlerle ortaya çıkan atıl kapasite giderlerinin mamullere yüklenmesi,

uzun dönemde mamullerin değişken maliyet tahminlerini bozar.

Güncelleştirme:

Bir işletmenin, üretim teknolojisi, mamul çeşitlenmesi ve organizasyon yapısında önemli bir değişiklik olmadıkça üretim maliyet sistemini yılda bir kez gözden geçirmesi yeterlidir. Yeni ürünlerin devreye sokulması, bazılarında vazgeçilmesi, fiyatlandırma gibi kararlar her ürünün uzun dönemli marjinal maliyetlerine dayandırılmalıdır.

O yıla ait mamul maliyet hesaplarının ana finansal muhasebe sisteminin bir parçası olması gerektiği gibi, bu bilgi sisteminin geliştirilmesi ve uygulanması için çok fazla zaman ve paraya da ihtiyaç yoktur. Bazı işletmeler kendi mamul maliyet sistemlerinin ilk örneklerini kişisel bilgisayarlarla gerçekleştirmişlerdir. Şüphesiz ki, pek çok değişik mamullü, oldukça karmaşık üretim ve dağıtım işlemleri olan işletmelerin mamul maliyet sisteminin kurulması ve uygulanması daha pahalıya malolacaktır.

Yöneticiler, ürün tasarımları, yeni ürünlerin devreye sokulması ve fiyatlandırma kararlarında etkili olmak için yapılacak yıllık düzenlemeler ile bu sistemi tüm yıl boyunca kullanabilirler. İyi işleyen bir sistem, birim maliyetleri hem temel faaliyetler (işçilik, makine saati, enerji kullanımı, hammadde ve diğer üretim destek malzemeleri kullanımı), hem de işlem (set-up, sevkiyat, parça, satıcı ve gözden geçirme sayıları) bazında takip etmelidir. İşletme yeni bir mamulün maliyetini hangi faaliyet ve işlemlere ihtiyaç duyduğu noktasından hareket ederek belirleyebilir.

Bazı işlem maliyetlerinin, örneğin set-up sayısı gibi, mamul maliyetlerine dahil edilmesi ürün tasarımcılarına yeni bilgiler sağlar. Örneğin yeni bir ürünün ihtiyaç duyacağı yeni parçaların, yeni satıcıların, küçük gruplar halinde üretimin gerektireceği ilave set-up sayısının, daha az hata için gerekli daha hassas kontrollerin işletmeye maliyetini daha iyi anlayabilirler. Bunun sonucunda, yeni ürünlere karşılık, varolan parçaları ve eski satıcıları kullanabilen daha basit tasarımlı ürünler arasında seçim yapabilirler.

Tablo 1
Farklı Fonksiyonlar, Farklı Talepler

Fonksiyonlar	Raporlama Periyodu	Dağıtım Şekli	Sistemin Kapsamı	Zamana Bağlı Değişkenlik	Objektiflik Derecesi
Stok değerlendirme	Aylık veya üç aylık	Toplam üzerinden	Üretime ait giderler	İlişkisiz	Yüksek
İşlem kontrol	Günlük yapılan iş birimi bazında	Yapılmaz	Sorumluluk merkezleri	Kısa dönemli değişken ve sabit giderler	Yüksek
Mamul Maliyet ölçümlemesi	Yıllık ve önemli değişikliklerin olduğu zamanlarda	Belirli bir ürün veya ürün hattına inecek detayda	Üretim, pazarlama, mühendislik, servis ve yönetimin dahil edildiği tüm organizasyon	Tümü değişken	Az

Ne Zaman Kolay, Ne Zaman Güç?

Bir işlem kontrol sisteminin veya bir mamul maliyet sistem tasarımının kolay olup olmadığı konusunda bir genelleme yapılamaz. Tek bir mamul

üreten işletmeler mamul maliyetini basit bir sistemle elde edebilirler. Dönem boyunca biriken maliyetlerden ileride üretilen mamullere ait ve atıl kapasite giderleri düşülür ve bu rakam üretilen mamul sayısına bölünür. Benzer bir şekilde, kesintisiz ve tek tip mamul üretimi yapan işletmelerde de maliyet ölçümü birim bazında yapılır.

(Ton başına maliyet veya litre başına maliyet gibi.) Büyük inşaatlar, gemi yapımı, büyük bir makine tasarımı veya imalatı gibi büyük projelerin maliyetlendirilmesi de oldukça basittir. Karmaşık gruplar ve montaj işlemleri gerektiren parçaların maliyetlerinin çıkarılması ise son derece güçtür.

Kesintisiz üretimin yapıldığı, özellikle üretim girdileri ile üretilen parçalar arasındaki ilişkinin hesaplanabildiği durumlarda, işlem kontrol sisteminin tasarımı ve devreye sokulması oldukça kolaydır. Faaliyetlerin daha iyi ve daha kesin tanımlandığı fonksiyonel örgütlenmelerde bu kontrol daha da kolaylaşır. Ayrıca mamullere ait veriler daha önceden elde edilmişse, işlem kontrol sistemlerinin kurulması pahalı bir yatırım gerektirmez. Bununla beraber, ürün farklılığının çok fazla olduğu durumlarda, örneğin özel parçaların üretiminde veya birden çok dönemde üretimi tamamlanabilen üretimlerde (inşaat, gemi yapımı, büyük ve özel bir makinenin tasarımı veya montajı gibi) işlem kontrol sistemlerinin geliştirilmesi güç olacaktır.

Tek bir sistem hiç bir zaman maliyet sistemlerinin ihtiyaç duyduğu bütün fonksiyonlara yanıt veremez. Kuruluşlar tüm işlem bilgilerini tutan tek bir sisteme sahip olsalar bile, bu bilgilerin çeşitli amaçlara veya kullanıcılara göre ayrılandırılması gerekir. Şu ana kadar kullanılan mamul maliyetlendirmesine yönelik tek bir sistemin yönetim fonksiyonları için yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca, bir işletmede işe yarayan bir sistem başka bir işletmede başarısız olabilir. Bu nedenle, her kuruluş kendi ürünlerine ve üretim aşamalarına uygun özel bir sistem tasarlamalıdır.

Günümüzde bilgi toplama, toplanan bilgiyi kullanılabilir hale getirme ve raporlamaya olanak sağlayan gelişmeler birden fazla maliyet sisteminin kurulmasına olanak vermektedir. Yöneticiler işlem kontrolü ve mamul maliyetlendirilmesi için farklılaştırılmış sistemlerle elde edilen ayrıştırılmış maliyet hesaplamaları sayesinde yeni trendler yakalayabilirler.

Şüphesiz ki birden fazla maliyet sistemi düşüncesi şimdiye değin kullanılan ve kökleşmiş tek bir maliyet sisteminin uygulandığı finansal kültürle bağdaşmaz. Tasarımcılar belki bugün sahip olmadığımız bütün maliyet fonksiyonlarını yerine getirebilen tek bir sistemi aşamalı olarak devreye sokabilirler. Her zaman için, akılcılıktan uzaklaşıldığında dünya daha karmaşık görünür. Örneğin, bilim adamları on yıl kadar önce kanser ile mücadeleye karar verdiklerinde, bu hastalığın her bir çeşidi için ayrı bir tedaviye ihtiyaç duyulduğunu düşünüyorlardı. Zamanla genel bir tedavinin daha umut verici olduğu yönünde birleşmeye başladılar.

Aynı şekilde, bütün organizasyonların maliyet bilgileri için gerekli olacak tek bir sistemin keşfi için henüz çok erkendir. Tasarımcılar önce sistemleri tek tek ele almalı, bunun sonucunda genişleyen bakış açısıyla bütün yönetim fonksiyonlarına yanıt verebilecek genel bir maliyet sistemini kademeli olarak geliştirmeye çalışmalıdırlar. Böyle bir sistem geliştirilinceye değin çoklu maliyet sistemi kullanmayan işletmeler de operasyon verimliliği ve mamul maliyeti ile ilgili yetersiz bilgi sistemleri kullanmanın sonuçlarına katlanacaklardır.

BİLGİSAYAR TEKNOLOJİSİNDEKİ GELİŞMELERİN BİR HİZMET SEKTÖRÜ OLARAK TURİZM SEKTÖRÜNÜN PAZARLAMA KANALLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Dr.İbrahim BİRKAN

B.Ü. Turizm İşletmeciliği Programı, Öğretim Görevlisi

I-BİR HİZMET SEKTÖRÜ OLARAK TURİZM

Halen içinde yaşadığımız çağda üretim endüstrisi ağırlığını sürdürmekle beraber dominant olma özelliğini gittikçe yitirmektedir. Rostow'un 1971 yılında belirttiği gibi 21. yüzyıl, özellikle lider sektörün hizmet sektörü olacağı "yüksek seviyede toplu tüketim" devri olacaktır. Hizmet sektörü özellikleri dolayısıyla üretim sektöründen önemli farklılıklar arz etmektedir. Hizmet, bir tarafın diğer tarafa sunabileceği, temelinde soyut olan, herhangi bir şeyin mülkiyetinin el değiştirmesinin söz konusu olmadığı bir eylem veya yararlanmadır (Kotler ve Bloom, 1984). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, hizmet endüstrisinin ürün endüstrisinden ayrılan en önemli özelliği hizmetin soyut oluşudur. Hizmet endüstrisinin soyut olmasından dolayı dokunulamama özelliği ön plana çıkmaktadır. Bu en belirgin özelliğinden dolayı Levitt (1981), ürün ve hizmet kelimelerinin yerine "dokunulabilen" ve "dokunulamayan" mallar tabirlerini kullanmıştır. Hizmet sektörünün "dokunulamama" özelliğinden dolayı hizmet standartlarının tam olarak belirlenmemesi, hizmette üretim ve tüketimin birbirinden ayrılması ve hizmet sektöründe pazarlama kanallarının farklı olması gerekleri ortaya çıkmaktadır.

Turizm sektöründe teknoloji sürdürülebilir bir rekabet avantajının temini bakımından ve aynı zamanda stratejik bir silah olmasından dolayı; bilgi teknolojisi, iletişim teknolojisi, bilgisayar teknolojisi, turizm ürününün organizasyonu ve dağıtımını açısından çok büyük önem arz etmektedir (Kirk ve Pine, 1998, Sheldon, 1997, Poon 1993). Yeni teknolojinin kullanılması turistik tesislerde sadece pazarlama alanında olmamaktadır. Teknoloji operasyonel alanlarda da belirgin bir rekabet avantajı sağlamaktadır. Bu operasyonel alanlar arasında "Yield Management, Property Management Systems, Financial Modeling" gibi önemli konular da yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerin turizm pazarlama kanalları üzerindeki etkilerini irdelemek olduğundan, turizm sektöründe yeni teknolojinin kullanılması konusu sadece pazarlama alanıyla sınırlı tutulmuş, diğer alanlardaki teknolojik gelişmeler bu incelemenin kapsamı dışında bırakılmıştır.

II-TURİZM SEKTÖRÜNDE BİLGİSAYAR UYGULAMALARI

Turizm özellikle pazarlama alanında bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerden önemli ölçüde ve süratli bir şekilde yararlanabilme avantajına sahiptir. Bununla beraber bir çok turistik tesisde ve özellikle bir zincire bağlı olmadan faaliyet gösteren münferit turizm kuruluşlarında enformasyon teknolojilerinden yeterince yararlanmadığı görülmektedir (Beaver,1995). Mevcut bilgisayar teknolojilerinden turizm yöneticilerinin yeterince yararlanamamasının nedenlerinin başında; yeterli eğitimin verilememesi, yöneticilerin yaşları ve eğitim seviyeleri nedeniyle rasyonel pazarlama yönetimini kavrayamamış olmaları, hızlı personel değişim oranları ve kısa vadeli yönetim anlayışına sahip olmaları gelmektedir (Buhali ve Main, 1998). Özellikle elektronik pazarlamada "Internet ve World Wide Web" kullanımı konusunda turizm kuruluşlarının istenilen ölçüde istekli ve başarılı olmadıkları görülmektedir (McBride, 1997). Ancak önümüzdeki yıllarda klavye ve bilgisayara daha yatkın ve modern eğitim araçlarıyla eğitilmiş bir jenerasyonun yönetimleri devralmasından sonra kuruluşların yönetimlerinde bilgisayarların çok daha yaygın ve etkin olarak kullanılması beklenilmektedir. Bunun yanında bilgisayar teknolojisinde meydana gelen baş döndürücü gelişmeler sayesinde önümüzdeki yıllarda bilgisayar deneyimi dahi olmayan kişilerin rahatlıkla kullanabilecekleri "dokunmatik" ve hatta "konuşan" bilgisayarların devreye girebileceği konusu tartışılmaktadır. Böyle bir gelişme hiç şüphesiz bilgisayar kullanımı ve elektronik pazarlama olayını önemli ölçüde etkileyecektir.

Son senelerde enformasyon teknolojisi çok hızlı bir gelişme göstererek dünyadaki tüm endüstrilerdeki mevcut pazarlama dengelerini önemli ölçüde sarsmıştır. Bazı strateji uzmanları bu teknolojik gelişmeleri "Dijital Age" veya "Knowledge Economy" diye adlandırılan yeni bir çağın başlangıcı olarak nitelendirilmektedir (Kunz, 1998, Tapscott, 1996). Bu teknolojik sarsıntıdan büyük ölçüde etkilenen sektörlerin arasında turizm sektörü gelmektedir. Turizm pazarlama kanalları teknolojik gelişmenin bir neticesi olarak mevcut yapıları içerisinde

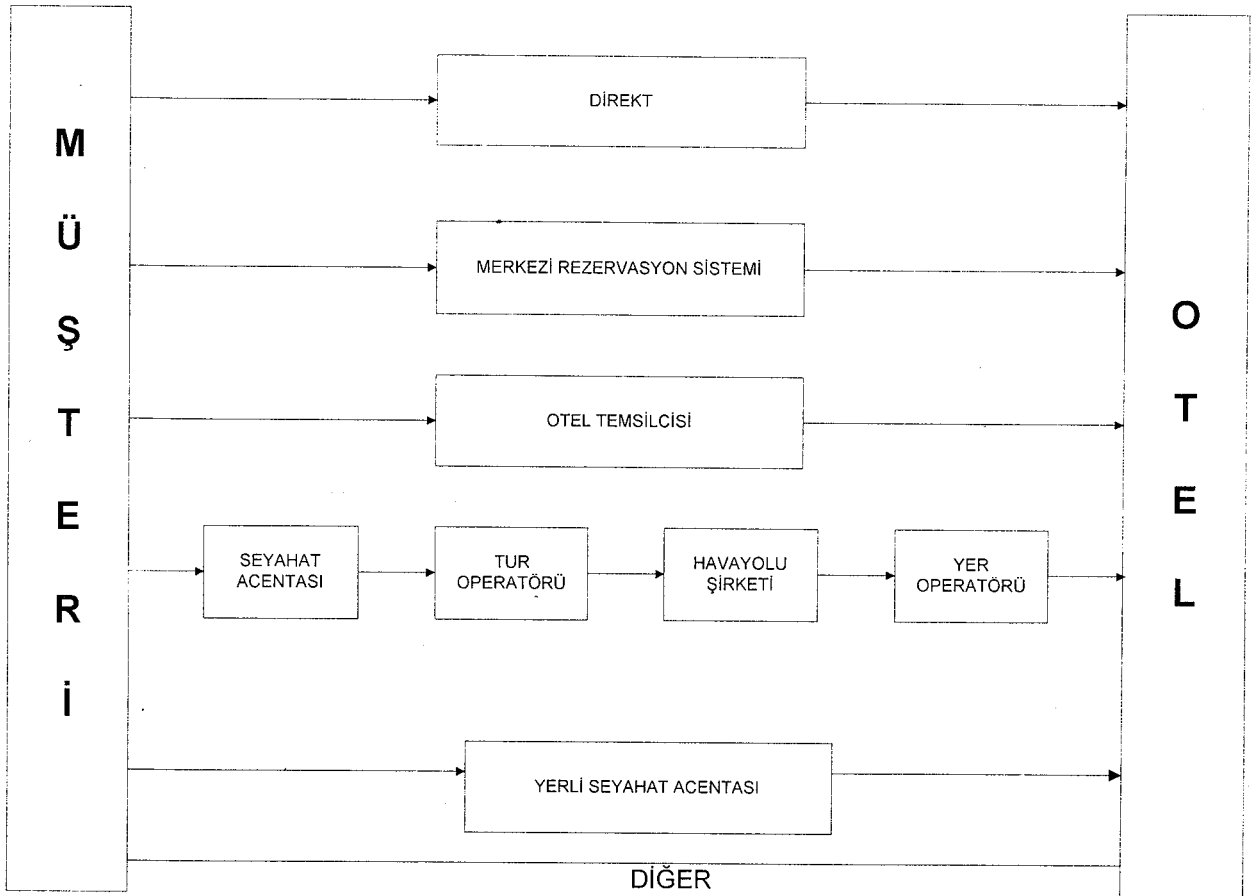
değişime zorlanmakta ve bu durumda tüm turizm sektörünün yapısının değişmesine yol açmaktadır.

III-TURİZM SEKTÖRÜNDE PAZARLAMA KANALLARI

Yukarıda da kısaca değinildiği üzere özellikli bir hizmet sektörü olan turizm sektörü pazarlama yönetimi açısından ve kullanıldığı pazarlama kanalları bakımından önemli farklılıklar arz etmektedir ve enformasyon teknolojisinde meydana gelen baş döndürücü hızlı gelişmelerden önemli ölçüde etkilenmektedir. Turizm sektöründe pazarlama kanallarında aracı kuruluşlar önemli yer tutmaktadırlar ve özellikle "kitle turizminin" ağırlıklı olarak yapıldığı günümüzde bu aracı kuruluşların rolleri büyük önem arz etmektedir (Bateson, 1992, Duke ve Persia, 1992).

Turizm endüstrisi yapısı itibariyle çok kalabalık bir pazarlama kanalına sahiptir. Bir başka deyişle bu kanalda bir çok sayıda aracı kuruluş yer almaktadır. Bu aracı kuruluşlar arasında tüketiciye nihai satışı yapan seyahat acetalarını, tur operatörlerini, uçak şirketlerini, yerel hizmetler veren yer operatörlerini sayabiliriz. Bilgisayar teknolojisinde meydana gelen hızlı gelişmeler turizm pazarlama kanallarına yeni aracılardan girmesine ve bazı aracı kuruluşlarının da "bypass" edilmesine yol açmaktadır. Başka bir deyişle özellikle ileriki yıllar için pazarlama kanalında yer alan kuruluşların çoğu ciddi bir tehdit altında kalmış bulunmaktadır (Kunz, 1998).

Turizm endüstrisinde görülen klasik bir pazarlama kanalı aşağıda şekil 1'de gösterilmektedir (Birkan, 1993).

Şekil 1 de gösterildiği üzere, turizm pazarlama kanalları çok çeşitli olmaktadır ve genellikle kalabalık olan kanallar daha çok kullanılmaktadır. Bu durum özellikle tatil turizmi için çok geçerlidir. Tatil turizmi daha ziyade "kitle turizmi" şeklinde olmaktadır. Tatil turizmine katılan müşteriler özellikle yabancı ülkelere

tatil yapmak için gittiklerinde çok büyük ölçüde en uzun pazarlama kanalı olan ve seyahat acentası, tur operatörü, havayolu şirketi ve yer operatöründen oluşan kanalı tercih etmektedirler. Tatil turizminde turizm kuruluşları pazarlama faaliyetlerinde aynı anda birden çok pazarlama kanalını kullanmakla beraber en çok kalabalık kanallara

İtibar etmektedirler. Türkiye'deki resort otellerin pazarlama kanalları üzerinde yapılan bir çalışmaya göre tesislere gelen müşterilerin %76.6'sı yukarıda belirtilen beş halkalı pazarlama kanalını kullanmaktadırlar (**Birkan, 1994**). Pazarlama kanalının uzanması kanalın kontrolünü ve kanal içindeki haberleşmeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun yanında pazarlama kanalı içerisinde yer alan kuruluşlar dar olan kar marjlarını arttırabilmek için birbirlerinin faaliyet alanlarına girmekte ve kanal içerisinde dikey ve yatay rekabet yaratmaktadırlar. Bu durumda pazarlama kanalı içerisinde olan karmaşayı daha da arttırmaktadır.

III.1-Turizm Sektöründe Pazarlama Kanalına Meydana Gelen Gelişmeler

Dünyada uluslararası turizm sektörü en hızlı gelişen sektör konumundadır. **Dünya Turizm Örgütü'nün tahminlerine göre (1997)** son 15 yılda gösterdiği hızlı büyümeyle 425 milyar dolar gelire ve 600 milyon kişilik uluslararası seyahat hacmine ulaşmış bulunan bu sektörün 2013 yılına kadar mevcut büyüme hızıyla 1 milyar turist kapasitesine ve 1,4 trilyon dolar turizm gelirine ulaşması tahmin edilmektedir. Bu rakamlar sadece uluslararası turizm hareketlerini yansıtmaktadır. Ülke içi turizm hareketleri de hesaba katılacak olursa turizm sektörü halen dünyanın en büyük ve hızlı gelişen sektörü olarak dikkatleri üzerine çekmektedir. Turizm sektörü en hızlı gelişen sektör olması itibarıyla dikkatleri üzerine çekerken bir yandan da turizmin gittikçe ucuzlaması nedeniyle yapısal değişiklikler geçirmektedir. Turizm ürününün gittikçe ucuzlaması ve pazarın hızla büyümesi bu endüstriyi toptan iş yapılan büyük ciroların elde edildiği fakat küçük kar marjlarıyla çalışılan bir endüstri durumuna getirmiştir. Bu durumun bir neticesi olarak özellikle turizm endüstrisinin en çok geliştiği Avrupa'da tur operatörleri kendi aralarında birleşerek dev kuruluşlar haline gelmişlerdir. Büyük cirolar yapan bu dev kuruluşlar ise bu avantajlarından dolayı belli başlı bankalar tarafından satın alınmış bulunmaktadır. Bir başka deyişle, turizm sektörü nakit yaratma özelliğinden ötürü bir anlamda büyük finans kuruluşlarının önemli ölçüde kontrol ettiği bir sektör durumuna gelmiştir (**Hacısüleyman, 1998**).

Öte yandan son yıllarda Avrupa'da atomize olmuş seyahat acentaları arasında da çok ciddi bir fizyon olayı yaşanmaktadır. Özellikle Türkiye açısından turizm konusunda en önemli ülke olan Almanya'da 18.000 seyahat acentaları bulunmaktadır ve bu acentaların 11.000'i 300-500 acentalık zincirler halinde birleşmiş bulunmaktadır (**Öger, 1998**). Münferit olarak çalışan acentaların sayısı gittikçe azalmaktadır ve ancak kuytu yerlerde faaliyet gösteren acentalar münferit olarak çalışabilmektedirler. Acenta zincirleri tur operatörlerine istedikleri şartları kabul ettirebilmektedirler ve operatörlerini belirli pazarlara girmemeleri veya pazardan çekilmeleri konusunda zorlayabilmektedirler. 10 sene

evveline kadar Avrupa turizm pazarında %20 seviyesinde olan bu zincir acentaların gittikçe kuvvetlenerek %70 oranlarına ulaşmaları tur operatörlerinin hareketlerini ve zaten az olan kar marjlarını ciddi ölçüde azaltmaktadır. Tur operatörleri bu durumda "Last Minute" denilen pazarlama yöntemiyle satış yapmaya zorlanmaktadır. Son yıllarda seyahate çıkmadan son 10 gün içinde yapılan "Last Minute" satışlarının oranı Avrupa pazarında %30-40 mertebesine kadar çıkmış bulunmaktadır (**Bagana, 1998**).

Turizm sektörünün yapısında meydana gelen bu ciddi gelişmeler hiç şüphesizki seyahat sektörünün pazarlama kanalını da önemli boyutta etkilemektedir. Tur operatörleri seyahat acentalarının zincirleşerek güçlenmelerine rağmen genede turizm pazarlama kanalında en önemli kuruluş olma özelliğini korumaktadırlar. Finansal açıdan güçlenen toptancı konumundaki tur operatörleri çok düşük olan kar marjlarını arttırabilmek için kanal içerisindeki diğer aracı kuruluşların faaliyet alanlarına da fiilen girmekte veya bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerden yararlanarak diğer aracı kuruluşların faaliyet alanlarını daraltmaktadırlar. Tur operatörleri kendileri çok küçük kar marjları ile çalışırken seyahat acentalarının %15-20 oranlarında komisyonlarla tur operatörlerinin ürünlerini satmalarına öteden beri kıskançlıkla bakmakta ve bu acentaları "bypass" yapmayı düşündürmektedirler (**Dombey, 1998**). Öte yandan gelişen bilgisayar teknolojisi ile geliştirilen merkezi rezervasyon sistemleri, global dağıtım kanalları ve internet ile tur operatörlerinin müşterilerine direkt olarak ulaşabilmeleri ve satış yapabilmeleri mümkün olabilmektedir.

III.2-Turizm Sektörü ve Elektronik Rezervasyon Sistemleri

"Merkezi Rezervasyon Sistemleri" özellikle otel zincirleri arasında etkin olarak kullanılmaktadır. Teknolojik gelişmeler sayesinde bu sistem ile süratli ve kesin bilgi edinilmesi, konfirmasyonlu rezervasyonun anında yapılabilmesi mümkün olmaktadır. Müşteriler ismini bildikleri bir otel zincirinin ücretsiz Merkezi Rezervasyon telefonunu arayarak, gidecekleri yer hakkında bilgi alabilmekte, bölgedeki zincire bağlı otellerin fiyatlarını öğrenebilmekte ve rezervasyonlarını yapabilmektedir. Sistem aynı anda elektronik olarak otelle haberleşerek rezervasyonu teyid edebilmektedir. Otelin pazarlama yönetimi anında merkezi rezervasyon bilgisayarına girerek satışa arz ettikleri oda adedi ve fiyatları istenilen tarihlere göre değiştirebilmektedir. "Merkezi Rezervasyon Sistemlerine" kişiler direkt olarak telefonla ulaşabildikleri gibi seyahat acentaları da ulaşabilmektedir. "Merkezi Rezervasyon Sistemlerini" veya "Global Dağıtım Kanalları'nı" kullanan seyahat acenteleri yaptıkları rezervasyonlardan halen komisyon alabilmektedirler. Bununla beraber bilgisayar teknolojisinde meydana gelen hızlı gelişmelerden dolayı

çok yakın bir gelecekte müşterilerin büyük bir kısmının direkt olarak kendi bilgisayarlarını kullanarak bu sistemlere ulaşabilmeleri ve aynı hizmeti doğrudan satınabilmeleri mümkün olabilmektedir. Hiç şüphesiz ki bu durum seyahat acentaları için çok ciddi bir tehdit olmaktadır (Alford, Barnsley, 1998).

Özellikle seyahat acentalarının yoğun olarak kullandıkları "Global Dağıtım Kanalları" seyahat organizasyonlarının yapılmasını inanılmaz ölçüde kolaylaştırmıştır. Çok kapsamlı ve hızlı "Galileo, Amadeus" gibi bu sistemler sayesinde yalnız uçak bileti organizasyonları değil, araba kiralama, eğlence yerleri bileti v.b. de sağlanabilmektedir. Bu sistemlerin sağlandığı en önemli avantaj rezervasyon için acil bilgi temin edilebilmesi ve rezervasyonun teyidinin anında yapılabilmesidir (Emmer, Wilkinson, Moore 1993). Çok yakın zamana kadar bir seyahat acentasının bir bilet parkurunu alternatifli olarak müşterisine hazırlaması, bilet ve otel rezervasyonlarını telefonla tek tek konuşarak ayarlaması ve müşterisiyle anlaştıktan sonra confirm etmesi çok büyük oranda zaman ve para israfına yol açmakta idi. Oysa bugün bilgisayar teknolojisi ve geliştirilmiş olan "Global Dağıtım Kanalları" sayesinde bu işlemler en iyi şekilde, en kısa zamanda, en az maliyetle ve kesin confirmeli olarak yapılabilmektedir. Konuya bu açıdan bakıldığında bilgisayar teknolojisini bu kadar etkili olarak kullanabilen sektörlerin başında turizm sektörünün geldiğini görmekteyiz (Echtermeyer, 1993). Günümüzde özellikle ABD ve Avrupa'da son yıllarda telefonla rezervasyon yapma olayı çok azalmıştır. Son yıllarda ABD'de yapılan rezervasyonların %96'sı, Fransa ve İtalya'da yapılan rezervasyonların %85'i "Global Dağıtım Kanalları" vasıtasıyla yapılmıştır (Okumuş, 1997).

IV-BİR DİREKT PAZARLAMA KANALI OLARAK INTERNET

İnternet dünyanın bir çok yerinden milyonlarca kişi ve organizasyonun katıldığı bilgisayarlar arası bilgi transferini gerçekleştiren bir bilgisayar ağı olarak tanımlanmaktadır (Williams, Bascombe, Brenner ve Green, 1996). İnternet özellikle bir zincire dahil olmayan küçük turistik tesisler için avantajlı bir pazarlama aracı olmaktadır. İnternet sayesinde küçük işletmeler kapılarını 24 saat süreyle dünyanın her tarafına ufak bir ücret karşılığı açabilme olanağına sahip olmaktadır. İnternet ve onun ticari penceresi olan World Wide Web (WWW) sayfaları sayesinde işletmeler direkt olarak müşterileri tarafından ulaşılabildikleri gibi turizm pazarlama kanalları içerisinde yer alan tüm aracı kuruluşlar tarafından da ulaşılabilmektedirler.

Turizm endüstrisinin mevcut pazarlama kanalları içerisinde internet kullanımı henüz önemli bir noktaya gelememiştir. İnternetle de pazarlama yapabilen otellerde internetle yapılan rezervasyonların toplam rezervasyonlar

içinde oranı %4'ü geçmemektedir. Ancak bu oranın iki sene önce %1 olduğunu ve internet kullanımının dünyada gittikçe arttığını ve internet kullanımında da görülen sorunların (netteki bekleme süresinin uzun oluşu, güvenlik, güvenilirlik, web sayfalarının iyi planlanmamış olması, v.b.) geliştirilen teknoloji ile azalacağını dikkate alarak, internet kullanımının önümüzdeki yıllarda pazarlama konusunda çok etkin olacağını söyleyebiliriz.

Bazı uzmanların tahminlerine göre 2000 yılında dünyada yapılan toplam alışverişin %20'si elektronik olarak yapılacaktır (Hanna ve Millar, 1997). International Data Corporation 1997 yılı sonu itibariyle dünyada 60 milyon kişinin internet kullandığını ve bunların en az 44 milyonunun devamlı olarak WWW kullandıklarını belirtmektedir (Loban, 1998). WWW sayfaları kanalıyla seyahat bilgileri alan müşteriler aynı zamanda rezervasyonlarda yapmaktadırlar. Microsoft'un Expedia ve Preview Travel kanalıyla yapılan haftalık satışların iki milyon doları aşığı belirtilmektedir. Jupiter Communications şirketi 1996 yılı itibariyle 827 milyon dolar olan elektronik seyahat harcamalarının 1997 yılında 827 milyon dolara çıktığını ve 2000 yılında da bu rakamların 4,5 milyon dolara yükselmesinin beklenildiğini belirtmektedir. WWW sayfalarında halihazırda olan 100 milyon dökümanın 2000 yılında 800 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Öte yandan internet sayesinde kişi ve kuruluşlar arasında elektronik mektuplaşma da yapılabilmektedir.

İnternet müşterilere evlerinden veya ofislerinden bir seyahat acentasına gitmeden istediği zamanda ve çok kısa bir zaman içerisinde, zorlanmadan bilgi alma ve rezervasyon yapma imkanı sağlayan müşteri ile satıcı arasındaki bir direkt kanal olmaktadır. Müşteri kredi kartı ile ödeme yapıp, rezervasyonunu tamamlayabilme olanağına sahip olmaktadır. Turizm kuruluşları açısından internet global bir şekilde reklam ve promasyon konusunda çok etkin bir kanal konumuna gelmiştir. İnternet sayesinde rezervasyon için gerekli olan haberleşme maliyetleri minimum düzeye indirilebilmektedir ve diğer uluslararası pazarlama ve promasyon faaliyetlerine katılma gerekliliği ve pazarlama maliyeti azalmaktadır. Bunun yanında İnternet sayesinde sanal olarak müşterilerin gitmeyi düşündükleri yerleri ve tesisleri ekran üzerinde gezmeleri mümkün olabilmektedir (Williams ve Habson, 1995).

Herşeyden önemlisi direkt satışı sağlaması suretiyle internet pazarlama kanalını kısaltmakta ve araçların ortadan kalkması veya azalması suretiyle de bir tasarruf sağlanmaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi özellikle paket turlarda seyahat acentalarının internet vasıtasıyla "bypass" edilmesi durumunda seyahat acentalarının aldıkları %15-20 oranındaki komisyon gideri tasarruf edilmiş olacaktır. Bu durum da çok düşük kar marjlarıyla çalışan tür operatörlerinin karlarını arttıracığı gibi paket turun fiyatının da azalmasına neden

olabilecektir. Bazı araştırmacılar "Internet, Merkezi Rezervasyon Sistemleri ve Global Dağıtım Kanallarındaki" tüm gelişmelere rağmen, seyahat acentalarının varlıklarını genede sürdüreceklerini ve bu elektronik gelişmelerden faydalanacaklarını söylemektedirler (Alford, Barnsley, 1998). Görünen gerçek şudurki, toptancı durumundaki tur operatörleri minimal seviyede kar ederken acentaların zincirleşerek daha güçlenmelerine rağmen bu yüksek kar oranlarını devam ettirebilmeleri mümkün görülmemektedir. Özellikle elektronik pazarlamanın verdiği avantajla acentaların "bypass" edilebilmesi mümkün olabiliyorsa. Bu durumda önümüzdeki yıllarda acentaların daha düşük kar oranlarıyla çalışan ve "nich pazarlara" yönelen kuruluşlar haline dönüşmeleri ve sayılarının önemli oranda azalması kaçınılmaz olarak görülmektedir.

Internet sayesinde otellerin müşterileri ile direkt olarak irtibata geçebilmeleri mümkün olabilmektedir. Internet vasıtasıyla müşteriler otellerden şartlarına göre rezervasyon talebinde bulunabilmekte ve oteller kendi rezervasyon durumlarına bakarak rezervasyonu kabul veya red etmekte, cevabı müşteriye internetle iletmekte ve kabul etme durumunda ise rezervasyonu kendi bilgisayarına girmektedirler. Bu durumda birçok işlemin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerin bu konuda da acilen çözümler getirdiğini görmekteyiz. Bazı bilgisayar şirketleri otel ve otel zincirleri için Internet'e bağlı "Merkezi Rezervasyon Sistemleri" geliştirmektedir. Bu sistemler sayesinde müşteri internetten otel hakkında bilgi alabilmekte ve otel bilgisayarına girerek rezervasyonunu yapabilmektedir. Söz konusu sistemlerin maliyeti 50.000 dolar civarına kadar inmiş bulunmaktadır (Hensdill, a, 1998).

"Hotels' 1998 World Wide Technology Survey" araştırmasına göre (Hensdill, a, 1998), 1999 yılına kadar dünyadaki otellerin %81'i internet kanalıyla rezervasyon alabilecek bir duruma gelecektir. The American Hotel & Motel Association'un tahminlerine göre 1997 yılında 345 milyon dolar olan otel endüstrisinde elektronik yolla yapılan ticaretin 2001 yılında sekiz kat büyüyerek 2,9 milyar dolara çıkması beklenmektedir. Genel olarak halen otellerin büyük kısmında internetle yapılan rezervasyonlar %1 civarında olmakla beraber bu oranın önümüzdeki yıllarda hızla artacağı aşikardır. Hyatt International otel zincirinde internet vasıtasıyla yapılan rezervasyonların 1998 yılında şu an itibariyle 1997 yılına göre dört misli arttığı belirtilmektedir.

Internet görüldüğü üzere otellerin pazarlaması açısından en yeni ve çok önemli pazarlama aracı olarak dikkatleri üzerine çekmektedir. Internet aynı zamanda dünyanın şu ana kadar karşılaştığı belkide en ciddi sorunlardan biri olan çevre sorunu yönünden de diğer pazarlama kanallarına oranla oldukça hızlı çalışan ve çok düşük maliyeti olan çok etkili bir pazarlama ve satış aracı

olmaktadır. Bu açılarından bakıldığında önümüzdeki yıllarda internet önemini daha da arttırarak tüm turizm kuruluşları için belkide en etkin pazarlama kanalı olmaya namzettir.

V-TURİSTİK KURULUŞLARIN ELEKTRONİK PAZARLAMA SİSTEMLERİNİN SEÇİMİNDE DİKKAT ETMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Gittikçe globalleşen dünyada otel zincirlerinin aynı şirketler tarafından satın alınması sözkonusu olmaktadır. Örneğin Temmuz 1998 itibariyle 5.566 oteli ve 499.056 odası ile dünyanın en büyük otel zinciri olan Cendant Corporation bünyesinde Howard Johnson, Days Inn, Ramada, Travelodge, Knights Inn, Villager Lodge, Wingate Inn, Supe & Motel gibi otel zincirlerini bulundurmaktadır (Hotels, 1998). Bir zincire bağlı olmadan çalışan bağımsız oteller pazarlama kanallarındaki etkinliği arttırmak için "Managment Contract", "Franchise Agreement" veya UTELL, SUMMIT gibi özel bir merkezi rezervasyon sisteminin bayrağı altında faaliyet göstermek ihtiyacını kuvvetle hissettirmektedirler. Bu konuda karar verirken otel yöneticilerinin konuyu çok iyi etüt etmeleri ve en doğru kararı vermeleri beklenilmektedir. Bir otelin veya otel zincirinin kendisi için yeni bir elektronik pazarlama sistemini geliştirebilmeleri ve kurmaları, bu sistemin dünyadaki bilgisayar ağı ile bağlantısını temin etmeleri son derece güç ve maliyetlidir. Bu yüzden bağımsız olarak çalışan oteller elektronik merkezi pazarlamanın avantajlarından faydalanabilmek için dışarıdaki bir şirketten yardım satın almak durumundadırlar. Bu konuda karar verirken tesis yöneticilerinin ve sahiplerinin son derece dikkatli olmaları gerekmektedir. Teknolojinin getirdiği çok hızlı gelişmeler sayesinde kullanılmakta olan yönetim ve pazarlama sistemleri demode olmakta ve otelleri çok kısa zamanda yeni sistemler satın almak durumuna getirebilmektedir. Bu açıdan konuya yaklaştığımızda yapılan anlaşmaların kısa dönemli olmaları ve yeni teknolojik gelişmelerin sisteme eklenebilmesi olanağının bulunması şartlarının dikkate alınmasını yerinde olacaktır (Mc Guffie, 1994).

VI-SONUÇ

Bu çalışmada da görüldüğü üzere özellikli bir hizmet sektörü olan turizm sektöründe zaten dinamik ve kalabalık bir yapıya sahip olan pazarlama kanalları teknolojik gelişmeler sayesinde daha da genişleyerek çok karmaşık bir şekle gelmiş bulunmaktadır. Önümüzdeki yıllar dünyanın en hızlı büyüyen sektörü olan turizm sektöründe kıyasıya bir rekabetin yaşandığı ve çok büyük hızla gelişmekte olan elektronik pazarlama sayesinde pazarlama kanallarında rekabet avantajı yaratan kuruluşların başarılarına sahne olacaktır. 2000'li yıllar turizm endüstrisinin bilgisayarlar ve enformasyon teknolojisi ile şekillendireceği yıllar olacaktır (Anon, 1996 ve IHA, 1996). Bu bakımdan 2000'li yıllar turizm

pazarının pazarlama kanallarında bilgisayar teknolojisini en optimal bir şekilde kullanabilen pazarlama yöneticileri için başarılı olabilecektir.

KAYNAKLAR

1. ALFORD, P., Barnsley, D. (1998). "Using Information Technology to Access Overseas Markets" Information and Communication Technologies in Tourism 1998. Istanbul, Turkey. s. 1,9.
2. ANON., (1996). "A View of the Next Millennium". Anderson World Wide SC/New York University, New York.
3. BAGAMA, C. (1998). "Avrupa Turizminde Yeni Eğilimler ve Türk Tur Operatörleri Paneli". İstanbul, Ekim.
4. BEAVER, A. (1995). "Lack of CRS Accessibility May be Strangling Small Hotellers, the Lifeblood of European Tourism". Tourism Economics. Vol. 1 No.4. s. 345.
5. BİRKAN, İ. (1993). "Distribution Channel Systems of Resort Hotels in Turkey". 6th Bi-Annual World Marketing Congress. Academy of Marketing Science. Vol. VI. Sirgy, M.J., Bahn, K., Erem T. (eds). (Temmuz, İstanbul), s. 132-133.
6. BİRKAN, İ. (1994). "Resort Otellerin Pazarlama Kanallarının Analizi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme ve Araştırma" Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı Doktora Tezi. s. 139.
7. BUHALİS, D., Main, H. (1998). "Information Technology in Peripheral Small and Medium Hospitality Enterprises: Strategic Analysis and Critical Factors". International Journal of Contemporary Hospitality Management, 10/5. s. 198.
8. DOMBEY, A. (1998). "Separating the Emotion From the Fact - The Effects of New Intermediaries on Electronic Travel Distribution". Information and Communication Technologies in Tourism 1998. Proceedings of the International Conference in İstanbul, Turkey. s. 129.
9. DUKE, C. ve Persia, M. (1993). "Effects of Distribution Channel Level on Tour purchasing Attributes and Information Sources". Journal of Travel and Tourism Marketing. s. 37.
10. DUKE, C.R., Persia, M.A. (1993). "Effects on Distribution Channel Level on Tour Purchasing Attributes and Information Sources". Journal of Travel and Tourism Marketing. s. 37-55.
11. ECHTERMEYER, M. (1993). "Global Information Technologies in the Airlines Tourism Business" VNR'S Encyclopedia of Hospitality and Tourism. New York: Van Nostrand Reinhold.
12. EMMER, R., Wilkinson S., Moore, G. (1993). "Marketing Hotels. Using Global Distribution Systems". Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly. No: 5. s. 80.
13. HACISÜLEYMAN, Y. (1998). II. Bilkent Turizm Forumu'nda sunulan Tebliğ.
14. HANNA, J. ve Millar, R. (1997). "Promoting Tourism on the Internet". Tourism Management. Vol. 18. No: 7 s. 469.
15. HENS DİLL, C. (1998 a). "The New Breed of CRES, the Internet is Paving the Way for New, More Economical Approaches to Central Reservations". Hotels The Magazine of the Worldwide Hotel Industry. s. 105.
16. HENS DİLL, C. (1998 b). "Net Leverage, Hoteliers use the Internet's Greatest Assets to Market to Individual Needs". Hotels. The Magazine of the Worldwide Hotel Industry. s. 113.
17. HOTELS. The Magazine of the Worldwide Hotel Industry. Temmuz 1998. s. 56.
18. İHA. (1996). "Into The New Millennium". International Hotel Association. Paris.
19. KIRK, D., Pine, R. (1998). "Research in Hospitality Systems and Technology". International Journal of Hospitality Management. 17. s. 204.
20. KOTLER, P., Bloom, P.N. (1984). Marketing Professional Services. Englewood Cliffs, N.J. Prentice Hall. s. 147
21. KUNZ, R. (1998). "Changes in World Tourism - From Marketplace to Marketspace. Information and Communication Technologies in Tourism". International Conference in İstanbul.. s. 9,1.
22. LEVİTT, T. (1981). "Marketing Intangible Products and Products Intangible". Harvard Business Review (Mayıs-Haziran).
23. LOBAN, S. (1998). "Designing Effective Documents for Destination Information Systems". Information and Communication Technologies in Tourism 1998, Proceedings

- of the International Conference in Istanbul. Turkey. s. 73.
24. MC BRİDE. N.(1997). "Business use of the Internet: Strategic Decesion or Another Bandwagon?". European Management Journal. 15-1. s. 58.
25. MC GUFFİE. J. (1994). "Accommodation CRS Development in the hotel Sector" EIU Travel and Tourism Analyst. No. 2. s. 53.
26. OKUMUŞ. F. (1997). "Turizmde Yeni Dağıtım Kanalı". Tourism and hotel Trends A Quarterly From Bilkent University. School of Tourism and Hotel Management Autumn. s. 19.
27. ÖGER. V. (1998). "Avrupa Turizmde Yeni eğilimler ve Türk Tur operatörleri Paneli". İstanbul. Ekim.
28. POON. A. (1993). "Tourism. Tecnology and Competitive Strategies". CAB. Oxford.
29. ROSTOW. W.W. (1971). The Stages of Economic Growth. 2nd ed. Cambridge. The University Press.
30. SHELDON. P. (1997). Tourism Information Technology. CAB. Oxford.
31. TAPSCOTT. D. (1996). The Digital Economy. Mcbraw Hill. s.9.
32. WILLİAMS. P. ve Habson. J. (1995). "Virtval Reality and Tourism: Fact or Fantasy?" Tourism Management. 16:6. s.423.
33. WILLİAMS. P.W., Bascombe. P. Brenner. N. and Green. D. (1996). Using the Internet for Tourism Research: Information Highway or Dirt Road?" Journal of Travel Research. Spring: 63-70.
34. WTO (1997). WTO's 1996 International Tourism Overview. WTO Madrid: WTO Yayınları.

TÜRKİYE'DE ve DÜNYADA KÜÇÜK VE ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETME TANIMI

Dr. Mustafa KOYUNCU

Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Y.O., Öğretim Görevlisi

SUMMARY : *Small and Medium Size Enterprises create new opportunities for employment, minimize the differences in development among regions, shift individual savings to economy and thanks to their flexible structures they can keep up with the recent changes and in this way they have a great significance. Nevertheless, there is no agreement on the definition and framework of these enterprises. This is valid not only domestically but internationally as well.*

I-GİRİŞ

Ülkeler için göz ardı edilemez derecede bir öneme sahip olan küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin henüz ne oldukları ve sınırlarının nereye kadar olduğu konusunda uzlaşma sağlanamamıştır. Ülke içinde aynı kurum zaman içerisinde değişik tanımlar yapabildiği gibi değişik kurumların tanımları da farklılıklar göstermektedir.

Bu işletmelerden yeteri derecede yararlanabilmek için ilk önce tanım konusunda anlaşmak gerekliliği vardır. Aksi takdirde bu işletmelere uygulanacak politika, teşvik ve desteklerde keyfilikler olacak ve bunların gelişimi engellenebilecektir.

Bu çalışmada küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin önce ülkemizde nasıl tanımlandığı ele alınacak daha sonra uluslar arası kurumların tanımlarına değinilecektir. Değişik ülkelerin söz konusu işletme tanımlarına yer verilerek çalışma bitirilecektir.

II- KÜÇÜK VE ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETMELERİN TANIMLANMASI

Küçük ve orta büyüklükteki işletme tanımı üzerinde uzlaşmak zordur. Dolayısıyla yapılan araştırmaya göre bir tanım geliştirmek gerekmektedir. Fakat yapılan pek çok çalışmada özellikle imalat sektörü ile ilgili çalışmalarda çalıştırılan personel sayısı ve işletme sahibinin bizzat işletmede çalışması, kullanılan en geçerli ölçüt olarak göze çarpmaktadır. Tanımlamada kullanılan faktörler farklı boyutları ifade ettiği için hepsinin ya da pek çoğunun aynı tanımda kullanılması da mümkün olmamaktadır.

Ülkemizde en fazla kullanılan tanım çalışan personel sayısı kriterine göre yapılmıştır. Buna göre, 10-49 çalışanı olan işletmeler küçük ve 50-99 çalışanı olanlar ise orta ölçekli işletme olarak adlandırılmaktadır (2). Fakat yurt dışında çalıştırılan personel sayısı olarak genellikle 10-500 arası iş göreni olan işletmeler küçük ve orta büyüklükteki işletmeler sınıfına dahil edilirken (22) bu sınır ülkemizde daha aşağılarda 200'lerde kalmaktadır (10)

Diğer taraftan ABD' deki Küçük İşletme Yönetim Departmanına göre küçük işletme faaliyeti açısından bağımsız olan ve sektörde egemen olmayan işletmeler şeklinde anılmaktadır. Daha fazla kriteri kapsayan bir tanım ise, küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri genellikle az sermaye kullanan ve el emeği ile çalışan, karar verme süreci çabuk hızlı olan, çok düşük yönetim giderleriyle ucuz bir üretim gerçekleştiren ekonomik birimler olarak ifade etmektedir (23). Bu tanıma göre küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin en belirgin üç özelliği olarak pazar payının küçüklüğü, bizzat sahip tarafından yönetim ve bağımsız karar verme göze çarpmaktadır(3). Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere tanım konusunda kesin bir birliktelik mevcut değildir.

Tablo 1 İşletme Büyüklüğünün Değişik Kurumlarca Tanımlanması

	Tarih	Personel Sayısı			Makine Parkı Değeri(Milyon TL.)			Ek Açıklama
		Küçük	Orta	Büyük	Küçük	Orta	Büyük	
D.P.T.	1989	10-49	50-99	100- +				1-9 Çok Küçük işl
D.I.E.	1985	1-9	10-24	25- +				
HALKBANK	1996	1-99	100-250	251- +	<15 mily	15<x<30 milyr	>30milyar	
KOSGEB	1991	1-50	51-150	151- +				
İ.S.O		1-25	26- +					
İ.T.O	1991	1-20	21-100	101- +				
A.T.O.		10-30	31-299	300- +				1-9 Çok Küçük işl.
G.Antep T.O		1-9	10-100	101- +	0-50	50-750	750- +	İşl.Sermay 30-500 milyon arası
Bursa T.O.		5-30	51- +					1-4 Ev Sanayi
KONYA T.O.		1-30	51-200		- 150	150-500		
TOSYOY	1991	10-100		101- +				1-9 Çok Küçük işl

Kaynak: Müftüoğlu, Tamer. Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri, Sorunlar ve Öneriler. Ankara: EGS Bank, 1997.128-129 ; Dinçer, Ömer ve Hüner Şencan. Orta Büyüklükteki İşletmeler ve Bürokrasi. Müsiad Araştırma Raporları - 1. 8

Tablodan da anlaşılmaktadır ki bu konuda kesin bir rakam mevcut değildir. Küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri 10-200 iş görene sahip ve işletme sahibinin bizzat işletmede çalıştığı işletmeler şeklinde tanımlamanın doğru olacağı kanaatindeyiz. Burada konunun kesin sınırları belirlenmesi için çalıştırılan personel gibi niceliksel ölçütler yanında işletme sahiplerinin bizzat işletmede çalışması gereği gibi nitel kriter de dikkate alınmıştır.

III. ULUSLARARASI KURUMLARIN KÜÇÜK VE ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETME TANIMLARI

III.1. Dünya Bankasının Tanımı

Dünya Bankası geliştirmekte olan ülke ekonomilerine değişik kredi imkanları sağlamaktadır. Bankanın sağladığı proje kredilerinde işletme tanımı yapılmazken, program kredilerinde çalışan personel sayısı dikkate alınmaktadır. Buna göre program kredisi kullanabilmek için çalışan sayısının 100 kişinin altında olması gerektiği vurgulanmaktadır (15). Diğer taraftan Dünya Bankası ile Türk Hükümeti arasında imzalanan 3067. TU Sayılı İkinci Küçük ve Orta Boy Sanayi Projesi gereği küçük ve orta büyüklükteki işletmeler tanımında aşağıdaki kriterlere yer verilmektedir (5).

Küçük işletmelerde eğer yatırım yeniyse sabit yatırım tutarının (bina ve arsa hariç) 800 bin dolar veya daha az, tevsi, yenileme veya modernizasyon yatırımı ise işletme mevcut sabit varlıklarının (arsa ve bina hariç) 800 bin dolar veya daha az olması gerekmektedir. Orta ölçekli işletmelerde ise limit, yatırımın yeni olması halinde de 4 milyon dolar veya daha az, tevsi modernizasyon veya yenileme yatırımı olması halinde de bu oran 4 milyon dolardan az olması gerekmektedir.

Dikkat edilirse Dünya Bankası ülkemiz küçük ve orta büyüklükteki işletmelerine sağlayacağı kredilerde parasal bir ölçüyü dikkate almaktadır. Burada kullanılan para birimi dolar olmasına rağmen yapılacak değerlendirmede o anki TL karşılığının dikkate alınabileceği belirtilmektedir.

III.2. Avrupa Topluluğunun Tanımı

Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler Avrupa Topluluğunda da anahtar sektör olarak görülmekte ve bu işletmelerin geliştirilmesi için çok yönlü çalışmalar yürütülmektedir (19). Topluluk içerisinde küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin çerçevesi çok geniş tutulduğu için tanımlama sonucunda kabul edilecek ölçeğin, ülke büyüklüğü, ekonomik güç, sektörün önemi ve yapılan işin özelliği gereği yanlış sonuçlar doğurabileceği düşüncesiyle tek bir tanım yapılmamıştır.

Bu ve benzeri problemlerin önüne geçmek amacıyla her ülkenin kendisine uygun tanım geliştirmesi yoluna gidilmiştir. Fakat genelde kabul edilen kriter personel sayısı olmaktadır. Buna göre 1-9 çalışan olanlar çok küçük 10-99 çalışan olanlar küçük ve 100-499 çalışanı olanlar da orta ölçekli işletme olarak kabul edilmektedir (8).

IV. DEĞİŞİK ÜLKELERİN KÜÇÜK VE ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETME TANIMI

Dünyada küçük ve orta büyüklükteki işletme tanımları bölümünde seçilmiş bazı ülkelerin küçük ve orta büyüklükteki işletme tanımlarına yer verilerek ülkemizde daha sağlıklı bir karşılaştırma yapılmasına olanak sağlanmaya çalışılacaktır. Bu amaçla Amerika Birleşik Devletleri, Bazı Avrupa ülkeleri ve Uzak Doğu Ülkelerinden bazılarının küçük ve orta büyüklükteki işletme tanımına yer verilecektir.

IV.1. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletlerinde de resmi bir tanım bulunmamaktadır. Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler ABD'de de önemli bir yere sahiptir. Çünkü (24);

- 1.Çalışanların (16-24 yaş arası) % 66'sını küçük işletmeler istihdam etmektedirler.
2. Federal Hükümet %30 oranında bir satın almayı küçük işletmelerden sağlamaktadır.
3. Üniversiteler bünyesinde 500'e yakın küçük işletme enstitüsü bulunmaktadır.
4. Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin toplam işletmeler içindeki oranı %77,2 ve istihdamın %50,4'ünü sağlamaktadırlar.
5. Taşeronluk hizmetlerinin yaklaşık yarısı bu işletmelerce gerçekleştirilmektedir vb.

Görülmektedir ki Amerika Birleşik Devletlerinde küçük ve orta büyüklükteki işletmelerle ilgili olarak kurulan Küçük İşletmeler Teşkilatı.(Small Business Administration) bulunmasına rağmen resmi bir tanım geliştirilmiş değildir. Fakat kuruluşlar tarafından kullanılan tanıma göre çalışan iş gören sayısı esas alınmaktadır. Buna göre 99'a kadar (bazen 499) iş gören çalışanlar küçük, 100-499 (bazen999) arasında personel çalıştıranlar da orta ölçekli işletme olarak değerlendirilmektedir (5). SBA değişik sektörler için de özel küçük ve orta ölçekli işletme tanım öngörmekte ve bu tanımlarında da nicel ölçütlere yer vermektedir.

IV.2. Avrupa

Avrupa ülkelerinde küçük ve orta büyüklükteki işletmeler tanımları içerisinde gelişmiş Avrupa ülkelerinden İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya'daki durum incelenecektir. 1988 yılı verilerine göre; Avrupa Topluluğunda işletmelerin %92'si 10'dan daha az iş görene sahip bulunmaktadır. Ayrıca bütün işletmelerin Ancak %88'i 10-499 arasında iş görene istihdam imkanı sağlamaktadır. Fakat buna rağmen küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin ülke ekonomilerine katkısı konusunda farklı iki görüş kabul görmektedir. Birincisi, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler büyüklere nazaran

daha az ekonomik gelişmeye destek sağlamaktadır derken karşıt olan görüş ise küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin katkısının çok büyük olduğunu ileri sürmektedir (20).

a. Almanya

Avrupa genelindeki hakim durum Almanya için de geçerliliğini korumaktadır. Şöyle ki küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin tüm işletmeler içindeki payı %98, bunların oluşturduğu istihdam %66 ve milli hasılanın %50 si bu sektör tarafından oluşturulmaktadır. Diğer taraftan bu oran 1990 yılında işletme olarak %99.8'e istihdam oranı olarak ta %64'e ulaşmıştır (21). Ayrıca yıllık ortalama 50.000 küçük ve orta büyüklükteki işletme faaliyete geçmektedir (11). Fakat küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin bu denli

öneme sahip olduğu bu ülkede resmi küçük ve orta büyüklükteki işletme tanımı olmaması da dikkat çekmektedir. Resmi tanım olmasa da kuruluşlarca kullanılan tanımlarda istihdam kapasitesi, yatırılan sermaye ve yıllık satış miktarları esas alınmaktadır. Bu kriterler her sektör için kullanılmakta bazen sektörler için bunlar değişmektedir. Diğer taraftan sadece nicel ölçüt esas alınmamakta ilave olarak; a) işletme sahibinin işletmesiyle özdeşleşmesi, b) bağımsızlık, c) fon temininde yetersizlik ve d) işletme sahibinin tüm sorumluluğu üstlenmesi gibi nitel kriterlerde dikkate alınmaktadır. Dikkat çeken husus ise işletmelerin %99,5'inin 200 den daha az iş gören çalıştırmasıdır (12). Almanya'daki sınıflandırma Küşgetin raporu ve İktisadi Kalkınma Vakfının konuyla ilgili çalışması esas alınarak Tablo 2'de gösterilmektedir (9),(13).

Tablo: 2 :Almanya'daki Kobi Sınıflandırması

SEKTÖR	İŞÇİ SAYISI	CİRO
İMALAT SANAYİ		
Küçük	50 İşçiden az	2 Milyon Dm'a kadar
Orta	50-499	2-2.5 Milyon DM
KÜÇÜK ESNAF		
Küçük	2 İşçiden az	100.000 DM'a kadar
Orta	3-49	100.000-2 Milyon DM
TOPTAN TİCARET		
Küçük	9 İşçiden az	1 Milyon DM
Orta	10-199	1-50 Milyon DM
PERAKENDE TİCARET		
Küçük	2 İşçiden az	500.000 DM'a kadar
Orta	3-99	500.000-10 Milyon DM
ULAŞTIRMA, HABERLEŞME, HİZMET SEKTÖRÜ		
Küçük	2 İşçiden az	100.000 DM'a kadar
Orta	3-49	100.000-2 Milyon DM

Kaynak: Küçük Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Küçük Sanayii. Ankara: DPT Yayın No: DPT:2169 - ÖİK:340. 1989. 76-77.

b. Fransa

Fransa'da da resmi bir tanıma rastlamak mümkün değildir. Burada önemli bir konu olarak küçük ve orta büyüklükteki işletmeler için alt sınır getirilmiş olmasıdır. 10 işçiden az iş göreni olan kuruluşlar esnaf-zanaatkar işletmesi sınıfına dahil edilmektedir. Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin üst sınırı ise 500 olarak kabul edilmiştir. Şu halde işletme sahiplerinin işletmesiyle özdeşleştiği küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde çalıştırılan iş gören sayısı olarak, küçük işletmelerde 10-50, orta ölçekli işletmelerde 51-500 olarak belirlenmiştir. Ayrıca Fransa Ekonomi ve Sosyal Komitesi tanıma ilave olarak yıllık 500 milyon FF fazla ciroya sahip işletmeleri de küçük ve orta büyüklükteki işletme olarak tanımlanmasını önermiştir (13).

c. İngiltere

İngiltere'de resmi tanım mevcut değildir. Kullanılan pek çok tanım kendi kapsamında geçerli ve belirli bir sınıra sahiptir. Burada 1971'deki Balton Raporunda küçük ve orta büyüklükteki işletmeler şu şekilde tanımlanmıştır (1); Küçük işletme, bağımsız, sahibi tarafından kişiselleşmiş bir metotla idare edilen ve pazar payı küçük olan işletmedir.

İngiltere'de yapılan küçük ve orta büyüklükteki işletme sınıflamasında önemli bir özellik göze çarpmaktadır. Bu da bazı sektörlerde cironun, bazılarında ise istihdam edilen personelin sınıflandırmaya esas teşkil etmesidir. Sanayide personel sayısı 200'ün altında olanlar küçük ve orta büyüklükteki işletmeler sınıfında ele alınırken, ticarete ise ciro dikkate alınmakta ve 200 bin paundun altında ciro yapanlar bu sınıfa dahil edilmektedir. İnşaat ve madencilik sektöründe yine personel sayısı dikkate alınmakta ve sayı 25'den az olanlar şeklinde belirlenmektedir (13).

İngiltere'deki sınıflama Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo: 3 :İngiltere'deki Kobi Sınıflandırması

SEKTÖR	TANIM
İmalat Sanayi	200 İşçiden az
İnşaat Sektörü	25 İşçiden az
Madencilik	25 İşçiden az
Perakende Ticaret	Yıllık Cirosu 50.000 £'den az
Toptan Ticaret	Yıllık Cirosu 200.000 £'den az
Motorlu Araç Ticareti, Bakımı, Onarımı	Yıllık Cirosu 100.000 £'den az *
Çeşitli Servisler	

Kaynak: Küçük Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu. **Küçük Sanayii**. Ankara: DPT Yayın No: DPT:2169 - ÖİK:340. 1989. 79.

d. İtalya

İncelenen bütün Avrupa ülkelerinde genel bir tanım olmadığı gibi İtalya'da da genel bir tanım bulunmamaktadır. Tanımlamaya esas teşkil eden kriter yine personel sayısı ve sabit sermaye yatırımdır. Buna göre sabit sermaye yatırımı 3 milyar İtalyan lirasını geçmeyen ve en çok 500 iş gören çalıştıran işletmeler küçük ve orta büyüklükteki işletmeler sınıfında değerlendirilmektedir. Fakat küçük ve orta büyüklükteki işletmeler burada ayrı bir sınıflamaya da tutulmaktadır. Buna göre; 1) Küçük ve bağımsız işletmeler, 1) Büyük işletmeye bağlı küçük işletme, 3) Belirli bir sanayi mahallinde veya bir ihtisas bölgesinde yerleşik küçük işletme olarak tanımlama yapılmaktadır (4).

IV.3. Uzak Doğu Ülkeleri

Bu bölüm içerisinde Endonezya, Kuzey Kore ve Hindistan'la birlikte Japonya'da bu gruba dahil edilerek ele alınacaktır. Özellikle gelişmiş ülkelerin ihracatlarının büyük kısmını oluşturan gelişmekte olan ülkeler için en büyük problemlerden birisi işsizlik ve hayat standardının

düşük olması ve kapital yetersizliğidir. Bu nedenle küçük ve orta büyüklükteki işletmeler bu ülkeler için bu sorunların çözüm kaynağı olarak görülmektedir (18). Fakat Japonya'yı bu grup içinde aynı problemlerle değerlendirmemek gerekmektedir.

a. Japonya

Diğer ülkelerdeki tanımlardan biraz farklılık gösteren bir yapıya sahiptir bu ülke küçük ve orta büyüklükteki işletme tanımlaması. Burada genel hatlarıyla büyük işletmeler dışında kalanlar küçük veya küçük ve orta büyüklükteki işletme statüsünde değerlendirilmektedir. Bu kavram kullanıldığı ve başka bir kriter belirtilmediği durumlarda 100 kişinin altında çalışan olan işletmeleri kapsamaktadır. Çalışan sayısı ve sermaye miktarı tanımlamaya esas teşkil eden iki nicel faktör olarak dikkat çekmektedir. Buna göre üretim, hizmet ve ticaret sektörleri için farklı kriterler esas olmamaktadır. Ayrıca çok küçük işletmelerde bir sınıflı teşkil etmektedir. Japonya'daki küçük ve orta büyüklükteki işletme tanımları Tablo 4 de görülmektedir (7), (16).

Tablo: 4: Japonya'daki Kobi Sınıflandırması

KÜÇÜK SANAYİ İŞLETMELERİ	SEKTÖR	SERMAYE MİKTARI	İŞÇİ SAYISI
	ÜRETİM	100 Milyon Yen ve/veya	300 Kişi
	TİCARET	30 Milyon Yen ve/veya	100 Kişi
	HİZMET	10 Milyon Yen ve/veya	50Kişi

Kaynak: Küçük Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu. **Küçük Sanayii**. Ankara: DPT Yayın No: DPT:2169 - ÖİK 340. 1989,71.

b. Malezya

Malezya'da küçük ve orta büyüklükteki işletmeler sınıflamasına bir alt sınır getirilerek 5'den az iş gören çalıştıran işletmeler ev sanayi olarak değerlendirilmiştir. Bu ülkede de çalıştırılan personel sayısı geçerli bir kriterdir. Buna göre tanımlama şu şekilde olmaktadır (13); Küçük sanayi işletmesi -- 5-49 arasında iş gören, Orta ölçekli işletme -- 50-199 arasında iş gören, Büyük ölçekli işletme -- 200 ve daha fazla iş gören, Ev sanayi işletmesi -- 5'den daha az iş gören

c. Güney Kore

Özellikle 1960-1961 askeri darbesinden sonra önemi anlaşılan küçük ve orta büyüklükteki işletmeler için son on yılda pek çok araştırma ve inceleme yapılmakta ve hükümet tarafından desteklenmektedir (17). Güney Kore'de önce ikili bir ayırım yapılarak fabrika ve fabrika dışı üretim şeklinde sınıflandırılmaktadır. 5 ve daha fazla personeli olan işletmeler sanayi işletmesi sınıfında ele alınmakta, 5'den daha az iş göreni olan işletmeler ise bu sınıflamanın dışında tutulmaktadır.

Sanayi işletmeleri de eğer 300 ve daha az sayıda personel istihdam ediyorsa küçük ve orta büyüklükteki işletmeler olarak adlandırılmakta, bu sayı 300'ün üzerindeyse büyük işletme sınıfına dahil edilmektedir(14).

d. Hindistan

Hindistan'daki sınıflandırmada biraz farklılık arz etmektedir. Burada küçük ve orta büyüklükteki işletmeler yardımcı sanayi işletmeleri ve çok küçük sanayi işletmeleri şeklinde bir ayırımı tabi tutulmaktadır. Arazi ve makine sabit yatırımları 300.000.\$'ı aşmayan işletmeler küçük ve orta büyüklükteki işletmeler olarak belirlenmektedir. Küçük işletmeler içinde yer alan ve sabit yatırımları 16.000 \$'ı geçmeyen işletmeler ise çok küçük sanayi işletmeleri olarak değerlendirilmektedir (13). Burada dikkate değer en önemli nokta sınıflamaya esas olarak alınan faktörün sadece sabit sermaye yatırımı olmasıdır. İstihdam edilen personel sayısı dikkate alınmaktadır.

V. SONUÇ

Ülke ekonomileri için kayda değer öneme sahip olan küçük ve orta büyüklükteki işletmeler son yıllarda ön plana çıkmış olsa da henüz hak ettiği yere kavuşamamıştır. Zira, henüz bir tanım üzerinde anlaşma sağlanamadığı gibi verilecek teşvikler ve öncelikler konusunda da fikir birliği mevcut değildir.

Özellikle ülkemizde bu işletmelere yönelik devlet politikaları gerçeklerden uzak ve süreklilik arz etmeyen basitlik içerisindedir. Söz konusu işletmeler için gerekli tedbirler alınarak başarılı olan, rekabet gücü yüksek sektör işletmeleri teşvik edilmeli ve rekabet şansı olmayanlar ise yönlendirilmelidir. Aksi takdirde hepsini teşvik kapsamına almak kaynak israfı olacağı gibi hiç birini dikkate almamak da ekonominin itici gücünü ihmal ederek ekonomik canlılığı zayıflatmak olacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1]- "İngiltere Ekonomisinde Küçük İşletmeler." **Küçük İşletme**, no.1, sayı.4, (Eylül 1995):34-41.
- [2]-ALGAN, Neşe. "KOBİ Sanayi İşletmelerinde Etkinlik Verimlilik ve Kârlılık Açısından Bir Değerlendirme." **Verimlilik Dergisi**, sayı. 1994/3, 1994: 15-39.
- [3]-ARICAN, Erişah. "Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye'deki Küçük ve Orta Boy İşletmelere Genel Bir Bakış." **Öneri**, sayı: 1, no. 5, (Haziran 1996): 41-47.
- [4]-BUÇUKOĞLU, Mehmet. "İtalyan Orta ve Küçük İşletmelerine Genel Bir Bakış." **Bankacılık**, no.3, sayı.12, (Aralık 1995): 26-29.

- [5]-ÇETİN, Canan. **Yeniden Yapılanma, Girişimcilik, Küçük ve Orta Boy İşletmeler ve Bunların Özendirilmesi**. İstanbul: Der Yayınları, 1996.
- [6]-DİNÇER, Ömer ve Hüner Şencan. **Orta Büyüklükteki İşletmeler ve Bürokrasi**. Müsiad Araştırma Raporları - 1.
- [7]-DOİ, Noriyuki. "The Efficiency of Small Manufacturing Firms in Japan." **Small Business Economics**, no. 4, 1992: 29-35.
- [8]-EROL, Kemal. **Kamu İhaleleri ve Küçük ve Orta Boy İşletmeler**. Ankara: Tes-Ar Yay.No:19, 1996.
- [9]-ESİN, Arif. **Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) - AT Örneği** - İ.K.V. 96. 1991.
- [10]-GÜVENÇ, Füsün. ve Hanife Şenyüz. "Küçük Girişimciye GB Desteği Geliyor." **Ekonomist**, no.6, sayı.3 (Ocak 1996): 12-27.
- [11]-JÜRGENSMANN, H.H. "Almanya'da KOBİ Politikası ve KOBİ'lerin Teşvik Edilmesi." **Tosyöv Mektubu**, no. 32, (Mayıs 1994): 43-45.
- [12]-KARATAŞ, Süleyman. **Sanayileşme Sürecinde Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler**. İstanbul: Veli Yayınları, 1991.
- [13]-**Küçük Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. Küçük Sanayii. Ankara: DPT Yayın No: DPT:2169 - ÖİK:340. 1989.
- [14]-MÜFTÜOĞLU, Tamer. **Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri, Sorunlar ve Öneriler**. Ankara: EGS Bank, 1997.
- [15]-MÜMEYYİZOĞLU, Lütfü E. "Girişimcilik, KOBİ'lerin Geliştirilmesi ve Türk KOBİ'leri için Dışarıya Yönelik Bir Geliştirme Modeli." Y. Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sos. Bil. Ens. 1995.
- [16]-ÖÇAL, Tezer. **Küçük Sanayi İşletmelerinin Konumu, Önemi ve AT'a Girerken Karşılaşılabilecek Sorunlar ile Çözüm Yolları**. Ankara: MPM Yayınları No: 426, 1990.
- [17]-REGNIER, Philippe. "The Dynamics of Small and Medium-Sized Enterprises in Korea and Other Asian NIEs." **Small Business Economics**, no. 5, 1993: 23-36.
- [18]-RONDİNELLI, Dennis A. ve John D. Kasarda. "Foreign Trade Potential, Small Enterprise Development and Job Creation in

Developing Countries. "Small Business Economics. no. 4. 1992: 253-265.

- [19]-SALMAN, Feray. "AB, KOBİ'ler ve KOBİ'lere Yönelik Finansman Kaynakları. "Küçük İşletme. no.2. sayı. 6. (Nisan 1996): 27-31.
- [20]-SCHWALBACH, Joachim. "Small Business Dynamics in Europe. "Small Business Economics. no. 6. 1994: 21-25.
- [21]-SIAZON, Domingo L. "Küçüklere yardım edeceğiz."Hürriyet Gazetesi. 19 Temmuz 1990.
- [22]-The European Observatory for SMEs. Annual Report .(May 1993).
- [23]-ULUDAĞ. İlhan. ve Vildan Serin. Türkiye'de Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler. İstanbul: İTO Yayın No: 1991-25. 1991.
- [24]-ÜREYEN, Memduh. Türkiye'de Küçük Sanayi Sorunları ve Amerika'dan Kore'ye Ne Şekilde Düzenlendiği. der. KÜSGET, Ankara: 1987.

DAĞITIM KANALLARINDA KONTROL UYGULAMALARI VE KONTROL-PERFORMANS İLİŞKİSİ

Dr. Serdar PİRTİNİ

M.Ü. İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, Araştırma Görevlisi

ABSTRACT : *A distribution channel can be defined as an array of exchange relationships that create customer value in the consumption of products and services. This definition implies that exchange relationships emerge from market needs. The distribution channel which consists of exchange partners may also be considered as a social system. In these sense exchange partners must negotiate with one another to determine who will control key channel resources.*

I-GİRİŞ

Kontrol ve koordinasyon konuları dağıtım kanalları ile ilgili tartışmalarda merkezi konuları teşkil etmişlerdir. Geleneksel açıklamalar, tüm firmaların daha fazla kontrole ihtiyaç duyduklarını ancak, büyük kaynak taahhüdü gerektirdiğinden bu tür kontrol elde etmenin masraflı olacağını kabul etmektedirler. İleri düzeyde kontrol uygulamaları sonucu ortaya çıkan sabit maliyetlerin büyük bir iş hacmine yayılmadığı sürece verimli olmayacağı yargısı literatürde üzerinde durulan önemli tartışma alanlarından birisidir. Bu görüşe göre, iş hacmi genişledikçe firmaların daha fazla kontrol sahibi olmayı arzulamaları, dağıtım fonksiyonlarının gerçekleştirilmesinde uzmanlaşmaları ve ölçek ekonomisinin faydalarından yararlanmaları beklenen bir durumdur.

II- KONTROL KAVRAMININ KURAMSAL GELİŞİMİ

Ridgeway (1957) çalışmasında hangi kanal üyesinin diğer kanal üyeleri üzerinde kontrol sahibi olması gerektiği konusunun dağıtım kanalları literatüründe tam bir netlik kazanmadığını, buna karşın ölçek ekonomisi koşullarında üretim, araştırma-geliştirme ve promosyonda imalatçının kontrolü elinde tutmaya hak iddia edebileceğini ileri sürmüştür (1). Stern (1967) imalatçıların oligopolist ve perakendecilerin de göreceli olarak daha rekabetçi bir piyasaya sahip oldukları durumlarda, perakendecilerin imalatçılar tarafından daha kontrol edilebilir hale geldiklerini ve bağımlılıklarının da arttığını belirtmiştir (2). Stern (1967) aynı zamanda, Amerikan oto endüstrisinde imalatçıların perakendeciler üzerindeki kontrolünün hemen hemen despotça olduğunu da ifade etmektedir.

Little (1970) ve Bucklin (1973) tarafından gerçekleştirilen ve oldukça kapsamlı olan çalışmalarla kanal kontrolü pazarlama literatüründe uzun zamandır önemli bir başlık teşkil etmektedir (3). Esas itibariyle, belirli bir dağıtım kanalında erişilen kontrol seviyesinin çeşitli faktörlerin bir fonksiyonu olması beklenir. Stern ve Reve (1980) dışsal ve içsel ekonomi politikası arasında bir ayrım yaparak, bu faktörleri bir ekonomi politik yapı çerçevesinde kavramsallaştırmışlardır (4). Dağıtım kanallarında kontrol kavramının kuramsal gelişimi sürecinde, güç ve kontrol arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara da geniş bir yer verilmiştir. Hunt ve Nevin (1974), Etgar (1976), Etgar (1978), Lusch ve Brown (1982) yaptıkları çalışmalarda firmanın gücü ile kontrol altına alma yeteneği arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır (5). Bu çalışmalarda kontrol varyansının "güç" ölçütleri ile açıklanan yüzdesi genelde düşük olmuştur. Buna ek olarak gücün ve kontrolün bazı boyutları arasında negatif ilişkilerin varlığını kaydetmişlerdir. Bu modellerin kısıtlı tahminsel geçerliliğine dair açıklama, gücün doğru olarak ölçülmediği şeklinde verilebilir. Bu çalışmalarda, daha az güçlü olan tarafın kendisini kontrol eden tarafın kendi kararları üzerindeki etkilerinin algılanışı ölçülmüştür. Bu ölçüm yaklaşımına getirilebilecek basit eleştiri, etki altına alınanın aslında bir "güç" olmadığı, daha çok gücün kullanımı olduğudur. Başka bir ifadeyle, etki altına alma bir anlamda algılanan kontroldür. Güç kaynakları ve kontrol arasında birebir ilişki olmayabilir. Bunun nedeni ise güç iletişiminin sağlanamamış olması ya da gücün verimsiz kullanılıyor olması olabilir. Ancak, güç ve kontrol farklı yapılar olsa da bu iki yapının ölçümleri arasında güçlü bir birlik olması daha sonraki çalışmalarda da ortaya konduğu üzere beklenen bir durumdur (6).

Uluslararası dağıtım kanalları açısından bakıldığında, ihracat kanal ortamında kontrol konusu oldukça sınırlı sayıda sayılabilecek çalışmada incelenmiştir. Ahmed (1977) uluslararası pazarlarda kanal kontrolü üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında, başarılı bir şekilde pazara nüfuz etmek için kanalda kurulacak kontrolün en az ürün, fiyatlandırma ve promosyon kadar önemli olduğunu göstermiştir (7). Bu çalışmaya göre, başarılı bir pazara giriş stratejisinde tek başına ürün ve fiyattaki rekabet avantajı yeterli olmamaktadır.

Çalışmada, kanal kontrolü kanaldaki bir üyenin aynı ürün ya da marka ile ilgilenen diğer kanal üyeleri üzerinde uyguladığı politikanın derecesi olarak değerlendirilmiştir. Klein (1989) uluslararası pazarlarda dikey kontrolün işlem maliyetine dayalı açıklamasını gerçekleştirdiği çalışmasında, pazarın dışsal araçların fırsatçı eğilimlerini kısıtlama gücünün herhangi bir durumda arzulan dikey kontrol seviyesinin belirlenmesinde rol oynadığı vurgulanmıştır (8). Sachdev, Bello ve Pilling (1994) çalışmalarında ihracat dağıtım kanallarında kontrol mekanizmalarını incelemişlerdir. Araştırma sonuçları, imalatçı firmaların araçlar üzerinde kontrol sağlamak için periyodik olarak izleme ve bilgi sağlama aktivitelerine başvurduklarını göstermiştir (9).

Al-Mottawa ve Ahmed (1996) uluslararası dağıtım kanallarında kontrol, çatışma ve tatmin konularını Ortadoğu pazarında otomobil sektörü üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında ele almışlardır (10). Araştırma kapsamı ise, aracı üzerindeki imalatçı kontrolünün derecesini, bu kontrolün kaynaklarını ve bunların imalatçı ile aracı arasındaki çatışma seviyesinde birbirlerini nasıl etkilediklerini ve tamamen aracı bakış açısıyla olmak üzere araçların memnuniyetini incelemekten meydana gelmektedir.

III- DAĞITIM KANALLARINDA KONTROL UYGULAMALARININ ÖZELLİKLERİ

Kontrolün dağıtım kanalları üzerindeki düzenleyici işlevinin hayata geçirilebilmesi için öncelikle anlaşılır, uygun, adil ve etkin olması gerekmektedir. Dağıtım kanallarında kontrol faaliyetlerinde uygulanması gereken ilkeler olarak da bilinen anlaşılır, uygun, adil ve etkin olma ilkeleri kanal içerisinde yerine getirdikleri işlevler itibarıyla kanal kontrolünün başarısında vazgeçilemez nitelikte ilkelerdir.

Anlaşılrlık

Anlaşılrlık dağıtım kanalı kontrolü sürecinde beklenen bir özelliktir. Öncelikle kanal üyelerinin performanslarını değerlendirmeye yönelik olan kontrol sürecine ilişkin kriterler açıkça düşünülmeli ve spesifik olarak sunulmalıdır (11). Planlar ve sonuçlar kanal kontrolü için temel veriyi sağlarlar. Bu açıdan performans standartları ve ürün hattına olan bağlılık ölçüleri, planlar ve faaliyetler sonuçların her iki formunda da niceliksel ve anlaşılır olmalıdır. Bu veriler, satış hacmi, siparişler, nisbi kanal maliyetleri, aracı karı, eldeki stoklar, ciro, promosyon harcamaları ve benzeri kalemler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kontrol süreci, kontrol kararlarına temel teşkil edebilen anlaşılır, mantıksal bir süreç olarak görülmelidir. Anlaşılrlık ilkesine uygun bir kontrol süreci, firmaya gerekli kanal bilgilerinin elde edilmesiyle

beraber, ödüllendirme, kanal değişikliği, üyelerin statüsü ve bunun gibi konularda doğru karar vermeyi sağlayabilmektedir. Aslında bu türde bir yargının gerisinde yatan temel gerçek, kontrolün azımsanamayacak bir kısmının kanal faaliyetleri, performans ve kanal üyeleri arasındaki ilişkilerle ilgili basit ve anlaşılır bir geri bildirim süreci olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır.

Uygunluk

Dağıtım kanallarında kontrol planlarının taşınması gereken ikinci temel özellik uygun olma ilkesidir. Dağıtım kanalı kontrolünün kanal yapısına ve ortaya çıkması muhtemel problemlere uygunluğunun aranması gerekmektedir. Gereğinden fazla kontrol çok yüksek maliyetlere yol açabilirken, olması gereken düzeyin altında kalan bir kontrol süreci de etkili olmayabilmektedir. Nisbi olarak küçük ve bütünsel bir kanal faaliyetinde kişisel gözlem dağıtım kanalındaki bölümler üzerinde yeterli bir kontrol envanteri olarak görülebilir. Buna karşın kapsamlı bir uluslararası dağıtım faaliyetinde aynı derecede etkili bir kontrol sistemini tesis etmek için raporlardan ve bütçelerden oluşan daha komplike bir sistem gerekli olabilir. Ancak, burada dikkat edilmesi gereken husus dağıtım kanalı kontrol faaliyetlerinde karmaşıklığın hiç zaman önerilebilecek bir seçim olmadığı ve karmaşıklığın verimliliği azaltabileceği gerçeğidir.

Dağıtım kanallarında beşeri kontrol esnasında ya da bir başka deyimle kanal üyeleri arasındaki ilişkiye dönük bir kontrol uygulamasında uygunluk ilkesine bağlı olarak ikna, ödüllendirme, zorunlu yaptırım teknikleri gibi firmanın liderlik özelliklerinden ve çeşitli güç kaynaklarından doğan ve daha çok davranışlara hitap edecek çeşitli türde etkileme stratejileri kullanılabilir. Fonksiyonel kontrolde ise kullanılan yöntemler temel itibarıyla mekanik yöntemlere dayalı olmaktadır. Bu teknikler, kayıt sistemi, raporlama, bütçe kontrolü ve performans sapmalarına dönük hazırlanan kontrol yöntemlerini içermektedir. Gerek beşeri kontrolde gerekse de fonksiyonel kontrolde kullanılacak uygun ve gerçekçi teknikler yardımıyla dağıtım kanalı için mümkün olan doğru eylem tarzları geliştirilebilmektedir.

Adil Olma

Kontrol edilecek birimin sonuçta insan olması itibarıyla adalet kriteri ideal kontrol için önemli bir ilkeyi oluşturur. Bu bağlamda kontrol, kontrol edene ve edilene karşı adil olmalıdır. Kontrol sürecinde baskıcı ve aşırı kısıtlayıcı yapılar adil düzenlemeler olarak değerlendirilemeyeceklerdir. Dağıtım kanallarında adil olma ilkesiyle hareket eden demokratik bir lider firma,

merkeziyetçilikten uzak otorite ve katılım anlayışını kanal kontrolü sürecinde hakim kılmayı esas alır. Bu türde bir lider ödüllendirme, önderlik, uzmanlık ve sözleşmeden kaynaklanan cezalandırıcı olmayan güç kaynaklarını ön plana çıkararak dağıtım kanalı kontrolünü gerçekleştirir. Dağıtım kanalını en iyi yönetebilen kanal lideri üyelerinin motivasyonunu sağlayan ve onlara öngördüğü kanal faaliyetlerini yaptırabilen lider firmadır (12).

Dağıtım kanalı içerisinde güçlü ve adil bir yapıda politikalar geliştiren bir kanal lideri, çoğu zaman etkin bir kontrol kuramayan diğer firmaların elde edemeyeceği başarılarla ve işbirliği ortamına ulaşabilmektedir (13). Dağıtım kanalını idare etmede ciddi bir zorlukla karşılaşmayan firma, karşıt bir duruma göre kontrol kurma konusunda çok daha şanslıdır. Dağıtım kanalındaki üyelerini yakından tanıyan, sorunlarını anlayıp onlarla ilgilenen bir firmanın etkin kontrol uygulama ihtimali bunlardan habersiz bir firmaya göre daha fazladır.

Etkinlik

Dağıtım kanallarında yürütülen kontrol faaliyetleri etkili değilse diğer sıralanan kontrol ilkelerinin tamamı geçerliliklerini yitirebilmektedir. Burada etkinlik kavramı kontrolün arzulanan sonuçları sağlaması anlamında kullanılmaktadır. Bazı kontrol biçimleri teknik olarak iyi gözüküp buna karşın başarılı sonuçlar vermezken, diğer kontrol biçimleri teknik şartlar itibarıyla zayıf gözükürken tam aksi olarak iyi sonuçlar verebilir (14).

Dağıtım kanalı kontrolünün etkinliği büyük ölçüde kontrol sürecinin başarıyla yürütülmesine bağlı olmaktadır. Kontrol sürecinin elemanları bir tür aktivite ya da bir tür veri olup olmamalarına göre gruplandırılabilir. Genel olarak kontrol sürecinin elemanları; plan, performans sonuçları, ölçme, değerlendirme ve istenilen davranışa yöneltme şeklinde sıralanabilir. Planlar ve performans sonuçları dağıtım kanalı kontrolü için temel veriyi sağlarlar. Ölçme ve değerlendirme varolan planlara ve sonuçlarına başvururken, istenilen davranışa yöneltme gelecek planlara ve sonuçlarına atıfta bulunabilir.

Kontrolün davranışlar ve performans üzerinde düzenleyici bir işlev gördüğü konusunda literatürde tam bir birlik olduğu ileri sürülebilecektir. Bu nedenle de dağıtım kanalı kontrolü süreci, kanal üyeleri tarafından ortaya konulan gerçek kanal performanslarının beklenen performansla kabul edilebilir bir uygunluk içerisine getirilme süreci şeklinde de tanımlanabilmektedir. Böylesi bir tanım kontrolün dağıtım kanalı kurumlarının performansı ile ilgili olduğunu ve düzenleyici bir işlev taşıdığını ortaya koymaktadır (15). Bu temel prensiplerden hareketle kontrol sürecini etkinliği

açısından irdelediğimizde, ölçüm başarılı bir kontrol sürecinin gerçekleştirilmesinde en önemli alanlardan birisidir. Ölçüm yalnız değerlerin tayinini değil, bununla beraber verilerin sınıflandırılmasını ve özetlenmesini de içermektedir. Bu şekilde ölçüm değerlendirme yönünde hazır bir form halini teşkil etmektedir. Aynı zamanda da birçok açıdan ölçüm kontrolün en zor eylemidir.

Dağıtım kanallarında yer alan araçlar, bilginin hem imalatçı firma tarafından kendilerine karşı kullanılabileninden hem de rakiplerine sızdırılabileceği endişesinden dolayı her zaman bir çekince içerisinde kalabilmektedirler. Bu kapsamda olmak üzere, ölçüm üzerindeki işbirliğinde ortaya çıkan başarısızlık bütün bir kanal yönetiminin etkinliğindeki problemin belirtisi olabilmektedir. Konuyu bir de kullanılan teknikler açısından değerlendirdiğimizde, dağıtım kanallarında operasyonel verileri ölçmek amacıyla kullanılan temel araçlar, bütçeler, standartlar, muhasebe kayıtları ve tahminlerdir. Tutumlar üzerinde bilgi edinmek üzere en sık kullanılan metotlar ise anket formları, gözlem, raporlar ve değerlendirme çizelgeleridir.

Kontrol sürecinin devamında, değerlendirme esnasında planlar ve sonuçlar bir araya getirilmekte ve karşılaştırılmaktadır. Daha sonra planlar ve sonuçlar arasındaki farklar belirlenmekte ve bu farklılıkların nedenleri araştırılmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken nokta, gözlemlenen farklılıkların birçok faktörden kaynaklanıyor olabilemesidir. Dağıtım kanalı yöneticileri etkin bir kontrol sürecini gerçekleştirebilmek için her bir ihtimali hesap etmeli ve en muhtemel nedenleri saptayabilmelidirler.

Dağıtım kanalı kontrolü sürecinin en son eylemi olan kanal üyelerini istenilen davranışa yöneltme (condition behavior) kontrolün etkinliğinin göstergelerinden bir başkasıdır. Aslında bu eylem değerlendirme aşamasında yapılan önermeleri direkt olarak takip etmektedir (16). Dağıtım kanalı üyelerinin davranışlarını bir anlamda koşullu hale getirmek, kanal üyelerinin davranışlarını değiştirmek, kısıtlamak ya da düzeltici tedbirleri almak anlamına gelmektedir. O halde davranış koşullandırmak, hem gelecekteki planlara hem de performans sonuçlarına ilişkin bir aksiyon olarak görülmelidir. Diğer yandan beklenenin tam aksine olmak üzere sonuçlar, yetersiz tutum ve performans ya da dışsal nedenlerden dolayı planlarla uyumsuz olabilir. İşte bu noktada, neden her ne olursa olsun etkin bir kanal kontrolü sürecini tamamlayabilmek için bir sonraki performanstan önce ya da o esnada üye davranışını etkileyebilecek metotlar bulunmalı ve uygulanmalıdır.

IV- DAĞITIM KANALLARINDA KULLANILAN KONTROL TÜRLERİ

Dağıtım kanallarında genel olarak kullanılan kontrol türleri; resmi ve resmi olmayan kontrol, pozitif ve negatif kontrol, merkezi ve merkezi olmayan kontrol, kısmi ve tam kontrol başlıkları altında toplanmaktadır. Dağıtım kanallarının yönetiminde atılması gereken önde gelen adımlardan birisi kanal yapısına uygun olan kontrol türleri konusunda gerekli yönetsel kararların alınması olmaktadır. Burada unutulmaması gereken bir önemli nokta da kontrol türlerinin farklı kanal koşulları altında ve farklı kanal üyeleri için değişebileceği saptamasıdır.

Resmi ve Resmi Olmayan Kontrol

Resmi kontrol bir anlamda başarılması hedeflenen performans standartlarını ortaya koymakta ve performans sonuçlarını ortaya koyan bu hedefler son derece açık ve net bir şekilde belirlenmektedir. Yazılı olarak hazırlanan ve performans standartlarını ve buna nasıl ulaşılabileceğini gösteren resmi kontrol formları, yönergeleri, bütçeleri, raporları ve memorandumları içerebilmektedir. Resmi olmayan kontrol yaklaşımı ise, genellikle kişisel ve oldukça subjektif değerlendirmelerden oluşmaktadır. Resmi olmayan kontrol tesadüfi olarak gerçekleştirilen gözlemlere ya da düzenli günlük temaslara dayanabilmektedir. Resmi olmayan kontrol çalışmalarında bir kanal üyesinin herhangi bir şekilde işlevini yerine getirmesi beklenmektedir. Resmi kontrolün daha çok geniş, karmaşık ve bütünleşmiş dağıtım kanallarında kullanılmaya elverişli olduğu, buna karşın resmi olmayan kontrolün ise geleneksel yapıda kanal üyeleri arasında pazarlık ilişkilerinin görüldüğü ve kanal faaliyetlerinin yönetimine dönük çabaların olmadığı ve kanal türlerinde kullanıldığı vurgulanabilir. Bir başka ifadeyle, geleneksel kanal yapılarında oldukça net varolan pazara dayalı yönetim sistemlerinde firmanın aracılardan pazarlama eylemlerini kontrol etmesinde kullanılabileceği herhangi bir formal mekanizma mevcut değildir (17).

Pozitif ve Negatif Kontrol

Pozitif kontrol ödüllendirme motivasyonu orijinal olup, kanal üyesine performanstaki gelişmeden kaynaklanan faydalara konsantre olarak yardımcı olmak üzere dizayn edilmiştir. Negatif kontrol ise cezalandırıcı güç kaynaklarına dayanmakta ve yetersiz performansın sonuçları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Her iki kontrol türü de kendi içlerinde etkili olup, benzer kullanılabilirlik derecelerine sahiptirler. Gerek pozitif gerekse de negatif kontrolün kullanımı süresince kanal yöneticisi bir kanal lideri gibi davranmalı ve kanal üyelerinin eylemlerinde meydana gelen hataları ortaya koymalıdır. Dağıtım kanalı yöneticisi bunu gerçekleştirirken, gelecekte bu tip

hatalardan nasıl kaçınılabileceği gösterilmeli ve tüm bir kanalın yararına olmak üzere verimlilik ve karın nasıl iyileştirilebileceği vurgusu yapılmalıdır (18).

Merkezi ve Merkezi Olmayan Kontrol

Dağıtım kanallarında merkezi kontrol, imalatçı firmanın bütün düzenleyici otoriteyi elinde muhafaza ettiği bir kontrol sistemini ifade eder. Bu sistemde kontrol, imalatçı firmadan başlamak üzere tek tek tüm kanal üyelerine doğru bir akış içerisinde gerçekleşmektedir. Merkezi olmayan kontrolde ise firma, kontrole ilişkin düzenlemeleri ademi merkeziyetçi bir yapıda, eş değışle kontrolü her bir birimin üzerine dağıtmak suretiyle yerine getirilmesini sağlamaktadır. Merkezi olmayan kontrol tek bir firmada her bir işletim bölümünün yönetimi ya da her bir kanal üyesinin bireysel yönetimi şeklinde de açıklanabilmektedir. Merkezi olmayan kontrol aynı zamanda kendi kendine kontrol ya da oto kontrol şeklinde de değerlendirilebilir (19).

Merkezi kontrol dağıtım kanallarında kanal liderinin üzerinde yoğunlaşan bir güç unsuru yaratma eğilimini taşır. Bu tür bir durumda bireysel olarak kanal üyelerinin girişimleri açısından çok az bir hareket imkanı doğabilmektedir. Bu açıdan merkezi kontrol daha çok kanalın bütünleşik olması, imalatçı firmanın aracılardan nezdinde zorlayıcı ve zorlayıcı olmayan güç kaynaklarına sahip olması, firmanın marka kimliğinde aracılardan açısından yüksek bir özdeşleşme olması ve kanal lideri olarak imalatçı firmanın kanal yönetimi süresince çok az bir rekabet ortamıyla karşılaşması durumunda mümkün olabilir (20).

Kısmi ve Tam Kontrol

Kısmi kontrol yaklaşımı kontrolün dağıtım kanalı içinde kanal üyeliği kurumunu çepeçevre kapsamayan daha sınırlı olan bir kontrolü ifade etmektedir. Kısmi kontrolün dağıtım kanallarında verimli ve beklenen bir yaklaşım durumu olması belirli şartlar altında geçerlilik kazanabilir. Kimi zaman firma fiyatlama, hizmet ve diğer kanal eylemleri üzerindeki otoritesini dağıtabilir ve kanal içindeki ilişkileri düzenleme yeteneğini üyelerle paylaşabilir (21). Bu yolla kanal liderinin dağıtım kanalına dönük düzenleme yeteneğini üyelerle paylaşması kanal üyelerinin daha fazla bağımsız olmaları anlamına da gelmektedir. Kanal liderinin bu türde bir otorite paylaşımına gitmesi hem kanal üyelerinin tutumları üzerinde çok etkili olmasından önem kazanmakta hem de maliyetler ve karlar üzerindeki bütünsel etkisinden dolayı önem taşımaktadır. Kısmi kontrolün daha iyi belirlenebilmesi amacıyla gözden uzak tutulmaması gereken bir başka husus, kanal içerisindeki merkezileşme

eğilimi ile kanal kontrolünün miktarı arasında çok yakın bir ilişki olmasıdır.

Dağıtım kanallarında firmaların kanal içerisinde tam bir kontrole sahip olması hali çok sık karşılaşılan bir durum değildir. Tam kontrolün ortaya çıkabileceği durumlar kanalın birçok aşamasına sahip olunması hali, bir başka ifadeyle ileriye doğru bütünleşmeye gidilmesi ya da franchising sisteminde olduğu gibi çok sıkı yasal anlaşmaların bulunması halinde mümkündür (22).

V- DAĞITIM KANALLARINDA KONTROL- PERFORMANS İLİŞKİSİ

Dağıtım kanalları ile ilgili literatürde kontrolün hangi bileşenlerden meydana geldiği noktasında hala tam bir birlik oluşmamasına rağmen, kontrolün davranışlar ve performans üzerinde düzenleyici bir işlev gördüğü yargısında tam bir mutabakat vardır. Dağıtım kanallarında kontrol süreci, kanal üyeleri tarafından ortaya konulan gerçek kanal performanslarının beklenen performansla kabul edilebilir bir uygunluk içerisine getirilme süreci olarak açıklanmaktadır. Bu yönde bir açıklama, aslında kanal kontrolünün görevlerini yerine getirmekte olan kanal üyelerinin yönetim tarzıyla ilintili olduğunu göstermektedir.

Firmalar arası ilişkilerde performans, ekonomik yönleri olduğu kadar etkileyici ve davranışsal yönleri de içeren karmaşık ve çok yönlü bir kavramdır. Aynı düzlemde olmak üzere, ekonomik performans da kendi içimde karmaşık ve çok boyutlu bir yapıyı taşımaktadır. Bu çerçevede, büyüme, pazar payı, satış, karlılık, etkinlik ve verimlilik terimleri ekonomik performans bünyesinde ele alınabilmektedirler. Daha da özel olarak, aracı performansının değerlendirilmesi kara katkı, büyümeye katkı, satışa katkı gibi özel kriterleri içerebilmektedir (23).

Performans konusu kanal ilişkisi bağlamında incelendiğinde, performansın daha da belirgin ve odaklanmış bir görünümünü ortaya koyar. Bu anlamda kanal ilişkisi performansı kanal marjları, kanala dönük katkılar ve nisbi pazar payları gibi sonuçları kapsayabilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ekonomik performans oldukça önemli bir yer teşkil ederken, performansın tatmin boyutu da performans konusunda tartışılmayacak derecede anlamlı bir konuma sahiptir. Kanal ilişkisinden duyulan tatmin, ekonomik olmayan performansın daha da soyut olan bileşenlerini de içine alan geniş tabanlı bir yaklaşımdır. Daha açık bir ifadeyle, tatmin kanal üyeleri arasındaki ilişkinin bütün boyutlarının değerlendirilmesinden kaynaklanan etkileyici bir durum olarak tanımlanmaktadır (24).

Tatmin konusunun kanal katılımcılarının beklentilerini ortaya koyması yanında bir başka önemli getirisi de performansın bilgi paylaşımı, organizasyonel öğrenme ve kurumlar arası ilişkilerde teknoloji değişimi gibi ekonomik olmayan sonuçları gündeme getirmesidir. Tatmin, ayrıca minimum düzeyde ortakların günlük ilişkilerinin devamlılığında ve kanal faaliyetinin etkinliği alanlarında da etkisini gösterebilmektedir (25).

Dağıtım kanalı yöneticileri kontrolü performanstan önce, performans sırasında ve performans sonrasında uygulayabilirler (26). Dağıtım kanallarında performanstan önce uygulanan kontrol performans öncesi kontrolü olarak tanımlanmaktadır. Performans sırasında uygulanan kontrole eş zamanlı kontrol nitelemesi de yapılabilir. Performans sonrası uygulanan kontrol de performans sonrası kontrolü şeklinde tanımlanmaktadır.

Performans Öncesi Kontrol

Dağıtım kanallarında performans öncesi kontrolün amacı, kanal üyelerinin kanal hedefleri doğrultusunda çalışmasını sağlayacak bir ön koşul ya da kanal ortamını yaratmaktır. Dağıtım kanalı yöneticisinin başarılı kanal yönetimini gerçekleştirebilmesi için kanal üyelerinin performansları öncesinde kanalın etkin işletimi amacıyla yönetimin arzu ettiği dağıtım kanalı ortamı hazırlanmalıdır. Dağıtım kanallarında satış kotalarının oluşturulması performans elde edilmeden önce standartların belirlenmesinde önde gelen adımlardan birisidir. Bu süreçte kar marjlarının belirlenerek marjların azaltılması ya da yükseltilmesi aracından beklenen satış çabalarının daha az ya da daha çok çekici hale gelmesinde manipülatif araçlar olarak kullanılabilir (27). Marjların değiştirilmesi dağıtım kanallarındaki aracının kar durumunu etkileyecek ve böylece kanal yöneticisinin beklentilerine karşı takınılacak tutumu belirleyebilecektir. Genel olarak değerlendirildiğinde, kar marjlarının yükseltilmesi ölçüsünde kanal üyesinin işbirliğine gitme olasılığı artabilmektedir. Bunların yanısıra, firmalar pazarda güçlü bir marka imajı yaratarak, araçlarına yönelik finansal destek, teknik yardım ya da satış gücünün eğitimini sağlayarak, franchising sisteminde olduğu gibi sıkı sözleşmeler yaparak performans öncesi kontrolü gerçekleştirme yönünde gerekli çalışmalarını tamamlayabilirler.

Performans Sırasında Kontrol

Performans sırasında uygulanan kontrolün amacı tüm kontrol kararlarında olduğu gibi kanal üyelerini istenilen davranışa doğru yönlendirmeye odaklanmaktadır (28). Bu amaca uygun olarak dizayn edilen performans sırasında kanal kontrolü uygulamaları kanal yöneticisinin zorlayıcı ve zorlayıcı olmayan güç

kaynaklarının her ikisinin de kullanılmasını gerektirmektedir. Firmalar aracı işletmeleri ürünün yüksek kalitesi ve yüksek servis desteği, yüksek kar marjı, satış sırasında destek ve aracının kanal çabalarını gözönüne alarak sağlanacak teknik yardımlar ve eğitim yardımları ile performans sırasındaki kontrol faaliyetleri için gerekli koşulları hazırlayarak kontrolü gerçekleştirebilirler. Aracı işletmeler bu yöndeki uygulamalar neticesinde ikna oldukları taktirde istenen performans doğrultusunda hareket edecek ve kanal yöneticisi de hedeflediği ayrıcalıkları, performans standartlarını ve işbirliğini kazanabilecektir.

Performans sırasında kontrolün uygulanmasında firmalar zorlayıcı gücü kullanabilmektedirler. Dağıtım kanallarında hizmetlerde verilen desteğin azaltılması, kar marjlarının düşürülmesi, kanala özel anlaşmaların kaldırılması ya da o aracıya özel ayrıcalıkları azaltmak gibi birtakım zorlayıcı güç unsurlarının kullanılması ile belirli kanal performans standartlarının yerine getirilmesi gerçekleştirilebilmektedir. Kanal yönetiminin ödüllendirme gücü çerçevesinde promosyon uygulamasına gitmesi, performans sırasında kontrol kararlarını etkileyen bir başka unsur haline gelebilmektedir. Dağıtım kanalı faaliyetlerine yönelik olarak satış çabalarını arttırma ya da azaltma kararı satışlar ve aracı işletmenin karı üzerinde etki yapabilecektir. Aracının yalnız olarak tek başına satış arttırıcı çabalara girmesi oldukça maliyetli olmasından ötürü, firma tarafından alınacak ortak reklam kararı hedeflenen performansın gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynayabilmektedir. Ayrıca araçlar arasında ödül temeline dayalı bir rekabet ortamı yaratılarak da performansa verilen ödül motivasyonu kullanılabilir. Tüm bu düzenlemelerin yanında dağıtım kanallarında yasal güç bağlamında firma ile araçlar arasında meydana getirilen anlaşma koşullarıyla ortaya çıkarılan yasal düzenlemeler, fiyat tespitleri, ayrıcalıklı çeşitli imkanlar, miktar indirimleri ve kotalar performans sırasında kontrolün elde edilmesine yönelik metotlar olarak görülebilecektir.

Performans Sonrasında Kontrol

Performans sonrası dağıtım kanallarının kontrolü aracı işletmenin geçmiş performansına uygulanmakta olup tümüyle performansın iyileştirilmesi amaçlı bir kontrol faaliyetidir. Kanal yöneticisi tarafından dağıtım kanalı performansının yeterli olmadığı ya da uygun olmadığı belirlenmesinden sonra aracı işletmenin performansına yönelik olarak gerekli düzeltici önlemler alınır (29). Kontrol faaliyeti süresince, aracı işletmelerin satış ve satış sonrası performansı izlenirken, gerekli hallerde tesislerin bakımı, müşterilerin memnun edilmesi konularında yeterliliği denetlenebilmektedir.

Dağıtım kanallarında performans sonrası kontrolün en temel araçları olarak kanal üyelerinin eğitimi ve gerekli teknik donanımla güçlendirilmeleri üzerinde durulabilmektedir. Performansın iyileştirilmesi amaçlı eğitim faaliyeti, makro düzeyde sistematik bir eğitim olabileceği gibi, salt mikro düzeyde hatanın gösterilmesinden ve kanal görevinin daha verimli yerine getirilmesi için değişik ya da daha iyi bir yol önerilmesinden meydana gelebilecektir. Dağıtım kanallarında performans sırası kontrolde kullanılan ödüllendirme ve zorlayıcı güç kaynakları kapsamında kullanılan güç unsurları performans sonrası kontrolde de kullanılabilir. Performans sonrasında kullanılan güç kaynakları performansın düzeltilmesinden daha çok performansa yönelik tutumu ileriye dönük olarak düzeltmeyi amaç edinmektedir.

VI- SONUÇ

Dağıtım kanallarında firmaların arzu edilen düzeyde uygun dağıtım sağlama noktasında karşılaştıkları birçok sorun kontrol kavramında cevabını bulabilmektedir. Bu kapsamda olmak üzere, dağıtım kanallarında oluşturulacak her türlü kanal düzenlemelerinin değişik seviyelerde kontrolü beraberinde getireceği ileri sürülebilir. Farklı dağıtım kanalı düzenlemeleri firmaya değişik seviyelerde kontrol imkanı sunmaktadır. İmalatçı bir firma, fiyat, promosyon etkinlikleri, kanal performans düzeyi, kullanılacak olan perakende mağazaların özellikleri ve satış çabaları gibi birçok pazarlama faaliyeti alanında kontrol sahibi olabilmektedir. Bu alanlar imalatçı firma için ne ölçüde önem taşıyorsa, imalatçının artan kontrol seviyesi ile birlikte doğrudan satışın getirdiği yüksek maliyetler belirli bir denge düzeyini meydana getirebilmektedir. Firmalar stratejik dağıtım kanalı yönetimi becerisini kazanarak, kanal üyeleri üzerindeki etkisini yoğunlaştırarak ve hedef pazardaki konumunu güçlendirerek dağıtım kanallarındaki kontrollerini arttırabilirler.

Dağıtım kanallarında aracı sayısının artarak kanal uzunluğunun yükselmesi, firmaların araçlar üzerindeki kontrolünü bir ölçüde zayıflatabilmektedir. Bunun yanında malın özellikleri de kanal kontrolünü etkileyebilmektedir. Mamulün endüstriyel bir mamul olması, yeni mamul olma özelliğini taşıması ya da satış sonrası çabaları gerektirmesinden ötürü, firma aracı işletmeler karşısında yoğun bir kontrol imkanını kazanabilmektedir. Kontrolün farklı noktalardan genel bir değerlendirmesini yaptıktan sonra, imalatçı firmaların rasyonel kontrol mekanizmalarının üstünlüklerini kullanarak bir yandan hedeflenen kanal performansına ulaşabilecekleri diğer yandan da araçların fırsatçı

davranışlarına karşı hazırlıklı olabilecekleri ileri sürülebilecektir.

KAYNAKLAR

- (1) - RIDGEWAY V. (1957). "Administration of Manufacturer-Dealer Systems", Administrative Science Quarterly, Vol.4(4), s.464-483.
- (2) - LOUIS W. Stern (1967). "The Concept of Channel Control", Journal of Retailing, Vol.43(2), s.14-20.
- (3) - PİRTİNİ Serdar (1998). İhracat Dağıtım Kanallarında İşlem Maliyetleri Yaklaşımı Açısından Kontrolün Belirlenmesi ve Bir Uygulama, Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- (4) - LOUIS W. Stern, Torger Reve (1980). "Distribution Channels as Political Economies: A Framework for Comparative Analysis", Journal of Marketing, Vol.44, Summer, s.52-64.
- (5) - PİRTİNİ Serdar (1998). İhracat Dağıtım Kanallarında İşlem Maliyetleri Yaklaşımı Açısından Kontrolün Belirlenmesi ve Bir Uygulama, Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- (6) - STEVEN J. Skinner, Joseph P. Guiltinan (1985). "Perceptions of Channel Control", Journal of Retailing, Vol.61 (4), Winter, s.65-88.
- (7) - AHMED A. Ahmed (1977). "Channel Control in Internatioanal Markets", European Journal of Marketing, Vol.11 (4), s.327-336.
- (8) - SAUL Klein (1989). "A Transaction Cost Explanation of Vertical Control in International Markets", Journal of the Academy of Marketing Science, Vol.17 (3), s.253-260.
- (9) - HARASH J. Sachdev, Daniel C. Bello, Bruce K. Pilling (1994). "Control Mechanisms Within Export Channels of Distribution", Journal of Global Marketing, Vol.8 (2), s.31-51.
- (10) - AHMED A. Al-Motawa, Ahmed A. Ahmed (1996). "Control, Conflict and Satisfaction in International Channels: Autos in a Middle-Eastern Market", Journal of Marketing Channels, Vol.5 (3/4), s.49-69.
- (11) - SYED H. Akhter (1994). Global Marketing: Concepts, Strategies, Practice;Text and Readings, South-Western College Publishing.
- (12) - JEAN L. Johnson, Tomoaki Sakano, Naoto Onzo (1990). "Behavioral Relations in Across-Culture Distribution Systems: Influence, Control and Conflict in U.S.-Japanese Marketing Channels", Journal of International Business Studies, Fourth Quarter, s.639-655.
- (13) - LOUISE C. Young, Ian F. Wilkinson (1989). "The Role of Trust and Co-operation in Marketing Channels: A Preliminary Study", European Journal of Marketing, Vol.23 (2), s.109-122.
- (14) - WILTON Thomas Anderson, Wayne D. Hoyer (1991). "Marketing in the Age of Intelligence: The Case for Control", European Journal of Marketing, Vol.25 (8), s.32-54.
- (15) - LYNN W. Phillips (1982). "Explaining Control Losses in Corporate Marketing Channels: An Organizational Analysis", Journal of Marketing Research, Vol.19, November, s.525-549.
- (16) - GLENN C. Walters, Blaise J. Bergiel (1982). Marketing Channels, Scott, Foresman and Company.
- (17) - LYNN W. Phillips (1982). "Explaining Control Losses in Corporate Marketing Channels: An Organizational Analysis", Journal of Marketing Research, Vol.19, November, s.525-549.
- (18) - THOMAS W. Speh, E. H. Bonfield (1978). "The Control Process in Marketing Channels: An Exploratory Investigation", Journal of Retailing, Vol.54 (1), Spring, s.13-26.
- (19) - ROBERT F. Lusch, Bernard J. Jaworski (1991). "Management Controls, Role Stress, and Retail Store Manager Performance", Journal of Retailing, Vol.67 (4), Winter, s.397-419.
- (20) - KATHRYN Rudie Harrigan (1985). "Vertical Integration and Corporate Strategy", Academy of Management Journal, Vol.28 (2), s.397-425.
- (21) - JAMES C. Anderson, James A. Narus (1990). "A Model of Distributor Firm and Manufacturer Firm Working Partnerships", Journal of Marketing, Vol.54, January, s.42-58.
- (22) - JOHN A. Dawson, Susan A. Shaw (1989). "The Move to Administered Vertical Marketing Systems by British Retailers", European Journal of Marketing, Vol.23 (7), s.42-52.
- (23) - NİRMALYA Kumar, Louis W. Stern, Ravi S. Achrol (1992). "Assessing Reseller Performance from the Perspective of the Supplier", ..

Journal of Marketing Research, Vol.29,
May, s.238-253.

- (24) - IAN F. Wilkinson (1979). "Power and Satisfaction in Channels of Distribution". Journal of Retailing, Vol.55 (2), s.79-94.
- (25) - CHRISTİNE M. Lewis, Douglas M. Lambert (1991). "A Model of Channel Member Performance, Dependence, and Satisfaction". Journal of Retailing, Vol.67 (2), Summer, s.205-225.
- (26) - PUNAM Anand, Louis W. Stern (1985). "A Sociopsychological Explanation for Why Marketing Channel Members Relinquish

Control". Journal of Marketing Research,
Vol.22, November, s.365-376.

- (27) - DONALD J. Bowersox, M. Bixby Cooper (1992).
Strategic Marketing Channel Management,
McGraw-Hill, Inc.
- (28) - CHRISTİNE M. Lewis, Douglas M. Lambert (1991). "A Model of Channel Member Performance, Dependence, and Satisfaction", Journal of Retailing, Vol.67 (2), Summer, s.205-225.
- (29) - BERT Rosenbloom (1991). Marketing Channels: A Management View. The Dryden Press, Fourth Edition.

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE (1984-1997) PARA İKAMESİ- DOLARİZASYON VE SENYORAJ İLİŞKİSİ

Dr.Jale YALINPALA

M.Ü. İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, Araştırma Görevlisi

ABSTRACT: *In Turkey economy, 1984-1997 dollarization rate has been increased. Because of increasing inflation rate, there is a typically a shift away from the domestic money toward a foreign money-as store of value, as unit of account and as medium of transactions. This process is known as dollarization. As dollarization occurs, the ability of the government to collect seigniorage from domestic money creation falls.*

I.GİRİŞ

Türkiye Ekonomisinde son yıllarda gözlenen ekonomik dengesizlikler kamu açıkları ve bu açıkların finansman araçları olan borçlanma ve monetizasyon şeklinde kendini gösterirken, izlenen bir gelişmede dolarizasyon veya para ikamesi kavramlarının gündeme gelmesidir. Ulusal paranın kabul edilmesinde mübadele aracı, değer saklama aracı ve hesap birimi olma özellikleri aranmakta aksi takdirde para ulusal para olma niteliğini kaybetmektedir. Oysa son yıllarda Türkiye Ekonomisinde bu özellikleri taşıyan yabancı para birimlerinin kullanıldığı dikkati çekmiştir. Diğer bir deyişle yabancı para ulusal parayı ikame eder hale gelmiştir. Ekonomide para ikamesinin genişliğine dikkatleri çekebilmek amacıyla bu çalışma yapılmış, çalışmanın birinci bölümünde para ikamesi veya dolarizasyon kavramlarının içeriği açıklanmış, ikinci bölümde ise para ikamesi ve senyoraj ilişkisine değinilmiş, üçüncü bölümde ise Türkiye Ekonomisinde 1984-1997 döneminde dolarizasyon rakamları hesaplanarak karşılaştırmalar yapılmış, bulunan sonuçlar değerlendirilmiştir.

II-DOLARİZASYON-PARA İKAMESİ

İlk olarak dolarizasyon ve para ikamesi terimlerini tanımlamak gerekir. Dolarizasyon genel bir deyimdir ve bir ülkede ulusal para yerine yabancı paranın kullanımını ifade etmektedir.

Türkiye ekonomisinde halk ulusal paradan kaçmakta ve alternatif parasal araçlara ve yatırım alanlarına yönelirken,kamu yönetimi de bu akıntıya kapılmaktadır. Bunun sonucu ülke ekonomisinde hızlı bir dolarizasyon süreci yaşanmaktadır. Genellikle para ikamesi ve dolarizasyon aynı anlamda kullanılmakta

ancak bazı iktisatçılar para ikamesini dolarizasyon sürecinin son aşaması olarak değerlendirmektedir. (Özkaramete, 1996,s.99) Türkiye ekonomisinde her iki kavramda kullanılabilir. Para ikamesi ile yabancı para ulusal para fonksiyonlarını icra etmekte, yani yabancı para sadece değer saklama aracı olarak değil, mübadele aracı ve hesap birimi olarak kullanılmaktadır. Para ikamesinin gerçekleşebilmesi için ülke sakinlerinin yabancı parayı normal zamanlarda da ellerinde bulundurmaları gerekir. Ayrıca yabancı ve yurtiçi parasal balanslar diğer ekonomik değişkenlerde meydana gelen değişmelerle değişmelidir. (Ertürk, 1991, s.17) Yani talebe dayalı ikame söz konusudur. Talebe dayalı ikame ulusal paradan yabancı paraya (özellikle dolara) doğru gerçekleşir ve bu durumda piyasa güdümlü parasal reformun gerçekleştiği ileri sürülür. Olağan parasal reformlar Merkez Bankası tarafından yürütülmekte ve resmi-arz yanlı parasal reform olarak isimlendirilmektedir. (Melvin,1988, s.,543-544)

Dolarizasyon talep kanalı ile gerçekleşen bir girişimdir. Dolarizasyon ulusal para biriminin değerinde süregelen istikrarsızlığa piyasanın verdiği bir cevaptır. Halk düşük güven duyulan ulusal paradan daha yüksek güven duyulan yabancı parayı ikame etmektedir. Diğer bir deyişle ulusal paraya güven azaldıkça parayı talep edenler ulusal para yerine yabancı parayı elde bulundurmaya isteyeceklerdir. İşte bu talep kaynaklı bir parasal reformdur. Bu durum, Merkez Bankasının ulusal parayı yüksek güven duyulan bir para haline getirememesi başarısızlığından kaynaklanmakta ve arz yanlı bir parasal reform gerçekleştirilemediğinden talep yanlı reform bunu ikame etmektedir. Ancak bazı Latin Amerika ülkelerinde (Meksika ve Bolivya) olduğu gibi önemli bir dolarizasyonla karşılaşıldığında Merkez Bankası ulusal muamelelerde doların kullanımını sınırlamaktadır. Ancak yine de gizlice dolar kullanımı söz konusu olmaktadır. (Melvin, 1988,s.,552)

Dolarizasyon sürecinde gelirler, harcamalar ve sözleşmeler giderek daha fazla yabancı para ile düzenlenmektedir. Dolarizasyon süreci tamamlandığında ulusal para bütünüyle tedavülden kalkmaz. Çünkü yasalardaki bazı zorunluluklar nedeniyle hesapların tutulmasında, yasal belgeler ile defterlerin tutulmasında,

günlük hayatta küçük alışverişlerde ulusal para kullanımı az da olsa devam etmektedir. Ulusal para küçük ekonomik muamelelerde kullanılan ufaklık para işlevi görmektedir. (Karacan,1996,s.,19)

III-PARA İKAMESİ VE SENYORAJ İLİŞKİSİ

Para ikamesi olgusu, hükümetlerin bir yandan para basma hakkını kullanmaktan dolayı elde ettiği senyorej geliri (reel kaynak miktarını) sınırlamakta, diğer yandan enflasyonun neden olduğu reel para ankeşlerinin değerindeki düşmeyi ölçen enflasyon vergisi yoluyla elde ettiği geliri azaltmaktadır. Dolarizasyon enflasyon oranı ile olan bağlantıyı azaltmanın bir aracıdır. Ekonomide sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle para ikamesi artmakta, hükümet ne hakimiyet (senyorej) kazançlarından ne de enflasyon vergisinden yararlanabilmektedir. Enflasyon oranı vergi oranı, parasal taban vergi bazı diye düşünülürse; enflasyonist finansman için gerekli vergi bazı zayıflamaktadır.

Yabancı paranın kullanılması lehinde iki görüş hakimdir. Birinci olarak; değiştirilen paraların ilave maliyeti ulusal para kullanıldığında ortaya çıkar, yabancı para kullanımında ise bu yoktur. Bu maliyetten tasarruf senyorej kazancı ile karşılaştırılır. Muamele maliyetinden tasarruf, ekonominin dışa açıklığına bağlı olan yabancılarla yapılan muamelelerin değerinin ve sayısının fonksiyonudur. İkincisi; disiplinle ilgilidir. Dolarizasyon sürecini yaşayan ülkelerde enflasyon haddi optim. hadlerin bir hayli üzerindedir. Bu ülkelerde politikacılar araçlar üzerindeki kontrollerini kaybederler. (Fischer, 1982, s.,299)

Yabancı parayı ulusal paraya ikame eden ülkeler senyorej (hakimiyet) kazancını, parasını kullandıkları yabancı ülkeye öderler. Dolar üretmek ABD için maliyetsiz olduğundan, ABD'nin gücü yüksek parayı elde etmesinde bir zarar söz konusu değildir. Ülkede zaten yetersiz olan birikimler, yabancı paraya dönüştürülerek, bir anlamda faizsiz kredi olarak yabancı ülkelere ödünç verilmektedir. Kişilerin, hatta bazı kuruluşların kasalarında, yastık altlarında yabancı para biriktirmeleri yada ödeme aracı olarak söz konusu yabancı paraları taşımaları, bu zengin ülkelere faizsiz kredi anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, dünya ticaretinin büyümesi ve sermaye hareketlerinin artması ile bu tür paralara talep artar. Aynı zamanda ne kadar çok ülke bu paraların alanına girerse, bu paraları rezerv olarak tutarsa, bu paraların sahibi ülkelerin kazançları o kadar artar. Bir yandan yabancı ülkelerin parası değer kazanırken, diğer yandan dış açıklarını finanse etme gücü elde ederler. Bununla beraber bu dolarları kullanan ülkeler bunlar için bir maliyete katlanmaktadırlar. Gücü yüksek parayı azaltmak için birkaç adım atılabilir. Banka rezervleri Merkez Bankasında faiz getirisi sağlayan formda tutulabilir. Banka sisteminin gelişmesiyle, para talebi

azaltılabilir. Banka sistemi gelişmişse nakit para/GSMH oranı daha düşük düzeyde gerçekleşebilir. (Fischer,1982,s.,305)

Dolarizasyon ülke çıkarı açısından iyi bir gelişme olmamakla birlikte birçok maliyetleri de vardır. Bu maliyete ulusal para yaratma bağımsızlığından vazgeçmeyi eklemek gerekir. Yabancı parayı kullanan ülke hükümeti, enflasyon oranını kontrol altına alma konusunda kendine değil de, yabancı ülke hükümetine güvenmektedir.

IV.(1984-1997) DÖNEMİ TÜRKİYE EKONOMİSİNDE DOLARİZASYON

Dolarizasyon oranı yurtiçi Döviz Tevdiat Hesaplarının Toplam Mevduata bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Döviz Tevdiat Hesapları ülke sakinlerine, özellikle kambiyo sisteminde büyük ölçüde liberalleşmenin başladığı 1984 yılından sonra elde ettikleri dövizleri istedikleri gibi tasarruf etmeleri temel prensibinden doğan ve bankalarda dövizleri kullanarak hesap açmaları imkanını veren bir gelişmedir. (Ertürk,1991,s.,198) Kambiyo Rejiminin 30 sayılı kararlar 1984 yılından itibaren büyük ölçüde serbestleştirilmesiyle döviz ve efektif, Türk parasının yurtiçinde gördüğü bütün işleri görmeye başlamıştır. İhracatçıların dövizlerini yurda getirip satma sürelerini sonuna kadar kullanmaları ve bu dövizleri kurun yükseleceği ümidiyle bekletmeleri Döviz Tevdiat Hesaplarının kabarmasında önemli rol oynayan bir unsur olmuştur.

İncelenen dönemde para ikamesinin hızlanması, Merkez Bankası kaynaklarına başvurumu azaltmış, bunun yerine borç politikasına ağırlık verilmiştir. Bu durum faiz oranlarını yükselttiğinden ülkeye sıcak para girişi artmaktadır. Ayrıca daha yüksek döviz stoku daha düşük reel döviz kuruna karşılık gelmekte, bir yandan ulusal paranın yabancı paralar karşısında değer kaybı, diğer yandan faiz oranı para ikamesi olgusunu hızlandırmaktadır.

1989 yılında 32 sayılı karar gereğince döviz ve sermaye piyasalarında liberalleşme sağlanmaya çalışılmıştır. Döviz Tevdiat Hesaplarının Toplam Mevduatlar içindeki payını gösteren Dolarizasyon oranı 1984 yılında %5.3 iken, 1989'da %25.1 olmuş, 1990'lı yıllarda hızlı artışını sürdürmüş 1997 yılında %52.9 düzeyine yükselmiştir. Para ikamesi olgusunun son yıllarda hızlandığı görülmektedir. (Tablo 1) Parasal birikimlerin önemli bir bölümü yabancı paraya dönüştürülerek bankalara DTH olarak yatırılmaktadır. Bu seçenek, kişilerin yanlarında yabancı para taşımalarına göre daha az zararlıdır. Bankalara en azından DTH' larını döviz kredisi vermede ve döviz yükümlülüklerini ödemedede kullanabilmektedirler. DTH' larının artış hızı 1980' li yılların ikinci yarısında ortalama %81.2 iken, 1990'lı yıllarda ortalama %104.6 düzeyinde

gerçekleşmiştir. (Tablo 1) Birikimlerin DTH' larına yönelmesi yatırımcılarda yüksek fiyat artışı ve buna bağlı olarak hızlı kur ayarlaması beklentisinin sürdüğünü göstermektedir. "Kötü para iyi parayı kovar" şeklinde açıklanan Gresham Yasası yerini "İyi para kötü parayı kovar" tümcesi geçerli olmaktadır.

TL' nin yabancı paralar karşısındaki değer kaybı 1990'lı yılların ikinci yarısında yüksek olmuş, dolarizasyon oranı yükselmiştir. (Tablo 1) Nitekim aşırı değerlendirilmiş TL politikasının izlendiği dönemde, faiz oranlarındaki yükselme nedeniyle Döviz Tevdiat Hesaplarının M2Y içindeki payı artmıştır.(Türkiye'de hem fiyat değişkenlerini hemde reel değişkenleri en çok etkileyen parasal değişken M2Y değişkenidir). 1984 yılında %5.4 iken 1989' da %23.1'e yükselmiş,izleyen yıllarda bu oran artmış, 1997 yılında %49.6 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu oranlar şunu göstermektedir; Ekonomide para ikamesi artık enflasyona karşı korunma boyutlarını aşmıştır ve TL' nin para olarak işlevlerini yabancı paralar yerine getirmektedir.

İncelenen dönemde senyoraj rakamları $\Delta M/P$ (Parasal tabandaki değişimin reel ifadesi) formülü ile hesaplanmış ve reel GSMH' ya oranlanmıştır. Türkiye ekonomisinde dolarizasyon oranının arttığı yıllarda senyoraj/GSMH oranı düşük düzeyde kalmıştır. (Tablo 1) Para ikamesi, Türkiye devletinin senyoraj hakkını yabancı devletlere kaptırması demek; yani satın alma gücü yaratma hakkının kısıtlanması demektir.

V. SONUÇ

Türkiye ekonomisinde 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren bir para ikamesi olgusu gerçekleşmiştir, dolarizasyon oranı olarak bilinen döviz tevdiat hesaplarının toplam mevduat içindeki payı artmıştır. Ekonomide dolarizasyon oranının artması ulusal para yaratarak gelir elde eden hükümetin senyoraj kazancını azaltmıştır.

Para ikamesi ile TL parasal işlevlerini yerine getirememekte, yabancı para ulusal para haline gelmektedir. Yabancı paraya yönelmiş birikimlerin ulusal ekonomi açısından bir yararı yoktur. Bu gelişmelerin bir diğer olumsuz etkisi, Türk ekonomisinde para arzının miktar ve kontrol edilebilirliğinin güç olmasıdır. Para ikamesinin olduğu bir ekonomide para politikalarıyla istikrar sağlamak çok zor ve maliyetlidir. Çünkü Merkez Bankaları para arzının ülke parasından olmayan kısmını kontrol edemezler. Yabancı paranın sahipliği, Merkez Bankasından halka doğru geçmektedir. Doğal olarak ulusal birikimlerin yabancı paralara yönelmesini önleyecek en önemli etken, enflasyonun ve buna bağlı olarak kur artışı beklentisinin hızla düşmesidir. Döviz kuru ve faiz politikaları yerli ve yabancı aktiflerin getirisi birbirine yakın olacak şekilde götürülmelidir. Bu ancak reel faiz politikası izleme ve devalüasyon haddini iç

enflasyon oranına mümkün olduğu kadar yakın tutmakla olur. Para ikamesi başladıktan sonra geriletmek zordur. Bu süreci durdurmanın yolu, yüksek reel faiz değil ekonomik yapının değişmesi, tasarruf ve büyümenin artmasıdır. Dolarizasyon sürecini sona erdirmenin anahtarı istikrarlı, güven duyulan ulusal para yaratmaktır.

KAYNAKLAR:

- ERTÜRK . E., **Para İkamesi**, Uludağ Yayınları, Bursa, 1991
- FISCHER, S., "Seigniorage and The Case for a National Money", **Journal of Political Economy**, Vol.90, No:2 , 1982
- KARACAN, A., **İktisat Yazıları**, Finans Dünyası Yayınları, No:4, İstanbul, 1996
- MELVİN. M., " The Dolarizasyon Of Latin America as a Market- Enforced Monetary Reform: Evidence and Implication", **Economic Development and Cultural Change**, Vol.36, No:3, April. 1988
- ÖZKARAMETE , N., " Türkiye'de Dolarizasyon ve Para İkamesi: 1990-1995", **Ekonomik Yaklaşım**, Sayı:20, Cilt: 7, 1996,

Tablo 1 : Dolarizasyon ile İlgili Göstergeler

Milyar TL

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Döviz Tevdiat Hesabı	281	1183	2436	5356	9512	14135	21793	50936	103234	190617	565005	1157966	2448816	4859270
DTH Artış Oranı %	-	320	105,9	119,9	77,6	48,6	54,2	133,7	102,7	84,6	96,4	104,9	111,5	98,4
Toplam Mevduat	5262	9241	13279	20775	33594	56371	84088	153980	268957	429185	1109461	2239066	5083496	9185193
M2Y	5179	9328	14609	23004	36707	61274	93363	168054	293970	473059	1195353	2414597	5373709	9790356
DTH Toplam Mevduat	5,30	12,8	18,3	25,8	28,3	25,1	25,9	33,1	38,4	44,4	50,9	51,7	48,2	52,9
DTH M2Y	5,4	12,7	16,7	23,3	25,9	23,1	23,3	30,3	35,1	40,3	47,2	47,9	45,6	49,6
Senyoral GSMH	4,3	3,6	1,5	2,6	4,1	2,6	1,4	3,1	3,6	2	1,6	2,2	2,1	3,6
Reel Döviz Kuru 1982=100	87,62	89,1	80,09	78,76	77,32	84,34	100,17	98,44	94,58	93,64	75,94	87,28	86,78	84,93

Kaynak 1 : 1950-1998 Temel Ekonomik Göstergelerden Yararlanarak Hesaplanmıştır.

TAXATION OF INTERNATIONAL TRANSPORTATION COMPANIES' INCOME IN THE UNITED STATES

Dr. Hakan ÜZELTÜRK

M.Ü. H.F. Vergi Hukuku Anabilim Dalı

ÖZET : *Bu makalede Amerika Birleşik Devletleri'nde uluslararası taşımacılık faaliyetlerinden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi, mevzuatta yapılan değişikliklerin ışığı altında incelenmiştir. Taraf olunan çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarında taşımacılık gelirlerinin ne şekilde vergilendirildiği ve kendilerince meydana getirilen modelin diğer modellerden farkları ele alınarak, uygulamada ne tür sorunlar olduğu, bazı çözüm önerileriyle birlikte ortaya konmuştur.*

1- INTRODUCTION

In the United States, the Internal Revenue Code of 1986 replaced the Internal Revenue Code of 1954. The changes made in the later Code are especially important for foreign corporations operating in international traffic. With the 1986 Tax Reform, the reduction of applicable reciprocal exemptions are based on residence instead of flag or documentation of vessel, 4 per cent gross basis tax is imposed for international transportation companies and 50 per cent source rule for transportation that begins or ends in the United States is imposed. Since the existing system before 1986 was easily manipulated by transport companies the new system has increased the United States' income from international transportation.

When dealing with international business, taxation is one of the most important problems. Double taxation, which is to tax the same profit by two or more countries, is a serious obstacle that confronts international enterprises. Inevitably international transportation business also has double taxation problem due to its nature, because international transportation companies work in international arena.

II- THE UNITED STATES DOUBLE TAXATION TREATIES

The first international tax treaties concerning double taxation appeared in the United States in the late nineteenth and early twentieth centuries. The United States had given unilateral double taxation relief to its citizens and residents by providing a tax credit deduction from 1918¹.

The 1928 models issued in Geneva by the League of Nations served as a framework for the earliest United States tax treaties². The first general tax treaty -after certain limited treaties about taxation of shipping profits - was with France on 27.4.1932³ and concerned income from government service, war pensions, private pensions and annuities, royalties and business profits. The next was concluded with Canada in 1936⁴.

The treaty that was signed by the United States with Sweden in 1939⁵ for the prevention of double taxation was broader than the United States-France treaty⁶. It was the United States' first comprehensive international treaty to prevent or mitigate double taxation of income⁷. Another treaty was signed in 1939 with France⁸ but was not ratified until the end of the Second World War.

The United States signed a general treaty with Canada in 1942 concerning double taxation and administrative co-operation⁹. Transportation income was taxed on the residence principle as stated in Article V:

"Income which an enterprise of one of the contracting states has from the operation of ships or aircraft registered in that state shall be exempt from taxation in the other contracting state."

Between 1945 and 1958, the United States signed many Treaties¹⁰. In 1955, the Netherlands treaty was extended to an overseas territory of a treaty partner, the Netherlands Antilles¹¹. In 1957, the Belgian treaty was extended to three Belgian territories that are now Rwanda, Burundi and Zaire¹². In 1958, the United Kingdom treaty was extended to 20 overseas territories of the United Kingdom¹³.

The United States signed further sixteen treaties until publication of the United States Model Treaty in 1976¹⁴.

On 18.5.1976, the first United States Model Income Tax Treaty was published by the Treasury

Department¹⁵. In the next year a revised Model was published¹⁶, which the Treasury Department suggested as the starting point for negotiations¹⁷. On 16 June 1981 a third Model, the Proposed Model Income Tax Treaty, was published by the United States Treasury Department¹⁸.

An alternative draft of Article 16 (treaty shopping) of the third Model was published on 23.12.1981¹⁹. In practice, the latter Model was served as the US Model Treaty²⁰. The United States Treasury was planning to publish a revised Model Treaty with a technical explanation²¹ and on 20.9.1996 the United States Model Income Tax Convention²² is published²³.

The United States tax treaties come into force after the advice and consent of the United States Senate, approval by the President of the United States and the exchange of instruments of ratification²⁴.

The United States adopts residence principle for international shipping and air transportation under its own model treaty²⁵. Article 8, which concerns shipping and air transport like the OECD and the United Nations Models, is as follows:

1- Profits of an enterprise of a Contracting State²⁶ from the operation of ships or aircraft in international traffic shall be taxable only in that State.

2- For the purposes of this Article, profits from the operation of ships or aircraft include profits derived from the rental of ships or aircraft on a full (time or voyage) basis. They also include profits from the rental of ships or aircraft on a bareboat basis if such ships or aircraft are operated in international traffic by the lessee, or if the rental income is incidental to profits from the operation of ships or aircraft in international traffic. Profits derived by an enterprise from the inland transport of property or passengers within either Contracting State, shall be treated as profits from the operation of ships or aircraft in international traffic if such transport is undertaken as part of international traffic.

3- Profits of an enterprise of a Contracting State from the use, maintenance, or rental of containers (including trailers, barges, and related equipment for the transport of containers) used in international traffic shall be taxable only in that State.

4- The provisions of paragraphs 1 and 3 shall also apply to profits from participation in a pool, a joint business, or an international operating agency.

There are differences and similarities between the United States Model and the OECD Model²⁷:

1- The residence principle is used in paragraph 1 of Article 8 of the United States Model regarding profits from the operation of ships or aircraft in international traffic in contrast to the place of effective management principle in the OECD Model Article 8 and the United Nations Model Article 8A and Article 8B (only for air transportation).

2- In the matter of double taxation the United States Model applies the credit method, but the OECD Model uses the exemption and credit method.

3- United States Model Convention Article 8 is extended to cover bareboat charters²⁸, in contrast to the OECD and United Nations Model treaties.

4- For the purposes of Article 8, the income from the rental of ships, aircraft and containers is essentially similar to income from international shipping and air transport²⁹.

The residence principle has been used, for example, in double taxation agreements with Austria³⁰, Czech Republic³¹, Denmark³², Finland³³, France³⁴, Germany³⁵, Hungary³⁶, Italy³⁷, Luxembourg³⁸, Portugal³⁹, Russia⁴⁰, Spain⁴¹, Sweden⁴² and Switzerland⁴³.

The definition of "international traffic" in the 1996 United States Model Treaty is the same as in the 1977 and 1981 United States Model Treaties⁴⁴. However, Article 8 had been subject to two changes between the 1977 and 1981. The 1981 Model omitted "on a full or bareboat basis" in paragraph 1 and "...for transport..." from the phrase "...containers...used for transport in international commerce..." in paragraph 3.

Some double taxation agreements can be given as an example for the determination of transportation. For example, under the United States - Netherlands tax treaty⁴⁵, some activities are within the context of the operation of ships. Both countries agreed on following words⁴⁶:

"In view of the fact that shipping companies are utilising the container method of ocean transportation, certain ancillary activities connected with container transportation would be included within the provision applicable to the operation of ships in international traffic."

However, for the United States Internal Revenue any gain from the disposition of any United States real property is not treated as income from the international operation of ships and aircraft⁴⁷.

Under United States - Germany double taxation agreement⁴⁸ both states agreed to interpret the term "operation of ships" in the same manner as under United States - Netherlands tax treaty.

In a dispute between the United States and Australia⁴⁹, an Australian registered corporation engaged in international air transportation sold many of its obsolete aircraft, spare engines and spare parts that were used in the company's business, within the United States. The question was whether the income from the sales of this equipment was to be subject to United States income tax⁵⁰.

Under Article V(1), of the United States - Australia Tax Convention, profit derived by an Australian resident from operating ships or aircraft registered in Australia shall be exempt from United States Federal Income Tax.

Also under Article II(2), "...in the application of the provisions of the Convention by one of the Contracting States any term, not otherwise defined shall, unless the context otherwise requires, have the meaning that it has under the laws of that State relating to the taxes that are the subject of the Convention."

The Revenue Ruling stated, after examining the related sections of Internal Revenue Code of 1954⁵¹ that the income from the sales of obsolete aircraft, spare engines and spare parts in the United States was within the context of Article V(1) of the United States - Australia Tax Convention, and was therefore exempt from United States Federal Income Tax. The Revenue Ruling also mentioned that the sales occurred because of technological necessity rather than the liquidation of the business⁵². Otherwise, the income would not be within the context of operation of ships or aircraft.

About residency, the United States Model Article 4 has some differences in contrast to the OECD and the United Nations Models. It states that:

"1- Except as provided in this paragraph, for the purposes of this Convention, the term 'resident of a Contracting State' means any person, who, under the laws of that State, is liable to tax therein by reason of his domicile, residence, citizenship, place of management, place of incorporation, or any other criterion of a similar nature.

a- this term does not include any person who is liable to tax in that State in respect only of income from sources in that State or capital situated therein; and

b- A legal person organized under the laws of a Contracting State and that is generally exempt from tax in that State and is established and maintained in that State either:

i- exclusively for a religious, charitable, educational, scientific, or other similar purpose; or

ii- to provide pensions or other similar benefits to employees pursuant to a plan is to be treated for purposes of this paragraph as a resident of that Contracting State.

c- A qualified governmental entity is to be treated as a resident of the Contracting State where it is established.

d- An item of income, profit or gain derived through an entity that is fiscally transparent under the laws of either Contracting State shall be considered to be derived by a resident of a State to the extent that the item is treated for purposes of the taxation law of such Contracting State as the income, profit or gain of a resident.

...

3- Where by reason of the provisions of paragraph 1 a company is a resident of both Contracting States, then if it is created under the laws of a Contracting State or a political subdivision thereof, it shall be deemed to be a resident of that State.

4- Where by reason of the provisions of paragraph 1 a person other than an individual or a company is a resident of both Contracting States, the competent authorities of the Contracting States shall settle the question by mutual agreement and determine the mode of application of the Convention to such person."

In the United States Model the citizenship and the place of incorporation are added to the criteria placed in the first paragraph.

The third paragraph of the United States Model is related to dual residency. If the company is dual resident, the place of incorporation will be company's residence. If dual residency exists for a person other than an individual or a company, the competent authorities of the contracting states will solve the problem.

The United States applies only to the "incorporation" test. A company is non-resident if its place of incorporation is outside the United States. The existence of, for example, the place of effective

management does not establish residency for a foreign company in the United States.

In *Taisei Fire and Marine Insurance Co. Ltd. et al. v. Commissioner*⁵³, the question was whether the existence of an agent is sufficient for four Japanese companies to be deemed to have a permanent establishment. The Tax Court checked all the facts and circumstances and found that the agent had no legal and economic dependence on the principal, therefore, permanent establishment did not exist for the foreign enterprise⁵⁴.

For the existence of legal dependence, the court reviewed the actual control of the foreign principal on the agent, contractual arrangements and control over the business practices between them, the agent's administrative structure which led the court to decide that the agent was independent.

Also, there was no guarantees of profits or stop-loss arrangements between the parties and the principals could terminate the relationship with reasonable notice which was found sufficient by the court to established that, there was no economic dependence⁵⁵.

In *De Amodio v. Commissioner*⁵⁶, the United States Tax Court found that a non-resident was not carrying on a trade or business in the United States despite the fact that he had received business income from rental property in the United States which has been run by an independent company hired by the non-resident.

2- Taxation of International Transportation Companies' Income

1986 was a very important year for the tax system applicable to foreign transportation companies in the United States⁵⁷. The Internal Revenue Code of 1986 was enacted by 1986 Tax Reform Act to replace the Internal Revenue Code of 1954, which needed many changes by virtue of the development of international tax law.

The Tax Reform Act 1986 changed the taxation of foreign corporations which operate vessels or aircraft in international traffic⁵⁸. The main changes in the field of international transportation were as follows⁵⁹:

- a- The imposition of a 4% gross basis tax.
- b- Reciprocal exemption to be based on "residence" instead of flag or documentation of vessel.

c- The imposition of a 50% source rule for transportation which begins or ends in the United States

a- 4% Gross Basis Tax

In 1986 the United States Congress imposed a 4% gross basis tax⁶⁰ on non-resident foreign individuals' and corporations' United States source gross transportation income without deductions⁶¹.

However, when a non-resident corporation maintains a trade or business within the United States during a taxable year in which it is effectively connected⁶² with the United States, its income is subject to the regular corporate tax rate of up to 35%, after allowable deductions.

The Internal Revenue Code imposes two requirements, which apply together, to determine whether non-resident transportation corporations' income is effectively connected with the conduct of a trade or business in the United States:

a- If the taxpayer has a fixed place of business in the United States to earn transportation income, its United States source gross transportation income is considered effectively connected transportation income.

b- If substantially all⁶³ of the taxpayer's United States source gross transportation income derives from regularly scheduled transportation, which is not defined in the Income Tax Act, this income is effectively connected transportation income⁶⁴.

When a foreign corporation fails either of these tests, its income will be subject to 4% gross basis tax. It is not important whether the company makes a profit or not.

The important point here is that although the Internal Revenue Code Section 887(b)(4)(a) refers to only a "If the taxpayer has a fixed place of business in the United States to earn transportation income, its United States source gross transportation income is considered effectively connected transportation income.", the Internal Revenue Code section 864(c)(4)(B) states "Income, gain or loss from sources without the United States shall be treated as effectively connected with the conduct of trade or business within the United States by a non-resident alien individual or a foreign corporation if such person has an office or other fixed place of business within the United States ...". In this context, United States source transportation income is not limited by being attributable to a fixed place of business but also includes income attributable to an office.

Regularly scheduled transportation occurs when a ship or aircraft follows a published schedule with repeated sailings or flights, as the case may be, at regular intervals between the same points for voyages or flights which begin or end in the United States⁶⁵.

Air transportation, in this context, includes both scheduled and chartered air carriers. On the other hand, tramp shipping that has no fixed route, no regular time of sailing and travels from port to port in search of cargo to transport is not within the concept of the term "regularly scheduled transportation"⁶⁶.

The leasing income of vessel or aircraft will not be treated as effectively connected with the conduct of trade or business within the United States, unless⁶⁷:

a- The foreign person maintains a fixed place of business in the United States involved in the earning of United States source gross transportation income; and

b- Substantially all of the person's United States source gross transportation income from leasing is attributable to that fixed place of business.

The term "leasing income" here includes income from the bareboat charter of vessel and aircraft but not time or voyage charter income from vessel or aircraft. They are considered income from the operation of vessel or aircraft⁶⁸.

The term "attributable to a fixed place of business" is defined so that, if transportation income derived from the bareboat lease of aircraft or vessels is effectively connected with a fixed place of business in the United States, it is attributable to a fixed place of business in the United States⁶⁹.

The income from the lease is attributable to a fixed place of business in the United States, even if the lease is subject to final approval of the foreign taxpayer, if the United States office actively participated in the negotiating the lease.

b- Reciprocal Exemption

Prior to the 1986 Tax Reform Act, when a foreign shipping company operated a ship which was registered in a country which granted an equivalent exemption to United States citizens and domestic corporations this enabled the foreign shipping company to be exempted from United States taxation.

The foreign shipping company's country of citizenship or incorporation was not important. For

example, if a foreign company is registered in Norway, which does not grant an equivalent exemption to United States citizens and corporations, but flies the flag of Panama which does give relief, the company would be entitled to an exemption. This made it relatively easy to take advantage of the exemption.

The Tax Reform Act of 1986 changed the rules for granting equivalent tax exemption to United States citizens and domestic corporations⁷⁰. After 1986 changings, foreign shipping corporations are subject to United States tax exemption only if 50 per cent of shareholders resided in countries granting equivalent tax exemption to United States citizens and domestic corporations⁷¹.

The new requirements, apply to transport companies who want to use reciprocal exemption rules, are the residence and the shareholder tests, known as the "*shareholder-based residence test*" or "*look-through rule*"⁷². The reason behind this policy is to encourage more countries to enter tax agreements with the United States⁷³.

After the 1986 changes, the foreign shipping companies who fly with a flag of convenience, cannot apply for reciprocal exemption when their country of residence or incorporation does not grant reciprocal exemption to United States citizens and corporations.

One of the problems is that, it is not clear if this provision will apply to a corporation resident in a jurisdiction which imposes no tax on any business operation or imposes an extremely low rate of tax, such as Barbados. For example, Revenue Canada's attitude is generally towards the extension of the exemption of corporations' resident in countries which impose no income tax⁷⁴.

The reciprocal exemption system could apply appropriately between countries where the international traffic is equal or at least similar. Otherwise, only one country gains tax revenues and this is especially likely in the context of agreements between developed and developing countries. When the developed country gains revenue under reciprocal exemption, the developing country loses the opportunity to tax this income. Since developing countries do not have a developed transportation system, reciprocal exemption does not effect the developed countries' level of tax revenues negatively.

One impact of reciprocal exemption is to reduce the price of shipping services, because, after the reciprocal exemption international transportation

companies will not be subject to double tax and for this reason, they will not have to pass on the cost to the customer⁷⁵. In a competitive market place it is the consumer who ultimately benefits from exemption from taxes⁷⁶.

Another problem related to reciprocal exemption is the question of how one is to determine the taxable amount of the income of the foreign transportation companies. In most cases, the foreign transportation companies will use an agent in a local office. Where the agent is paid on a commission basis the amount at which he is paid might form starting point for the assesment of the company's income⁷⁷.

Otherwise, the international transportation companies may give false or no information about the actual amount of their transportation income which could be subject to tax in that country.

It is quite interesting to note that, until recently some states in the United States did not recognise the exemption of foreign shipping and airline company income under section 883(a) of the Internal Revenue Code. For example, New Jersey began to recognise the exemption under section 883 only after 1994⁷⁸.

The reciprocal exemption could be effective only between countries that have similar or same level of international transport business. Otherwise, only one country gains benefits and in most cases they are developed countries. Since developing countries do not have developed transportation businesses, they can not increase their tax revenues, if they use source principle, under the reciprocal exemption.

The new "*shareholder-based residence test*" will make it more difficult for shipping companies to escape taxation on their United States source income as the residence of the shareholders of the company becomes relevant instead of only the residence of the company.

The look-through rules will deny reciprocal corporate exemption unless more than 50 percent of the value of the stock of such corporation is owned by individuals who are qualified residents of another qualified foreign country meeting the corporate exemption requirements of Sections 883(a)(1) or (2)⁷⁹.

A look through rule does not apply to a qualified publicly traded corporation and controlled foreign corporations⁸⁰. A qualified publicly traded corporation is a company which is organized in a qualified foreign country, the stock of which is primarily⁸¹ and regularly traded on an established securities market in the foreign

country in which such a corporation is organized or in the United States⁸².

When examining the look-through rule one observes its fragile situation. This is a 50/50 rule, which means that 50 percent of a corporation's stock value must be held by qualified residents. If 49 per cent is held by qualified residents, the entire amount of the United States source gross transportation income would be subject to tax, but if a single share were to be transferred to a qualified resident, 100 percent of the gross income would be exempted⁸³.

It is very probable that the qualified residents who hold less than 50 percent of a corporation's stock will always attempt to transfer the necessary shares to reach the 50 per cent threshold to qualify for full exemption. Furthermore, it is important to remember that, if shipping and aircraft income is exempted under any United States tax convention, the corporate exemption look-through rules do not apply⁸⁴.

When shipping companies ultimate shareholders reside in the company's incorporated country which grants an equivalent exemption or they are citizens of another foreign country which grants an equivalent exemption to United States citizens and corporations, the reciprocal exemption will apply to a foreign corporation.

The reciprocal exemptions also apply to all rental income from leasing ships and aircraft on a full or bareboat basis⁸⁵. All rental income from leasing ships and aircraft on a full or bareboat basis can qualify for reciprocal exemption under the 1986 Internal Revenue Code. Prior to the Code only incidental rental income from the operation of ships and aircraft could qualify for reciprocal exemption. Also both United States and other country can apply reciprocal exemption on a partial basis if they agree⁸⁶.

c- 50% Source Rule

With the Tax Reform Act of 1986, 50 per cent of all transportation income attributable to transportation which *begins or ends* in the United States is treated as United States source income⁸⁷. Also, Section 863(c)(1) still provides that all transportation income attributable to transportation which *begins and ends* in the United States is treated as United States source income.

Prior to 1986, the foreign corporations' income from transportation to or from the United States as allocated between the United States and foreign sources according to how long the ship or aircraft was within United States territorial waters. Since the United States

had a three-mile territorial limit and income from United States sources was limited to income deriving from the United States territorial waters or airspace. All income derived from outside the United States territorial waters or airspace was deemed to be foreign income⁸⁸.

This rule was manipulated easily since very small portion of any voyage was spent within United States territorial waters or air space. For this reason, the United States revenue from taxation of foreign transportation companies was very low⁸⁹.

The Internal Revenue Code applies without difficulty to allocate income of a non-stop flight between two destinations. For example, a direct flight between Washington and London presents no conflict of allocation of income. 50 per cent of the income would be considered United States source income under Section 863(c)(2).

However, a problem exists if the flight involves more than two destinations. If the flight stops in Toronto, for instance, ticket sales for the passengers who travelled from London to Toronto would not be considered as United States source income. The rules would apply only for the ticket sales for passengers who travelled from London to Washington and Toronto to Washington. For this reason it is necessary to make different allocations of incomes for different routes. The rule applies not only for passengers but also for cargo⁹⁰.

Another problematic area is round-trip travel that begins and ends in the United States. Although air transportation presents no problem, a round-the-world cruise which begins and ends in United States presents important complications. According to the Blue Book⁹¹ only 50 percent of the income derived from the first and last legs of the cruise would be considered United States source. For that reason transportation companies would want to keep the first and last legs of cruise as short as possible to minimize United States source income⁹².

3- Conclusion

In the United States, although the 1986 Tax Reform Act has changed many parts of Internal Revenue Code as it applies to international transportation companies, still some terms need definition such as "regularly scheduled transportation" and "use" in the definition of transportation income.

Also, under new share based-residence tests or look-through rules in the United States, the foreign transportation companies will find it difficult to satisfy the new tests. In fact, the United States Internal Revenue

wanted this new test since companies were too easily entitled to reciprocal exemption.

It is possible to say that the stance of United States disadvantages many countries since the United States has a well-developed transportation system and whenever they sign a reciprocal exemption with other countries which do not have a developed transportation system the agreement benefits the United States.

The signing of a reciprocal agreement would be more reasonable if all the agreements could be signed under the OECD, the United Nations or another model on which most countries were agreed certain principles or alternatives to protect the interest of all countries⁹.

Although the determination of 50 per cent rule is important, the timing of 50 per cent rule is not clear. The question is how long the shareholders must hold 50 per cent of the shares during a taxable year. The answer could be at least 90 per cent of the total days in a calendar year.

Allocation of income is another problematic area. After the introduction of 50 per cent rule in the United States, for example, a round-the-world cruise which begins and ends in United States causes problems. Transportation companies want to keep the first and last legs of the cruise as short as possible to minimise the United States source income since the Joint Committee on Taxation states that only 50 per cent of the income from the first and last legs of the cruise would be considered United States source income. The same rules which apply to the other types of transportation, should apply to the round-trip travel companies.

FOOTNOTES

¹ Kragen, p.306; Rosenbloom - Langbein, p.361; Lidstone, p.922; Vogel, p.8; for the history of double taxation in the United States see: Seligman, pp.99-125.

² Rosenbloom - Langbein, p.365.

³ 49 Stat. 3145, Treaty Series, No: 885.

⁴ 56 Stat. 1399, Treaty Series, No: 983.

⁵ 54 Stat. 1759, Treaty Series, No:958 (In spite of revision by a 1963 protocol (15 U.S.T. 1824, T.I.A.S. No.5656) it is still in effect and is the oldest United States treaty).

⁶ Rosenbloom - Langbein, p.374; Kragen, p.306.

⁷ This type of treaty applies to all or most types of income (Baker: 1990, p.10).

⁸ Treaty Series 988. A new treaty signed in 1967 (19 U.S.T. 5280, T.I.A.S., No.6518) and revised by protocols in 1970 (23 U.S.T. 20, T.I.A.S. No.7270) and in 1978 (19 U.S.T. 5280, T.I.A.S. No.9500)

⁹ 56 Stat. 1399, T.S. No:983. It was substantially revised in 1950 (2 U.S.T. 2235, T.I.A.S. No.2347).

¹⁰ Those were with Australia, Austria, Belgium, Denmark, Finland, Germany, Greece, Ireland, Italy, Japan, the Netherlands, New Zealand, Norway, Pakistan, South Africa, Switzerland and the United Kingdom.

¹¹ 6 U.S.T. 3696, T.I.A.S. No.3366.

¹² 10 U.S.T. 1358, T.I.A.S. No.4280.

¹³ 9 U.S.T. 1459, T.I.A.S. No.4141.

- ¹⁴ Those were with Belgium, Brazil, Finland, France, Iceland, Israel, Japan, Korea, Luxembourg, Philippines, Poland, Romania, Thailand, Trinidad and Tobago, the United Kingdom and the U.S.S.R..
- ¹⁵ Daily Tax Reporter, No.97(18.5.1976); The United States Treasury, Treasury Department's Model Income Tax Treaties, United States Treasury Press Release, 18.5.1976, 41 Federal Regulations 20, 427(1976), United States Department of the Treasury, "Model Income Tax Treaty of 17 May 1977", *Bulletin for International Fiscal Documentation*, Vol.31(1977), p.313.
- ¹⁶ Daily Tax Reporter, No.99(20.5.1977); The United States Treasury Department's Model Income Tax Treaty of May 17, 1977 reprinted in *Tax Treaties(CCH)*, Vol.1(1981), p.153 and U.S. Department of The Treasury, "Model Income Tax Treaty of 17.5.1977", *Bulletin of International Fiscal Documentation*, Vol.31(1977), p.313.
- ¹⁷ The United States Federal Regulations, Vol.41, No.20,427 (1976); Vol. 42, No: 25,394 and 25,395 (1977).
- ¹⁸ Daily Tax Reporter, No.115(16.6.1981); The United States Department of the Treasury, "Model Income Tax Treaty of 16.6.1981", *Bulletin of International Fiscal Documentation*, Vol.36(1982), p.15; The New York State Bar Association Tax Section - Committee on United States Activities of Foreign Taxpayers, p.219.
- ¹⁹ The United States, "Treasury Department Model Income Tax Treaty", *Tax Treaties(CCH)*, Vol.1(1981), p.211 and *Bulletin for International Fiscal Documentation*, Vol.36(1982), p.15; Becker - Wurm, p.2; Lerner - Lebowitz - Pridjian, pp.32-34.
- ²⁰ Vogel, p.10; See for the United States tax treaty policy and procedure: Joint Committee on Taxation, pp.43-55.
- ²¹ Bennett, p.339.
- ²² [Http://www.ustreas.gov/treasury/tax/t0txmod1.html](http://www.ustreas.gov/treasury/tax/t0txmod1.html).
- ²³ Hereinafter referred as 1996 U.S. Model.
- ²⁴ The United States Constitution, Article II, section 2.
- ²⁵ The United States Model Income Tax Convention of 20.9.1996.
- ²⁶ An "enterprise of a contracting state" is an enterprise carried on by a resident of a contracting state. (U.S. Model Convention, Article 3(1)(c).)
- ²⁷ See, Doernberg, pp.78-79.
- ²⁸ Patrick, p.653; New York State Bar Association-Tax Section, p.253.
- ²⁹ The United States Model, Articles 8(2)and 8(3).
- ³⁰ 30.5.1996, ETSC 1 No.9(1996).
- ³¹ 19.9.1993, ETSC 3 No.3(1994).
- ³² 6.5.1948, ETSC 3 No.2(1995).
- ³³ 21.8.1989, ETSC 4 No.2(1991).
- ³⁴ 31.8.1994, ETSC 5 No.2(1996).
- ³⁵ 29.8.1989, ETSC 6 No.1(1995).
- ³⁶ 12.2.1979, ETSC 6 No. 1(1979).
- ³⁷ 17.4.1984, ETSC 7 No.3(1990).
- ³⁸ 3.4.1996, ETSC 8 No.7(1996).
- ³⁹ 6.8.1994, ETSC 10 No.3(1996).
- ⁴⁰ 17.6.1992, ETSC 10 No.11(1996).
- ⁴¹ 22.2.1990, ETSC 10 No.6(1991).
- ⁴² 1.9.1994, ETSC 11 No.12(1995).
- ⁴³ 2.10.1996.
- ⁴⁴ Article 3(1).
- ⁴⁵ 29.4.1948, T.D. 5778, 1950-1 C.B. 92 and 1967-2 C.B.472.
- ⁴⁶ The Revenue Ruling 76-568 (IRB 1976-52, 76).
- ⁴⁷ The Revenue Ruling 90-37, 1990.
- ⁴⁸ TIAS 3133, 1955-1 C.B. 635.
- ⁴⁹ Edwardes-Ker, p.8 of Article 8.
- ⁵⁰ The Revenue Ruling 72-624 (1972-2 C.B. 659).
- ⁵¹ 1954 IRC, Sections 872(b)(2) and 883(a)(2).
- ⁵² Edwardes-Ker, p.8 of Article 8; See, the Revenue Ruling 72-624, 1972.
- ⁵³ (1995), 104 TC 535 in Davison, p.102.
- ⁵⁴ *Ibid.*, p.108.
- ⁵⁵ *Idem.*
- ⁵⁶ 34 T.C. 894 (1960), 299 F.2d 623 (1962) in Tremblay, p.309.
- ⁵⁷ "Foreign Corporations" are corporations that are created or organised outside the United States and under the laws of a country other than the United States; I.R.C. Sections 7701(a)(4), 7701(a)(5), 1982 (Hereinafter referred to as IRC).
- ⁵⁸ The Staff of the Joint Committee on Taxation, General Explanation of the Tax Reform Act of 1986 (Blue Book - Public Law, 99-514, 22.10.1986, H.R.3838, 99th Congress), Federal Taxes, Prentice-Hall, 5.11.1987, Bulletin 20 Extra, pp.924-932 (Hereinafter referred as Blue Book); The Tax Reform Bill of 1985 (known as "the House Bill") was first presented by the "House Ways and Means Committee" in December-1985, and was later supplemented by H.R. 3838 (the Tax Reform Bill of 1986) by the Senate Finance Committee in June-1986 (the "Senate Bill"). See for details, Klein - Zerbo, pp.297-326.
- ⁵⁹ The Complete Guide to the Tax Reform Act of 1986, Federal Tax Guide, Prentice-Hall, 18.10.1986, Bulletin No.33, pp.1207-1208; The Subcommittee (on tax treaties) of the Committee on United States Activities of Foreigners and Tax Treaties, Section of Taxation, American Bar Association (Hereinafter referred to as the 'Subcommittee of American Bar Association': "Issues Paper on Technical Corrections to the Tax Reform Act of 1986 Relating to Tax Treaties", *Tax Management International Journal*, No.8, August-1988, pp.348-349 (Members of the Committee are M.J.A. Karlin, D.L. Raish, L. De Vos, J.C. Holberton, R.B. Kelley, E.W. Kvam, T.A. Maier, S.A. Musher, R.B. Williams); Zerbo, p.235; Doernberg, pp.47-48; Fuller, p.17; Levine- Berger, pp.1215-1216; Garrison, p.152; For details of pre-1986 system see: Field - Gordon, op. cit., pp.68-97.
- ⁶⁰ IRC, Section 887; The offer to change the rate from 4 % to 8 % is rejected by the Ways and Means Committee on 27.7.1994 - Kirchheimer, p.419.
- ⁶¹ This is included in Section 887(a) and was applicable from 1.1.1987 (IRC, Section 1212(b)).
- ⁶² The American Law Institute has made some recommendations about effectively connected income see, The American Law Institute, pp. 78-85.
- ⁶³ "Substantially all" in this context means 90% or more (The Revenue Ruling 91-12, 1991-1 C.B. 474, Section 4.06).
- ⁶⁴ IRC, Sections 887(b)(4) and 887(b)(4)(B); also see 864(c).
- ⁶⁵ The Revenue Ruling 91-12, 1991-1 C.B. 474, Section 4.03.
- ⁶⁶ The Revenue Ruling 91-12, 1991-1 C.B. 474, Section 4.07.
- ⁶⁷ The Revenue Ruling 91-12, 1991-1 C.B. 474, Section 4.04.
- ⁶⁸ The Revenue Ruling 91-12, 1991-1 C.B. 474, Section 4.08.
- ⁶⁹ The Revenue Ruling 91-12, 1991-1 C.B. 474, Section 4.09.
- ⁷⁰ The Joint Committee on Taxation, pp.926-927.
- ⁷¹ IRC, Sections 883(a)(1) and 883(c)(1); The Revenue Ruling 87-15, 1987-6 IRB 15.
- ⁷² IRC, Section, 883(c). Although the original rate of the look-through rule was 75% in the House version, it was reduced to 50% by the Senate.
- ⁷³ The Joint Committee on Taxation, pp.926-927.
- ⁷⁴ The Revenue Canada - 1991 Technical Interpretation, p.4.
- ⁷⁵ Field-Gordon, p.71.
- ⁷⁶ *Idem.*
- ⁷⁷ *Ibid.*, p.83.
- ⁷⁸ Costenbader, p.232.
- ⁷⁹ IRC, Section 883(c)(1).
- ⁸⁰ IRC, Sections 951 and 954.
- ⁸¹ "Primarily" means that more shares trade in the country of organizations than in any other country. The Senate Report, at pp.343-344.
- ⁸² IRC, Section 883(c)(3).
- ⁸³ Outterson - Cheung, p.593.
- ⁸⁴ The Revenue Ruling, 89-42, at 234.
- ⁸⁵ The House of Representatives Report, No. 841, 99th Congress, 2nd Session II-598; Levine-Berger, op. cit., p.1217; Tsiros, op. cit., p.387.
- ⁸⁶ Levine-Berger, p.1217.
- ⁸⁷ IRC, Section 863(c)(2).
- ⁸⁸ Field - Gordon, p.70.
- ⁸⁹ The Revenue Ruling 75-483, 1975-2 CB 286; Blue Book, pp.926-927; Zerbo, p.235; Garrison, p.152; Subcommittee of American Bar

Association. p.348; Fuller, p.79; Outterson-Cheung, p.589. footnote 18.1.

⁹⁰ The Senate Report, p.341.

⁹¹ Blue Book, p.929.

⁹² Garrison, p.154; Zerbo, pp.235-236; Outterson - Cheung, p.590, footnote-23.

BIBLIOGRAPHY

The American Law Institute, *Federal Income Tax Project - International Aspects of United States Income Taxation*, Philadelphia-1987.

Baker Philip, *Double Taxation Agreements*, Key Haven Publications Limited, London-1990.

Becker Helmut - Wurm J.Felix: "Treaty Shopping", *Intertax*, Special Issue-1987.

Bennett Mary C., "Current Tax Treaty Issues", *Bulletin for International Fiscal Documentation*, July/August-1995.

Costenbader Charles M.: "New Jersey Tax Division Recognizes Federal Exemption of Foreign Shipping and Airline Company Income", *Tax Notes International*, 25.7.1994.

Davison Dale L., "Agent as Peranent Establishments: Avoiding the U.S. Income Tax for Foreign Business", *Taxes*, February-1996.

Doernberg Richard L., *International Taxation in a Nutshell*, West Publishing Co., St. Paul-Minnessota-1989.

Edwardes-Ker Micharel (Editor), *International Tax Treaties*, The International Tax Revenue Service, In-Depth Publishing Limited, London-1992.

Field Marcia- Gordon Richard, *Tax Treatment of Income from Shipping*, Broch International, Amsterdam-1979.

Fuller Jim: "United States 'Tax Reform Act of 1984'", *Taxes International*, No.57, July-1984.

Fuller Jim: "United States TRA'86: International Effects", *Taxes International*, No.83, September 1986.

Garrison Bruce D., "U.S. Income Taxation of Foreign Transportation Companies after the Tax Reform Act of 1986", *Taxes*, Vol.66(1988) Part II.

Joint Committee on Taxation, *Background and Issues Relating to the Taxation of Foreign Investment in the United States*, The United States Government Printing Office, Washington, 1990.

Kirchheimer Barbara, "Ways and Means Approves \$1 Billion in Increased Shipping Fees, News Digest, *Tax Notes International*, 8.8.1994.

Klein Kenneth - Zerbo Donna Marie: "Federal Income Taxation of Transportation Income - Current and Proposed", *Journal of Maritime Law and Commerce*, Vol.17(1986), No.3.

Kragen Adrian A., "Double Income Taxation Treaties: The O.E.C.D. Draft", *California Law Review*, Vol.LII (1964).

Lerner P. - Lebowitz M. - Pridjian J.: "Treaty Shopping and US Tax Policy: New Approaches", *Tax Planning International Review*, 1992.

Levine Howard J. - Berger Howard: "Changes in U.S. Taxation of Income From Ships and Aircraft", *Canadian Tax Journal*, Vol.34(1986), No.5.

Lidstone Herrick K., "Double Taxation of Foreign Income? Or an Adventure in International Double Talk?", *Virginia Law Review*, Vol.44(1958).

Outterson M. Kevin - Cheung Chi K., "Revenue Procedure 91-12: I.R.S. Launches Information - Gathering Offensive Against International Operations", *Tax Notes International*, May-1991.

Patrick Jr. Robert J., "A Comparison of the United States and OECD Model Income Tax Conventions", *Law & Policy in International Business*, Vol.10(1978).

Rosenbloom H. David - Langbein Stanley I., "United States Tax Treaty Policy: An Overview", *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol.19(1981), No.3.

Seligman Edwin R. A., *Essays in Taxation*, Massachusetts-1925.

The Joint Committee on Taxation, *General Explanation of the Tax Reform Act of 1986*, CCH, U.S.A. - 1987

The New York State Bar Association Tax Section - Committee on United States Activities of Foreign Taxpayers, "Report on Proposed United States Model Income Tax Treaty", 27.4.1982, *Harvard International Law Journal*, Vol.23 (1983), No.2.

Tremblay Richard G., "Permanent Establishments in Canada", *The Journal of International Taxation*, January-February-1992.

Vogel Klaus, *Double Taxation Conventions*, Kluwer, Deventer-1991.

Zerbo Donna Marie: "United States Federal Income Tax Consequences to Foreign Corporations Engaged in International Shipping", *Lloyd's Maritime and Commercial Law Quarterly*, 1988.

KAMUSAL BİR BASKI GRUBU OLARAK TÜRK BÜROKRASİSİ

Dr. Haluk ALKAN¹ - Nail YILMAZ²

¹ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv. İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bl. Araştırma Görevlisi

² M.Ü. Sosyal Bilimler Enst. Siyaset ve Sosyal Bilimler A.B.D. Doktora Öğrencisi

ABSTRACT: *The main of this paper is determine the basic framework of evolution of Turkish Republic Bureaucracy under the light of Group Theory. In this study, first of all, it is mentioned about specifications bureaucracy in the framework of opinions of M. Weber, A. Bently, C. Lindblom, M. Olson, G. Almond and B. Powell, as a group. After that, the evolution of Turkish Republic Bureaucracy was examined and taken up from foundation of Turkish Republic to present under the four headlines.*

I. GİRİŞ

Çalışmamız grup teorisi ışığında Türk kamu bürokrasisinin bir baskı grubu olarak geçirmekte olduğu evrimi ele almak amaçladır. Bu çerçevede önce grup teorisi yaklaşımında kamu gruplarının yerini belirleyecek, daha sonra tarihsel evrim içinde grup bilinci açısından Türk kamu bürokrasisinin gelişimine değineceğiz. Çalışmamızın sonunda memur sendikalarının bu gelişim içindeki yerlerini tespit etmeye çalışacağız.

II. KAVRAM VE GRÜP YAKLAŞIMI AÇISINDAN BÜROKRASİ

Bürokrasi kavramı genellikle üç farklı anlamda ele alınır. Bunlardan birincisi, bürokrasiyi, uzmanlaşma esasına dayalı, hiyerarşik ilişki ve formel kurallara göre düzenlenmiş büyük ölçekli örgüt olarak tanımlar. İkinci yaklaşıma göre, bürokrasi, "siyasal kararların uygulamaya geçirildiği, çalışan personelin hak, sorumluluk ve ilişkilerinin yazılı olarak belirlendiği, bütün, işlerin hiyerarşiye uygun olarak yerine getirilmesi zorunluluğundan dolayı formalitelerin önem kazandığı kamu kurumları ve bu kurumlarda çalışan insanları" ifade eder. Bu anlamda bürokrasi hükümetin yönetim örgütü olarak önceden belirlenmiş prosedürlere göre çalışan, atanmış resmi görevlileri tanımlar[17]. Bürokrasi kavramı profesyonel yöneticileri ayrı bir toplumsal grup olarak tanımlamak için de kullanılabilir[23]. Biraz olumsuz anlamdaki üçüncü tanımlama ise, "Gerekliliği tartışmalı bir dizi formalitenin, işlerin yürütülmesinde zorunlu basamaklar olarak yer aldığı daha çok kamu kuruluşlarında görülen idari mekanizma" olarak bürokrasi kavramını tanımlar alır[7].

Ulus devlet sürecinde bürokratik kurumların maddi esaslar ölçüsünde çalışan kuruluşlar haline dönüştürülmesini teorik anlamda en iyi ifade eden kişilerin başında hiç şüphesiz Max Weber gelmektedir. Weber'e göre çağdaş bürokrasinin somut işleyiş biçimi öncelikle kuralların yasalar ve resmi yönetmelikler tarafından düzenlendiği bir yetki alan(lar)ı ilkesini içerir. Bu genel ilke, önceden belirlenmiş düzenli çalışmaların resmi olarak dağıtımını, yine görevlerin yerine getirilmesinde amirin görev ve ceza sınırlarının belirlenmesini ve genel kurallara bağlı olarak kişilerin istihdam edilmesini kapsamaktadır. Çağdaş bürokrasinin ikinci genel ilkesi; görev hiyerarşisinin ast birimlerin üst birimlerce denetlenebilmesini sağlayan, belirlenmiş bir ast-üst ilişkisi içinde işlemesidir. Weber'e göre günümüz bürokratik yapılarında hakim olan üçüncü ilke kaydiliklidir. Buna göre bürokratik yönetim dosyalara dayanır ve bu nedenle bürokratik örgütlerde geniş bir yazıcılar kadrosu istihdam edilir. Dördüncü ilke personelin standart bir eğitimden geçmiş olması ilkesidir. Bürokratik birimler yaptıkları hizmetin standardı gereği aynı yeteneklere ve idari mekanizmaları kullanma bilgisine sahip olmalıdırlar. Beşinci ve son ilke ise bürokratların sahip olması gereken temel standart yönetim bilgilerine sahip olmalarını içerir. Bu anlamda bürokratlar hukuk, kamu yönetimi ve iş idaresi bilgisine sahip kişiler olmalıdırlar[35].

Weber, bürokrasiyi incelerken, bu mekanizmayı ideal bir tip olarak ele alır ve alansal incelemelerde kullanılabilecek işlevsel bir çerçeve sunar. Onun çerçevesi bir çok ülkede bürokrasi ile ilgili incelemelerde referans noktası olmuş ve zamanla pratikte bürokratik kurumların ideal tipten ayrımları da bu araştırmalarla ortaya konulmuştur[24][10].

Konuyla ilgili çeşitli çalışmalar, birtakım yasal çerçevelerin oluşturulmuş olmasının bürokratik aygıtlarda, pratikte rasyonelleşmeye dönüş biçiminde bir yansıma oluşturmadığı sonucuna ulaşmışlardır. İşte bu noktada bürokratik aygıtlara daha sosyolojik bir içerikle yaklaşmanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Özellikle grup bilinci ve siyasal otoritelerle bu çerçevede etkileşim açısından konuya yaklaşmak formel çerçevelerin sunmadığı boyutların analiz edilmesinde işlevsel bir

çerçeve sunabilir. Türk kamu bürokrasisinin bu açıdan analizine geçmeden önce grup teorisi ve bu teori içinde bürokratik kurumların yeri üzerinde durmamız gerekiyor. Herşeyden önce sosyolojik yaklaşım hem yeni orta sınıfın temsilcisi, hem de sermaye ve emekten farklı bir toplumsal kategori olarak bürokrasi ile ilgilenir[23]. Bu açıdan, Grup Teorisi denince akla gelen ilk isim; Arthur Bentley'dir. O grup teorisinin kurucusu olarak tanınır ve pluralist düşüncenin grup teorisi açısından sistematik bir tarzda ele alan en önemli pluralistlerden biridir. Grup teorisi her grupta bir ortak çıkar bulunduğu ve gruba üye olan bireylerin ortak çıkar doğrultusunda çaba harcadıkları öncülüne dayanır[26]. 1908 yılında ilk baskısı yapılan "The Process of Government" isimli çalışmasında Bentley, ağırlıklı olarak grupların karar alma süreçlerinde oynadıkları merkezi rol üzerinde durmuştur. Ona göre "çıkarı olmayan bir grubun varlığı düşünülemez". Bu gruplar birbirleriyle sürekli etkileşim içinde buldukları bir sosyal ortam içinde hayat bulurlar ve çikara dayalı olarak siyasal sürece katılmalarından başlayarak rakip gruplarla mücadele içine girerler[16]. Bentley baskı gruplarına, siyasal işlev bakımından merkezi bir rol verir; o ortak düşüncenin ve siyasal merkezin kararlarının çıkar grupları faaliyetlerinin bir yansıması olduğunu düşünür. Buna bağlı olarak Bentley, metafizik anlamda devlet kavramına karşı çıkar ve hükümeti de içinde temsil edilen grup ve çıkarların varlığı ile açıklar[4]. Bentley, böylece hükümet etme sürecini grupların ve çıkarların baskılarına, rekabetlerine ve başarılarına indirger. Grup teorisinin öncül isimleri genel olarak bu yaklaşımı takip ettiler ve kamu gruplarının karar alma süreçlerindeki rolünü edilgen bir tarzda ele aldılar. Ancak devletin ve yönetim aygıtlarının karar alma süreçlerindeki konumu zaman içinde grup teorisyenlerince de sorgulanmış ve bu kurumlar analizlere dahil edilmiştir.

Bu açıdan Charles Lindblom konuyu yönetim boyutuyla ele alan önemli bir isimdir. O Bentley ve Truman gibi pluralistleri kamu kurumlarını özel çıkar gruplarından ayrı tutmakla eleştirir. Ona göre kamu kurumları da kendi başlarına bir çıkar grubu olarak düşünülmelidir; Lindblom, bu anlamda hükümetin en başta gelen katılımcı olarak yönetim sürecine dahil olduğunu belirterek, yönetsel birimlerin yönlendirici özellikleri üzerinde durur[19]. Benzer şekilde aynı konu üzerinde yoğunlaşan bir başka isim de Mancur Olson'dur. Olson, grup teorisinin bireylerin grup içinde, grubun çıkarları doğrultusunda hareket edecekleri öncülünü sorgular. O bu varsayımın ideolojik, bilimsel ve ekonomik bir çok yaklaşımda kabul gördüğünü, grup teorisinin de bu kabule dayandığını belirtir. Olson bu öngörüye karşı çıkar ve bireylerin kişisel refahlarının grup tarafından dikkate alınmaması durumunda, grup çıkarları doğrultusunda çalışmayacaklarını ileri sürer.

Tâbi ki bu yaklaşım geleneğe yönelik ciddi bir eleştiriydi ve karar süreçlerinde grubun merkeze alınmasını bireysel çıkar perspektifinden hareketle sorguluyordu. Ortak hareket etmenin temelinde bireylerin ortak çıkarı yatmaktadır, eğer bu mümkün olmazsa, bireyler grubun dışında özel çıkarlara sahipeler bunu gerçekleştirmeye öncelik verirler. Peki grup davranışının oluşabilmesi için gerekli olan dinamik nedir? Olson grup teorisyenlerinden ciddi bir şekilde ayrılarak, grup davranışının dinamiğini dışarıdan bir zorlama veya teşvik sisteminin bulunmasıyla açıklar. Devletin ve yönetsel kurumların önemi de bu noktada ortaya çıkar; devlet ve diğer kurumlar zorlama ve teşvik yoluyla grup davranışını belirlerler ve yönlendirirler[26]. Olson bu fikirleri ile liberal korporatizme çıkış kapısını aralar[8]. O klasik yaklaşıma bağlı isimlerce piyasada devletin oynadığı yönlendirici rol ile grup davranışını birbirine karıştırmakla eleştirilmiştir[15]. Pluralizmin grup merkezli yaklaşımına bir başka eleştiri de Giovanni Sartori tarafından getirilmiştir. O pluralizmin grupların hükümeti etkileme süreci olarak görmenin bir yanılgı olduğunu ileri sürer ve karar alma sürecine grup yaklaşımı ile bakan düşüncelere karşı çıkar. Sartori'ye göre grup yaklaşımı genel seçimlerde baskı gruplarının isteklerini önemli ölçüde geri plana atan çoğunluk sesini göz ardı etmektedir[29].

Kamu gruplarının karar alma süreçlerindeki rolünü analitik bir biçimde ele alan ve kavramı baskı grubu yaklaşımı içinde analiz eden iki önemli isim; Gabriel Almond ile Bingham Powell'dir. Onlar organizasyon yapılarına göre sınıflandırdıkları baskı gruplarını dört temel tipe ayırdılar; Anomik, Örgütlenmemiş, Kurumsal ve Örgütlü[1]. Onlar kurumsal grup adı altında bürokratik birimlerin kurumsal çıkarları doğrultusunda tıpkı bir baskı grubu gibi siyasal otoritelerle etkileşim içinde bulunduğunu ileri sürdüler. Bu bakış açısı konuya sosyal süreçler açısından bakmayı mümkün kılmakta ve özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından oldukça işlevsel bir çerçeve sunmaktadır. Kamu bürokrasisine grup yaklaşımı çerçevesinden bakmak onu pasif bir kurumsal unsur olmaktan kurtarır ve dinamik bir aktör haline getirir. Bürokratik kurumlar karar alma süreçlerinde rol oynayan dinamik unsurlardır ve zaman zaman diğer bir çok grup gibi çıkarları doğrultusunda siyasal otoritelerle çeşitli boyutlarda etkileşime girebilmektedirler. Bürokratik kurumları işgal eden bireylerinde bağlı buldukları kuruma aidiyet bilinci, aynı statüyü paylaşan kamu görevlilerinin kendi aralarında ayırım çizgilerinin bulunup bulunmadığı, bu tip ayrımların davranış eğilimleri üzerindeki etkileri ve siyasal sistem içindeki konumları önemli açıklayıcı faktörler olarak ortaya çıkar.

Aşağıda Türk kamu bürokrasisinin grup olgusu açısından geçirdiği evrime daha yakından değinmeye çalışacağız. Bu çerçevede kurumsal grup bilincinin,

bürokratik mekanizmalardaki temel ayrımların ve siyasal alanla etkileşim boyutlarını ortaya koyacak ve gelinen noktanın analizini yapacağız.

III. GRUP YAKLAŞIMI AÇISINDAN TÜRK BÜROKRASİSİNİN EVRİMİ

III.1. Türk Kamu Bürokrasisinde Grup Bilincinin Oluşması

Siyasal sistemin yeteneklerini yükseltmek amacıyla çevresine daha fazla nüfuz etmesini ve yönetim alt sistemini nicel planda geliştirmesine yönetsel yayılma diyoruz[25]. Merkezi devlet anlayışı ve modernleşmenin zorunlu sonuçları, devletin yeni uzmanlaşma alanlarına el atmasını ve giderek özerkleşen, kurallara bağlı nicel ve nitel hiyerarşik bir örgütlenme yapısını oluşturmasını zorunlu kılmıştır. Yoğun farklılaşma ve nicel görünüm farklı eğilim, farklı sosyal grup ve eğitimden gelen bir çok kimseyi bürokratik kurumlar içinde bir araya getirmektedir. Bu nedenle Türk bürokrasisinin siyasal karar alma süreçlerine yönelik davranış eğilimlerinin belirlenmesi o yapıyı oluşturan bireylerin, mesleklerini algılayış, aidiyet bilinci ve benzeri özelliklerinin tespit edilmesini zorunlu kılar.

Ülkemizde memur nüfusunun genel nüfusa oranı 1927-1976 yılları arasında altı buçuk kat artış göstermiştir. 1975 yılında 100 kişiye 15.1 memur düşerken, bu rakam 1990 yılında 23'e çıkmıştır. 1980 yılında istihdam edilen memur sayısı 993.160 iken 1993 yılında bu sayı 1.600.000'e, 1995'te 1.842.742'ye yükselmiştir[20]. Bu trend Batılı örneklerle karşılaştırıldığında seneler itibarıyla yüksek, ancak eriştiği düzey itibarıyla sanayileşmiş ülkeler düzeyinin gerisindedir[25]. Türk bürokrasisi üzerinde yapılan çeşitli araştırmalar Türkiye'de memur nüfusunun genelde genç yaşlarda toplandığı ve 10-20 yıllık bir hizmetten sonra genel olarak özel sektöre geçme eğilimi taşıdıklarını göstermektedir[5]. Bu eğilim kamu çalışanları arasında mesleki aidiyet bilincinin oldukça zayıf olmasının da bir nedenidir. Genel olarak memurlar yaşadıkları koşullar ile, olması gereken arasında ciddi bir farklılığın olduğu görüşünü taşımaktadırlar[3].

Bütün bu çerçevenin bize sunduğu, Türkiye'de bürokrasinin, birbirinden farklı eğilimlerin bir arada bulunduğu yaygın bir belirsizliğin, çelişkili yaklaşımların bir arada görüldüğü, çeşitli yönelimler içinde bulunan toplumsal bir altyapıya sahip olduğudur[3]. Bu farklı yönelimlerin grup olgusu açısından analizini yapmak için Türk bürokrasisinin evrimine baktığımızda öncelikle ele alınması gereken noktanın Osmanlı dönemi bürokratik kurumlarının taşıdığı özellikler olduğunu söyleyebiliriz.

Ülkemizde Batılı anlamda bürokratik kurumların oluşturulmasına yönelik ilk ciddi atılım II.Mahmut döneminde gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde Osmanlı bürokrasisinin biçimsel yapısı tamamen değiştirilmiştir. Öncelikle 1827'den itibaren Avrupa'ya (Fransa) devlet tarafından öğrenciler yollanmaya başlandı[18]. Yeni bakanlıklar kurulmuş, memuriyet kademeleri, kıdem esasları ve idari teminat konularında bürokraside reform yapılmış, yeni bir bürokratik kadro yetiştirmek için bir okul açılmıştır[11]. II. Mahmut dönemi reformları, devletin toprak kayıpları ile özellikle ayanlar tarafından temsil edilen merkezkaç güçlere karşı yeniden merkezleşme girişiminin bir sonucu olarak şekillenmiştir. Bürokrasi bu girişimin bir çeşit silahıydı ve güçlü bir biçimde yapılandırılmasına büyük önem verildi. Bürokratlar eşraf ile sultan arasında icracı bir güç oldular ve merkezleşmeyi temsil ettiler[14]. Tanzimat döneminde de bu bürokratik yenilikler ilkece korunarak geliştirilmiştir. Bu dönemde, birçok bürokratik meclis kurulmuş ve bu uzmanlaşmış, meşveret geleneğiyle çalışan meclislerin içinden ünlü Tanzimat bürokrasisi çıkmıştır[30]. Muzaffer Sencer, bu bürokratları, varlığını giderek daha çok güvenceye bağlamış, toplumun gidişinde söz sahibi olan, devletin kurtuluşunu güçlü ve merkezi bir yönetimde ve ilkece Batı kurumlarının aktarılması biçimindeki bir yenileşmede bulan fikir yapısıyla Cumhuriyet'e kadar önemli roller oynadığını belirtiyor[30]. Tanzimat bürokratlarının doğuşunu Shaw birbirine bağlı üç gelişme ile açıklar. Ona göre özellikle askeri alandaki reform ihtiyacı Avrupa dillerini okuyup yazabilen bir sınıfa doğurdu, ikinci olarak Osmanlı elçileri diplomatik ilişkilere Avrupa başkentlerinde gittiler ve bu onların değişim konusundaki eğilimlerini pekiştirdi, son olarak bu tarz ilişkiler İstanbul'daki yabancı elçiler ve bürokratlar arasında da yoğunlaştı. Tüm bu olaylar bürokratlar arasında geçmişi tekrar kazanmak yerine, Batı'dan yeni kurum ve metotların alınması düşüncesini güçlendirdi ve eski kurumların kaldırılması eğilimini yavaş yavaş yerleştirdi[31].

Sultan II. Abdülhamit'in Osmanlı bürokrasisini akılcı bir yörengeye oturtma girişimleri, Mülkiye Mektebinin modernleştirilmesi çabaları Osmanlı bürokrasisinin güçlendirilmesinde bir diğer önemli faktör oldu. Bu çabalar içinden süzülüp gelen Osmanlı bürokratları zaman içinde sistemi sorgulayan "ulusal bürokracılık" olarak isimlendirilebilecek bir tutum geliştirdiler[21]. Eski sisteme daha bağımlı olan Tanzimat bürokratlarının yerini zamanla orta sınıftan parasız yatılı eğitimden geçmiş genç bir kuşak aldı ve bu kişiler Tanzimat bürokratlarının dengeleyici tavrından farklı olarak sistemde radikal değişiklikler yapılması konusunda daha istekli bir tutum içine girdiler[31].

Bu yukarıdan yapılandırmanın bir sonucu olarak, yakın zamana kadar bürokrasi bir statü elit tipinde olmuştur. Osmanlı devletinde modernleşme süreci içinde, özellikle Tanzimat'tan itibaren mali ve diplomatik işlevlerin önem kazanmasıyla sivil bürokrasi siyasal karar mekanizmasında önemli roller oynamaya başlamış ve siyasal sistem içinde bürokratik kurullar öne çıkmıştır. Padişaha bağlı olarak çalışan ve bürokratlardan oluşan bu kurullar adeta yasama işlevi görmüşlerdir. Bu onlara eskiden sultanın bile sahip olamadığı otokratik bir güç verdi[31]. Birinci ve İkinci Meşrutiyet dönemlerinde ordu ile bir oligarşi teşkil eden bürokrasi, Cumhuriyet'te de siyasal bürokratik elitin önemli bir bölümünü oluşturmuştur. Başka bir ifade ile bürokrasinin üst basamakları ile siyasal elit kaynaşmıştır[11].

Osmanlı bürokrasisi görece özerkleşmiş, önce taşra eşrafına daha sonra bizzat merkezde padişaha karşı özerklik mücadelesine girişmiş ve zamanla siyasal politikaların arkasında belirleyici rol oynayan bir yönetici sınıf oluşturmuştu. Osmanlı bürokratlarının, azınlık bir grubu temsi etmelerine rağmen, izlediğimiz süreç göz önüne bulundurulursa grup bilincine sahip kendi kararlarını devlet yönetimine hakim kılmak isteyen ve bu doğrultuda yoğun çaba harcayan bir sınıfı oluşturduklarını belirtebiliriz.

III.2. Parti Bürokrasisinin Oluşumu Ve Etkileri

Cumhuriyet döneminde siyasal merkezde yer alan sivil bürokrasinin konumunu analiz etmek grup bilinci açısından önemli ipuçları sağlayabilecek niteliktedir. Öncelikle sivil bürokratlar Balkan Savaşları ve devamındaki I. Dünya ve Kurtuluş Savaşı süresince yaşanan ekonomik sıkıntılardan fazlasıyla etkilenmiştir. Buna karşılık askeri bürokrasi savaştan zaferle çıkmış ve eski komuta kademesinin yeni siyasal elitleri oluşturduğu güçlü bir konuma sahipti[22]. Dolayısıyla Kurtuluş Savaşından zaferle çıkmış ve ülkedeki en sağlıklı hiyerarşik kurumsallaşmaya sahip belki de tek kurum olan ordu bürokratları karşısında sivil bürokratlar daha başlangıçta zayıf bir görünüm içindeydiler.

Ancak sivil bürokrasinin yeni Cumhuriyet'teki konumu yukarıdaki görünüme rağmen oldukça etkili olmuştur. Bunun temel nedeni askeri bürokrasinin içinden gelmelerine rağmen yeni siyasal kadroların ülkede siyasal ve ekonomik kurumsallaşmanın gerçekleştirilebilmesi için teknokrat ve uzman bir kadroya gereksinim göstermeleridir. Dolayısıyla siyasal kadrolar konulara salt askerin bakış açısıyla bakmadılar ve bu durum sivil bürokratları CHP elitine iyice yakınlıktırdı. Yeni Cumhuriyet'in bürokratları sorunlarını doğrudan M. Kemal'e veya İsmet İnönü'ye götürmek suretiyle, görüşlerinin yürürlük kazanması yönünde çaba

harcadılar. Özellikle askeri bürokrasi ile düşülen görüş ayrılıklarında bu yöneme başvuruldu; örneğin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya 12 Adalar konusunda görüş ayrılığına düştüğü Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'a karşı Atatürk'ün desteğini alarak isteklerinin kabul edilmesini sağlayabilmiştir[32]. Bürokratlar zayıf bir konumda olmalarına rağmen modernleşme bilinci açısından köklü bir geleneğe sahiptiler. Yine bu tür bir dönüşümün gerekli kıldığı uzman kadrosunun sınırlı da olsa tek kaynağı durumundaydılar. Bu nitelikleri onları siyasal elit yanında değerli kılıyordu. Belirtildiği gibi bu Türk bürokrasisinin, bir parti bürokrasisine dönüşmesinin de temel dinamiğini oluşturdu.

Yeni siyasal-bürokratik elit, altı okla temsil edilen ilkeler etrafında bir kamu çıkarı kavramı geliştirmiş ve yeni bir toplum kurma amacının sosyo kültürel bütünleşme yönü üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu dönemde ekonomik kalkınma sorunu da hep bu kriterler çerçevesinde ele alınmış devletçilik politikası sonucu sivil bürokrasi ekonomiyi yönlendiren ve yeni gelişmekte olan Türk burjuvazisinin sosyo ekonomik sürecinde etkili roller oynamaya başlamıştır[11]. Yönetici elit içindeki ilk tartışmaların yine bürokrasinin içindeki farklı eğilimdeki gruplar arasında yaşanması bu konunun bir sonucudur. 30'lu yıllar boyunca İsmet İnönü'ye yakın, CHP içinde güçlü bir konuma sahip bulunan bürokratlarla, "İş Bankası Grubu" olarak tanınan ve Celal Bayar'ın ismi etrafında toplanan ekonomi bürokratları arasındaki tartışma merkezi politikaların şekillenmesinde etkili olmuştur[13]. Ancak hangi grup etkili olursa olsun süreçte bürokratların etkisi hissedilmiştir. 1935 CHP Kurultayında Parti Genel Sekreteri İçişleri Bakanlığına getirilirken, valiler de parti teşkilatlarının başına getirildiler ve bölge müfettişleri hem parti hem de hükümet işlerini kontrol etmekle görevlendirildiler[13].

Çok partili hayata geçiş bu kurumsallaşmış ilişkilerin üzerinde gerçekleşti ve bu duruma bağlı yeni sorunlar ortaya çıktı. CHP ile çok yakın bağlar geliştirmiş olan bürokratlar yeni elitlere oldukça soğuk yaklaştılar ve DP hükümetine karşı koyma yöntemleri geliştirdiler. DP hükümeti ile eski siyasal-bürokratik özdeşlik bozuldu ve bürokratik unsur siyasal unsur ile açık bir çatışmanın içine girdi. Bürokrasi yeni bir toplum oluşturma idealinden sapmanın karşısında ussal siyasetin liderliğine soyundu. Bürokratlar eski konumlarını "hizmetin icapları" söylemi ile korumaya çalıştılar. Buna göre herhangi bir kamusal işlevin kapsamı ve niteliği nesnel ölçülere göre çizilebilirdi, bu sınırlar belirlenirken siyasal parti bürokrasisinin sivil bürokrasiye müdahale etmemesi gerekiyordu[11]. Aslında bürokratlar "hizmetin icapları"na sığınarak yönetimin dışında kalan muhalefete bağlılıklarını devam ettirmiş oluyordular. Bu tutuma DP yöneticilerinin popülist politikaları, bürokratları merkeze

alan aleyhte söylemler ile gündeme getirmesi de eklenince ortaya çatışmacı bir ilişki biçimi çıktı. Bürokratlar DP iktidarının son yıllarına doğru ayrımlarını iyice netleştirdiler ve 1960 askeri müdahalesinde DP karşıtı blok içinde yer aldılar.

III.3. 1960-1980 Yılları Arasında Siyasal Polarizasyon Ve Grup Bilincinin Aşınması

1961 Anayasası işçiye grev hakkını, sendika kurma hakkını tanımış, vergi reformu, toprak reformu, personel reformu gibi ilkeleri gündeme getirmiş, oldukça geniş bir örgütlenme rejimi kurumsallaştırmıştır[6]. Bu çerçevede özellikle sendikal düzeyde örgütlü baskı gruplarının Türk siyasal hayatında daha etkili roller oynamalarına da imkan tanımıştır. Anayasa niteliği gereği, DP karşıtı güçlerin alanının, parlamentoya karşı güçlendirildiği bir yapı oluşturuyordu. Bu çerçevede bürokratlar da sistem içinde daha görünür ve güçlü bir konuma 1961 Anayasası ile ulaşmış oluyordular. Anayasanın 41. maddesi kalkınma planlarının hazırlanmasını bir devlet ödevi olarak gösterirken, 129. maddede yeni oluşturulacak olan Devlet Planlama Teşkilatı'nı (DPT) bundan sorumlu organ olarak gösteriyor ve en önemlisi "planın bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesi" ni bu kurumun sorumluluğuna veriyordu[33].

DPT'nin kuruluşu ile bürokrasinin ekonomik alandaki denetim gücü arttı ve bu durum bürokratları özellikle iş dünyası ile daha yakın ilişkiler geliştirmelerine neden oldu. 60'lı yılların başı planlamacı bürokratlar ile ticari grupların çekişmesi ile şekillendi, ithal ikameci politikaların yerleştirilmesi sürecinde bürokratlar aktif bir biçimde rol aldı ve onların çabaları sanayiciler tarafından destek gördü. 60'lı yıllara rengini veren diğer bir olgu da demokrasiye geçişle birlikte, özellikle 1965'ten sonra sağ iktidarların planlamacı bürokratlarla açık bir çekişme içine girmeleri ve artan oranda bürokratik kadroların bileşimine müdahale etmeleridir. Bu yıllardan itibaren ve özellikle 70'li yıllarda üst düzey bürokrasinin bileşimi oldukça değişti ve buna bağlı olarak grup bilincinin yerini siyasal polarizasyonun nüfuzu aldı. 12 Mart askeri muhtırasından sonra kurulan I.Erim hükümetinde planlamacılar hakimiyet kurdularsa da bu kısa sürdü. Siyasal tarihimize 11'lerin istifası olarak geçen 1971 tarihinde kabinedeki planlamacıların istifası ile bu etkinlik son buldu ve polarizasyon süreci devam etti[2]. Artık Türk siyasal hayatında ordu-sivil bürokrasi-siyasal elit aynileşmesinden bahsetmek güç olacaktır[11]. Özellikle 70'li yıllarda AP'li koalisyon hükümetlerinin CHP'ye yakın üst kesim bürokrasisine yönelik girişimleri ve CHP'nin mevcut kadroları korumak için gösterdiği çaba siyasal çekişmenin odağında yer aldı. Küçük partiler ise polarizasyonu bürokratik birimlerin tabanına yaydılar.

Sonuçta iktidar değişimlerine oldukça duyarlı ve siyasal partilere bağımlı, parçalanmış bir bürokratik yapı ortaya çıktı[34].

İkinci olarak 60'tan sonra, özellikle 70'li yıllarda yukarıdaki sürece paralel olarak bürokratik kadroların sınıfsal görünümünde de değişimler yaşandı. Üst kesim bürokratlarla, bunların altında yer alan ve günlük dilde "memurlar" olarak ifadelendirilen giderek kalabalıklaşan gruplar arasındaki ayırım giderek belirginleşti. Üst kesim bürokratlar ekonomik çevreler ve siyasal birimler ile girdikleri etkileşimler sonucunda, dengeleyici, taraftar veya aleyhte olabilen pragmatik bir davranış eğilimi geliştirirken, memurlar ise genellikle, kurulan memur derneklerinde ideolojik niteliği ağır basan faaliyetlere yöneldiler. Ancak niteliği nedeniyle, bu örgütlenmeler memur nüfusu içinde yaygın bir cazibe merkezi oluşturamadılar ve memur nüfusu dağınık, grup bilinci zayıf, patrimonyal eğilimleri daha güçlü bir kitle görünümüne sahip oldu.

Siyasal polarizasyonun üst kesim bürokratlar üzerinde, belirttiğimiz gibi pragmatizme kaymak biçiminde bir eğilim doğurmuştur. Bu etkileşim zaman zaman siyasal otoritelerin konumunu etkileyebilecek düzeye ulaşabilmiştir. Örneğin 1973 yılında dönemin Maliye Bakanına, bir grup maliye bürokrati piyasadaki yağ darlığının giderilmesi için, bankaların teminat olarak aldıkları "emtia rehini"nin kaldırılmasını önermişler, ancak isteklerini kabul ettirememişlerdir. Bu grup içinde yer alan Teoman Yazgan, dönemin koalisyon hükümetinin dağılmasından kısa bir süre sonra, bu kez Merkez Bankası bürokratlarının aynı doğrultuda bir kararı yeni hükümete kabul ettirdiklerini ve yayınlanan gizli bir genelge ile emtia rehni kaldırılarak yeni hükümete toplumsal düzeyde prim kazandırıldığını belirtiyor[36]. Yine bu dönemde üst düzey bürokratlar arasında, özellikle hükümetlerin değiştiği zamanlarda bireysel kulis faaliyetlerinin yaygın olduğunu belirtebiliriz. İktidara geçmesi beklenen siyasal parti lideri ile temas kurarak konumunu koruma veya daha iyi bir göreve gelme arayışı bürokratik grup bilincini aşındıran diğer bir yaygın davranış eğilimi olmuştur..

60-80 döneminde Türk kamu bürokrasisinde grup bilincini aşındıran diğer bir gelişme okul birlikteliğinden gelen dayanışmacı eğilimin siyasal müdahalelerle önemli oranda aşındırılması ile şekillendi. Özellikle mülkiyeli bürokrat tipi yerini, mühendis kökenli bürokratlar ve siyasal bağlılık doğrultusunda atanan bürokratlar sayesinde çok yönlü bir görünüme bıraktı. Artık bu dönemde toplumsal dönüşümü hedefleyen görece özerkleşmiş ve siyasal elitlere sıkı sıkıya bağlı bir bürokratik eğilimden bahsetmek mümkün değildir. Planlama süreci bürokratik kurumları özellikle ekonomik

kaynakların dağıtımını konusunda stratejik bir konuma getirmiş, özellikle sanayici gruplarla üst düzey ekonomi bürokrasisi arasındaki diyalogu geliştirmiştir. Bu stratejik konuma rağmen siyasal polarizasyonun etkisi bürokratik kurumlar içinde siyasallaşma yönünde bir aşınma meydana getirdi ve grup bilincini zayıflatmıştır.

III.4. Son Gelişmeler Işığında Memur Sendikalarının Konumu

1980 yılı hem siyasal hem de ekonomik açıdan önemli değişimlerin yaşandığı bir yıl oldu. Öncelikle 24 Ocak 1980 ekonomik kararları ile ekonomik süreçte karar alma mekanizmaları önemli ölçüde değiştirildi ve imtiyazlı, siyasal otoritelerle daha yakın ve hızlı karar alabilen bir üst bürokratik mekanizma oluşturuldu. Bu bürokratlar doğrudan hükümete bağlı kurullar içinde görev alıyorlardı ve çoğu teknokratlardan oluşuyordu. Yeni yapılanma memur, üst düzey bürokrat ayrımına üçüncü bir ayırım grubunu ekledi ve karar alma süreçlerindeki imtiyaz kurul bürokratlarına geçti. Uygulama ile klasik bürokratik gelenekler ve bakanlık bürokrasileri by-pass edilebiliyordu[9]. Klasik bürokratlarla, kurul bürokratları arasındaki çekişme özellikle 1983 yılından sonra konumları güçlenen ve kamuoyunda "prens" olarak nitelenen klasik geleneğin dışından atanan genç üst düzey bürokratların öne geçmesiyle iyice belirginleşti. 12 Eylül Askeri Müdahalesi ise siyasal açıdan üst düzey bürokrasinin grup kimliğini aşındıran düzenlemeleri ile bu süreci hızlandırdı. Örgütlenme özgürlüklerine getirilen kısıtlamalar memur dernek ve sendikacılığının gelişimini dumura uğratarak, kamuya personel alımında gidilen kısıtlamalar memur sayısındaki artışı dizginledi. Personel alımında sınav esasına geçilmesi, özellikle bitirilen fakülte ile bürokratik kurum arasında doğrudan bağın oluşturulduğu alanlarda önemli değişiklikler meydana getirdi ve grup dayanışmasını oldukça aşındırdı.

Yukarıda belirttiğimiz gibi dönemin en önemli gelişmelerinden birisi üst düzey kurul bürokrasisinin doğması ve zaman içinde bürokratik geleneğin dışından gelen genç yöneticilerin bürokratik kurumların başına getirilmeleridir. Özellikle devlet bankalarının genel müdürlüklerine genç yaşta, genellikle yurt dışında eğitim görmüş veya çalışmış kişiler atanmaya başlanmıştır. Elbetteki klasik bürokratik gelenekten gelen grupların bu atamalara sıcak baktıkları söylenemez. Türkiye'de personel rejimi kariyere dayalı kapalı bir sisteme dayanır ve bu sistem kıdem değişikliğini yaş ile yakından bağımlı hale getirir. Devlet memurları genellikle çalışma hayatlarına meslek yaşantılarının ilk yıllarında girerler, yaşları ile birlikte kıdemleri de artar. Bu tip bir sistemde, ağır işleme alışmış bürokratik birimlerin başına geçen, mevzuat konusunda pek bilgili olmayan genç

yöneticilerin neden olduğu bazı olaylar hükümet krizlerinin yaşanmasına varacak sonuçlar doğurmuştur. Bir banka genel müdürünün bağlı bulunduğu bakanın politikasını eleştirmesi, yine benzer bir konumdaki diğer bir genel müdürün yaklaşan seçimler nedeniyle hükümetin banka kasalarını "tamtakır" bıraktığını basına açıklaması[35], bürokratik gelenek açısından pek alışıldık davranışlar değildi. Özel şirket mantalitesi ile atandıkları kurumları yönetmeye çalışan bu kişiler zaman içinde kendilerini atayan iktidar ve bürokratik gelenekle çeliştiler ve zaman içinde güç kaybederek kalıcı bir grup oluşturamadılar. Klasik bürokrasinin zaman içinde geliştirmiş olduğu kurumsal pragmatizme dayalı ve iktidarın çıkarları ile kurumsal çıkarları dengeleme eğilimi gücünü korudu. Ancak yine de özellikle genç bürokratlar arasında kurumsal pragmatizmin yerine, bireysel pragmatizmi önceleyen önemli bir eğilim mevcuttur ve bu durum klasik bürokratik kurumların bireysel pragmatizme doğru evrileceğinin habercisi olarak kabul edilebilir[27].

1980'li yılların sonlarından itibaren yaşanan bazı gelişmeler ise "memurlar" içindeki değişimin habercisi olabilecek niteliktedir. Nasıl zaman içinde Türk kamu bürokrasisinin üst düzeyi grup bilincinden kurumsal ve bireysel pragmatizme doğru bir aşınma yaşadıysa, tam tersine memurlar arasında giderek grupsal çıkara dayalı örgütlenme eğilimi güç kazandı. Özellikle memur sendikalarının ayrı çatı altında toplanmış olmalarına rağmen gruplararası çekişmeden çok hükümete yönelik ortak grupsal çıkarlar doğrultusunda faaliyet yürütmeleri işçi sendikalarını gölgede bırakacak bir baskı grubu eğilimini doğurmuştur. Memur sendikaları yasal düzenlemelerin getirdiği kısıtlamalara rağmen kamuoyu silahını siyasal otoritelere karşı başarılı bir biçimde kullanabilme becerisini göstermektedirler. Aşağıda memur sendikacılığının geldiğimiz bu noktadaki niteliğine ve yasal statüsüne değinmeye çalışacağız.

Ülkemizde yasal anlamda bir memur sendikacılığının bahsetmek uzun yıllar mümkün olmamıştır. 1982 Anayasası ilk şekliyle memurların sendika kurmasını ve kurulan sendikalara girmesini tanıyan yada yasaklayan hiçbir kural içermemiştir. Bu konuda Danışma Meclisi tarafından, önceki düzenlemeye benzer bir biçimde, mesleki menfaatleri korumak ve geliştirmek amacı güden kuruluşlar kurma hakkının tanınması ise anayasa metninde yer almamıştır[12]. Bu durum memur sendikaları konusunda anayasal bir boşluk doğurmakta, bir anlamda yürütme birimlerine önemli oranda taktir yetkisi tanımaktadır. Dolayısıyla ülkemizde memur sendikacılığının gelişimi fazlasıyla hükümetlerin bu konudaki hoşgörü veya hoşgörüsüzlüğünün sınırlarına göre şekillenmektedir. Hükümetlerin bu konuda memur sendikacılığının geliştirilmesine ilişkin dayanacağı iç

hukuk kararları ve uluslararası düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak ülkemizde bu konuda siyasal otoritelerin istekli davrandıklarını söyleyebilmek oldukça güçtür.

IV. SONUÇ

Görüldüğü gibi Türk kamu bürokrasisi, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki yenileştirme girişimleri içinden süzülüp gelen ve zamanla orta sınıfa dayalı, elit, eğitilmiş bir ulusal çıkarı önceleyen bir kökene sahiptir. Bu bürokratlar görece özerk, grup bilincine sahip bir kişiler olarak yeni kurulan Cumhuriyet'te de önemli işlevler gördüler. Ancak İmparatorluğun son yıllarında girilen savaşların neden olduğu ekonomik bunalım onların konumlarını sarstı ve sosyo ekonomik yapı ve kurumsal güç açısından yeni dönemde zayıf bir konumda bıraktı. Bu durum onları yakın destek gördükleri yeni siyasal elitte kaynaştırdı ve süreç parti bürokrasisi diyebileceğimiz yeni bir görünüme evrildi. Bu grup da önemli ölçüde özerk, toplumsal dönüşümü amaçlayan bir elit görünümdeydi ve yeni devletin yapılanmasında aktif bir biçimde görev aldılar.

Bürokrasinin bu görünümü çok partili hayata geçişle birlikte sarsıldı. Parti bürokrasisi çok partili hayatın getirdiği siyasal ortamdan olumsuz etkilendi ve yeni elitlerle çatışma içine girdi. Bu çatışma DP yönetimince de körüklenince, "hizmetin icapları" na sığınarak eski eğilimini sürdürmek isteyen bürokratlar ile hükümetin sürekli müdahale girişimlerinin yol açtığı gerginlik ortamı siyasal alanda merkezi bir konum aldı.

1960 sonrasında Türk kamu bürokrasisinde önemli değişimler meydana geldi. Önce anayasadan kaynaklanan stratejik bir konum elde edildi. DPT kanalı ile bürokratlar özellikle ekonominin yönetiminde ve ithal ikameci sanayileşmenin yürütülmesinde kilit bir konuma geldiler ve güçlenmeye başlayan sanayici gruplarla yakın etkileşime girdiler. Aynı dönemde yaşanan ikinci gelişme siyasal polarizasyonun doğurduğu sonuçlar ve özellikle DP'nin devamı olarak güçlenen AP'nin bürokrasinin yapısında meydana getirdiği değişim ile şekillendi. Planlamacı bürokratlar özellikle 1965'ten sonra güç kaybına uğradılar ve üst düzey bürokratlar hem farklılaştı hem de kurumsal bir pragmatizme yöneldiler. Dönemin bir diğer gelişmesi bürokratik kadrolar arasında sosyo ekonomik farklılaşmanın iyice belirgin bir hale gelmesidir. Bu üst düzey bürokratlarla daha alt düzeydeki kamu görevlileri arasında hem eğilim hem de konum olarak ayrışma ile şekillendi. Kurumsal pragmatizmin yerini alt düzey kamu birimlerinde dağınık bir görünüm aldı ve grup bilinci oldukça aşındı. Kurulan memur derneklerindeki faaliyetler ise fazlasıyla siyasal

kamplaşma rengi taşıdı ve etkili bir baskı grubu eğilimi geliştirilemedi.

24 Ocak 1980 ekonomik kararları ile üst düzeyde kurullar bürokrasisi uygulamasına geçildi ve siyasal birimlere daha bağımlı uzman-danışman nitelikte bürokratlarla hükümet etme yöntemi güçlendirildi. Bu durum önce klasik bürokratlar ile kurul bürokratları, daha sonra da "prens" olarak ifade edilen, bürokratik birimlerin başına dışarıdan atanmış geç bürokratlar arasında bir çekişme doğurdu. Bütün bu süreç içinde kurumsal pragmatizm güçlenirken, bireysel pragmatizm de kamu yönetimi içinde yerleşmeye başladı ve bu durum bir dizi sorun doğurdu. Bu gün üst düzey bürokrasi arasında grup bilincinin oldukça aşınmış olduğunu belirtebiliriz. Buna karşılık özellikle 80'li yılların ikinci yarısından itibaren, yetersiz yasal statüye rağmen memur örgütlenmeleri giderek güç kazanmaya ve kamuoyunun gündemine girmeye başladı. Zaman içinde farklı örgütlenmelere gitseler de bu kuruluşların ortak noktalara vurgu yapan bir baskı grubu faaliyetine yöneldiklerini görüyoruz. Örgütlenme, toplu sözleşme ve grev haklarının verilmesi ile memur sendikacılığının grup eğilimi açısından önemli bir toplumsal aktör olarak karar alma süreçlerine dahil olabileceğini belirtmemiz gerekiyor. Ancak içinde bulunulan yasal çerçevenin konuyu fazlasıyla hükümet inisiyatifine bırakmış olması ve hükümetlerin genellikle bu konuda isteksiz, hatta zaman zaman engelleyici rol oynamaları bu konudaki gelişimi dizginlemektedir. Oysa gerek iç hukukta gerekse Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası metinlerde önemli açılımlar bulunmaktadır ve bunların değerlendirilmesi yönetime katılım açısından bir çok sorunun aşılmasına yardımcı olacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] ALMOND, Gabriel A.- POWELL, J.G. Bingham, **Comparative Politics: System, Process and Policy.** Boston: Little, Brown and Co., 1978. s.171-176.
- [2] ALTUĞ, Kurtul, **12 Mart ve Nihat Erim Olayı.** İstanbul: Yedigün, İkinci Baskı 1973. s.38-39.
- [3] BOZKURT, Ömer, **Memurlar: Türkiye'de Kamu Bürokrasisinin Sosyolojik Görünümü.** Ankara: TODAİE, 1980. s.53, 142.
- [4] BURNS, Edward M., **Çağdaş Siyasal Düşünceler 1850-1950,** Çev: A. Şenel, Ankara: Birey ve Toplum, 1984. s.526-527

- [5] CANMAN, Doğan. **Türkiye'de Kesimlerarası İnsan Gücü Hareketliliği**. Ankara: TODAİE. 1975. s.118.
- [6] CEM, İsmail. Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi. İstanbul: Cem. 1970. s.301-303.
- [7] DEMİR, Ömer-ACAR, Mustafa. **Sosyal Bilimler Sözlüğü**. İstanbul: Ağaç. 1992. s.386.
- [8] DUNLEAVY, Patrick-O'LEARY, Brendon. **Theories of the State The Politics of Liberal Democracy**. London: Macmillan. Sec. ed. 1988. s.129-130.
- [9] HEPER, Metin. "Interest Group Politics in Post 1980 in Turkey Lingerin Monism". **Strong State and Economic Interest Groups: The Post 1980 Experience**. Ed: Metin Heper. New York: De Gruyter. 1991. s.173.
- [10]----- **Türk Kamu Bürokrasisinde Gelenekçilik ve Modernleşme**. İstanbul: Boğaziçi Univ..1977. s.14-22.
- [11]----- **Modernleşme ve Bürokrasi**. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği. 1973. s.19-20, 58-59, 63.
- [12] GÜLMEZ, Mesut. **Belgelerle Yönetim, Yargı ve Memur Sendikaları**. Ankara: TODAİE. 1993. s.123.
- [13] KARPAT, Kemal H.. **Türk Demokrasi Tarihi**. İstanbul: Afa. İkinci Baskı 1996. s.76-79.
- [14]----- "Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Rejimi. Sosyal Yapı ve Çağdaşlaşma"çy. **Ortadoğu'da Modernleşme**. İstanbul: İnsan. 1995. s.117-118.
- [15] KIMBER, Richard. "Interest Groups and Fallacy of the Liberal Fallacy". **Pressure Groups**. Ed: Jeremy J. Richardson. New York: Oxford Univ. Press. 1993. s.45-46.
- [16] KNUTILLA, Murray. **State Theories, from Liberalism to the Challenge Feminism**. Halifax: Fernwood. sec. ed. 1992. s. 66.
- [17] LAWSON, Kay. **The Human Polity**. Boston: Houghton Mifflin Co..1985. s.322.
- [18] LEWIS, Bernard. **Modern Türkiye'nin Doğuşu**. Çev: Metin Kıratlı. Ankara: Türk Tarih Kurumu. Beşinci Baskı 1993. s.84.
- [19] LINDBLOM, Charles E.. **The Intelligence of Democracy**. New York: Free Press. 1965. s.13.
- [20] MALİYE BAKANLIĞI. 1996 Yılı Mali Yılı Bütçe Gerekçesi. Ankara. 1996. s.86.
- [21] MARDİN, Şerif. "Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri". Der: M. Türköne- T. Önder. **Türkiye'de Toplum ve Siyaset**. İstanbul: İletişim. Üçüncü Baskı 1992. s.57.
- [22]----- "Türkiye'de Orta Sınıfların Üç Devri". Der: M. Türköne- T. Önder. **Türk Modernleşmesi**. İstanbul: İletişim. İkinci Baskı 1992. s. 340-341.
- [23] MILLER, David-KOLEMAN, Janet-CONNOLLY, William -RYAN, Alan. **Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi**. Çev: Bülent Peker - Nevzat Kıracı. Ankara: Ümit, 1994. s. 99-100.
- [24] OKTAY, Cemil. **Siyasal Sistem ve Bürokrasi**. İstanbul: Der. İkinci Baskı 1997. s.56-62.
- [25]----- "Türkiye'de Yönetel Yayılma Olgusu ve Doğurduğu Sorunlar". **Hum Zamirinin Serencamı**. İstanbul: Bağlam. 1991. s.127. 132-133.
- [26] OLSON, Mancur. "The Logic of Collective Action", **Pressure Groups**. Ed: Jeremy J. Richardson. New York: Oxford Univ. Press. 1993. s.23-24.
- [27] ÖZEN, Şükrü. **Bürokratik Kültür-1**. Ankara: TODAİE. 1996. s.229-237.
- [28] RANNEY, Austin. **Governing**. New Jersey: Prentice Hall. fifth ed. 1990. s.28.
- [29] SARTORI, Giovanni. **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**. Çev: Fıncer Karamustafaoglu-Mehmet Turhan. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı. 1993. s. 193.
- [30] SENCER, Muzaffer. **Türkiye'nin Yönetim Yapısı**. İstanbul: Alan. İkinci Baskı 1992. s.72-74.
- [31] SHAW, Stanford J.. "19. yy. Osmanlı Reformcularının Amaç ve Başarılarının Bazı Yönleri". çy. **Ortadoğu'da Modernleşme**. İstanbul: İnsan. 1995. s.51-57.
- [32] TEPEDELENLİOĞLU, Nazif N.. **Ordu ve Politika**. İstanbul: Bedir. 1967. s.371-377.
- [33] TORTOP, Nuri-İSBİR, Eyüp G.. **Yönetim Bilimi**. Ankara: Bilim.ty. s.60-61.
- [34] TURAN, İter, "Stages of Political Development in The Turkish Repuclie". **Perpctives on**

Democracy in Turkey. Ed: Ergun
Özbudun, Ankara: Turkish Political
Science Association, 1988. s.92-94.

[35] WEBER, Max. **Sosyoloji Yazıları.** Çev: Taha Parla.
İstanbul: İletişim, 1996. s.290-293.

[36] YAZGAN, Turan. Bürokratlar Nereye Koşuyor. İstanbul:
Tekin, 1993. s.101-103. 265.

TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ*

Abdulkerim GÖV

M.Ü. İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, Araştırma Görevlisi

ABSTRACT: *It is a primary duty of a state to provide its people with a honorable standard of living within the framework of freedom. The main element in the protect of freedom and human honour is SOCIAL SECURITY This is because the social security save those of the people who contribute to the society by their labour, from submitting to the others. Within the understanding of a welfare state, the human value always ranks on the first place. Therefore, it is the duty of the state to take every citizen under the cover of Social Security System. By this, the health and future of our people will be under guarantee on the one hand, it will also contribute to a fair distribution of National Income on the other In the event that we make an assessment view of our country, it will appear that the present level of social security is not satisfactory and does not match the basic human honours. However, it is also possible to point out the economic instability for as a reason as well. The Social Security reform program will be brought in force within a contemporary structure without much delay.*

Belirli tehlikelere karşı korunma ve bu konuda gerekli araçlara sahip olma arayış ve çabaları, insanlık tarihinin tüm evlerinde, her fert ve toplum için vazgeçilmez bir olgu olarak önemini korumuştur. Dolayısıyla sosyal güvenlik, kişilerin bugününün ve yarınının güvence altına alınması ve doğabilecek risklere karşı korumasız bırakılmaması çabalarıdır. Sosyal güvenlik bir amaç olup, sosyal sigortalar, sosyal yardım ve hizmetler ise bu amaca ulaşmada kullanılan birer araçlardır.

Bir toplumda yaşayan kişilerin güvenliklerini sağlamak amacı ile Devlet tarafından veya yine Devlet'in desteği ile özel girişimciler tarafından kurulan kurum ve kuruluşların tamamına SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ denilmektedir. Şu halde sosyal güvenlik bir ülkede çalışan/çalışmayan herkesi kapsamına almaktadır.

Uluslararası düzeyde, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinde (md.22), Avrupa sosyal şartında (md.12) ve ILO sözleşmelerinde Sosyal Güvenliğin teorik temelleri hazırlanmıştır. Bu belgelerde, sosyal güvenliğin temel bir insan hakkı olduğu, Devletinde bu hakkın

gereklere yerine getirmekle görevli olduğu vurgulanmıştır. Bu ifadeler ülkemiz dahil olmak üzere birçok ülkenin anayasa ve yasalarında da yer almıştır. Önemle vurgulamak gerekir ki, sosyal güvenlik alanında sağlanan bu gelişmeler, İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan iktisadi, siyasi ve sosyal ortamın sağladığı olumlu atmosferde gerçekleşmiştir. Tüm bu gelişmelerle birlikte sosyal güvenlik ilkesinin anayasalarımızda yer alması ilk defa 1961 Anayasası ile olmuştur. Yine ülkemizde sosyal güvenliğin en büyük araçlarından biri olan Sosyal Sigortaların kurulması ilk kez 1936 tarih ve 3008 sayılı İş kanunuyla kurulması öngörülmüştür.

Sanayi devriminden sonra hızlı sanayileşme ve şehirleşme ile doğan sefaletin önlenmesi amacıyla, sosyal güvenliğin bir aracı olan Sosyal Sigortalar uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulamaya ilk defa Almanya'da rastlamak mümkündür. Türkiye'de de Devlet, sosyal sigortalar Kurumunu 1946 yılında 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile bağımsızlığa kavuşturmuştur. Türkiye Cumhuriyeti döneminde kurulan kamu sosyal güvenlik kuruluşları; Sosyal Sigortalar Kurumu, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı, Bağ-Kur ve ek sosyal güvenlik sağlayan kurumlar ile vakıflar kurulmuşlardır. (Biz buradaki açıklamalarımızı kapsam itibariyle en geniş olan SSK üzerinde yoğunlaştırdık).

Türkiye'de Devlet, sorumluluklarını Anayasal hükümler doğrultusunda, primli ve primsiz sosyal güvenlik rejimleriyle yerine getirmektedir.

SSK'nın finansmanının asıl kaynağını primler oluşturmaktadır. 1996 yılında elde edilen gelirin %89'u prim geliridir. Primlerdeki işveren payı sigortalının payının üstündedir. Sigortalı primlerini zamanında ve eksiksiz öderken, işveren konumunda olan gerek özel sektör gerekse kamu kurumları primlerini ödemedeki gecikmelere yol açmaktadırlar. Bu da kurum açısında fon sıkıntılarına sebebiyet vermektedir.

Sosyal Sigortalar Kurumunda uygulanan finansman yöntemi tek değildir. Hastalık ve Analık

* "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi ve SSK Uygulaması" adlı Yüksek Lisans Tezinde ulaşılan sonuçların özetidir. Bkz. Ayrıntılı bilgi için ABDULKERİM GÖV, "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi ve SSK Uygulaması örneği". Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, İstanbul

sigortasında dağıtım yönetimi uygulanırken, yaşlılık ve ölüm sigortasında fon biriktirme (Kapitalizasyon) yöntemi uygulanmakta, İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları sigortasında ise daha çok fon biriktirme yönteminin ağırlık kazandığı karma finansman yöntemi uygulanmaktadır.

Son yıllarda Kamu Kesimi Finansman Açıklarının artmasında, Sosyal güvenlik kurumlarının etkisi giderek artmaktadır. Çünkü Ülkemizde yıllardır izlenen yanlış sosya-ekonomik politikaların ve siyasal iktidarların popülist uygulamalarının sonucunda sosyal güvenlik kurumlarının mali yapılarını büyük ölçüde bozmuş ve dolayısıyla kamu açıklarını etkileyen unsurlardan birisi haline gelmişlerdir.

Sosyal güvenlik sistemimiz, geçmişten getirdiği birtakım sıkıntılarla birlikte, bugün çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmış bulunmaktadır. Bu sıkıntılar ve çözümlerinden bazıları şunlardır:

SSK'nın yönetim yapısıyla ilgili çağdaş düzenlemelere gidilmeli ve anayasal çerçevede yerine oturtulmalıdır. Kurumun başında bulunan genel müdürün atama yerine, yönetim kurulunca seçilmesi daha uygundur. Kurumun idari ve mali açıdan özerkliği sağlanmalıdır.

Prim tahsilatlarının artırılmasına çalışılmalıdır. Kurumun finansman sıkıntısının önüne geçebilmek için temelde iki alternatif vardır: Gelir-Gider dengesinin gelirler lehine netice vermesi, ya kurumun gelirlerini artırmakla, ya giderlerini azaltmakla ya da her ikisinin bir arada gerçekleştirilmesi yoluyla mümkün olacaktır.

İşsizlik Türkiye'nin önemli sosyo-ekonomik sorunlarından biri olma özelliğini her geçen gün korumaktadır. Bu çerçevede genel sağlık sigortası uygulamasına en kısa zamanda geçilmelidir.

Primlerin zamanında tahsil edilmesi yoluna gidilmelidir. Primlerin zamanında ödenmemesi durumunda ceza miktarı belli bir katsayıya bağlı olarak artırılmalıdır.

Primlerin zamanında ödenmemesinden dolayı uygulanan gecikme zammı affına gidilmemelidir. Çünkü böyle bir uygulama prim ödeme eğilimini olumsuz etkilemektedir. Belediyelerin prim borçlarını ödememeleri halinde İller Bankası ödeneklerinden tevkifat yapılması yoluna gidilmelidir.

Kurumun Fonları verimli bir şekilde nemalandırılmalıdır. En önemli yatırım alanı olarak yüksek faiz veren bankalara yatırılmalıdır. Diğer yatırım alanlarından konut kredileri ve tahviller alım satım yoluna gidilmelidir.

Sosyal Sigortaların Finansmanı ile ilgili sorunları da vardır. Kurumun finansmanına Devlet katkıda bulunmaktadır. Devlet SSK'nın finansmanına kurum açıklarının kapatılması için, tüm batı ülkelerinde olduğu gibi yardımda bulunmalıdır.

Erken emeklilik uygulamasına son verilmelidir. Gelişmiş ülkelerde erken emekliliğe son verilmesine rağmen, ülkemizde halen geçerliliğini koruması, SSK'yı zor duruma sokan uygulamalardan biri olmuştur. Batı örnekleri, ülke gerçekleri, ekonomik ve sosyal yapısıyla çok geçmeden uyumlu düzeye geçilmelidir.

Özel sigortacılık programları teşvik edilmelidir. Özel sigortacılığın gelişmesiyle belki de ileriki bir aşamada kısmi özelleştirilme imkanına kavuşabilecektir.

SSK, politik baskılardan uzaklaştırılmalı, Kurum gerçek anlamda mali ve idari özerkliğe kavuşturulmalıdır. Bunun için kurumun teşkilat kanunu yeniden düzenlenmelidir. Ülkemiz ekonomik ve sosyal gerçekleri göz önünde bulundurularak çağdaş bir sosyal güvenlik reformu gerçekleştirilmelidir.

SSK'nın düzenli işleyişi için denetime etkinlik kazandırılmalıdır. Primlere uygulanan gecikme faizi hiçbir zaman kredi faiz oranlarının altında bırakılmamalıdır.

Avrupa Topluluğunu amaçlayan, Türkiye için çok geçmeden, layık olduğu bir sosyal güvenlik sistemi süratle oluşturulmalıdır. Tam üyelik için daha somut gelişmeler kaydedilmelidir.

Saymış bulduğumuz ve benzeri çağdaş düzenlemelerle ekonomik yönden güçsüzleri, insanca yaşamak için yeterli geliri olmayanları korumayı amaçlayan sosyal güvenlik, aynı zamanda ulusal gelirin yeniden dağıtılması işlevini üstlenecektir. Bu sayede toplumdaki, ekonomik eşitsizlikler bir ölçüde azaltılmış ve sosyal adaletin sağlanmasına katkıda bulunmuş olunacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AKSOY. Sadri. Amerikan Sosyal Ekonomik Programları Üzerine Müşahadeleler ve Memleketimiz için Tadbiki Uygun Usuller Hakkında Raporlar. Ankara 1955
- AVNİMELECH. Moria "Economic Aspects of Women's Pension". International Seminar of Women's Pension Rights and Practices. Haifa March - 1977
- AĞAR. Tuğrul. Sosyal Güvenlikte Neredeyiz Ve Ne Yapmalıyız. Türkiye İktisat Dergisi. Sayı.10. Ankara - 1991
- CAMBELL. Colin D. The long-term Prospects For Social Security. Retirement Income And The Economy. Traction's For the 80. Washington DC-1981
- CURİLLIER. Rolande The Reduction of Working Time. Scope and Implications in Industrialised Market Economies. ILO Cenova - 1984
- DİLİK. Sait Türkiye'de Sosyal Güvenlikle ilgili Bazı Düşünceler. I-II. İşveren Dergisi. Sayı.6-7-8. Ankara -1989
- DANIŞOĞLU. Emel OECD Üyesi Ülkelerde Sosyal Güvenlik Kurumlarının Örgütlenme Modelleri ve Türkiye. Ankara - 1995.
- ERSAN. Gürbüz 150 Soruda Sosyal Sigortalar. Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayını. İstanbul - 1993
- GURİERRES. Alvaro C. Medhads of Financing Adjustment of Persion Protection. ISSA. New Delhi - 1985
- TOBB. Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara - 1993

ÇEVRE MUHASEBESİNİN İKİ YÖNÜ

Esra NEMLİ

İ.Ü. S.B.F. İşletme Bölümü, Araştırma Görevlisi

ABSTRACT : *Today companies face a climate with increasingly significant environmental concerns. As companies experience tougher environmental regulation and higher environmental compliance costs, managers need to consider how their cost accounting systems assign environmental costs. Environmental accounting in a micro sense, is a tool which helps managers in handling environmental costs. On the other hand, incorporating environmental values into national income accounts is the macroeconomic side of environmental accounting. Depletion of natural resources should be considered in national income accounting.*

I- GİRİŞ

Çevre sorunları günümüzde yöneticilerin karşı karşıya kaldığı en önemli alanlardan biridir. Çevresel sorunların karmaşıklığından ve ortaya çıkış hızından dolayı, hiçbir şirket bu sorunlara kayıtsız kalamamaktadır. Firmanın bu sorunlara getirdiği çözümler uzun dönemli çıkarlarını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır. Dolayısıyla her şirket, mevcut ve ortaya çıkmakta olan çevre sorunlarıyla başa çıkabilmek için önceden stratejiler belirlemelidir. Bu stratejilerin belirlenmesinde, şirket faaliyetlerinin yarattığı çevre kirliliğini önleyecek yatırımların değerlendirilmesinde ve çevreyle ilgili maliyetlerin üretim süreçlerine doğru biçimde dağıtılmasında kullanılacak en önemli araç çevre muhasebesidir.

Çalışmamızın birinci bölümünde çevre muhasebesi işletmeler açısından incelenecek, ikinci bölümde ise makroekonomik açıdan çevre muhasebesinin milli gelir hesaplama yöntemlerine getireceği değişiklikler tartışılacaktır.

II- İŞLETMELER AÇISINDAN ÇEVRE MUHASEBESİ

1970'lerin muhasebe literatüründe çevre muhasebesi, daha genel bir kavram olan sosyal muhasebenin bir parçası olarak ele alınmaktaydı. Zaman içinde gelişimi yavaş olmakla beraber, çevre muhasebesinin özellikle 1980'lerin sonlarından beri, sayıları gittikçe artan uluslararası, ulusal ve bölgesel yasal düzenlemelerden dolayı işletmelerde önem kazanmaya başladığı görülmektedir. [1]

Çevreyi korumak amacıyla getirilen yasal düzenlemeler arttıkça ve bu düzenlemelere uyum sağlamak için yapılan harcamalar yükseldikçe, şirketler muhasebe sistemlerinde çevre ile ilgili faaliyetlerin yerini tekrar gözden geçirmek zorunda kalmaktadırlar. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde çevresel maliyetler her sene milyarlarca dolara ulaşmaktadır. Artan çevresel baskılar karşısında şirketler, "çevre"yi 21. yüzyılın en önemli konusu olarak görmekte-dirler. [2] Geleneksel muhasebe sistemleri, üretim maliyetlerini hesaplar-ken, atıkları yok etme maliyetini, kirliliği önlemek üzere alınan önlemlerin maliyetini, geri dönüşüm süreçlerinin maliyetini ve yasal düzenlemelere uyumun getirdiği maliyetleri dikkate almamaktadır. Bu yüzden çevreyle ilgili olarak ortaya çıkan maliyetler henüz yönetsel karar alma sisteminin bir parçası haline gelmemiştir.

Geleneksel olarak çevreyle ilgili olarak katlanılan maliyetler, spesifik üretim süreçlerine yüklenmemekte, önce genel imalat maliyetlerine, oradan da bütün üretim süreçlerine dağıtılmakta idi. Bu uygulama, çevreyle ilgili maliyetlerin nispeten düşük olduğu, dolayısıyla üretim maliyetlerinin yapısında fazla bir değişiklik oluşturmadığı zamanlarda kabul edilebilir bir uygulamaydı. [3] Fakat günümüzde özellikle sanayileşmiş ileri ülkelerde, çevresel uygunluk maliyetlerinin (environmental compliance costs) toplam maliyetler içindeki payı her geçen gün artmaktadır. Bu sebeple çevresel maliyetlerin ilgili oldukları süreç ve mamullere doğru olarak yüklenmesi çok önemlidir.

Örneğin, bir şirketin zararlı atıklar ortaya çıkaran belli bir üretim süreci varsa, bu atıkları çevreye boşaltmanın maliyeti genel imalat maliyetlerine eklendiğinde şirketin bütün üretim süreçlerine dağıtılacaktır.[3] Böyle bir durumda, bazı ürünlerin maliyeti olduğundan fazla, bazılarının maliyeti ise olduğundan az gösterilmiş olacaktır. Bunu önlemek için bazı şirketler atık yönetiminden (waste management) kaynaklanan maliyetleri, bu maliyetlere sebep olan departmanların maliyetlerine eklemektedirler. Bu şirketlerde çevre ile ilgili maliyetlerin muhasebeleştirilmesi, stratejik kararların bir parçası olarak ele alınmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde atık yönetimi kavramı, beraberinde atık muhasebesi (waste accounting) kavramını getirmiştir.[4] Gelişmiş bir atık muhasebesi sistemi, şirket yönetiminin üretim süreçlerini daha iyi anlamasına ve kirliliği azaltma yönünde ne derece ilerleme kaydedildiğini görmesine yardımcı olur. Standart yönetim muhasebesi sistemleri ekolojik yatırımları göstermekte yetersiz kalmaktadır. Gelişmiş bir atık muhasebesi sistemi, belli bir üretim süreciyle ilgili gerçek maliyetlerin belirlenmesine yardımcı olur, dolayısıyla atıkların azaltılması için yapılacak yatırımlar daha doğru biçimde değerlendirilebilir.

Çevreyle ilgili maliyetlerin muhasebeleştirilmesinde önemli konulardan biri, önlenebilir maliyetlerin (preventable costs) kaçınılmaz maliyetlerden (unavoidable costs) doğru biçimde ayırılmasıdır.[3] Geleneksel olarak muhasebe sistemleri, kirliliği azaltıcı alternatif üretim süreçleri kullanarak önlenebilecek maliyetleri fazla önemsememişlerdir. Basit bazı önlemler yardımıyla kirliliği azaltabilecek ve maliyetleri düşürebilecekken, önlenebilir maliyetlere yeterince önem verilmemesinin olumsuz birtakım sosyal ve ekonomik sonuçları olacaktır.

A-ÇEVRESEL MALİYETLERİN SINIFLANDIRILMASI

Hughes ve Millis toplam kalite yönetiminin maliyet yaklaşımını çevreyle ilgili maliyetlere uyarlamışlardır. Buna göre, çevreyle ilgili maliyetler; önleme maliyetleri, değerlendirme maliyetleri, içsel hata maliyetleri ve dışsal hata maliyetleri olmak üzere dörde ayrılabilir: [5]

1. ÖNLEME MALİYETLERİ

Önleme maliyetleri, bir şirketin problemleri ortaya çıkmadan önce çözmek ve problemleri fırsatlara dönüştürmek üzere sarfettiği çabaların maliyetidir. Önleme maliyetleri bir çeşit yatırımdır; bugün yapılan harcamalar gelecekteki muhtemel harcamaları azaltmaktadır. [5] Üretim süreçleri sonucunda ortaya çıkan kirlenici maddelerin azaltılması veya elimine edilmesi yönünde sarfedilen çabalar, sonuçta şirkete rakipler karşısında uzun dönemli bir maliyet avantajı sağlayacaktır. Bu avantaj pazarlama ve halkla ilişkiler alanlarına da yansiyabilir. Örneğin, Kodak şirketi, film üretiminde kullanılan maddelerin % 97'sinin yeniden kullanım maliyetinin, tamamen yeni malzeme kullanma maliyetinin sadece 1/7'sine eşit olduğunu görmüştü.

Çevre kirliliğini azaltmak üzere alınacak önlemler şirketin uzun dönemli yatırımlar yapmasını gerekli

kılmaktadır. Bu yatırım projeleri, şirketin diğer projeleri gibi sermaye bütçelemesi sürecinde değerlendirilmelidir.

2. DEĞERLEME MALİYETLERİ

Çevresel maliyetlerin sınıflandırılmasında ikinci olarak değerlendirme maliyetleri yer almaktadır. Bu maliyetler, şirket faaliyetlerinin çevreyi ne şekilde etkilediğini izlemek amacıyla yapılan çalışmalardan doğan maliyetlerdir. Değerleme maliyetleri aşağıdaki unsurları kapsamaktadır: [5]

-Test aletlerinin maliyeti

-Testlerde ve muayenelerde kullanılan malzemelerin maliyeti

-Şirket dışı laboratuvar testlerinin maliyeti

Faaliyetlerin yakından izlenmesi, şirketlerin muhtemel sorunları, düzeltici önlemlerin çabuk ve ekonomik biçimde alınabileceği erken aşamalarda belirlenmesine yardımcı olur. Yakından izleme çevreye zarar verecek oluşumların zamanında tespitini ve önlenmesini sağlar.

3. İÇSEL HATA MALİYETLERİ

İçsel hata maliyetleri, değerlendirme aşaması sırasında belirlenen çevreye zararlı işlemlerin düzeltilmesi amacıyla katlanılan maliyetlerdir. Çevre maliyetleri kapsamında içsel hata maliyetleri, toplam kalite yönetiminde olduğu gibi tamamlanmış ürünlerin düzeltilmesinden ya da yeniden yapılmasından kaynaklanan maliyetler değil, daha çok üretim süreçlerinin düzenlenmesiyle ilgili maliyetlerdir. İçsel hataların bu geniş kapsamı, şirketlerde bu maliyetlerin yüksek olmasına yol açmaktadır.

4. DIŞSAL HATA MALİYETLERİ

Çevresel maliyetlerin sınıflandırılmasında son olarak dışsal hata maliyetleri söz konusudur. Toplam kalite yönetiminde dışsal hata maliyetleri kusurlu bir ürünün müşteriye satılmasıyla başlar. Oysa çevre maliyetleri alanında, dışsal hata döngüsü, düzeltme ve iyileştirme faaliyetleri şirket yönetiminin kontrolü dışında kaldığı zaman başlar. Böyle bir durumda şirket resmi kurumların hangi önlemlerin alınması gerektiği konusundaki müdahalesini beklemelidir.

Çevreyle ilgili maliyetlerin önleme maliyetleri, değerlendirme maliyetleri, içsel hata maliyetleri ve dışsal hata maliyetleri olarak sınıflandırılmasının şirketlerin maliyetleri kontrol edebilmesi açısından bazı yararları

vardır. Öncelikle bu sınıflandırma, önleme maliyetlerinden dışsal hata maliyetlerine uzanan sürecin her aşamasında şirketin kontrol imkanının giderek azaldığını ortaya koymaktadır.[5] Dolayısıyla şirketler, dışsal hataların oluşumunu önlemek için özellikle önleme ve değerlendirme çabaları üzerinde yoğunlaşmalıdırlar. Şirketler önleme ve değerlendirme çabalarını artırdıkça, çevreye verilen zararın tazmini için daha az maliyete katlanacaklardır.

Çevreyle ilgili maliyetlerin önemli ölçüde artışı, şirketleri bu harcamalar üzerindeki kontrolü artırma yönüne sevk etmektedir. Maliyetlerin yukarıda açıklandığı şekilde sınıflandırılması, çabaların zararın oluşmasını baştan önleme konusuna yoğunlaştırılmasına yardımcı olacaktır. Üretim süreçleri sonucunda ortaya çıkan zararlı atıklar için vergi ödemek yerine şirketler, yeni üretim teknolojileriyle bu atıkları hiç oluşturmama, yani elimine etme yoluna gideceklerdir. Böylelikle uzun vadede çevreye zarar vermektен kaynaklanan cezaların maliyeti önemli ölçüde azalacaktır.

B-ÇEVRESEL MALİYETLERİ YÖNETİM STRATEJİLERİ

Çevresel maliyetlerin yönetiminde en önemli konu, tepe yönetimin desteğini sağlayabilmektir. Bazı şirketler, çevreyle ilgili faaliyetlerini düzenlemek üzere departmanlar üstü bir çevre komitesi oluşturmaktadırlar. [3] Bu komite, çevre maliyetlerinin muhasebeleştirilmesinde izlenecek metodları belirlemekte, çevreyle ilgili faaliyetlerin periyodik denetimlerini yapmakta ve yasal düzenlemelere uygunluğu sağlamaya çalışmaktadır.

Maliyet muhasebesi sistemlerinin, çevreyle ilgili maliyetleri ait oldukları üretim süreçlerine yükleyecek şekilde düzenlenmesi, finansman ve yatırım kararlarının daha isabetli verilmesine yardımcı olacaktır. İyileştirilmiş bir maliyet muhasebesi sistemi, şirketlerin maliyetler hakkında daha bilgili olmasına, rekabet avantajlarını artırmalarına ve çevre koşullarını iyileştirmek için harcadıkları çabaları ortaklarına ve topluma daha detaylı biçimde açıklamalarına yardımcı olacaktır.

Çevre muhasebesi henüz yeni gelişmekte olan bir konudur. Çevre ile ilgili maliyetlerin şirketin karar alma süreçlerinde dikkate alınmasını sağlamak üzere ciddi çalışmalar olmakla birlikte, çevreyle ilgilendiklerini göstermek isteyen bazı şirketlerin genellikle dönüşümlü kağıda basılmış birtakım grafikler ve tablolar yayımlayarak atıklarındaki azalma miktarını açıklamakla yetindikleri görülmektedir. Bu atıkların miktarı çoğu zaman kilogram veya ton bazındadır; bu rakamları muhasebe hesaplarında gösterilmek üzere maddi tutarlara çeviren şirketler sayıca çok azdır. [6] Bazı şirketler de

çevreyle ilgili sorumluluklarını üstlendiklerini göstermek amacıyla yıllık raporlarında bu tip bilgilere yer vermektedirler.[7] Çevre muhasebesi uygulamaları, çevre bilincinin artması, çevrenin stratejik kararları etkileyen bir unsur haline gelmesi ve çevre yönetim sistemlerinin oluşturulmasıyla yaygınlaşacaktır.

III- MAKROEKONOMİ AÇISINDAN ÇEVRE MUHASEBESİ

Üretim ve tüketim faaliyetlerinin çoğu çevreyi olumsuz yönde etkilemektedir. Ekonomik kalkınma ve hızlı nüfus artışı, çevre ve doğal kaynak tabanındaki baskıları artırmaktadır. Ekonomistler geçmişte üretim ve tüketimin yan etkilerini "dışsal etkiler" olarak nitelendirmekteydi.[8] Fakat bu etkiler, ancak doğal kaynaklar bir bütün olarak gözönüne alınmadan dar bir bakış açısıyla ele alındığı zaman dışsal olabilir. Dünya ekosistemi geniş olmakla birlikte sonsuz değildir. Çevre sözkonusu olduğu zaman, eninde sonunda birilerinin bu dışsal maliyetlere katlanmak zorunda kalacağı açıktır. Bu bağlamda, milli gelirin hesaplanmasında doğal kaynakların tüketiminin de dikkate alınması ve gerçeği daha fazla yansıtan bir milli gelir rakamına ulaşılması gereklidir.

A-GAYRİSAFİ MİLLİ HASILANIN HESAPLANMASINDA ÇEVRE MUHASEBESİ

Toplumların ekonomik performansının temel ölçütü gayrisafî milli hasıla (Gross National Product) dir. Gayrisafî Milli Hasıla (GSMH), bir ulusun belli bir yılda ürettiği nihai mal ve hizmetlerin toplam parasal değeridir. [9] Mevcut uygulamalarda, bina ve fabrikalar, makina ve araç-gereç gibi sermaye unsurları GSMH'nın hesaplanmasında amortismanına tabi tutulmakta, ama doğal kaynaklar amortis edilmemektedir. Al GORE, "Küresel Denge" adlı kitabında bu çelişkiyi şöyle ifade etmektedir: "Dikkatsiz tarım yöntemleriyle rüzgara ve yağmura karşı koyma gücü azalan verimli Iowa toprakları, Mississippi nehrinden akıp gittiğinde bunun amortismanı niçin yapılmamaktadır? Neden bu kayıplar da geçen yılki ekimin ekonomik maliyetlerinden biri olarak kabul edilmez? Belli bir yılda toprak kaybı oranı yüksek olursa, o ulus alınan ürüne rağmen daha yoksullaşmış olabilir. Bu arada, ekonomik raporlarımız bizi tam tersine, ekinleri yetiştirdiğimiz ve toprakların erozyona uğramasını engelleyecek, ekolojik açıdan geçerli bir yöntem gereken parayı vermediğimiz için zenginleştiğimize inandıracaklardır." [10] Yıllardan beri milli gelirin hesabında kullanılan yöntemlerin yenilenmesi ve milli gelir hesabında çevreye verilen zararın da dikkate alınması gerekmektedir.

John Hicks milli geliri, ülkeyi refah kaybına uğratmadan belli bir dönemde tüketilebilen gelir olarak tanımlamaktadır. Bu anlamı ile milli gelirin sürdürülebilir özelliği olmalıdır. Gerçek gelir, sürdürülebilir gelirdir. [8] Sürdürülebilir kalkınma kavramına paralel olarak, sürdürülebilir gelir, gelecek dönemlerdeki muhtemel tüketim miktarını azaltmadan belli bir dönemde tüketilebilecek maksimum değerdir. Bu kavramı ekonomik açıdan ele alacak olursak, hükümetler refah seviyesini düşürmeden belli bir dönemde bir toplumun tüketebileceği maksimum tutarı bilmelidirler. Bu sebeple, ulusal gelir rakamının sürdürülebilir geliri göstermesi gerekir.

Milli gelir hesaplarında yalnızca fiziki sermayede meydana gelen aşınma ve eskimeler amortisman olarak yer almaktadır. Doğal olarak amortismanlar yeni yapılan yatırımlardan büyük olduğu sürece ekonomide birtakım gerilemelerin görülebileceği anlaşılmalıdır. Fakat aynı anlayış doğal kaynaklar için geçerli değildir. Yani milli gelir hesap sistemi içinde gelecekteki potansiyel üretimi düşürecek faaliyetlere karşılık bugünkü gelire yapılan bir ödeme yer almamaktadır. Örneğin, bugün bir petrol yatağı bulsak ve üretime başlasak, milli gelir hesaplarında sadece yıllık üretim miktarının değeri görülecekti. Halbuki mevcut bir kaynak tüketilmekte ve bu tüketim milli gelire yansıtılmamaktadır. [11]

Gelişmekte olan ülkelerde sorun daha önemli boyutlardadır. Bu ülkelerde, ekonomik büyüme ve kalkınma için doğal kaynaklardan daha fazla yararlanılmasına rağmen, bu kaynaklar sanki değersizmiş gibi hızla tüketilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde, madenler ve petrol gibi doğal kaynakların çıkarılıp satılmasından elde edilen gelirle sanayi, altyapı ve eğitim yatırımları gerçekleştirilmektedir. Bu süreci mantıklı biçimde temsil eden bir muhasebe sistemi ise belli bir varlığın diğer bir varlığı elde etmek üzere kullanıldığını göstermelidir. [12] Dolayısıyla milli gelir hesaplarında, doğal kaynak stoklarındaki değişmeyi ve kirliliğin yarattığı refah kaybının gerçek maliyetlerini gözönüne alacak değişiklikler yapılmalıdır.

GSMH rakamından mevcut sermaye stokunu korumak için gerekli miktar çıkarıldıktan sonra kalan rakam Net Milli Hasıla (Net National Product)dir. [13] Ekonominin sermaye stokuna dokunmaksızın tüketebileceği en yüksek değer budur. Net milli hasıla Hicks'in tanımladığı anlamdaki gelirdir. Bu gelirin en önemli özelliği sürdürülebilir olmasıdır.

Ekonomistler arasında tartışmalara yol açan önemli bir konu, net milli hasılanın, toplumun refah düzeyini azaltmadan tüketilip tüketilemeyeceğidir. Bazıları buna şiddetle karşı çıkmaktadır; zira net milli

hasılanın üretimi sırasında ekolojik açıdan sürdürülebilir olmayan faaliyetler yapılmaktadır. Dolayısıyla net milli hasıla rakamı, tüketilebilir maksimum miktarı olduğundan fazla göstermektedir. [14]

Net milli hasıla rakamını Hicks'in tarif ettiği gerçek gelir kavramına benzetebilmek için iki tür düzenleme yapılabilir. Birincisi, üretim faaliyetleri sırasında tüketilen doğal kaynaklar da diğer sermaye stokuna yapıldığı gibi amortismanına tabi tutulmalıdır. İkincisi de, toplam üretim ve tüketimin yan etkilerinden korunmak için yapılan harcamalar net milli hasıladan düşülmelidir.

Makro ekonomik açıdan ele alındığında, gelecekte ulusal gelir rakamlarının daha gerçeğe yakın olması ve sürdürülebilir geliri temsil edebilmesi için çevre muhasebesi önemli bir araç olacaktır.

B- MİLLİ MUHASEBE SİSTEMİ

Çevreyle ilgili gerçekleri yansıtmakta mevcut milli gelir hesaplarının yetersizliği gözönüne alındığında, karşımıza milli gelir rakamlarının daha gerçekçi olması ve sürdürülebilir geliri temsil etmesi için gerekli değişikliklerin ne şekilde yapılacağı sorusu çıkmaktadır.

1993 yılına kadar kullanılmakta olan Milli Muhasebe Sistemi (System of National Accounts-SNA), 1968 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanmış bir dokümanı temel almakta ve bir ülkenin refah, gelir ve harcamaları arasındaki ilişkileri ölçmek üzere kullanılan bir çerçeve ortaya koymaktaydı. [15] Bu sistemin düzeltilmesi ve geliştirilmesi için 1985 yılından beri uzman gruplar çalışmalar yapmakta ve Milli Muhasebe Sisteminin temel yapısını bozmadan nasıl geliştirilebileceğini araştırmaktaydılar. [16]

Bu çalışmalar sonucunda, Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu (The United Nations Statistical Commission), Milli Muhasebe Sistemini 1993 yılı Şubat ayında yeniledi. Komisyonun açıklamasında, üye ülkelerin 1993 Milli Muhasebe Sistemini, milli hesaplarının ve istatistiklerinin hazırlanmasında uluslararası standart olarak benimsemesi istenmekte, böylelikle çeşitli ülkelerin ekonomileriyle ilgili istatistikleri daha kolay karşılaştırma ve birleştirme olanağının artacağı belirtilmektedir. [17] İstatistik Komisyonu'nun bu uygulaması Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından da Temmuz 1993'de kabul edildi.

Yenilenmiş Milli Muhasebe Sisteminde istatistiki kavramları güncelleştirmek, basitleştirmek ve uyumlaştırmak üzere bazı yeni düzenlemeler yer

almaktadır. Raporda, Milli Muhasebe Sisteminin ilk yayınlandığı 1968 yılından bu yana, enflasyonla ilgili politikalar, hükümetlerin rolleri, hizmet sektörlerinin gelişimi (iletişim ve bilgisayarlar gibi) ve finansal pazarların artan karmaşıklığı gibi konularda önemli yapısal değişikliklerin ortaya çıktığı belirtilmektedir. [18]

Yeni Milli Muhasebe Sistemi ile ilgili önemli bir konu, esnekliği artırmak amacıyla uydu hesapların (satellite accounts) kullanılmasıdır. Uydu hesaplar, ekonomik muhasebenin yeni alanlarında, özellikle çevre muhasebesi dalındaki uygulamalar için bir çerçeve teşkil etmektedir. Raporun 21.bölümünde çevre muhasebesinde kullanılmak üzere sunulan uydu hesapların kullanımıyla ilgili açıklamalar yer almaktadır.

IV- SONUÇ

Üretim ve tüketim faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak tüm Dünya ulusları için önemli bir görevdir. Bunu başarabilmek için çevreyle ilgili politikalarda değişiklikler yapmak, ve temelde de toplumların çevre konusundaki bilincini artırmak gereklidir. Fakat bu değişikliklerin gerçekleştirilmesi zamana ve toplumlar arasında sıkı bir işbirliğine bağlıdır.

Çevre muhasebesi esas olarak iki açıdan ele alınabilir. İlk olarak, artan çevreci baskılar şirketleri çevre kirliliğini azaltma yönünde birtakım önlemler almak zorunda bırakmaktadır. Alınacak bu önlemlerin maliyeti oldukça fazla olduğundan, şirketler özellikle maliyet muhasebesi sistemlerinde bu yeni maliyetlere yer vermek üzere birtakım değişiklikler yapmalıdırlar. Geleneksel olarak, çevreyle ilgili maliyetler genel imalat maliyetlerine eklenmekte, oradan da bütün üretim süreçlerine belli bir maliyet dağıtım anahtarı baz alınarak dağıtılmaktaydı. Ancak çevresel maliyetlerin yüksek rakamlara ulaşması, muhasebe sistemlerinin yenilenmesini ve her bir üretim sürecinin çevresel maliyetlerden hakettiği payı almasını gerekli kılmaktadır.

İkinci olarak, çevre muhasebesi makroekonomi ve milli gelir hesapları açısından ele alınacak olursa, geçmişte milli gelir hesabında doğal kaynaklardaki azalışın dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalardan en önemlisi, Birleşmiş Milletler'in 1993 yılında yayınladığı yeni Milli Muhasebe Sistemidir. Bu raporda milli gelir hesabında doğal kaynaklarla ilgili düzeltmeleri yapmak üzere uydu hesapların kullanılması önerilmektedir.

Sonuç olarak, çevre muhasebesi uygulamalarının gerek makro, gerekse mikro, yani işletmeler düzeyinde yaygınlaşması için çevre bilincinin artmasına ve çevreyle

ilgili maliyetlerin karar almada önemli bir unsur olarak değerlendirilmesine gerek vardır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1]-Stephan E. SEFCIK, Naomi S. SODERSTROM, Christopher H. STINSON. "Accounting Through Green Coloured Glasses: Teaching Environmental Accounting". Issues in Accounting Education, Spring 1997, Vol 12, Issue 1, s.130.
- [2]-Devaun KITE. "Capital Budgeting: Integrating Environmental Impact". Journal of Cost Management, Vol 9, No 2, Summer 1995, s.11.
- [3]-Burt HAMNER and Christopher H. STINSON. "Managerial Accounting and Environmental Compliance Costs". Journal of Cost Management, Vol 9, No 2, Summer 1995, s.4.
- [4]-C.J.CORBETT ve L.V.WASSENHOVE. "The Green Fee: Internalizing and Operationalizing Environmental Issues". California Management Review, Fall 1993, s.131.
- [5]-Susan B. HUGHES and David M. WILLIS. "How Quality Control Concepts Can Reduce Environmental Expenditures". Journal of Cost Management, Vol 9, No 2, Summer 1995, s.15.
- [6]-ECONOMIST. "How Green is My Balance Sheet?". 9/3/94, Vol. 332, Issue 7879, s.75
- [7]-G.G.MVELLER, H.GERNON ve G.MEEK. Accounting: An International Perspective, 2.Edition, Irwin Press, Homewood, 1991, s.63.
- [8]-S.E.SERAFY ve E.LUTZ. "Environmental and Resource Accounting: An Overview". Environmental Accounting for Sustainable Development, The World Bank, Washington, 1990, s.1.
- [9]-Paul A. SAMUELSON and William D. NORDHAUS. Economics, 14. Edition, McGraw Hill, New York, 1992, s.417.
- [10]-Al GORE. Küresel Denge: Ekoloji ve İnsan Ruhu. Çev.G.ŞEN, Sabah Kitapları, İstanbul, 1993, s.176.
- [11]-Mahir FİSUNOĞLU. "Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi". Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, TÇSV Yayını, Ankara, 1990, s.47.

- [12]-Robert **REPETTO** ve diğerleri, Wasting Assets: Natural Resources in the National Income Accounts. World Resources Institute. Washington. 1989. s.141.
- [13]-Richard G. **LIPSEY** ve diğerleri, İktisat 2. çev.A.ÇAKMAK. Bilim ve Teknik Yayınevi, İstanbul. 1990. s.39.
- [14]-Herman E. **DALY**, "Toward A Measure of Sustainable Net National Product", Environmental Accounting for Sustainable Development. The World Bank. Washington. 1990. s.8.
- [15]-Frances **CAIRNCROSS**. Green Inc.. Earthscan Publications. London. 1996. s.98.
- [16]-E.**LUTZ** ve S.E.**SERAFY**, "Recent Developments and Future Work". Environmental Accounting for Sustainable Development. The World Bank. Washington. 1990. s.88.
- [17]-J.W. **DUNCAN**, "A Layman's Description Of The United Nations' System Of National Accounts", Business Economics. Jan94. Vol. 29. Issue 1. s.50.
- [18]-25- J.W.**DUNCAN**, "The Statistics Corner: National Income Accounting Guidelines". Business Economics. Apr94. Vol. 29. Issue 2. s.60.

ÇAĞDAŞ YÖNETİM YAKLAŞIMLARI İLE POSTMODERN YÖNETİM YAKLAŞIMININ KARŞILAŞTIRILMASI

Hakan SAROĞLU

M.Ü. S.B.E. Yüksek Lisans Öğrencisi

I-GİRİŞ

Değişim kavramı günümüzde en çok kullanılan kavramlardan birisidir. Aslında değişim her zaman var olmuş bir kavramdır, çağımızda ise büyük önem kazanmasının en önemli nedeni içinde yaşanılan dönemin insanlık tarihindeki en büyük değişimlere tanık olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu büyük değişim dalgası, toplumun tüm birimlerinde hissedilip var olan teknolojilerin de ilerleyerek değişime artan bir ivme kazandırması sayesinde şiddetli bir şekilde yaşanmaya başlanmıştır. Bu değişimin en etkili yaşandığı alan, kültür ve sanat alanıdır. Kültür ve sanat alanında yaşanan değişim isyan derecesine varan bir tepki olarak gerçekleşmiştir. Bu tepki ilk önce sanatta, mimaride ve edebiyatta etkisini göstermeye başlamış ve postmodern akım diye adlandırılan yeni bir sanatsal yaklaşım ortaya konmuştur. Aslında bu tepki, insanların ihtiyaçlarına cevap veremez duruma gelmiş çözüm diye ortaya konmuş ve topluma refah getireceği, insanların daha rahat yaşayacağını iddia eden modernizme karşı yapılmış bir tepkidir. Daha sonra sanatta gerçekleşen postmodern akım bu alandan hızla yayılıp toplumun tamamını etkisi altına almaya başlamıştır.

Bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere öncelikle postmodernizm kavramının tanımı, önemi ve modernizm ile bağlantısı ortaya konmuştur. Daha sonra ise yönetim biliminde çağdaş yaklaşımlar olarak ele alınan sistem ve durumsallık yaklaşımının postmodern yaklaşımla karşılaştırılması ve eleştirilmesi ele alınmıştır. Son olarak da organizasyon teorilerinin postmodern formda yeniden yapılanmaları ortaya konmuştur.

A- POSTMODERNİZM TANIMI ve ÖNEMİ

"Modernizm sonrası, modernizm ötesi veya postmodernizm, aynı paradigmal çerçeveyi ya da uygarlık düzlemini paylaşmakla beraber, modernliğe ve onun düşünce tarzı olan modernizme yapılan içsel eleştiri ve alternatif geliştirmeye yönelik çabaların tümü, felsefe, bilim, sanat, mimari, şiir ve sosyal yaşamın değişik alanlarında modernizmi eleştiren, sorgulayan, reddeden

anlayış, düşünce ve oluşumlardır" şeklinde geniş olarak bir postmodernizm tanımı verilebilir[1]. "Postmodern" teriminin henüz üzerinde anlaşma sağlanmış tanımlaması yoktur. Postmodernizm, dikkatimizi çağdaş kültürde cereyan eden değişimlere yönlendirmesinden ötürü yaygın bir sanatsal uygulamalar, toplum bilimi ve insan bilimleri değişkenlerinin ilgi alanına girmektedir.[2]

Postmodernizmin önemini ortaya koyabilmek için, insanın ve insan yapısının yaşamakta olduğu bir takım kavramların toplumda ve organizasyonlarda yaratmış olduğu etkileşim açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Etkileşimi gerçekleştiren bu kavramlardan bazıları değişim, uyum, bilginin kullanım şekli ve artan önemi, teknolojinin hızı ve yönü, değişimin hızı ve gelecek endişeleri olarak sıralanabilir.[3] Çünkü, insan sosyal bir varlıktır ve yukarıda sayılan kavramlar da sonuç itibarı ile insanın toplumsal ve sosyal yaşantısını değiştirmektedir. Postmodernizm kavramı, insan unsuru etrafında dolaştığından dolayı toplumsal yaşam ve bunun ayrılmaz parçaları olan işletme ve organizasyonlara birtakım yenilikler ve yaklaşımlar sunmaktadır. Bunun nedeni, işletme ve organizasyonları yaşatan ve onları topluma mal eden "insan" faktörünü bünyelerinde barındırmalarıdır.

Postmodernizmin önemiyle ilgili kavramlardan biri de uyum olarak değerlendirilmektedir. İnsanların yaşamlarını sürdürdükleri toplum ve onun bütün kurumları ve kişileri ile uyum içinde bulunması, ahenk göstermesi toplumsal yaşamın gereklerindedir. Bu sayede gerek toplumsal bağlamda, gerekse örgütsel bağlamda içsel çatışmalar ve anlaşmazlıklar en aza indirilerek verimlilik sağlanmış olur.

Günümüzde çevre faktörünün, organizasyonlar için son derece önemli olduğu herkesçe kabul edilmektedir. O kadar ki, bir organizasyonun oluşturulması aşamasında çevre faktörü ele alınıp etkisini göstermeye başlamaktadır. Toplum ve insanlar da organizasyonların bir çevresini oluşturduğundan dolayı toplumsal yaşamdaki değişikliğin organizasyonlara yansımaları olağandır. Organizasyonlar verimli olabilmek ve bu sayede devamlılıklarını sürdürebilmek için içinde buldukları çağın yaşam şartlarını ve çevresel yapısını

dikkate almak zorundadırlar. Örgüt yapısı ve uygulanacak yönetim tekniği de çağın gereklerini göz önünde bulundurmalıdır. Günümüz "postmodern" çağ olarak değerlendirildiğine göre organizasyonlarda uygulanacak olan yönetim sistemi, postmodernizmin yönetim bilimi yaklaşımlarını sergilemek zorundadır. Postmodern yönetim teknikleri şimdiye kadar kullanılmış olan yaklaşımlardan farklı özellikler sergilemektedir. Öyle ki postmodernizm bu özellikleriyle biçimsel örgüt yapısını bile değiştirmiştir ve tarihe gömmüştür. İnsan unsuruna şimdiye kadar en fazla değer veren, enformasyonun yoğun olarak kullanıldığı ve yüksek seviyede esnekliğe sahip bir yönetim sergilerler.[4]

B - YÖNETİMDE POSTMODERNİZM

Buraya kadar yapılan açıklamalardan yönetim biliminin sürekli bir değişim ve gelişme halinde olduğu görülmektedir. Araştırmalarda bulunan uzmanlar yönetim bilimindeki gelişmelerin, fizik, iktisat ve sosyoloji gibi bilimlerde görülen gelişmelere paralel bir ilerleme gösterdiğini belirtmektedirler.

Bu nedenle, diğer sistemlerin de zamanla (tıpkı 1960 yılında yerleşik olarak uygulanan sistem yaklaşımının yerini 1970'li yıllarda durumsallık yaklaşımına bıraktığı gibi) etkisinin azalarak yönetim ve organizasyonların ve hatta iç içe yaşadığı toplumların ihtiyaçlarına cevap veremeyecek duruma gelmeleri kaçınılmazdır. Şüphesiz bu duruma gelinmesinin en önemli ve başta gelen nedeni, yaşamakta olduğumuz çağın ve teknolojideki hızlı gelişme ve değişimin neticesidir. Fakat en önemlisi sistemlerin değişim ve gelişim süreleri eskisi gibi uzun dönemli olmayacak ve yıllarca beklenmeyecektir. Çünkü değişimin hızı tahmin edilenden daha fazladır. Değişim teknolojisinin yardımıyla artan bir ivme kazanarak ilerlemektedir. Durumsallık yaklaşımı teorisyenlerce oluşturulduğunda 1980'li yılların yönetiminde kullanılacak temel yaklaşım olacağını ileri sürmüşlerdir. Şimdi ise yıl 1998 ve 2000'e 2 yıl kaldı, bu hesaba değişimin teknoloji ile artan bir ivme kazanarak ilerlemesi katılırsa durumsallık yaklaşımının yerini postmodernizmin yönetim yaklaşım tekniklerine bırakmasının zamanı gelmiştir[4].

Yönetim biliminde, "postmodern yönetim teorisi" ismi altında bir teori bulunmamasına karşılık postmodern yazarlar, sosyologlar ve düşünürlerin ortaya koyduğu yönetim ve organizasyonla ilgili fikirlerin var olduğu bilinmektedir.

Bilişim teknolojilerindeki gelişmeler, ekonomik sistemde, kuruluş yeri yapısında ve girişimci tipinde köklü değişimlere yol açarken, yönetim anlayışı ve işletme yapısının aynı kalması düşünülemezdi. Yeni gelişmeler yönetim anlayışı ve işletme yapısını da kökünden değiştirmiş geleneksel işletmenin iç yapısı ve dış çevre ilişkileri yeni boyutlar kazanmıştır[5].

Postmodernizm, modernizmden sonra geliştirilmiş yeni, büyük, kapsamlı ve etki alanını insan unsurunun olduğu tüm bölümleri kaplayacak şekilde ele almasından dolayı üzerinde anlaşma sağlanmış bir tanımlaması "şu an" için yoktur. Bunun en büyük nedenlerinden biri modernizm yanlısı düşünürlerin postmodernizm kavramına karşı çıkmaları, kabullenmemeleridir. Ancak bu karşı çıkış, genelde isim üzerine ve modernizmin tamamen ortadan kaybolmadığına dairdir. Buna rağmen modernist düşünürler postmodernistlerce ifade edilen değişim ve başkalaşımı tamamıyla reddetmeyip bazı boyutları ile kabullenmektedirler ve bunu modernizmden başka bir akıma geçiş döneminin özelliklerini yansıttığını ifade etmektedirler[4].

Bunun yanında, önemle üzerinde durulması gereken bir nokta da postmodern teorinin, durumsallık yaklaşımı ile bir çok ortak noktalarının bulunmasıdır. Bunların ilki, postmodern teorinin ortaya atılma tarihi ile durumsallık yaklaşımının geliştirildiği ve kabul gördüğü tarihlerin aynı olmasıdır. Bu dikkat çekicidir. Postmodernizm terimin önce mimariyi, sonra dans, tiyatro, resim, film ve müziği kapsayarak yaygınlık kazanması 1970'lerin ilk yıllarında gerçekleşmiştir. Durumsallık yaklaşımı da 1970'lerin ortalarında gelişmeye başlamış ve 1980'li yılların yönetime temel yaklaşımı haline geleceği ileri sürülmüştü.

İkinci benzerlik de halen durumsallık yaklaşımının isminin yerine oturtulmamış olmasıdır. Kimi yazarlar neo-modern, koşulsallık, açık sistem yaklaşımı, durumlara göre yönetim gibi nitelendirmektedir. Modern kuramcılar, durumsallık yaklaşımını açık sistem yaklaşımı ile eş anlamlı görüp bu yaklaşıma koşulsallık adını vererek, durumsallık yaklaşımından farklı olduğunu belirtmektedir. Modern kuramcılar arasında kavram birliği olmadığından; koşulsallık yaklaşımının sistem yaklaşımı içinde yer aldığı, koşulsallık ile durumsallık yaklaşımı arasında farklılıklar olduğu gibi görüşler vardır[6]. Tıpkı postmodern teorinin henüz üzerinde anlaşma sağlanmış bir tanımı olmaması ve modernizmden başka bir akıma geçiş dönemi diye nitelendirilmesi gibi karşı çıkışlar görülmektedir.

Ancak hemen şunu da belirtmek gereklidir ki; postmodern teori, durumsallık yaklaşımını da içine alan daha geniş bir yaklaşımı ifade etmektedir. Çünkü durumsallık yaklaşımı organizasyonlar için geliştirilmiş olup, belli durum ve koşullar halinde uygulanması öngörülen bir yaklaşımı kabul eder. Oysa ki postmodernizm, sadece organizasyonlar için değil organizasyonların da içinde yaşamlarını sürdürdükleri bir dünyanın yapısal değişimini de gerçekleştiren çok geniş bir kavramdır. Bu nedenle değişimi gerçekleştiren postmodernizm, organizasyonlar ve toplumlar için kendine has, çevreye uygun özellikleri olan yönetim teknikleriyle daha kalıcı uzun süreli ve kapsamlıdır. Ortam koşullarını yaratan ve uygun yönetim tekniklerini

sunan postmodernizmdir. Bu ifadenin tam olarak gerçekleşmesi ise postmodern teorinin tamamen yerine oturması diğer bir deyişle postmodern teoriyi benimseyen ve geliştiren teorisyenlerin sayısının artması, karşı çıkan modern teorisyenlerin sayısının azalması ve üzerinde anlaşma sağlanmış bir tanım oluşturulması ile olacaktır.

Üçüncü benzerlik ise içinde yaşadığımız çağın organizasyonlara sunmuş oldukları yeni yönetim teknikleri bakımındandır. Aşağıda durumsallık yaklaşımı ve postmodernizm getirdiği yenilikler açısından karşılaştırılmıştır.

C-DURUMSALLIK YAKLAŞIMI ve POSTMODERNİZMİN KARŞILAŞTIRILMASI

Durumsallık yaklaşımının getirdiği yenilikler aşağıdaki gibi sıralanabilir[7]:

- 1- İşletme ve çevre ilişkilerine yeni bir boyut getirmiştir.
- 2- Tasviri ve gözlemsel niteliktedir.
- 3- Varsayımlara dayanmaz.
- 4- İşletmenin çalıştığı çevre koşullarının ve durumunun araştırılarak ortaya konulmasıdır.
- 5- Genellemeden ziyade, işletmenin içinde bulunduğu koşullara indirgeme söz konusudur.

Postmodernizmin getirdiği yeniliklerden bazıları ise şöyle sıralanabilir[8][9].

1- Postmodern yönetim, premodern (modern öncesi), modern ve postmodern yönetim tekniklerini ayrı ayrı veya gerektiğinde bir bütün olarak aynı anda uygulanmasına olanak verir. Böylelikle postmodern yönetim, seçenekler içerebilmekte ve çevre şartlarına göre uygun olanı kullanır.

2- Bu seçenekler sayesinde, iş hayatının yönetiminde karşılaşılan problemlere etkin çözümler bulma imkanı doğar. Ayrıca yöneticiler, yukarıda sayılan üç yönetim tekniğini de aynı anda veya ayrı ayrı kullanmakla bünyelerinde belli bir kapasite ve yetenek oluşumuyla bilgi birikimini de sağlamış olurlar. Bu birikim yöneticiye, organizasyonun karşı karşıya olduğu fırsat ve tehditlerden en iyi şekilde yararlanma imkanı verir.

3- Postmodernite bir tahmin değildir.

4- Çevre şartları göz önünde bulundurularak, işletmede insan olanaklarının en iyi biçimde kullanımını ortaya koyar.

5- Postmodernizm birlik üzerine yapılmış bir saldırdır. Yani işletmelerde belli bir yönetim tekniği veya teorinin uygulanmasını değil, işletmeyi etkileyen şartların gerektirdiği yaklaşımları sergileyerek "sebep" in ortadan kaldırılması için uğraşır.

Postmodernizm seçenekler içermekte olduğu için sığ ve sınırlı bir yapıya sahip değildir. Sınırlı bir yapıya sahip olmamasının en büyük nedeni de insan unsurunun olduğu tüm alanlarda yaygın geçerliliğe sahip olmasındandır.

Durumsallık yaklaşımı, açık sistem yaklaşımını esas alarak henüz gelişme safhasındadır. Bu alanda henüz herşey açıklığa kavuşmuş değildir. Durum ve koşulların neler olduğundan bunların tanımı, ölçülmesi ve değerlendirilmesine kadar çeşitli sorunlar vardır[10].

Durumsallık yaklaşımı ile ilgili olarak yapılan bütün çalışmalara rağmen, henüz durumlara (koşullara) ilişkin değişkenlerle organizasyona ilişkin değişkenler arasında neden-sonuç ilişkilerini tam olarak açıklayan bir teori geliştirilmiş değildir. Bu konuda önemli sorunlar bulunmaktadır. Bunların başında ölçme sorunları (metot teknik), ölçmelerin yapıldığı organizasyonlar ve kademeler arasındaki farklılıklar ve bağımsız değişken olarak ele alınan değişkenlerin kendi aralarındaki ilişkilerin araştırılmamış olması gelmektedir[10].

Buraya kadar ele aldığımız ve yönetim biliminde son yaklaşım olarak kabul gören durumsallık yaklaşımının görüldüğü gibi çok eksik yönleri bulunmaktadır. Bu nedenle tam olarak yerli yerine oturtulamamıştır.

Durumsallık yaklaşımının tüm bu olumsuz yönlerinin bulunmasından dolayı hiç bir zaman teori olamamıştır. Bu yaklaşım esas itibari ile sistem yaklaşımına dayanmaktadır. Postmodernizm ise durumsallık yaklaşımının yerine getiremediği şartları göz önüne sermekle teori olabilme çabasında iddialı olmaktadır.

Tüm bunlardan dolayı postmodernizmi durumsallık yaklaşımının değil sistem yaklaşımının karşısına koyarsak daha kolay anlaşılacaktır. İlk önce sistem yaklaşımının eleştirildiği konularda eleştirilerin postmodern bağlamda ne kadar haklı olduğunu ortaya koymak daha sonra ise postmodernizmin durumsallık yaklaşımının yapamadığı ve bu yüzden teorileşemediği organizasyon teorilerinin ve kavramlarının postmodern formda yeniden yapılanmalarını açıklamak daha doğru olacaktır.

Unutulmamalı ki şimdye kadar ortaya atılan, geliştirilen teorilerin ve yaklaşımların önce tanımları yapılmış daha sonra uygulamaya geçilmiştir. Oysa ki postmodernizm, güncel hayattaki pratikler ve aralarındaki

bağıntısal uyumlaşmaların birbirlerini tamamlayarak parçacıklardan bir bütünü oluşturacak şekilde düzenlenmesiyle meydana getirilen bir teoridir. Sosyal alanda bu düşüncemizi destekler bir şekilde, özellikle son 3 ya da 5 yıldır ülkemizde ortaya bir gerçek sunulmaktadır "halk meclisin önünde". Meclisin çalışma hızı, halkın yaşama ve yaşamın gereklerini yerine getirmesinde göstermiş olduğu pratiksel çözümlere yetişememektedir. Bunun neticesinde halkın meclise karşı duyduğu saygı kaybolmakta ve güvensizlik artmaktadır. Hatta bazı yazar ve düşünürler, İkinci Cumhuriyet gibi kavramları ortaya atmakta ve çözüm üretmeye çalışmaktalar. Diğer ifade şekli ile yeniden yapılanma çabalarına gidilmektedir. Aslında bu arayışın tek ve asıl nedeni yaşanan çağın isim ve tanım birliğinin oluşturulamamış olmasıyla beraber kısaca insanlar içinde buldukları çağı bilmemekte ve farklı bir çağ olarak algılamaktadırlar. Hal böyle olunca yaşanan süreç farklı, uygulanan yöntem ve yaklaşımlar farklı olmakta bu da toplumda gerek kişisel düzeyde gerekse de kurumsal düzeyde anlaşmazlıklar, zıtlıklar ve çözümsüzlükler yaratmaktadır. Bunun sonucunda da insanlar değişik arayışlara yönelmekte ve çözümler aramaktadırlar. Buna örnek olarak yukarıda belirtilen İkinci Cumhuriyet ve benzer şekildeki değişik kavramların sayısı ne kadar artarsa artsın problemlere çözüm getirilemez.

D- SİSTEM YAKLAŞIMININ ELEŞTİRİYE UĞRADIĞI ALANLARIN POSTMODERN FORMDA HAKLILIĞI

1- Sistem yaklaşımı daha iyi yetişmiş yöneticilerin varlığını ve bu yöneticiler arasında ekip çalışması alışkanlığını zorunlu kılmaktadır. İyi yetişmiş üst düzey yöneticilerinin bulunmaması veya bu yöneticilerin ekip çalışmasının gereklerini yerine getirmemeleri, böyle bir yaklaşımın uygulanmasını başarısız kılacaktır.

Bu şüphe postmodernizmin organizasyonlara sunmuş olduğu karakteristik özelliği nedeniyle ortadan kalkmaktadır. Postmodern organizasyonda çalışanlar, yönetim eğitimi almış bilgili ve profesyonel bir kişiliktedirler. Bu nedenle çok fazla sorumluluk almayı isteyip patronun kendi işlerine karışmamalarını isterler ve kendi başarılarını göstermek ve bu sayede organizasyonun da başarı çizgisini yakalamasını amaç edinirler. Yani diğer bir deyişle kendi kendini yönetim örneğini kullanmak ister[11].

2- Sistem yaklaşımının iyi işleyebilmesi için pek çok haberleşme kanalının kullanılması gereklidir. Bunun ise örgütte ast-üst ilişkisini zedelediği kabul edilmektedir.

Oysa postmodernizm, organizasyonlarda ast-üst ilişkisini kaldırmış yüksek sorumluluk ve tüm yöneticilere tam yetki vermiştir. Postmodern organizasyonlarda ast-üst ilişkisinin kaldırılması ile enformasyon (haberleşme ve

bilgi alışverişi) yoğun olarak kullanılmakta ve faydalı olmakta[10].

3- Sistem yaklaşımının örgüt içindeki fonksiyonel yetki sınırlarının aşılması gerektirmesinden dolayı yetersiz kaldığı belirtilmektedir.

Yetki problemini postmodern organizasyonlar oluşumları ile yapısal özelliğine ters düştüğünden dolayı kaldırıp hallettikleri için böyle bir yetersizlikle karşılaşmazlar.

4- Sistem yaklaşımında organizasyonla çevre arasında mutlak bir ilişki sözkonusudur. İşletme yapısında bazı değişiklikleri yapma ihtiyacını çevre etkileşimi nedeniyle her zaman duyabilir[12].

Oysa postmodernite, örgüt yapısını tamamıyla çevresel sisteme hem insan, hem doğa, hem de göstergeler bilimini de dikkate alarak "imgesel"e (İmajinasyon) uygun olarak düzenlemiştir ve örgütü çevreden ayrı düşünmeyip onunla bir bütünü oluşturacak şekilde yapısını düzenlemiş ve devamlı bir çevresel öğrenme tekniğini örgüt yapısına monte etmiştir. Çevredeki değişme ve gelişmeleri örgüt yapısıyla paralel bir görüşte bütünleştirmiştir[13].

5- Sistem yaklaşımı teknik personelin önemini arttırdığı ve sosyal bilimlerden haberi olmayan teknokratları kolaylıkla örgütün üst kademelerine getireceği, bunun sonucu olarak da örgütün personele bakış açısının tekrar klasik yönetim anlayışına dönüşebileceği öne sürülmektedir.

Postmodern organizasyonlarda böyle bir problem yoktur. Onlar iyi eğitim almış, işini bilen, uzman ve deneyimli kadrolardan kurulmuşlardır. Bu özellik onların oluşumundan kaynaklanan karakteristik bir özellikleridir.

6- Sistem yaklaşımı geleceği tahmin etme yoluna gitmiştir. Bundan dolayı sınırlı kalmıştır çünkü geleceği tahmin eden hiçbir vasıta yoktur.

Postmodernite bir tahmin değildir. Çevre şartlarını göz önünde bulundurarak insan olanaklarının en iyi biçimde kullanımını ortaya koyar[8].

E- ORGANİZASYON TEORİLERİNİN VE KAVRAMLARININ POSTMODERN FORMDA YENİDEN YAPILANMALARI

Sistem düşüncesinin çoğu unsuru, özellikle canlı organizmaların çevreleriyle olan ilişkilerinde (ekolojide) dikkatlerin semiotik (göstergeler kuramı, göstergelerin dildeki kullanımları ya da uygulanması yani postmodern toplumda cereyan eden bazı nesnelere olduğundan daha farklı anlam kazanmış olmaları gibi) malzemeler yerine

insana ait biyolojik ve fizyolojik doğa ve çevresi üzerinde yoğunlaştırmaktadır.

Sistemik bir bakış açısından çevre sadece soyutlanmış bir doğaya benzemeyecektir. Bundan ziyade doğanın bir parçası olarak insan insanın bir parçası olarak doğa bağlamında görülecektir. Doğayla insan ayrı ayrı değerlendirilmeyecektir[13].

Gelecekte varlıklarını devam ettirebilmeleri için organizasyonların yeniden yapılandırılması bakımından postmodernizm çeşitli yaklaşımlar sunmaktadır. Bunlar[13]; İmgeleştirme (imaşınasyon), tepkisellik, geleneksel organizasyon teorilerinin ve kavramlarının postmodern formda yeniden yapılandırılmaları.

E (1) İMGELEŞTİRME (İMAJİNASYON):

Örgütleri sorun çözücü tüzel kişilikler olarak görmek yerine, değerlendirici inceleme diğer araştırmacıları orada neyin mevcut olmadığını değil neyin mevcut olduğunun bulunması için yöreklendirmektedir. Odak noktası olumluların teyid edilmesidir ve bu işlev de amaçlı olarak yapılmaktadır. Çünkü sık sık olumlu sonuçların alınabilmesine olanak sağlar.

E (2) TEPKİSELLİK:

Her durumda, tepkisellik bir çok olayları ve gelişmeleri gerilemeden ziyade olumlu değişimler olarak endike eden bir düşünüm biçimi ile yorumlayabilmeyi sağlar. Hem içte hem dışta olan değişikliklere organizasyonun bu lehde eylem kapasitesi ile gösterdiği tepki postmodern kuruluşunun en seçkin özelliği olarak görülen işlevidir.

E (3) GELENEKSEL ORGANİZASYON TEORİLERİNİN VE KAVRAMLARININ POSTMODERN FORMDA YENİDEN YAPILANDIRILMALARI:

Geleneksel organizasyon teorilerinin ve kavramlarının postmodern formda yeniden yapılanmaları yukarıda ele aldığımız imgeleştirme, tepkisellik ve burada belirteceğimiz yapı, teknoloji, çevre ve etkinlikli olma sayesinde gerçekleştirilir. Postmodern teoriye ilişkin olarak organizasyonlar tutarsızca üretilmiş ve sosyal bağlamda yapılaştırılmışlardır; yani, bu kuruluşlar anlam üretici kaynaklar olarak irdelenmişlerdir. Postmodern görüş özdekçiler arasındaki düşünüm ağırlığı uçurumunu kapatmakta, organizasyon kavramını ve organizasyonların analitik bağlamda yansıtıcı veya ilişki kurucu görüşlerini, mahalli güçlerin kesişim noktalarını teşkil eden mahalli bağlamda belli tefsirlerle somutlaştırma işlevini yürütmektedir. Aradaki boşluk somutlaştırılmış ve daha çok analizin yapılacağı bir alan haline gelmiştir.

Teknoloji sayesinde ki özellikle bilgi aktarılmasını sağlayan iletişim teknolojilerine geçişte organizasyon yapısının uzamsal kavramı elektronların akışını kontrol altında tutan ve yöneten bir teknoloji haline gelmektedir.

Çevrenin organizasyonlardan ayrılması mümkün değildir, ancak modernizm teoreminde bu ayrılmanın yapıldığı görülür. Postmodern organizasyon teorisi bu boşluğu incelemek, yok etmek durumundadır ama hem de olağan bir çözümlenme ile varlığının sürmesini genel bir özdekleştirme ile sağlamaktadır. Postmodern organizasyon teorisinin görevi çevrelerin temsil işlevinin ve imgelerinin incelenmesi ve ayrıca bunların varlıklarının temelini teşkil eden pratik özellikleri ve göndermeleri hem kendi özlerinde ve hem de organizasyonun işlevlerini anlatmaya çalışmaktadır.

Postmodern organizasyonlar yapı ve yönetim bakımından diğer organizasyonlardan farklı özellik gösterirler. Yüksek seviyede esnekliğe sahiptirler. Fonksiyonel ve bölümler arasında farklılaşmaya izin verirler. Adem-i merkezizetçi özellik sergileyerek esnek lider esnek yönetici tipi oluşturmuşlardır. İnsani isteklere hızlı ve etkili biçimde cevap verebilmek için kendi kendini yöneten çalışma grupları oluşturmuşlardır. Ayrıca yüksek seviyede çevre bilincine sahip olmaları nedeni ile organizasyonun yaşamı kadar çevrenin de organizasyona paralel ölçüde yaşamını sürdürmesini sağlayan yönetim yaklaşımlarını savunarak uygularlar. Postmodern organizasyonlarda, enformasyon yoğun olarak yaşanır bilgiye ve motivasyona önem verilir, hiyerarşiyi reddederek katılımcı ve ortak sorumluluğu benimseyen bir yönetim biçimi uygulanır[4].

II-SONUÇ

Sanayi devrimi ile birlikte toplumda başlayan büyük değişim neticesinde ve insanların bütün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenmiş olduğu iddia edilen modernizm tükenip yerini günümüzde yaşanmakta olan postmodern çağa bıraktığı görülmektedir.

Postmodernizm kavramı, ilk önceleri modernizme bir tepki olarak 1970'li yıllarda sanat, mimari ve edebiyat alanında görülmeye başlanmıştır. Daha sonraları toplumun diğer alanlarına dalga dalga yayılıp yönetim bilimi ve örgütsel yapıyı da etkisi içine alarak günümüze kadar ulaşmıştır. Postmodernizm; modernizmi sorgulayan, eleştiren, modernizmin tek başına insanlık için bir çözüm yolu olduğunu reddeden, insana ve onun manevi değerlerine de önem veren, bilgiye dayalı, esnek ve uyum sağlayıcı yapısı olan bir kavramdır. Gerçekten modernizm tek başına insanlık için yeterliyse gerek siyaset alanında, gerek fert bazında kişilerarası ilişkilerde, sosyal örgütlerde çatışmaların artması, çözüm yerine çözümsüzlüklerin üretilip yaratılan kaos ortamının toplumda oluşmasını neden engelleyememiştir? Çünkü

modernist teorisyenler düzeni ve geleceği sadece kendi fikir ve düşüncelerindeki gibi sağlamaya çalışmışlar, farklı insan yapılarına önem vermeyip devamlı savundukları teknoloji ve kontrol mekanizmalarına güvenmişlerdir. Kontrol derken savundukları bürokrasi mekanizması ve yaratmış oldukları teknolojiyi kendi fikirleri doğrultusunda tutabileceklerini düşünmüşlerdir oysa ki, özellikle bilgisayarların her geçen gün insan hayatına daha fazla girmesi bilgisayar teknolojisinin ve enformasyonun çok hızlı bir şekilde artması (günümüzde de devam etmekte) neticesinde dünyada bir takım yapısal değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin; küreselleşme, insan hakları, uluslararası rekabet, sistemlerarası yaklaşma, bilgiye dayalı organizasyon, telekomünikasyon, çevre bilincinin oluşması, toplam kalite, yönetimde mükemmellik, tüketici kültürü gibi kavram ve yaklaşımlar olmuştur. Nasıl ki sanayi devriminin başlangıcı buhar makinasının icadıyla başladıysa ve bunun neticesinde çağa damga vuran akım modernizm olmuşsa, postmodernizm olgusu da bilgisayar ve onun meydana getirmiş olduğu yapısal değişiklikler sayesinde meydana gelmiştir. Postmodernizmin bu derece hızlı bir şekilde yayılıp kabul görmesi, savunduğu fikirleri toplumsal hayata ve onunu vazgeçilmez unsuru olan insana ve onun ihtiyaçlarına cevap verebilme kabiliyetindedir.

Postmodern organizasyonlar yapı ve yönetim bakımından diğer organizasyonlardan farklı özellik gösterirler. Günümüz şartları göz önüne alındığında bu sayılan yeni yönetim yaklaşımları ve organizasyon yapılarının çok faydalı ve uygun bir özellik gösterdikleri farkedilecektir. Postmodernizmin getirdiği bu yaklaşımlar yönetimdeki uygulamaların sonu olmayacaktır. Değişimin getirdiği devirgenlik gelecekte de sürecek yeni tekniklerin oluşumunu sağlayacaktır. Postmodernist anlayışın getirdiği bu yenilikler yöneticilere büyük rekabet ortamının yaşandığı günümüzde işletmelerin ayakta kalabilmesi için önemli bir üstünlük sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- [1]-DEMİR, Ömer ve Mustafa Acar. **Sosyal Bilimler Sözlüğü**. İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1992.
- [2]-GEBHARDT, Eike. **Abschied Von der Autoriteat: Die Manager der Postmoderne**. Wisbaden: 1991.
- [3]-TOFFLER, Alvin. **Şok: Gelecek Korkusu**. Çev. Selami Sargut. İstanbul: Altın Kitaplar, 1996.
- [4]-SAROĞLU, Hakan. **Postmodernizmin Yönetim Bilimine Katkıları**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- [5]-ERKAN, Hüsnü. **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**. İzmir: T.İ.B. Kültür Yayınları, 1997.
- [6]-AKAT, İter. Gönül Budak ve Gülay Budak. **İşletme ve Yönetimi**. İstanbul: Beta Yayınları, 1994.
- [7]-EREN, Erol. **Yönetim ve Organizasyon**. İstanbul: Beta Yayınları, 1993.
- [8]-BERGQUIST H. William. **The Postmodern Organization: Mastering the Art of Irreversible Change**. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1993.
- [9]-HASSARD, Jhon and Denis Pym. **The Theory and Philosophy of Organizations: Critical Issues and New Perspectives**. London and Newyork: Routledge Publisher, 1990.
- [10]-KOÇEL Tamer. **İşletme Yöneticiliği: Yönetim, Organizasyon ve Davranış**. İstanbul: Beta Basım Yayım, 1993.
- [12]-EFİL, İsmail. **İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon**. Bursa: Uludağ Ü.G.V. Yayınları, 1995.
- [12]-TOFFLER, Alvin. **Dünyayı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?** Çev. Murat Çiftkaya. İstanbul: İz Yayıncılık, 1984.
- [13]-BOJE, David.M. Robert P. Gephart and Tojo Joseph Thatchenkery. **Postmodern Management and Organization Theory**. California: Sage Publications, 1996.

HAZİRAN 1999'da yayınlanacak olan "Öneri" Dergisinin 12. sayısı için makale teslim tarihi 3 MAYIS 1999. Yukarıda belirtilen tarihe kadar makalelerin, istenilen özelliklere göre Enstitümüze ulaşması gerekmektedir. İstenilen özellikler aşağıda belirtilmiştir.

ÖZELLİKLER

1-Makale A4 boyutu kağıda ve 2 sütun halinde yazılacaktır.

2-Sayfa sayısı dört sayfadan az, on sayfadan fazla olmayacaktır.

3-İlk sayfada, İngilizce yazılan makalelerde Türkçe, Türkçe yazılan makalelerde İngilizce. Fransızca veya Almanca olarak düzenlenmiş, 50 kelimeyi aşmayacak şekilde özet bulunması gerekmektedir.

4-Makale yazılırken;

-**Kelime İşlem** : Winword 6.0 ve üstü

-**Yazı karakteri** : Times New Roman

-**Satır aralığı** : Tek satır

-**Girinti** : Özel, 1cm

-**Başlık** : 14 punto, sayfa ortası, Koyu. Hepsi büyük harf.

-**Yazar adı** : 11 punto, sayfa ortası, koyu, italik

-**Yazar bağlı olduğu bölüm** : 11 punto, sayfa ortası, koyu, italik

-**Özet** : 9 punto, koyu, çift sütun, iki yana dayalı

-**Ana makale** : 10 punto, iki sütun, iki yana dayalı. Makalede giriş, gelişme ve sonuç bölümleri bulunmalıdır.

-**Sütun genişliği** : Çift sütun, genişlik 8,25cm, aralık 0,5 cm

-**Dipnotlar** : 7 punto, makalenin bitiminde. Yararlanılan Kaynaklarda belirtilen kaynaklar dipnotlarda gösterilmeyecek.

-**Yararlanılan Kaynaklar** : 9 punto, makalenin sonunda yer alacaktır.

5-Yukarıdaki özelliklerde yazılar 1 adet printer çıktısı ile birlikte 3 ½ inç'lik PC IBM formatında floppy enstitümüze teslim edilecektir.

6-Yazılar şahsen elden teslim edilecektir.

7-İstenilen özelliklerde olmayan yazılar yayınlanmayacaktır.

8-Birden fazla yazılar yayınlanamaz.

